१० 24

३१

द्वि दाः वृं
[illegible] खं
१

॥ श्री ॥ वृंदावनखंडः द्वितीयः ॥ श्री ॥

P.

Garga Sanhita
by
Gargacharya

ॐ श्रीगणेशाय नमः कालिन्दीतीरे कोकिलाकीरे गुंजापुंजे देवपुष्पादिकुंजे कंतु श्रीकृष्णो राधिकावल्लवलेतौ
राधाकृष्णौ मंगलं मे भवेतां १ अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे
नमः २ श्रीनारद उवाच एकदा यदुवंशीयं नंदो नंदान्महायकान वृषभानुपनंदांश्च वृषभानुवरं तथा ३
समाहूय यपकान वृद्धान सहायांस्तानुवाच ह श्रीनंदराज उवाच किं कर्तव्यं नु वदतोत्पाताः संति महावने ४ श्रीना
रद उवाच तेषां श्रुत्वा च संनंदो गोपवृद्धोतिमंत्रवित श्रीकेनीवा रामकृष्णौ नंदराजमुवाच ह ५ श्रीसंनंद उवाच
उत्पातव्य मितो स्माभिः सर्वैः परिकरैः सह गंतव्यं चान्यदेदे गोवृपत्नीतपातानसंततिहि ६ बालले प्राणवल्ल
भौ जीवनं व्रजवासिनां वृजेऽयं कुलदीपो मोहनो बाललीलया ७ हावकापशकटेनापिपूतनाद्यैर्वर्तेन बालकः
मुक्तोऽयं तु मया तेन हुत्पाताः किमतः परं तस्माद्वृंदावनं सर्वैर्गंतव्यं बालकैः सह उत्पाते बुध्यतीते पुनरा
गमनं कुरु ८ श्रीनंद उवाच कति क्रोशैः विस्तृतं तद्वृंदावनं व्रजे तलक्षणं तन्मे सर्वं वद बुद्धिमत्तांवर ९
श्रीसंनंद उवाच. श्रावृदीक्ष्यां बहिर्षद्वोदक्षिणस्यां पद्मोः पुरान पश्चिमायां गोकुलवातमाथुरं मंडलं वि
दुः १० विंशद्योजनविस्तीर्णं सहं पंचयोजनेन वै माथुरं मंडलं दिव्यं व्रजमाहात्म्यनिर्मितः ११ मथुरायां
गोविंदं हृतकामावार्थमुत्पातकृतं माथुरं मंडलं दिव्यं तीर्थराजेन सेवितं १२ वनेषु च तु सर्वेषु वनं वृंदा
वनं वरं परिहर्णानस्रावलीलाक्रीडं मनोहरं १३ वैकुंठान्न परोलोको न भूतो न भविष्यति एवं वृंदाव
नं नाम वैकुंठाद्यपरात्परं १४ यत्र गोवर्द्धनो नाम गिरिराजो विराजते कालिंदीनिकटे यत्र पुलिनं मंगला
यनं १५ वृहत्सानुगिरिर्यत्र यत्र नंदीश्वरो गिरिः क्रोशानां चतुर्विशाधिस्तितैः कानननैर्वृतं १६ पशव्यं
च प्रगोपीनां गवां सेव्यं मनोहरं लताकुंजवृतं तद्वै वनं वृंदावनं स्मृतं १७ श्रीनंद उवाच श्रीनंदउ
कदा व्रजो यं संनंदतीर्थराजेन सेवितः एतद्वेदितुमिच्छामि परं कौतूहलं हि मे १८ श्रीसंनंद उवाच

ग: शं
वृं खं
२

श्रुतेरहस्यं तु निरस्ततः तस्मात्तुभ्यं च कथितं सर्वपापहं तव मंदिरं ३६ श्रीभगवानुवाच धराधरोऽर्द्धनीयानां त्वं
कृतस्त्री वाराहस्य या किं तु सत्यस्य गहस्सार्थेन कृतो वाराहत्वमेव हि ३७ किं त्वं मे मंदिरं ग्लिरूमन्तवतं भाषसे कथं
तीर्थराजं गहं हे गच्छ स्रष्टारं वाक्यं शुभं च मे ३८ मथुरामंडलं सर्वान्मंडलेभ्यः परात्परं लोकत्रयान्तरं दिव्यं
प्रलयेऽपि न संहृतं ३९ श्रीसनंदन उवाच इति श्रुत्वा पृथ्वीकांतो विस्मितो भूतबानसः आगत्य नत्वा संस्त
त्य मथुरं व्रजमंडले ४० ततः प्रदक्षिणीकृत्य सर्वं समवाप्नोत पुनः धराधरमानभं सार्थं सर्वमेतत्प्रद
र्शितं ४१ मया तव वाग्रे कथितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि श्रीनंद उवाच धराधरमानमं सार्थं केन सर्वं प्रदा
र्शितं ४२ एतन्मे वद को येन मथुरं वै व्रजमंडलं श्रीसनंदन उवाच आदौ वाराहकल्पे स्मिन् हरिर्वरा
हरूपधृक् ४३ रसातलात्समुद्धृत्य धरां भो हं स्वयं प्रभुः गच्छंतं वारितं देव भगवंतं रमेश्वरं ४४
दंष्ट्राग्रे सा स्थिता पृथ्वी प्राह देवं जनार्दनं धरोवाच देव कुत्र स्थले त्वं वै स्थापनं मे करिष्यसि ४५ जले
सर्वं जगत्सर्वं हि स्थितं वद हे प्रभो ४६ श्रीवाराह उवाच यदा सत्त्वाः प्रवृद्धाः हि भवंति हि गयाजले
तदा ते स्थापनं भूयात् यस्यां ती गच्छ भूकहान श्रीधरोवाच स्थावराणां तु रचना मम लोपरि ह स्थि
ता अन्यास्ति किं चाय रणी रहेहि या न त्वया मही ४७ श्रीसनंदन उवाच वदंती त्यं दंष्ट्राग्रे भले ह
वान्मनो हरन वीक्ष्य पृथ्वी हरिः प्राह सर्वतो [illegible] रिगतस्सया ४८ धरोवाच देव कस्मिन्स्थले त्वदाः
तिष्ठेते एयह्वाः उद्धं मनसि मे दि वेद यज्ञपते प्रभो ४९ श्रीवाराह उवाच माथुरं मंडलं दिव्यं ह्रस्य ते ग्रे नितं दिनि
गोलोकभूमसंयुक्तं प्रलयेऽपि न संहृतं ५० श्रीसनंदन उवाच ततः श्रुत्वा विस्मिता पृथ्वी गतमानाव भूव ह तस्मात्वं
दमहावाहो व्रजो यं सर्वतोऽधिकं ५१ श्रुत्वेदं व्रजमाहात्म्यं जीवन्मुक्तो भवेन्नरः तीर्थराजात्परं विद्धि माथुरं व्र
जमंडलं ५२ इति श्रीमदादिवाराहसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे श्रीनंदसंवादे श्रीवृंदावनतीर्थगवर्णनं नाम प्रथमोध्या २

शंखासुरो महादैत्यः पुरा नैमित्तिके लये स्वपतो ब्रह्मणः सोऽपि वेदं धृत्वा दैत्यपुंगवः १८ जित्वा देवान्
ब्रह्मलोकान्नीत्वा वेदान् गतोऽर्णवे गतेषु पदि वेदेषु देवानां च गतं बलं १९ तदा सहायाद्धरिः सलीलं धृत्वा
मात्स्यं वपुः परं नैमित्तिकलयांभोधौ युयुधे तेन यज्ञराट् २० शूलं चिच्छेद हरये शंखो दैत्यो महाबलः
स्वचक्रेण हरिः साक्षात् तच्छूलं च तथाकरोत् २१ हर्षितं तं डिंडिरस्तां शंखोऽभि विष्णुमुरस्थले तस्य मूर्ध्नि प्रहा
रेण लव कालपरात्परः २२ तदा गदां समादाय मत्स्यरूपधरो हरिः हत्वा जघान तं दैत्यं शंखरूपं महाबलं
२३ तदा प्रहारव्यथितः किंचिद्व्याकुलमानसः पुनरुत्थाय सर्वं संग्रहितां हतताडह २४ तदाविलः
स्वचक्रेण स मूर्धानं छिन्नदृष्टं महारक्तप्लुतः साक्षात् भगवान् कमलेक्षणः २५ जित्वा शंखं देववरैः सा
र्द्धं विलज्जं नेश्वर प्रयागमेत्य स हरिर्वेदांस्तान् ब्रह्मणे ददौ २६ पंचाशदकारश्चैव धनत सर्वैर्देवगणैः सह
प्रयागं च समाहूय तीर्थराजं चकार ह २७ तेजसाद्य च परवदः कृतो लीलातनुधृत मुनिभानुसुते स्रो
तसि चामरैलोऽविरेजतुः २८ तदैव सर्वतीर्थानि जंबुद्वीपस्थितानि च नीत्वा बलिं समाजग्मुस्तीर्थराजा
यथी मते २९ तीर्थराजं च हं सत्पून्नत्वा तीर्थानि सर्वतः स्वधामानि पुनर्दहरौ देव गतेऽस्मि ३० तदै
व नारदः साक्षात् मुनीन्द्रः कलहप्रियः शिष्टाशने राजमानं तीर्थराजमुवाच ह ३१ श्रीनारद उवाच
तीर्थैः सक्षेत्रं त्वं वै तीर्थराज महातप तुभ्यं च सर्वतीर्थानि मुख्यानां स्वबलिं ददुः ३२ ब्रजाहं दाव
नादीनि काय तानीह ते पुरः तीर्थानां कलराजत्वं समतैले स्रिरः कृतः ३३ श्रीनंद उवाच इति
प्रभाष्य तं साक्षात् गते देवर्षिसत्तमे तीर्थराज स्वलायाक्रुद्धोऽहरिलोकं जगाम ह ३४ नत्वा हरिं प्रपृच्छ
स पुरः स्थित्वा कृतांजलिः सर्वतीर्थैः परिवृतः श्रीनाथं प्राह तीर्थराट् ३५ तीर्थराज उवाच
हे देवदेव साक्षाद्धि तीर्थराजस्त्वयाकृतः कलिंदजाम्भे तीर्थानि मायं च मंडलं विना ३६ प्रमत्तैर्व्रजतीर्थैः

३२

उपजीवका

तं गिरिं २१ श्रीपुलस्त्य उवाच हे द्रोण त्वं गिरीन्द्रोसि सर्वदेवैश्च पूजितः दिव्यौषधिसमायुक्तः सदा जीवनदो नृणां अ-
र्थी तवांतिके प्राप्तः काशीस्थोहं महामुनिः गोवर्द्धनं सुतं देहि नान्यैर्मेत्र प्रयोजनं २३ विश्वेश्वरस्य देवस्य का-
शीनाम्ना महापुरी यत्र पापी मृतः सद्यः परं मोक्षं प्रयाति हि २४ यत्र गंगा गता तातात्नान गवि स्वनायोपि यत्र वै त-
त्रैनं स्थापयिष्यामि यत्रैको न च पर्वतः २५ गोवर्द्धने तव सुते लतावृक्षदलाकुले तस्मिंस्तपः करिष्यामि ज्ञानतो- उत्पतहोस्यहं
यं मे मनोरथः २६ श्रीनंद उवाच पुलस्त्यवचनं श्रुत्वा स्नेहात्तत्र हि विह्वलः साश्रुकंठो द्रोणगिरिस्तं मुनिं
वाक्यमब्रवीत् २७ द्रोण उवाच पुत्रस्नेहाकुलोहं वै पुत्रोमेयमतिप्रियः त्वच्छापभयभीतोहं ददाम्येनं महामुने
२८ हे पुत्र गच्छ मुनिना भारते कर्मक्षेत्रके दिव्यं स्वर्गं लभते यत्र नृभिर्मोक्षमपि क्षणात् २९ गोवर्द्धन उवाच ॥ अपित्रत्पर्गे द्वैठ
मुने कथं मां नयसि लंबितं योजनाष्टकं योजनद्वयमुत्तुंगं पंचयोजनविस्तृतं ३० पुलस्त्य उवाच उपविश्य
लेजावेगा लाहवागा करे मे त्वं गच्छ पुत्र यथासुखं वाहयामि करेण त्वां यावत्काशीसमागमः गोवर्द्धन उवाच मुने यत्र स्थले भूम्यां मैनेभी
स्थापनां मे करिष्यसि करिष्यामि न चोत्थानं तस्यां भूम्यां शपथो मम ३२ पुलस्त्य उवाच अहमा शाल्मलीद्वी- नाश्रकी
पान्कायीं दीकृत्य कोशलं न स्थापनां करिष्यामि शपथस्ते मया पथि ३३ श्रीसुनंद उवाच मुने करतले
तस्मिन्नारुरोह महाबलः प्रणम्य पितरं द्रोणं अश्रुसंकुललोचनः ३४ मुनिस्तं दक्षिणे करे धृत्वा गच्छ-
चडिआ न् शनैः शनैः स्वतेजो दर्शयन् नृणां प्राप्तो व्रजमंडले ३५ जातिस्मरो गिरिवरः प्राहेदं परिचिंतयन् ।
परिसर्वतमः साक्षात्श्रीकृष्णो भगवान्स्वयं ३६ अत्र संक्षिप्य ब्रह्माण्डं तु पतिर्व्रजे ह्यवतरिष्यति बाललीलां चकै-
शोरीं वैसां गोपालबालकैः ३७ दानलीलां मानलीलां हरिरत्र करिष्यति तस्मान्न मया गंतव्यं भूमि-
म्रीयं कलिंदजा ३८ गोलोकाद्वाश्च यातार्हं श्रीकृष्णेन गमिष्यति कृतन कृत्वा भविष्यामि कृतात्तत्दर्शी ३

यः १ श्रीनंद उवाच हे सुनंद महाप्राज्ञ सर्वज्ञोसि विचक्षणः व्रजमंडलमाहात्म्यं वदतस्ते मुखाच्छ्रुतं १ गिरिं गो
वर्द्धनो नाम कस्मादुत्पत्तिमेव च वद कस्मादेनं गिरिवरं गिरिराजं वदंति हि २ यमुनेयं नदी साक्षात्कस्माल्लोकात्समा
गता तन्माहात्म्यं वद मे त्वमसि ज्ञानिनां वरः ३ सुनंद उवाच एकदा हस्तिनपुरे भीष्मं धर्मभृतां वरं पप्रच्छ पां
डुरित्यं तं जनानां नौनु स्म एव तां ४ परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं असंख्यब्रह्मांडपति र्गोलोकाधिपतिः
प्रभुः ५ भुवो भारावताराय चाक्रूदेवो जनार्दनः राधया सह श्री ये भी रुगताच्छत्तमपि भूतले ६ श्रीराधोवाच यत्र वृं
दावनं नास्ति यत्र न यमुना नदी यत्र गोवर्द्धनो नास्ति तत्र मे न मनः सुखं ७ श्रीसुनंद उवाच वेदनागक्रोशभूमिं
स्वधाम्नः श्रीहरिः स्वयं गोवर्द्धनं च यमुनां प्रेषयामास भूपरि ८ वेदनागक्रोशभूमिः साध्या चात्र समागता चतु
र्विंशद्वनैर्युक्ता सर्वलोकैश्च वंदिता ९ भारतात्पश्चिमदिशि शाल्मलीद्वीपमध्यतः गोवर्द्धनो जन्म लेभे प
त्न्यां द्रोणाचलस्य च १० गोवर्द्धनोपरि सुरः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे हिमालयसुमेर्वाद्याः शैलाः सर्वे समागताः
११ नत्वा प्रदक्षिणीकृत्य स्तुत्वा कृत्वा विधानतः गोवर्द्धनस्य परमां स्तुतिं चक्रुर्महाद्रयः १२ शैला ऊचुः त्वं साक्षा
त्कृष्णचंद्रस्य परिपूर्णतमस्य च गोलोके गोगणैर्युक्ते गोपीगोपालसंयुते १३ त्वं हि गोवर्द्धनो नाम वृंदारण्ये वि
राजते त्वं नो गिरीणां सर्वेषां गिरिराजोसि सांप्रतं १४ नमो वृंदावनांकाय तुभ्यं गोलोकमौलिने पूर्णब्रह्मातपत्रा
य नमो गोवर्द्धनाय च १५ श्रीसुनंद उवाच इति स्तुत्वा ततः सर्वे जग्मुः स्वं स्वं गृहं ततः शैला गिरिवराः साक्षात्
गिरिराज इति स्म तः १६ एकदा तीर्थयात्रां वै पुलस्त्यो मुनिसत्तमः द्रोणाचलसुतं श्यामं गिरिं गोवर्द्धनं वरं १७
माधवीलतिकापुष्पफलभारसमन्वितं निर्झरैर्नादितं शांतं कंदराशतसंकुलायतं १८ नलोपयोग्यं रत्नमयं शातकुं
भमनोहरं चित्रधातुविचित्रांगं सद्रत्नकपक्षिसंकुलं १९ मृगैः शाखामृगैर्व्याप्तं मयूरध्वनिमंडितं मुक्तिप्रदं मु
मुक्षूणां तं ददर्श महामुनिः २० तल्लिप्सुर्मुनिराड् द्रोणपार्श्वं समागतः पूजितो द्रोणगिरिणा पुलस्त्यः प्राह

अपाहीम्रुहीश्रंको तिरुसाद्दलो

ब्रह्मद्रवं गता सिंदं नीतं जलं दृष्ट्वा स्वर्गेण महानदी ५ वामपादांगुष्ठनखभिन्नब्रह्मांडमस्तके श्रीवामनस्य
विवरेऽब्रह्मद्रवसमाकुलः ६ तस्मिन् श्रीगंगया सार्द्धं प्रविष्टा भूमिसिंहुरावैकुंठं चाजितपदं संप्राप्य ध्रुवमं
डले ७ ब्रह्मलोकमभिव्याप्य पतंती ब्रह्ममंडलात् ततः सुरगणैः शतसहस्रलोकान्लोकं अगामह ८ ततः पथा
नवेगेन सुमेरुगिरिमूर्द्धनि गोविंदकूटान् नतिक्रम्य मिलत्वां वांडुमीला तटा ९ तस्मैगोर्द्धनगिरिदिशांतं तु सम्भु
दितामवतु ततः श्रीयमुना साक्षाच्छ्रीगंगा पार्श्वनिर्गता ११ गंगा तु प्रययौ शैलं हिमवंतं महानदी क
स्मात्तु प्रययौ शैले कलिंदं पापपसापद्दा ११ कालिंदी निक्रमाख्याता कलिंदप्रभवा सदा कलिंदगिरिसा कल्मी
नूनं गंडशैलतटान्नहूठान १२ निर्वाल्लुठंती भूखंडे क्रमात् वेगवती सती देशानपुनंती कालिंदी सम्प्रवा पवित्र
नरवांडवे वने १३ पार्श्वदेशे तमं साक्षात् नक्तीक्षलंवरमीच्छती श्रुत्वा वपुः परं दिव्यं तपस्येये कलिंदजा
१४ पीतांबरविनिर्मिते गोहे अले वासिन समास्थिता ततो वेगेन कालिंदी सा प्राप्य भूब्रजमंडले १५ वृंदावनसमी
पे च मथुराया निकटे शुभे श्रीमहावनपार्श्वे च हैकते रमणस्थले १६ श्रीगोकुले च यमुना साप्यो भूत्वा [illegible]
नंदनी श्रीकृष्णचंद्र रासार्थं निजवासं चकार ह १७ अथो ब्रजात् दृष्ट्वा तीर्थ्याः ब्रजगर्दितो पविक्लिः प्रेम्णानंदा
श्रुसंयुक्ता भूत्वा पश्चिमवाहिनी १८ ततस्त्रिवारं वेगेन गत्वा चौब्रजमंडले देशान्पुनंती प्रययौ प्रयागंती
र्थराजकं १९ पुनः श्रीगंगया सार्द्धं श्रीराधिकानगामह देवाः स्तव सर्वपुष्पमालां च क्रुर्दिक्षिजयध्वनिं र
क्तसत्स्थौ यमुना साक्षात्कालिंदी सरित्तं वरा समुद्रमेत्य श्रीगंगा सहगतेंद्र यान्गीक २१ श्रीयमुनेव च
द्धगंगोत्वं तु यन्याभिसर्वब्रह्मांडपावनि कृष्णपादाब्जसंभूता सर्वलोकैकवंदिता २२ ऊर्द्धं यानिहरे लों ४

पकत

नेयरं ३८ इति विचार्य मनसा भृगुर्भारे द्रोणकरे तदा मुनिश्च शांतो भूत्तस्थौ गति स्मृतिः ४० कृत

तार्थितशैलेन्द्रस्य यत्रजमंडले लेभे शृंगकाकुत्स्थं हिमाद्रिर्भूत्वारपीडितः ४१ ज्ञात्वा शोचं जलेस्ना

ऊहो त्वा पुलस्त्यो मुनिसत्तमः उवाच वचनं मुनिः साहसीति गोवर्द्धनाचलं ४२ नो स्थितं भूविभारतोंकरमध्यां

तेन महामुनिः स्वतेजसा बलेनापि गृहीतु मुपचक्रमे ४३ मुनिना हस्तगृहीतोपि गिरिराजगिरा र्द्रया नवया

लां गुलीकिंचिन्न दधि द्रोणनंदनः ४४ पुलस्त्य उवाच गच्छ गच्छ गिरिश्रेष्ठ भारंमाकुरु माकुरु मयाज्ञातो

गुणेहेतुं सि रसस्त्वं गिरि प्रायो वदामुने ४५ गोवर्द्धन उवाच मुनेनमे दोषोस्ति त्वयामे स्थापना कृता कस्मिन्

सोस्थानं त्वयामे शयप्राकृतः ४६ श्रीनंद उवाच पुलस्त्यो मुनिशार्दूलः क्रोधात प्रचलितेंद्रियः स्फुरदो

ष्ठो द्रोणपुत्रं शशापयदि गतो घनः ४७ पुलस्त्य उवाच गिरिवरमागिहासेन न कृतो नेममनोरथः तस्मात्तु ति

लमात्रं हि नित्यं त्वं क्षीणतांव्रज ४८ श्रीनंद उवाच काशीं गते पुलस्त्ये वर्षंप्रति गोवर्द्धनो गिरिः नित्यं हि गिरिः १

वत्साधत्र क्षीयते नंद तिलमात्रं दिने दिने ४९ यावद्भागीरथी गंगा यावद्गोवर्द्धनो गिरिः तावत्कलेः प्रभावस्तु भवि

अम्बुजं ष्यति न कर्हिचित ५० गोवर्द्धनस्य प्रकटं चरित्रं नृणां महापापहरं पवित्रं मया तवाग्रे कथितं विचित्रं ह

नु किं दं श्री कविरंगविते ५१ इति श्रीमद्गर्गाचार्य संहितायां श्रीवृंदावनखंडे गोवर्द्धनोत्पत्ति कथनं नाम

द्वितीयोध्यायः २ श्रीनंद उवाच गोलोके हरिणा कृष्णा कालिंदी सरितांवरा कस्मात्प्रदक्षिणीकृत्य गो

तु मभ्युदिता भवत १ तदैव विरजा सा दाकृं गाव स्मदकेदन देनदीयमुना या तु हं शलीनेव भूवतुः २

परिपूर्णतमं साक्षात्तस्मात्कालस्य नंदराट् परिपूर्णतमस्यापि पद्ध राज्ञीं विदुर्बुधाः ३ ततो वेगे पवसी

न महता कालिंदी सरितांवरा विभेद विरजा वेगं कुंजद्वार विनिर्गता ४ स्वतं स्वप्न ब्रह्मांड संपद

१ यशोदयां च रोहिण्या सर्व गोपगणैः सह ॥ अस्मै रथैर्वीरजनैर्मंत्रिणो विप्रमंडलैः गोभिश्च शकटैर्यु
क्तो वृद्धबालैः सहानुगैः ॥ गायकैर्गीयमानैश्च शंखदुंदुभिनिस्वनैः ३ पुत्राभ्यां सह रामाभ्यां नंदराजो महा ५
मतिः ॥ २ धमानसह सेनाजन वनं वृंदावनं ययौ ४ वृषभानुवरो गोपो गणजनसह भार्यया सुकेनीत्वा सुतां
राधां गीयमानश्च गायकैः ५ मृदंगतालवीणानां वेणूनां कलनिस्वनैः गोपालगोगणैः सार्द्धं वृंद
नंदरूपणा रण्यं जगाम ह ६ उपनंदादयः सर्वे वृषभानवः सर्वैः परिकरैः सार्द्धं मुदा वृंदावनं ययुः ७ वृंदावने समावि
वैठे श्य गोपाः सर्वे सहानुगाः गोधनानि यथा यथवसतीः वासं च क्रुरि न सतः ८ सभानंदः उपनंदपुत्रतटे सकुंडे शुभे प
रिखायुतं चतुर्योजनविस्तीर्णं पुरं नंदश्चकार ह साकारपरिखायुक्तं विचित्रभवनान्वितं योजनत्रय
विस्तीर्णं सहस्रद्वारसमन्वितं ९ सर्वोवरैः परिवृतं राजमार्गमनोहरं सहस्रकुंजं च पुरं वृषभानुरची बगीचे
रचे कत १० श्रीकृष्णोनंदनगरे वृषभानुपुरेऽर्भकैः चकार क्रीडनपरो गोपीनां प्रीतिमावहन ११ अथ वृं
दावने राजन सर्व गोपालसंमतौ बभूवतुर्वत्सपालौ रामकृष्णौ मनोहरौ १२ चारयामासतुर्वत्सान् ग्राम
सीमार्भकैः सह कालिंदीनिकटे पुण्ये पुलिने रामकेशवौ १३ मार्गेतौ निकुंजेषु हंसलीलादिलसाः
विनमालौ चक्रुराघतुर्गे भीतौ वने रुनुर्वने १४ किंकिणीजालसंयुक्तौ हंसकंनीरजनस्वरौ पीतवाससः परि
करौ हारकेयूरभूषितौ १५ गोपालैः सह गोपालैः वंशीवादनतत्परौ मुखेन किंकिणीशब्दं कुर्वंत्रि
तिलके चरितौ १६ यावंतौ पत्रभिः छायां रेजतुः रामकेशवौ मयूरपिच्छसंयुक्तौ पुष्पपल्लवभूषितौ १७
पकदावनलं वंदे पुष्पसंचलन सत्सं नृपकंदम लोचितं ज्ञात्वा सानेसत्रजगामह १८ यावन्न गोपेन्द्रु सर्व
उत्ताल तालेवनपनस्तु हः दैत्याः पश्चिमपादाभ्यां हरिनिमेषेन ताडुह १९ पलाय्यितेषु बालेषु कृष्ण ५

पिछलेपैर मोहिनआको

कं गच्छ त्वमतो हे शुभे त्वत्समानं हि दिव्यं च न भूतो न भविष्यति २३ सर्वतीर्थमयीं गंगां तस्मात्त्वां प्रण
माम्यहं यत्किंचिद्वा प्रकथितं तत्क्षमस्व सुमंगले २४ श्रीगंगोवाच हे कृष्ण त्वं तु धन्यासि सर्वब्रह्मांड
पावनी कृष्णवामांगसंभूता परमानंदरूपिणी २५ यस्याः स्पर्शनमात्रेण सर्वलोकैकवंदिता यस्याः स्प
र्शनमात्रेण श्रीकृष्णस्य महात्मनः २६ पदद्वाज्जीपरा कृष्णेक्षणां त्वां प्रणमाम्यहं तीर्थे देवेंद्रलोका
वै गोलोकेपि चतुर्थेदा २७ अहं पातालं श्रीकृष्णस्याज्ञया शुभे त्वद्वियोगात्तु राहं वै यानं क
तुं न चेदोमा २८ पृथ्वी भूत्वा भविष्यामि श्रीनृजेरासमंडले यत्किंचिन्मे प्रकथितं तत्क्षमस्व हरिप्रि
ये २९ सुनंद उवाच इत्युक्त्वा परस्परं नत्वा हि नद्यौ यतु तुर्ग लोकान्यद्वैवं कुर्वती पातालेषु सरिद्वरा
३० सापि भोगवतीनाम्ना व भौ भोगवतीवने यज्जलं सहितं यवनैः सीवीम् द्वीप भसिद्ध ३१ अथ
कृष्णस्वर्वै गोनमित्वा स्मृत्वा ब्रह्मांडमंडले सप्तद्वीपमहीं दृष्ट्वा लुठंतीर्वै गवततरा ३२ गत्वा स्वर्ण
यीं भूमिं लोकालोकाचलं गता तस्मात्तु खंडमेलानां तटं भित्वा कलिंदजा ३३ ततो मूर्द्धिसोत्प
पात सा तारजा लधारया उदकं तीनरहदं हामध्ययौ सदिवौकसां ३४ आब्रह्मलोकं लोकान् स्नान
निव्याप्य हरेः पदं ब्रह्मांडरंध्रं श्रीब्रह्मद्रवपुतं सुमेतया सा ३५ पुण्यवर्षाण्यवर्षत् तद्देवेषु प्रणमा
त्सा च पुनः श्रीकृष्णगोलोकमारुरोह सरिद्वरा ३६ कलिंदगिरिनंदनी नवचरित्रमेतत्तु कं
कृतं च यः पठति तं भुक्तिमुक्तिसन्मंगलं ३७ अतोपि नद्दिनारद यो किल पठेद्वा यो नित्यशः सयाति प
रमं पदं निकुंजलीलावृतं ३८ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे नाम तृतीयोध्यायः ३
नारद उवाच सुनंदस्य वचः श्रुत्वा नंदः सहयुतः सर्वे गोपगणैः सार्द्धं मुदितो भूत्महामनाः

सकती

सरीसू स्वर्ग

पडते हैं

श्रीडं

वहतीभई

सुले

टिठ हत्म

डेनन्नमतोवकौवैचंडविक्रमः ८ दंडोपिमगृलं प्रागोनेतहतो नामवहुकः तदेव चाग्रतः प्राप्तः चंडमुंडविक्र
मः ९ शतकालैर्वकं दैत्यं संजघानच नर्दरः तीक्ष्णैः पद्मगतैर्लोलैर्नमताम्बुकलतः १० यनदत्वं वस्त्रेन
ततीक्ष्णैर्नखज्ञानहृत्छिन्नहृतीयपद्मो भूतनम्रतो दैत्यपुंगवः ११ नीलाकाश्मैलतंलोमः संजघानमहावकं
प्रणीताती मूर्छितो दैत्योन मतः पुनरुत्थितः १२ शाग्नेयास्त्रेण तं सम्यग्नैः संजघानमहावकं भस्मीभूतो महावहे
त्योनमकारमहास्वलः १३ श्रुपांपतिसंपाशेन वध्वाकौ विचकर्षह कर्षणात्तमहान्याकः छिन्नो भूतमहत
स्वकः १४ ततस्तु मदयातं वैभद्रकालीतविमुक्तिनी मूर्छितलमहारोपदं कमलतां यथौ १५ वीतमूर्छां समुत्था
यश्चिपुन्वनसतनं पुनः जगर्ज सुनवह्नीरोवकौदैत्योमहावलः १६ तदाराक्षिथवः पाक्षितसौविक्षेपहत्व
रः तदैकपादोभग्नोभूत्नमतःपद्मितांवरः १७ तदाक्रोधेनमहतायावनदैत्यसर्डितस्त्वनः देवाना विद्राव
यमास हतीस्वग्यातुंडयामृथे १८ श्रीग्रदलायितानदेवानन्यथा वहुकौवरे पुनस्तत्राराम दैत्योनादयन्कं
डुलंदिशां १९ तदादेवर्षयः सर्वेसर्वेश्वरस्तर्षयो द्विजाः श्रीनंदनंदनायाशुसफलंचाग्निषंदवः २० तदे
वक्षत्रमस्तस्ये ततानवहुरज्वलन चक्रुर्दक्षसंतरसादातकुं जोमहावकः २१ पुनः कालंकमलाहर्तुंती
ष्ट्रयातुंड [illegible] यागतः पुष्कुं गृहीत्वातंकमलःयोययाकारभूतले २२ पुनरुत्थायतुंडं स्वं प्रसार्यावस्थि
तं वकं ददाव तुंड हस्तांप्रांक्रमलो मा स्वांनाज्ञो यथा २३ तदा मतस्य दैत्यस्य भीतिः कालिका विधात देवत
वद्वक्षुः पुष्पेर्जयाकावेः समन्विताः २४ गोपालाः विस्मिताः सर्वेक्रमलं कलिन्व्यसर्वतः ऊचुर्लोकुमाली
भूत्वे मुक्तो मृत्युमुखात्स्वे २५ एवं कमलो वकंहत्वा सवलो वालकैः सह गोवत्सैर्हर्षितो गायतामायया
राजमंदिरं २६ पवित्रं तमसप्राप्ति श्रीकमलस्य महात्मनः श्रतुर्हे हेवन्ति कालाःपाक्रत्वे दंतेति विस्मिताः ८

तेजतेबेगकाली
कबावता
बडाकीस्रा
कुदीदतेसीनाग
पत्ती
कलेम बुलेहेकेसपिरके
घटबदन
भजाईप
० प्रवेशी
६

संपादयोर्द्वयोः गृहीत्वा भ्रामयित्वा स पातयामास भूतले २० पुनर्नीत्वा कराभ्यां तु कपित्थं प्राहि
णोद्धरिः तदा मृत्युं गते दैत्ये कपित्थोपि महाद्रुमः २१ कपित्थात्पातयामास तदद्भुतमिवाभवत् वि
स्मिते षु च कालेषु लाक्ष्युस्माक्षितिवादशु २२ दिवि देवाञ्जयारावानपुष्पवर्षाः प्रचक्रिरे तद्दैत्यासुमहा
ज्योतिः कृष्णे लीनं बभूव ह २३ बहुलाश्व उवाच अहोऽपूर्वं त्वकृतं कृत्यो कोयं वत्सासुरो मुने श्रीकृष्णे
लीनतां प्राप्तः श्रीमत्कृष्णे परात्परे २४ नारद उवाच मुरुपुत्रो महादैत्यः प्रमीलो नाम देववजित व
सिष्ठस्याश्रमं प्राप्तो नंदिनीं गां ददर्श ह २५ तल्लिप्सुर्ब्राह्मणो भूत्वा याचेगां मनोहरां तूष्णीं स्थि तिह की ब्राह्मण रके
ते गौरुवाच वसिष्ठे दिवपदर्शने २६ श्रीनंदन्युवाच मुनीनां गां समाहर्तुं भूत्वा विप्रः समागतः दैत्यो
हि मुनेऽजस्नस्माञ्चैव वत्सो भव दुर्मते २७ नारद उवाच तद्दैव वत्सरूपो भूत मुरुपुत्रो महासुरः वसिष्ठगां
पत्रिक्रम्य नत्वा ज्ञाहीत्युवाच ह २८ गौरुवाच द्वापरांते महादैत्य हंद्रारण्ये यदा तव गोवत्सेषु गतस्यापि
तदा मुक्तिर्भविष्यति २९ नारद उवाच पवित्रकलितं मिसा लपतित पावने तस्मात्कृत्स्नात् वत्सो दैत्यो लीनो भूत हि विस्म न
यः ३० इति श्रीमद्गर्गसंहितायां वृंदावनखंडे नाम चतुर्थोध्यायः ४ श्रीनारद उवाच एकदा चारयन्वत्सा
न्सरामो बालकैर्हरिः यमुनानिकटे प्राप्तं बकं दैत्यं ददर्श ह १ श्वेतपर्वतसंकाशो बहत्याद्योधनध्वनिः पलायि बडे
ते षु बालेषु वज्रतुंडो ग्रसद्धरिं २ कृष्णं महाबक ग्रस्तं दृष्ट्वा तेऽहाकिताहिनाः सर्वे तो बालकाः सर्वे गतसप्ताउवाच
वन हाहाकारं तदा कृत्वा देवाः सर्वे समागतः ३ इंद्रो वज्रं तदानीत्वा तं ततां तु महाबकं तेनवातेनपतितो मूर्छि
तो घटिकाद्वयं ४ विधुन्वन्स्वतनुं वेगान जृंभिताः पुनरुत्थितः नमनाव तदा दैत्योऽज्ञ गर्जन बकली पवि उवाच श्री
लोचनस्त्रिशूलेन तं जघान महातुरं किंचिन्नैकषयो दैत्यो पिन मृतो पि भयंकरः ६ वायव्यास्त्रेण वायुस्तं हं
जघान वकं ततः उत्पच्यालवकस्तेनपुनस्तत्रस्थितोभवत ७ यमसंयमदंडेन ताडयामास कश्यापः तेनद्ं

बध्

द्वि गः श्रं
तं खं
१

हरिः कालिंदीनिकटे रम्ये बालक्रीडां चकार ह १ अघासुरो नाम महान्दैत्यः कंसप्रेषितो भ
वन् क्रौंचादीर्घवपुः कृत्वा प्रसार्य मुखमंडलं २ दृष्ट्वा तं पर्वताकारं वीक्ष्याहं दावने वने गोप
जन्तुमुखेन स्ववत्सैः कृत्वां अभिस्वनं ३ तद्दर्शार्थवत्सवलस्तन्मुखे प्राविशद्धरिः तेगो
लैः सुहृद्वत्सैः सुवालैः सुहृद्भिः कृपेण ४ हाहा सा तं गिरा एवं तु दैत्यानां हृदि पतद्धि कृत्स्नो व
पुः सर्वे राजन्ननंतानादोद रोततः ५ नरस्याये यताः प्राणाः सीरो भित्वा विनिर्गताः तेन्नु
स्वान्निर्गताः कृत्स्नो वाले वत्सैः सुमेधितः ६ एवं कृत्काननपसूनेट्स प्राजीवया माहमाधवः
तज्योतिः श्रीवनस्थापे लीनं जातं ततद्वियथा ७ तदैव वसुभुर्देवाः पुष्पवर्षाणि पार्थिव कोयं दै
त्यः पूर्वकाले श्रीकृष्णे लीनतां गतः अहो वैरानुवंधेन सौख्यं दैत्याहरिं गतः ८ श्री नारद उ
वाच शंखचूडसुतो राजन्नघो नाम महाबलः युवा मनोहरः साक्षात्कामदेव इवापर
रः ९ अष्टावक्रं मुनिं यांतं विरूपं मलयाचले दृष्ट्वाजहास तं मूढः कुरूपो यमितिब्रुवन्
१० तं शशाप महातुष्टस्त्वं सर्पो भव दुर्मते कुरूपावक्रगाजातिः सर्पाणां भूमिमंडले ११
तस्माद्योनिं पतितं दैत्यं दीनं गतस्मयं दृष्ट्वा प्रसन्नः समुनिर्ददौ तस्मै वरं पुनः १२ अष्टा
वक्र उवाच कोटिकंदर्पलावण्यः श्रीकृष्णस्तव वोदरे यदागतः सर्वरूपान्या मुक्ति
र्भविष्यति १३ नारद उवाच अष्टावक्रप्रसादेन सर्पो भूत्वा अघासुरः तद्दर्शनपर
मं मोक्षं गतो योगीशदुर्लभं १४ वत्सानवरकं मुखानुकं ततोमृतं स्वधाम ऋतत्वा कृ
तिदिनैः कृत्स्नं यथैदाभूत्[illegible]यातुरा १५ कलावती सोहि लीलां गोपी गोपान वद्योधि
कान वृषभानुवरं गोपं नंदराजं ननंदतु बरं १६ नतोयनं दानंदं प्राप्रवृषभानुनगरे सुवद् १

२७ बकुलाक्ष उवाच कोयं दैत्यः सर्वकाले कस्मात्केन वक्रो भवेत् सर्वे ब्रह्मादयो देवा येन
श्रीकृष्णलीलीनतां गताः २८ नारद उवाच हयग्रीवसुतो दैत्य उत्कलो नाम दुर्जयः रणे सुरा-
न्वि निर्जित्य सकलं चैव जहार सः २९ तपसा वलान्वरदानं च राज्यं कृत्वा महावला चक्रार्व
र्षाणि शतं राज्यं सर्वं विभूतमत ३० एकदा विचरन्दैत्यः सिंधुसागरसंगमे जाजलेः मु-
नि सिद्धस्य पर्णशालासमीपतः ३१ जाजलेर्मनिर्ध्यायपवृत्तिं सौमीनानाकर्षयन्मुदः स्थितोपि पञ्चकुंडी
तोपि मुनिनानेनाकन्यत्पुष्टुं तं हि ३२ तस्मै शापं ददौ सिद्धो जाजलिर्मुनिसत्तमः वकवत्त्वं क
पाणवाले पानसि त्वं वकोभव तु धर्मतः ३३ ततश्चारुद्रकरूपो भूत्वा सत्तेश्चागतस्मयः पतितः पादयोस्त
स्य न त्वा प्राह कृताञ्जलिः ३४ उत्कल उवाच नज्ञाने तेन यत्सत्त्वं मुने कांक्षी हि जाजले सायुज्यं
भवतां सुसंगं मोक्षद्वारं परं विदुः ३५ मित्रे शत्रौ समामाने समानेह मलो समः सुखेदुः खेहम
येवैतान्हस्यः साधवश्चापि ३६ किं किं न जातं महतां दर्शनात्कौ मुनेनृणां परमेशं च तत्पदवी
तं मैत्रं योगपदं भवेत ३७ जाजलेर्मुनि सर्वार्हं लब्धेवर्यं स्थितिमद्भुतं भुजैः सायुज्यं तां कृपया सा चक्रवर्तीराज
तात्स्तर्णं ब्रह्मण्यं लभ्यते ३८ नारद उवाच तदाप्रसन्नः समुनिर्जाजलिः समुवाच ह बलि शतर्ह-
वर्षसहस्राणि तपस्यं चयेन वै जाजलिरुवाच वैवस्वतान्तरे प्राप्ते अष्टाविंशतमे युगे द्वाप
रांते भारते वर्षे व्रजमंडले ४० पतिस्सर्वेगमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं वृंदावनेषु
वंशवादनचारणं चरिष्यति ४१ तदा तन्मयतां कृष्णे यास्यति त्वं न संशयः हरेरेवं
दयो दैत्या वैरेण प्रियं गताः ४२ नारद उवाच इत्युक्तः कोसरो दैत्यः उत्कलो जाजलेर्वच
न श्रीकृष्णे लीनतां प्राप्तः सत्संगात्किं न जायते ४३ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्री
वृन्दावनखण्डे नाम पंचमोध्यायः ५ नारद उवाच एकदा बालकैः सार्कं गोवत्सांश्चारयन

क्रमुकैर्व्रजः कपित्थाम्रकदलायनाः ९ साह्वलं कोमलैः शातं वीरुद्भिस्त्योपि वने वने कोटिशो कोटिशो गावश्चरंत्यः
कृष्णपार्षदयोः १० पुण्यं श्रीयमुनातीरं तमालैः श्यामलं वनं नीपैर्निंबैः कदंबैश्च श्यामलैः पनसैः द्रुमैः ११ क
दलीकोविदारास्रैर्ब्रह्मविल्वैर्मनोहरैः अश्वत्थैश्च कपित्थैश्च माधवीभिश्च मंडितं १२ वभौ वृंदावनं दिव्यं वहं
तितुं मनोहरं नंदनं सर्वतो भद्रं ह्लादिकं पंचसुंदरं एवं वनं १३ यत्र गोवर्द्धनो नाम सुनिर्झरदरीयुतः रत्नधातुमयः श्री
मान्मंदारवनसंकुलः १४ श्रीखंडबदरीरंभादेवदारुवटैर्वृताः पलाशप्लक्षशाकैश्च शिरीषार्जुनकदंब
कैः १५ पारिजातैः पाटलैश्च चंपकैः परिशोभितं पवित्रो मालकुंभाद्यः शालैर्बिल्वदवैर्वृतः १६ कलकंठैः
कोकिलैश्च पुंस्कोकिलामयूरकम् तत्र भ्रमरयवनततत्र कुलो विचचार वने वने १७ वृंदावने मधुवने पा ये तालव
नस्य च कुमुद्वने बाहुले च दिव्यौ कामवने परे १८ हरिहत्वानुगैरेः पार्षदैर्नदीस्युरसव संदरे कोकि
लवने कोकिलध्वनिसंकुले १९ रम्ये कुशवने सोम्ये लतात्तालिसमन्विते महावृषभे भद्रवने भांडीरोपवने
नय १९ लोहार्गले वयमुनातीरे तीरे वने वने पीतवासाः परिकरो नटवेषो मनोहरः २० वेत्रभृद्धाद्वयन्वंशी
गोपीनां प्रीतिमावहन् मयूरपत्रभृन्मौलिः स्रग्वी कुसलीव भौनय २१ अग्रेकृत्वा गवां वृंदं सायंकाले स्वयं ह
रिः रामेः संगृह्य नवंशी श्रीनंदव्रजमाविशत २२ वेणुवंशीध्वनिकलं श्रीवंशीवटमागतः गोरजोभिः न
भोव्याप्तं वीक्ष्य गेहान्नविनिर्गताः २३ हरीकर्तुं स्वाश्रिवाधमामहर्तुं सरवनृतमं विस्मृतं नसमर्थास्वद्धं गोपः
समागताः २४ सुकोमलवरीपीयुनसंगृहीतः शनैश्चलनगोगणसंकुलाम्र सिंहावलोकी गजवान लीलैर्भोजनैः
पंकजपत्रनेत्रः २५ सुमंडितं मेघविलगोरजोभिर्नीलांबरं कुंतलमादधानः हेमांगदीं मोलिविराजमानः श्रा
कर्णवक्रीकृतनेत्रचिवाणः २६ गोपालिकामंडितकंठहारः कर्णोपरिस्फुरत्कर्णिकाराः पीतांबरो वेणुनि
नादकारः पातु प्रभुर्मोहनमूर्तिमान्ताः २७ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां वृंदावनखंडे कृ गोचारणलीलावर्णन

ह्मगाहयतदग्रेचवचःप्राहयशोमती १७ यशोदोवाच किंकरोमिक्वगच्छामिकल्याणंमेकथंभवेत मत्सुतो
बहवोरिष्टाःप्रायान्तिवालेवालके १८ सर्वंमहावनंत्यक्त्वावृंदारण्येगतावयं एतत्पकाक्वयमाप्नामदेशंवदतंनिर्भ
यं १९ चंचलोयंवालकोमेक्रीडन्दूरेप्रयातिहि वालकाश्चंचलाःसर्वेनमन्यंतेवचोमम २० वकासुरश्चमेवा
लेतीक्ष्णतुंडोग्रसत्खलो नस्मान्मुक्तंतुजग्राहार्भकैःदीनमानसुरः २१ वत्सासुरसमःश्रीमान्मुक्तःसोपिदेवेनमार्गि
तः वत्सार्थस्वगृहाद्वालेनवह्निःकारयाम्यहं २२ इत्थंवदंतीरुदतीरुदंतीयशोमतींवीक्ष्यजगादनंदः श्रुत्वास्मात्
पापाप्रवदन्वांसोवाक्येहुर्मर्थविद्वर्मभृतांवरिष्ठः श्रीनंदउवाच गार्गिवाक्येसदापालयंवेविरस्तंसयशोमति व्राह्म
णानांवचःसत्यंनासत्यंभवतिक्वचित २४ तस्मात्तदानंभकर्तव्यंसर्वविघ्ननिवारणं दानान्यंतेतुकल्याणंनभूतं
नभविष्यति २५ श्रीनारदउवाच तदायशोदाविप्रेभ्योनवरत्नंमहाधनं सालंकारंस्ववालस्यवालस्यददौ
नृप २६ प्रसुतंहर्षभानांगवांवत्सशतंमनोहरं द्विलक्षमन्नभाराणांनंदनंदोददौततः २७ इतिश्रीमद्गर्ग
संहितायांवृंदावनखंडेनामषष्ठोध्यायः ६ श्रीनारदउवाच गोपेकृपाकरमहत्सौख्योपालौतौवभूव
तुःगाश्चारयंतौगोपालैर्वयस्यैश्चवनेवने १ अग्रेणवेनधावगायवसुरत्याःपार्श्वयोर्द्वयोः श्रीकृष्णस्यवल
स्यापिपश्यंत्यःसवरंमुखं २ वंशावंशंकंजीरकंकारंकुर्वत्यामातृस्त्रासनतः किंकिणीजालसंयुक्ताहेममालाल
सद्गलाः ३ मुक्तागुच्छैर्वर्हिपुच्छैलसत्पुच्छाग्रकेसराः स्फुरत्कांचनरत्नानांभालपुष्पैर्विराजिताः ४ शृंगो
र्योर्वैकांचनमणिकोमणिमनोहरः हेमरश्मिप्रभास्फुरद्वर्णपार्श्वप्रदेशकाः ५ श्वेतनीलकाःकाश्चि
द्रसुपुच्छरूपाःघ्रयः कैलासमणिसंकाशाःनीलकृपार्श्वमहागुणाः ६ सवत्साश्चंद्रगाकिन्यःऊधोभारेण
मैथिल कुंडोघ्नःपाटलःकाश्चिल्लघ्वंग्योमध्यमूर्तयः ७ काश्चित्पीतास्तुविचित्रासुसप्नापाद्वर्णिताः यथा ता
म्रासवर्णावनसपामाद्यनसपामेगतेक्षणाः ८ लघुशृंगास्त्वदीर्घशृंगाउच्चशृंगास्तवःसहस्र मृगशृंगाःपोव

बैल

हरवे

किरना तना

कुंडधनद्रवाना

थेत

३९

कबिता

गः ग
खं

पीत्वाऽजगर्ज ह ननाद तेन ब्रह्मांडं सप्तलोकैः सहाचलं हस्ताभ्यां संगृहीत्वा तं बलदेवो महाबलः २३ भूतले
पोथयामास वृक्षे ते भग्नमस्तकं पुनस्ताडितं दैत्यं मुष्टिना स्वभुजाग्रजः २४ तेन मुष्टिप्रहारेण सद्यो वै निध
नं गतः तद्देवदुंदुभयो नेदुर्देवाः पुष्पैर्नंदनसंभवैः २५ देहाद्विनिर्गतः सोऽपि श्यामसुंदरविग्रहः स्रग्वी पीतांबरो
देवो वनमालाविभूषितः २६ श्रीकृष्णं सबलं नत्वा परिक्रम्य स्थितो भवत् तदैव सद्यो गोलोकादागतो भृत्य
हारथः लक्षपार्षदसंयुक्तः सहस्रध्वजशोभितः सहस्रचक्रध्वनिभृद्धयायुतसमन्वितः २७ लक्षचाम
रशोभाढ्यो रत्नस्वर्णकिरीटभृत् दिव्ययोजनविस्तीर्णो मनोयायी मनोहरः किंकिणीजालसंयुक्तो घंटा बेग
मंजीरमंडितः हरिं प्रदक्षिणीकृत्य सबलं दिव्यरूपधृक् दिव्यं रथं समारुह्य ज्योतयन्मंडलं दिशां जगाम
दैत्यो हे राजन् गोलोकं प्रकृतेः परं ३१ श्रीकृष्णोऽधेनुकं हत्वा सबलो बालकैः सह तद्यशो गायमानैर्द्विर्बभौ
गोकुलगोपालैः ३२ श्रीराजोवाच मुने मुक्तिं कथं प्राप्तः सर्वकोऽधेनुकासुरः कथं खरत्वमापन्न एतन्मे
ब्रूहि तत्त्वतः ३३ नारद उवाच वैरोचनेर्बलेः पुत्रो नाम्ना साहसिको बली नारीणां दशसाहस्रैः रेमे वै गंध
मादने ३४ वादित्राणां नूपुराणां शब्दोऽभूत्तद्वने महान् गुहायामास्थितस्यापि श्रीकृष्णं स्मरतो मुने ३५
दुर्वाससोऽपि तेनाथ्यानभंगो बभूव ह निर्गतः पातुकारूढो दुर्वासाः क्रोधविग्रहः दीर्घश्मश्रुर्दीर्घोदरः प ऊ ३
क्रोधयुक्तो ज्वलद्युतिः यस्य शापेन विश्वोऽयं कंपितः स उवाच ह ३७ दुर्वासा उवाच इति हे गर्दभाकार ऊव
गर्दभो भव दुर्मते वर्षाणां तु चतुर्लक्षं व्यतीते भारते पुनः ३८ माथुरे मंडले दिव्ये पुण्ये तालवने व
ने बलदेवस्य हस्तेन मुक्तिस्ते भविता खर ३९ श्रीनारद उवाच तस्माद्बलस्य हस्तेन श्रीकृष्णं संजगाम
ह प्रह्लादाय वरो दत्तो न बध्यो मे तवान्वयः ४० इति श्रीमद्गर्गसंहितायां वृंदावनखंडे नामाष्ट
मोऽध्यायः ८ श्रीनारद उवाच बलं विना यदा गोपालैश्चारयन् गाः हरिः स्वयं कालिंदीकूलमासाद्य प

लीलं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ श्रीनारद उवाच एकदा सबलः कृष्णश्चारयन्गा मनोहराः गोपालैः सहितः सर्वैर्ययौ
गा तालवनं वनं १ धेनुकस्य भयाद्गोपा न तालिवनान्तरं कृष्णोऽपि न गतस्तत्र बलस्य कौतुकं दृष्ट्वाह २ नीलाम्बरं कटौ बध्वा
बलदेवो महाबलः परिपक्वफलार्थं हि तद्वने विचचार ह ३ बाहुभ्यां कंपयन् तालान् फलसंघं निपातयन् ग
जाष्टनिर्भयः साक्षाद्दनेतानंतविक्रमः ४ फलानां पततां शब्दं श्रुत्वा क्रोधावृतः खरः सख्या स्यापक्वात ऊ ने सवदाई
हो भीमः कंसस्य खो बली ५ आययौ सन्मुखे योद्धुं बलदेवस्य धेनुकः बलं पश्चिमपादाभ्यां निहत्योरसि तत्वरं
६ चकार खरशब्दं च परिधावन मुहुर्मुहुः गृहीत्वा धेनुकं शीघ्रं बलः पश्चिमपादयोः ७ चिक्षेप तालवृक्षे
थ हस्तेनैकेन लीलया तेन भग्नः स तालोऽपि तालानन्यान् स्पृशन् वृक्षान् ८ पातयामास राजेन्द्र तदद्भुतमिवा
भवत पुनरुत्थाय दैत्येन्द्रो बलं जग्राह रोषतः ९ यो जहनं नोदयामास गजेन्द्रं गजो यथा गृहीत्वा तं बलः शी
घ्रो भ्रामयित्वा च धेनुकं भूपृष्ठे पोथयामास मूर्छितं भग्नमस्तकं दोलेन पुनरुत्थाय क्रोधयन् कृतविग्रहः
१० मूर्छां हित्वा चतुःशृंगं शृंगं धृत्वा स्वरूपं भयंकरं गोपान्विद्रावयामास शृंगैर्गोपीलक्षैः भयंकरैः ११ अग्रे पलायि
तान गोपान् ऊर्ध्वं वत्समदोत्कटः श्रीदामानं ददंडेन सबलो मुष्टिकां तदा १२ स्तोककः पाशेन तं दैत्यं सततं तउ
धुमाली महाबलः क्षेपणेनार्जुनो मुख्यं दैत्यं लक्षिकया खरं १३ विशालर्षभमप्यत्र मुष्याघातेन स्वबलेन च तेजस्वी
सर्वचंद्रः देवप्रस्थस्तु पेटकैः १४ वरूथपः कंदुकेन संततोड महाखरं अयं कृष्णोऽपि तं नीत्वा हस्ताभ्यां ये
न कारुतरं १५ भ्रामयित्वा तु चिक्षेप गिरे गोवर्धनोपरि श्रीकृष्णस्य प्रहारेण मूर्छितो बहिकावपं १६ पुनरु
त्थाय स तत्क्षणं तु विधुन्वन्दारयन्मुखं शृंगाभ्यां श्रीहरिं नीत्वा धावन्दैत्यो नभोगतः १७ चकार तेन वै युद्धं
मूर्धं वै लक्षयोजनं गृहीत्वा धेनुकं दैत्यं श्रीकृष्णो भगवान्स्वयं १८ चिक्षेप यो भूमिमध्ये मूर्छितास्थिं स
मूर्छितं पुनरुत्थाय शृंगाभ्यां नादं कृत्वा गिरिभेदरूपं १९ गोवर्धनं समुत्पाट्य श्रीकृष्णोपरि लीलया कृष्णो
गोवर्धनं नीत्वा तस्योपरि न्यक्षिपत पुनर्धावन्महादैत्यः शृंगाभ्यां दारयन्भुवं बलं पश्चिमपादाभ्यां ताडु

हि. गाः पं प्रणतं सन्मुखे प्राप्तं प्राह देवो जनार्दनः २२ श्रीभगवानुवाच द्वीपं रमणकं गच्छ सकलत्रसुहृत्तमः सुपर्णो
हं खं यतनार्थं वै नायास्यत्यादलं क्षितेः २३ श्रीनारद उवाच सर्पः कृष्णेतुसेसज्य परिक्रम्य प्रणम्य तं कलत्रपुत्रस
१० हितो द्वीपं रमणकं ययौ २४ अथ स्नात्वा कालियेन नंदं नंदनं तत्र जनमुखी पद्मजाः नंदाद्याः सकला जनाः
२५ जलाद्विनिर्गतं कृष्णं दृष्ट्वा सुमुदिरे ततः आश्लिष्य सुतं नंदः परं मुदमवाप ह २६ सुतं लब्ध्वा यशोदा कंठमेलाईक
सा सुतकल्याणहेतवे ददौ दानं द्विजातिभ्यः स्नेहस्रुतपयोधरा २७ तत्रैव शयनं चक्रुः गोपाः सर्वे परिश्रमात सा
कालिंदीनिकटे राजन् गोपी गोपगणैः सह २८ वेणुहं चर्षलोद्गतो दावाग्निः प्रलयाग्निवत निशीथे सर्वतो
गोपान दग्धुमागतवान स्फुरन २९ गोपा वयस्याः श्रीकृष्णं सबलं शरणं गताः नत्वा कृतांजलिं कृत्वा तमूचु
र्भयकातराः ३० गोपा ऊचुः कृष्ण कृष्ण महाबाहो राम राम गतवत्सल पाहि पाहि वने कृष्ण तदावाग्नेः स्वजना
न्प्रभो ३१ नारद उवाच स्वलोचनानि मीलयत मा भयं वः इत्युक्त्वा वह्निमपिबत्तदेवो योगेश्वरेश्वरः
३२ प्रातर्गोपगणैः सार्धं विस्मितैर्नंदनंदनः गोगणैः सहितः श्रीमद्व्रजमंडलमाययौ ३३ इति श्रीमद्गर्ग
संहितायां श्रीवृंदावनखंडे नाम नवमोऽध्यायः ९ श्रीबहुलाश्व उवाच यद्गोजाल्मंलोके यो बिलावहुजन्म
भिः तद्रूपदारुणे राज्ञे कालियमर्दन १ कोयं सर्वकुशलकृतकालियाः फणीश्वरः एवं वैदितुमि
च्छामि ब्रूहि देवर्षिसत्तम २ नारद उवाच स्वायंभुवांतरे सर्वे नाम्ना वेदशिरा मुनिः विंध्याचले तपो कार्षीत् द्रुगुवं स्थ
श्रमे तु भुवः ३ तदाश्रमे तपः कर्तुमागतोश्वशिरा मुनिः तं वीक्ष्य रक्तनयनो प्राह वेदशिरा रुषाः ४ वेदशी रु
रा उवाच मदाश्रमे तपो विप्र मा कुर्यात्त्वं स्वयः हंत नहि अन्यत्र तेत्यो यो गयाम्नु फिर्नोषित पोयनुः ५ श्रीनारद उ
वाच मया ऋमेतपो विप्रमा कुर्यात्तु स्वः हंत नहि अन्यत्र तेतयो... ६ अश्वशिरा उवा
च श्रुत्वा वेदशिरा हसो वाक्ये स श्वशिरा मुनिः क्रोधयुक्तो रक्तनेत्रः प्राह तं मुनिपुंगवं ६ अश्वशिरा उवा हाह
च महाविष्णोरयं भूमिर्नंते नमुनिसत्तम कति मुनिभिस्तु नवकृततयपउतसे ७ सर्पवत्स्फूत्कुर्वन्मोह
याकोयं कतोसि... ८ वेदशिरा उवाच त्वं महाद्विषि मिथिपौलखुद्रे

सखे

यो वारिविषाहतं १ कालियेन फणीन्द्रेण जलं यत्र विदूषितं पीत्वा विषे तु सर्वे गावो गोपाश्च लांगते के २ तदा
तान जीवयामास हस्तापीयूषवर्षिया श्रीकृष्णो ततो हरिः साक्षात भगवान भक्तिवर्द्धनः कटौ पीतपटं बध्वा
कदंब नीपमारुह्य माधवः पपात तुंगविटपात तत्तोये विषदूषिते ४ उच्चचाल जलं तत्र कृष्णस्य पतनेन हि ५
तत्पार्श्वं कदंबं न यत्रांभसी भूतेव भूव ह तदैव कालियः क्रुद्धः फणीफणशताहतः दशनं ददौ तं सुभुजया
वेष्टयामास माधवं ६ कृष्णो दीर्घवपुः कृत्वा बंधनान्निर्गतः स्तुतं पुच्छे गृहीत्वा सर्पेन्द्रं भ्रामयित्वा त्वितस्त
तः ७ जले निपात्य हस्ताभ्यां चिक्षेप धनुः शतं पुनरुत्थाय सर्पेन्द्रो लेलिहानो भयंकरः ८ कामहूः
गरुड लेलिहं विसर्पीत यास्यं ग्राहमास्थवं दृष्टिर्दग्धिरुहस्तेन गृहीत्वा तं महाखलं ९ तज्जले पोथयामास तत्र
लोऽउत्पपात गं सर्पोनुरवसातं दीर्घविषमार्यपुनरागतः १० पुच्छे गृहीत्वा तं कृष्णश्चकर्ष धनुः शतं क
निकसिया सहस्राद्विनिः क्रम्य सर्पसर्पं व्यदशन्पुनः ११ ततो दुष्टो नागेन्द्रो लोलो बलधावकः कृष्णमुष्टिप्रहा
रेण मूर्छितो विगतस्मृतिः १२ नतं कृत्वा फणं तस्य स्थितो भूतले कृष्ण ऊर्ध्वे श्रीकृष्णस्तत्फणाग्रे नृत्यंस्ति
ष्ठदं मनोहरं १३ ननर्त नटवत् कृष्णो नटवेषो मनोहरः गायन स्वरं सुस्वरं नागाग्रे संगीतं च सतालकं १४ पु
नचते ष्पैः देवेषु वर्षत्सु तांडवेन रराज वन वादयत्सु महावीणाम् कठ्ठंतु मिवेणुकानु १५ स तालपदविन्या
सै सन्नृत्यफणानुद्घाटन वहूनि वभंज सहसा ततः कृष्णः कालियस्य दुरात्मनः १६ तदैव नागपत्न्यः श्रा
ताः भयविह्वलाः नत्वा कृष्णं परं देवं स्तुवन्ति गदगदया गिरा १७ नागपत्न्य ऊचुः नमः श्रीकृष्णचंद्राय गो
लोकपतये नमः असंख्यब्रह्मांडाधिपतये परिपूर्णतमाय ते १८ श्रीराधापतये तुभ्यं व्रजाधीशाय ते नमः
नमः श्रीनंदपुत्राय यशोदानंदनाय ते १९ पाहि पाहि परदेव पन्नगं त्वत्परं न परं जगत्त्रये देवं परात्पर
त्वमेव हरिः स्वयं लीलया कलितो निग्रहं २० श्रीनारद उवाच नागपत्नीस्तुतः कृष्णः कालियं भगवान
त्यजत् स्वयं विरक्तं हरिः साक्षात्परिपूर्णतमः स्वयं २१ पाहीति प्रवदंतं तं कालियं भगवान हरिः
... गतस्मयं

कृष्ण

४१
गः शे मुक्तस्याय नत्वा श्रीगरुडध्वजं अथ मन्दरपातालाद्धौ वेलच्छयोजने ३० गृहीत्वा स्वकरे रौद्रं गारुडं भूमिमण्डले
हं खं दध्यार स्वफणैः सो सो यैकस्मैश्चोरुविक्रमः ३१ लोके सर्वे फणैर्यथा पाताले गगने नन्ते परात्परे अन्येफणीन्द्रा मनुविदि
११ सुर्वैस्तत्र लोदिताः ३२ भूतले वितले केचित्सुतले च महातले तलातले तथा केचित्सप्ताः केचिद्रसातले ३३
केऽप्यलं ब्रह्मगणाद तं द्वीपे रमणकं भुवि कालियप्रमुखा लोके ऽवसन्सर्वे ततः ३४ इति ते कथितं राजन्का
लियस्य कथानकं भुक्तिदं मुक्तिदं सारं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ३५ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां नारद बहुला
श्वसंवादे श्रीवृंदावनखंडे नवमोऽध्यायः ९ श्रीराजोवाच द्वीपे रमणके हित्वा सर्पस्थानं विना कथं
एतन्मे ब्रूहि सकलं कालियस्य च चेष्टितं १ श्रीनारद उवाच तत्र नागान्तको नित्यं नागांश्च संजघान ह गत्वा द्वीपे
गरुड चैकदा तेन त्वधि साधर्म्या तुराः २ नागा ऊचुः हे गरुत्मन्नमस्तुभ्यं त्वं साक्षाद्धरिवाहनः भक्ष्यस्त्वं च यदा
सर्पान्कथं नो जीव न भवेत् ३ तस्माद्बलिं गृहाण त्वं मासे मासे एकैक एकैक वनस्पतिस्य चान्नाना मुपचारैः
विधानतः ४ गरुड उवाच एकः सर्पस्तु मे देयो भवद्भिर्गीर्गृहान्प्रति कथं पर्वाणि मम तेन बलितं वक्तव्यं हे स्त्रोता
५ नारद उवाच तथा चक्रुस्तु ते सर्वे गरुडाय महात्मने गोपीथायात्मनो राजन्नित्यं प्रदिव्यं च बलिं द्रुः ६ का फनछत्रनमित
लियस्य बलात्कारमयो भूयदान्नय तदा तार्क्ष्य बलिं सर्वं बुभुजे कालियो बलात् ७ तदा गतः प्रकुपितः प्रा
यो यातकालियोपरि चकार पादघातं वै गरुडः स्वोरुविक्रमः ८ गरुडाङ्घ्रिप्रहारेण कालियो मूर्छितोऽभवत् पु
बटता नरुत्थाय जिह्वाभिः शतवली ढन्नुस्वस्थमनः ९ महार्घ्य स्वफणैः तं कालियः फणिनां वरः व्यदशद्गरुडं वे
मा गाद् द्विर्विषमयैर्बली १० गृहीत्वा तं च तुण्डेन गरुडो दिव्यवाहनः भूपृष्ठे पोथयामास पक्षाभ्यां ताडयन्मु
हुः ११ तुण्डाद्विनिर्गतः सर्पः फणान्प्रसार्य विकर्ष ह तत्पादौ वेष्टयामास उत्पत्याकारे व्यदशन्मुहुः १२ तार्क्ष्य
पक्षौ च पतितौ भूमध्ये ह्वौ विरेजतुः एकेन वर्हिणो भूत्वा नीलकण्ठा द्वितीयतः १३ तेषां तु दर्शनं पुण्यं स ११
मोर नमोला

महद्धनः कार्यार्थीत्विकाक इव का को भवत्सु दुर्लभे ९ नारद उवाच आविरासीत्ततो विष्णुर्नित्यं तु शापतो ह्ययो
स्वस्वशापयुतः खिन्नयोः सांत्वयामास तौ गिरा १० श्रीभगवानुवाच भवंतु मे हको भक्तौ भुजंगवित तन्नौ मुनी स्वशा
कौतुन्न षाकर्तुं समर्थोहं मुनीश्वरौ ११ भक्तवांछां न षाकर्तुं नेच्छामि शपथो मम तेऽमूर्द्धिहूदेवदर्शी रब्धरत्नौ भवि
ष्यतः १२ तदा ते वारुणी ज्ञातिर्न भविष्यति कर्हिचित स्मृतिसोवारुंसर्वोक्तं मा कुरु मा कुरु १३ कांका
रूपे पीहं ज्ञानं ते भविष्यति निश्चितं परं तै त्रैकालिकं ज्ञानं हं युतं योगसिद्धिभिः १४ श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वा थग
ते विष्णौ मुनिरब्रह्मर्षिरन्वय साक्षात्काकभुशुंडो भूत योगीन्द्रो नीलपर्वते रामभक्तो महात्मा ते ज्ञानवैराग्यदी
कः रामायणं अगोपो वेगरुडाय महात्मने १६ चाक्षुषे संतरे सा प्रेदक्षः प्राचेतसोन्वयः कश्यपाय ददौ कन्या न्वंतर
एकादश मनोहरः १७ ता सां कद्रुर्वपाश्वे ... हिली स्मृतः वसुदेवप्रिया यस्यां वलदेवो भवत्स्र तः १८
स्ताकद्रुश्च महासर्पा नजनयामास कोटिशः महीरुद्रा नविषवल्लान उग्रान पंचशतानना न १९ महानागाश्च
संकांस्त्विकांस्त्वितद शतानना न तेषां वेदर्षी रानामकालियो भूतमहा फणी २० तेषामादौ फणीन्द्रो भूत्वे
षो नंतः परात्परः सोदैववलदेवो हि रामोनंतोच्युताग्रजः २१ एकदा श्रीहरिः साक्षाद्गावानुकृतेः प
रः शेषं प्राह प्रसन्नात्मा मेघगंभीरया गिरा २२ श्रीभगवानुवाच भूमंडलं समाधातुं सामर्थ्यं कस्यचिन्नहि
तस्माद्देनं मही गोलं मूर्द्ध्नि त्वं हि समुद्वह २३ अनंतविक्रमस्त्वं वै ततोनंत इति स्मृतः इदं कार्यं प्रकर्तव्यं जनक
ल्याणहेतवे २४ श्रीशेष उवाच अवध्यं कुरु यावत्त्वं यथा यावत्समे प्रभो भूभारं यावत्स्थास्यामितावत्ते वद ना
दिहि २५ श्रीभगवानुवाच नित्यं सहस्रवदनै रुच्चारंश्च यशं कुमारं कु मद्गुणस्फुरकीर्तिनाम्नां कुरु सर्वं द्रुसर्व
तः २६ मन्नामानि च दिव्यानि यदा यांत्यवसानतां तदा भूभार संतापी स्वफणात्वं सुखी भव २७ भूधारो
भविष्यामि मदाधारश्च को भवेत निराधारः कथं तो ... निराधारं कथं प्रभो २८ श्रीभगवानुवाच अहं चक
मठो भूत्वा धारयिष्यामि ते तनुं महीं भारसमीयां दीर्घां मा ... संक्रुरु तन्न्यारवे २९ श्रीनारद उवाच तदा शेषः

४२
गः सं
हिं ३ खं
१२

श्रीकृष्णस्य कथां श्रुत्वा भक्तस्तन्मयतामिह यथानकः सुधां पीत्वा तथालिः पद्मकर्णिकां २ कास्ते कृत्वा हृदये अ
नेन श्रीकृष्णरूपे महात्मनि भाण्डीरे देववाग्गाढ श्रीराधार्थं स्विन्नमानसा ३ शोचं मा कुरु कल्याणि वृंदारण्ये मनो
हरे मनोरथस्ते भविता श्रीकृष्णेन महात्मना ४ इत्थं देवगिरा श्रीराधा मनोरथ महात्मनः कथं बभूव भ
गवान् वृंदारण्ये मनोहरे ५ कथं श्रीराधया सार्द्धं रासक्रीडां मनोहरां चकार वृंदकारण्ये परिपूर्णतमः
स्वयं ६ नारद उवाच साधु पृष्टं त्वया राजन् भगवच्चरितं शुभं गुप्तं वदामि देवैश्च लीलाख्यानं मनोहरं ७ ए
कदा मुख्यसख्यौ द्वे विशाखाललिते शुभे वृषभानोर्गृहे प्राप्य राधां जगदतू रहः ८ सख्यावूचतुः यं चिं
तयसि राधे त्वं यद्गुणं वदसि स्वतः सोऽपि नित्यं समायाति वृषभानुपुरे अर्भकैः ९ मेदिनीपन्ये यामध्ये दर्शनीयोति
सुंदरः पश्चिमास्तं निशीथिन्यां गोचारणविनिर्गतः १० श्रीराधोवाच लिखित्वा तस्य चित्रं मे ह्यदर्शय शुभं मनो
हरे तर्हि तत्प्रियदर्शनं पश्चात्करिष्यामि न संशयः ११ श्रीनारद उवाच अथ सख्यौ व्यलिखितां चित्रं नंदसूनोः
शुभं नवयौवनमाधुर्यं राधायै ददतुस्तदा १२ तं दृष्ट्वा हर्षिता राधा कृष्णदर्शनलालसा चित्रं करे प्रपश्यंती
सुष्वापानंदसंकुला १३ ददर्श कृष्णं भुवने स्वप्ने नानावनप्रभं पीतपटं दधानं भांडीरदेशे यमुनां समेत्य नृत्यंतमारा
द्वृषभानुपुत्री १४ सुतप्तैव राधा शयनात्समुत्थिता परस्य कृष्णस्य वियोगविह्वला हृच्चिंतयंती कमनीयरूपं
मेने त्रिलोकं तृणवद्धि देहगेहं १५ तर्हि व्रजं ते स्वगृहं गतः परं संकोचवीथ्यां वृषभानुपत्तने गवां गमेत्य शुभ
दीमवक्षितेदृष्ट्वा पद्मकं कौं ... सुंदरी १६ कृष्णोऽपि दृष्ट्वा वृषभानुनंदिनीं स्वरूपकोमल्य ... तं गुणप्रधा
कुर्वन्मनोरंतुमनीव माधवो लीलातनुः स्वप्रचयो स्वमंदिरं १७ एवं ततः कृष्णवियोगविह्वलां प्रभूतकामज्वरां
खिन्नमानसां संचिंत्य राधां वृषभानुनंदिनीमुवाच वाचं ललिता सखीवरा १८ ललितोवाच कथं त्वं विह्वला सा
ये मूर्छिता तिव्यथां गता यदीक्षसि हरिं शुभ्रं तर्हि तस्मिंस्त्वं हृदं कुरु १९ लोकस्यापि सुखं सर्वं प्राप्य कृष्णो ...
प्रते दुःखाग्नि सत्यं दहति कुंभकाराग्निवच्छुभे २० श्रीनारद उवाच ललितायाश्च ललितं वचः श्रुत्वा व १२

ननती भई

र्वकामफलःप्रदे शुक्लपक्षे मे थलेंद्र द्रष्टुमागच्छिनसापत १४ कृष्णेनोरगरूद्रुत्ते वै नीत्वा तु डेन कालि
यं निपात्य भूमौ सहस्राततत्तो विचकर्ष हि १५ तदा तु द्रावतते तु द्रुत्कालियोभ्य विह्वलः तमन्वधावत्सहस्रापक्षि
राड् वेंडविक्रमः सप्तद्वीपान समुद्रांस्तु भ्रमन् सर्वान्यनातः फणी यत्र यत्र गतस्तार्क्ष्यस्तत्र तत्र ददर्श ह १७ भूलोकं
भुवर्लोकं स्वर्लोकं प्रयातः फणी महर्लोकं तपोलोकं जनलोकं जगाम ह १८ तत्रैव गरुडेनासौ [illegible] लोकं पुन श्री
र्गतः श्रीकृष्णस्य भयात्कोपि रक्षां तस्य न संददुः १९ कुत्रापि न सुखं जातं कालियेति भयातुरः जगाम देवदेव
स्य शेषस्य शरणं तु के २० नत्वा प्रणम्य तं शेषं पप्रच्छ स कृताञ्जलिः दीनो भयातुरः सार्द्रदीर्घदेहः प्रकंपितः
२१ कालिय उवाच हे भूमिभर्त्तर्भुवनेश भूवन भूभारभृत्त्वं निजभूवलील मां पाहि पाहि प्रभुर्विभुः सर्वगः नय
त्परस्त्वं पुरुषः पुराणः २२ नारद उवाच दीनं भयातुरं ह्यकालियं श्रीफणीश्वरः कृपा मधुरया प्रीणन्या पित्राणी
ह देवी जनार्दनः २३ शेष उवाच हे कालिय महाबुद्धे शृणु मे परमं वचः कुत्रापि न हि ते रक्षा भविष्यति न संश
यः २४ आसीत्पुरा मुनिः सिद्धः सौभरिर्नाम नामतः वृंदावने पुण्यतपले वर्षाणामयुतं जले २५ मीनराजस्य
विहारं ये वीक्ष्य गेहस्थो भवेत सउवाच महाबुद्धिर्मीनधातुर्मनुजार्हण्यात २६ तस्मै ददौ हि विः साक्षात्कन्यां भगा ५०
रंद्वि वती गेहे ये वीक्ष्य तान्यमांधाता विस्मितो भूतमस्तपः २७ यमुनातज्जले दीर्घे सौभरेस्तपतस्तपः पश्यतस्तस्य ग
रुडो मीनराजं जघान ह २८ मीनान्सुदुःखितान्दृष्ट्वा दुःखदीनवत्सलः तस्मै शापं ददौ क्रुद्धः सौभरिर्मुनिस पंक्ति
त्तमः २९ सौभरिरुवाच मीनान्नयतनाद त्रपयत्नित्वे बलाद्धिरह तदेव प्राणनाशस्ते भूयान्मे शापयतस्त्व
रं ३० शेष उवाच तद्दिनात्तत्र नायाति गरुडः शापविह्वलः तस्मात्कालिय गच्छाशु वृंदावने हरेर्वने ३१ का
लिंदापुलिने जंबाधं कुरु महामनोदितः निर्भयोति भ्रंसा हान्भविष्यति कर्हिचित ३२ श्रीनारद उवाच इत
युक्ता कालियोभीतः सकलत्रः सपुत्रकः कालिंदां वास कृद्राजन श्रीकृष्णेन विदारितः ३३ इति श्रीमद्गर्ग
संहितायां श्रीवृंदावनखंडे नारद बहुलाश्व संवादे कालियोपाख्याने एकादशोऽध्यायः ११ श्रीनारद उ
वाच ३ देमया ते कथितं कालियस्यापि मर्दनं श्रीकृष्णचरितं पुण्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १ श्रीबहुलाश्व उवाच

४३

वाच पर्वं हो भाग्यद्वं राधे महापुण्यं वरप्रदं श्रीकृष्णस्यापि लब्धार्थं तुलसीसेवनं मतं २ दृष्टा स्पृष्टा तथा ध्याता
कीर्तिता नामिताः स्तुता रोपिता सिंचिता नित्यं पूजिता तुलसीदलैः ३ नवधा तुलसीभक्तिं ये कुर्वन्ति दिने दि
ने युगकोटिसहस्राणि ते यान्ति सुकृतं शुभे ४ यावच्छाखाप्रशाखाभिर्बीजपुष्पदलैः शुभैः रोपिता तु
लसी मर्त्यैर्वर्द्धते वसुधातले ५ तेषां वंशे तु ये जाता ये भविष्यन्ति ये गताः आकल्पयुगसाहस्रं तेषां वासो ह
रेर्गृहे ६ यत्फलं सर्वपत्रेषु सर्वपुष्पेषु राधिके तुलसीदलेन चैकेन सर्वदा प्राप्यते तु तत् ७ तुलसीप्रभवैः पत्रै
र्यो नरः पूजयेद्धरिं लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा ८ सुवर्णभारशतकं रजतस्य चतुर्गुणं तत्फलं
समवाप्नोति तुलसीवनपालनात् ९ तुलसीकाननं राधे गृहे यस्यावतिष्ठति तद्गृहं तीर्थरूपं हि नायान्ति य
मकिंकराः १० सर्वपापहरं पुण्यं काननं तुलसीवनं रोपयन्ति नरश्रेष्ठास्ते न पश्यन्ति भास्करिं ११ रोप
णात्पालनात्सेकाद्दर्शनात्स्पर्शनान्नृणां तुलसी दहते पापं वाङ्मनःकायसंचितं १२ पुष्कराद्यानि ती
र्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा वासुदेवादयो देवा वसन्ति तुलसीदले १३ तुलसीमंजरीयुक्तो यस्तु प्राणान्वि
मुंचति यमोऽपि नेक्षितुं शक्तो युक्तं पापशतैरपि १४ तुलसीकाष्ठजं यस्तु चंदनं धारयेन्नरः तद्देहं न स्पृशेत्पापं
क्रियमाणमपीह तत् १५ तुलसीविपिनच्छाया यत्र यत्र भवेच्छुभे तत्र श्राद्धं प्रकर्तव्यं पितॄणां दत्तमक्षयं १६
तुलस्याः सखि माहात्म्यमपि देवश्चतुर्मुखः न समर्थो भवेद्वक्तुं यथा देवस्य शार्ङ्गिणः १७ श्रीकृष्णं चंद्रचर्चि
तं तुलसीचंदनैर्युतः यो ददाति पुमान्स्त्री वा यथोक्तं फलमाप्नुयात् १८ तुलसीसेवनं नित्यं कृतं गोपकन्यके
श्रीकृष्णो वश्यतां याति ये न वा सर्वदैव हि १९ श्रीनारद उवाच इत्युक्तं ब्रह्मणा नाकसे श्रुत्वा राधे सुरीन्द्रप
तुलसीसेवनं साक्षाद्राधे मे हरितोषणं २० केतकीवनमध्ये च स्नात्वा तुलसीं तु वर्तुलं उच्चैर्हेमस्वर्चितं तिष्ठ
ति तत्र शुभं २१ हरिन्नीरकमुक्तानां प्राकारेण मनोहरं सर्वत स्तोलकायुक्तं चिंतामणिसुकुट्टिमं २२ हेम
ध्वजसमायुक्तं मुक्तातोरणराजितं हेमैर्वितानैः परितो वैजयन्तं शिवस्फुरत्त २३ एतादृशं श्रीतुलसीमंदिरं १३

मनुष

सिंचन

नज

ष्पशे नेत्रे उन्मील्य ललितां प्राह गद्गदया गिरा राधोवाच त्वज्जालंकारस्वरूपेण प्राप्तोयद्धि संहर्षे कदाचिद्धि
वाढं तर्हि नहि त्वं परया मुदा हे २२ श्रीनारद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्याः ललिता भृशविह्वला श्रीकृष्णपार्श्वमय
यौ कृष्णातीरे मनोहरे २३ मालतीजालसंगुप्ते मधुपध्वनिसंकुले कदंबमूले रहसि प्राह वै कांकिने हरिं २४ एकांत
ललितोवाच यस्मिन्नहनि च ते रूपं राधया हरसंगुतं नहि नास्ति भतां सा प्राप्नुवि केवलं व किं किं २५ अहं का
श्रागत रस्य चरित्रे वक्तुं भर्त्सं रजो यया सुगंधकद्रवयस्मा मंदिरं निर्जनं वनं २६ पुष्पं बाणं चंद्रबिंबं विषकुंभमनवे
द्विभोः तस्मै स्वं दर्शनं देहि राधायै दुःखनाशनः २७ ते सा द्विलः किंचिदतं नभूतले सज्जनत्यर्थं पाहि हरि
त्ययोगत यदाप्रसादातो निजनैत्र प्रवर्तनस्य यापि भक्तान्मज्जन यवेश्वरः श्रीनारद उवाच इति श्रुत्वा हरिः स्मा
हा ललितं ललितावचः उवाच भगवान्देवो निर्गभीरया गिरा २८ श्रीभगवानुवाच सर्वं हि भावं द्रष्टव्यस्य
परस्परवा नहि कतोमा मिलिता ज्ञायते ततः प्रेमैव कर्तव्य मतो मया पि सतः प्रेमलापस्याने मुखिना किंचित ३०
यथाहि भांडीरवने मनोरथो व भूवतस्याहितथा भविष्यति अहं तु कं प्रेमसबभक्ति राधितं तच्छ्रायिहं तः किल
निर्गुणं विदुः ३१ ये राधिकाया मम चैकेषा वेदह्यौ कुर्वंति ते दंड्यां ऽयोगसाभवि ते कालसूत्रे प्रपतंति दुःखि
तारं भोजयाव क्लिन चंद्रभास्करौ ३२ श्रीनारद उवाच इत्थं श्रुत्वा वचः कृष्णं नत्वा तं ललितासखी राधांस
मेत्य रहस्ये प्राह प्रहृष्टिता ननना ३३ ललितोवाच त्वमेव कृष्णप्रियया कृष्णं तया त्वां मयुक्त दनः पुरयो भेदिर
हितं ते ऽशक्ति कं ह्रियजनैः ३४ तथापि देव कृष्णस्य नायक[illegible]निः कारुण्यं कुरु येन ते वाछितं भूयात् हस्नावर
णे हि वितं ३५ श्रीनारद उवाच इति श्रुत्वा सखीवाक्यं राधा राष्ट्रेश्वरीन्दप चंद्रानना प्राह सखीं हर्षयन्निव दांव
नं ३६ श्रीराधोवाच श्रीकृष्णस्य सतन्नार्थं परस्मै भाग्यवर्तिनं महापुण्यं वांछितं वनजाने वदकस्मैचित ३
३७ त्वया मद्रे यस्मिस्तव्वं गर्गाचार्यमुखाच्छुतं तस्मात्ततः सज्जनं वाह्यहि मह्यं महात्मते ३८ इति श्रीमद्गार्गीवा
यसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे नःवःहं: श्रीराधाकृष्णसंगमप्रसववर्णनं नाम द्वादशोध्यायः १२ श्रीनारद उ
वाच राधावाक्यं ततः श्रुत्वा राजन्सर्वं सखीवराः चंद्रानना प्रत्युवाच सत्साधि वार्धिलक्षणं [illegible] हृदि १ चंद्राननो

४४
गः रं विराजितं बालार्ककोटकंलसनकवरीयाया कोलकं पनासामौक्तिकादिव्याभं स्फुरन्मकुंतलसन्निभं दृत्वा
ह्रि द्वे खं लोलवृषभानोस्तु मंदिरं सहदर्शीह ६ साकारपरिवारपुरकं चतुर्द्धारहमन्वितं करीद्रैः कज्जलाकारैर्द्धनिभिः स
१५ मनोहरं ७ वायुवेगैर्मनोवेगैस्तुरगैर्बहुवर्णैस्तुरंगमैः हारबाघमगुरंगपुरकं सौवर्णमंडपान्वितं ८ गवां गणैः स
वत्सैस्तु गोरसैर्धर्मधुरंधरैः गोपालाः यत्र गायंते वंशीवेत्रधराः ९ वृषभानुवरस्येदं वरस्यलंदरको
शालं मायायुवतिविरचितैर्नीतनीलांतःपुरं यत्र १० यत्र कोटिरविस्फूर्जत्काचपटलमंडपं कमयः रत्नाङ्किरेषु
सोमंते लललनावर्न्नसंयुताः ११ वीणातालमृदंगादीन्वादयंतो मनोहरान् पुष्पवस्त्रहस्तागृहाः गायंते रासी
कांगुलं १२ तस्मिन्नंतःपुरे दिव्ये भ्राजद्धोपवनं महत दाडिमैः कुंदमंदारलिंबकुतेकुसाहृतं १३ केतकीमालती श्रेव
वृंदैर्नीपयवीभिर्विराजितं तत्रकार्यानिकुंजेसिकल्पवृक्षसगंधमत पतंतिपत्रमकरामधुमतान्स्येस्वरः गंधा
ढ्यः शीतलोवायुर्मंदगामीवहत्यलं १५ सहस्त्रदलपद्मानांरजोभिद्योपयन्मृङ्गः पुंस्कोकिलाः कोकिलाश्च
मयूराः सारसाः शुकाः १६ कूजंतो मधुरं राजन्निकुंजशिखरेषुच पुष्पशय्या सहस्त्रस्निग्धलकुल्याः सहस्र शिरजा कृहला
स्तथाः १७ शोभुलंति स्फुरत्द्वाराणपात्रवैमेवमंदिरे बालार्ककुंडलधराश्चित्रवस्त्राङ्गनानताः १८ वर्तंते को
टिशो यत्र सख्यस्तत्र कर्मकौशले तन्मध्ये राधिकां राज्ञीमनंतानंदिकाजिरे १९ कासमीरपंकसंयुक्तेष्ट
हैराजन स्नावनृविराजिते श्रीरीषपुष्पस्नीग्निजदलेराग्गुल्फसरके २० मालतीमकरंदानंदीरद्धि विंदुभिर्भृते
कोटिचंद्रप्रतीकाशा तन्वीकोमलविग्रहा २१ शनैः शनैः पादपद्मं धारयंतपतिकोमलं समा गतांतां
मणिमंदिराजिरेदद्दर्श राधां वृषभानुनंदिनी २२ यतेजसा तत्र ललनाहृतत्विषो जातास्त्वरं चंद्रमसेव
तारकाः विज्ञाय तुष्टौ रवमृतमं समहतुस्ताय दोर्भ्यां परिरभ्य राधिका दिव्यासने स्थाप्य सलोकरीत्याञ
लादिकं चार्ह णमाशुरेमे २३ श्रीराधेवाच स्वागतं ते सखि शुभे नामधेयं वदाशु मे भूविभागं समेवाद्य
मवत्या गतया स्वतः २४ त्वमत्र मानं दिव्य नृ पं दस्य पतेन हि भूतले यत्त्वं वर्णकेसमूपतनं यन्मामेव ततः १४

सुमनोहरं तन्मध्ये तुलसीं स्थाप्य हरित्पल्लवशोभितां २४ अभिजिन्नामनक्षत्रे तत्क्रियारंभकारद समाहृतेन
गर्गेणक्षेन विधिना कृती २५ श्रीकृष्णतोषणार्थाय भक्त्या परमया कृती ३ श्रुहर्णीं हस्तारभ्य चैत्रे तु हर्णी विधिकृतं
२६ क्षालान्यहिं चतुर्थे न तथा वे दुरहे न वै द्राक्षयाम्बुरसेना पिस्तित यावहूमिह्या पंचामृतेन तुलसीं काहे
मासे ऽपछकृष्णपक्ष उद्यापनं हि माघे भैरवस्यात्रे प्रतिपद्दिने २७ गर्गोक्तेन विधिना वृषभानुसुता नृप बर्ह
पंचाशत मैं भोगैः सहस्राणां ... लक्षकं २८ ततर्पवसत भूषाद्यैर्दधीसणां राधिकादौ दिव्यानां स्थूलमुक्तानां
लक्षभावं विदेह राह ३० कोटिभारं सुवर्णानां गर्गाचार्याय सादरं दौ शतभारं सुवर्णानां सुकाव्ये तदोव हि ३१ म
सायम्पराम्पासल्लोकानसलोदौ देवकं तुभ्यो नेतुर्नरत स्त्राकारो गताः ३२ तत्कं दिव्यो पविसराः पुष्पवर्षी
पवचक्रिरे तदाविरासीत्तुलसी हरिप्रिया हवर्णा शोभिता हना ३३ चतुर्भुजायत्नपद्मलाशाक्षी ...
मास्कन्द हेमकिरीटकुंडला ३४ पीतांबरा कृष्णसर्पवेणी स्रकं दधाना नवदेवतां स्वकां तस मुनीयेवं गव
...तुं वराधांप विभ्यवाद्भुमिः ३५ श्रीतुलस्युवाच अहं प्रसन्नास्मि कलावति ... तेन दुर्लभ भावेन विजितानि तवं
कृतं च लोकव्यवहाररक्षणं ... त्वया ... सर्वतो मुखं मनोरथफलो भूयाद्बहुधीद्र ... मनोभिर
मृतः सदानुकूलत्वमलं यतः परं सौभाग्यमेवं भुवि कीर्तिनायकः श्रीनारद उवाच एवं वदंती तुलसी हरिप्रि
प्रियां नत्वाथ कथां वृषभानुनंदनी प्रत्याह गोविंदपदारविंदयोर्भक्तिर्भवेन्मे ... दिताह्यद्वैतकी ३६ तथास्तु चो
क्त्वा तुलसी हरिप्रियां तर्दधैमैथिलराजहतनम तदैव राधा वृषभानुनंदिनी प्रसन्नचित्ता स्वपुरे बभूव ह ३७
श्रीराधिकाख्यानमिदं विचित्रं शृणोति यो भक्तिपरः पृथिव्यां दैवर्ज्य भावं ... तोत्याति न
रः कृतार्थतां ४० इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां वृंदावनखंडे ... बहुलाश्वसंवादे तुलसीपूजने नाम त्रयो
दशोऽध्यायः १३ बहुलाश्व उवाच राधाकृष्णस्य चरितं श्रुतं तो मे मनो मुने तत्प्रियं यत्सदा वदः पंकजेम
मनोयथा १ राहेश्वर्य कृष्णपत्न्या तुलसी हेवनं तपः श्रीगिरिं पवी ... न श्रीकृष्णो वृषभानुपुरं ययौ ३ अस्तु तं
गोपिकारूपं च ल... कारनूपुरं किंकिणीघंटिकाशब्द मंगुलीयकभूषितं ४ रत्नकंकणकेयूरसुकाहार

अंगुठीग्र

कार्तिककी पूर्णमासी
बेहु
नां
पत्र
गरूड

तुलसीसेवनैकांते पद्मभवनसेवनमैक्षुद्रेतपोधन त्रयोदश
राम राधिकापाणिग्रहणाय २

सङ्कषा श्लोक ८

१५ ग्रः ग्रं विनाश ८५

कागोप्यिदेवताः सुरीभिः सं विचार्य्य अगादसहितत्यराः ५ राधोवाच किमनाग्स्त्वं कथं भद्रे वद मां गोपदेवते आ
त्रा मन्त्रिनं नाद्य त्वां स्वस्थां कोपेन भर्त्सिता ६ सपत्नीकृत दोषेण सखि मन्तुर्विरहेण वा अन्य त्वं पीडितासि न किमन्नाः
किं मनोहरे ७ मार्गखेदेन वा क स्विद्दिवा लाभूतजा थवा श्रीवृंदावनहलाभागेषु स्वस्तु तुः स्वसकारणं ८ कृष्ण
मलमते देव प्रियं के मार्गीचेतसा तं कथ्यतां तेयरं मोरुत कीत्त्वां करोम्यतः ९ गजास्थादीनि रत्नानि
वस्त्राणि यनानि च मंदरांणि विचित्राणि मः हाणां पदीकुरु १० यनं दत्वा न नुं रक्षे तनुं दत्वा तु यां यथात। लम्पारजीप
यनं तनुं तु यादयान्मित्र कार्य धर्मे वृद्धि ११ यनं दत्वा बसतं तं रक्षेत्माणाण्मिर्वं तनं वे योमित्र तां सिःकपटं करो।
तितिः कारणो यन्य तमः सप्व वियाय में त्रीं कपटं विदधातं लंपटं हेतु पदं नरं ध्रक्रू १२ तस्याः प्रेमवत्सः
स्फत्वा भगवान्गोपदेवता महसन्नाह राजेंद्र श्रीराधां कीर्तिनंदनी १३ गोपदेवतोवाच राधेत्र हस्ताशनुगो सिंङ
वेसौ दीर्घकोच रीथी कुमनोहरीषु यंतीं स्वतो मां ददृशिरिक्त पार्थं नरो यमार्गेन वृंदपुरः १४ वे सोच
रोवे त्रुकरःकरे मां नवरं गृहीत्वा प्रहसं विलज्जः मत्संक कदान यमायदानं देहीति जल्पंश्चिपने रसज्ञः १५ तुभ्यं मगल
न दास्यामि कदापि दानं स्वयं भवे गोरसलंपटाय एवं मयोक्ते वचने थ मांतु नीत्वा विस्तीर्णि कृतवान्सदर्थः १६
भां तु सुभित्वा दधिकं च पीत्वा नीत्वोत्तरीयं मम चैतु उत्तरीयः नंदीश्वराद्रेर्विदिशंक्रा मते नाहं समाराद्विमनास्सजाता
१७ जात्यास गोपः किलकृष्णवर्णा यनीलवीचो नवविशालरूपः यस्मिन्नचया प्रेमकृतेसं मीलेत्य आशु निर्मोहिन
कठोर मयकृतं सं १८ श्रीनारद उवाच इत्यं सं देवं वचस्तच्छुत्वा राधा हृषभानुनंदनी स्मितं लिताहवाक्षयदेत
रस्वती परं सम्यंती निजगादतां प्रति १९ श्रीराधोवाच यत्राग्न विविपिरुहस्य प्रमुरवान्जपंतिचन्हो न तपः परमया
निजलो करीत्यादतः सुकः कपलि आत्त विरंगी नायत नपादारविंद मकरंदरजो भजंति २० नं कृष्ण मादिपुरुष
परिस्वलोक दे वंलीलावतारमजमातहरं जनानां भूभूरिभारहरणाय सतां सुभाय जातं वितिंकहितिकर्थ मुविदु
र्विनीते २१ गाः पात्यं गिसतनं रजसोगतं च गां गांसवं गिचजंति गवां तुनाम सैकंतत्य र्विमाम लं समुरवं

५

२५ वद देवि हरिलीलां हेतुमागमनस्य च समयोगं पंचयतकार्यं चकृतवांस्तत्त्वया वद २६ कटाक्षेण तु दीप्त्या स्वाक्ष
तात्मितेन वै गत्याकृतिः श्रीपतिर्वाहयपते सा प्रतंसा २७ नित्यं शुभे मे मिलनार्थं व्रजनो वेत्स्वरूपं केनमलं विये हि
येनैव संयोगवियोगनामवेद्धिर्विधिर्भवत यामृयदा विये पः २८ अथैतत्त्वदान्ताति परं प्रियो मम त्वदाकृतिः श्रीव्रजराज
नंदनः यो नैव मे देवि हृतं नु चेतसा कानने देव वर्धयामि तं २९ श्रीनारद उवाच एवं राधा वचः श्रुत्वा माधु
वर्तिवेषधृक् उवाच भगवान्कृष्णो राधां कमललोचनां ३० श्रीभगवानुवाच वंशीवटे नंदनगारे नंदगोहस्य वो
तरे गोकुले वसतिर्मे श्रीनामाहं गोपदेवता ३१ त्वद्रूपगुणमाधुर्यं श्रुत्वा मे त्वल्लितामनुरागात तद्दर्शनं चंचला
यां श्रीत्वद्भूह्रदे हं समागता ३२ श्रीमल्लंगलास्तिकास्फुटमोदनीकुंजमधुपध्वनिकुंजपुंजे हेलं श्रुत्वा नववनेन
वकंजनेत्रे दृष्ट्यं पुरंदरपुरेऽपि न यत्समानं ३३ श्रीनारद उवाच एवं तयोर्मिलनं तु वभूव मिलने स्वरकलाकौशा
ल्यं पत्नी राधा कमललोचना श्रीरामपरया राजनसाद्देहं गोपदेवता ३४ गोपदेवतोवाच हरे वैनंदनगारं स्थिया
ज्ञाना व्रजेश्वरि प्रभाते स्वागमिष्यामि त्वत्कांतं नतं सायः ३५ नारद उवाच श्रुत्वा वचस्तत्त्वकंठं व्रजेश्वरी प्रीता
हसयोनयनांबुहंतस्तं सौमं वह कौतुकं सभावसंस्तत्तारं भेरवमूर्सौ पतिं हृत्ता ३६ सा कागतानां तु हरीवाला भूषां त्व नाच
रेहद्गंत्यो व्रजनैर्विवस्थिताः श्रीरवंडु पष्ठद्रवचर्वितं शुकांजवाद्दराधां न पगोपदेवता ३७ गोपदेवतोवाच प्र
भाते श्वागमिष्यामि कांकां कुरु राधिके गोस्रुम्भातु गौ रस्यस्वा यद्योमे न वेद तः ३८ श्रीनारद उवाच ए
वमुत्क्वा हरी राधां समासाद्य स्वरूपेश्वर मायायुवतिवेषो सौ ययौ श्रीनंदगोकुलं ३९ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां
नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीवृंदावनखंडे श्रीनयरीदर्शने चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीनारद उवाच अथ राज्ञां व्यतीता
यां मायायोगविदुर्हरिः राधा तु स्वप्ने संत्यर्थं हि बभाषे गोर्हं येये १ राधाप्तामागातां वीक्ष्य तु स्वाधाति हर्षि
ता दत्त्वा तं न विधानेन स्वागतासनमेघिल २ श्रीराधोवाच त्वया विनाहं निश्चितुः खिता भवतां त्वया गतायां
तु खिलस्वबलुयत सर्वेहु पद्मस्तुत्वं यथा ततो दुःखेन यथा मासि त्रिहत्सोऽगतः ३ श्रीनारद उवाच इति
श्रुत्वा तदा कं विमना गोपदेवता न किंचिदस्ते श्रीराधां दुःखतेव व्यवस्थिता ४ विज्ञाय तां दंपतीं राधि

१६
नाः सं
वृं खं नरोभक्त्यामहात्मा यो मुक्तो भवेन्नरः ३१ इति श्रीमद्गर्गसं० नाः वृं० खं० नाः पंचदशोऽध्यायः १५ बहु
४६ लाश्वउवाच राधायै दर्शनं दत्वा कृत्वा प्रेमपरीक्षणं श्रुग्रैचकारकां लीलां भगवान्नात्मलीलया १ नारद
वैसाख उवाच माधवो माधवे मासि माधवीभिः समाकुले वृंदावने सकारेभे रासं रासेश्वरः स्वयं २ वैशाखस्य स
पंचम्यां जाते चंद्रोदये शुभे यमुनोपवने रेमे रासे श्यामो मनोहरः पुन्नागैः शीलमालोलोकाडूमैर्बाकीलमा
याता सर्वावभूव सौवर्णपद्मानामयीत्वरं ४ वृंदावनं दिव्यवपुर्दधत्कामदुधैर्द्रुमैः माधवीभिर्लताभिश्च
निर्दानाहं शोभितं पत्रैर्दलैर्वने ५ रत्नसोपानसंपन्नास्फुरत्सौवर्णतोलिका रराजयमुनाराजन्हंसपद्मादिसंकु
ला ६ रत्नधातुमयः श्रीमान्रत्नशृंगस्फुरत्प्रभः सुधाद्रिगण्डसंयुक्तोलतापुष्पमनोहरः ७ निर्झरैः
सुंदरीभिश्चदरीभिर्मनोहरः रेजे गोवर्द्धनोनाम गिरिराजः करींद्रवत् ८ सर्वेनिकुंजाः परितो रेजुर्दि
व्यवपुर्धराः सभामंडपवीथीभिः प्रांगणस्तंभपंक्तिभिः ९ पतत्पताकैर्दिव्याभैः सौवर्णैः कलशैरपि
मारन श्वेतारुणैः पुष्पदलैः पुष्पमंदिरवर्तिभिः १० वसंतमाधुर्यधराः कूजत्कोकिलसारसाः पारावतैर्मयूरै
श्चपतत्त्रिनिकूजिताः ११ राधायाःसकलकपांपुण्यांगायमानैर्मधुव्रतैः पतद्भिर्मधुमत्तैश्च कुंजाः सर्वेविराजि
ताः १२ पुलिने शीतलोवायुर्मंदगामीवहत्यलं सहस्रदलपद्मानां रजोविंदोपयन्मुहुः १३ कामदीअं
जनौकसः स्ववाेध्याकर्षिलीततः वंशीगीतंसतत्कुत्वा आजग्मुः कृष्णसन्निधौ १४ काश्चित्कोलोकवासिन्यः
सिहजा काश्चित्कांसोयकारकाः श्रृंगारप्रवराः काश्चित्काश्चिद्द्वैद्वारपालकाः १५ पार्षदाख्याः सखिजनाः कुंजे
वामरपाणयः पुष्पाभरणकारिण्याः श्रीवृंदावनपालिकाः १६ गोवर्द्धननिवासिन्यःकाश्चित्कुंजविधायकाः
तन्निकुंजनिवासिन्योनर्तकोवाद्यतत्पराः १७ सर्वेवैचंद्रवदनाःकिशोरवयसोन्वय आसांद्वादशयूथ
थाश्चजग्मुःकृष्णस्यसन्निधौ १८ तथैवयमुनासाक्षात्सुधीभूत्वाहमायया नीलांवरारत्नभूषासयामा १६

गावंच जातिः यथा न विदिता भुवि गोपजातैः २२ तत्कस्य वर्णविलसत्स्तनकांतलक्ष्मीश्च यतत्त्वग्रमान मनतः सुत
त्वं विहाय उन्मत्तवद्भ्रजति धावति नीलकंठो विभ्रत्कपर्द्दविषभस्मकपालसर्पान् २३ यत्पादपद्मयुगमानि तांव बार्तकार
श्रीपत्यमत्तालभिश्रियः किल वल्लिप्रदङ्ः स्मृतसी २४ वत्साघकालियवकार्जुनधेनुकानां नाशश्च केशकटस्य तृणावर्त
रक्षतनानाप्रथांवथः किंतु नतस्य वर्णोत्र न वेदाः कोटिशोऽत्र निचयोद्भवनाशहेतुः २५ भक्तात्मियो न वितःपु
रुषोत्तमस्य स भवात्मभूनचव रमान च रोहिणेयः भक्तान त्यजति भक्तनिबद्धचित्तस्सुदामदोः सकललोक
तस्या जनस्य कृतः २६ गाकृत्स्निकुंजं जन्मानुमग्युनाति लोकानवेदयनहरिजने स्वकृच्छिनहाता तस्माद्दतीवभज
तांभगवान्मुकंदो मुक्तिं ददाति न कदापि सुभक्तियोगं २७ गोपदेवतोवाच राधेत्वदीयपदिपदारणयिकलितहसं
तीव ली स्वेतेन कुशलेन विवुर्वयंती अद्यागमिष्यति यदायहरिः परेशः सत्यं तदाहि वचनं तव देवि मन्ये
२८ श्रीराधोवाच अद्यागमिष्यति यदा यदि हरिः परेशः किं कारयामि भवतीवद तर्हि सुभ्रू चेदागमोनहि
भवेद्धनमाविनः स्वं सर्वेंधनं च भवनं च ददामि तुभ्यं २९ नारद उवाच अथ राधा हसुत्या यत्ता श्रीनंदनंदनं
उपविश्य पहनेद्ध्यौ ध्याना स्निमीलितलोचना ३० उत्कंठितांस्वेदपुलकां वाष्पकंठी श्रियां हरिः राधा प्रक्षव
र्णिम्रुरवींवीक्ष्य विभ्रत्वां योकवीतनं ३१ दर्शयंतीनां सखीनांच सहसा भक्तवत्सलः राधांसाह प्रसन्नात्मा मे
घगंभीरया गिरा ३२ श्रीभगवानुवाच रंभोरुचंद्रवदने हजसुंदरी श्रीराधे प्रियेनवलयौवनमानशीले
उन्मील्य नेत्रमपिपश्य समागतं मां तूर्णं त्वयास्मरयासगिरोपहूतं ३३ आगाकुकलमुरलीवाकाशतःस्व
तं मे सखीर्विसृज्य निज गोकुल गोपवृंदं वंशीवटाद्धृयमनारनिकटात्मपार्वन्न वत्पीतये चलल नेत्र स्मितान्ते
स्मि ३४ मथ्यागतेप्रविगता सरिवस्त्रुपिली का यत्या सुरी कि मृस्तरीं किलकिंवरीवा मायावतीकुल
ध्यितुंभवतींदुन स्पांविश्वास पवनर्पियेयउवंगयन्ता ३५ नारद उवाच अथ राधा हरिः हृष्टा नत्वा तत्पाद
पंकजे मुदमाप परं राजन् कायः सर्वमनोरथा ३६ एवं श्रीकृष्णचंद्रस्य चरितं पापहारि धृतःसुरागति
सर्प

ऊपरलेतैं तलेके बढ़

४१

ग॰ सं॰ मोहेहप्रचुरः प्रल्लिपहस्तनीयः ४२ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवा
वृं॰ खं॰ ह्रि॰ दे नाम षोडशोऽध्यायः १६ श्रीनारद उवाच अथ कृष्णो हरिर्लीलाकर्त्ता मनोहरः सर्वैर्गोपीगणैः सा
११ र्द्धं गिरिं गोवर्द्धनं ययौ १ गोवर्द्धने कंदरायां रत्नभूम्यां हरिः स्वयं रासं सराधया सार्द्धं रासेश्वर्या चकार ह
२ तत्र सिंहासने दिव्ये न स्थितौ तु पुष्पसंकुले तडिद्घनाविव गौरी राधया कृष्णो विरेजतुः ३ स्वामिन्याः तत्र शृं
गारं चक्रुः सख्यो मुदान्विताः श्रीखंडकुंकुमाद्यैश्च यावकागुरुकज्जलैः ४ मकरंदैः कीर्तिसुतां समभ्यर्च्य महिंदी
विधानतः ददौ श्रीयमुना साक्षाद्राधायै नूपुराण्यलं ५ मंजीरभूषणं दिव्यं श्रीगंगा जह्नुनंदिनी श्रीरमा किं
किणीजालं हारं श्रीमधुमाधवी ६ चंद्रहारं च विरजा कोटिचंद्रामलं शुभं ललिता कंचुकमणिं विशाखा चोली
कंठभूषणं ७ अंगुलीयकरत्नानि ददुरन्याश्च गोपिकाः एकादशी राधिकायै रत्नाढ्यं कंकणं ददौ ८
भुजकंकणरत्नानि शतचंद्रानना ददौ तस्मै मधुमती साक्षात्स्फुरद्रत्नांगदद्वयं ९ ताटंकयुगलं चंद्री कुंड दप्पणी
ले सुखदायनी आनंदा राधा सखीमुख्या राधायै भालतोरणं १० पद्मा सद्रत्नतिलकं बिंदुं चंद्रकला ददौ
चंचल नासामौक्तिकमालोलं ददौ पद्मावती सती ११ बालार्कद्युतिसंयुक्तं भालपुष्पं मनोहरं श्रीराधायै ददौ दे
वी वृंदावनेश्वरी १२ एवं शृंगारसंसृष्टां हृदयाराध्यया हरिः सीदिरराजेव भोगानन्यचोदधिकाकय
था यत्र वै राधया रासे शृंगारो कारि मैथिल तत्र गोवर्द्धनो जातं स्थलं शृंगारमंडलं १४ अथ कृष्णः स्वप्रिया
भिर्ययौ चंद्रसरोवरे चकार तज्जले क्रीडां गजीभिर्गजराडिव तत्र चंद्रः स्वकांत्या चंद्रकांतौ मणी शुभौ
सहस्रदलपद्मे द्वे स्वामिने हरये ददौ १६ अथ कृष्णो हरिः साक्षात्स्वयं वृंदावनप्रियं १७ प्रययौ बा
हुलवनं लताजालसमन्वितं तत्र मोदसमायुक्तं वीक्ष्य सर्वैः सखीजनैः रागं तु मेघमल्लारं जगौ वंशीध
रः स्वयं १८ लयस्तत्रैव ववृषुर्मेघा अंबुकणान्नदा नदे वशीतला वाता ववुर्वायि मनोहराः १९
ते श्रु गोपीगणाः सर्वे स्तु स्वं प्राप्य विदेहराट् मगुर्य रासे सौतुरासे स्त्रालेस्त्र तत्र समन्वितैः २० तस्मात्ता
लवने प्रागात् क्रीडत्सौ राधिकापतिः रासमंडलमारेमे गायन्हूतवसंततः २१ तत्र गोपीगणाः सर्वे स्विद्युक्ताः स्तब
तुराः २२ ऊचुस्ताः हेमरंगा हे कृतांजलिपुटाः शनैः गोप्य ऊचुः दूरे वै यमुनातटे वत्स पाजाताः पयं हीनः २३ ११

२२

कमललोचना १९ तथैव जाह्नवी गंगा सखीभूत्वा समाययौ श्वेतांबरा गौरवर्णी मुक्ताभरणभूषिता: २० तथा च
यौ यमुना साक्षात्सखीभूत्वा सुरांबरा चंद्रवर्णी मेघहाता पद्मरागविभूषणा २१ तथाययौ कमलापत्नी नाम्ना यामधु
मध्यवी पद्मवर्णी पुष्पभूषा सखीभूत्वा शुभांबरा २२ तथैव विरजा साक्षात्सखीभूत्वा समाययौ हरिद्वस्त्रा गौरव
र्णी रत्नालंकारभूषिता २३ ललिताद्याः विशाखाद्याः मायाद्याः समाययुः एवं लक्षसखीनां च लक्षसखीनां किल
षोडश २४ द्वात्रिंशच्च सखीनां च यूथाः सर्वे समाययुः वरजन्मे भगवान्साक्षात्स्थितो गौलोकमंडले २५ वृंदावने यथा
काले चंद्रस्तारागणैर्यथा पीतवासाः परिकरो नटवेषो मनोहरः २६ वेणुं मद्वादयन्वंशी गोपीनां प्रीतिमाव
हन् मयूरपक्षमुक्तामौलिः स्वर्णकुंडलमंडितः २७ राधया सह भेजे सो यथा रत्या रतीश्वरः एवं बालयन् हरिः
साक्षात्संदरोगणसंवृताः २८ यमुनापुलिने पुण्ये समाययौ राधया युताः गृहीत्वा हस्तपद्मेन पद्मा मंत्र प्रि
याकरं २९ निषसाद हरिः स्नात्वा तीरे नीरमनोहरे पुनर्जल्पन्समधुरं पश्यन्वृंदावनश्रियं ३० वनन ह
सन् राधिकया कुंजे कुंजे वचारहः कुंजे निलीयमाने तत्र वंरं तपत्त्रापि प्रियां करे ३१ विलोकमाना सांतरितं राधाऽत्र
गाहमाधवं राधा उद्धावत तदा सत्यं कारं कुर्वती पदे ३२ निलीयमाना कुंजेषु पश्यंती माधवस्तव यावनहि
रिर्गतो यावत तावद्दृष्यान्तरिता गता ३३ स्वच्छपार्श्वे हस्तमाचाज्ञादितश्च तत्र स्थितवती तमालो हेमवल्ल्ये वसुनस्थ
केलयाययथा ३४ हेमखन्येवनीलोद्री रेजे राधिकया हरिः राधया साशुभो हि त्यान्व मौनमदनमोहिनः ३५
वृंदावने रासरंगे रत्येव मदनो यथा ध्वान्ता स्थया ना वंती पार्वतीव सुशोभिता ३६ ननर्त रासरंगेषु सौरं
गभूमौ नटो यथा गायंत्या श्यामदेव सर्वगोपा मनोहराः ३७ विरेजुः द्राक्षमग्राह्वैः स
र्यागनाः वरं विहारं कारमधुसूदनः ३८ सर्वे गोपीगणैः सार्द्धं पद्मी यथा कुब्जि कदरीके
यायाया वने: अच्युतैः शुभैः ३९ रवि यौ यथा सदंबताते मधुरध्व
निस्वनै जग्रस्य मधुसूदन सबहि रथ्या ४० श्री
कृष्णं तादृशमवलोक्य सर्वे गोप्यः मुमुहुः वृंदावने सर्वे देवी सीरे जे गाजीमिर्जगत्
वादिवस्य ४१ विद्याधर्यो देव गंधर्वपत्न्यः

कलेस

४९

गाः मं
बृषेष्ठि
१९

पर्वतेक्रं सीननादमुरलीकलं मूर्छिताविह्वलाङ्गानालं वदेवह्यन्तांगनाः ५ मथाजेकलाभिन्नांगाः स्तब्धाशी
याः सखैः सह कस्मलेप्रयसराज्ञां विमानेषु भ्रमरांगनाः ६ चतुर्विधा जीवसंघाः स्थावरेषोहृस्वास्थिताः न
द्यो न दास्थिरीभूताः पर्वताद्रवतां गताः ७ तस्या दर्शितहृसंयुक्तो गोपिकाभवने भवत तस्य दर्शनमात्रेण
नरो याति कृतार्थतां ८ अथ गोपीगणैः सार्कं श्रीकृष्णो राधिकापतिः नंदीसुरससहस्रानुनदेशसंचका
रह ९ तत्र गोप्योति मानिन्यो बभूवु मैथिलेश्वर तास्त्यक्त्वा राधया सार्द्धं तत्रैवांतर्दधे हरिः १० गोप्यश्च
सर्वा विरहातुरा भ्रसंत्क्लसंविना मैथिल निर्जने वने तावभ्रमुक्ष्याश्च कलाकुलाद्योयथा हरिएवश्च
कितादृतस्ततः कृष्णं रसयसंगन्यद्गति यथांगनाः यथाकविएपः करिएयविवने ११ यथा कुरर्यः कु
ररं व्रजांगनाः सर्वाः कदंबो विरहातुरा भ्रसं १२ उन्मत्तवद्वृक्षलताकदंबकं सर्वा अपिलिताच्छएथदम्र
पकवने १२ यमकुरासानूपनंदनंदनं कुत्रास्थितं तं वदतामुभ्रमरुहाः श्रीकृष्णकृष्णेतिगिरावदंत्यः
श्रीकृष्णपादांबुजलग्नमानसाः १३ श्रीकृष्णरूपास्तु बभूवुरंगनाश्चित्रेण यद्वत् प्रकृतिं नमीतकीटवत् श्री
पादुकायश्च लगोरी गोप्याः श्रीपादुकाधृं स्वरएंप्रयन्नाः १४ ततस्तु तत्प्रसादेन तत्पादार्थेनदर्शि
नात देहश्रुर्गांतदा गोप्यो भगवत्यादवींह्निता १५ वक्तुलाश्चउक्तव राधेशो राधया सार्द्धं संकेतवट
मास्थितात श्रियायाः कबरीपुष्पस्रवनांसच कार ह १६ श्रीकृष्ण कुंतले नीलेवकृत्वं राधिका करोत्स
श्चैत्रपत्रावलीं कृष्णः सर्वैर्दुमुसुरसंकुले १७ एवं कृष्णो मद्रवनं खदिराणां वनेमहत् बिल्वानां च व
नं प्रपन्नो किलाख्यं वने गतः १८ गोप्यः कृष्णं विचिन्वंत्यो दहशुस्तत्पदानि चै यवध्वजांकुशा
द्यैः स्पष्टिकां कुशाद्यैश्च भिः २० अष्टकोणेन वज्रेण पद्मेनाभियुतानि च निलशंखघटैर्मत्स्य त्रि
कोणेषु र्धचंद्रकैः २१ धनुः गोखुरचंद्रार्द्धमोमिलितानि महात्मनः तत्पदान्यनुसारेण व्रजंत्यो
गोपिका स्ततः २२ तद्रजः सततं नीत्वा धृत्वा मूर्द्धि व्रजांगनाः पदान्यन्यानि दहशुः स्त्रीणां हिन्द्रि
तानि च २३ कीतुपद्मानि पदैः स्त्रयपदेनाधोर्हवेरस्यका वक्रचंद्रार्द्धकुशाकेर्षिदुभिः शोभितानि च २४
लवंगलतिकाभिश्च विश्चित्राणि विदेह राट् गदापाटीमंस्वैश्च गिरिराजेन शक्तिभिः २५ सिंहास

परती
सिरसे
उर्डचेरको
हप णीश
खैर
चिंहन

पद्म द्विमाला:

१९

कर्तव्यं भवता देव हरेर्दिव्यं मनोहरं वरं विहारं यानेन चकरिष्यामो हरे वयं २५ जगाम कृतिपालकस्त्वं संहा
रस्यायिना यकाः श्रीनारद उवाच तच्छ्रुत्वा वचनं देवेन कृष्णो भूमिं गतान्तु हह २६ तदैव निर्गताः स्तोतो देवगंगो
२५ त्तिकथ्यते यज्जलस्पर्शमात्रेण ब्रह्महत्या प्रमुच्यते तत्र स्नात्वा नरः कोऽपि गोलोकं याति मैथिल २६ गोपीभीर
न्यासार्द्धं श्रीकृष्णो भगवान्हरिः वरं विहारं कृत्वान्ते वै मदनमोहनः २७ ततः कुमुद्वने रम्ये लतावृंदम
नोहरे भ्रमरध्वनिसंयुक्ते चक्रे रासं सखीजनैः २८ गोपीनिर्मितपुष्पकुंजेसु पवित्रे हरिर्यदा राधया त बैठे
दैव शृंगारं श्रीकृष्णस्य चकार ह २९ पुष्पैर्नानाविधैर्दिव्यैः पश्यतीनां व्रजौकसां चंपकोद्युतिपरिः
करः स्वर्णयूथी भुजांगदाः ३० सहस्रदलराजीवकर्णिकाविलसद्युतिः मोहनी मालती कुंदके
तकी हारमहरिः ३१ कदंबपुष्पविलसत्किरीटकटकोज्ज्वलः मंदारपुष्पोत्तरीयः पद्मस्थितः प्रभुः नलेकेवस्त्र
३२ तुलसीमंजरीयुक्तः वनमालाविभूषितः एवं शृंगारतां प्राप्तः श्रीकृष्णः प्रियया सह ३३ [illegible]
[illegible] वभौ कुमुद्वने राजन्वसंतो हर्षितो यथा मृदंगवीणावंशीभिः सुयष्टिवस्तिकांस्यकैः
३४ तालसंस्वनसंयुक्तैर्जगुर्गोप्यो मनोहरं भैरवं मेघमल्लारं दीपकं मालकौशकं श्रीरागं चापि हिंडो नाड़ी
लं रागमेवं षट्पदकं शुद्धतालैस्त्रिभिर्ग्रामैः स्वरैः सप्तभिरन्वितः ३६ नृत्यैर्नानाविधैर्रम्यैर्हावभावसम
न्वितैः तोषयंत्यो हरिं राधां कटाक्षैर्व्रजगोपिकाः ३७ गायन मधुवनं प्रागात्सुंदरीगणसंवृतः राजेन्द्र या
रासलीलां चक्रे रासे श्रीराधया ३८ वैशाखचंद्रकौमुद्यां मालतीगंधवायुना पुनः स्फुरत्सौगंधिकल्हा
रपतद्रेणुनकरेणवै ३९ विकचन्माधवीवृंदैः शोभिते निर्जने वने रेमे गोपीगणैः कृष्णो नंदनेहत्रहाय सिंह
या ४० इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां वृंदावनखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे गोवर्धनवकुतालकुमुद
नमधुवनविहारो नामस्तदशोऽध्यायः ११ श्रीनारद उवाच इत्थं कुंदवने रम्ये मालतीनां वने शुभे
नागकेसर आम्राणां नागरंगाणां निंबानां सहवनेरवने १ दाडिमीनां च द्राक्षाणां वातामानां वनेषु च कदंबानां श्रीफ
लानां कुटजानां तथैव च २ वटानां पनसानां च पिप्पलानां वने शुभे तुलसीकोविदाराणां केतकीक मरुवा
केवड़ा दलीवने ३ करीलकंजवकुलमंदाराणां वने हरिः बभ्राम वनं प्रागाद्राजन्व्रजवल्लभः ४ तदैव

नरत्या भ्रमां चाविंद्र हृद्य पुनानिच वीक्ष्य प्राह राधिकां मानी सो नंदनंदनः २६ पश्यंत्यः पादपद्मां कांत्को
किलाद्यं वनं गताः गोपी कोलाहलं श्रुत्वा राधिकां प्राह माधवः २७ कोटिचंद्रप्रतीकाशे राधे सर्वत्र पश्य श्रिये
श्रागताः गोपिकाः सर्वाः त्वां मानेष्यंति सर्वतः २८ तदा मानवती राधा भूत्वा प्राह हरं पतिं रूपयौवनकौश
ल्य शील गर्व समन्विता २९ श्रीराधोवाच चलितुं न समर्थाहं कंदरान्नि विनिर्गता सुकुमारी स्वेदयुक्ता कथं
मां नयसि प्रियां ३० श्रीनारद उवाच इति वाक्यं तु तच्छ्रुत्वा श्रीकृष्णो राधिके प्सराः पीतांबरेण दिव्येन वायुं तस्यै
चकार ह ३१ हस्तं गृहीत्वा नानार्हगतकृष्णः राधे यथा सुखं श्रीकृष्णेनार्पितं तया पुष्पेन वै ३२ छंद
त्वा यद्धरये तूष्णीं भूता तदा स्थिता पुनः प्रियां मानवतीं प्राह कृष्णः सतां प्रियां ३३ श्रीभगवानुवाच विहा
य गोपीर्विरहकामयानाभजा मम हृदं मानवि चेतसा त्वां पतिष्यं तस्य करोमि राधे मे स्कंधमारुह्य सर्व हआ
रुः ३४ श्रीनारद उवाच एवं प्रियां प्रियतमः स्कंधयाने स्थितां न पविहाय अंतर्दधे कृष्णः स्वच्छंदगतिरी
श्वरः ३५ गतमाना कीर्तिसुता भगवद्विरहातुरा उच्चै रुरोद राजेंद्र कोकिलाख्ये वने परे ३६ तदेव राध
याः रुदं प्राप्ता गोपीनां मैथिलेश्वर तद्रोदनेन श्रुत्वा जगमुश्च या नुराः ३७ कास्चित्तां मकरंदै सुगन्धाय
यां चक्रुरीश्वरीं चंदनागुरु कस्तूरी कुंकुम द्रवणीकरैः ३८ वायुं चक्रुर्मृदं दैःशुभ्र अब्जनां दोलचामरैः प्राप्ता
स्तवा गतिः परमां नानानुनय कोविदैः ३९ तन्मुखात्कारणं गतो मानं श्रुत्वा कृष्णस्य गोपिकाः मानवत्यो मै
थिलेंद्र विस्मयं परमं ययुः ४० इति श्रीमद्गर्गसंहितायां वृंदावनखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे काम
वनकोकिलवनविहारे मानलीलावर्णनं नाम अष्टादशोध्यायः १८ श्रीनारद उवाच अथ कृष्णस्य गुणा
नर मानकसमेताः सर्वगोपिकाः जगुः तालस्वरैः रम्यैः कृष्णागमनहेतवे १ गोप्य ऊचुः लोकाभिरामजन
भूषण विश्वदीपकंदर्पमोहन जगद्वृजिनार्तिहारिन् आनंदकंदयदुनंदननंदसूनो स्वच्छंद पद्म
करंदन मोनमस्ते २ गोविप्रसाधुविजयध्वजदेववंद्य कंसादिदैत्यवधहेतुकृतावतार श्रीनंदराजकु
लपद्मदिनेश देव तापादि मुक्तजनदर्शनतेजयोस्तु ३ गोपालसिंधु परमौक्तिकरूपधारिन् गोपालवं

ना: शं शिखि नीलमणिप्रकाशमान गोपालमंडलसरोवरकंजमूर्ते गोपालचंदनवनैकलहंसनुर्व्वः श्रीराधिक॰
हुंखें हि वदनपंकजषट्पदस्त्वं श्रीराधिकावदनचंद्रचकोररूपः श्रीराधिकाहृदयमंदरचंद्रहारः श्रीराधिका
बहंतविन १५ मधुलताकुसुमाकरोऽसि ५ यो रासरंगनिजवैभवभूविलीलो यो गोपिकानयनजीवनमूलरूपः मानंदुका
रवहस्सा किल मानवत्यो सो यं हरिर्भवतु नो नयनाग्रगामी ६ यो गोपिकासकलसप्रमलंबकारहंदावनेष भूषन
निजपादरजोऽभिरामः सर्वलोकविभवाय बभूव भूमौ तं भूविलीलसत्रयेद्वभुजं भजामि ७ वंद्रं मतप्रकि
रणं ज्वलनं प्रसादं सर्वविनां तमसि दवदवनेपरेश वालंप्रभं भजनमतीव सुमंददानं मन्यामहे किल भवंतमतो बिना
तमरानीको मसातोः ८ सोदासराजमहिषी विरहादतीव आर्तं सहस्रगुणितं नलपद्मकाक्षः तस्मात्तु को हि गुणितं
जनकात्मजाया सस्मादनंतमति दुःखमलं हरेर्नः ९ श्री उद्धवः सकलभक्तशिरोमणी या सत्त्वादपद्मव
रनुराधिकारकारी तस्मात्द्वयं बवद्वरणौ शरणं गतः सा श्रीमनस्कपांकुकनारपदं प्रदर्श्य १० श्रीनार पंक्ति
दउवाच इत्थं राजन रुदंतीनां गोपीनां कमलेक्षणः प्रादुर्बभूव सहसा स्वयमर्थसिद्धात्मनः ११ सुरस्कि हिलमे
रीटकेयूरं कुंडलांगदभूषणं स्निग्धश्यामलसुगंधाढ्यं नीलकुंचितकुंतलं १२ आगतं वीक्ष्य पुत्रापत्नानु
तस्तुत्रजावालाः तन्नाज्ञानिचयं हृष्टा यथाज्ञानेन्द्रियाणीव १३ हरिर्नर्तनतन्मध्ये वंशीवादनतत्परः सर्व
याहृहितो राजनयथासत्यानतीप्रयाः १४ यावती गोपिकाः सर्वास्तावद्रूपधरो हरिः दृष्ट्वा ... वनौहे
शास्थितं कृष्णं गततुःखा व्रजांगनाः सा तांजलिपुटा कृष्णंशरणागतयाहरिं १६ ओचुउवाः कृपातस्त्वं वद
दरेत्यक्ता गोपीनां रणं महत सर्वज्ञ गततस्ताकृत्यत्वत्पादे प्रापुस्माजरे १७ श्रीभगवानुवाच हे गोप्यः सुष्ठ
कथवत दीयं हृतो नाममद्वानुनिः सम्युद्धोदयिमंत्रोहेतनापांतवीतस्पदः १८ अकारा हेतुकीं भक्तिं ममध्यानपदा
णः व्यतीतं तस्यतपतो कालो मन्वंतरद्वयं १९ तमर्प्यैवाचोसन्मा ... स्त्रीपीनारुदवपुर्हरः ते स्त्रिग्ज्ञार १८
योद्गमुनमस्य रूपधरोनुरः २० एवं संप्राप्तकक्षस्यहंसस्याधिमुनेरहं गत्वा श्री कृष्णतत्तो गीरः छित्वा

नफ्हैनको

विराजितं २१ गोवृषीत्वा प्रगतवान् श्वेतद्वीपेह्न्यंगनाः क्षीराब्धौ शेषपर्यंके शायनंतु मया कृतं २२ दुः
खिता भवतीः ज्ञात्वा निद्रां त्यक्त्वा ततः प्रियः रहस्यामक्तवस्पोहं पुनरागतवान् इह २३ आनंदितं ततः सद्दर्शनो
येद[illegible]हांतः किलनैरपेक्ष्याः तं नैरपेक्षं परमं सुखं मे ज्ञानेंद्रियाणीतियथा रसादीन २४ गोप्य ऊचुः क्षीराब्धौ
शेषपर्यंके यद्रूपं च त्वया धृतं तद्रूपदर्शनं देहि यदि प्रीतोसि माधव २५ श्रीनारद उवाच तथास्तु चोक्त्वा भगवान्
गोपीयूथस्य पश्यतः दधार श्रीभूजं रूपं राधा श्रीवृष्णमेव च २६ तत्र क्षीरसमुद्रो भूत्लहरीलीलमंडितः दिव्या
निरत्नसौधा निवभूवुर्मंगलानि च २७ तत्र शेषो बिसश्वेतः कुंडलीभूतसंस्थितः बालार्कमौलिसाहस्रफण
छत्रविराजितः २८ तस्मिन्वै शेषपर्यंके तत्र संस्तु प्राप माधवः तस्य श्रीरूपिणी राधा पादसेवांचकार ह २९ तद्रूपं
सुंदरं हष्ट्वा कोटिमार्तंडसन्निभं नत्वा गोपीगणाः सर्वे विस्मयं परमं गताः ३० गोपीभ्यो दर्शनं दत्तं यत्तु कृष्णेन मै
थिल तत्क्षेत्रं महापुण्यं जातं पापप्रणाशनं ३१ अथ गोपीगणैः सार्द्धं यमुनामेत्य माधवः कालिंदीजलके
लिं चचकार हरिर्माधवः ३२ राधा कराल्लं दलंपद्मं नीत्वा चैव रतेतया धावन् जले बुगतवान् हसन् माधवः स्वयं
राधा हरेः पीतपटं वंशीवेत्रं स्फुरत्प्रभं गृहीत्वा प्रहसंती सा गाकंती यमुनाजले ३४ वंशी देहीति वदनः श्रीकृष्णस्य
महात्मनः राधा जगाद कमलं वाससी देहीति माधवः ३५ कृष्णो ददौ राधिकायै पद्मं गरमेव च राधा ददौ पीतपटं
वेत्रं वंशी महात्मने ३६ अथ कृष्णः कलं गायन् रालागानुलं ध्वनीं देवंतीद्धथानं श्रीभांडीरवनं जगाम ह ३७
प्रियया सह श्रृंगारं स चकार कुशलेश्वरः पत्रावलीयावकाद्यैः पुष्पैः कज्जलकुंकुमैः ३८ चंदनागुरुकस्तूरी
केशराद्यैर्हरेर्मुदे पत्रं चकार श्रृंगारं मनोज्ञं कीर्तिनंदिनी ३९ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां वृंदावनखंडे
नारदबहुलाश्वसंवादे रासक्रीडायां शेषशायीलीला भांडीरवनविहारो नामैकोनविंशोध्यायः १९ ॥ ॥
श्रीनारद उवाच अथ कृष्णो गोपिकाभिर्लीलाहंसे उपवनं ययौ वसंतमाधवीभिश्च लताभिः संकुलं नृप १ तत्पु
ष्पदामनिचयैः स्फुटत्सौगंध्यशालिभिः सर्वासां हरिरत्रागत्य कवचीगुंफिताभिः ततः रत्नमयस्थानि संपुलैः

ग॰ पं॰
रं॰ दि॰
२॰

यानिलवासिते कालिंदीनिकटे ह्यसौ विविधाश्रियान्विता ३ कपित्थैः पीलुभिः सघनैस्तालैः स्तुहैकुलकुकैः स
ह्यानुलयवनं ह्यासः पयोनामेष्टबोहरिः ४ तत्र नार्हं सत्तारेमे नानेष्टपुष्पैः समन्वितः गीयमानः सुगोपीभिरचरवोभिः
रुवाक्षिव ५ तत्र वित्रुमभूद्राजेन ष्टलतं तत्र्मुख्याभ्यास शंखचूडो नाम दैत्यो यत्र दानुबबोवली ६ भूतले तत्समो
नास्ति गदायुद्धविशारदः मत्तुरवादौ गुरोस्तस्य वलं ष्टत्वा महोदृद्रं ७ लद्ध्वा मरुनयौ तु वीगदा नाम दायप्रदा
नाट रूपसंकाशा मन्नयुद्धरीमायनीवंतु विक्रमः ८ तमाया मास्थितं कंसं मत्वा नारदौ हुतः गदायुद्धं देहि म
ह्यं त्रैलोक्यविजयी मवान ९ अहं दानोऽस्य वेयंते मवांस्तु विजयी यदा अहं जयी वेद्धवंतं दासं मीत्रुं करोम्यलं १०
तथा स्तु बोत्का कंसस्तु गृहीत्वा महतीं गदां शंखचूडेन युयुधे रंगभूम्यां विदेहवाट ११ तयोश्च गदयायुद्धं वै
वक्रपंवमभूवद्ध नादुनाद्धुरदग्रताम्र हंसकाकालतगुद्धबिः १२ गुगुभाते ररंगामध्ये मल्लौ नाद्यै नदाविव इभेंद्रा
विव दीर्घांगो मृगेंद्राविव वोद्भटौ १३ दयोस्तु युद्धेनाभे रजज्ञयास्य रक्तौ सा यथा विस्फुलिंगानलरूपं तौ ह्येगतौ ह्य
लीविभूवतुः १४ कंसः प्रकुपितं गदां मुष्टिना भिन्नया नह्व शंखचूडोऽपितं कंसं मुष्टिना हततादुच १५ मुष्टामु
ष्टितयोरासीद्दिनानां सप्तविंशतिः द्वयोरक्षीणवलयोर्दिष्टयंबातयोस्ततः १६ शंखचूडं संगृहीत्वा कंसो दैत्या
धियो वली वलाच्चिक्षेप लद्धना व्योम्नि तं पातयोजनं १७ शंखचूडः प्रपतितः कंसः किं विद्याकुलमानसः कंसंग
हीत्वा रहसा पातयामास भूतले एवं युद्धे संप्रवृत्ते चक्रं चैव भूमितं तले च मुनींद्रः सर्वविस्ताद्गर्गाचार्यः समाग
तः रंगेतु वंदितस्ताभ्यां कंसं सांत्वोजगाद ह २१ श्रीगर्गाचार्य उवाच युद्धं माकुरु राजेंद्र विफलोयं रणोत्तु वै
तवसामानो ह्ययं वीरः शंखचूडो महावलः २२ तव मुष्टि प्रहारेण भग्नदैत्यावतो नाजः जानुभ्यां पवसं स्कंधाक
समरोऽयं रमंयदो २३ शून्येऽपि वल्लिनो दैत्या मुष्टिनाते सताबाताः शंखचूडेन पतितः संदेहो नास्ति तत्कुलं २४
परिस्सर्गत मो यो वैत्रो पित्वां ज्ञान सिष्यति तथैवं शंखचूडावंर्षी वसापिव बोक्तितं २५ तस्मात्त्वेन प्रकर्तव्यं शंख

नमश्चिक्षेप युधि योजने १९
प्राकाराण्वयिताः कंसः किं विद्याकुलमानसः
पलांगं गृहीत्वा

चूडेयहच्छूट यचेंद्रवत्त्वयाकं से कर्तव्यो ये मनोरथं २६ गर्गो गोकौतदा तो हौ मिलित्वा यंयवस्य पदं पद्मां वक्रतु:
प्रीतिं शंखचूड यद्वहौ २७ अथ कंठमतं ज्ञात्वा गंहं गंतुं समुद्यतः गच्छन्मार्गे स गोलोके द्वारे रासमंडलं समोहवं २८ ना
लमाहास्यानुसंघेण कंसप्राप्तो रासमंडले रासे सुंदर्यो समं रासे पद्मनाले सुवेह्रविं २९ श्रीराधया लेकृत वामकहुं स्वकंद
वल्लीकृतं दक्षिणे तौ वंशीयवं तुंदरमंद हास्यं भूमंडलानि मोहितकामरामं ३० व मां गनांशु यदा तिं हल्लेष वं लह्रोविं तं
रामरक्षकोटिभिः विज्ञाय कृष्णं स्तुतिकोमलं गोपीजनमाहर्तुमलं मनो कुरोत ३१ श्रीबहुलाश्व उवाच किंव
भूवततो कहे शंखचूडे समागते एतन्मे ब्रूहि विप्रेंद्र त्वं परावरवित्तमः ३२ श्रीनारद उवाच व्याघ्राननं कृष्णवर्णं ताल
वृक्षदशोच्छ्रितं भयंकरं ज्वलज्जिह्वं दृष्ट्वा गोप्यो विनत्रसुः ३३ दुद्रुवुः सर्वतो गोप्यो महान्कोलाहलोऽभवत् हाहाकार
देवानां शंखचूडे समागते ३४ शतचंद्राननां गोपीं गृहीत्वा पद्मराक्षकः उद्ग्रावा मूर्तिमानपि अधः कामपी
डितः ३५ कहंती कृष्ण कृष्णेति क्रोशंती भयविह्वलः तमन्वधावन् श्रीकृष्णः शालहस्तो रुषा नृपं ३६ दैत्यो वीक्ष्य त
मायांतं कृतांतमिव दुर्जयं गोपीं त्यक्त्वा जीवनेच्छुः प्राद्रवद्भयविह्वलः ३७ यत्र यत्र गतो धावन् शंखचूडो महाखलः
तत्र तत्र गतः कृष्णः शालहस्तो भृशं रुषा ३८ हिमाचलतटं प्राप्तः शालमुद्यम्य पद्मराड् तस्यौ तत्सन्मुखे राजन्यु
द्धकामो विशेषतः ३९ तस्मै विक्षेप भगवान् शालवृक्षं भुजौजसा तेनाघातेन पतितो वृक्षो वातहतो यथा ४० पुनरु
त्थाय दैत्येंद्रो मुष्टिनातं जघान ह अगर्जत्सहसा दुष्टो नादयन्मंडलं दिशां ४१ गृहीत्वा तं हरिर्दोर्भ्यां भ्रामयित्वा भु
जौजसा पातयामास भूपृष्ठे वातः पद्ममिवोद्धृतं ४२ मुष्टिना तच्छिरः छित्वा तस्माच्चूडामणिं हरिः जग्राह मा
धवः साक्षात्कृष्णो वीर्यवत्तरः तज्ज्योतिर्निर्गतं दीर्घं द्योतयन्मंडलं दिशां श्रीदामनि श्रीकृष्णसखे लीनं जातं ह मैत्र
प ४४ एवं हत्वा शंखचूडं भगवान्मधुसूदनः मणिपाणिः युतः श्रीमान्राधायै रासमंडले ४५ चंद्राननायै च मणिं
दत्वा ने दीनवत्सलः पुनर्गोपीगणैः सार्द्धं रासं चक्रे हरिः स्वयं ४६ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीवृंदावन
खंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे होलिकोपमहोत्सवे विहारे शंखचूडवधो नाम विंशोऽध्यायः २० श्रीनारद उवा

५१

नाः शं
वृं वं द्वि
३१

च अथ गोपीगणैः सार्द्धं पद्मपत्रश्रीयमुनातटं विहर्तुमाययौ कृष्णो वृंदारण्यं मनोहरं १ वृंदावने चौपथ्यपोल्लता
जातान्हरेर्वरात् ताःसर्वाः स्त्रीगणनामूत्वा ह्यभूत्वा सस्मायथुः २ लता गोपिकामूहेन श्रीवृंदावने मे खिल शोभते वृं
दावने राजन हरिर्वृंदावनेश्वरः ३ कलिंदनंदनीतीरे कदंबाच्छादिते शुभे त्रिविधेन समीरेण सर्वतः सुरभीकृते
४ विलसत्पुलिने रम्ये वंशीवटीवराजिते स्थितो भूत्वायया सार्द्धं रासमंडलमंडितः ५ वीणातालमृदंगादि सु
स्वरश्रीयुतान्वित वादित्राएयं वदेनेतुः सुरे गोपीगणैः सह ६ देवैः पुष्पवर्षैः स्तूयमाननियुतेषु च लोकयंत्यो ह
र्षं गोप्यो जगुस्त्रय्य सा उत्तमं ७ काश्चिद्धेमेनमल्हारं दीपकं वतथापरा कालकौस्तंभरवे वेव श्रीरागं तथैव वः ८
हिंदोलनं जगुः काश्चिद्राजनमभ्यवरैः सह काश्चित्तासां तु नृत्यंत्यः काश्चिन्नाथयास्त्रियोनप ९ काश्चित्प्रौढाः
प्रेमपराः श्रीकृष्णेन समानताः जारयंतोक्षगोविंदं काश्चित्प्रेष्यो भजंति हि १० काश्चित्कृष्णसन्निहिताः
कंतुकक्रीडनेरताः काश्चित्तपुष्पैः सुहरिणाक्रीडांबकुः परस्परं ११ काश्चिल्लतास्तथावत्यो कृष्णं पुरमेरव
लः काश्चित्पिवंतीसततं वलात्कृष्णाधरामृतं १२ काश्चित्तु ताभ्यां श्रीकृष्णं संचो नीनामसपितुर्लभं संगृहीत्वाप्र
हसा नाचकृतालिंगनं महत १३ मनोज्ञौ यद्रुराज्ञांतां गोपीनां भगवाश्वतिः कामिनीमनुहितो रेमे बने वृंदाव
ने श्वरः १४ काश्चिद्वीणां वादयंत्यः समं वंशीयरेणवै मृदंगं वादयंत्येका गायंत्यो भगवद्गुणं काश्चिद्देम
धुरं तालं तातुयंत्यो हरेः पुरः मुकुयष्टिं संगृहीत्वा हरिणासाय वीवहे १५ गायंत्यः कृत्स्थिकामूमोविस्ल
त्यजगतः सुरं काश्चिल्लतासु श्रीकृष्णसमुजे वाहविधायतत १७ दर्पंतो वृंदश्ववेत्यसोमां ताजत्विन्नतः
लताजालैः संवलितं गोपीनां द्वारमंचयं १८ एपक प्रकारगोविंदः स्वसासा सुरस्थलं गोपीनां नासिका
मुक्तावलितां कुंतलेस्वयं १९ शनैः शनैः सोभमानेनचक्री श्रीनंदनंदनः कृष्णसर्वितताङ्कलमर्ही नीत्वा गो
पिकाः २० सर्वयंत्यः सुगंधाङ्गामहोतासांतयोमहत काश्चित्कस्मानकपोलेचुचुंबांगुलेनशनैः शनैः २१

२१

हसंत्यस्ताः वदंदेषु वलान्तरथकपुंडेषु नायकाः काश्चिन्मौलिकुंडलमंडिताः २१ नृत्यंत्यः कृष्णपुर
तः श्रीकृष्णश्च वन्मैरिव नाथावेषधराः गोप्यः सात्वतेंद्रा नना वभाः २२ तोषयंत्यः स्वनाथं तां तथा नायिका जगुः
काश्चित्ताः स्वविकैर्भावैः संयुताः प्रेमविह्वलः २३ योगीव धृतस्थिता भूमौ पद्मासनं दर्शसंस्थिताः काश्चिल्लता
स्तव्धलेष भूम्यां स्वैर्विनिद्रा नासुरस्थ २४ पश्यंत्यः श्रीपतिं देवं स्वस्मिन्वा मौनमास्थिताः एवं नाहे गोपवध्वः
सर्वाः सर्वमनोरथाः २५ वभूवुरेत्य गोविंदं हर्षेण भक्तवत्सलं पश्यतां दृष्ट्वा मूर्तीनां प्राप्नोत्कृष्णमहात्म
ते २७ ज्ञानिना मन्यैर्नाप्येव कर्मिण्यं तु कुतस्त्वहः एवं श्रीकृष्णवाक्ये वृषभहरे नायापतेः प्रभोः २८ नाहे वि
वं पश्यभूरवनच्छेत्र एव समहात्मते मुनींद्र श्रुत्वा दीनान्श्रीकृष्णलीलो महात्मयाः २९ नारदाद्वैतपक्षे ये हरि
ध्यानपरायणः स्तत्पुंडरीके श्रीकृष्णं ज्योतिर्मंडलमालिनं ३० मनोज्ञे नाथपादाब्जे मनीषां ध्यानेन दद्दर्शी
ह एकदा ध्यानमध्येतु नाश्रीकृष्णो न स्वागतः ३१ वारं वारं कृतं ध्यानं जातविघ्नो महामुनिः ध्यानाद्
स्त्याय समुनिः कृष्णदर्शनलालसः ३२ नारायणं ज्ञानं प्राणा वदरीखंडमंडितं नदर्शी हरिंदेवं न
नारायणं मुनिं ३३ तदा तविस्मितो विप्रो लोकालोकं ह्ययो सहस्रशिरसं देवं नदद्दर्श तत्रवै ३४ पश्र
कृपार्षदां स्तत्र कृष्णगतो भगवानिति +नविद्यो भो वयं वो को मुनिः खिन्नतापरायणः ३५ किं करोमि क्वगच्छामि दर्शनं
वा कथं भवेत् एवं ब्रुवन्मनो नापीवैकुंठं प्राप्तवान्स्ततः ३७ नाप्यपतत्रदेवेशं रमावैकुंठमार्गमात नदृष्ट
स्तत्र भक्तेशः पन्नुविनातु विरूतनुपः ३८ ततोमुनींद्रो गोलोकं सर्वोर्ध्वकल्पसंजकं वामह संद्रावने निकुंजेप्येन दर्द
र्शीपरात्परं तदा मुनिः खिन्नमनाः श्रीकृष्णविरहातुरः पप्रच्छ पार्षदां स्तत्र कृष्णगतो भगवानितः ४१ उ
चुस्तं पार्षदा गोपा वामनां डे मनोहरे दसिगर्भोद्भव जातस्तत्रवै भगवान्स्वयं ४२ इत्युक्त श्रुत्वा विस्मितः
सिंबंडे समागतः हर्षित्वपरपल्लवपलवनकेला सांप्राप्तवान्मुनिः ४३ तत्रस्थितं महादेवं कृष्णध्यानपरायणं

नविद्यो भो वयं वो को मुनिः खिन्नमनाः तदा ३५ श्रुत्वेतद्वीपं चयो द्विवं
वीरव्रजाः वयो मितं तत्रापि को ऽश्रयं केन दर्द्दर्श यद्धरिं पुनः ३६ तदा मुनिः
खिन्नमनाः प्रेमपुलकिताननः ५

५२

ग: सं नत्वा पप्रच्छ तद्धाम्नो विश्ववेत्ता महामुनिः ४४ आसुरिरुवाच भगवन्सर्वकृत्स्नौ ङे मया ह्यष्ट मितस्ततः आवैकुंठ
हं खं वि द्वैगोलोकाद्भुमतातदिह रवणा ४५ कुत्रापि देवदेवस्य दर्शनं न वभूव मे कुत्रास्ते भगवान्यत्र दर्शनं वदं व
२२ ४६ प्रह्लादउवाच धन्यस्त्वमासि रेवस्तन कृत्स्नभक्तो ह्यहैतुकः दिदृक्षणस्त्वया पाकं तं वेद्मि महामुने
४७ कर्मस्थ्रियाली हृदयपार सादीन्त्वथा सकारा: मुनय सर्वं यत तपव ज्ञानं तिष्ठिनेरर्ये ह्यं गूढं परं निर्गुणाल
तुल्यं तत ४८ हंसं मुनिं ड: स्वगतं महोदयो यः सर्वतो भोच पितुं गत स्वरं सो येव हंसंचाविधिपिने तुरवीअनैः करो
ति रासे रसके स्त्रवाः स्वयं ४९ वृन्दावने कावाय हातानि सी घिनी स्वमायया देवदवेण भो मुने अहं गामिष्य
सितमेवहृ हंत्वमेवगच्छ प्रभुमनोरथं पश्य ५० इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे श्रीनारदव
हुलाश्वसंवादे हंसवीयां श्रीवृंदावनविहारे श्रीवानुर्यपरव्याख्या नामैकविंशोऽध्यायः २१ श्रीनारदउवाच
एवं विचिंत्य मनसा श्रीवस्त्राद्रनिला सह तौ कृष्णदर्शनाशीय तुर्हं अतंडिले १ दिव्यद्रुमलताकुंजतोलि
कापुंजशोभितं पश्यंतौ तौ दिव्यभूमिं कालिंदीनिकटे गतौ २ गोलोकवासिन्यो नार्योवे ३ हलाम हावलः
वक्रुर्वलातत्रि वेषं मार्गास्याः द्वारपालकाः ४ द्वारपालका ऊचुः सर्वतो हं दकार एवं कोटियो को दिशो
वयं रासरक्षो सदा कुमारी न्यस्त्ताः कसेन भो द्विजौ ५ एको हि पुरुषः कृष्णः निर्गुणे कासनं तुले अन्यो न पा
ति रहस्ये गोपीरूपं विना क्वचित ६ यदि हि दर्शनं पुर्वां जसरस्त्रानं मानसरोवरे कुरुतं तत्र गोपीत्वं प्राप्य सुवि
तानं मुनी ७ श्रीनारदउवाच इत्युक्तौ तौ मुनिसिंहौ गत्वा त्वा मानसरोवरे गोपीत्वं प्राप्य सहसा अगमतूरा
समंडलं ८ सौवर्णं प्रवरवर्तित्य रागमभूमिमनोहरे माधवीलतिकावृंदकदंवावृन्दिते शुभे ९ वसंतमा
धवकौतुयापवदीप्ते सर्वकोमले यमुनारत्नसोपानतोलिकाभिः विरुत्ते १० मयूरहंसदान्यूहकोकिलैः २२

कूजिते परे यमुनानिललीलेजनकपल्लवशोभिते ११ हंसकारंडपक्षीभिः क्रौंचशालंभयूरकैभिः पत
न्यत्ताकैर्दिव्याभैः सौवर्णैः कलशोभितैः १२ पोतांकुरैः पुष्पहंसैः पुष्पमंदिरवर्त्मभिः भृंगालिकोलाहलैः
कोकिलादिमधुरस्वनैः १३ सहस्रदलपद्मानां कापुत्रामंदगामिना शीतलेन सुपुण्येन सर्वतः सुरभीकृ
ते १४ तस्मिन्कुंजे श्रीकृष्णं कोटिचंद्रप्रकाशया पद्मिन्याहंसगामिन्याराधयासमलंकृतं १५ स्त्रीरत्नैश्चावृ
तं श्यामसुंदरं मंडलमध्यगं कोटिकंदर्पलावण्यं घनश्यामं सुंदरविग्रहं १६ वंशीधरं पीतपटं वेत्रपाणिं मनोह
रं श्रीवत्सांकं कौस्तुभिनं वनमालाविराजितं १७ क्वणन्नूपुरमंजीरकांचीकेयूरभूषितं हारकंकणवा
लार्ककुंडलद्वयमंडितं १८ कोटिसूर्यप्रतीकाशं कौस्तुभिनं नंदनंदनं दानदक्षैः कटाक्षैश्च द्रवयंतं योषितामन
नः १९ हस्ताब्दपद्मपत्राब्जज्ञानदीशौकृतांजली गोपीजनानांसर्वेषां पश्यतां नंदनंदनम २० नत्वा श्रीकृ
ष्णपादांबुजम्स्तुतुहर्षविह्वलौ ऊचतुः कृष्णकृष्ण महायोगिन देवदेव जगत्पते २१ पुंडरीकाक्ष गोविंद
गरुडध्वज ते नमः २२ जनार्दन जगन्नाथ पद्मनाभ त्रिविक्रम दामोदर हृषीकेश वासुदेव नमोस्तु ते
२३ अद्यैव देवपदसंस्पर्शनमस्तु साक्षात भूभूतिभावहद्वज्रायमुनाभुभाय सर्वोऽस्मिन्दमवनेयवतपस्त्वं
कान्ताहि सर्वतीर्थलोकमशेषमूर्त्ये श्रृंगारकं सकलयामिकुताभिरामं वाचेयसद्गुणिनिचयाभिरतीव
पुण्यः श्रीकृष्णविमर्शितस्तरामलकद्रोषित्वं द्रावनंचयद्विसर्गीतमः स्वयंत्वं २५ गोलोकनाथ गिरिराज
पते परेश वृंदावनेश कृतनित्यविहारलीला राधापते व्रजवधूजनगीतकीर्ते गोविंद गोकुलपते किल ते
जयोस्तु २६ श्रीमन्निकुंजलतिकाकुलनायकस्त्वं श्रीराधिकाहृदयकंठविभूषणस्त्वं श्रीरासमंडलपतिर्व्रजमं
डलेशो ब्रह्मांडमंडलमहीपरिपालकोसि २७ श्रीनारद उवाच तदाप्रसन्नो भगवान राधया सहितो हरिः मंदा
स्मितो मुनिं प्राह मेघगंभीरया गिरा २८ श्रीभगवानुवाच षष्टिवर्षसहस्राणि युवयोस्तपतोस्तपः सहर्षीनेत

५३
गः श्री वृं खं टि २३

तोजातं सर्वतो नैरपेक्ष्ययोः २८ नीः किं च नो यः प्रीतस्त्वाज्जातः शत्रुश्च नन्दस्य रवेः तस्माद्ध्रुवं भांमनसो द्वियतानी
स्त्रि नोवरः ३० श्रीवासुरी ऊचुः मनोरथस्तु भूमन्युवयोः पदाब्जे सदैव वृंदावनमध्यवासः नरोचते न्यो न्यमतस्त्व
दंघ्रेर्नमो युवाभ्यां हृदि राधिकाभ्यां ३१ श्रीनारद उवाच तथास्तु चोक्त्वा भगवान्वृंदारण्ये वनोत्तमे कालिंदीनिकटे
राजन रासमंडलमंडिते ३२ निकुंजपार्श्वे पुलिने वंशीवटसमीपतः श्रीवत्सवासुरिमुने निवासं वासं चकार
ह ३३ अथ कृष्णो बाललीलां चक्रे पक्षाकरे वने पतत्पुष्पपरागं यैरजस्रं गोपीभिः भ्रमराकुले ३४ एवं कृष्णस्त्रि
कालाद्रितः कृतं कालेन मैथिल गोपीनां रासलीलां प्राप्यतीतां हृद एव तत्सुखैः ३५ श्रीनंदनंदनं देवं ज्ञात्वा स्वयमेव
नंदनंदनः हरिभानुपुरं श्यामा वृषभानुसुतानारं ३६ एवं श्रीकृष्णचंद्रस्य रासाख्यानं मनोहरं पुण्यंपका
मप्रदं देवं श्रोतव्यं मंगलायनं ३७ त्रिवर्गदं जनानां तु मुमुक्षूणां मुमुक्तिदं मयातवाग्रे कथितं किं भूयः
श्रोतुमिच्छसि ३८ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे श्रीवासुरिमुनि
वरप्राप्तिवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२ बहुलाश्व उवाच अहो कस्यादिदैत्यानां ज्योतिः कृष्णे समाविश
त श्रीदामा शंखचूडस्य कस्मान्नीनं बभूव ह १ एतद्वद महाबुद्धे त्वं परावरवित्तमः अहो श्रीकृष्णचंद्रस्य
चरितं परमाद्भुतं २ श्रीनारद उवाच पुरा गोलोकवृत्तांतं नारायणमुखाच्छ्रुतं सर्वपापहरं पुण्यं शृणु
राजन्महामते ३ राधा श्रीविरजा भूत्वा तस्य प्रियो भवनहवेः तालेखबोश्रियातीव श्रीकृष्णस्य महात्मनः
४ राधिकासमया राजन कोटिचंद्रप्रकाशया कुंजे विरजया रेमे एकांते चैकदा प्रभुः ५ सपत्न्या सहितं कृष्णं
राधा श्रुत्वा सखीमुखात् अतीव विमनाजाता सपत्नीसौख्यदुःखिता ६ शतयोजनविस्तारं शतयोजनमा २३
मूर्द्धगं कोटिमणिनीलमायुक्तं कोटिहस्यैरन्वितः प्रभं ७ विचित्रवर्णसौवर्णमुक्तादामविलंबितं पताकाढ्येन

कलहैः कोटिभिर्मंडितं तरखंडं ८ हन्मात्कल्पसखीनां स्यावेत्र क्वलोद्दुं स्यार्द्रुदेः हरिं द्रष्टुं जगाम ह श्रीराधिका भगवा
न्प्रिया ९ तन्निकुंजं द्वारपालं श्रीदामानं महाबलं हस्तिवेत्रकरं समालोक्य सा निर्भर्त्स्य सखीजनैः १० वेत्रैः कृत
शतसहस्रा द्वारि गंतुं समुद्यता सखीकोलाहलं श्रुत्वा हरिरंतरधीयत ११ राधाभयात्स विरजा नदीभूत्वा वह
तदा कोटियोजनमायामा गोलोकं सह सा नदी १२ सह सकुंडलीकृत्वा शुभे ध्यामिवावृतिं रत्नपुष्पैर्वि
चित्रांगा यथोल्लिखितास्तथा १३ हरिं गतं तु विज्ञाय नदीभूतां च तां तदा आलोक्य तं निकुंजं च स्वं कुंजं रा
धिका ययौ १४ अथ कृष्णो नदीभूतां विरजां विरजां वरां सविग्रहां चकाराशु स्ववरेण जनार्दनः १५ पुनः
विरजया सार्द्धं विरजातीरजे वने निकुंजे वृंदकारण्ये चक्रे रासं हरिः स्वयं १६ विरजायाः सप्तसुता बभूवुः
कृष्णतेजसा निकुंजे तेषु लेलुः शिशवो बाललीलया १७ एकदा तैः कलिर्भूल्लघुर्ज्येष्ठैस्तु ताडितः
पलायमानो भयभ्रान्मातुः क्रोडे जगाम ह १८ तल्लालनं समाचक्रे मेहसमा स्वाम सुतं सती तदा वै भगवान्स्ता
दात्त्रैवांतरधीयत १९ कृष्णतत्त्वं समालोक्य श्रीकृष्णविरहातुरा त्वं जलं भव दुर्बुद्धे क्षारं विक्षेदकारकः २०
कदापि त्वज्जलं मर्त्या न पिबंतु कदाचन ओषानपापा पतज्जतमेदिनीं कलिकारकाः २१ जलरूपाः स्थ
कृपाताः समेता न भविष्यथ नैमित्तिके च भवतां मेलनं स्यात्तदालये २२ श्रीनारद उवाच इत्थं ते मातृ
शापेन धरिणीं ते समागताः प्रियव्रतरथांगानां परिखासु समास्थिताः २३ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्ध
जलार्णवाः बभूवुः सप्त ते वत्स नदीभ्याश्चतुरन्तयाः २४ दुर्विगाह्याश्च गंभीरा आयामे लक्षयोजनात्
द्विगुणं द्विगुणं जातं द्वीपे द्वीपे पृथक् पृथक् २५ अथ पुत्रेषु यातेषु पुत्रस्नेहातिविह्वलां स्वप्रियां तां विरहि
णीमेत्य कृष्णो वरं ददौ २६ कदापि तव न विच्छेदो मया भीरु भविष्यति स्वतेजसा स्वपुत्राणां सदा रक्षां करिष्यसि
२७ अथ राधां विरहिणीं ज्ञात्वा कृष्णो हरिः स्वयं श्रीदाम्ना सह वेदेह तन्निकुंजे समाययौ २८ निकुंजद्वारि संस्थ
पूर्णं सखीवृंदं प्राणवल्लभं वीक्ष्य मानवतीभूत्वा राधा प्राह हरिं वचः २९ श्रीराधोवाच तत्रैव गच्छ पुत्राभूत्तेनेह
लिनं तनोह रे नदीभूता हि विरजा नदी भवितुमर्हसि ३० कुंजे वासं तन्निकुंजे मयाते किं प्रयोजनं श्रीनारद

गः सं॰ उवाच ॥ इति श्रुत्वा च भगवान् स्वनिकुंजं जगाम ह ३१ श्रीकृष्णमित्रः श्रीदामा राधां प्राह रुषान्वितः श्रीदामो
वृं॰ खं॰ वाच ॥ परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान् स्वयं असंख्यब्रह्माण्डपतिर्गोलोके मानः परात्परः ३२ त्वं हसीः
२४ कोटिशः शक्तिः कर्तुं समर्थः परात्परः तं विनिंदसि राधे त्वं मानं मा कुरु मा कुरु ३३ भविष्यति विहारार्थे
शोवर्षे सत्वं स्वयं ३४ श्रीराधोवाच हे मूढ पितरं स्तुत्वा मातरं मां विनिंदसि राक्षसो भव तु दुर्बुद्धे गोलोका
द्बहिर्भव ३५ श्रीदामोवाच अनुकूलेन कृष्णेन जातं मानं शुभे तव तस्माद्दुर्विषयात्कृष्णात्परिपूर्णतमात्प्र
भोः ३६ शतवर्षं ते वियोगो भविष्यति न संशयः श्रीनारद उवाच एवं परस्परं शापात्तत्कृता भयभीतयोः
३७ आजीव चिंतातुरयो राधिकाश्रीदाम्नोः स्वयं प्रभुः श्रीभगवानुवाच वसनं यत्त्वं निगमं बुद्धि कर्तुं त्वमोऽस्य हे भ
क्तानां रक्षणे राधे हरी कर्तुं न संशयः मा शोचं कुरु कल्याणि वरं मे शृणु राधिके मासे मासे वियोगे ते दर्शनं
मे भविष्यति ३८ भुवि भारावतारार्थं कल्पे वाराहसंज्ञके भक्तानां दर्शनं दातुं गमिष्यामि त्वया सह ४० श्री
दामन् शृणु मे वाक्यं त्वं शोने त्व तु राक्षसो भव वैवस्वतान्तरे चाहं हेले तं मे करिष्यसि ४१ महत्वेन च ते मृत्युर्भविष्य
ति न संशयः पुनः स्वविग्रहं सर्वं प्राप्स्यसि त्वं वराननम ४२ श्रीनारद उवाच एवं प्रायेण श्रीदामाप्युरुपुण्य
जनालये सुधनस्य गृहे जन्म लेभे राजन् महातपाः ४३ शंखचूड इति ख्यातो धनदानुचरोऽभवत् तस्माच्च
श्रीदाम्नि तत्ज्योति लीनं जातं विदेहराट् ४४ स्वात्मारामो लीलया सर्वकार्यं स्वस्मिन्यो नित्यस्थितियः करोति
यः सर्वेशः सर्वरूपो महात्मा विष्णुं नेदं नौमि कृष्णाय तस्मै ४५ इदं मया ते कथितं मनोहरं वृंदावनखं
डमद्भुतः शृणोति यश्चेतद्विरितं नरोत्तमः परं पदं पुण्यतमं प्रयाति सः ४६ ॥ इति श्रीमद्ग
र्गसंहितायां श्रीवृंदावनखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे शंखचूडोपाख्याने विरजानदीसमुत्पत्तिक
थने श्रीदामराधयोः परस्परशापो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३ इति श्री वृंदावनखंडं द्वितीयखंडं समाप्तं शुभं
॥ 卐 ॥ 卐 ॥ 卐 ॥=॥=॥ अतः परं गिरिराजखंडं भविष्यति ॥=॥=॥ 卐 ॥ 卐 ॥ 卐 ॥ 卐
राम कृष्ण विष्णु माधव गोविंद र नारायण गिरिधारी. दामोदर हरे ॥ २४
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ਪੁਖੰ
ਗਃ ਸ੍ਰੀ
ਸਿ·ਗ੍ਰੰਥ
੧
ਨਃ

੧

॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीबहुलाश्व उवाच ॥ कथं दृष्ट्वा भगवान् गिरिं गोवर्द्धनं परं उच्छिन्नलिंगं यथा
बालीहस्तेनैकेनलीलया १ परिपूर्णतमस्यापि श्रीकृष्णस्य महात्मनः तदेव चरितं दिव्यमद्भुतं मुनिसत्तम २ ना-
रद उवाच कार्तिके हि कृतं राज्ञे यथा शक्राय वै तथा बलिं दद्युः प्रभूतं ते गोपाः सर्वे कृषीवलाः ३ महेन्द्रयागसंभार-
चयं दृष्ट्वैकदा हरिः नंदं पप्रच्छ सदसि शिविलभ्यानां च शृण्वतां ४ श्रीभगवानुवाच कस्मात्प्रजनं ह्येतत्किं फलं चास्य
विद्यते लौकिकं वापि वा पारलौकिकं ५ नंद उवाच शक्रस्य पूजनं श्रोतं भुक्तिमुक्तिकरं परं एतद्विना
नरो भूमौ जायते न सुखी क्वचित् ६ श्रीभगवानुवाच शक्राद्यो देवगणाः स्वकर्मवंतो भुंजंति ये स्वर्गसुखं स्वकर्मभिः ।
क्षीणे तिते मर्त्यपदं शुभं महत् येन तस्मै वने विद्धि न मुक्तिकारणं ७ भयं भवेद्धि परमेष्ठिनो यतो वार्तातु का कौशिकतत्कृता-
त्मनां तस्मात्परं काल मलं तमेव हि सदा वलिष्ठं सबुधा विदुः परं ८ ततस्त मास्थित्य तु कर्मभिः परं भजेद्धरिं यज्ञ-
पतिं स्तवैः स्वकं विसृज्य सर्वं मनसा कृतं फलं ह्यजेत्परं मोक्षमसौ न चान्यथा ९ गोविप्रसाधवग्निश्रुतिराज्ञपतिः स्व-
धर्मस्य यज्ञाधिपतेर्विभूतये श्लिष्येषु वैतेषु हरिं भजंति ये सदा त्विहामुत्र सुखं लभंति ते १० समुत्थितो सौ हरि-
वक्षसो गिरिर्गोवर्द्धनो नाम गिरीन्द्रराजराट् समागतो सपि पुलस्त्यतेजसा यद्दर्शनाज्जन्म पुनर्न विद्यते ११ सं-
पूज्य गोविप्रसुरान् महाद्रिं देयात्तथा मत्यविवपरं स्वपायनं एततु प्रियो मे मखराजपवहिन चेद्यथेष्टं क्रियतां कुरु-
व्रजे १२ नारद उवाच तेषां मध्ये स्थितो वृद्धो गोपो गोपेष्टको नीतिवित् भूतिप्रसन्नः श्रीकृष्णमाहानंदयन्स्तवतेः १३ ।
श्रीनंद उवाच हे नंद सूनो हे तात त्वं साक्षाज्ज्ञानसंयोग कर्तव्या तेन विधिना सज्जाद्वै वद तत्त्वतः १४ श्रीभगवानुवा-
च स्थालिप्य गोमयेनापि विधिविद्राजसर्वसंभृयः सर्वदाहं भावं भक्तियुक्तो जितेंद्रियः १५ सहस्रशीर्षा-
मंत्रेण हृदयेस्थाने समावरेत् गंगाजलेन यमुनाजलेनापि द्विजैः सह १६ शुद्धगोदुग्धधाराभिस्ततः पंचा-
मृतैर्गिरिं स्नापयित्वा गंधपुष्पैः पुनः कृष्णाजलेन वै १७ वस्त्रं दिव्यं च नैवेद्यं मालां सर्वतो दिकं मालाञ्च

कार्त्तिके निवर्त्यं कृत्वा दीपावलिं परं १८ ततः प्रदक्षिणां कुर्यान्नमः कुर्यात्ततः परं कृतांजलिपुटो भूत्वा स्त्विदमेवमुदी
रयेति १९ नमो वृंदावनाङ्काय तुभ्यं गोकुलमौलये पूर्णब्रह्मातपत्राय नमो गोवर्द्धनाय च २० पुष्पांजलिं ततः कु
र्याच्छ्रीगिरिराजं नमेत्ततः परं घंटानादं मृदंगाद्यैर्वादित्रैर्मधुरैः स्वरैः २१ वेदाहमेतं मंत्रेण वर्षल्लाजैः समाचरेत ॥
तत्सामीप्ये चान्नकूटं कुर्याच्छक्त्या समन्वितः २२ कदलीनां चतुःषष्ठिं पंचपंक्तिसमन्वितः तुलसीदलमिश्रं च
श्रीगंगायमुनाजलैः २३ षट्पंचाशत्प्रमातैर्भोज्यैः कुर्यात्तोषं समाहितः ततोऽग्नीन्ब्राह्मणान्सज्जः गाः सु
रान्गंधपुष्पकैः २४ भोजयित्वा द्विजवरान् सौगंध्यैर्मिष्टभोजनैः स्वन्नैर्भक्ष्यैः स्वपाकैर्मोदयेद्भोजनमुत्त
मं २५ गोपीगोपालवृंदैश्च गवां नृत्यं च कारयेत् मंगलैर्जयशब्दैश्च कुर्यात गोवर्द्धनोत्सवं २६ यत्र गोवर्द्धनो भा
वस्तत्र सर्वाविधिं स्मृतं गोमयैर्गोधनः कार्यस्तदाकारः परोक्षतः २७ पुष्पाद्यजैः लताः पुष्पैः इषीकाभिः स्ववि
तः पूजनीयः सदा भक्तैर्गिरिगोवर्द्धनो भुवि २८ शिलां समानपुरटं द्वित्यादौ तच्छिलां नयेत् गंडकीपाषाणविना
स्वर्णं समहाकौरवं व्रजेत २९ शालिग्रामस्य देवस्य सेवनं कारयेत्सदा पातकं न स्पृशेत्तं वै पद्मपत्रे यथा जलं ३०
गिरिराजशिलासेवां यः करोति द्विजोत्तमः सप्तद्वीपमहीतीर्थावगाहफलमेति सः ३१ गिरिराजमहापूजां व
र्षे वर्षे करोति यः इह सर्वसुखं भुक्त्वा स मोक्षं प्रयाति सः ३२ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीगिरिराज
खंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे श्रीगिरिराजसमावर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः १ नारद उवाच श्रुत्वा वचो नंद
सुतस्य साक्षाच्छ्रीनंदनंदनवराः सुप्रजेशाः सुविस्मिताः सर्वकृतं विहाय प्रवर्त्तिरे श्रीगिरिराजसज्जां १
नीत्वा बलीन्मैथिल नंदराजः सुतौ समानीय च रामकृष्णौ यशोदया श्रीगिरिराजनार्थं समाययौ गर्गीस ततः प्रस
न्नः २ नंदोपनंदौ वृषभानवश्च उत्तैः सुवीर्यैश्च सहांगनाभिः समाययुः श्रीगिरिराजपार्श्वं सर्वे समानीय च
यज्ञभारं उत्तरं समारुह्य महीध्रं तं गजैर्विचित्रैर्वरवर्णयुतैर्हेमघंटावलैः गोवर्द्धनांतं प्रययौ गवां गणैः पारहवैः

शक्र इव श्रियाया ४ सहस्रबालार्कप्रतिस्पर्धकान्तिं रासकदम्बध्यां श्रीविकीर्णां सखीगणैः शचीवदिव्यां च वरवस्त्रभूषणां
वंशीधवकोटीभ्रमरकाननकुला ५ समागतेयासर्वगतेस्वलंकृते राजनसखीकोटिसमावृतेपरे सखीभिर्भातलु
लिताविशाखे चंद्रानने चालितचामरे ६ एवं रमादेविरजाप्रमायवीमाधवक्रसलान्दपजह्नुनंदिनी हृतिं
शहस्रोचनयाहिषोडशमोसरव्यस्सनाम्नं किलयूथमागताः ७ श्रीमैथिलीनां किलकोशलानां तथाकृतीनां
मनसरूपकानां तथात्वयोध्यापुरवासिनीनां रमादिवैकुंठनिवासिनीनां महोज्वलद्वीपनिवासिनीनां ततो
ह्यवैकुंठनिवासिनीनां सत्यादिलोकाचलवासिनीनः ९ समुद्रजाद्याश्च गुणत्रयाणामदिव्यवैमानिकजौधीनां
जालंधरीणां च समुद्रकन्यां बर्हिष्मतीजासुतलस्थितीनां १० तथाप्सरसः सर्वफणीन्द्रजानां नागालयानां च शुभाप्रजावा
सिनीनां समाययुः श्रीगिरिराजपार्श्वे स्वलंकृता याः शिवली प्रदीपाः ११ गोपाश्च वृद्धाः ग्रीष्मा गोपुत्रकानाः यी
ताश्च गोपीकासुवर्द्धमंत्रिताः श्रीहारगुंजावनमालकाभिः नेजुः समेता नवयौवनाभिः १२ कृत्वोत्सवं पोल
वसर्वमन्मुखान् गायन्तो वह्निकपर्दमंडलैः कपालमञ्जस्त्रिजभस्मभूषिताः स्वकालिमालाबलयैर्विभूषिताः
१३ चतुरभंगा विषपानविह्वलो हिमाद्रिपुत्र्या जीसहितो गणावृतः समारूढानन्दीश्वरमादिकाहनं समाय
यौ श्रीगिरिराजमंडले १४ राजर्षिविप्रर्षिसुरर्षयश्च श्रीहेमयोगेश्वरहंससमुत्थ्या ब्रह्मजमुख्या गाधिदर्शना
र्थं सहस्रशो विप्रगणाः समेताः जीवहुनेवत्नश्रीलामयोभूतसुवर्णशृंगैः पवित्रैः सुरद्रुमैः मनालभिर्निर्झरहै
ह्रीभिः हीभिरुदग्रांगकरीकरांजन १५ नदैव सीलाः किल मूर्तिमंतः सोपायनामे स्वहिकाचलायाः वेमुर्विषि
ऋणालपापयसं गोवर्द्धनं रूपयपरं गिरिद्राः १६ द्विजेश्च गोवर्द्धनदेवस्त्रजनं कृत्वा च पूजोके हिमवद्धिगोपनं स्वरस
रूपनत्वा प्रमहायनं च गोवर्द्धनं देवैः हदै श्रीगिरिये हरवेसवः १८ नदोपनंदे वृषभानुमिश्रा गोपीजनेगोपगणैः प्रदर्शि
तैः गायत्रीवाचनार्तनवाद्य तत्र वेश्चकाः स्वस्वसोद्विवरमदद्विगाः १९ देवेषु वर्षत सुचस्य वर्षान्नेषु वर्षत्सुबला २

उदंयं रेजे महाराज दुर्वास्वरेऽजयैः गोवर्द्धनो नाम गिरिर्विभ्राज स्वराट् १८ कालोऽपि लालालाजपौलमथान्नुत्वा तिदीर्घ
केलि च नान्यरूपं शैलो गिरिं लोकानिति वक्ष्यन् सर्वैः जनाः सर्वं कृतमत्वकूटं १९ गोपाल गोपी गण वृंद मुख्या अ
पुच्छं हरिं वीक्ष्य गिरेः प्रभावं दातुं वरं तत्र समुद्यतं तं सुविस्मिता हर्षितमानसास्ते २० ज्ञातो हि गोपा गिरिराजदेव प्रथमो
तो नंदसुतेन साक्षात् नो गोधनं वा किल वंधुवर्गो हि समायातु दिने दिने कौ २१ तथा स्वकं वोत्का गिरिराजो राजो गोव
द्धनो दिव्यवपुर्दधानः किरीट केयूर मनोहरं गां ज्ञाला नत त्रांतरथी यतादिराट् २२ नंदोपनंदा वृषभानुवर्यबलः
सुचंद्रो वृषभानुवर्य श्रीनंदराजश्च हरिश्च गोपाः गोप्यश्च सर्वाः गिरिजं गोधनेऽस्य २३ द्विजाश्च यो वोऽश्वरं स्थितिहिंसदा
पिवादपद्मान्यजनाश्च पूर्वं नत्वा प्रदक्षं गिरिं प्रचन्नः स्वस्वंगहं जग्मुरतीवहृष्टा वृ २४ श्रीकृष्णचंद्रस्य पवित्र
चरितं गिरींद्रराजस्य महोत्सवं च मयातवाग्रे कथितं वचित्रं नृणां महापापहरं पवित्रं २५ इति श्रीमद्गर्गसंहि
तायां श्रीगिरिराजखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे महोत्सववर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीनारद उवाच
स्व यम्नुत्स्वतः कृत्वा हात्मया बाल्यना हनं गोवर्द्धनो स्ववं जातं कोऽयं वक्तुं पुरंदरः १ सांवर्तकं नाम गणं प्रलये
मुक्तवंधनं इंद्रो हरि विनाशाय प्रेषयामास सत्वरं २ शुभ्ममेघगणाः कृष्णवर्णं नष्टितवर्णिनः कलामाः पी
तभाः केचित् केचिद्बभूविरे प्रभो ३ इंद्रगोपनिभाः केचित्केचित् सिंदूर संनिभाः केचिन्नकर्दर मेघाभाः नी
लपंकजसुप्रभाः ४ हस्तितुल्या न वारिविहृनवद्वषु स्त्रोमुदो हुना द्वस्तिनुनाराशा मिश्रुयानादीकंवलाचदा
५ निपेतुः कोटिशः स्तर्ण हिकूट तुल्योपला भृशं वाताव... प्रचंडाश्च द्रोपयंत सज्जानचपहान् ६ प्रवंत वज्रपाता
नां घेहा नांमंतकारिणां महाशब्दो हुवं भूमौ मेपिलेंद्र भयंकरः ७ नकाट नैन हलाकांतुं सप्तलोकैः विलैः सह ध्विवे
लुदिंगाजानारा पतद्वर्वयं तलं ८ भयमीता गोपमुख्या नकुटंवाजि गीष्वृताः श्रीहत्तमंस्कानस्मानपुत्र कृष्ण
त्वानंदमंदिरमायपुः ९ श्रीनंदमंदं च यशोदा च वलं परमेश्वरं ऊचुर्वजौकसः सर्वे भयार्ता मानवा यानाः १०

५१

ग॰ सं॰
गि॰ खं॰
३

२०

नानाकानमहावाहौकसंक्लसंक्लसंस्त्वेश्वरं प्राहिणोद्धिमह्नाकल्पाद्विंद्ददत्तान्विजानञ्जनान ११ हित्वेंद्रयागं तद्धा वा
तत्कृतं गोवर्द्धनोत्सवं अथ शक्रे प्रकुपिते कर्तव्यं किं वदाशु नः १२ नारद उवाच व्याकुलं गोकुलं वीक्ष्य गोपी
गोपालसंकुलं स्वगोकुलं गोकुलेशो गोपालानाह निराकुलः १३ श्रीभगवानुवाच माभैष्ट यात गिरिराट्तटं स्वैः प
रिकरैः सह वः रक्षां सहनायेन सर्वद्धांसं विधाः १४ नारद उवाच इत्युक्त्वा स्वजनैः सार्द्धं गत्वा गोवर्द्धनं ह
रिः तमुत्पाट्य दधाराद्रिं हस्तेनैकेन लीलया १५ यथोच्छिलीध्रं शिशुरब्रमो गजः स्वपुष्करेणैव च पुष्करं
गिरिं धृत्वा वभौ श्रीव्रजराजनंदनः कृपाकरो लोकजनाभयः प्रभुः १५ अथाह गोपान्विगतान्द्रिगर्ते हे
तात मातर्व्रजवल्लभेशाः सोपस्करैः सर्वधनैश्च गोरत्नैर्विशाद्धास्तभयं न किंचित १६ इत्थं हरेर्वचः श्रुत्वा गो
पा गोधनसंयुताः सकुटुंबाः सोपस्करैर्विविशुः श्रीगिरेस्तले १७ वयस्या बालकाः सर्वे लोकनाथवल्ला
नृप स्थानस्थाश्च लकुटानदधुः स्वंभारप्रवृक्तिके १८ अ[illegible]वृष्णातं वीक्ष्य भयातांस्तु हि वेरथः तदर्श
नं तथा सेषां कर्नाजो चकार ह १९ कोटिसूर्यप्रभं चाद्रिं स्फूर्जं च के तुदर्शनं धृत्वाकं पातमथपिवद्वाल्यद्रवमेघि
ल २० श्रुत्वोचत्तं गिरिं शेषः कुंडलीभूत आस्थितः तत्रोचतञ्जलं दीघ्रं यथा वेला महोदधिः २१ तस्माद्दृष्टं
स्थिरत्वल स्थो गोवर्धनधरो हरिः पश्यंत्यः श्रीकृष्णचंद्रं चकोरा इव लं स्थिता २२ मत्तमेकावर्तनाशंकनाक
शुपुरंदरः ससैन्यक्रोधसंयुक्तो व्रजमंडलमाययुः २३ इत्याञ्छिद्यै पवजं सर्वेनंदको(?)ऽल्जिह्वां लप्रपा स्तंभा
सालवञ्जस्यसवञ्जं नायवीकरं २४ भयभीतस्तदा शक्रः सांवर्तकगणैः सह उद्राव सहसा देवैर्यधेभः सिं
हताडितः २५ तदैवार्कोदयो जातो गतामेघा इतस्ततः वाताः उपरता सद्यो नद्यः स्वल्पजवाः नृप २६ विपं
कं भूतलं जातं निर्मलं खं वभूव ह चतुष्पदाः पक्षिगणाः सुखमापुस्ततः परं २७ हरिर्लोकानतदागोपानिर्ये

३

पुष्पितस्वतः तेन मानुष्यं गिरिं कृष्णाय दामोदरमोहनसा २८ इति वादपरान् गोपान् गोवर्द्धनधरो हरिः ।
नदर्शयद्गिरेर्भावं मायया ते भ्रमहामनाः २९ पतितास्तेन भावेन गोपबालाः कृष्णविह्वलाः करेण तान् समुत्थाप
स्वस्थाने सर्ववर्णितैः ३० सर्वेषां पश्यतां कृष्णः स्थापयामास लीलया तदैव गोपीगणा गोपवृन्दाः समङ्गल
कं सोनन्दपनंदाश्च जुंज्ञनातायैर्दधिदुग्धाक्षतैः द्रवीत्वापरं नेमुस्तीव सर्वे ३१ नंदोपनंदो वृषभानवोपि नवल
लक्षसंनंदनुरबाश्चविहाः श्रीकृष्णं परिरेभिरे सप्रेमाद्वर्धनाः निशुभाशिषः संपुपुजुर्हरिं प्रीताः संग्लाघ्य तं गा
पनवायतत्यजाः नृत्यंतः श्रीमानानुपनंदनंदनं श्रीकृष्णं वरं ससंग्रहान् व्रजौकसो हरिं पुष्पकृत्य मनोरथं
गता ३४ तदैव देवा ब्रह्मशंभुमुख्याः प्रहर्षिताः पुष्पैः शुभैः सुनंदनं वनंदनोद्भवैः जगुर्यशः श्रीगिरिराजधारिणो
गंधर्वमुख्याश्च दिवि स्थिताः सदा ३५ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गिरिराजखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे गोव
र्द्धनोद्धरणं नाम तृतीयोऽध्यायः ३ नारद उवाच अथ देवगणैः सार्द्धं शक्रः सैरावतो गजः गतमानो गिरौ कृष्णे
रहसि प्रणनाम ह १ इंद्र उवाच त्वं देवदेवः परमेश्वरेश्वरः सर्वेप्रमाणः पुरुषोत्तमोत्तमः परात्परः स्वं शं
कृते परो हरिर्नमामि पाहि पाहि प्रभो पते जगत्पते २ दशावतारो भगवान्नत्व मेव विरंचिदाम्पतमकावर्वतेश श्रीधीश
वजानाः परिपालितो वैकं क्षणादिदैत्यंद्रविनाशनाय ३ त्वन्मायया मोहितचित्तवृत्तिर्मदोद्धतं हेलनमाजनं मां
पितेव पुत्रं च पते क्षमस्व प्रसीद देवेश जगन्निवास ४ ॐ नमो गोवर्द्धनोद्धरणाय गोविंदाय गोपीजननिवा
साय गोकुलनिवासाय गोपालाय गोकुलपतये गोपीजनभर्त्रे गिरिराजोद्धर्ते करुणानिधये जगद्विधे जग
न्मंगलाय जगन्निवासाय जगन्मोहनाय कोटिमन्मथमन्मथाय वृषभानुसुतावराय श्रीनंदराजकुलप्र
दीपाय श्रीकृष्णाय परिपूर्णतमाय तस्मै असंख्यब्रह्मांडपतये गोलोकधामधिपतये स्वयंभगवते सबला

पदनमस्तेनमस्ते ८ नारदउवाच इतिशक्रकृतं स्तोत्रं प्रातरुत्थाय यः पठेत सर्वसिद्धिर्भवेत्तस्य संकटान्न भयं भवे
त १० इतिस्तुत्वा हरिं देवं सर्वैर्देवगणैः सह कृतांजलिपुटो नम्रः प्रणनाम पुनः पुनः ११ श्रुत्वा गोवर्द्धनो रम्यो
सुरभिर्गोसमुद्भवा स्नापयामास गोपेशं तुंगयथा नामिवात्मनः १२ शुंडादंडैश्चतुर्भिश्च एरं गांगजलपूरि
तैः श्रीकृष्णं स्नापयामास मतपैरावतो गजः १२ कृष्णाभिषेके संजाते गिरिर्गोवर्द्धनो महान द्रवीभूतोव
हद्रोजनहर्षानंदादितस्ततः १३ प्रसन्नो भगवांस्तस्मिन्कृत्वा नहस्तपंकजं तद्धस्तचिह्नमद्यापि दृश्यते तत
क्रीर्णं नृप १४ तत्तीर्थं च परं भूतं नराणां पापनाशनं तत्रैव पादचिह्नं स्यात्तीर्थं श्रीहरेर्मैथिल १५ ऐरावत
स्य तत्रैव पादचिह्नं वभूवह सुरभेः पादचिह्नानि वभूवुस्तत्र मैथिल १६ कृष्णं गांगजलपातेन कृष्णस्नानेन
मैथिल तेन वै मानसी गंगा गिरौ जाता घनाशिनी १७ सुरभेस्तुग्ध धारामी गोविंदस्नानतो नृप जातो गोविंद
कुंडो द्वै महापापहरः परः १८ कदाचित्तस्मिन्दुग्धस्य स्वादुपेयजलेषु च तत्र स्नात्वा नरः साक्षाद्गोविंद
पदमाप्नुयात १९ प्रदक्षिणीकृत्य हरिं प्रणम्य दत्वा वलिं तत्र पुरंदरोपि जयध्वनिं कृत्य सपुष्पवर्षैर्लोको ययुः
सुरालोकयुतास्त्रिविष्टपं २० कृष्णाभिषेकस्य कथां पवित्रां यो वै शृणोत्यश्वमेधादिकं फलं प्राप्नोति रा
जेन्द्र स एव भूयसः परं पदं याति परस्य वेधसः २१ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीगिरिराजखंडे नार
दबहुलाश्वसंवादे श्रीकृष्णस्नानाभिषेको नाम चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीनारदउवाच एकदा सर्वगोपालाः गोप्यो
नंदसुतस्ततत नंदनस्त्वं शिलां पर्वतसमाहं देवयशोभमस्ति १ क्वापि महापनो वालः क्रीडंश्च राजस्य यास्यं
तेननोजायते शंकातनपुत्रे महावले न श्चयं विभ्रद्गिरिवरं पुष्कं रंगजकादिव अच्छिलीध्रं यथा वालो हसे
नैकेवलीलया ३ तद्धस्तुच्छिद्रपाणिं तु वालपनादस्पोयथा वलभद्रेण दोषः स्यात् वृंदवंश नंदनंदनं वे ८ ५

ज्ञाते त्यागं करिष्यामो यदि सत्यं न भाषसे गोपेषु चास्य चोत्पत्तिं वदं चेन्न कलिर्भवेत् ६ नारद उवाच श्रुत्वा गोकुलवा
वं नंदयशोदाभ्यां विहस्य ला नंदराजस्तथाप्यहं • गोपानकोपवसन्निताना ७ नंद उवाच गर्गस्य वाक्यं हे गोपाः वदिष्या
मि समाहिता येन गोपगणा यूयं भवतास्तगतव्यथा ८ ककारः कमलाकांतः ऋकारो राम इत्यपि षकारः षड्गु
णपतिः श्वेतद्वीपनिवासकृत ९ णकारो नरसिंहोऽयमकारो ह्यक्षरोऽग्निभुक विसर्गौ च तथा ह्येतौ नरनारायणा
वृषी १० संप्रलीनाश्च षट् पूर्णा यस्मिन् शब्दे महात्मनि परिपूर्णतमे साक्षात्तेन कृष्णः प्रकीर्तितः ११ शुक्लो
रक्तस्तथा पीतः वर्णोऽस्यानुयुगं धृतं द्वापरांते कलेरादौ वर्णोऽयं कृष्णतां गतः १२ तस्मात् कृष्ण इति ख्यातो ना
म्नायं नंदनंदनः वसुदेवसुतो द्विप्यपीति तदेवस्थितपूर्वहि १३ तस्मिन्नयश्चोदिते सोऽपि वासुदेव इति स्मृतः वृष
भानुसुता राधा या जाता कीर्तिमंदिरे १४ तस्याः पतिरयं साक्षात्तेन राधापतिः स्मृतः परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्री
कृष्णो भगवान् स्वयं १५ असंख्यब्रह्मांडपति गोलोके धाम्नि राजते सोऽयं तव शिशुर्जातो भारावतरणाय भु
१६ कंसादीनां वधार्थाय भक्तानां रक्षणाय च अनंतान्यस्य नामानि वेदगुह्यानि भारत १७ लीलाभिश्च भवि
ष्यंति तत्कर्मसु न विस्मयः इति श्रुत्वा त्वते गोपाः नंदे हं न करोम्यहं १८ वेदवाक्यं तु सर्वत्र प्रमाणं हि मही
तले गोपा ऊचुः यदा गतस्त्वया गर्गाचार्यो महामुनिः तत्क्षणे नामकरणे नाहूता नास्त्वणाश्चया स्वा
गृहे नामकरणं भवता च कृतं ऋषिणोः तव चैतान्हृषीरीनिर्गुह्यं सर्वं गृहे अयि यत २१ श्रीनारद उवाच एवं वदंत
स्ते गोपा निर्गतानंदमंदिरात वृषभानुपुरं जग्मुः क्रोधसंरक्तविग्रहाः २२ वृषभानुवरं साक्षान्नंदराजसुहृत्प्रिय
कं प्राहुर्गोपगणाः सर्वे ज्ञातेर्मदसमन्विता २३ गोपा ऊचुः वृषभानुवर श्रेष्ठो वै ज्ञातिमुख्यो महामनाः नंदरा
जं त्यज ज्ञाते द्वे गोपे सर्वसंमतं २४ वृषभानु उवाच कोऽदोषो नंदराजस्य ज्ञाते तं त्यजाम्यहं गोपेषु ज्ञातिकुमुदो नं
दराजो मम प्रियः २५ गोपा ऊचुः न चेत्त्यजसि तं राजन्नत्यजाम स्वां तु व्रजौकसः लब्धृदेवर्तिते कन्यो ह्यस्य योगमा

गः शं
गीःखंडः
५

महामते २६ भवता ज्ञातिमुख्येन नंदं प उन्मार्गपालिना नदत्वाच्च मनुष्याय कल्मषं न विद्यते २७ श्रुत्वा तां ज्ञा
तिसंभूत्येष्ठ्य कन्या न ह्येवं जाते श्रीयुं नंदराजे वपत्यज महामते २८ वृषभानुरुवाच गर्गस्य वाक्ये ह्गोपाव
ऽदिष्टा निर्मलाहिता येन गोपराज्ञा स्वयं भवता गतव्यथा २९ श्रुतं स्वयं परिपूर्णतमपते गोलोके नाथः परात्परः तस्मा
त्परावरो नास्ति जातो नंदगृहे शिशुः ३० भुवो भारावतारार्थं कंसादीनां वधाय च ब्रह्मणः प्रार्थितः कृष्णो बभूव
जगतीतले ३१ श्रीकृष्णपटराज्ञी या गोलोके राधिकाभिधा त्वद्गृहे साऽपि संजाता त्वं न जानासि तां परां ३२ अ
हं न कारयिष्यामि विवाहं अनयोर्न्नृप तयोर्विवाहो भविता भांडीरे यमुनातटे ३३ वृंदावनसमीपे च निर्जने सु
दरस्थले परमेष्ठी समागत्य विवाहं कारयिष्यति ३४ तस्मात्त्वं राधिकां गोपवर विद्धि ह्याद्यां गीपरस्य च लोकचूडाम
ऽऽह्लादाद्रागी गोलोकमंदिरे ३५ स्वयं सर्वे गोपा गोपाला गोलोकादागता भुवि तथा गोपीगणा गावो गोलोके वा
सिंके कृपा ३६ एवमुक्त्वा गते साक्षाद्गर्गाचार्ये महामुनिः तद्दिनाद्दययाऽधायं संदेहं न करोम्यहं ३७ वेदवाक्यं
हृत्स्थं वचः प्रमाणं हि मही तले इति वः कथितं गोपाः किं भूयः श्रोतुमिच्छथ ३८ इति श्रीमद्गर्गसंहिता
यां श्रीगिरिराजखंडे नारद बहुलाश्व संवादे गोपविश्वासोनाम पंचमोध्यायः ५ श्रीनारद उवाच वृषभानुवरस्येदं
वचः श्रुत्वा व्रजौकसः पुनः ऊचुः सांत्वना विस्मिता मुक्तिसंशया १ गोप्या ऊचुः समीचीनं वचो राजन राधेयं
नुहविस्मिताः नंदप्रभावेन ते दीर्घ वै भवं हस्वयं ते भुवि च सहस्रगोगजः मता कोटिशो स्वर्णयुक्तं बलाः रथा बदे
बध्यिस्त्याभः शिबिकाः कोटिशः शुभाः ३ कोटिशः कोटिशो गावो हेमरत्नमनोहराः मंदिराणि विचित्राणि स
न्ति निधिविधानि च ४ सर्वे संपद्भोजना यद्दृष्टपते नवसांप्रतं कंसोऽपि धर्षितो जातो दृष्ट्वा ते बलमद्भुतं ५ कान
मकंजुपतेः साक्षात्तुल्लं नंदनंदनस्य च जाम्यान त्वं महावीरः कुबेर इव कोशवान ६ त्वत्समं वैभवं नास्ति नंदराज
गृहे क्वचित् कृषीवलो नंदराजो गोपतिर्दीनमानसः ७ यदि नंदसुतः साक्षात् परिपूर्णतमो हरिः सर्वथा प

मयतोंनसन्त्यरीदृशोकारयष्टभो ८ नारद उवाच तेषांवाक्यंततःश्रुत्वावृषभानुवरोमहान सुकारनंदराजस्य
वैभवस्यपरीक्षणे ९ कोटिदामानिमुक्तानांस्थूलानांमैथिलेश्वर एकैकशस्तुमुक्ताश्चकोटिमौल्यास्फुर
त्प्रभाः १० निधायतानिपात्रेषुवृषभानोःकृशालैर्जनैः प्रेषयामासनंदायसर्वेषांपश्यतांनृप ११ नंदराजः
सभागत्वावृषलानांकृशालास्मरं निधायपश्यतोदामोदरज्ञानिनंदमन्त्रःप्रणम्यते १२ हृदयानामार्गः विवाहयोग्
यानवकंजनेत्रांकौदंडविवाहितिमोदयाना विज्ञायवार्ताांवृषभानुमुख्यश्रुतोविवाहंसंस्थिरंविदित्वन्
१३ त्वागतंनंदयशोमनंगमोहनंगोवर्द्धनोद्धारणनदोःसमुद्भवे संवीक्ष्यवास्तनवृषभानुवंदितःसंप्रेषयाम्
मासविस्मयतेप्रभो १४ वरस्यकौतुकेसरणायसर्वेमुक्ताफलानांनिचयंबहूनाम् उत्तमकेन्यार्थमलंचदेहिसो
पाहिवामहाबकुलजाप्रसिद्धि १५ नारद उवाच दिष्टासदिव्यंवरंनंदोविस्मितोपिविचारयन् हरुंयशोदां
ततुल्यंनीत्वाचांत्तःपुरंपयौ १६ विवेदयशोदानंदोयशोदाचयशस्विनी एततमुक्ताःसमानंतुद्रव्यंना
स्तिगृहेमम १७ लोकलज्जागतास्माकंहास्यःस्याद्वैहृतेतवकिंकर्तव्यंतत्रातिपश्चात्किसोहाहरूकर्मणि १८
ततोयोगपंतकहृदयंपश्चात्कार्यधनागते एवंचिंतयतस्तस्यनंदस्यैवयशोदया १९ स्थूलहस्यागतस्त
त्रभगवानवृजिनार्दनः नीत्वाद्दामनशानंतेश्रुबहिःक्षेत्रेषुसर्वशः २० मुक्ताफलानिचैकैकंसामिवपतन्
लकरेगवै यथावीजानिसाक्षानांस्वक्षेत्रेषुकृषीवलः २१ सूपनंदोपगोपालयनमालिकानिचयंततः
शातंन्स्वनंचतंहहृष्ट्रासंदेहंसजगामह २२ नंद उवाच नाशिसर्वयत्रामानंतज्ञापि [illegible] सूद्दो
कलंकोभविताज्ञातिषुस्वेषुसर्वतः २३ सूपवाक्यीत्रुनार्ष [illegible] वलदेवोपबल्लज्ञा
वाग्रस्थेदीनमानसः २४ नारद उवाच इत्यंविचार्यनंदोपिकृत्स्नंप्रकुत्सादरं यहृस्नभगवान्ददंस
हगोवर्द्धनोद्धरः २५ श्रीभगवानुवाच कृषीवलावयंगोपाःसर्ववीजप्ररोहकाः क्षेत्रेमुक्ताप्रवीजानिवि

ग॰ श्री
गि॰ खं॰
६

कीर्णं कृतवानहं २६ नारद उवाच श्रुत्वा ध्रुवस्यात्मजेनोक्तं तं निर्भर्त्स्य व्रजेश्वरः तानि नेतुं तत्स्थाने हितत
येवं सज्जगाम ह २७ तत्र मुक्ताफलानां तु शाखिनः शतशः शुभाः दृश्यंते दीर्घवपुषो हरित्पल्लवशोभि
ता २८ मुक्तानां स्तबकानां तु कोटिशः कोटिशोनृप संवीक्ष्य विस्मितो नंदो व्रजौकोभिः समन्वितः २९ ततः
खितो नंदो ज्ञात्वा कृष्णस्य वैभवं मुक्ताफलानि दिव्यानि सर्वस्थूलसमानि च ३० तेषां तु कोटिभारांश्च
यशाकटेषु च दत्वा तेभ्यो बलानेभ्यो नंदराजो व्रजेश्वरः ३१ नेतुं गृहीत्वा यतस्तस्वर्वं हृष्टमानुपुरं गतः सर्वेषां
सएव तान्नंदवैभवं प्रजगुर्नृप ३२ तदा ते विस्मिताः सर्वे ज्ञात्वा नंदसुतं हरिं स्वयमनुवरं नेमुनिः संदेहा
व्रजौकसः ३३ राधा हरेः प्रियाज्ञाता राधया प्रियो हरिः ज्ञातो व्रजजनैः सर्वैस्तदिना त्मैथिलेश्वर ३४
मुक्ताश्चैव यः कृतो यत्र हरिणानंदसूनुना मुक्तासरोवरस्तत्र जातामैथिलतीर्थराट् ३५ एकं मुक्ताफल
त्यापि दानं तत्र करोति यः लक्षमुक्तादानफलं संप्राप्नोति न संशयः ३६ एवं ते कथितो राजन्गिरिराजमहो
त्सवः भुक्तिमुक्तिप्रदो नॄणां किंभूयः श्रोतुमिच्छसि ३७ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गिरिराजखंडे
नारदबहुलाश्वसंवादे मुक्ताश्चैत्रवर्णनो नाम षष्ठोऽध्यायः ६ बहुलाश्व उवाच कति मुख्यानि तीर्थानि
गिरिराजे महात्मनि एतद्ब्रूहि महायोगिन साक्षात्त्वं दिव्यदर्शनः १ नारद उवाच गिरिराजो हरेः सर्वः स
र्वतीर्थवरः स्मृतः वृंदावनं च गोलोके मुकुटेन प्रसज्जितः २ गोपगोपीगवां रक्षा प्रदः कृष्णप्रियो पतः
सर्णवस्मात पत्रो यस्तस्मात्तीर्थवरो भवत ३ इंद्रयागं विनिर्भर्त्स्य सर्वैर्निजजनैः सह यत्र स्वजनं कृष्णरेमभग
वान्भुवनेश्वरः ४ परिपूर्णतमः साक्षात्श्रीकृष्णो भगवान्स्वयं सप्तसंख्यावर्षस्थितं उपत्तिगोलोकेषाः परात्परः
५ यस्मिन्नस्थिताः सदा क्रीडामर्भकैः सह मैथिल करोति तस्य माहात्म्यं वक्तुं तालेवतु सुरवः ६ यत्रैवमानसी
गंगा महापापौघनाशिनी गोविंदकुंडो विशदः शुभश्चंद्रसरोवरः ७ राधाकुंडः कृष्णकुंडो ललिताकुंड एव ८ ५

वः गोपालकुंडं तत्रैव कृतमाकरं पवित्र ८ श्रीकृष्णमौलि संस्पर्शान्मौलि शिलाभवत तस्य दर्शनमात्रेण
देवमौलिर्भवेज्जनः ९ यस्यां शिलायां कृष्णेन चित्राणि लिखितानि च स्यांचित्रित्तायुक्तनाम्नां चित्रशिला
गिरौ १० यस्यां शिलायां मर्भकैः कृष्णो वादयन क्रीडनेरतः वादनी सा शिला ज्ञाता महापापौघनाशिनी ११ यत्र श्रीकृ
ष्णचंद्रेण गोपालैः सह मैथिल कृता वै कंदुकाक्रीडा तत्रत्वेत्रं कौतुकं स्मृतं १२ दृष्ट्वा तत्कृष्णपदं यान्ति नत्वा स्वप
दं तत्र विलुंठनं यस्य रजसा स्नातो विष्णुपदं व्रजेत १३ गोपकांश्च स्निह्यो यत्र चौरयामास माधवः चोरितं
नाम तत्तीर्थं महापापहरं गिरौ १४ तत्रैकदा वै द्विविशिष्टया यार्थं विनिर्गतो गोपवद्भूतसूहः कृत्वा कृष्णरूपर
साहूमा राहस्येथ तन्मार्गमनं गमोत्री १५ वंशीधरो वैत्र करेण गोपैः पुत्र स्नाता स्थानी विनिधाय पादे मसेकया
दानवतायहानंदे ह्लीति गोपीतिज गामहेमामें १६ गोपऊचुः वत्कृष्ण मेवास्ति स्वमास्थितः पाथी गोपार्भकैर्गो
रसलंपटोभुषां १७ सापत्राणविज्ञाहहकारयामोवलाद्भवंतं किल कंसबंधने १७ श्रीभगवानुवाच कंसंहृहनिष्या
मि महोग्रदंडं स्वबांधवं मे शयथो गवांच एवं करिष्यामि यदीश्वरो वल्लात दानी सदाहं गिरिराजभूमेः १८ नारद
उवाच अत्युत्कादधिपात्राणि वालैर्नीत्वा दधि कृष्ण मुकुं भूतले पातयामास स्थानंदं नंदनंदनं १९ कृष्णोपम
पवं दृष्ट्वा स्थानिर्भयात्रंदनंदनः निरंकुशो भाषतीयो वनेनीरः पुरेऽवलः २० बुद्धिमहेयपोदधिनंदायवः
किलाशुवे एवं वदंतः सा गोप्याः सस्मिता प्रययुर्गृहान २१ नीयपालाशपत्राणि कृत्वा द्रोणानि माधवः
जहौ तत्र वालकैः सार्द्धं स्थिविलानि दधीनि च २२ द्रोणाकारानि बभूवुः सा दरीनां तथा ततदेवै महापुण्यं
द्रोणं नाम सरोवर २३ दधिदानं तत्र कृत्वा पीत्वा यत्र हृतंदधि नमस्कुर्वन्नरस्तस्य गोलोकान्नच्युतिर्भवेत
नेत्रे श्राद्धपदंत्रैव लीनो भूत्वा धवो र्भकैः तत्रतीर्थं लौकिकं चज्ञातं पापप्रणाशने २५ कदंव खंडतीर्थंच
लीलायुक्तं वहरैः सदा तस्य दर्शनमात्रेण नरो नारायणो भवेत २६ यत्रैव राधया साहेसंगारोकारि मेखिल

तत्र गोवर्द्धने जाते स्थले शृंगारमंडले २७ येन रूपेण कृष्णेन धृतो गोवर्द्धनो गिरिः तद्रूपं विद्यते तत्र नृप शृंगा
रमंडले २८ अब्दाः चतुः सहस्राणि तथाष्टौ च शतानि च गतास्तत्र कलेरादौ क्षेत्रे शृंगारमंडले २९ गिरिराज
गुहामध्यात सर्वेषां पश्यतां नृप स्वतः सिद्धं च तद्रूपं हरेः प्रादुर्भविष्यति ३० श्रीनाथं देवदमनं तं वदिष्यंति
सज्जनाः गिरिराजे गिरौ राजन सदा लीलां करोति यः ३१ ये करिष्यंति नेत्राभ्यां तस्य रूपस्य दर्शनं ते कृतार्था
भविष्यंति मैथिलेंद्र कलौ जनाः ३२ जगन्नाथो रंगनाथो द्वारिकानाथ एव च बद्रीनाथश्चतुःकोणे भार
तस्य विवर्तते ३३ मध्ये गोवर्द्धनस्यापि नाथोयं वर्तते नृप पवित्रे भारते वर्षे पंच नाथाः प्रकीर्तिताः ३४ सद्
धर्ममंडपस्तंभा आर्तत्राणपरायणाः तेषां तु दर्शनं कृत्वा नरो नारायणो भवेत ३५ चतुर्णां भुवि नाथानां कृत्वा यात्रां न
रः सुधीः न पश्येद्देवदमनं स न यात्राफलं भवेत ३६ श्रीनाथं देवदमनं पश्येद्गोवर्द्धने गिरौ चतुर्णां भुवि ना
थानां यात्रायाः फलमाप्नुयात ३७ ऐरावतस्य सुरभेः पदं विष्णोः स्थितं तत्र वै तत्र नत्वा नरः पापी वैकुंठं याति मैथिल
पदचिह्नं ३८ हस्तचिह्नं श्रीकृष्णस्य महात्मनः दृष्ट्वा नत्वा नरः कश्चित्साक्षात्कृष्णपदं व्रजेत ३९ एतान्यन्यानि तीर्थानि
कुंडान्यायतनानि च शृंगाणि गिरिराजस्य किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ४० इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गिरिराज
खंडे नारदबहुलाश्वसंवादे गिरिराजवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः १ श्रीबहुलाश्व उवाच केषु केषु तदंगेषु किं किं
तीर्थं समाश्रितं वद देव महाभाग त्वं परावरवित्तमः १ श्रीनारद उवाच यत्र सिद्धिप्रसिद्धिः स्यात तदंगं परमं वि
दुः कृष्णतो नासिकं गं च गिरिराजस्य मैथिल २ यथा सर्वगतं ब्रह्म सर्वांगानि सतस्य वै विभूतेर्भक्तयश्चैव तथाव
द्यान्मैथिल ३ शृंगारमंडलस्याधो मुखं गोवर्द्धनस्य च यत्रान्नकूटं भगवान कृतवान व्रजवासिभिः ४ नेत्रे वै मान
सीगंगा नासा चंद्रसरोवरः गोपालकुंडं कर्णौ च कर्णे तु कुसुमाकरः ५ मौलिचिह्नशिला तस्य ललाटं विद्धि मै
थिल शिरश्चित्रशिला तस्य ग्रीवा वै वादिनी शिला ६ कंदुकं पार्श्वयुग्मं स्यात क्रौष्णिकं कटिरुच्यते द्रोणतीर्थं १

एहिदेहे सौकिके चोदरे स्थिते ७ कदंबखंडमुत्पन्नौ वः शृंगारमंडले श्रीकृष्णपादचिह्नेतु मनस्तस्य महात्मनः ८ हस्तचिह्ने तथा बुद्धिरैरावतपदे पदः सुरभीपादचिह्ने तु चित्तं तस्य महात्मनः ९ पुच्छकुंडे तथा पुच्छं वत्सकुंडे बलं स्मृतं रुद्रकुंडे तथा क्रोधं कामं शक्रसरोवरे १० कुबेरतीर्थे चोद्योगं ब्रह्मतीर्थे प्रसन्नतां यमतीर्थे ह्यहंकारं चंद्रतीर्थेषु रावितः ११ एवमंगानि तीर्थानि गिरिराजस्य मैथिल कथितानि मया तुभ्यं सर्वपापहराणि च १२ गिरिराजविभूतिं च यः शृणोति नरोत्तम स गच्छेद्धाम परमं गोलोकं योगिदुर्लभं १३ समुत्थितो सौ हरिवक्षसो गिरिर्गोवर्द्धनो नाम गिरींद्रराजराट् समागतो ह्यत्र पुलस्त्यतेजसा यद्दर्शनाज्जन्म पुनर्न विद्यते १४ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गिरिराजखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे गिरिराजविभूतिवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ८ बहुलाश्व उवाच अहो गोवर्द्धनः साक्षाद्गिरिराजो हरेः प्रियः तत्समानं न तीर्थं हि विद्यते भूतले दिवि १ कदा बभूव श्रीकृष्णवक्षसोऽयं गिरीश्वरः एतद्वद महाबुद्धे त्वं साक्षाद्धि विचक्षणः २ श्रीनारद उवाच गोलोकोत्पत्तिवृत्तांतं शृणु राजन्महामते चतुष्पदार्थदं नृणामाद्यलीलासमन्वितं ३ अनादिरात्मा पुरुषो निर्गुणः प्रकृतेः परः परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं ४ प्रत्यग्धामा स्वयंज्योती रममाणो निरंतरः यत्र कालः कलयतामीश्वरो धाममानिनां ५ राजन्न प्रभवेन्माया न महांश्च गुणाः कुतः न विशंति क्वचिद्राजन्मनश्चित्तो मतिर्ह्यहं ६ स्वधाम्नि ब्रह्मसाकार इच्छया विरचीकरत् प्रथमे चांतरिच्छेषो विराजे तो ह्यहद्वपुः ७ तद्वृत्ते रोमहल्लोको गोलोको लोकवंदितः यं प्राप्य भक्तिसंयुक्तः पुनरावर्तते न हि ८ असंख्यब्रह्मांडपतेर्गोलोकाधिपतेः प्रभोः पुनः पादांबुजं भूता गंगा त्रिपथगामिनी ९ पुनर्वामांसतस्तस्य कृष्णस्याभूत्सरिद्वरा रेजे शृंगारकुसुमैर्यथोष्णिक्कालिंदिका नृपः १० श्रीरासमंडलं दिव्यं हेमरत्नसमन्वितं नानाशृंगारपटलं गुल्फाभ्यां श्रीहरेः प्रभोः ११ सभायांगणवीथीभ्यः मंडपैः परिवेष्टितः वसंतमाधुर्यधरः कूजत्कोकिलसारसः १२ मयूरैः षट्पदैर्व्याप्तः सरोभिः परसेवितः जातो निकुंजो जंघाभ्यां श्रीकृष्णस्य

६२
ना॰ श्री
वि॰ खं॰
८

स्य महात्मनः १३ वृंदावनं च जानुभ्यां राजन्नार्द्रं वनोत्तमं लीलासरोवरं साक्षादुरुभ्यां परमात्मनः १४ कटिदेशात स्व
र्णभूमिः दिव्यारत्नखचितप्रभा उदरे रोमराजिभ्यः माधवी विस्तृता लता १५ नानापद्मवाटीर्थ्या काञ्चनकुसुमभू
षिता सपुष्पफलभारैश्च नताः सतकुलजा एव १६ श्रीनाभिपंकजात्तस्य पंकजानि सहस्रशः सरस्तु हि दिलोक
स्ताभिरेव विनिःसृताः १७ त्रिवलिः शंकनो कापुर्दृग्मास्यति भौनलाः यत्रदेशाच्चकुञ्जाता माधवारम्भविकापुरी
१८ भुजाभ्यां श्रीहरेर्जाता श्रीदामाद्याश्च पालकाः नेत्राभ्यां गोगणास्तद्वेधा ह्यासुपनंदकराद्भुतः १९ श्रीकृष्णस्य च बाहुभ्यां
सर्वे च सुहृदो मधुवनः कृष्णाचीनसमुद्भूताः सर्वे गोपबालास्तथा २० श्रीकृष्णमनसो जाता गोप्यस्तु धर्मपुत्रेश्वराः वृंदेर्पव
सगुल्मानि च भूरुहाः सर्वेषु छलेवर २१ तत्रास्मात्पात समुद्भूतां गौरतेजः स्फुरत्प्रभाः लीलाश्रीकृष्णसुखविरजा तस्मा
ज्जाता हरेः प्रिया २२ लीलावती प्रियातस्यास्तां राधां तु विदुः परे श्रीराधया भुजाभ्यां तु विशाखा ललिता सखी २३
सहचर्यस्तथा गोप्यो राधायामेऽवाप्त एवं गोलोकनाथ वनानां चकार मधुसूदनः २४ विधाय सर्वं निजलो
कमित्थं श्रीराधया तत्र सरोजनाभः स्वः स्वलोकाधिपतिः प्रकाम्य रेमे परिसर्गदेवः २५ ततैकदा सुंदररास
मंडले स्फुरत्क्वणन्नूपुरशब्दसंकुले तरुकनुकुलीफलदामजाम तत्र वह्निहरिंदुर्विकाजतांगणे २६ श्रीराधवी
णां श्रुतितानजल्पतः प्रवृत्तकुवल्लभकरंदमंचिते मृदंगतालध्वनिवेणुकादिते सुकंठगीतादिमनोहरे पुरे २७ श्रीसुं
दरी राधवरेण मनोरमे मध्यस्थिते कोटिमनोजमोहनं जगाद्धि राधाय लिसूर्जयाभिवाक्लान्ताकटाक्षं वरदानदक्षं २८
राधोवाच यदि रासे प्रसन्नोऽसि मयि प्रेम्णा जगत्पते तदाहं प्रार्थनां त्वतः करोमि मनसोस्थितां २९ श्रीभगवानु
वाच वृक्षं वरय वामोरु यत्ते मनसि वर्तते न देयं यदि यद्वस्तु प्रेम्णा दास्यामि तत्प्रिये ३० श्रीराधोवाच वृंदावने दि
व्यनिकुंजपार्श्वे कृष्णातटे रासरसाय योग्यं रहःस्थलं त्वं कुरु तन्मनोरथं मे ज्जनदेवदेव ३१ श्रीनारद
उवाच तथास्तु चोक्तो भगवान् रहोयोग्यं विचिंतयत नेत्राभ्यां पंकजाभ्यां तु हृदये स्वे ददर्श ह ३२ ततैव कृष्णा ८

हृदयाद्गोपीशकृष्णस्य परमात्मनः निर्गतं सूज्वलं तेजो नुरागस्येव चांकुरं ३३ पतितं वासभूमौ तद्वृद्धये पर्वताकृतिः
रत्नधातुमयं दिव्यं सुनिर्झरदरीवृतं ३४ कदंबबकुलाशोकलताजालमनोहरं मंदारकुंदवृंदाख्यं सुपक्षिग
णसंकुलं ३५ क्षणमात्रेण वैदेह लक्षयोजनविस्तृतं शतकोटियोजनानां विततं शेषवत्पुनः ३६ ऊर्द्ध्वं स
मुन्नतं जातं पंचाशत्कोटियोजनं कृष्णोद्भवः स्थितं साक्षात्तत्पंचाशत्कोटिविस्तृतं ३७ एवंभूतं तदग्रे तं वर्द्धितं मन
सोत्सुकं कोलाहले तदा जाते गोलोके भयविह्वले ३८ वीक्ष्योत्थाय हरिः साक्षाद्धस्तेनाशु ततादृतं किं वर्द्धसे भो प्रच्छ
न्नो लोकमाच्छाद्य तिष्ठसि ३९ किं वासनं वैतेव पितुं तच्छांतिमकरोद्धरिः संवीक्ष्य तं गिरिवरं प्रसन्नो भगवत्प्रि
याः ४० तस्मिन्नवहस्थले राजन्नराजद्वविणाहह सोयं गिरिवरः साक्षाच्छ्रीकृष्णेन प्रणोदितः ४१ सर्वती
र्थमयः श्यामघनश्यामः सुरप्रियः भारतात्पश्चिमदिशि शाल्मलीद्वीपमध्यतः ४२ गोवर्द्धनो जन्म लेभे
पत्न्यां द्रोणाचलस्य च पुलस्त्येन समानीतो भारते व्रजमंडले ४३ वैदेह तस्यागमनं मया तुभ्यं पुरोदितं यच्छ्रुत्वा
वर्द्धितं सुत्सुको यं तत्प्रातिष्ठानं भविता मुनेवा ४४ विचिंत्य शापं मुनिना परेशो द्रोणात्मजायेति ददौ च शापम्
४५ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गिरिराजखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे गिरिराजोत्पत्तिवर्णनं नाम नवमो
ध्यायः ९ श्रीनारद उवाच अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं यस्य श्रवणमात्रेण महापापं प्रणश्य
ति १ विजयो ब्राह्मणः कश्चिद्गौतमीतीरवासकृत आययौ स्वमृणं नेतुं मथुरां पापनाशिनीं २ कृत्वा
कार्यं गृहे गच्छन् गोवर्द्धनतटीगतः वर्तुलं तत्र पाषाणं चैकं जग्राह मैथिलः ३ शनैः शनैर्वनोद्देशे नि
र्गतो व्रजमंडलात् अग्रे ददर्श चायांतं राक्षसं घोररूपिणम् ४ हृदये यस्य चक्षुर्वै यस्य त्रयो पादा भुजाः षट्
हस्तत्रयो च यस्योष्ठौ नासा हस्तसमुन्नता ५ सदा ताललसज्जिह्वः कंटकाभास्तनूरुहा अरुणे च द्द
ली दीर्घदंतवक्त्राभयंकरः ६ तं दृष्ट्वा ब्राह्मणो राजन् कंपितो भयविह्वलः तत्रस्थितोऽभूदितो न समर्थः

ग

पलायितुं ७ वायसो तु दुर्दरं गर्हेकृत्वा वातिबुभुक्षितः आययौ सन्मुखे राजन् द्वारस्थं स्थितस्य च ८ गोविंद
जो भवेत्तत्र सोपापाषाणेन जघान तं गोविंदराजशिलास्पर्शात्त्यक्त्वा सौ राजसीं तनुं ९ पद्मपत्रविशालाक्षः श्या
मसुंदरविग्रहः वनमालीपीतवासः मुकुटीकुंडलान्वितः १० वेणीधरो वेत्रहस्तः कामदेव इवापरः भूत्वा
कृतांजलिर्विप्र प्रणनाम पुनः पुनः ११ विहंग उवाच धन्यस्त्वं ब्राह्मणश्रेष्ठः पवित्राणपरायणः त्वया
मोचितोहं वै राजसत्वान्महामुने १२ पाषाणस्पर्शमात्रेण कल्याणं मेव भूव ह नकोपि मां मोचयितुं सम
र्थो वै त्वया विना १३ ब्राह्मण उवाच विस्मितास्त्विकामेहं न त्वां मोचयितुं क्षमः फलं पाषाणस्पर्शनजा
नेवदस्वतत १४ विहंग उवाच गोविंदराजो हरे रूपः श्रीमान गोवर्द्धनो गिरिः तस्य स्पर्शनमात्रेण नरो याति कृ
तार्थतां १५ गंधमादनयात्रायां तत्फलं लभते नरः तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं गोविंदराजस्य दर्शने १६ पंचव
र्षसहस्राणि केदारे यत्तपः फलं तत्र गोवर्द्धने विप्र क्षणेन लभते नरः १७ मलयाद्रौ स्वर्णभारं दानस्याधि
चयत्फलं तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं गोविंदराजे हि मासिके १८ पर्वते मंडलमध्ये यो दद्याद्धेमदक्षिणां ^
सपांतिविस्तुसाकूप्यं पुलः पायपातैस्पी १९ तत्पदं हि नरो याति गोविंदराजस्य दर्शनात् गोविंदराजस्तत्पु
ण्यं गौ वै गोवर्द्धने द्विज २० अयम् कस्यस्य तत्पादेव गौ वेः पुनः यात्रायां लभते पुण्यं समस्ताक्षः
भुवः फलं २१ गोविंदराजस्य यात्रायां तस्मात्कोटिगुणं फलं गोविंदराजसमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति २२
" श्रीशैले दशवर्षाणि कुंडे विद्याधवेश्वपः सनानेकनोत्तिसुकृतीयातयज्ञफलं लभेत २३ गोवर्द्धने पुच्छकुंडे
दिनैकं स्नानकृन्नरः कोटियज्ञफलं साक्षात्पुण्यमेति न संशयः २४ लोककष्टौ कारिस्थारेमदं द्रेवियपर्व
ते यज्ञकृत्वा अश्वमेधं न सोनाकपतिर्भवेत २५ गोवर्द्धने गिरिनयो यज्ञं कृत्वा दत्वा सुदक्षिणां नाकेयदं हि
णयसर्वि सोः पदमाप्नुयात २६ चित्रकूटे पयस्विन्यां श्रीरामनवमीदिने पविपात्रे तती कार्यं दशास्य

द्विजोत्तम २७ ककुद्माद्रौ स्पर्शमासायां नीलाद्रौ द्वादशीदिने सेंद्रकीले च सप्तम्यां स्नाने दाने तपः क्रिया २८ तत्स
र्वं कोटिगुणितं भवतीत्थं हि भारते गोवर्द्धने तु तत्सर्वमनंतं जायते द्विज २९ गोदावर्यां गुरौ सिंहे मासायां पुष्यां
तु कुंभके पुष्करे पुष्यनक्षत्रे कुरुक्षेत्रे रविग्रहे ३० केदारे हेतुकासप्तम्यां वैशाख्यां नैमिषे तथा एकादश्यां
शूकरे च कार्तिक्यां मथुरायां प्रभुक्तिदे ३१ जन्माष्टम्यां मधोः पुर्यां खंडवे द्वादशीदिने कार्तिक्यां स्वर्णमासायां तु वटेश्व
र महावटे ३२ मकरार्के प्रयागे तु वर्हिष्मत्यां च वैधृतौ अयोध्यायां सरयूतीरे श्रीरामनवमीदिने ३३ एषु दाने च स्ना
नेऽर्घ्ये देवद्विजार्चने तत्सर्वं कोटिगुणितं भवतीह द्विजोत्तमः ३४ तत्तुल्यं पुण्यमाप्नोति गिरौ गोवर्द्धने वरे गोविं
द कुंडे विशदे यः स्नात्वा कृष्णमानसे ३५ प्राप्नोति कृष्णसारूप्यं मैथिलेंद्र न संशयः अश्वमेधसहस्राणि
राजसूयशतानि च ३६ मानसीगंगया तुल्यं न भवंति गिरौ वरे त्वया विप्रकृतः साक्षाद्गिरिराजस्य दर्शनं स्पर्शनं
वंदनं स्नाने न त्वत्तोऽभ्यधिको भुवि ३८ न मन्ये चैन्मायं च महापातकिनः परे गोवर्द्धनशिलास्पर्शात्कृष्णसा
रूप्यतां गताः ३९ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीगिरिराजखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे गिरिराजमाहात्म्ये
नाम दशमोऽध्यायः १० श्रीनारद उवाच इति श्रुत्वाथ सिद्धवाक्यं स वैश्यो विस्मयं गतः पुनः पप्रच्छ तं राजन् गिरि
राजप्रभाववित् १ सिद्ध उवाच पुरा जन्मनि वैश्योऽहं धनवैश्यसुतो महान् आबाल्यात् द्यूतनिरतो विटो धूर्त
विशारदः २ वेश्यासक्तः कुकर्माहं मदिरामदविह्वलः मात्रा पित्रा भार्यया च भर्त्सितोऽहं सदा द्विजः ३ एकदा
तु मया विप्रो पितरौ च विषेण च मारितौ च तथा भार्या खड्गेन पथि मारिता ४ गृहीत्वा तद्धनं सर्वं वेश्यया सहितं तत
लः दक्षिणस्यां च गतवान् दस्युकर्मातिनिर्दयः ५ एकदा तु मया वेश्या निशि मार्गे च हतपके दस्युनाहि मया
या वेश्या मारिताः पातको नरः ६ धनलोभेन मोऽपि महत्स्त्रीहत्यापातकं कृतं द्विविहत्या वैश्यहत्या पादहत्या शतस
शः ७ एकदा मासमात्रे तु मया गानदं तु वने गते सर्पोद्दंशात् पदा सह छेदं हं सोऽनिधने गताः सेता यमदूत गोवर्धौ
वैधिमहता भंकराः ८ वहायं नरकं निर्युक्तं हा पातकिने रवले ९ वतु रामीतिलद्धाणे नरकाणे यक्रा

ऽयकृ वर्षेवर्षे तिलं याति तो निर्गतोहं यमेकृया १० ततस्तु भारते वर्षे प्राप्तोहं कर्मवासनां दशाकावंशूकरोहं व्याघ्रो ऽ
ष्ट्रहमष्टजन्मसु ११ उष्ट्रोहं जन्मसप्तकं महिषाजश्वजन्मसु सर्पोहं जन्मसाहस्रं कारितो ह्रश्मशानवैः १२ एवं वर्षा
युतांते तु निर्जने विपिने द्विज राक्षसे ब्रह्मघ्नो जातो विकरालो महाखलः १३ कस्यचिद्बुसदेहं वै लग्नाः कृशव्हंआ
तः हं वृंदावनस्य निकटे यमुनानिकटाच्छुभात् १४ तत्तुल्मितापश्चिहलास्यापमल्लाः कृत्सपार्षदा १५ तेलाद्रुतो
धर्षितोहं गिरेरत्नेन महाद्विजः श्रीकृष्णस्तपयस्यात्कल्याणेमेवभूवह १६ श्रीनारदउवाच एवं प्रवदतस्त
स्य गोलोकाच्छुभमद्भुतं रथ सहस्रादित्यसंकाशो रूपायुतसमन्वितः १७ सहस्रचक्रध्वनिभृत्त्वाद्यपार्षदसंयुताः
मंजीरकिंकणीजालोमनोयायीसमन्वितः १८ पश्यतस्तस्य विप्रस्य तत्क्षणात्तुं गिर्देहकाद तस्मात्तत्रदशंदिव्य
नेमतुर्विप्रगिकैसो १९ ततः समाकृष्णार्चशंस्यसिद्धो गिरिं रंजयन्मोहलमंडले दिशां श्रीकृष्णलोकं प्रययौ यथा सौदा ऽ
निकुंजलीलाललितं मनोहरं २० गिरिजोपितस्मात्तुनशाखालो गिरिं गोवर्द्धनं सर्वगिरींद्रदेवतं श्रद्धादिशक्ता ऽ
४ स्यपुनः प्रणम्यते यो गृहे मेपोलतत्प्रभावविन् २१ इदं मया ते कथितं प्रचंडं हेमरुखिदे श्रीगिरिराजखंडं प्र
त्वाजनः पापपरोपि वैकुंठं सदास्तेन यस्ययेमसुग्रदंडं २२ यः सम्मिलो नित्यमतो गिरिराजपदास्यगो यशजनेवनकेलव
द्रुसं देवराजइवशोत्र समंगतिनेदकाजइव मांति सम्रज २३ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीगि
रिराजखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे गिरिराजप्रभावप्रस्तावर्णनं नामसैद्धिको द्वो नामे कादशोध्या
,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, यः संपुरनं समाप्तम ,, ,, ,, ,, ,,
,, ,, ,, ,, ,, ,, शुभंमस्तु १० ,, ,, ,, ,, ,, ,,

,,
,,

८३
[illegible]
[illegible]
१

21

Garga Sanghita ~~2913~~
By Brindaban
(Krishan Lila)

५
[illegible]
५

(3)

5/3

॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ वसुदेवसुतं देवं कंसचाणूरमर्दनं देवकीपरमानंदं कृष्णं वंदे जग
द्गुरुं १ बहुलाश्व उवाच मथुरायां किंचरित्रं कृतवान् भगवान् मुने कथं जघान कंसाख्यं मे तन्नो ब्रू
हि तत्त्वतः २ नारद उवाच अथैकदाहं मथुरां पुरीं परां विलोकितुं चागतवान् नृपेश्वर कर्तुं परं दैत्य
वधोद्यमं हरेः परस्य साक्षाद्भगवत्सनातनस्य प्रलोहिता ३ सिंहासने संस्थितं पुरंदरान्वितान्यत्र बलचाकचामरे
स्थितं नृपं कंसमुदं गतुः स्वहं श्रीवाच मेवं स्खलंतमप्रसंजितः ४ यशोदायाः सुताज्ञाता यात्वहूलाद्दिवं ग
ता देवकीं कंसस्तत्पुत्रौ रोहिणीनंदनो बलः ५ स्वमित्रे नंदराजे च न्यस्तौ पुत्रौ भवद्भयात् तवारीनामग्र
कृतौ ह्यौ वसुदेवेन दैत्यराट् ६ पूतनाद्याश्च निहता दैत्यास्ताभ्यां दैत्यपुंगवाः याभ्यां हता वनोद्दे शोते संस्तुतौ
स्मृतौ किल ७ एवमुक्तो भोजपतिः क्रोधाकुलितविग्रहः जग्राह निशितं खड्गं शौरिं हंतुं सभातले ८ नार
निवारितः सोऽपि विश्रब्धस्तेर्निगडैर्दृढैः बध्वा तं भार्यया सार्द्धं कारागारे न्यवेशयत् ९ उत्युक्ता तं नरपति गते के
शिनं दैत्यपुंगवं रामकृष्णवधार्थाय प्रेषयामास दैत्यराट् १० चाणूरादीन् समाहूय महामात्यं श्रियस्य च
कार्यभावकरान् लोकान् समाहेदं भोजराट् बली ११ कंस उवाच हे कूटहे तोशलक हे चाणूर महाबल राम
कृष्णौ च मे मृत्युदर्शितौ नारदेन वै १२ भवद्भिर्विहंतव्यौ प्राप्तौ हन्यंतां मल्ललीलया मल्लभूमिं च सुपुतांकुरू
तायशुभां वदत् १३ द्विपं कुवलयापीडं रंगद्वारि समाहितं प्रस्थापयतेन हंतव्यौ महामात्यमसाहितौ १४
वतुर्दश्यां तु कर्तव्यो धनुर्यागः प्रसांतये अमावस्यादिने लोका मल्लयुद्धं भवेदिह १५ नारद उवाच इत्यु
क्त्वा स्वजनान् कंसोऽक्रूरमाहूय सत्वरं रहसि प्राह कार्येषु मंत्रं मंत्रिजनप्रियः १६ कंस उवाच भो भो दानप
तेमंत्रिन् समे यरमं बचः गच्छ नंदव्रजं प्रातः कुरु कार्यं महामते १७ आहाते तत्र मे प्राप्तौ वसुदेवसुतौ
किल दर्शितौ नारदेनापि देवद्रष्टा वर्षिणा भूतं १८ गोपानैर्गोपवाले नंदराजादिभिः सह मथुरादर्शन

मित्राद्दयेनानयनान्वितं १८ द्विविदेन वाणमुखान्सैर्वृतं पिबामि तोयं सिंधु तत्प्रज्ञान्नद राजेंद्र वन्दे देवसहायकं २० नृप बा
णासुरं वै पश्यात्यवनं द्वीपनंदकान पश्चात्स्त्रैरिंदूनि ध्यामि देवकं तत सहायकं २१ उग्रसेनं च पितरं वसुदेवं च सनंदकं सुतं
कं ततः पश्चाद्यादवानसर्वानहनिष्यामि न संशयः २२ एते देवगणाः सर्वे जाता भूमिमहीतले शकुनिर्मे महामित्रं व
लीयं च द्विविदो बली पतिः २३ भूतसंतापनो वृकोऽघबकः शंबरप्रवच कालनाभो महानाभो हरिश्मश्रुस्तथैव च २४ एते मि
त्रा मे संति मदर्थं प्राणदायकाः स्वबलेनापि जेतारं यो हि विरोधं मे तस्मादत्ततः २५ बाणासुरश्च नरकोऽमयो वृक्
तरोहदः एतैः सर्वैं महीं जित्वा व्रजादेवान्सवासवान् २६ जित्वा मेरुगुहां दुर्गं कुबेरं च व्यनायकं त्रैलोक्यराज्यं
तु सहचारकरिष्यामि न संशयः २७ कवीनां त्वं कविरिवबिजेंगी ध्यतिवदुपि एतत्कार्यं च कर्तव्यं त्वया वा न पतेत्व
वं २८ शुक्रउवाच त्वया प्रोक्तो यत्तुच तेमनोरथमहार्णवः दैवेच्छया यं भवति गोष्पदं तद्विनार्णवः २९ कंसउवाच
विसृज्य दैवं कुरुत तेवलिष्ठो दैवं तमारक्षित्वा हि निर्वलस्य कालात्मनोर्नित्यगयोः प्रभावान्निराकुलं सिद्ध तु कर्म
योगी ३१ श्रीनारदउवाच एवमुक्त्वा मंत्रिवरं सन्तुष्टाय सभातलात किंचित्प्रकुपितः कंसः सर्वैर्वृतः पुरं ययौ
३१ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीमथुराखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे कंसमंत्रं नाम प्रथमोऽध्यायः १
श्रीनारदउवाच अथैकदा कंसो महादैत्यो हयरूपी महोत्कटः गत्वा वृंदावनं रम्यं जगर्ज बलवद्बली १ यस्य पादप्र
हतेन निपेतुः शाखिनो द्रुमाः पृष्ठजातेन वाताने खंडं खंडं पयोधनाः २ तं वीक्ष्य दुःसहं सर्वे गोपी गोपीजना
भृशं भयातुरा मैथिलेन्द्र श्रीकृष्णं शरणं ययुः ३ मा भैष्टेत्यभयं दत्त्वा भगवान्मधुसूदनः कटौ पीतपटं बद्ध्वा
हंतुं दैत्यं समाक्रमे ४ हयं पश्चिमपादाभ्यां संतताड महाबलः बालयन कूष्टिर्वी राजन नादयन्व्योममंड
लं ५ गृहीत्वा पादयो दैत्यं भ्रामयित्वा भुजेन वै विक्षेप योजनं कृष्णो वातः पद्ममिवोद्धृतं ६ पुनरागत्य वा
जिरूपी क्रोधसमन्वितो दुरुद्धः पृष्ठेन श्रीहरिं देवं संतताड व्रजाङ्गणे ७ पृष्ठे गृहीत्वा तं कृष्णो भ्रामयित्वा भु

ज्ञौकसां पीतजलानां स्वतं तत्र जलविहीनेन गगने च लात ९ आकाशात्पतितः सोऽपि किं विह्वलात्माकुलमानसः समुत्था
य पुनर्दैत्योऽज गर्जत्यनवबली १० तदा विधुन्वन रोमाणि वालं स्वे वालपन मुहुः महीं निर्भयन पादैः कत्यपातहृदः
पुरः ११ ततोऽनुसुप्तिनातं वै भगवान्मधुसूदनः तस्यानुप्तिःप्रहारेण मूर्छितोऽभूद्विकाहृयं १२ मल्लवैन गलोद्देशो
समाहत्य हरिं हयः भूमंडलाद्गत्य पातगगने लक्षयोजनं १३ तपोऽयुद्धमभूद्धोरं गगने प्रहरद्वयं पादैर्दन्तैः सटा
भिः पुच्छती द्विलखुरैर्नृप १४ गृहीत्वा तं हरिर्दोर्भ्यां भ्रामयित्वा तितलतः आकाशात्पातयामास कमंडलुमि
वार्भकः मुखं प्रवेशयामास तत्मुखे भगवान्हरिः तस्योदरे तनो वाद्धिर्दधये रोगवत्रूकं १६ तदा तुलेंडं कृतवा
नर्क्षवाणमहाप्नवः स्वंडोभूतोदरः सद्योमसार ह यक्ष्यवृक्ष ११ देहाद्विनिर्गतो सद्यो मुकुटी कुंडलान्वितः
दिव्यरूपधरः कृत्वांजलिः प्रणनाम ह १८ श्रीकृष्ण उवाच शक्रस्यानुचरोऽहं वै कुमदो नाम माधव तेजस्वी रूप
वान वीरो त्रिलक्ष्य ब्रह्मसिंद्यत १९ बृहस्पतेरथ्येस्वर्वैहृत्स्य हत्याप्रशांतये यज्ञं च कारनाके स्मो वाजमेधं हातृतमं च
अश्वमेधहयं मृष्टं स्यामकर्णमनोजवं तस्माकं क्रतुर्ईमोहं वीरपित्रा तलं वानाः २१ ततो मरुक्तोत्तर्जितं दामा
वहं महाखलं शापाद्यमं वलावातिलव्ये च वैत्रोमरणमिते २२ हयाकृतिलिहं भूयात्रूमोमन्वंतरद्वयं तच्छ्रुपाद
घमुनोऽहं स्याल्लत्स्यर्नातप्रभो २३ किं करं कुरु मां देव वत्वदंघ्री लग्नमानसं नमस्तुभ्यं भगवते सर्वलो
केकसाक्षिणे २४ श्रीनारद उवाच अदक्षिणीकृत्य हरिं पदे स्वर्वं विमानमारूह्य महोज्वलं परं वैकुंठलोकं कु
मुदोऽयपौलवं विराज्यन मेथिलमंडलं दिशां २५ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्व
संवादे केशिवधो नाम द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीनारद उवाच अक्रूरो रथमारुह्य कृत्वा कार्यं नृप स्वयं महर्षिर्तोमे
थिलेंद्र प्रययौ नंदगोकुलं १ परं भक्तिं हृत्पगतः श्रीकृष्णेपुरुषोत्तमे एवं विचारयन्बुद्धा पथि गच्छन्महामतिः ।
२ अक्रूर उवाच किं मा चरतेवात्र ——— ललितं नयाकृतं नक्षत्रलंद्यानमते क्रान्तम गोकुले नटनं वा हिजसेवनं । २

श्रोमं येनाशु हृद्यास्ति हरिर्विपुरेश्वरं ३ तपः श्रुतं प्रकिमलं पुराकृतं तत्तेवनं भक्तिपुतं मयाकृतं येनैवमे
दर्शनमद्यदुर्लभं श्रीकृष्णदेवस्य पुरो भविष्यति ४ तेषां भवौघैसफलं महीतले यन्नेत्रगामी भगवानसुरे
श्वरः कृत्वा यतहर्शनमद्यदुर्लभं तद्यः कृतार्थो भविताखिलव्रतैः ५ नारद उवाच इत्थं हरिं चिंतयन कृष्णस्य
स्यनमशाकुनमुत्तमं तं ध्यायन्गोकुले प्राप्तो रथस्योन्नादिनीहतः ६ कृष्णपादाब्जचिह्नानि यवांकुशयुतानि
च तद्धावापुत्रावकालिवक्षांसि नद्दर्शको ७ तद्दर्शनोत्सुक भक्तिभावानंद समाकुलाः रथात्तत्पुत्य नतेषु
लुठन्वाष्पस्नुतलोचनः ८ येषां श्रीकृष्णदेवस्य भक्तिः स्याद्हृदि मैथिल तेषामाहस्तगः सर्वं त्स्या वजबालतः पु
रवं ९ रथं रुद्धं स्वयाक्रूरः त्रकृत्वांसुद्धरं गतः गौवेषु तवलेक्ष्य समागतं नंदहर्षितं १० दृष्टौ पुत्रागौ पुकशो
पवेशौ पद्योह्रतौ स्यामलगौरवर्णौ पद्येक्षणौ लब्धश्रवज्ञ शीलो तमाश्रितौ तौ पयराम कृष्णौ ११ बालार्क मौ
लीवसनं तडित्तनीवर्णा सारं कोशुकचंदनस्था तौ हेमसन्नूतस्नरया हृतौ श्रोतयोर्नतो भक्तिपुतः पठनतनानेनं
वात्सकलाकुलेद्रश्रकोमां स्तितं वीक्ष्य हरिर्विपरेश्वरः दोर्भ्यां समुत्थाप्य हृलातुरो स्पृष्टु मोच भक्तं पविम्मश्माथ
वः १३ पवंस्तिलित्वा नवलश्रुतं हरिः सद्यः समानीयवरासनं ददौ निवेदयागांचावतिष्ठ येसुमोजनेरसात्वतं प्रेम
ष्णुतो कृपाह्रवत १४ तस्माहृनंदाः परिवमदोर्भ्यानहोकंदं जीवनिकं नराजौ जातत्वयोकोनिर्मुज्ञानवाला
स्ततः कथं नोन्य जनेषु मोही १५ गृहं गतेनंदवरे ह्रषिर्ल पप्रच्छपर्वं कृपाले खपित्रोः तवापहृनांकिलवांध
वानां कंसस्य सर्वं विपरीत वृहिं १६ अक्रूरउवाच पपस्यवोरूस्मिहरे दैविदस्तं तु पौरसमुत्थितः सर्वनार्थौ मौजसा
जौना रदेनभिवारितः १७ दुःसेवितावांधवाः सर्वे यदवो भयविह्वलाः स कृतवंः कंसभया दुष्ममहेंदे साततंस्म
तः १८ अथैव पादकानद्दंतु देवान्मेतुं समुद्यतः साय्य किंमलौकाकर्तुं मिच्छते दैत्यवाद्बली १९ तस्मात्व
वद्मांगंत्यं कुमालं कर्तुमर्हथ भवंतो हि विना कार्यं किंचिन्न स्यात्कदाचन २० नारद उवाच अथ तस्य वचः

वः श्रुत्वा स बलो भगवान्हरिः नंदराज मते नाहं गोपानकार्थककारीनिदं २१ श्रीभगवानुवाच नंदराजोपित
व लोवृद्धैर्गोपगणैरहं नंदानंदोपनंदाद्याः तथा षड्वृषभानुवाः २२ मथुरां तु गमिष्यंति हर्षेण ततः समुत्थिताः
सर्वं तु गोरसं हैतत्स्माद्रक्षतुं ददातिकं २३ गृहीत्वैकत्र कर्तव्यो सोपायनमतः परं रथाश्वशकटैः साहं हि समर्पयामि कु
रुताग्रुवै २४ नारद उवाच इति श्रुत्वा कार्यिकराजो वाः सर्वे गृहे गृहे श्रा एवं तीनां गोपिकानां मूचुः सर्वपशो
दितं २५ तच्छ्रुत्वा गोप्यः सहृदया गोप्यो विरहविह्वलाः परस्परं वाक्यमूचुः सर्वास्ता हि गृहे गृहे २६ प्रस्थानस्य
च वार्तेयं श्रीकृष्णस्य महात्मनः वृषभानवरस्यापि गृहे सा प्रोक्तयेश्वर २७ गमिष्यतो भर्तुरेतौ वचः श्रीवितां श्रु
त्वाथवार्तां सहदयिकल्पात हं सायमूर्द्धां वृषभानुनंदिनी रंभेव भूमौ पतिता मरुद्धता २८ काश्चित्त्यवि
रहात्तु रवक्षितौ भवनपकंकणीभूतकरांगुलीयकाः सद्यः श्लथकूर्पासकेशा वंधनाः श्लिष्यार्पितास्रं भर
वा वनस्थिरे २९ श्रीकृष्णगोविंदहरे मुरारे काश्चिद्वदंत्यः स्वगृहे स्वविह्वलाः विहाय कर्माणि गृहस्य सर्वतो
योगीव वाऽनंदगतानयेश्वर ३० काश्चित्समर्थास्तु परस्परं वचः समेत्य राजन् युगपत्सखीजनं ऊचुः स्व
लज्ज्रुदकंठवाचः स्वतः स्ववह्राप्यकलावहदृष्या ३१ गोप्या ऊचुः श्वहोतिनिर्मोहजनस्मृतिं तुं पदं च प्रवितुंगादितं न
यो वयं तु स्वेन चान्यं हृदि भाव्यमन्यदैवो नजानाति कुतो मनुष्यः ३२ राहेति पद्यद्भुदितं तु तत्र हि हायगं तु रूमव
स्थितो यं गते पुरीं सा एवतां च ही स्त्रिनः किं किं न कष्टं वननो भविष्यत ३३ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीम
थुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीकृष्णागमनं नाम तृतीयोऽध्यायः ३ श्रीनारद उवाच राजन्नेवं वदंतीनां गोपी
नां विरहं परं विज्ञाय भगवान्देवः सीन्तुं तासां गृहानयौ १ यं वनीयो स्थितोराजं लावद्रूप थघोहरिः स्वपंत्त
वोयाश्च सचालिः सर्वाः हयकृहयक् २ श्रीराधामंदिरं गत्वा हहुला राधां व मूर्छितां रहस्स्थितां सरवीसंघैर्नंदा
दमुरलीकले ३ श्रुत्वा वंशीध्वनिं राधा सहसोत्थाय चातुरा नेत्रे उन्मील्य ददृशे श्री गोविंदं समागतं ४ पश्चि

नीचगतानंदं पश्चिमीपश्चिमीयतिं वीक्ष्योत्थायागतायासौ सादरेणासनं ददौ ५ अथ कृष्णमनुश्रीदीनां स
धं कमललोचनं श्रीकृष्णोऽपि भगवानाह मेघगंभीरया गिरा ६ श्रीभगवानुवाच [illegible] कथं भद्रे प्राप्नोषि कुश
लाधिके स्वयं वा गंतुकामं मां [illegible] विरहातुरा ७ श्रुत्वा भगवतो वाक्यं [illegible] वचाय च [illegible]
[illegible] ज्ञातो हं वेत्त्वया नह ८ [illegible] मुखो भवं [illegible]
व ९ नारद उवाच इत्युक्तवंतं जगतीश्वरं हरिं राधापतिं [illegible] वियोगविह्वला [illegible] मूर्छिता
[illegible] भावसंभृता १० श्रीराधोवाच [illegible] गतेत्व
यि [illegible] विग्रहं कदाचिद्दैव [illegible] ११ यदा [illegible]
यं [illegible] अतीव विह्वला [illegible] १२ श्रीभगवानुवाच [illegible]
[illegible] भक्तानां वचनैश्चापि [illegible] १३ श्री [illegible] लोके [illegible]
[illegible] वियोगो भविष्यति [illegible] १४ [illegible] राधिके [illegible]
भविष्यति १५ राधोवाच [illegible] १६
लोका [illegible] भूषण [illegible] दीपके [illegible] मोहनं [illegible]
[illegible] १७ श्रीभगवानुवाच [illegible]
[illegible] १८ [illegible]
[illegible] १९ कर्मेन्द्रियाणि [illegible]
[illegible] २० [illegible]
[illegible]

९६
म॰खं॰
मथुराखं॰
४

निजायते ततः प्रेमैव कर्तव्यमतो मयि स्वतः प्रेम्णा तु मां समुपैति नास्ति किंचित २२ यथा हि भाण्डीरवटे मनोरथो बभू-
व राधे हि तथा भविष्यति अहं तु कं प्रेमवशं हि राधिते नन्दापि हेतोः किल निर्गुणं विदुः २३ ये राधिकायां त्व-
यि केशवे मयि भेदं न कुर्वन्ति हि दुग्धशौक्लवत् त एव मे ब्रह्मपदं प्रयान्ति तद्धेतुकं स्फूर्जितभक्तिलक्षणाः २४
ये राधिकायां त्वयि केशवे मयि प्रपश्यन्ति भेदं कुधियो नरा भुवि ते कालसूत्रं प्रपतन्ति दुःखिता रम्भोरु यावत्किल च-
न्द्रभास्करौ २५ नारद उवाच एवमाश्वास्य तां राधां हरिर्गोपाङ्गनास्तथा आययौ नन्दभवनं भगवान्वृजपकोवि-
दः २६ अथ सूर्योदये जाते नन्दाद्याः शकटैर्बलिं नीत्वा रथान् समारुह्य सर्वे श्रीमथुरां ययुः २७ आरुह्य रथ-
मक्रूरस्तां स्वं रथं गोपिनीस्तताः प्रधानमक्रूरं दृष्ट्वा जनमध्ये दृष्टमुद्यतः २८ कोटिशः कोटिशो गोपो गोपीना-
म्मार्गे समास्थिताः प्रपश्यन्त्यस्तु विलीनमनसः क्रोधाद्धा मोह विह्वलाः २९ क्रूर क्रूरेति चाक्रूरं वदन्त्यः प्रपञ्चवचः
रुरुधुः सर्वतो यानं यथार्कं सुरपर्वताः ३० अक्रूरस्य रथं राजन् भिन्नं जम्बुर्यदि हि निर्भयं मूर्च्छा तत्र यथा सा रथिन्
भगवद्विरहातुराः ३१ अश्वास्तत्र समुत्येतुस्ताडितास्तत्र तत्र ततः गोपीदृष्टं तु लिखाते न ता रथ्यः पतिताः रथ-
त ३२ विह्वल्यज्जो लोकस्य समाकृष्य रथा हुलान कंकणैर्विदुरक्रूरं च प्रपतोः समाक्रमयोः ३३ गोपीसु एव
ले हृष्टा न बलो भगवान्नहरिः गोपीः सं वीक्ष्य प्रसमस्तं विलोक्य गोपिनीस्तते ३४ संध्यायां मा गानि ध्यायान्ति का मोहं
कुरुतां गतः प्रपञ्च श्रास्य नन्दास्यं सा कुर्या सोहं ओकसः ३५ इत्येवमुक्त्वा स रथं समागतो ऽक्रूरे नन्दकलोब-
लदेव संयुताः तुरंगमैर्वेगमयैर्मनोहरैः प्रयौ पुरीं याद वहर्षवर्धितः ३६ यावद्रथः केतुरतात्पदवे रेणुरावल-
लोकेताः तावद्दत्तीव मोहाप्ता स्थिता ह्यभूवन यथाविवृताः स्यन्दाहरेर्वकास्तु तां गतानाः ३७ इति श्रीमद्ग-
र्गाचार्यसंहितायां मथुराखण्डे नारदबहुलाश्वसंवादे मथुराप्रयाणं चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीनारद उवाच । ४

हलीरक्रूररथाभ्यां मथुरोपवनं गताः यमुनान्तिकटस्थित्वा तावद्विधीत्वा रथं ययौ १ अक्रूरस्तावनु
ज्ञाप्य स्नातुं श्रीयमुनां गतः नित्यनैमित्तिकं तु कर्तुं विरेजे विमले जले २ जले चाथ गंभीरे महावर्तस
माकुले ददर्श नागसहस्रास्ये तौ वदंतौ गांदिनीसुतः ३ विस्मितस्तौ रथेऽपश्यत्पुनर्ताविस्थितौ नृप दद
र्श तत्र सर्पेंद्रे कुंडलीभूतमास्थितं ४ तस्योत्संगे महालोकं गोलोकं लोकवंदितं गोवर्द्धनस्य यमुना
वृंदावनं मनोहरं ५ असंख्यकोटिमार्तंडज्योतिर्धामंडलेऽमलं परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं पुरुषोत्तमं
६ कोटिमन्मथलावण्यं रासमंडलमध्यगं राधया सहितं देवं तत्राक्रूरो ददर्श ह ७ ज्ञात्वा कृष्णं परं ब्रह्म सं
नत्वा नत्वा पुनः पुनः कृतांजलिपुटोऽक्रूरस्तुतिं चक्रेऽतिहर्षितः ८ अक्रूर उवाच नमः श्रीकृष्ण-
चंद्राय परिपूर्णतमाय च असंख्यांडाधिपतये गोलोकपतये नमः ९ श्रीराधापतये तुभ्यं व्रजाधी
शाय ते नमः नमः श्रीनंदपुत्राय यशोदानंदनाय च १० देवकीसुत गोविंद वासुदेव जगत्पते यदूत
म जगन्नाथ पाहि मां पुरुषोत्तम ११ वाणी सदा ते गुणवर्णने स्यात्कर्णौ कथायां मम दोश्च कर्मणि म
नः सदा त्वच्चरणारविंदयोर्दृशौ स्फुरद्धामविशेषदर्शने १२ नारद उवाच एवं संस्तुवतस्तस्य पश्यतो
विस्मितस्य च तत्रैवांतर्दधे कृष्णः सलोको भगवान्प्रभुः १३ नत्वा तं चैव तदाक्रूरः कृत्वा नैमित्तिकं वि
धिं ज्ञात्वा कृष्णं परं ब्रह्म संविस्मितो रथमाययौ १४ दिनात्यये रामकृष्णावनयद्गांदिनीसुतः रथेन वा
युवेगेन स्निग्धगंभीरवादिना १५ पुरस्योपवने तत्र वीक्ष्य नंदं पदृतं ततः अक्रूरं प्राह विहसन्मेघगंभी
रया गिरा १६ श्रीभगवानुवाच मथुरायां हि गंतव्यं भवता स्वरथेन वै वयं गोपालैः सहिताः पश्चादा
गमिष्यामि सानंद १७ अक्रूर उवाच देवदेव जगन्नाथ गोविंद पुरुषोत्तम सहाग्रजः सगोपालो गो-
कुलेश देहि मे प्रभो १८ पादारविंदरजसा पवित्रीकुरु मद्गृहं त्वां विना न गमिष्यामि मंदिरं स्वं जगत्प

८७
ग॰ सं॰
मथुराखंड
५

ते १८ श्रीभगवानुवाच गच्छ त्वं गामिष्यामि हत्वा दैत्यदानवाहितं सबलो बांधवैः सार्द्धं करिष्यामि प्रि
यं तव २० नारद उवाच श्रुत्वैतत्स्थिते कृष्णे सोऽक्रूरो मथुरां गतः निवेद्य चेष्टितं कंसाय ततः स्वभवने
ययौ २१ अथ प्रभाते सबले गोविंदे बालकैः पुरीं द्रष्टुमभ्युदिते वीक्ष्य नंदो वाक्यमथाब्रवीत २२
अग्रजेन पुरीं वीक्ष्य आगंतव्यं भवता किल न गोकुले विहितेनां कंसकाऽद्येमहाभुजे २३ तथास्तु चोक्त्वा
भगवान् हर्षेण नंदप्रणोदितैः गोपालैर्बालकैः सार्द्धं सबलो गतवान् पुरीं २४ प्रासादैर्गगनस्पर्शै
र्हेमरत्नविरचितैः शोभितां दुर्गसंयुक्तां देवधानीमिव स्थितां २५ कालिंदीजलसोपानैः स्वच्छा
हर्म्यैकुंजद्रुमैः अलकामिव शोभाढ्यां दिव्यनारीनरैर्युतां २६ प्रेक्षन् श्रीमथुरां कृष्णो यन्निना
नंदितां तालिकाः पश्यन् गोपालकैः सार्द्धं राजमार्गे विवेश ह २७ श्रुत्वागतं तं वसुदेवनंदनं वडुप्र
ता वै मथुरां पुरांगनाः त्यक्त्वाथ कर्माणि विसृज्य ताः स्त्रीणां गृहं स्वं प्रासादशृंगेषु पत्या गताः मथ
काश्चित्तु हर्म्येषु किल जालदेशात् कुड्यात्तु काश्चित्पटलेऽवगाह्यान् विनिर्गता ह्यर्भकपादचंदेः स्नातं त्वर
तं ददृशुः पुरंध्र्यः २८ एकं हलं तत्कुंतलमाननेऽमले किमद्भुतं नान्तुमनोऽभिहर्तुं पश्चात्कृतं मौलितले
दधानं किं हेमकानां हसन्तं हि तीयं ३० पीतांबरं वल्लितं स्फुरं रत्नकटावर्हं तदंसे जलदे यथा त
डित पद्मं करे स्वां हृदि वै जयंतीं स्रजं दधानं वसुदेवनंदनं ३१ त्रिलोकावलीं मुहुर्मुहुः पुरस्त्रियो विलो
क्यालीन नवीन कुंतलं बालार्कहेमांगदबाहुमंडले राजच्छूलं स्वांडपतिं प्रनत्यवे ३२ पुरस्त्रियो वाच
श्रुतो ह्यं दावनं रत्नं यत्र संनिहितो हरिः धन्या गोपगणाः सर्वे पश्यंत्येनं मनोहरं ३३ धन्या गोपव
न एव स्वापाभिः किं नु कृतं कृतं शिवं तपो यथा सर्वं गोकुले ज्ञात्वा नाथयाम ते ३४ नारद उवाच राजमा
र्गे रंगकारं रजकं यांतमुन्नदं गोपालानुमतेनैव प्राह तं मधुसूदनः ३५ देहनो मित्रवासांसि कर ५

च्चिराणीमहामते धातुस्तेहिप वेश्मेयो भविष्यति न संशयः ३६ प्रज्वलन्कृष्णवाक्येन हूतेनाग्निर्यथा
भृशं कंसभृत्यो महादुष्टः प्राहेदं पथि मध्यगं ३७ रजक उवाच ईदृशान्येव वस्त्राणि धृतानि भिर्वः पितामहैः धावतानिकिं मुहूर्तात्स्नानकौपीनधारकाः ३८ यास्तांधुत्वान्यागतान सर्वे वै जीवतेच्छया कानना
दे काननपात्रिपुष्काद्दु त्वं हन्म्यहं ३९ नारद उवाच एवं प्रवदतस्तस्य रजकस्य परात्मनः महाकरस्मस्तकं
दधः कराग्रेणैव लीलया ४० तज्ज्योतिः श्रीघनश्यामे लीनं जातं विदेहवत् तद्भृत्यादनुगाः सर्वे वाससः
कोशान्विसृज्य वै ४१ दुद्रुवुः सर्वतो राजन्मार्तकाले यथा जनाः ४१ गृहीत्वा कृष्णप्रियैव स्वे स्थितयोः
रामकृष्णयोः अगदुगोपबालास्ते राजमार्गे जनाश्रुपि ४२ तद्वारकाविदो बाला वासांसि कंचुकानि च
श्लेष्मसंतं परिदधुः श्रीकृष्णस्य प्रपन्नताः ४३ वीक्ष्य तौ वायकः कश्चिच्छ्रीकृष्णबलदेवयोः विचित्र
वर्णैर्वासोभिर्दिव्यं वेषं चकार ह ४४ तयोन्येषां गोपशून्यो यथा योज्यं विधानतः राजन्यरसयाभ
ताघुनः कृष्णं ददर्श ह ४५ प्रसन्नो भगवांस्तस्मै सारूप्यमात्मनात्मनः बलं श्रियं तथैश्वर्यं बलदे
वोदवोपुनः ४६ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां मथुराखण्डे श्रीकृष्णप्रवेशो नाम पंचमोऽध्यायः ५
नारद उवाच स्थपुगोपबालकैः सार्द्धं श्रीकृष्णो नंदनंदनः गृहं जगाम सबलः सुदाम्नो नाम मा^
लिनः १ दृष्ट्वा तौ समुत्थाय नमस्कृत्य कृतांजलिः पुष्पसिंहासने स्थाप्य प्राह गद्गदया गिरा २ सुदा
मोवाच धन्यं कुलं मे मयन्नं चतुर्गात्र यदागतो देव कुलाग्नि ह्यम् मातुः पितुः सपवित्र यावैकुंठ^
लोकं गतवंतिमन्ये भूभारहर्तुमलं यदोः कुले जातौ युवां हल्लितमौ प्रमेशौ नमो युवाभ्यां समदीनदीनं
यहं तताभ्यां जगतोश्मवरौ परौ नारद उवाच इत्युक्त्वा पुष्परचनालंकारानमधुपहतीन निवेद्य मक
रंदांश्च मालाकारोनताय ह ५ प्रसन्नावतांतपुष्पाभिनमवलो भगवान्हरिः दत्त्वा गोपेभ्य आगतं प्रा

८८
गः सं
मथुराखंडं
६

हृष्टहृष्टितानननः ६ गायंतीयस्तीमस्यदाज्ञे भक्तिर्भूयात्सदा तव मद्भक्तानां तु संगः स्यात्सर्वदा त्वां कृपया मे हि देवकी
७ बलदेवो दृष्टोनत्सैन्निधिं चाप्य परब्रह्मणी उत्थाय तौ ततो राजन्वीथीषु मथुरां गतौ ८ पांतीं स्त्रियं पथ्यने
त्रांपात्रीनालेपभाजनं बिभ्रतीं युवतीं कुब्जां पप्रच्छ स कमाधवः ९ श्रीभगवानुवाच कात्वं कस्यासि वा
लभ्यं कस्यार्थं चंदनं त्विदं देह्यावयोर्यं न तत्र वचिरे श्रेयो भविष्यति १० सैरंध्र्युवाच दास्यस्मि सुंदर वर
कुब्जानाम महामते मत्कृतो लेपो पार्थिवं ज्ञानं भोजपतेः प्रियं ११ युवाभ्यां केन दास्यस्मि सांप्रतं तव वाञ्छि
ताः हरिस्तु सुंदरं समे भुजदंडेऽस्मि मे मनः १२ युवां विना कोन्यतमोऽनुलेपं कर्तुमर्हति युवयोस्तु समं
यं त्रैलोक्ये न हि विद्यते १३ नारद उवाच उभाभ्यां सादरौ शौरीं हर्षिता ह्यनुलेपनं अथ तावंगरागेण
रामकृष्णौ विरेजतु १४ जगृहुश्चंदनं दिव्यं किंचित्किंचिच्च बालकाः त्रिवक्रां सुंदरीं कर्तुं मनो
दधे १५ आक्रम्य पद्भ्यां प्रपदे द्व्यंगुल्युत्तानहस्तेन विभुः परेश्वरः प्रगृह्य नखांश्चिबुके प्रयस्य तां वक्रा
नमुत्तामुदनीनमद्धरिः १६ तदैव सा परिहसा नविग्रहा रतिं च वंभांशुदीपतीव रूपिणी मुक्ता त्रिवक्रत्वाहृद
विंतुवा हसीश्रु विस्मिता ज्ञात मनोजविह्वला १७ सैरंध्र्युवाच गच्छागच्छ हे सुंदर वर्य मद्गृहं त्यक्तुं भवंतं कि
लनोत्सहे हं प्रसीद सर्वज्ञ नरहरे हनान दत्तया भसंभोग नरागतिं मनोभव १८ नारद उवाच तदैव गोपाः ज
हसुः परस्परं अहो किमेतन्न करतालिभिः स्वनैः प्रहस्य वामस्य हरिः प्रपश्यतस्तु स्वच्छमानो ह्यवदत्त्व
रं वचः १९ श्रीभगवानुवाच अहोसि धन्या मथुरापुरीयं वसंति यत्रैव जनास्तु सौम्याः येऽज्ञान यंत्रा
न स्वगृहं न यंति हे सुंदरीं याम्यतवागमिष्ये २० नारद उवाच एवमुक्तो नरीयांतं हसन्कृष्णो गीवाक्र्या
राजमार्गे व्रजन्कृष्णो वेश्यानां सान्नदद्हसीह २१ पुष्पतांबूलगंधाढ्यैः फलैर्द्रव्यफलैर्हरिं हंसवाहा
पलौ स्याप्यने मुरग्रीयोविधः २२ वेश्या ऊचुः भवैश्चेदत्तैनागेंतावकास्मरतासदा वयं तव प्रजादे ६

वराङ्गेकाङ्गेन कस्मै रेत २३ नारद उवाच यमकृष्णंल्लिलोवेमयान कोदंड स्थानमच्युतः नतेतमूचुः स
थियः कोदंडे भंगशंकया २४ तद्रूपगुणमाधुर्यमोहिताये च मातुराः कौमारवयस्यैर्हितंयन्तिस्तुम
हिदद्भुवः २५ मैढ्द्धे न यथा कस्मा: मविशेयनुषः स्थले मैत्रीं कुर्वन वयस्यैस्समातुरैः पुरवालकैः २६
यथैर्द्रहेमचित्राद्यं कोदंडं समतालकं पुरुषैः पंचसाहस्रैर्नेतुं योग्यं हरेः पुरः २७ ...
लक्षभारसमं यदं चतुर्दस्यं पौरकनैरर्चितं यज्ञमंडपे भार्गवेण पुराहतं यदुराज्ञा यमाधव दृढकीकृत
लीभूतं साक्षाद्धेवमिवस्थितं २८ वार्यमाणोनरैः क्रूसः प्रत्यथनुराददे पश्यतांतत्र यौराणां ...
त्वाथ लीलया ३० आकृष्य कर्णपर्यंतं दोर्दंडाभ्यां हरिर्धनुः बभंज मध्यतो राजन्निक्षुदंडं गजोयथा ३१ भ
ज्यमानस्य धनुषष्टंकारो भूतद्वितस्वनः ननाद तेन ह्ब्रह्मांडं सप्तलोकैर्विलेः सह ३२ विचेलुर्दिग्गजास्ता
रा राजन भूखंडमंडले तदैव वधिरीभूता ... ३३ कंसस्य हृदयं साक्षाद्...
तद्भ्रष्टोल्कः प्रकुपिता उत्थिता आततायिनः ३४ गृहीतुकामास्ते कृष्णं ...
त्य ... ३५ कोदंडखंडकलेनीलाजवद्भुर्द्धर्ममनभमसं ...
... ३६ मित्रपादाग्निन्नमुखः केचिच्छिन्नं ... वीराः पंचसहस्राणि निपेतुर्भूमिमंडले
३७ विचेलुर्मेघवाः ... कोलाहलो जाते ... ३८ भोजराजस्य भा
... ३९ ...
कालेति भीतवत ... ४० ...
... ४१ पुरं प्रभुवच ...
... ४२ ...

९८
गः सं
मथुखं पं
७

स्त्रियः किं न हि संति पतंते निर्गच्छते श्यामे वनं गतो मोहनः कुंजेषु सर्वेषु विहरति सुंदरो नानास्मिं आनंदमयो नि
रीक्ष्यते कस्मै कदेशे मथुरा च गीयते तत्र सानि नेतुं मपतत्यनंगवत यस्ते वृषभानांगमनोहरः सखिविनयवनि
त्रेण कथं समीक्ष्यते ४४ कुंजेषु कुंजे सुंदरे वेकंदम्लोः मापुंमापुं यत्र यत्राद्य नेत्रं तस्मात्सलाज्ञामतहलव्रजो
द्यंलावण्यामृतोमगृहवल्लवृषितं ४५ नारद उवाच इत्थं हि नेयं व्रजराजनंदं संस्मृत्य तद्वद्वद्गुणः पुरस्त्रियः
गोप्यः कथंतं मथुरां न समस्कृपाभिः हृतं मनो विल्लना समेडले ४६ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां
मथुराखंडे नारद बहुलाश्वसंवादे मथुरागमनं नाम षष्ठोऽध्यायः ६ नारद उवाच राजकंसस्य शिबिरं हंदे
कंसो वैरधनुर्भंगं शूखा यनुर्भंगं ततः स्फुटं त्वा पत्रं तत्र समुपः गतः १ ततव्रजाणा तुर्विमिलानीवामांगास्तु बलाणि
च यथायथं वेचामं चाविनविद्रां मायदैत्यगाट २ स्वप्ने प्रेतैः समायुक्तं लीलाभ्यमोदिगंवरः जयास्त्वकम
हिषारूढो दक्षिणास्यांजगाम सः ३ प्रातः कालेसमुत्थाय कार्यं मारकर्जनजनानं प्राहलयकारया
मास मल्लक्रीडामहोत्सवं ४ विशाला जिरसंयुक्ते सभासमं मंडपविते सभामंडपदेशान्यो वंगाभूत्तिर्विभू
वह ५ विज्ञानैर्हेमसंकाशैर्मुक्तादामविलंबिभिः सोपानैर्हेमसंचैर्वमु वंगाभूत्तिर्विभौनृप ६ राजमंचेष
नमचैकवंदार्चिते शुभे नानाकिंह्वानलंततदेपवर्हणमंगले ७ अजपत्रेणदिवेनचंद्रकेतुलवालकण
हंसामेर्द्वजनेयुक्ते चामसैर्वव्रजनमुक्तिभिः ८ दमाहस्त्रोवृतिमाम्वहिस्वकर्मविनिर्मिते तदाकृष्वभौकं
सो हिसंवो मल्ला वाद्येव गायकाः भजनुमलवनन तुर्वमयोषिताः नेत्रमिदंगपवहलालमेर्ययिन कादयाः
१० राजानो मंडलेसाशुचीवानानदानृप दहक्षुर्मल्लयुद्धं ते मंचेमंचे समास्थिताः ११ चाणूरो मुष्टिकः
कूटः शालस्तोशलएव च व्यायामसमुद्भवैः शुक्तामुपुसमयवस्यर्नं १२ नंदवाद्यादयो गोपाः कंसाहृता
नेजाननाः दत्वावलिंपवंतस्मादेकस्मिन्मंचे समास्थिताः १३ चाणूरस्तु रजराणंयनरकाणांपुरानृप

अन्येषां शंखवादीनां लकास्मात्तु भुजंगतया १४ वलयस्त्राय पद्मं राजन यत्र तु राजायतत्र वै शूयतौ रामकृष्णौ हि
मायाबालकविग्रहौ १५ मल्लीलादर्शनार्थं च पुत्रं संयमं उत्तले गोमूत्रचयपर्तिदृ नकस्तूरी यत्र भस्मस्रवं स्रव
न्मदं महामतं रत्नकुंडलमंडितं गजं कुवलयापीडं रंगद्वारे कमवस्थितं १७ वीक्ष्य कृष्णो महामात्यं साहूतौ भीमया
भीरा आकर्षयांगना गेंद्रं मार्गे कुरु क्रममे कृपा १८ नचोत्वां यातं पि ध्यानि सन्नागं भूमिमंडले महामात्य
लदाकृष्णो नोदयामास तं गजं १९ वीक्ष्यान सुत्कटं दृढं कुर्वंतं नेत्रसूनवे गृहीत्वा तं हस्तिनं ह्युः शुंडादंडे
न नागराट् २० उज्जहार ततस्तस्मात्क्रियेतो भावसमृद्धिः ततपादेषु विलीनो भूत्वा मुमर्न सन्ध्रितस्ततः २१
हं दोवनमनिकुंजेषु तद्वेषु चयपाद हविः करेण गृहतं नागः शुंडादंडेन चांब्रिषु २२ निष्पीड्य शुंडं तं हस्तात्पां
हविः पञ्चाग्निनिर्गताः तिर्यक्सूत शुतं नागो गृहीतुं मुपचक्रमे २३ मुष्टिनातं ज्ञातमपीत्वा पुनौ तु द्रावमाय
वः तमन्वधावन्नागेंद्रो मत्युसंबविदेहनाट् २४ कोलाहले तदाजाते ह विस्मितादितो पयौ पुच्छे गृहीत्वा तं
नागं वलदेवो महाबलः २५ चकर्ष भुजदंडाभ्यां फलिनां गरुडो यथा एवं हि भगवान् कृष्णो गृहीत्वा तं करे बलात
२६ चकर्ष भुजदंडाभ्यां कूपरज्जुं यथा नरः द्वयोराकर्षणान्नागो विह्वलो भूत्वपेस्वन २७ महामात्यास्तदा
हमरुकृष्णलं नागं बलात नीतवाजानस्य या च्यान्यैः कृष्णेद्रंतं समतत्रयं २८ अंकुशास्फालनोक्तहं मत्तेभ पुन
रानतं श्रीकृष्णो भगवान्साद्वादुलदेवस्य पश्यतः २९ शुंडादंडे संगृहीत्वा भ्रामयित्वा द्रुतस्ततः पातया
मास भूपृष्ठे कंदुलमिवार्भकाः ३० एवे पपति तास्तस्य महामात्या द्रुतस्ततः हतौ प पश्यतां नागः सद्योवै
मियले गतः ३१ तज्जयोतिः श्रीकृष्ण मध्यमेलीनं जातं विदेहनाट् दंतावुत्पाट्य तस्यापि रामकृष्णौ महाबलौ
३२ निजन्तुर्महामात्यान् मत्वा नकेन विलोपया ३३ हियेहृते पि ये चान्ये महामात्या द्रुतस्ततः दिशश्चतुर्
ष्या मे ब्रावृर्षाकाले गतेमृति ३३ एवं हत्वा हिंयं गोपैः गोपैः श्रीदामैः येत्लोत्सुकैः जयादावै रामकृष्णौ शृंगकः

बा: श्री
गभुरवंष
८

दिमहं क्रितो ३४ पवि श्रमं स्फणान्तुखे वेगी वि विसानुत्स्वरं दंतपालीमद्वावेगौ यथा स्मानसिलानलौ ३५ मल्ला
श्रुमल्लेचनवानवैद्दं श्रियास्मरं गोपनगण्हजेषां पितासुतेदं उयथेश्शु ऐतोन्नत्युंचके होद्दि वुधाविराजे ३६ इते
पवं पोगीवनाश्च भोजोद्दैवं तदावं गगतं वलेन इयकुद्दयकुभावनयाशुपसपन्न वैजमात्स्तं पविद्दपदेवं ३७
इत द्वियं वीदृ्यचतो महाबलौ कंसो मनसी भव भावश्चेतसि नंच स्थितानाद्वर्षितमानसाश्च पौचंद्रंचकोत्ना उवतेस्तु
स्तं पयुः ३८ कल्यं चकर्ल्यवि विनिधायनावावा महेत्स्तु कास्केपुर्वदनपरसारं पतौष्द्व साहात्यरमेस्वचौपचौव
भूवनु वैवल्देवनंदनो ३९ स्तुहोपेतिरम्पोव्रजमंडलं परं पवैव साह्वाद्दिवच्चावमाधवः कृत्वाहि यद्दर्शनमद्भुत
र्लिमंवयं कृतार्थास्तु भवेम सर्वतः ४० नारद उवाच वदत्सु पौरलोकेषु नंदनंदन बुमैथिल चाणूरमल्लादुपत्
न्यायामकृत्स्ना वुवाचह ४१ चाणूर उवाच हे राम हे कृष्ण युवां महाबलौ राज्ञः पुरौ वै कुरुतं समंवलात मद्दर्षि
ते राजविचेष्टितमे किंकिं न मद्रं भवतीह्वस्मनः ४२ श्रीभगवानुवाच पुरैव भद्रं नृपतेः प्रसादतो बालाव्रयंतु
ल्पबलैश्च बालकैः भृयानघो नौ बलवन्नयनोवितमयनिपुद्धं किलमा भवेदिह ४३ चाणूर उवाच भवान्नका
लोनचवाकिशोरो बलस्य साक्षाद्बलिनां बलीयान हहस्य मते भवलेद पानोह्वितीमवञ्जोनिहतः सलीलं ४४
नारद उवाच एवं तस्य वचः श्रुत्वा भगवान् हजिनार्दनः चाणूरेणापि युयुधे मुष्टिकेन बलो बली ४५ आकर्ष
णैनोदनं च भुजाभ्यां भुजदंडयोः चक्रतुः पादपातान्तराणां बजा विवजिगीषया ४६ हस्ताभ्यां बहुकस्याथ वा
लरसाहविः स्वयं श्रुतोलपदेहभारं पुण्यभावं यथाविधिः ४७ चाणूर स्तेह विदेवंकमवेगेकैनलीलया
उत्क्षिप्य महावीयो भूस्वंतुनागराजिव ४८ गीवयां किल चाणूरं भुजवेगेन माधवः कत्तां वो हत्य सहसा पा
तयामास भूतले ४९ हसेचजानुभिः पद्रे भुजोवौ गुलिमुष्टिभिः जघ्नतुः कृष्ण चाणूरौतथैव बलमुष्टि
कौ ५० श्रमवारिपतहप्ताश्रीमुखे राम कृष्णयोः सानुकंपा सदा प्राहुर्मैत्काल्स्यानपस्त्रियः ५१ स्त्रिय ८

ऊचुः अहोऽयमधर्मः सुमहान्सभायां जाताः पुरो राजनि वर्तमाने क्व वज्रतुल्यौ गजहस्तिमल्लौ क्व पुष्पतुल्यौ व-
त रामकृष्णौ ५२ अहो सुभाग्यं हि पुरौकसां नो युद्धेन योर्दर्शनमद्य जातं अहोति धन्यं वत भूरिभाग्यं वनौकसां
रामरवेन जातं ५३ अहो स्थिते राजनि दुष्टचित्ते न कोपि वक्तुं च समर्थ एव सभ्यः तस्माद्धिनां पुरुषबलेन चैतौ त्वरं
रूपे वै जातामसीनस्थान ५४ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे नाम सप्त-
मोध्यायः ७ श्रीनारद उवाच अर्द्धस्थिते नंदराजे वनितानां मनोरथं सत्वा सातु नंदं तु कामस्य कृष्णं पुत्रं व-
लात् हरिः १ गृहीत्वा भुजदंडाभ्यां चाणूरं गगने बलात् विक्षेप सहसा कृष्णो वातः पद्ममिवोद्धृतं २ भूकाशात्प-
तितः सोपि तारकेव द्युयोगुरुः उत्थाय मुष्टिना कृष्णं ताडयामास वेगतः ३ तस्य मुष्टिप्रहारेण न चचाल प-
रात्परः कृष्णो गृहीत्वा चाणूरं पातयामास भूतले ४ भिन्नदंतस्तु चाणूरः कोपपुंजो महोत्कटः मुष्टिद्वयेन श्रीकृ-
ष्णं ततताडु हृदि मेघिल ५ गृहीत्वा करयोस्तं वै कराभ्यां भ्रमवानाश्वयं कंसस्याग्रे भ्रामयित्वा दैवकां पपातांनृप
६ पातयामास भूपृष्ठे कमंडलुमिवार्भकः श्रीकृष्णस्य प्रहारेण चाणूरो भिन्नमस्तकः ७ उद्वमन्नरुधिरं राज-
न्नसह्यो वै निधनं गतः तथैव मुष्टिकं मल्लं मुष्टिभिः पुष्टमुद्गरैः ८ नीत्वांघ्रौ भ्रामयित्वा च बलदेवो महाबलः
पातयामास भूपृष्ठे फलितं गजरुद्रो यथा ९ मुष्टिको निधनं प्राप्तः प्रोद्वमन्नरुधिरं मुखात् कूटे समागते दी-
ह्म बलदेवो महाबलः मुष्टिना पातयामास वज्रेणेंद्रो यथा गिरिं १० शलं मल्लं च तोशलं पादेन ततताडद्ह ती-
त्वा पातं तु पादाग्रेण क्रतुजं गजरुद्रो यथा ११ गृहीत्वा तोशलं कृष्णो भ्रामयित्वा च पार्ष्णिपत्कंस मंचाग्रे विट-
पं सिंधुरो यथा १२ एते निपतिता रंगे सद्यो वै निधनं गताः तेषां ज्योतिर्ह्रिवैकुंठे विविशुः पश्यतां सतां १३ एवं
श्रीरामकृष्णाभ्यां मल्लेषु निहतेषु च शेषाः प्रदुद्रुवुर्मल्ला भयार्ता जीवनेच्छया १४ श्रीदामादीन्सखीन्स्वा-
नाहूय गोपान्कृष्णस्तापार्थवः तैः सार्द्धं प्रननर्त रंगे पश्यतां सतां १५ किरीटकुंडलधरो रामकृष्णौ नटा

२१
भी॰ सं॰
कृष्णखंडे
५

भ्रकैः विहृत्य तौ वीक्ष्य वंशो विक्रिस्सुः पुविकाम्नितः १६ कंसं विनाशकर्तारं तस्य वाऽज्ञया मन्त्रो विलिकीतः सायुसाख्यिति
वाद्योभूत्वेत्युद्भुय स्मृतः १७ स्वस्याऽज्ञं वीक्ष्य कंसो महाक्रोधसमाकुलः वर्जयित्वा तु यत्नो सप्राह्लप्रसन्नवितय
तः १८ कंस उवाच इत्युह्लि पुत्रौ वसुदेव नंदनौ प्रसद्य निः स्मयता सुमेयुरात हरे तु सर्वं भुजकाम्निनां यत्नं व
श्रीतनंदं सहसा तत्कर्मति २० शृणो गुर्देवस्य पितुः कुबुद्धेः मौदेश्मिन सार्कुहिल्क्ष्वंयिक्षिंयि कौयत्रतज्ञापि
तथा तुष्टस्मिन ज्ञातान तु कंसान किल स्वकृपश्चं २१ नारद उवाच एवं विकत्थमानस्य कंसस्य यदुनंदनः
सहसोत्पत्य तं सैव नाकह्न तक्रोधसमितः २२ मत्तं सिंहवानं वीक्ष्य मंचात्तु त्यायहत्वरं मदोद्धतो मर्त्यं पंतं
जगाहैव खड्गचर्मली २३ समुग्रहीत्वा सहसा करं द्वो मर्क्षवर्मा निसंयुते यथा तु ताविमा गाम्यां सविधं कलिनं वि
नाद २४ यततम्खङ्ग स्खलब्धर्म भुजवेयावलाबली विविधि यीतद्धूतु तु जातपुंरुष्ली कोयया फली २५ मं चेतो
वलिनो वेगान्महीयंतो परस्परं मोलसं गोयथाक्षिंह्लो मुमुभाते यथा तथौ २६ उत्पत्य तं तं वलात्कंसे गात
हस्तं महाग्रं वरे सगृहीत्वोत्य ननक्षसः मयेनैमयेनोयथां वरे २७ गृहीत्वा भुजदंडाभ्यां प्रचंडं दैत्यपुंगवं दै
लोकावलदुःकदेवो भ्रामयित्वा त्वितस्ततः २८ प्राकम्पात्यात यामास मंचोपरि कृष्णान्वितः मघ्नदंडे भवन्
क्रौंचलतुल्यानायथातुमः २९ पतितो पिनवज्राग्नः किंचिद्व्याकुलमानसः सहसोत्थाय पुपुये श्रीहस्ते
नेमहात्मना ३० नीत्वा तं भुजदंडाभ्यां मंचे विहिस्त्वा पुनः प्रभुः प्राकृष्य केश पंतस्य मौलिं जग्राह माधवः ३१ स
घाः प्रग्रह्य केशो तु कंसो परिहृत्य विः स्वयं मंचात्ते पातयामास शैलाद्रं इव शिला मिव ३२ तस्योपरि निपात्य हा
सः सर्वाधारः सनातनः निपपात स्वयं वेगाद्वनं तो नंतविक्रमः ३३ अत्यर्थ हृयो निपाते न निःपुरसरंड मंडलं
स्थालीव सहसा भग्न चकं पेद्वपिकाहृयं ३४ तं यवेते भौजराजं भू मिंतं विचकर्षह यथा मृगेंद्रो नागेंद्रं सर्वे

धोयमपतो न्वय ३५ हाहाकारमदेवामीहावतां भुजो न्वय वैनमावेनहेवेशो भजनकं सोमहावलः ३६ जगामत
स्यसाकूपे भ्रमीलः कीटकोयथा कंसंप्रयाति तं हष्ट्रा भ्रातमोमहावलः ३७ सुनामाद्रष्टि न्यग्रोधास्तु क्षिमनवाल
पालकः ३७ सुवर्नाकंकसंकुम्भां क्रोयप्रस्फुरितायथाः रवकचर्मयथायोर्हं क्लसोपविसमायषुः ३८ वीक्ष्यतान्कुरु
वेनीत्वा योहिलीनेहनोवलः अरबकारहं कारंयथासिंहोमगान्नति ३९ दुकम्भेतीवसास्त्वाणि तेषांहसोम्पश्रमया
ते फैतुरामफलानी वहं दुखातेन मेघिल ४० निःशस्त्रसोमहावीयामुष्टिभिः सर्वतोवले तेवुःशैलेपयानानागाः क्रोडा
दुहेरितस्ततः ४१ सुष्टितथातुनामानंमुकुरेणवलोहनतं न्यग्रोधंमुजवेगेनकंकंवामकरेणवै ४२ शंकुस्तहंतु
क्षिमंतंवामपादेनमाधवः रानुपालेदक्षिणेनपाणिनाभिज्ञानह ४३ अहोनिवेतुः सहसाद्धत्वावानहत्वाअव ते
धांजोतिर्भवाचतिलीनंजातंवभूवह ४४ देवदुंदुभयोनेदुर्जयघ्वनिरभूतदा सद्योवैवहसुदैवाः पुष्पैर्नंदनसंभ
वै ४५ विद्याधर्योअनंतंयथौजनन्तुर्हर्षविह्वलाः विद्याधनाश्चगंधर्वाः किन्नराःसहयोजनुः ४६ हस्ताद्यामुनयाः सि
द्धाविमानेर्द्दमुनायताः तुष्टुवुर्वामनक्रसोतौवाग्भिः प्रतिपदावयाः ४७ तानुयंतयउगोहसेरसिप्राप्त्याटयाविप्राः
विनिर्गता रमाकृष्णदुर्जितवेयथासुः स्थिताः ४८ विप्रउपुः हानाग्रहेपुतुपतेकरातोसिमहावल तैलोकविजयी
साहादेवानामविदुर्जयः ४९ जातमात्राः स्वसुः पुत्राभिर्दलेनत्वयाहताः अतिर्दमानिर्दमावायरेग्यविष्णताव
लात ५० तेनपायेनसंवेनदसामेताहुशौबतः ५० नारदउवाच एवमकमुखीदीनाञ्शस्त्रास्त्रयोषिताः
विधायपमुनातीवेष्टितां श्रीखंडसंयुतां ५१ हत्वाचाकारयित्वाहौक्रियांवैयावलोमिको सर्वानदेवोध्यामाप्र
सभगवानलोकभावनः ५२ इति श्रीमन्नृसिंहचार्यसंहितायांमसमासखंडेनारदवहलासनंवादेकंसवधोना
मनामष्टमोध्यायः ८ नारदउवाच अथदेवोरामकृष्णोदेवकीवसुदेवयोः समीपंजग्मतुः साह्लादहृषि
निःपविवानितो१ सततसयोर्वैयनारुकियथुःसोपिल्लुतांन्वय तोवीक्ष्यगरुडंप्राणेनागपासानुत्तरामुवा व

दस
काः श्री
मभुरेप
१०

स्वप्रभाव विद्योतीतदीपितंसोसर्वलोकहृदिः सद्यस्तनार्नस्तां मायां जगन्मोहकरीं वल्लान ३ रामकृष्णौ सुतौ ज्ञात्वा
सौविर्णोहस्ताकुलः देवकानहृहोत्स्यायस्हस्जेवा क्षस्वितः ४ नावामवांस्यहृविः सह्योहस्तिभिः पस्ववावि
तः मातामहं तं गुसे नेचका यस्यरातीरी ५ कृष्णस्य पादवालकं समभ्याहृष्टमानंतरंगतान सोमतास्लेव्याहृयामास
सकृष्टैवानयहोःपुमि ६ नंदराजे को पगतैः स्वरहानतं तु सुद्यतं मत्वा तं सर्वलः माह्मकोहि प स्त्रिवसापया ७
अतैव वात् कुरुतानातु घ्रुयांजं तुयदी क्षमाननसोत्स्यितासात पश्चाद्देवैः सर्वलोकयत्वा विधाय पार्सं तत वचानामिष्ठे ८
नावदतु वाक्य एवं श्री रामकृष्णाभ्यां नेदराजः प्रस्जितः आलिंग्य सोविं गोपालैः यौ प्रेमानुवोहहं ९ दतं श्रीकृष्ण
जन्मा द्वैपेनुन्नौ नितु ते पुत्र ब्राह्मणे भोटटौ सोविर्ं स्वमालाभ्वलेह्रतं १० सौविर्गर्गनमात्हुय श्रीकृष्णबलदेव
योः यज्ञोपवीतं विविवतकारयामासहपर्षिवित ११ रामकृष्णौ सर्वविद्याध्ययनं कर्तुमुद्यतौ गुरोः सांदीपने रा
सर्वं जगद्गुरुजनवत्पतौ १२ कृत्वापसंगुरोः सेवां लघुकाले समाधवौ सर्वविद्याजगद्गुरुः सर्वविद्याविद्यांवरौ १३
गुरवे दक्षिणां दातुमुद्यतौ तौ कृतांजलौ सचेपुत्रं दक्षिणायां लाभ्यां वव्रे गुरुर्द्विजः रायमानूद्यतौ तौ सौम्यानकुं
भपसिकटे प्रभासे चाब्धिनिकटं जग्मतुर्भीमविक्रमौ १६ समुद्रः सकंपितः सिंधुरत्नोपायनमुत्तमं नीत्वा तत्र
लोयां ते निपपात कृतांजलिः १७ तमाह भगवान्स्वीयं पुत्रं देहि गुरोर्मम प्रसह्य रोर्मिवृन्दा दोषेस्त्वयानीतं हृतं कृतं
१८ समुद्र उवाच भगवन्देवदेवेश मयानवालकोहृतः पूतनः पंचजनेनासौहं स्वरूपास्रवेणवै १९ बलिन्दानामः
तुदरे वलिष्ठो दैत्यपुंगवः सेतुं योगस्वरूपदेवदेवानां भयकारकः २० नारद उवाच तेनोक्तो भगवान्सद्यो वासोव
ध्यकटौहहं निपपातमहापर्वे गात्रसमुद्रे भीमनादिन २१ श्रीकृष्णस्य निपातेन त्रिलोकी भास्यपर्वताः चक्रंप
तुर्मसंवद्ध कृष्टेनेवाविद्देहसात् २२ ततः पंचजनो दैत्यो योद्धुं श्रीकृष्णसन्मुखे आगतस्त्रहहसावीरः शूले वि

द्धेयमाधवे २३ हस्ते गृहीत्वा तत्कूले तेनैवाग्निजज्ञानतं तद्बाणेन प्रपतितो मूर्छितो वाचि मेदुले २४ सहसोत्थाय दे
वेशं किंचिद्व्याकुलमानसः मूर्छान्ततस्तु पश्चाद्वै स्वफल्गेन फणीयसा २५ परिसर्पन्ततः साक्षात् श्रीकृष्णो भगवान्ह
रिः क्रुद्धो मर्द्दनिवेगेन मुष्टिना ततताडयत २६ कृष्णमुष्टिप्रहारेण सद्यो वै निधनं गतः तज्ज्योतिः श्रीघनश्यामे ली
नं जातं विदेहवत् २७ एवं हत्वा पंचजनं शंखं नीत्वा तदंगजं महार्णवाद्विनिर्गतौ तौ सहसा रथमागत्य वायुवेगेन
यातेन रामकृष्णौ मनोहरौ जग्मतुः सानन्दसार्द्धं तत्र संयमनीपुरीं २८ पांचजन्यध्वनिं लोकाः प्रचंडं ते भये शृ
ण्वत स्वरयामास यं कृत्वा चकंपे तत्र सोऽधमः २९ चतुरशीतिलक्षेषु नरकेषु निपातिताः ये ये श्रुत्वा ध्वनिं ते
ते जग्मुर्मोक्षं तु पापिनः ३० यमः सद्यो बलिं नीत्वा श्रीकृष्णबलदेवयोः पपात चरणोपांते हर्षितः सन्कृतांजलिः ३१
यम उवाच हे हरे हे कृपासिंधो रामकृष्ण महाबल अहं त्व्यतुल्लां दुपती परिसल्गितमो पुकं ३२ दैवौ गुरुणो पुत्रको मह्यं
तौ तद्वेम्य वै सर्वजगज्जनेशौ अद्यैव सर्वोपरि वर्तमानौ गोपालिकानां वदतं परेशौ ३३ श्रीभगवानुवाच गुरुपुत्रं
लोकपाल आनयस्व महामते राजं कुरु यथान्यायं मत्कर्मानययन्न क्वचित ३४ नारद उवाच तदैव तेनोपानी
तं गुरुपुत्रं हरिः स्वयं गृहीत्वा पूर्वं तत्कामेभ्यो ददौ श्रीगुरवे सुतं ३५ गुर्वीं सीमापहं पुत्रौ तौ नत्वा तं हि कृतांजली राम
कृष्णमथुरामागतौ यदुसज्जितौ ३६ एकदा सबलः कृष्णः सर्वकारणकारणः पांडवान्संस्मरन्नक्रूरभव
नं ययौ ३७ अक्रूरः सहसोत्थाय परिरभ्य मुदान्वितः उपचारैः षोडशभिः पूजयित्वा पतितोऽन्दप ३८ कृतांजलिपु
टः स्थित्वा ज्ञातसर्वमनोरथः उवाचानंदजनितां परां वाचं कलान्वपः ३९ अक्रूर उवाच युवाभ्यां रामकृष्णाभ्यां
नाभ्यां नित्यं नमोनमः याभ्यां सार्थं यत्कृतं मे सफलं तद्बहुकृतं मम ४० लोकाभिरामौ जनभूषणौ तौ मोचांतरं विहितः सर्वज
ज गत्प्रदीपकौ ४१ गोविप्रसाधुश्रुतिधर्मदेवता रक्षार्थमद्यैव यदोः कुले गतौ ४१ कंसादिदैत्येंद्रविनाशहेतवे गो
लोकलोकान्तपरिस्फुरत्तेजसौ समागतौ भारतभूमिमंडले युवां परेशौ सततं नतोस्म्यहं ४२ श्रीभगवानुवाच

त्वमर्थ्यहृष्टो भूपतिमान् हंतेन वपुषं ... सतीन स्वात्मनः स्त्रीणां कुर्वंति हि महात्मनः ४३ पांडवानां हि कुशलं द्रष्टुं नागह्व-
याह्वये श्रीकृष्णागमनं ज्ञात्वा ह्यष्टौ सर्वान्‌ धर्मादीन् पतेऽमवान् ४४ नारद उवाच एवमुक्त्वा तदाऽक्रूरं भगवान् भक्तवत्सलः
बलरामः सौरिभवनमाय यौ सर्वकार्यकृत ४५ कौरवेंद्रपुरं गत्वाऽक्रूरो दृष्ट्वाथ पांडवान् पुनरागत्य कृष्णाय वार्तां
सर्वामवर्णयत ४६ अक्रूर उवाच विनायुधं कौरवेन पांडवानां महाप्रकृत कौरव ... दुःखहृतकौ मतेऽच पांडुभव-
नः पद्मं नैविल गृजिज्ञाहि एयात्मजाये ४७ नारद उवाच इति श्रुत्वा स्व नमुरारी श्रीकृष्णो भगवान् हरिः अर्द्धराज्यं
पांडवेभ्यो कौरवानां व्लादहौ ४८ अथो केवचने श्रुत्वा तद्धव समन्वितः महामंगलसंयुक्तं कुब्जायाम भवनेययौ
४९ दृष्ट्वायाच्छ्रीहरिं सा प्रेक्कुब्जाऽरूपवतीत्वरं मत्वा सर्वहर्ष्यां ... ५० हेमरत्नखचित कुंजे कु-
लामवनेत षे वभौ हरीरूपवत्या वै कुंठे रम्यायथा ५१ परिहर्षितमनः साक्षात् श्रीकृष्णो भगवान् स्वयं यस्याः ग-
तिरभूद्राजन्न हो तस्याः ... महत ५२ तत्र स्थित्वा हरिर्देवो दिनान्यष्टौ विदेहराट् आययौ सोऽपि भवने लीलामा-
नुषविग्रहः ५३ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे ... नामाष्टमोऽध्या-
यः ८ बहुलाश्व उवाच श्रीकृष्णचरितं पुण्यं मया त्वन्मुखाच्छ्रुतं पुनः श्रोतुं मनो मेऽद्य ... लोलं
जातः १ कंसस्य जन्मकर्माणि चायोत्याश्चर्य कृतानि मे केस्यादीनां तु देवर्षे सर्वजन्मकृते ... न कोऽयं तु रजकः
सर्वमवधीयं हरिः कथं अहीय स्यमहज्ज्योतिः कृष्णेलीनं बभूव ह २ नारद उवाच त्रेतायुगे त्वयोध्यायां राम
राज्ये विदेहराट् चारास्तोऽभ्यर एवं तां कश्चिद्रजको ह्यवदत् स्त्रियं ३ नाहं त्वां बिभर्मि ... सतीं परवेश्मगां स्त्री-
लोभी बिभर्यात्सीतां रामो नाहं भजे त्वं पुनः ४ इति लोकापवादभीतः रामेणाकं श्रुत्वा ... सा ह सा
वने लोकापवादतः ५ तस्मै दंडं दातुमिच्छुर्न च क्रोधात् ... तेरजकः सबभूव ह ६ कुवाक्
दोषशांत्यर्थं ... नहरिः स्वयं तदापि मद्दोषा ... तस्मै श्रीकरस्पर्शाद्विधिः ८ दयालोः कृष्णचंद्रस्य च मैत्रं ११

परमाद्भुतं पतितैकपवित्रं राजन् किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ९ बहुलाश्व उवाच पुरा वै वायकः कोऽपि जनितं मुनिसत्तम यत्
मैत्रीं चकार कृष्णे श्रीकृष्णो भगवान्हरिः १० नारद उवाच मिथिलानगरे स्वैर्वायको हरिभक्तिकृत् श्रीरामोद्वाहने
मये सीरध्वजनृपाज्ञया ११ रामलक्ष्मणवेषार्थं वस्त्राणि रचयन्बुधः लब्ध्वा तैः परिचयन्कुमारौ वस्त्रकर्मकृत्
१२ कोटिकंदर्पलावण्यौ हृद्दर्शौ रामलक्ष्मणौ तौ वीक्ष्य वायको ज्ञानमोहितो भूत्कामलालसः १३ शुद्धं स्वहस्तैर्व-
स्त्राणि तयोरंगेषु सर्वतः परिधानं कारयामि चेत्तर्हि मे स्यान्मनोरथं १४ मनसापि वदन्नामो दद्दौ न स्मात्दोषवित्
द्वापरांते भारते च भविष्यति मनोरथः १५ श्रीरामस्य वरात्सोयं मथुरायां बभूव ह तयोर्वेषं कल्पयित्वा तस्मात्कृष्णं जगा-
म ह १६ बहुलाश्व उवाच सुदाम्ना मालिना ब्रह्मन् किं कृतं तत्कृतं वद यस्य गृहं जग्मतुः साक्षाद्रामकृष्णौ मनोहरौ १७
नारद उवाच राजराजवने रम्ये नाम्ना चैत्ररथे शुभे तस्य वै पुष्पवटुको हेममालीति नामभाक् १८ समः पंचसहस्रा-
णि पद्मानां च समानत्रयं नित्यं नीत्वा समर्पयेद्गुह्यो धनदाय ननाम ह २० एकदातिमहाज्ञोऽष्टावक्रः करुणानिधिः
मालाकारगृहं तुष्टो द्वे वरं गृहीत्युवाच ह २१ हेममाली तदा देवं नमस्कृत्य कृतांजलिः प्रदक्षिणीकृत्य पुरः स्थि-
त्वा प्राह नतानतः २२ हेममाल्युवाच परिपूर्णतमं कृष्णं कस्मिँल्लोके च मानवः पश्यामीदृशं यात्ते साक्षात्त्वद्वरेण म-
वेदितं २३ श्रीमहादेव उवाच द्वापरांते भारते च मथुरायां महामते मनोरथफलो भविष्यति न संशयः
२४ नारद उवाच महेश्वरवरेणासौ हेममाली महामनाः मालाकारो द्वापरांते सुदामाख्यो बभूव ह २५ तस्माद
स्य गृहं साक्षाज्जग्मतू रामकेशवौ शिववाक्यं कृतं कर्तुं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २६ इति श्रीगर्गसंहितायां मा-
थुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे रजकवायकसुदामोपाख्याने नाम दशमोऽध्यायः १० बहुलाश्व उवाच सैरंध्र्या
किं कृतं सर्वं तपः परमदुर्घटं येन प्रसन्नः श्रीकृष्णो देवैरपि सुदुर्लभः १ श्रीनारद उवाच पंचवट्यां स्थितं रामं को-
टिकंदर्पसन्निभं वीक्ष्य शूर्पणखा साक्षाद्यसी मोहिताभूद्वर २ निर्मोहं साधवं दृष्ट्वा एकपत्नीव्रतस्थितं क्रोधान्न सीतां भ-

८३ नारद पुष्करस्वयं [illegible] १२

दृष्ट्वा तु यावती नाकस्य सा ३ छिन्नैन सीतयारेण लक्ष्मणेनावरजानुजः जिह्वा रतस्याः कर्णौ च नासां हृषीकपाल्वितः
४ छिन्ननासागता लंकां रावणपतिवेशनत भूयः पुष्करतीर्थे स्नानजातमविमलाभ्यसे ५ तत्र स्नात्वा के सूर्यपारवीवर्ष
णाम्युते जले यापन्ते जंवकं देवं श्रीरामवरमाकृती ६ ततः प्रसन्नो भगवान देवदेव उमापतिः पत्यन्तत पुष्करतीर्थवरं
संहीत्युवाचह ७ सूर्पणखुवाच श्रीरामो मे वरो भूयात् नवनंदेहि मतां प्रियां त्वं देवदेवं परमः सर्वीहासाकाशीर्षां प्रभुः
८ शिव उवाच अत्रैव तत्फलोनस्याद्दुरसो सफलुनाह्नति द्वापरान्ते मांकिवे च भविष्यति न संशयः ९ नारद उवाच हे
व सूर्पणखा नाम राक्षसी कामरूपिणी श्रभूत्कीमपुरं यांतु कुब्जा नाम महामते १० महादेववरेणापि श्रीकृष्णस्य
प्रिया भवत् ३ इदं मया ते कथितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ११ बहुलाश्व उवाच कोयं कुवलयापीडः पूर्वजन्मनि नारद
दं कथं गजत्वमायन्नः श्रीकृष्णे लीनतो गतः १२ नारद उवाच बलिपुत्रो महाकायो नाम्ना मंदगतिर्बली सर्वशा
स्त्रभृतां श्रेष्ठो लहनागसमोबले १३ एकदा निर्गतः सोपि रंगयात्राजनेषु च मत्तेभवज्जनानवै गाढं जयोः पनि
मर्दयन १४ तदा कुवेगात पतितः पाणिबद्धस्ति तो मुनिः क्रुद्धः शशाप तं मत्तं बलिं ईंबलिं वं दवं १५ त्रित उवाच
गजवत्वे मदोन्मत्तो भूजनानपरिमर्दयन विचरन रंगयात्रायां त्वं गजो भव दुर्मते १६ नारद उवाच एवं शप्तस्तदा
दैत्यो नाम्ना मंदगतिर्बली पतन कंचुकवद्देहे भ्रष्टतेजा बभूव ह १७ मुनेः प्रभावविस्तीर्णो दैत्यो भूत्वा कृतांजलिः न
त्वा पद हृदि णीकृत्याद्रुतं मुनिमुवाच ह १८ मंदगतिरुवाच हे मुने देवकापालिं योतनं योगीन्द्रो हि स्त्रीजोसि गजत्वात्मोक
दा मुक्तिर्भविष्यति वदाशुमां १९ त्वाहृस्मानां स्तां का भूद्दैलवं मे कृत्येन्महामुने त्वाहृस्मामुनयो हस्तिन्कामयावरण
यथा २० नारद उवाच एवं प्रसादितस्तेन त्रितो नाम महामुनिः गतक्रोधोभवद्दीहैत्यं कृपालुस्तानलेतमः २१ त्रित
उवाच वचवंमे नृपानस्या त्वद्रलाहृ श्रितोस्म्यहं तेजाः सामिवर्चिव्यं देवानां मसृतु र्लभं २२ साप्योच्छुकृन दैत्येंद्रस
भूरायांहरे पुनि श्रीकृष्णहस्तान्मुक्तिर्भविष्यति न संशयः २३ नारद उवाच सोयं मंदगतिर्दैत्यो गजोभूद्विंध्य प १२

वैते नाम्ना कुवलयापीडो नागायुतसमो बले २४ सहीतो मत्तगजेंद्रेण बलात्स्वहस्तजैर्वने सोपदन्तनसुकंसायपाव
र्हे विदेहराट् २५ श्रीतवाकास्तस्य यामश्रीकृष्णेलीनतांगतः २६ मया तेकथितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २६ इति
श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कुवलयापीडवधो नाम एकादशोऽध्यायः ११ ॥
बहुलाश्व उवाच चाणूराद्याश्च ये मल्लास्ते के पूर्वमिहागताः अहो श्रीकृष्णसंघट्टे येषां युद्धं बभूव ह १ नारद उवाच
राजन्पुरा नरावत्या पुत्र उतथ्योसितमहामुनिः तस्य भवन्पंचपुत्राः कामदेवसमप्रभाः २ हित्वा विप्राणामध्ययनं
जपं तेन स्मृहैवते गत्वाबले मल्लयुद्धे सदाभिरता दोह्नताः ३ तस्य कर्म परित्यज्य वेदाध्ययनवर्जितान् दृष्ट्वा
दृष्ट्वा तान्क्रोधितानुतथ्यो मुनिसत्तमः ४ उतथ्य उवाच प्रमोदमस्त्यपः सौहृत्संतोषोऽपि राजीवनेत्रवत् ज्ञानं विज्ञानमास्ति
क्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजं ५ शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनं दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजं ६ आ
स्तिक्यं दानं निष्ठा च सत्यं भोविमलेवनं अनुष्टिर्दधीयच ये वैश्यकर्म स्वभावजं परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्व
भावजं ७ ब्रह्मकर्म परित्यज्य कामं वंतो ब्रह्मलोकाः सुताः मल्लयुद्धे च तद्धर्मे कथं कुरुथ दुर्जनाः ८ तस्माद्यूयं वै तो भ
यांहो मल्ला वै भवता जिते अस्तु वाल्लं प्रहं वैन दुर्जना भवता भुवै ९ नारद उवाच उतथ्यस्य सुता सर्वे जाता मल्ला महीत
ले श्रीकृष्णांगसंस्पर्शात्प्राप्तं मोक्षं परं नृप १० चाणूरो मुष्टिकः कूटः शलस्तोशल एव च एषां चरित्रं कथित
नं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ११ बहुलाश्व उवाच कंसानुजा भ्रातरो ये कंकन्यग्रोधकादयः ते के पूर्वं वद मुने ये वि
मोक्षं परं गताः १२ नारद उवाच कंसस्यानुजा अष्टक कंकपाः पुरा यक्षो देवयक्षो जानीस्ततः ज्ञानी ज्ञानपरो मान्यः
शिवभक्तो महायशः सूतिः १३ तस्य च्युतास्तु सुताजाता देवयक्षो महागिरिः गंतोदंडः सदंड श्च खंडः खंडः प्रचुरस्तथा १४
एकदा शिवरूपाजायां देवयक्षो तानोदितः सहदेवस्तु पुत्री कालो चाहर्तुमकस्तोदये १५ पुष्पाणिमानसात्वीत्वा

मथुरखं०
१३

शाट्विनानिमथुह्नतैः श्रुत्वाथ गोपलोभेन दत्तुमेजनकाय वै १६ उच्छिष्टीकृतनैवेद्यं शिवहज्जातिरक्षितात स्मृत्व
शीर्ष्येति मापवाद्रूढमेजन्काभि र्हितैः १७ हस्ताभ्यां कराभ्यां वलदेवस्य मे स्थित पदं मोक्षं गतान्ये वै दोषान्मु
क्ताविदेहराट् १८ कंसानुजानां व्याख्यानं सर्वजन्मभवं नृप उद्दं सदाने कथितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १९ बहु
लाश्व उवाच कोयं पुराणपंचजनो दैत्यः शंखवपुर्धरः तस्य शंखोद्भवो भौव स्नानं श्रीकृष्णकरपंकजे २० नारद
उवाच पुरे वैतान्तु पंचजन्यादि रिविदेहराट् त्रैलोक्यनाथस्य हरेर्वेवं मृत्युमेजस्तद्गताः २१ तेषां शंखो पांच
जन्यः प्राप्तो राजन्कश्चाद्ददं यथैतन्नु खलु गोसौ श्रीकृष्णस्याग्रतः स्थितौ २२ एकदो ब्रवैकदा सानन्दमनन्तिपादकस्मी
खिराट् गृहीतोहं र्हि हरिलीलाराजहंसतमः स्थितिः २३ श्रीकृष्णोदक्षिणावर्तंदध्मौ मां वि ज्ञो हरिः पतुर्लिमं वपुः
पुत्राः श्रीकृष्णस्याग्रतः स्थितौ २४ तत्तस्मात्सर्वमुख्यो सिद्धिकाम्यहसमहस्रिणा इति मानयुतं शंखं पांचजन्यं विदे
हराट् २५ रुष्मणापलहस्तीतं क्रोधात्वं दैत्यो भवतु मतेः सोपंचं पंचजनो नाम दैत्यो भक्तानिर्वितां पतौ २६ वैरभावेन
देवेशं पुनः प्राप्तो दवे सर्वतः ज्योतिर्लीनं तु दुर्देवेशो वपुर्यस्य कवेर्वभौ २७ ब्रह्मा भाष्ये विहितं तस्य किं भूयः श्रोतु
मिच्छसि २८ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखण्डे नारदबहुलाश्वसंवादे चाणूरादिकंसभ्रातृपंचजनस
मोक्षाख्यानं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ बहुलाश्व उवाच श्रुत्वैवकारकिंकार्यं मथुरायां परतमः निवासस्थि
त्वा स्वजातीन वद तेन्मुनिसत्तम १ नारद उवाच एवं हर्षितमनः साक्षाद्भगवान्कृष्णवत्सलः तस्मात् गोकुलं दीनगो
पीगोपालसंकुलं २ एकदा [illegible] कृष्णस्नेहं सखायं सत्यमुद्धवं उवाच भगवान्देवः प्रेमगद्गदया गिरा ३ श्रीभग
वानुवाच गच्छ श्रीवृन्दावनं हे सखे नन्दं श्रीललताकुंजपुंजादिभिर्मण्डितं गोलकस्यामस्थानं हदं वनं गोपगोपीय
लैः गोकुलैः संकुलं ४ एकपदं तु नन्दायवेदीप तां वाञ्छितां पंचगोदाकरे लेवभोः वातसीयं स्विद्दं नाशिकायेसखेत १३

त्रगत्वा ह्रितन्के ह्रिवेसुदवे ५ वावातुर्यंहगविभाः शुभं कौसालें दीपतां यत्र मेवं हयक गोपिकानां यातेभयसुस्तु १
छेमध्यउत्सोह्नितालोचदृष्टे यानिपत्रालि च ६ सेविता नंदनजो हृलीमन्नना मे व मा नाय सौदामल्लरत्याशुभं वाकाहृदेः १
शुभे नीतिविलं नयो मे परं प्रीतिमानाहृयो पवहि ७ नम्रियानाधिकामह्रियो गां तुकामन्यते मां विना खं जगन्नोहृताः मह्रि
यो नाधिमस्या नतुहैः पदे मौचपत्वं भवान दह्रि लोकाकाये ८ गोपवालाः सुदामादयो मन्त्रियानां न खार्थं विना ते धिमो
हातुवाः देह्नितेषां नुखं मित्रवच्छीहजे स्वल्पकाले नतत्रागमिष्याम्यहं ९ गोपिका मह्रयो नाधि वेगातुरामन्मनस्का १
श्रमतप्ताम्रदेहाहवाः यानदर्शं च संत्यक्तलोकावलाताः कथं नात्र नंद्रिलि भर्मिखलाः १० ताः शुष्लं त्यक्तमश्रीयतातह
वयानिवद्यापिकच्छैः ... नास्त्रनवः मह्रियोनाधिमानां नतैः पदे मौचयत्वां भवान दह्रिलोकाकपदे ११ येन सर्वेह
ज्ञाटानातोहं स्त्रवेतं रथं ता सव सूतं रणहृदिकं से च सानूपम् धैवपीतां वरं वै अंतीन हनहृदं पंकजं १२ कुंडले दिव्य
रत्नसप्रभामंडिते कोटिवालार्कदीप्तिमलिं कौस्तुभं नेमहानाहिनीं वाकवं वंशी शुभांशु श्रुतो लोचपहिं जगतां हितीं १३
वंदनं तुष्टवं दिव्यगंध्याहृतं वर्हमल्लादिवेषं कणकूपुरं कोलिमे वंनाहाणां गाद उह्वनकुनाकाशुनाधैवमह्रावान्तः १४
नारदउवाच इति पुत्तउद्धवः प्रीत्रुं नमस्कृत्य कृतांजलिः कृत्स्नं स दहृहिलीकृत्यरयानूचोहजं यदो १५ कोटिशः को
टिसोनावीयत्र तत्र मनोहराः श्वेतपर्वतसंकाशा दिव्यभूषणभूषिताः १६ पद्मशिल्पस्तकल्पस्वलीलकूपवगुले
पृताः हरवस्त्रापीतपुच्छास्त्रहजं त्योमवस्पूर्तिकाः १७ वृंदामंजीरझांकाराः किंकिणीजालमंडिताः हेमसंध्योहेमतु
ल्याहारमालाः स्फुरत्प्रभाः १८ पाटला हरिताल्ताम्राः पीताः श्यामा विचित्रताः सुस्पृशः कोकिलवर्णाः स्त्रपत्रगाव
श्चानेकधा १९ लनुद्रवतुग्यदाम्रतकलीकरविह्निताः कुरंगनवह्निलेवग्निमौवत्से मंडिताः शुभाः २० उत्तरातस्त्र
लंत्यस्त्र गोगणेषु महावृषाः दीर्घकंधरसंगागाया यत्र यशीयुवंधरः २१ गोपाला वेत्रहस्तास्त्रयानावं पीयरः पशः
कलली लांप्रगायंतो रागैर्मदनमोहिनैः २२ हृकालागतं वीक्ष्य ज्ञात्वा कृत्स्नं हजाभकिः उद्धवः पयस्यं तेवै कृतसदर्शी

८५ मथुराखं० ना० १४

न लालसः २३ गोपा ऊचुः नंदेन तु तुः किं लायाति स्मकार्यो येन संभ्रमः सोद्य यथा याताः पीतवाससः स्रग्वी कुंडलमंडितः ॥
२४ कौस्तुभी कुंडली स्रग्वी भ्रमन्नहस्तदलपंकजं नदेवमुकुटं बिभ्रत्कोटिमार्तंडसन्निभं २५ नपवा स्यवा रथः सोयं किंकिणी
जालमंडितः बलेनाति रथेवास्मिन प्रकंकीनंदनंदनः २६ नारद उवाच एवं वदंतो गोपालाः श्रीदामाद्या विदेहराट्
क्षणात्कृतिं क्षणस्तरं स्रुपयुः सर्वतो रथं २७ क्षणेनालीलिवदनाः कोयं हाद्धानदाकृतिः नाद्भुत स्तत्यो पनाविः पवि
रभ्यवदत्तावि २८ उद्धव उवाच गुह्यारण्यवं श्रीदामननक्षत्लदतं नकं भपः सोयं मा कुरुत गोपालैः कुशलत्वा सोहमितिः स्वयं
२९ यादवानां महत्कार्यं कृत्वा शसवलाः प्रभुः दृश्यकालेन चागत्य भगवानागमिष्यति ३० नारद उवाच पवित्वा
न हलपवं श्रीदामाद्या व्रजार्भकाः भगमस्तु ग्लिकंचेतः साहनाद्रुदयाविरा ३१ गोपा ऊचुः यांयोस्तनिकीर्तिते
दहनौनतु विभूतिस्वयनं बलेच सवोयवं कालमते ह्रजे तः शून्यं मजातं हिजयतसमस्तं ३२ क्वलेपुनात्वंचबहीम
ह्रमतेप्रयाति मत्वं तरतां ह्रजोकसां यामस्य कल्पस्य दिनेविनाह्रवं स्वियो गतुः स्वैर्हि पवाहं तांगतं ३३ अहहविनं
तंनस्त्र विलसनामहेतु ला तदीनाप्रयाये यत्र हियः मनोहरं तुह्रववजोकसां वयस्य आवेनसदा ह्रतागसं ३४ ॥
इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे उद्धवागमनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ नार
द उवाच एवं प्रेमपरान्गोपान् श्रीकृष्णविरहातुरान् उवाच प्रेमसंयुक्तं उद्धवो गतविस्मयः १ उद्धव उवाच अहं श्रीकृ
ष्णदासोस्मि तनप्रियसखद्व ह्नकरः भवतां कुशलं द्रष्टुं प्रेषितो हरिणा त्वरं २ पुरीं च त्वा यदूहरये किंदेशविरहं तु वः तं
मन्त्रं कथिष्याभितदंह्रौ नेत्रवारिभिः ३ नीत्वा हरिर्हि भवतां समीपं ह्रजौकसः आगमिष्यामस्मन्दं पाणींद्रिंसायघो
नमदामम व सुयंमेकला भवतमानो वं कृपनादधे अस्मिन ह्रजोऽपि गोपालाद्रुद्वाप्य श्रीपतिं हरिं ५ नारद उवाच
एवमासवासस्य गोपालान रथस्योद्धवं नंदनः श्रीदामाद्यै गोपालैः सहितो हर्षितविह्वलाः ६ श्रीदेशानंदनगा
रंतस्यैकं यो गतेति आगातं हृह्रवं कृत्वानंदराजो महामतिः ७ पविरभ्य मुदापीवं सज्जयामास हर्षिताः ७ ॥ ९५

कश्चित्पुत्रं स्थितं शान्तं मुक्तवंक्तभोजनं कश्चित्पुत्रो नंदराजः प्राह गाढं दयामीवा ८ नंद उवाच कश्चित्
ज्ज्वामेवहदेव उद्धवश्चात्रो स्वपुत्रैः कृपालो महामते कथं मे ते यादवपुंगवानां जातं लखे सौख्यमतः पदं मुरि
९ कश्चित्कटाक्षितस्तव लोह्निकायवाः स्नानस्यसो वाजननीयशोमती गोपालगोवर्द्धनगोगत्वानन्दजंहं दावने
वापुल्लिनं नवं गिरीं १० हादैवकल्पितमनयेस्वनंदनंविवांधवंतुद्रं मंत्रजेद्वलं द्रष्टुमनहं मंदिरबलवकाशि
देवालैर्लुठंतं स्वबलं सुहृन्मुहुः ११ कुंजोपि कुंजो यमुनामहानदी गोवर्द्धनोत्र समीदं वनानि यद्वैलोकहृदा
वांवालैः सहविनामुकुंदं विषवद्विंद्रजगत् १२ येनजीवनमेमयवद्भोजनं कालिंदिनापद्मदलायतेक्षणं वं
द्वं विनाभूमितलेवकोवजीवामित स्यावामनावधामसं १३ हर्तुर्मुवो भारमतीवदैवतैः संप्रार्थितं सर्ज्जितमं
महामते जातं सुतं रक्षणमनदवं स्वयं मन्येद्विकालं स्वबलं पवालयं १४ नारदउवाच संस्मृत्य संस्मृत्य हृष्टं
पवैसंचभूवतुर्लीनवनंदराजः प्रोद्योषियायापुपवर्द्धलोसेऽत्युत्कंठवोमांवितविह्वलांगाः १५ श्रीनंदनेनांबुजवा
विसंततीराजनतद्दाक्लस्वस्यपवपतः स्वर्णलवपुत्रानुपवर्द्धलांतांक्लव्याईनांशंवपद्माबवाल १६ श्रुत्वोद्धवं
श्रीमधुरापुरागतं कथां दमेत्याशुयशोमतीरती स्तुणवंत्वलंस्वस्यहृतस्य वर्णितं शोहरवस्त्रानने त्रुपंकजः
१७ विह्वायलज्जां बहुणयामहृतस्यतायदक्षसर्वं कुशलंतदोद्धवं श्रीमोदवत्वव हृदयेणइटगाक्लहंततिंस्थितेवतंदैदत्रिभा
वविह्वले १८ यशोदोवाच कश्चित्स्मरति मां कृष्णो नंदराजमथापिका भ्रातरं नंदराजस्य सनंदं दर्शनोत्सुकं १
९ नंदाग्रवोपनंदाद्याः सुहृद्भ्रातृन्नह्रजे ष्वषट् वैशामादोहमास्थाय वकालकेर्निर्वलोनवैं २० कंडकक्कीडयावैसे
खानंदं नंदनं दनः तत्र गोपानदेहं संयुक्तानक्दाचित्स्मरति स्वतः २१ पक्कोयं मे हृतः सात्रो न सुतावद्धव
युगे सोपिमां जननी वीक्षा दीनां यथीत्यत्कादिगंतवं २२ श्रुदोकणं क्षिरवतां तुर्निवां मद्धामते किंकरो
तिविनापुत्रं कथंजीवामि वाननद २३ पानमहं हृदेहिदयिमानहै पंगवंनवे पर्वदत्सुमपुरंहृदवहेमदा

८६

ग॰सं॰ व्रजखं॰ ९५

गृहे २८ यथा हि नक्षत्रं कृष्णो भोजनं कर्तुमर्हति २९ ममात्मजोयं श्रीकृष्णो जीवनं व्रजवासिनां व्रजेश्वरं कुले
दीपो मोहनो बाललीलया २६ लालनैः पालनैः स्नेहैः दिनं मे क्षणवत् गतं तद्विना कल्पवज्जाते विनाह्येनं दिने दिने
२७ वत्सान्चारयितुं कृष्णो ग्रामसीम्नि न दीनवत् न कान्विते नार्भकैः सार्धं स्वबाहोमथ वा गतः २८ हे मोहने निद्
रागतं कं नीत्वा य ललालनं च कारनं दनात्मजो यं तं विना खिन्नतां गतः २९ गृहे हि दाम्ना यशोदया नितं स्ते लपेक
दाचिच्छिशुः भांडे भग्नी कृतं दध्नः सोवापि च बितं व तत ३० सत्यं गोपालो ह्यवं ह भावं मंदिरं श्वावन्सुवीथीषु नन्द
स्य हरये ह नित्यं नमस्तं मम जीवनं धिकविना सुकंठं विषव निर्देंजगत ३१ नारद उवाच यशोदानंदयोर्वी
क्ष्य परमं प्रेमलक्षणं उद्धवो नितरां राजन् विस्मितो भक्तसत्तमः ३२ उद्धव उवाच दोसमानं सततं नन्द शिखरा वे
ज्ञायते त्वहो ध्रुव यो नन्द यस्मा नं कर्तुं तालं महायम ३३ यस्मिन् सर्वात्मके साक्षात् श्रीकृष्णे पुरुषोत्तमे ईदृशी च
कृता भक्तिर्युवाभ्यां प्रेमलक्षणा ३४ तीर्थारटनतपोदान स्वाध्यायो शस्तु लभ्या या सा युवतोर्ध्रुव पद्योः साक्षाद्धाम
क्तिः प्रेमलक्षणा ३५ मा शोचं कुरुतं हे नंद हे यशोदे तनेश्वरौ यत्र गद्यंनगरा गच्छत्कृष्ण सदा तन्न हि मायया ३६ सद्य
प्रयोगं नंद सूनुः कुशाल्या लिप्तदोः पुरिः यादवानां महत्कार्यं कृत्वा यश बलाः प्रभुः ३७ स्वल्पकालेन चागत्य
भगवान् भाग मिष्यति यस्मिन् सर्वात्मके विदिह श्रीकृष्णे नंदनंदने ३८ कंसादीनां वधार्थाय भक्तानां रक्षणाय व ३९ ह
सिन्या प्रार्थितः कृष्णोऽवततार गृहे तव जात मात्रो कृतं लीलं चकार स व लोकहितः ४० सतनास्या ह्व रचोषा
कटस्य निपातनं तृणावर्त निपातश्च युमलार्जुन भंजनं ४१ स्वमुखेच यशोदायै विश्वरूप संदर्शनं हंदाव
ने व भगवान् गोवत्सांश्चारयन्प्रभुः ४२ वधं चकार गोपानां पश्यतां वकवत्सयोः अघासुरस्य च वधो येनुकस्य
विमर्दनं ४३ मर्दनं कालियस्यापि वह्निपानं चकार ह प्रलंबस्य वधं पश्चात् बलदेवश्चकार ह ४४ गोवर्द्धनं समु ९५
त्यास ह स्वैकेन लीलया पुष्करं च यस्य तां विभूत पुष्करं चापि राति ४५ हे दानमनिर्वा सर्वं हे राजगृहे रजतानां

पतिः । भ्रूविक्षेपवधं कृत्वा केशिनं निजघान ह ४६ व्योमासुरं महादैत्यं मुष्टिनाताडयद्धरिः तथा वै मधुरायां तु चक्रेणैव त्रिमं
हामते ४७ विकत्थमानं रजकं करेणासिं जघानतं प्रचंडं कंसकोदंडं कनकतलद्रुमं जघान ४८ रंगद्वारे यथा नागः स्व
वेष्टितं पक्षपतंतं खलं ४९ द्विपं कुवलयापीडं नागायुतसमं बले शुंडादंडे हि संगृह्य पातयामास भूतले ५० चाणूरं मु
ष्टिकं कूटं शालं तोशालमेव च पातयामास भूपृष्ठे मल्लयुद्धेन माधवः ५१ कंसं मंचोत्कटं दैत्यं नागलक्षसमं बले मं
चाद्गृहीत्वा तं केशेषु भ्रामयित्वा भुजौजसा ५२ कंसानुजानष्टौ कंकादीन्बलदेवो महाबलः ममर्द मुद्गरेणाशु मत्तकान्दे
मृतकांश्च वध ५३ गुरवे दक्षिणां दातुं हत्वा पंचजनं महार्णवे एवं सांख्यरूपं पंचजनं निजघान हरिः स्वयं ५५ सुदुष्कराणि च
दिव्याणि ह्येतानि श्रीहरिं विना कः करोति महाकार्यं तस्मै श्रीहरये नमः ५६ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुरा
खंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीनंदराजोद्धवमेलनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४ नारद उवाच एवं हि नंदो
द्धवयोर्हरेः कथयतोः कथां व्यतीता रजनी राजन्क्षणदा हर्षवर्द्धिनी १ ब्राह्मे मुहूर्ते बोध्याथ गोप्यः स्वर्वे
श्मसु गेहे गेहे देहल्यां गालमालिप्य दीपांश्च वै निरूप्य च २ मंथानं(?) धृत्वा पादौ बध्वा विनेत्रं विधाय च ममंथुः
दधीनि पुत्राः स्निग्धा दधीनि ताः ३ नेत्राकर्षबलहारभुजकंकणकंकणाः वेणीमर्दविशालश्रुत्यध्यस्तुवतन
कुंडलमंडिताः ४ चंद्रमुख्याः कंजनेत्राः स्तुवंत्यो मनोहराः मंगलानि च चित्राणि श्रीकृष्णबलदेवयोः ५
गायंत्यः प्रेमसंपुष्टास्तत्र तत्र गृहे गृहे वो वेणो वेणुमानाम गावो रंभमाणाश्च तत्र ताः ६ सर्वत्र गोपिकागीतं दधि
मंथनमिश्रितं दीप्यां दीप्यां ततः सा एव विशिष्टा श्रीहरेरुद्धवो ह्युदीत १ ब्राह्मे वै नंदनगरे भक्तिर्नृत्यति उत्सव ७
एवं वदत एव हि श्रीमानुद्धवो स्नातुं नदीजले ८ अथ पार्श्वयोर्दृष्ट्वा ते नंदद्वारि रथं शुभं दृष्ट्वा विनिर्गता गोप्य ऊ
चुः सर्वाः परस्परं ९ गोप्य ऊचुः कस्यायं रथ उत्तमः समागतो क्रूरेणाक्रूर उत्तागतः पुनः येनैव नीतो

पातयामास भूपृष्ठे कंसं तु निवामकः इत्योपरि पाठः क्वचित्
सोऽपरि पाठस्तत्र ५१ ५)

मा॰ म॰
मथुराखंडे
९६

मथुरायां महापुर्यां श्रीनंदस्यानुजैर्वृत कुंजलोचनः १० कस्मिन्कुकाले जननीसहजं यं दृष्टानुरतं स्नेहवतां प्रतापवनं १
कन्दर्पयत्याना नावयं विषादरतं हि तु व्रजाल्मीक जनानितस्ततः ११ कंसानुकल्पं सहसावेतनिहते तेः सोयं पुनः किंच
जगंतुलं गतः भर्तुर्हत स्यापि हि पारलौकिकीम सख्याभिव थ्यैव कविष्यति क्रियां १२ नारद उवाच एवं वदंत्यो
गोपवध्वः तत्र स्तं च मुकुंदवेणु लिभ्यां पद्म हुरारा कृत्वा हिमानं त्वंवदैतं तर्किलकस्य पानं १३ मन सर्व
पद्मदलायते क्षणं कल्याकृति कोटमनोज्ञमोहनं पीतांबरं पदपटहेव्रतकुलां मालां दधानं नववेषं जीती १४
स्फुरत्सहस्रकद पद्म पाणिं वंशीयंरवेत करं मनोहरं बालार्ककोटिद्युति मौलिमंडनं महामणिकुंडलमं
डितानन १५ गत्वाकृति श्रीलनुहास्य सुखवैः श्रीकृष्णला रूप्य यरंतद्दवं विलोकसहर्षानपरिस्मितास्मितो
विज्ञाय गोविंदस्य स्वयंपुः पुरः १६ ज्ञात्वाप्यनंदेस्माहदेह्लवेः प्रभोः सुवाकानीत्यापरमाद्वेगतं मुखं हि हसु
कुमालं हतं पतेनौर्वोद्ववंताः कदलीवनं गताः १७ पद्मैवराधा वृषभानुनंदनीकृष्णात देवाकनिकुंजमंदिरे मकास्थि
ता तद्धिरहातुरा भृशं स्वं मन्यते सानुजगा हृदि १८ विना १८ वंमाद्दलेश्च दनपंकजहेचयं स्फुरा स्फुरच्छीतलनेत्रमंदि
रं कृष्णाचलवाफ्रतरंगसीकरं स्वतः सुधारश्मि गलत्सुधाचयं १९ एताह गायत्कदलीवनं चतद्द्याया वियोगानलवर्द्धि
ताभृशं वभूवतर्वं हततं हि मस्स सातकृष्णागमा मात्मतनं हि रहाति २० कृत्वोद्धवं कृष्ण स्वरूप मागतं चकारहराधास्व
तरवीभिरादरं जलात्तनाघैर्मधुपर्कसंगलैः श्रीकृष्णकृष्णेतिमुहुर्वदंत्यहं २१ राधां हि गोविंदवियोगखिन्नां कृष्णांय
थावंद्वकलात्तदोद्धवः नतो कृष्णागीकृतहृष्ण संपुटः सद्गदिलीकृत्य जगादहर्षिताः २२ उद्धव उवाच सदाविकृ
ताः पविस्पर्दे वो रायेस्तदात्वं पविस्पर्दे देवी श्रीकृष्णवंद्यः कृत नित्यलीलो लीलावतीत्वं कृतनित्यलीला कृष्णो
विभ्रमात्वमसीदिरामदारलाक्षि कृष्णलत्वमसि स्वरूपहा कृष्णः स्थिरत्वं च सीतासीताधी विष्णुः प्रभुत्वं किले ९६

वेदवीथ्या २४ कौमारः सृष्टिहेतवे कारादिदेवतात्वमेव हि ज्ञानमयी स्मृतिः शुभा लयान्तसांख्येतु न तत्परो हरिर्यो
योगवाहो वसुधात्वमेव हि २५ देवर्षिवर्यो मनसाह्लादिः स्वयं त्वं तत्त्वज्ञाना नित्यमह्लादवह्नि की नारायणो धर्मसुतोन
वेदाहि शान्तिस्तदा त्वं जनशान्तिकारिणी २६ कूर्मः सुरासुराणां पिलो महामभूः सिद्धि स्वमेव सिद्धहरेर्विता द
नसुतः कपिलो मुनिमहामुनी स्वरो राये सदा ज्ञानमयी त्वमेव हि २७ यज्ञो हरिः स्वयं किल दक्षिणा हरिरूपकामकल्पितेतु स
दा जयन्त्यः ऋषभेयदा हरिर्नित्ये स्वरो हरिरर्चिस्तदा त्वं स्वयं दक्षकामिनी २८ पृथुः स्वयं हरिस्तु मम भूर्द्व विर्यदा मत्स्यावता
तारस्त्वमहि श्रुतिस्तदा कूर्मो हरिर्मन्दिरसिंधुमन्थने नैव श्रीकृता त्वं सुमध्यमाहिवाहुको २९ धन्वन्तरिः श्रुतिर्हरेरो हरिः
परस्त्वमोषधी दिव्यसुधामयी शुभे श्रीकृष्णचन्द्रस्तु वभूव मोहिनी त्वं मोहिनी तत्र जगाद्धि मोहिनी ३० हरिर्नृ
सिंहस्तु नृसिंहलीलया लीला तदा त्वं निजभक्तवत्सला वभूव कृष्णस्तु यदा हि वामनः कीर्तिस्तदा त्वं निजलोककीर्ति
ता ३१ हरिर्यदा भार्गवरूप एक पुमान यादा कुठारस्तत्र त्वमेव हि श्रीकृष्णचन्द्रो रघुवंशजा दाशरथेस्तदा त्वं
जनकस्य नन्दिनी ३२ श्रीशार्ङ्गधन्वा मुनिवाद राघवो वेदान्तकान्तं किल वेदव्यासदेवा कृष्णो भ्यवहू
स्तिभूस्वलः त्वं रेवती व स्वभवं समास्थिता ३३ बुद्धो यदा कौण्डमोहकाय को बुद्धिस्तदा त्वं जनमोहकारि
णी कल्किर्यदा धर्मपतिर्भविष्यति हरिर्यदा त्वं तु कृतिर्भविष्यति ३४ श्रीकृष्णचन्द्रो हरिचन्द्रमण्डले रायेश
दा चन्द्रमुखी तिचन्द्रिका श्रीकृष्णसूर्यो हरि सूर्यमण्डले सूर्यप्रभा त्वं परितः प्रतिष्ठितः ३५ इन्द्रः सदा स्त्रि
लपादवेन्द्रस्तत्रैव राये शची शची ईश्वरी हिरण्यरेताहि हरिः परे स्वरो हेतिः तदा त्वं हि रम्यधीयस ३६ श्री
राजराजो हि विराजते हरिर्विराजते त्वं तु नियोगिनी ईश्वरी श्रीरा त्रिरूपो सिद्धहरि स्वमेव हि तरंगिणी तत्त्वो कमि
ताततरंगिणी ३७ विघ्नहृद् धुः सर्वपतिर्यदा यदा तदा तदा त्वं विदितानुरूपिणी जगाम्नायो हरिस्तोहरिः स्व
यं जगाम्नायी वरस्त्वमेव हि ३८ स्वयं सोऽयं हरिजगजगनंदनो ज्ञाता हि राये हरिमानस्तुष्टि रूपांकृता
तत्त्वमयी सर्वात्मिका लीलाचरित्रे लीलाता हि लीलया ३९ कृष्णः स्वयं हरि स्वपरं पुराणलीला हि स्वदिक्षु स्व

९८
ग॰सं॰
मथुराखं॰
११

कृतिस्तवनेव परस्परं संधिवृत्त विग्रहाभ्यां मनोपुराभ्यां हविनायकाभ्यां ४० गान्धाराख्यं वैनिशाशौ सदतं सोढं
परं मातुरकेनपीकेतत्वे ह्लेनकालेन विधायकार्यं तत्राग्नामिष्यामितद्भुतकवाकं ४१ गन्धेख्याम देवमालानिकृ
सदतानि पत्राणि सुमंगलानि प्रत्यर्पितं स्यपतं च योध्यः कृष्णप्रयाणं बृजनंदवीला ४२ इति श्रीमद्ग
र्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीकृष्णदर्शने नाम पंचदशोध्यायः १५ श्रीनारद उ
वाच । राधायत्तं संगृहीत्वाश्रीरोनेत्रं तत्पात्रहृत । विधाय वाचयित्वा ततस्तत्वा तत्पादपंकजं १ स्मृतिक्षे
मातुरराज्ञनमोचयित्वाश्रु हेततिं मुकुन्दायपरं राधापादवस्त्रप्रयत्नतः २ कुंकुमासुकपादीवद्धवैः पुन
श्चरत्नैस्सहा अर्चिताचामरांदोलैः पुनश्चैतन्यतां गता ३ वियोगाहिंपुत्रं मन्त्रं राधांकमललोचनां वीक्ष्यो
द्धवस्त्यागोप्योमुमुचुश्चाश्रु हितति ४ तासामश्रुप्रवाहेन राजनहर्द्धावनेवने सद्यः कल्हारसंयुक्तोजा
तोलीलासरोवरः ५ हस्त्यापीत्वावत्सला त्वाश्रुत्वाचैकांकर्णांतरः कर्मबंधविनिर्मुक्तः श्रीकृष्णपरमुया
त्रप ६ अथोद्धवमनुस्वाकृत्वा श्रीकृष्णंगमनं पुनः पप्रच्छ कुशलं सर्वं श्रीकृष्णस्यमहात्मनः ७ राधोवाच
आनंददं श्रीव्रजराजनंदनं द्रष्टुमिच्छाम्यकस्मिन् स्मयेषु नप्रभं त्वं नमस्तीव समुत्सुकाम्यं नंदविंदकोरीवतदी
दृक्षोत्सुकः ८ कास्मिन कुकाले विरहोद्भवमेव नेवैव कोकल्य समः हलाः हलाः निशीथिनीयं हृदया
द्दैलनं करोति गोविंदपदं द्वयंविना ९ क्वाद्य तदा चैव हजमानामिष्याति कवोति किंतवहरि वदाम्युतमे अ
द्यैव पक्वेन यता किलाहवाः स्म हा हा निर्यातिमयामितानुताः १० इत्थं ब्रुवंतीं वमदद्भवपीतल्लं जातं प्रसन्ना
स्मिसमागतेत्वयि उद्धवप्रसन्नाजनकात्मजापुरालंकापुरं वापुनस्तेस्मागते ११ अश्रुधारांविधायाथनिजमीदृश
नेविहृत्यविस्मृत्य वाक्यं गादितं मथुरां गतोपः तस्मात्यद्धवलिखितं धाम्नतं नमनोतं कान्यत्किलमंत्रविदं
वदिष १२ उद्धव उवाच गत्वापुरीं तं अपरं विरहं निवेद्य पादौ विधाय निजनेत्रकलेन राधे नीत्वा हरिं तव ११

पुत्रः पुनरागतो स्मिमा यो भ्रमयद्यकुरु कमे समयद्यस्मदं द्वैः १३ नारद उवाच अथ प्रसन्नाश्रीनाथश्चंद्रकां स्यौम
लीपुभो नामरंगे चंद्रदत्तौ उद्धवाय ददौ स्वय १४ सहस्रदलपद्मो हेटतं चंद्रमनमयुरा उद्धवाय ददौ नाथ प्रह
स[illegible]कवत्सला १५ कृतं सिंहासनं दिव्यं वामने है मनोहरे श्रीकृष्ण मनसो भूतेद ददौ त स्नेह विप्रिया १६
[illegible]र्ज्ञानसंपन्नं सर्वदेसीकदेवी कं कृष्णहं योगकर्तत्वे समदा तव भविष्यति १७ भक्तिं विर्मुक्ता
वाक्यं प्रेमलक्षणलक्षितं पुनः ज्ञानं विज्ञानसहितं वैराग्ये सादरौ पुनः १८ कोस्व हृतं तामु हरि सानीतं हृ
द्भामनसीभूम्र चंद्राननाददौ तस्मै उद्धवाय विदेह वाह १९ तथा गोपीगणाः सर्वे भूष सानो चपं
भुमं ददुः प्रसन्ना हे राजन्नुद्धवाय महात्मते २० नारद उवाच कृत्वा वद्धोपगावेः भुमार्ग्ये हृदं
गतापं किलनायकायां उद्धवस्य नाराहुज गोपवध्वः सदस्थितं कृष्ण सर्वं द्यथकताः २१ गोप्य ऊचु
यत्र यत्र स्थितिं वदामुनः किंतु तद्व हरि लोक मत्रुतं त्वं पराप न विद्धां हरेः सर्वाम त्र दिनमतदा क
तिमहान २२ उद्धव उवाच यथा स्म स्वयदे वे सं न थापु कां न्यानत्य हो अनुवेलं गोपवध्वः पयपतो
मेन संस्थापः २३ एकदा नां समान्नृपस्तु त्वा पु त्राम्न रहस्कर कथयाम्नास हेसं चित्स्यं नंदनंदनः
२४ श्रीभगवानुवाच गुरो भुसके किलवं यनायनकं मतः पुंहि चतुकपेस्यात मनोहृयोः कारणमा
हृराजित्वा थततकौ विवरे देहंगः २५ यदा स्वयं हृस्वपरात्वं मान ध्यात्मयोवोन विषाव देन
जानाति सर्वत्र यतं विवेकी नदा विजयान्मनसाकषायं २६ यावद्धनो मध्यगतस्तु स्थितः स्वं रूपमर्के
नहि हृदकप्रपश्यति तावत्य नान्मानमसो प्रयान जेगुले स्मयातेषु नातेषु पश्यति २७ स्रलात्वद्धदेरसि
ननतवतो गनास्त स्माद्धि योगं कुरुतात्र हायनं यत्सां स्यामावैः किलत्यपतेपदं तयोगभावेरति गम्य

ते स्वतः २८ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां मथुराखण्डे नारदबहुलाश्वसंवादे राधागोप्याश्वासनं नाम
षोडशोऽध्यायः १६ नारद उवाच श्रुत्वा श्रीकृष्णसंदेशं प्रसन्ना गोपवल्लभा अश्रुस्नुस्वो वाष्पकुंजाः
ऊचुः शोपगाविंदस्य १ गोलोकवासिन्य ऊचुः विदेशं गतवान कृष्णस्त्यक्त्वा सर्वप्रियान जनान तदुपरि
स्वयोग महोन्निर्मोहितावले २ द्वारपालिका ऊचुः चकोरे ग्लौः पंकजे कोऽभ्रमरः पंकजे यथा वात केचन
न: प्रीतिं न करोति कदाचन ३ शृंगारप्रकारः ऊचुः चंद्रमित्रं चकोरो ऽति सख्यात्वद्धिं हृदा भुवि द्वियात्रा
यद्विलिखितं तत्र्यावं तन भवेदिह ४ शय्योपकारका ऊचुः व्याघ्रो हि हत्वा हिमवान्सारंगति त्वरमातुरः का
टाक्षेस्व प्रियान हत्वापि निर्मोहीन समः स्पदो ५ पा[illegible]का ऊचुः जानंति विरहज्ञे दुःखं नान्यो वेति कदाचन
यथा कंटकविद्धांगं व्यथां चान्विह कंटकः ६ वृंदावनपालिका ऊचु अग्नि गतं प्रेम सोऽश्यम न्वितो हि
वेत्ति तत् तन्निमित्तो न जानाति स्नेहं कर्मेन्द्रियं यथा ७ गोवर्द्धनवासिन्य ऊचुः पुरंध्री प्रेम कृष्णो वै सो ऽनंध्री
नायको भवेत् सोलोकोऽमिसुकिन स्यवकृनांकमाश्रितेन किं ८ कुंजविधायका ऊचुः द्वारकायदी कुंजपुंजे गुं
जन्मत मधुव्रजे स्वद कलकंठी कलगीयो वैतसोऽयं शृयते कथा ९ निकुंजवासिन्य ऊचुः वृंदावने मत मा
लिंदकुंजे कलिंदजातीर कदंबपुंजे समेत्य स्थले तस्य वल्लेस गोपंस गोयनं वेदस्नेहे भजामः १० यमुनावासय
उवाच वियानुर्नदया किंस्वियस न किं विपुनस्त्रियः भूतानि सकलान्येव की उनाविय यथार्भकः ११ कुञ्जा
पुनायर्जुनमानवि युद्धदाली विदानी तु कुलीनतां गता कुरूपिणी स्वपवती व भवद्धोस्तु दिने दिने प्रभा दु
कामिनी १२ मन्मथ उवाच कदा तथा स्म न तमथो भर्त्रिं षति यथापुरंध्री हमयः प्रदर्पते गोसंदर्शं
मा कुरुतत्र जं गतः सदन्नकस्यामिजगो च राजयः १३ मधुमाधव्य ऊचुः दोषोन चास्तु द्व नाम्य वस्य व १८

हरिस्थिता श्यामलपतिं गृहीत्वा विधाय भोगं किल नो विधेगेयो गंदर्भी यो नितंबचारुलिकुन्ना १४ विर
आयुष उवाच एतानकस्यापि भुजंगप्रियां हे एतद्वहंतो न एतद्युवास्यात तं द्रोन स्वयं कुरुते एतदापं
चतुर्दिनैर्मामनमलंकरोतु १५ ललिता उवाच नामाभिकें विनिकार्थितं यया बकार विमंकिलको
सालापुरे कुञ्जैव हेयं मघरागुरेगाना कुञ्जैव किंकिंनकमेतिगोपिकाः १६ विशिखा उवाच गोचार
णयानुवरैः व्रजंत सखोर्थ्यंतं स्वपुरं विरामैः मते भ्यानं हि विउवयंत श्रीनंदपत्नं विहि विलासामः १७ सा
पाल्युवाच संकेतवटी यौ मुपटे श्यामलप्राणदोर्मोदृष्टैदोर्नियाय [illegible] न्यस्मा हर्षमीलितदृ
न हरितं हि कटाक्षपात १८ सुहृत्सख्य ऊचुः वीत्युर्वंदनतनंगतुंदरंनेत्रमसूनवंताहि द्विपस्पति नंदना
नतनयो पुरी स्थितेऽस्मिं भविष्यति व्रजामुतन्सवं १९ वोतुस्मसख्य ऊचुः वेणुनादमधुरध्वनिं वनेऽ
विनाशकुसमैस्तु वर्द्धनं श्रोत्रपुगमारिहृनः स्मरणोतिनो विस्मरं गीतमनवायसाः परं २० दासिंपालसख्य
ऊचुः सीत्याखवर्मितं हि वितुंनयनेन तु तुंपनैश्च हिमस्मादरेण गुरुं प्रणामैरनिकेतरने नमितं हरुनंके
न वशीकरोति २१ मुनिरूपा ऊचुः यज्ञागाराद्विषु भवेशु परं हहे तु हेतुः स्विदस्य विद्वं तिगुणाख्य
पेन २२ नैतद्हि संतिमहर्षिदृष्टिपदैव संज्ञास्मस्तेन मोहि सिवविस्मृति विस्फुलिंगाः २२ ऋषिरूपा ऊचुः
नैवेसीतुं प्रभुरयं बलिनां बलीयान् मायान राज उतनो विषयीकरोति तद्हस्मसर्मिममुंपरमंप्रमो
ने शुद्धं पराप्य रतर्समरणेगतार्थः स्म २३ देवांगना ऊचुः शृंगारसाकं साककलाद्यु वनाबर्हदेरावेण स
र्ग तमहीने ह्युपरस्य पस्य २४ नगौदयः किल भवंति तवेवक्रकेलिसर्गान्यरंतुपविलसितरंनताः स्माः २५
यज्ञसीता ऊचुः श्रीमल्लिकुंजलतिका कुसमाकरोयं श्रीराधिका हृदयकंठविभूषणोयं श्रीरा

मंडलपतिर्व्रजमंडलेशोऽत्र त्वं तु मंडलमहीपतिपालकोऽयं २५ रमावैकुंठवासिन्य ऊचुः योगोपि कामकल
शून्यमलेपकमहं दावनं च निजपादरजोभिरद्य पः सर्वलोकविभवाय च भूव भूमौ तं भू विलीलामुरगेंद्रभुजंगम
ज्ञानः श्वेतद्वीपस्था ऊचुः यद्योगिभिर्लीलंपि विरस्य ज्ञाने तं ज्ञः स्वपुष्करेशोऽत्र चतुष्करेभिर्गीर्भिः ध्यात्वा वभौ स्त्रीव
जनाजनेंद्रनः कृपाकरोऽसौ न हि विस्मृताः कदाचित २७ ऊर्ध्ववैकुंठवासिन्य ऊचुः यथा मत्स्यकच्छपेनेंद्रेणगा
ख्यानं विपश्यताः न ह्येतं हृस्यते यावत्ताभिः किं पेत्स्येव न २८ अजितपदाश्रित ऊचुः निहृदाशोऽह
येकिंचनोन हिंचोऽहमिताविना छित्वातं मधुरं प्रागान्न्यास्त्वयसंयसाख्यगः २९ लोकाचलवासिन्य ऊचुः
कल्पपुष्पं यावद्धमादिस्यांतरे अहोऽनलगं कुत्रापि पद्मलग्रे यथा ह्यस्तिः ३० श्रीनगस्था ऊचुः कार्यलिपे
न यस्मोऽहं तिकृपा तुलनाशोदयं यत्नानित्यस्तैर्लोकाः कपटेनैव वमित्रतां ३१ मेरीचित्य ऊचुः यन्नंदत्वात्तर्तु
रद्वेन तुंदत्वात्रुपं व्ययात यन्नंतनुंत्रपंदद्यान्नित्रकार्याध्यमिहृद्धि ३२ कौशल्या ऊचुः नकोपि जानाति
विपोतजानंदस्थां जीवं विनाव कुंमलं नसोऽपीदि भूपाद्गुरोवातालविभिन्नमानानमाम्नत्कदापिप्रियदिप्रयो
जनं ३३ अयोध्यापुरवासिन्य ऊचुः क्रांत्वानिवांस्यांविनियापद्यावाणोजनाम्नत्वाखांसद्युनापुरस्य यो
वंचेत स्यापविवालस्वन्नोनिर्मोहनांश्चेत्रमहोविदिवे ३४ पुलिंदका ऊचुः पत्नंवरं कतुमतीवविक्रले
ममावातां हृदयेन स्वांपुरावने यः कारयामासविकूपिसिव लालसोऽसिस्तुलांतेनतुवाः कृपाकलाः ३५
सुतलवासिन्य ऊचुः भक्तंवल्लिहत्यपरंव भूविदंनीत्वावलिंयः कृपयैतोदवंयह अहोकष्टंतस्यकरो
नितेव नंमायावदोर्वांसनकूपयामिलाः ३६ जालंधर्य ऊचुः पुत्रातिकसंप्रगाते सुरोतमेकायाथे
मकवरेततोऽद्यं भूत्वान्नसिंहाः क्रतवानसहायमहोपकारानिहृतताप्रहस्यते ३७ भूमिगोपा ऊचुः

१८

॥ अहो निर्मोहिजनस्य वित्तं परं च मित्रं गतं तु न योग्यं सुखेन चान्यद्धृदि भावमन्यद्दैवो
न जानाति कुतो मनुष्यः ३८ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखण्डे नारदबहुलाश्वसंवा
दे श्रीकृष्णस्य गोपीवाक्यं नामैकादशोऽध्यायः ११ बर्हिष्मतीभवा ऊचुः अहो लघ
त्वे कृपया हि निर्दयानुहृन्यवाचा हतनु महात्मा तामन्वधावद्धृतसंज्ञनी स्वनीमूर्त्वा च दयालुः स भुस
दिराजः १ लतागोप्य ऊचुः स्वयं तु धर्मं वानविमज्य सर्वं यत्र त्वं तन्निर्दिश्य वा नियतुं महात्मा तद्ध
हृदयेषु सुरासुरेषु भूत्वाप्ययोषितमदर्शकल्पिताः २ नागेन्द्रकन्या ऊचुः अहोऽद्भुतोऽमेनमा
लोचनं हरेः समागतां सूर्यनखं महावने चकार सौमित्रि सरवः कुरूपिणी महोद्भुतं तस्य तपा
किमप्रियं ३ समुद्रकन्या ऊचुः नित्यं वा हस्यत्र यातिदाशुतेः स्वं सुखं जनानां स्त्रीयाकथं
सुशीलाचवचं बलान्स्मिन कथं स्त्रिया अप्सरस ऊचुः अस्पष्टीत्यां कर्णाहे यातेवैकवणस्वतः
त्यजं तु कान्ते नायि भवतीनां कृपा कृता ५ दिव्या ऊचुः सर्वमेव मोचलिङ्गनीत्वा च लिङ्ग वक्रादयाप
रः अथो ह्यपि मनुष्यैर्नाप्यस्त्रितं तत्कथया भवत ६ अदिव्या ऊचुः मातरूपायुतं शान्तं परं तं
तं मन्तुं पुरा दैत्यैर्वीर्यं गतं पश्चाद्वरं दत्ता लोहयानिधिः ७ लतावृत्त्या ऊचुः सर्वं कष्टगतं भक्तं
कायायवंशवै पश्चाद्वरं हृत्कृपया न सर्वदीनवत्सलः ८ रजोवृत्त्या ऊचु रुक्मांगदहविश्वाद्धांवरी
षाणां स्तनां हरेः सत्यं परमहितमदरौ पुनर्भागवतीप्रियं ९ तमोवृत्त्या ऊचु वृन्दायेन कुले मामा
कुलिनां वलिनां पुरा कुलमप्यावलिन्याद्युकुज्ञापाकुलितो ह्ययं १० कृपालीद्येकतो वक्राक्षा
त्यतीजवप्यवल्लन किंतु कुब्जा त्रिवक्राच श्रीकृष्णेन त्रिभङ्गिना ११ परस्परं तीनां कृष्णस्माकौनेत्रेऽतः पूर्व
गतेऽस्मिन् अथवाधिः पादगवीदृपं वा मनस्य कथोतिहि १२ पीतत्वं त्वचगतायाद्दौ यौष्ठिलं यथा गतौ

चनः मनोऽभिभूतं तं पुत्रं माधवं माधवं विना १३ सपत्नीका च विह्वला मामागतां तमुद्धवः स्वगे
हा देव कस्मिन्नाम्येद्रष्टुं द्रक्ष्यामो नंदनंदनं १४ नारद उवाच इति श्रुत्वा ततो गोपिका प्रेमविह्वला
गोपिकाः सर्वाः श्रुत्वा राधां नद्यो यथा १६ उद्धव उवाच यदि स्वर्लोकमेकस्मिन् बभाषे नुवरा त्वजे
गंतुमाज्ञां देहि मे यमुनामनुष्ठितुं स्वगेह १७ प्रतिपत्तं देहि शुभे श्रीकृष्णाय महात्मने तेनैतं
च प्रणम्याशु समानेष्येन वातिकं १८ नारद उवाच श्रुत्वा राधा लेखनीं च नीत्वा पत्रं स्वहस्तके
समाचारं चिंतयंती तावद्भ्रूसिक्तु स्रुतो वृषाः १९ पत्रमन्यत्तत्समानीतं राधया लेखनीं प्रतं ततः स्वासी
कृतं जातं नयनांबुजवारिभिः २० कृष्णप्रवाहं मुंचंतीं कृष्णसदर्शनलालसां उद्धवो विस्मयी प्राह
राधां कमललोचनां २१ उद्धव उवाच कथं न लिखसि राधे त्वं कथं शोकं करोषि हि सर्वं तत्
वद त्वमिह यथार्थं त्वं लेखनं विना २२ नारद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य राधया गतवाच्यया
सर्वाभिर्गोपिकाभिश्च सखीभिर्भूतचोद्धवः २३ नत्वा प्रदक्षिणीकृत्य राधां सा हे स्वकीयकां गोपी
गणाननुज्ञाप्य नत्वा नत्वा पुनः पुनः २४ रथमारुह्य दिव्याभं रत्नभूषणभूषितः गच्छन्पथि
मानोऽसौ संध्यायां नंदमाययौ २५ मार्तंडे उदयं प्राप्ते नत्वा गोपीं यशोमतीं नंदराजमनुज्ञाप्य न
वनं दीनं स चोद्धवः २६ नत्वा प्रदक्षिणीकृत्य राधां स्वकीयकां वृषभानुप्रवेशं चानु हनुज्ञा
प्यलोकतः २७ तथा कृत्स्नास्व स्वनगरीनगरमारूढा निर्गताः द्रुतं तमनुगाः सर्वे गोपा गोपी
गणाश्च यथा संनिवृत्य यतान स्नेहाद्धवो बुद्धि हतमः ३० उद्धव उवाच किं देवकथनीयं मे भ
वतो मे श्रुतं हि ते विपत्त्वमं राधिकया गोपीनां देहि दर्शनं श्रीकृष्ण सदेवदेवेशं हमानेषु
तर्कं तिकं ३१ उत्थं वाक्यं वचने भूतं वदन्नदक्षयानिये ३२ प्रह्लादकृष्णं नंदयोः प्रतिसंव

लेभ्यश्च वृंदावनप्रस्थसाह्वान यथा वर्षीयसश्च वसो ... कृतार्थ भक्तेभ्यश्च वरदं वरदं ३७

इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे गोपीवाक्ये उद्धवागमनं नाम षष्ठोऽध्यायः १८ नारद उवाच अथ निशम्य भक्तस्य वचनं भक्तवत्सलः सत्वरा ...

स्वकर्णे तं गतुं वक्तुं चकार मतिं १ बलदेवं समाश्वास्य त्वा कार्य भावेषु सर्वतः हेमाढ्यं किंकिणी

जालं वं चलास्वर्णिं योजने २ रथमारुह्य दिव्यामनुद्धवेन समन्वितः भक्तानां दर्शनं दातुं

प्रययौ नंदगोकुलं ३ गोवर्द्धनं गोकुलं च पश्यन् वृंदावनं वने प्राप्तो भूतपुलिने कल्लोलकालिंदी

देमनोहरे ४ कोटिशः कोटिशो गावो दृष्टा ... पश्यन् यथा वृंदया सर्वत ...

योधरः ५ उद्धवस्य करौ वलास्य ... भगवानाः सर्वतस्काः मुखे ... रखो ग

तव्यथा ६ ... उद्धवस्य प्रपश्यतः ७

श्रीगोपालो ... अर्धक अर्धक श्री ...

... जार्भकः श्रीदामाद्या ... ८ गोपा ऊचुः

रथं ... गोभिगावाः क

... १० ... किंतु ... नंदनः

स्फुरंति ... श्रीनीलकंठः ... ११ नारद उवाच इत्थं

विचार्य मनसा गोपाः सर्वे समागताः ... १२ अथ

... उद्धवो ...

१०२
ग॰ सं॰
मथुराखंडे
२१

मुंचन्नेत्रांबुजं वारि प्रेमदे रोमहर्षकृत् हर्षयुक् स्नेहे भक्ते स्मृतकान्तास्तस्यैव कुंकेलिमहीतले १४ ॥
तेत्वर्वै रुरुदुर्गोपाः मुंचंतोश्रूणि भेमिरेथिल प्रवकुं न हन स्त्रोः श्रीकृष्णविरहोपविह्वलाः १५ परि
रभ्यतमः साह्लात श्रीकृष्णो मथुरयागतः आस्वना सा मासनता प्रेमानंदस्त्राकुलाः १६ उद्ध
वः प्रेषितो वकुं श्रीकृष्णेनाभूकैः सह आगतं कथयामास श्रीकृष्णं दयतने १७ श्रुत्वागात
नंदस्तु श्रीकृष्णं गोपवल्लभं आनेतुं निर्गताः सर्वे परिसर्लीमनोरथाः १८ भेरीमृदंगपटहैः ॥
कलस्वनै रसप्लुंभे द्विजवेदघोषणैः गंधाक्षतैर्मंगलवाक्सिव्रतैः श्रीनंदराजो गिरिदुर्गीय
सोदया १९ ततः पुरस्त्वान्य महोत्सवं तं गजं रंहेद्ररघुडाधूतहेमलदामसं स्खले सुराद्यो श्री॥
ह्वयभागुरस्थो भान्त्याकृतिलवकलावतीपुनः २० नंदोपनंदावृषभानव स्वगोपाः सहस्र
लक्षलाभकाश्च ह्वं वेणुगुंजापरिपिच्छयुक्ता विनिर्गताः सर्लीमनोरथास्ते २१ गायंत
श्चावाद्यपनंदनंदनं नृत्यंत आस्फालितपीतवाससः वंशीयरावैश्च विषाणकाहलैः प्रह्लक्षि॥
नादसिंदलालसाभृशं २२ सखीमुखेभ्यो हृदि मानवं यं विस्मयपराशयना स्तुत्यिता॥
नामः स्वभूषाः सद्दृष्टौ प्रहर्षिता प्रीतास्वको ध्विनवपद्मिनी यथा २३ द्वात्रिंशत् दलो किलश्चेउ
साद्धैर्यूथैर्युता मैथिलगोपिकानां आस्य फगरायांसी दिकां मनोज्ञां समायवौ श्रीयदुदर्शना
र्थं २४ तथाहि गोप्यः किलकोटिशश्चान्यत्का यत्सर्वस्वगा हस्तकृत्यं व्यत्यस्तकायत्सर्वस्वगा
हस्तकृत्यं व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः प्रेमद्वलात्मनौ गाः २५ सर्वैर्व्रजं पादप॥
गोमृगाद्विजं प्रेमातुरं वीक्ष्य समागतं किंतु श्रीनंदराजं पितरं च मातरं नंदानामकृष्णः कृता॥ २१

मस्तकांजलिः २६ श्रीनंदराजस्तमवंद्यविराजातं प्रजानां ह्यो भ्योहृदयेस्मिथयतं हेस्नापयाम्यहं
मुमुनेत्रजैर्जलैर्यशोदया प्रापश्चमनोरथाश्चिरात् २७ नंदोपनंदान्वृषभानुमुख्यान्सर्वान्व्रजा
लिङ्गत्य च नत्वा कृतार्थीः तथाव यशोदास्वपरस्परं वालवृंसहस्त्रगहस्तैः स्थितो भूत २८ ततः सभा
स्तुत्यरथे हरिः स्वपुरीं यथा यनंदं च राजेंद्रशोदया नंदोपनंदैः सहितो वालवालैः श्रीनंदराजस्य
पुरं विवेश २९ तदैव देवाः किलपुष्पवर्षं स्वाचारलाजं पुरगोपिकाश्च प्रचक्रिरे तत्र जयेति गेवा
लं स्नात्वैव गोपकुहृमागते हरौ ३० धन्याः स्वकाते परमहृदवीपयन्नेवस्त्वाद्या किलदर्शितोऽत्रं त्वंनी
व नंगोपजनस्य गोपाऊर्वृर्भिरागारुदवेदमार्गैः ३१ इदं मया तेकथितं नयेमापुनर्हृजेऽन्यागा
मनेहृवेश्च किमिच्छसि श्रोतुमथो मुखानेः यदेव सिद्धं शुभदं पवित्रं ३२ इति श्रीमद्गर्गा
यां संहितायां श्रीमथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कृष्णागमनोत्सवो नामैकोनविंशोध्यायः
१८ बहुलाश्व उवाच अहो चकार किं तस्मात्तू भगवान्व्रजमंडले नाम्न्यां धै गोपिकाभिस्सक
थं स्विदर्शनं दृढौ १ गोपीमनोरथं कृत्वा मथुरां माहगमत्कह एतन्मे ब्रूहि विप्रेंद्र त्वं परावरवित्त
मः २ नारद उवाच संध्यायां चायया द्दनः श्रीकृष्णो भगवान्स्वयं एकांते यत्र तत्र लीलास्वरुजागा
मकंदसीवनं ३ स्फारसस्फुरज्योत्स्नेभृगतद्वेमावेष्टनचर्चिते कृष्णावन्नत्तीकृतंवेसुधारं
म्निमालास्तथं ४ एतादृशं वनं राधाविहियेवामानलवर्धनात् अलीभूतं हिलतत्त्वंकसुमामातां
हिरवनति ५ तत्रैव सर्वगोपीनां मानानुभवाः समागताः तदेकमेवेदनेव कृष्णंकीयवाजमनस्य
हि ६ उत्थायमहसा माजहुं यथावत्तनुजा श्रीनंत्यमाधयो कृष्णं सखीभिः परिवारिताः ७

१०३
गः सं
न शुरुंपं
२२

दृष्ट्वा वासनया याद्बीनुपश्चात्तापमनोहरात वदंती साद्दर्शकं वाक्यं कुसमले कुसलाधिका प्रवक्तं
दर्पकोटीवांकाद्युर्येहाविलंहवि दृष्ट्वा नायजहौदुःखेहरम्प्रज्ञात्वा तुलंयया ८ प्रसन्नाग
तेत्रसंगारमकरोत्कीर्तिवदनी तयानोकादिसंगारःपादेकसेवातेसती १० नचंदने
चताद्वलेभोजनंवस्तुयानयं नक्कनंदिव्यस्यनंहासंवानकनंतसेवित ११ पतिसर्गतनंक
स्नेनपविसर्गतनंप्रिया स्नानेदाश्रुरिनंतुवंनीप्राहहदाह्रदयाभीरा १२ नायोवाच किप
हूरेयद्युपुरीन्नागतः किंकरोमिविदि किंवदेहंरहोदुःखंभवंतोऽसैदोहासविसः १३ सीदा
मराजमहिषीदमयंतीवमेथिली नयन्नत्रकांपुरस्कृत्यवदेपविरहेरितं १४ श्रीहृंदावन
वंदंत्वांहानसयमेसमुत्साहे तवसयक्षेदेवेनात्रयदेवनंत्वंपदर्शितः सून्याकोयिहजेना
ली यस्यप्रेमप्याखनागतः नारदउवाच एवंवदंतीनतंतरुदंतींचाप्रियंवीक्ष्यकृष्णोनुकंपाः
प्राहवास्यामाससनयेनमधुःस्वस्ह्यदोर्भ्यांप्रवदंतुनेत्रः १७ श्रीभगवानुवाच कास्योचंकृष्णरायेतं
त्वमित्याहेमभागताः प्रावयोर्मेदृन हितंतेजश्रीकंठियजनैः १८ यथाहिद्युचंद्रेयावल्यंनयावा
सर्वदाप्रभे यत्राहंत्वंसदानत्रविस्नेषेनहिचावयोः १९ सर्गेद्रस्नेपरंब्राहंतहस्यात्वंजगन्मह्
विस्नेषप्रावयोर्मध्येसपक्षानेनपश्यत २० यथाकाशःस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहा
न तथाजलंसहस्रंरूपंतेजोव्याप्यश्रुतियोर्भवे २१ सुवंलहिपिशावलपृथीवस्थितानावरानने तथा
विकाररहितोऽनलवद्विगुणैरहं २२ तथात्वंपश्यमनुराबंसदानंदोभवेततः स्नुहंमसैतिभा
वेनह्वितीयोम्निवरानने २३ एवहृनीमथ्यानातस्तुस्थितःस्वक्रमर्कनाहिद्वकृपयपश्यसि नावका २२

रात्मानमद्वैप्रयानजैर्गुरोर्मल पातेषु पश्यति २४ गुरोषु लक्षं किल वंचना यरकेमनः पुंसिवतु क्षयेस्या
न मनोहृयोः कारणमाद्भुरा चर्जितात्वा पतनकौविद रेद संगाः २५ सर्वहि भावं मनसा परस्यांस एकतो भा
मीतिजायते ततः प्रेमैव कर्तव्यमतो न पिस्वतः प्रेमणा समानं भुवि नास्ति किंचित २६ नारद उवाच इतिवा
क्यं हरेः श्रुत्वा प्रसन्ना कीर्तिनंदनी गोपिकाभिः समं हंसोलज्जा मासमा चयं २७ स्थगरा प्रांद्रवेः सान्नात
कार्तिकं रासमंडले गत्वा ननाद मुरलीं गोपीभिः राधया सह २८ यमुनानिकटे रासजनरासा राधिकां
पतिः रासाभिः सुंदरीभिश्च रासवंशोरसज्ञ सह २९ यावती गोपिकाः सैव नमाला विरचिताः पीतांबरः
पद्महारी प्रभानार्कं किरीटयुक् ३० विद्युल्लतास्फुरत्प्रोद्यद्धेमकुंडलमंडितः वेणुमह्लादयन वंशीतटे वे
शोद्भुतरूपतिः ३१ स्फुरत्कौस्तुभरत्नाढ्यः प्रचलत्तिलयकुंडलः रराजरासपराहेयथा रत्या रतीश्व
रः ३२ सच्चापशाक्रोपयोमस्वर्णबन्धुच चल्पा पया वृंदया वृंदकारण्येन यावृंदावनेश्वरः ३३ वृंदावनं चपु
लिनाः वनान्युपवनानि च पश्यन गोपीजनैः सार्द्धं किर्तिंकोवर्द्धनं ययौ ३४ गोपीनीपातनवुत्यानां मा
वं वीक्ष्य व्रजेश्वरः भगवान रसयासाकं तत्रैवांतरधीयत ३५ श्रुत्वा गोवर्द्धनाद्रेस्तुदक्षे योजनत्रयं श्री
खंडुकेय संयुक्तं रात्रपोरो हि लाहलं ३६ लताकुंजविकुंजेश्च पश्यन ग्रन्यातत यासह विश्ववाचसीधौव
म्येकां वुनीलतिकाल्ले ३७ तत्र देव सखोद्यमधु वर्द्धिनापोन निर्मितं याज्ञीनद्रुमनकादिहंससारससंकुले
हत्तटलपद्मेश्च मंडितंतडितस्तततः भ्रमरध्वनिसंयुक्तं पुंस्कोकिलरुतहृतं ३९ विकचत्पद्मगंधाढ्योनती
वेमंदमारुते रम्या राधयासार्द्धं मायवो निषसादह ४० ततीरेवतयस्यंतं सभुंनाममहाद्भुतं यदंकैन स्थि
तेनाम्प्रवक्ष्ये क्रमस्थानंततपरं ४१ बालित्वर्षेसहृतारिणि बालिवर्षसमानिव निरतंनिर्जलंशीतं श्रीकृ
ष्णसंवरणसोहृ ४३ मकरंदवीक्ष्यते राधिकां हसंती माह माधवः श्रहास्युकुक्रमकोयंपश्य भक्तिं मद्गतुते ४४

१५
ग॰ सं॰
मथुराखंड
२३

हीरमौक्तिकस्रेणसौलमुद्रैर्दिव्यैः शुभैः नक्षत्रैस्तैर्मकरैर्विहाय च समं प्राप्य तेन वै ४५ द्रुविस्तारात द्रुदयाद्धृ
वा श्रुतिरोहितः ध्यानात्प्राप्तं हरिं वीक्ष्य मुनींद्रः श्रुतिविस्मिता ४६ नेत्रे उन्मील्य ददृशे श्रीकृष्णं कथयातं स्वनं
चंचलयेवाद्यं रज्यंते दृश्यो ददृशे ४७ उत्थाय सहसा सोऽपि हरिं भक्तितत्परः प्रदक्षिणीकृत्य हरिं सराधिकं प्रणम्य
मूर्ध्नि निपपात पादयोः वाष्पक्लिन्नः संवदत्गद्गदस्वरः ४८ ऋभुरुवाच नमः कृष्णाय कृष्णायै राधायै मा
धवाय च परिपूर्णतमायै च परिपूर्णतमाय च ४९ ब्रह्मस्वरूपायै देवाय ब्रह्मरूपायै ते नमः राधे
श्वरीपतये तुभ्यं रासेश्वर्यै नमो नमः ५० गोलोकाधीशलीलाय लीलावत्यै नमो नमः असंख्यांडाधि
देव्यै चासंख्यांडपतये नमः ५१ भूभारहाराय भुवंगताभ्याम् व्यक्तं परेवात्र समागताभ्यां परस्परस्ने
हित स्वविग्रहाभ्यां नमोऽस्तु वाभ्यां हरिराधिकाभ्यां ५२ नारद उवाच इत्युक्त्वा कृष्णपादाब्जे प्रणतः स्नुतवाष्प
लोचनः प्रेमानंदसमायुक्तो जहौ प्राणान् महामुनिः ५३ तद्देहान्निर्गतं ज्योतिर्दिशो व्याप्य समप्रभं परि
भ्रमन् दशदिशाः श्रीकृष्णे लीनतां गतं ५४ भक्तस्य भक्तिं श्रीकृष्णे वीक्ष्य वै प्रेमलक्षणां आनंदाश्रुक
कलां मुंचन प्रेम्णा तेषां तु स्ववह ५५ पुनः श्रीकृष्णपादाब्जात्कृष्णसारूप्यवान् मुनिः निर्गतः कोटिकंदर्प
सन्निभोऽतिनतानन ५६ दोर्भ्यां प्रसह्य हृदये तेन सायम् कृपाकरः आश्वास्य कल्याणकरं करं दविद्धं दधाव
ह ५७ प्रदक्षिणीकृत्य हरिं वरं च राधिकायाः प्रणम्य चारूढरथं मनोहरं गोलोकलोकं प्रययावृभुर्मुनिर्विरं
जयन्भो विमलं तु लोकं दिशो ५८ श्रीराधिकाविस्मयमानतामर्षं ... निस्म मोक्षं हि महामुनेः आनंदवा
शीन्निवि मुंचती भविरं जगाद कृष्णं स्मृत्वा आनुनंदनी ५९ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां मथुराखंडे ना
रदबहुलाश्वसंवादे रासोत्सवे ऋभुमोक्षणं नाम विंशोऽध्यायः २० राधोवाच धन्योऽयं मुनिशार्दूल २३

स्वञ्जनः प्रेमवानमहान् त्वत स्वाकृष्यं ब्रजवामासीत्वमया अनुस्मृतो यतः १ अस्य देहस्य किं पुण्यं कर्तुं योग्यो
ऽसि ब्रजनार्दन त्वया स्याद्यस्य देहोयं प्रस्फुरन्मलाकृतिः २ नारद उवाच वदं त्वं तत्र का यथा यं तद्देहो योग्य
भवत्यसित वहेती यापद्वं प्रीचहत्स्यपते रोहितो गिरौ ३ तद्देहस्यापि सरितं वीक्ष्य नायाति विस्मिता नंदरा
जात्मजं प्राहस्म वृषभानुवरात्मजा ४ राधोवाच कथं जलत्व मायन्नो देहोयं वै महामुने एतन्मे संशयं छे
त्तुमर्हसि मत्तोऽथ तः ५ श्रीभगवानुवाच प्रेमलक्षणया भक्त्या संयुक्तोयं मुनीश्वरः तस्मादस्य तु देहो
यं रम्यो रूपवतां गतः ६ इत्युक्त्वा परमां वरं देहर्षितो भून्महामतिः जलत्वं प्राप्त देहो यं यथाहं रूपवतां
पुरा ७ राधोवाच रूपवतां त्वं कथं प्राप्तो देवदेव दयानिधे एतच्चित्रं हि मे जातं सर्वं तत्वं वद विस्तरात ८
श्रीभगवानुवाच अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं यस्य श्रवणमात्रेण पापहानिः परं भवेत
९ यन्नाभिपंकजाज्जातः पुरा ब्रह्मा प्रजापतिः अस्सृजत प्रकृतीः सम्यक् तपसा महता र्जितः १० उ
त्संगान्नारदो जज्ञे ब्रह्मणः सृजतः प्रजाः मत्तुल्यतो मत्यचात्मिजं गोपयंत्यनया हीं ११ एकदा
नारदं प्राह देवो ब्रह्मा प्रजापतिः प्रजाः सृज महाबुद्धे त्व यावंत्विम नंत्वज १२ नारद स्तद्वचः श्रु
त्वा प्राह देवं ज्ञानतत्परः न करिष्यामि पितः सृष्टिं शोकमोहादिकारिणीं १३ करिष्यामि हरेर्भक्तिं त
न्कीर्तनसमन्वितां त्वमपि सृष्टिरचनां त्यज दुःखातुरो भृशं १४ क्रुद्धः शशाप तं ब्रह्मा प्राह प्र
सुप्तचितयः सदा गानपरः कल्पं गंधर्वो भव दुर्मते १५ एवं तच्छापतो राधे गंधर्व उपबर्हणः
बभूव गंधर्वपतिः कल्पमात्रं सुरालये १६ एकदा ब्रह्मणो लोके स्त्रीभिः परिवृतो गजः सुंदरी
भुमनः कृत्वाजगौ तालविवर्जितं १७ पुनर्ब्रह्मा तं शशाप त्वं शूद्रो भव दुर्मते अपाशौवस्व

१०५
गः ७
अधुरवं
२४

स्नायेन दासीपुत्रोवभूवह १८ सत्संगेन पुनर्नारायणस्य मूर्धिहृत्सपुत्रतां भक्तुन्मतो नतयदा
निजयोपर्यटयन्महीं १९ मुनींद्रो वै स्नवसृष्टो नैमित्यियो ज्ञानभास्करः परंभागवतः साक्षान्नारदो
मेमनः सदा २० एकदा नारदो ब्रह्मलोकान यमयद्वै गाननतत्परः उलाह्लनेनाम खंडं गनवान्सर्वतो
गतिः २१ यत्रजंबुनदीस्यामाजंबूफलरसोद्भवा नद्याजाह्नवंनाम सुवर्णं भवतिप्रिये २२ तद्द्वी
पे वै दन गरे रत्न प्राकार निर्मिते ददर्श नारदो योगी दिव्यज्ञानी नरेश्वरं २३ कोपि ह्रस्वपादरहिता
न दि गुल्फ न जानुवर्जितान विजंघान जघनव्यं गानकपोरून कुब्जमध्यकान २४ स्निग्ध बाहू
नेतानन विकंधरान श्रीशब्दांमपुरचांसास्रोग्रंगभगानदर्शमीह २५ शुक्लैक मेत स्त्रिंद्हि सर्वान
द्दृष्ट्वावदन्महामुनिः सर्वेषां यं पत्न्यं सुरसादिव्यदेहा शुभांवराः २६ किं देवा उपदेवा वा भूपं किं सिद्धसु
त साः कादिभिराहितः सर्वे रम्यागानपरायणाः २७ अंगभंगाः कथं ग्रूयं वदताशुमयैव हि इत्यु
क्ता नते सर्वे मत्स्यबुद्धि मानसाः २८ ताचुःऊचु महात्मनः स्वंसुनेजन्मत स्माकं तन्नु शृणुवदतः तस्मा
द्रेकघ्नीयं वैद्रूनीकर्तुं च यः क्षमः २९ स्मावयं वेदपुत्रेवसामः सर्वदामुने श्रीभंगाद्वयं जाताः
कारणं शृणु नारद ३० विद्यावारमहीमेतांस्वेच्छया महामुनिः त्रिकालेन रागानैस्त्रदीसवरैस्ता
लवर्जितैः ३१ जातो हि रणगार्भस्य पुत्रो नारदनाम भाक् प्रेमोन्मत्तो त्रिकालेन गायन [illegible] वपदा
नि वै ३२ विमानैस्त्रवयं सर्वे ग्रंगभंगाभवस्त्विम इति श्रुत्वाथतद्वाक्यं नारदोविस्मयी भवत ३३ वा
बगात मभ्नोसौ रागानयस्मिन् स्वित्व मुनिरुवाच तस्मकेन प्रकारेण ज्ञानं वैताल कालयोः भवे
दि ह स्वरेपूर्णकं वदताशुमयैव हि ३४ ता ऊचुः वैकुंठस्यपतेः साक्षात्प्रियायां सरस्वती कु २४

ष्ठेऽच्छिद्रां पदातसैनदास्यात कालविस्तुतिः ३५ तेषां वाक्यं ततः श्रुत्वा नारदो दीनवत्सलः सरस्व
त्याः प्रसन्नार्थं तूर्णं शुभ्रं सा विधियौ ३६ दिव्यं वर्षशतैं प्तस्व लपस्तेपे स तुष्करे निरन्नो निर्जलं वाली था
न शुक्लं ब्रजेश्वर ३७ शुभ्रं नाम विसृज्याथ पवित्रीकृतभूः पदं नारदो नाम संयो लोसूत शत्रसा नारद
स्याय ३८ तपोंते श्रावातं साक्षात्सा श्वान देदीं श्री सरस्वती विलोः प्रियां दिव्यवर्ष्म पयत्रसन्नारदो मुनिः
३९ सहसोत्थाय तां नत्वा परिक्रम्य कृतानतः तद्रूपगुणमाधुर्यस्तुतिं वक्ते मुनीश्वरः ४० श्रीना
रद उवाच नवार्कबिंबद्युतिमद्दुलद्दलताटंककेयूरकिरीटकंकणां स्फुरन्नकुणन्नूपुररावबं
दितां नमामि कोटींदुमुखीं सरस्वतीं ४१ वंदे सदा हंसकलहंसतुंड्गे बलसंदे चंचलदेवु संपुटे कीर्ति
मुक्ताफलहारसंचयं संचारयंतीं तु भजामि सरस्वतीं ४२ वराभयं पुस्तकवल्लकीयुते पदे दधतीं विमलैक
रहुपे नमाम्यहं त्वां शुभदां सरस्वतीं जगन्मयीं ब्रह्ममयीं मनोहरां ४३ तरंगितज्योमसितां वरे परे देहि सार
ज्ञानमयीं तीव्रमेवाले येनाहितीयो हि भवे यमद्द्वरे सर्वोपरिस्थे परराग मंडले ४४ श्रीभगवानुवाच
स्तोत्रं जगुस्तां प्रहृष्टे दिव्यं पातजल्याय यः पठेत नारदोक्तं सरस्वत्याः सविद्यावान्भवेदिह ४५ ततः प्रस
न्नावाग्देवी नारदाय महात्मने देवदत्तां ददौ वीणां स्वरब्रह्मसविभूषिता ४६ रागोद्भवा विलीभिर्व्याप्त
तुतैः स्मृतैयैव च देशकालादिभेदैश्च तालमानस्वरैः सह ४७ षट्पंचाशत्कोटिभेदैरेतर्भेदैरर
हंकेः ... मैर्नृत्यैः सवादित्रैर्नृ... नासद्वितैः शुभैः ४८ वैकुंठस्य यतेः साक्षात्प्रियाः सुरव्यासरस्व
तीं स्वरगाश्चैः षड्जैः शिद्वां कंठधामानना रद ४९ श्रुतिहिनीयं रागाकरं कृत्वा तं रागमंडले वैकुंठं प्र
ययौ साये वाग्देवी विप्रवल्लभा ५० इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे नारदबहुलाश्व

१०६
नः पं
मधुरलंप
२५

संवादे नारायणाय वर्हे वर्षे नारदेन व्याख्यानं नामैकविंशोऽध्यायः २१ श्रीभगवानुवाच कस्मिन्देशे स्थितं
गुह्यं रागरूपं मनोहरं बुद्धा विचारयन्नित्यं गंधर्वे नारदयो १ तुंबुरुर्नाम गंधर्वः कृत्वा सखीभ्यः स
नारदः कलेन गीतं तुंबुरुं वीणावाद्यपरायणः २ केषामग्रे गीयते हि रागरूपं मनोहरं कौतुकात्
तं विवक्षिन्तोऽनेन नारदः सात्वतांपतिः ३ अन्वितं वचनं दृष्ट्वा नारदो मुनिसत्तमः सख्यातुं बुरुणा सार्धं सूर्य
लोकं जगाम ह ४ दृष्ट्वा तं प्रयांतं तं सूर्यं वीक्ष्य ब्रह्मा मुनिः शीघ्रमायान्तं जगाम गुरुस्ततो देवर्षिसत्तमाः
५ भूतेशं ज्ञानतत्त्वज्ञं ध्यानमिलितलोचनं वीक्ष्य तं नारदो राधेः ब्रह्मलोकं जगाम ह ६ सृजंतं
सृष्टिरचनां व्यग्रं वीक्ष्य विधिं मुनिः वैकुंठं प्रययौ विष्णोः सर्वलोकनमस्कृतं ७ भक्तार्थं कुत्र गतं तं
भक्तेशं भक्तवत्सलं वीक्ष्य तुंबुरुणा सार्धं योगींद्रः प्रययौ ततः ८ योगी स्वरागं हि सततं त्रिलोका
रं तरंवहिः तस्मिन् कुंजे मधुवंतिक मलिभिः शोभमाने ९ कौतुकी योगींद्र निजदानमनुलं च मुनीश्वरः
गोलोकं परमं धाम प्रययौ भक्तनेः परं १० समुत्तीर्य गां विरजां नदीं कल्लोलमालिनीं ययौ वृंदावनं
रम्यं भ्रमरखनितं कुलं ११ तदा वृंदावनं पुण्यं कुंजलतावृतं दृष्ट्वा ... वर्द्धने शैलं सन्निकुंजं स मायया
१२ कौतुकात् कुतः आयाताः किं कार्यं वदंतु च नः इत्युक्त्वा सखीभिः संदृष्ट्वा तु चतुर्मुनिं तुंगवा १३
काय कौतुकमालोक्य नारायणं वीणां कलध्वनिं परिरभ्य तं महासाध्वी कृष्णो राधिकापतिं १४ कल्पं परं
श्रावयितुं आगतो वै हि तांवरो कथनीयमिदं वाक्यं श्रीकृष्णाय महात्मने १५ श्रुत्वा सख्यः सा वाममस्य
निवेदयामास कृष्ण आगत्याज्ञां दद्युर्यतु वंदिभ्यां सखीलता यावीरा १६ सन्निकुंजं गतो
भजन को सर्व ज्योतिः सन्कुले ● रचितो कौसुम रत्नाढ्य मवल ब्राह्म भवे १७ लोलन्मुक्ताफल

कुंडे सरस्वतीकोटिसमन्विते महापातकसंयुक्तं स्नात्वा यामानां तारयन्ति तां १८ नत्वा सदा जिणीकृत्य तत्र स्थित्वा
सदाज्ञया स्तुत्वा मां मन्नुलान्वकुं नेनासातुपदेल्कमे १९ स्नातो यं श्रीविनदन्तीत्वां देवदत्तां सरसा मजे कलेजसा
वृहितीयं नारदः सहितं तुष्टः २० संतुष्टे हं श्री केशु नव न तेन स्नानं च वस्त्रं दत्वा स्नानं प्रेम यदि जल
त्वं गतवानहं २१ पञ्चलं महाकुम्भं तत्र हैव स्नानं दत्वा विन्दुः कोटिशः कोटिशो तीर्थानां समायः संतुष्टे ति हि २२ तु
ष्टापनफलानि वानं तेन स्नानं जलेशुभे सस्मिन्नार्भसिद्धं रायेहस्तां तु मन्य दस्तुहं २३ मिन्वान त्रुक्वानं तत्
सादस्मिन्नमन्वं तरे शुभे तत्र्यर्धुनी स्थितः सर्वे श्रीतां ता पापहारिणी २४ सिद्धि मंदाकिनी सोका वं ताभा
गीरथी स्थिता श्रयो भागवती सेना स्त्रिया स्त्रियपत्रामिनी २५ यस्मान्तु गाङ्गनाः पुंसः प्रणत स्वपदे पदे अ
श्वमेधसहस्रानां फलं नास्ति हि तुलम २६ गंगां गंगेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि मुच्यते सर्वपापेभ्यो
विष्णुलोकं स गच्छति २७ ब्रह्मा जन्म शतं पापं पीत्वा जन्म शतद्वयं स्नात्वा जन्म सहस्रेषु हन्ति गंगा कलौ
युगे २८ सफलं जन्मवेतेषां ये यप्यंति जाह्नवी ब्रह्मा जन्मगतं तेषां येन पश्यंति जाह्नवी २९ यथा हं द्रव
तां सासो विरजात्वं पाययथा सायुद्धवत्वं रसोक विरजापाः सन्ताः यथा ३० यथा क्रस्मान दीविष्णुर्वलीदेवः
स्त्रीवो यथा ब्रह्मा कक्कुटिनी तीर्थानां तु की च यथा स्वरः ३१ तथा द्रवत्वे तं प्रात्तरु मुनीनाथयं मुनिः प्र
मलं ब्रह्मा पामनाकं सो वै ब्रह्म संशयः ३२ यः स्तोत्रिक यामे तां पवित्रं पापहारिणी उत्तमं सर्वलोकं
ब्रह्मलोकं याति मानवः ३३ नारदउवाच एवमुक्ता श्रीयं नारायम्भो नास्मन्ते हरिः सायाह हि तो
रजन्यां यो कालती वनं ३४ गोपीनां विरहं स्नात्वा मनावा मैं मन्मकवत्सं ... रथ पाप्रयपीक्रसा पु
लिनं गंगालापनं ३५ नदां गोपीगणाः सर्वेन नमानानाव्यथाः जगद्रूलं ब्रह्मपाणं सो दामिन्या वे
ने यथा ३६ हंदावने हरिः स्नानात का सानीरे मनो ह्रसे ज गोकत्वं गोपिकाभिः वंशी वा हनतत्यवः अ

१०१
स॰ सं॰
नारद पं॰
२६

३७ भगवन कलशाबोऽपमूर्छिता गोपकन्यकाः नह्येवे गात्वरहिता प्रवरन्तेव पद्मिनः ३८ मोनर्वं देवताः
सर्वाः त्वं भवं देवनायकः सृजलत्वं वतरवोनिद्रात्वं प्रगतं जगत ३९ कृत्वा रासं राधिके गोपीनां च म
नोरथं व्रजस्त्रीमुहूर्तेऽभवन्नाय यौ नंदमंदिरं ४० राधिका गोपिकाभिश्च सा प्रानंदमनोरथा वृषभानुव
रस्यापि सुंदरं मंदिरं ययौ ४१ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे ना
रदोपाख्याने रासक्रीडोत्पत्तिर्नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२ नारद उवाच श्रीकृष्णो भगवान साक्षाद्व्रजे क
तिदिनानि च स्थित्वा स्वदर्शनं दत्वा मथुरां गंतुमुद्यताः १ नंदाश्चवोपनंदाश्च [illegible] वृषभ
वृषभानुवरैश्चैव नंदराजं व्रजेश्वरं २ कलावतीं यशोदां च गोपीगोपान गावां गालान मिलित्वा सर्वस्य
ज्ञानेचदत्वा मनुज्ञाप्य माधवः ३ रथमारुह्य दिव्यां भवं चलाश्व नियोजितं मथुरां गंतुकामोसौ निर्गतो
नंदगोकुलात ४ दृष्ट्वा तमनुगाः सर्वे मोहिता व्रजवासिनः नत्वा प्रेक्षितं [illegible] ५ पुनाय
दर्शनं विष्णोः ततस्तं भूमिमंडले येषां नित्यं हि भवति तेषां तु किमुवर्णनं ६ वीक्ष्यं तः श्रीयमुनुरबे नेत्रे
रतिक्लेशेन च सर्वे वै सिंहनं च व्रजाननूतु प्रेमविह्वलाः ७ गोपा ऊचुः श्रीकृष्ण कृष्ण हे कृष्ण सर्वांत्वो
जवासिनः पाहि संदर्शनं देहि देवे भ्यो यमनं यथा ८ त्वमेव सर्वदा देवयशोदानंददायकः श्रीनंदनंद
नस्त्वं वैजीवनं व्रजवासिनां ९ व्रजे यनंकुले दीपो मोहनो महतामपि यथा निद्रा हि दग्धस्य प्राणं वैसी
तलं जलं १० शीतार्तस्य यथा वह्निर्नार्तस्य यथौषधं [illegible] यथा ११
तथा व्रजस्य सर्वस्य जीवनं तव दर्शनं तस्मात्त्वस्थितं कुर्याः वहुनोकथितेन किं १२ यशोदा [illegible]
हृष्टान मस्मिन वाक्ष्य सर्वजनास्मनि ततफलेमहदा वैनौ भूपात्वत्वात्दर्पकसे १३ येषां चेतस्त्वत्पदांबु २६

लि भक्ता स्तव प्रियाः सदा भक्तार्थं सगुणोऽसि त्वं निर्गुणः प्रकृतेः परः १४ न च भक्तात्प्रियो नास्ति मे
वो ब्रह्मानंदैर्दिवा विहाय पारमेष्ठ्यादीन्सिद्धिकामांस्त्वां भजंति ये १५ नैरपेक्ष्यं सुखं प्राप्तं ते विदुर्भक्तचेत-
सः नारद उवाच एवमुक्त्वा पुनस्ते वै कृष्णं प्रेमविह्वलाः आनंदाश्रुकलां मुंचंतः श्रीकृष्णस्य प्रपश्य-
तः १६ अश्रुकलितमुखः कृष्णो भगवान्भक्तवत्सलः गोपानाह्लस्वस्वान्ताननानवि रहर्षविह्वलान् १७
श्रीभगवानुवाच गतशोकाश्च पितरः सर्वे व्रजवासिनः हृदयं मे स्थितं युष्मान्देहोऽन्यत्र विलक्ष्य-
ते १८ नाहं सत्यागमिष्यामि युष्माकं दुःखं वोऽम न मनस्तान विहृदे स्थितं मनः सर्वस्य कारणं १९ हे गो-
पापहुःमित्यैर्हुमानसो स्थितो जरम्भूतः पहेनांतुल्हापार्थ्यामिनामभ्युकुच सुरः २० नारद उवाच एव-
मास्वास्यतानदैवाः संनिह्वत्य पुनः पुनः रथोह्नितीये संस्थाप्य नंदराजं यशोदया २१ श्रीदामादीन्स-
खीन्गोपान्भगवान्रथहस्तस्थितः सोऽहं वो मथुरां प्राप्ता सर्वकारणकारणः २२ यावद्रथस्यास्यस्य ग-
तं तु वै तं केतुर्हिवर्णः प्रवलनपताकः स्थूलद्रूपतेवीररञ्जस्यतावत [illegible] त्वान्यस्थूलजंतुरतः
तकासी २३ श्रीकृष्णचंद्रस्य परं चरित्रं नंदग्रामं महापापहरं विचित्रं सालेति यो भक्तवरः इपीवं गोलो-
कलोकं सचयातिमस्यक २४ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे
व्रजयात्रायां श्रीकृष्णागमनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३ बहुलाश्व उवाच गोपीनां दैवगोपानां द-
त्वानंदं सर्वं परं मथुरायां किं चकार श्रीकृष्णो वामपवच १ चरित्रं परमं मिष्टं श्रीकृष्णबलदेवयोः
श्रुतं न च तुष्यत्यहोमना पुनर्वक्तुं त्वमर्हसि २ नारद उवाच अन्यं चरित्रं शृणु तात श्रीकृष्णबलदेवयोः
सर्वपापहरं पुण्यं चतुर्वर्गफलप्रदं ३ कालेनिपीडितालोकाः कौशाम्बेरदिग्रारात्स्य मथुरा
माययुः सर्वे ते द्विजादीनमनकाः ४ अक्षरमाशुवासाकृयाशोद्विलीलंदनोवलः स्वलोःपुरःसरैः

साहस्रगाथार्थविनिर्मितः ५ तं नत्वा भर्त्सयिष्यति तदा ज्ञो पतितस्तदा ६ कृतांजलिः पुटा ऊचुर्हर्षगद्गदया गि-
रा ६ प्रजा ऊचुः नमस्ते नम महाबाहो देवदेव महाबल कालेन पीडिताः सर्वे आगताः शरणं वयं ७ दैत्यः क-
ठिनखः कोलाभित्वा कौसारविंतपं कौशांबेश्वपुरे राज्यं करोति स महाबलः ८ कौसारविस्तु आहिंग
याती रंगतो नृपः राज्यार्थं त्वत्पदांभोजं भजते मुक्तिदं द्विपः ९ तस्य ह्रायं कु... विभो वयं पश्य प्रजाः प्र-
भः पुत्रवत्पालिता येन महाहौर्ष्य समन्वितः १० कालेन दैवदुष्टेन पीडिताः सततं प्रभो त्रैलोक्यवि-
जयी वीरः कंसोपि निहतस्त्वया ११ कोलेजीवति देवेंद्र कं सोपि न मृतः स्मृतः रक्षार्थं सगु-
णोसित्वं भक्तानां प्रकृतेः परः १२ नारद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तेषां श्रीरामो भगवान्ब-
लः गंगायमुनयोर्मध्ये कौशांबीनगरीं ययौ १३ योद्धुं समागतं रामं श्रुत्वा कोलोपि निर्गतः
अक्षौहिणीभिर्दशभिर्युतश्चंडविक्रमः १४ ... तस्य वत्तरंगा... भादि... ला-
नदीमिवांगतां सेनां प्रलयार्णवनादिनीं १५ वीरांवलींचतां वीक्ष्य वव्याश्वेतु हलं बलः आ-
कृष्यतां तदग्रेण मुसलेनाहनद्रुषा १६ गजपत्तमहावेगा वीरा अश्ववारणाः गजाः सर्वतः कोटिशः
पेतुः पेतुः शिताः फलवद्भूतले १७ सेनाविद्रुतदुर्वीक्ष्य भयार्तां रणमंडलात् एकाकी युयुधे दैत्यः कोलो रामे-
ण संयुगे १८ गोमूत्रवत्परिं द्रुकस्त्री पद्मसुखं स्वर्णीमयं खड्गायुधं प्रवचत्कदिवं यने १९
... २० ...
...कोल ... २१ ... कोले-
न ... २२ ... मुशलस्य प्रहारेण ...
... २३ कोलकोदंडमुखो दैत्यो रक्षा... पतितो ... भूले।

विक्षेपति क्षितं माधवाय महाम्लामबे २४ मुशलेन ततस्तारामस्तच्छैलं शालताडिनत कावपातैय
यावाल्लोद्दं डेन च विदेहरात्रु २५ ततस्तमाभरं संमृष्टां गदां गुर्वीं प्रगृह्य च बलं तताड हृदये जगर्जैव
नववलाः २६ तत्रस्थायाः प्रहारेण नचचाल यदूद्वहः पपतां सर्वलोकानां हस्जाहृत त्रवद्वियः ॥
२७ ततस्तत्कपिः हलायुधेन कीलं कज्जलवतनं मुशलेनाहनन्मूर्ध्नि बलदेवो महाबलः २८ मुशला
हतमूर्द्धा विपतितो रणमंडले मुष्टिनातं त्रातयित्वा तत्रैवं तरयीयत २९ ततस्ताप्यां मायावीदैतेयी
मतिभीषणं प्रलयप्रभवैर्मेघैर्महावातेन नोदितैः ३० स्यंदकवंस कुर्वन्तिर्मेघा वृष्टिं तेन भः
यापुष्यसमान्विद्हन सुत्नरविस्यच ३१ मोहयित्वा धरीमत्सर्वं पाशुक्रुर्द्धिना वृत्तः तृयमेदोत्ति
विशत्रतुरमांस समब्रितः द्दत्तनमि श्रवर्षो मिलाह्वाकाशेवभूवह ३२ ज्ञात्वाथतत्तांमायां
वलदेवो महाप्रभुः विक्षेप मुशलं दीर्घं परसैन्यविद्रावणं ३३ तदीप्तवातकं वच्छमेघया
धूंतुमयेदद्धं गतयोजनविसीर्णं प्रलयाग्निसमप्रभं ३४ वलाहकं मुशलं देजे भ्रमद्दशादिशांतरं
विदारयन्नवृनानव्योम्नि नीहारं च यथा रविः ३५ ततोऽग्निप्रशांतं दृष्ट्वा हलायुधवलतः प्रभुः ॥
समुत्याक्तषव वलात्मयानान्विदरारवह ३६ नासंगतानां मायायां बलदेवो महाबलः गृहीत्वा
भुजदंडाभ्यां भुजदंडे महोत्कटं ३७ भ्रामयन्नवान दवतंम्रलं रत्नत्नेतः पातयामास भूतलेक
मंडलुमिवार्भकः ३८ तस्य दैत्यस्य पातेन सान्द्रिशैलवनैः सह चकंपेनाद्रिकानांसर्वभूखंड
मंडलं ३९ मयूदंतस्फलन्नेत्रो मूर्छितो निपपात यो कोलीनाममहादैत्यो हतो ज्जहतो यथा ॥
तदाजयजयानादो दिवि भूमौ बभूवह दिवद्दंदुभयोनेदुः पुष्पवर्षाहुतैः कृता ४० इत्यंको ॥

१९ गः सं नचुसंवे २८

लं श्रावयित्वा बलदेवोऽच्युताग्रजः । दत्त्वाथ कौशाम्बवपि कौशांबीं च पुरीं ततः ॥ ४२ ॥ स्नात्वा तु भागीर-
थ्यां स्नागात्कृतां [illegible] दिग्भिर्वृतः । लोकानां हितहेतुं कर्तुं सर्वदोषापहं च ॥ ४३ ॥ स्नापयाञ्चकार विप्रान्से
गंगायां मायवं बले । वेदमन्त्रैर्मङ्गलैश्च गर्गाचार्यादयो द्विजाः ॥ ४४ ॥ तद्धं गजानां वै देहसंभवनाकाद्वि
लक्षकं दत्त्वा नं दत्तवान्कोटिं येन नाम सुवर्णदश ॥ ४५ ॥ शातकुम्भं वरत्नानां भारं [illegible] नदाह्वतं रामाद्यो
ब्राह्मणेभ्यः स्वयमेव [illegible] पुरीं ॥ ४६ ॥ यत्र रामेण गंगायां कृत्वा स्नानं विदेहराट् । तत्र तीर्थं महापुण्यं
रामतीर्थं विदुर्बुधाः ॥ ४७ ॥ कार्तिक्यां कार्तिके स्नात्वा रामतीर्थे तु जाह्नवी [illegible] सहस्रं पुण्यं लभते नि-
श्चितं नरः ॥ ४८ ॥ बहुलाश्व उवाच । कौशांबीश्च किं पदं देवस्य लोके तस्मिन्महामुने रामतीर्थं महापु-
ण्यं हर्षं वक्तुं त्वमर्हसि ॥ ४९ ॥ नारद उवाच । कौशांबी [illegible] न्यां [illegible] योजनमेव च । वायव्यां शुक-
क्षेत्राद्धनुर्योजनमेव च ॥ ५० ॥ कलौ [illegible] क्षेत्राद्धनुर्यं च [illegible] रामती-
र्थं वदन्तीह ॥ ५१ ॥ [illegible] पुनः । सर्वेषां च [illegible] कौशांबी रामतीर्थं वदन्ति-
हि ॥ ५२ ॥ [illegible] मुनिः [illegible] महामुनिः ॥ ५३ ॥ [illegible]
लः [illegible] भवत ॥ ५४ ॥ बलदेव प्रहा-
रेण [illegible] कोलो नाम महादैत्यः [illegible] ॥ ५५ ॥ ततो रामो [illegible]
[illegible] ॥ ५६ ॥ गंगायां [illegible] जाह्नवी [illegible]
ते [illegible] ॥ ५७ ॥ ततः [illegible]
[illegible] ॥ ५८ ॥ [illegible] ततो योजनमेकं २८

चरेद्वर्षं नित्यकल्पं तत्कं ५९ तपःकल्पं महतेनानं सदेव कृपायामये तद्दर्शनं कामं जेन बलदेवो जगाम ह ६० अहो
गामेकपादस्थं ध्याननिमिलितलोचनं समभक्तं ह दृपश्यां स्वां मूर्तिं दर्शनलोलुपं ६१ तं जगाद रवनदानं तत्र
लोकप्रदृदर्शीह तद्द्वानं तद्देव स्वमूर्तिपरमहंदर्श ६२ स्वच्छो कर्णकुंडलं गौरं नानालंकारभूषितं सुत
वापरम्या भक्त्याप्रधानगुरलोचनः ६३ तस्य श्रीनिर्भिकरं दत्वा वरं हदीनबुवाचह यदि प्रसन्नो भगवा
ननुग्राह्योऽस्मि वा यदि ६४ तदीयां भागवतीं संहितां शुकवर्णितः निर्गतां देहि मे स्वामिन् कलिदोषह
रां परां ६५ श्रीबलदेव उवाच उद्धवस्तावत ताः श्रीमद्भविष्यति तदा नह श्रीमद्भागवतीकीर्तनाधिकार्था
कलौयुगे ६६ नारद उवाच कथं भगवता दत्तं मुख्यं तस्याधिकारिता कदायोगं मम स्वामिन् कृष्णसंदेहं मे
जनं ६७ श्रीबलदेव उवाच कथयामि परं गोप्यं रहस्यं परमाद्भुतं स्वप्नाधिकमम स्वामी यो उद्धवो दि
राजिते ६८ तद्दर्शनं कृष्णरूपं स्वात्माधिकं प्रदायकं श्रुत्वा तीर्थस्य यात्रायां कृपदेशं न तेभवेत ६९ यदो
पदेशमभवन्निर्मनेकथामयहं उद्धवः स्थापितः श्रीमद्भागवतार्थः संहितामया ७० नंदादिव्रजवासीनां
गोपीनां प्रीतये हृतः स्वस्वरूपं परिकरं यस्मिन्निविष्टं गावतम् ७१ तदेव भावगुल्मकं तस्मिन् परमात्म
ना उद्धवं चैव स्वात्मानमेकपदावधरद्विभुः ७२ तत्कारणं कारणेनस्वीयमंतरं कृष्णवित श्रीकृष्णम
वतेज्ञात्वा स उद्धवमनुसारेण ७३ वसंतं तु श्रीगोविंदचवारह आत्मकी यथायथानुसारधाराः गोकुलं त
नकुंडपार्श्वतः ७४ तदेवं भूमंडलं तत्र विवधारह तत्रानुगोः विद्योगातिह्ववः प्रोक्तो गावां नंदादि गोपीनां
७५ मंत्राधिकारकृष्णलः सर्वाः परिकरानुगोः स्वयं तं तर्थान वेलायां भगवान् यदुनंदनः तस्मै स्व
तेजः समर्पितात्मानं परमाद्भुतं मद्भाधिकारं तर्थं देवदिवाकीर्ते ७७ श्रुतं यथानेनुष्ठानं प्रयान्नेद नात
स्याधिकारिता बदरीस्थं सुपरिकरं यत्नं श्रेयोस्यापि ७८ श्रुतं नादिविद्यो गातिह्वाची सेवमरिष्व

੫.੧੦
ਗਃ ਥੀਂ
ਸਧੁਰੰਦੰਧੰ

੨੮

੨੮

ति वंशनाभीयादवानां मातुवेसं भविष्यति ७८ श्रीकृष्णस्यैव पौत्रेषु महाराज्ञी मनोऽनुव विनोनार्तिहर
श्लेवसुखायते श्रीहरिः स्वयं ८० कौरवाणां कुले राजा परीक्षिदिति विश्रुतः तस्य पुत्रो जनमेजयो विख्यातो ज
नमेजयः ८१ पितुः शत्रुहरं यज्ञं कुरिष्यति न संशयः तस्यापि सर्वसामग्री उद्धवद्वारतो भवेत ८२ श्रीमद्भा
गवतं दिव्यं पुराणं वाचनं तदा शौनकस्य पस्याग्रे यास्ति भविष्यति न संशयः ८३ श्रीमत्प्रसादविप्रर्षिं महाभा
गवतो नमात तद्वारा सर्वपस्यानिवृतिः सं भविष्यति ८४ पञ्चमं स्कारकर्तारं लानां च सज्जनं शृण
याति महाराजा ग्रामाणां यातकं तदा ८५ ततस्त्वाचार्यवर्यस्य श्रीप्रसादस्य चाज्ञया सर्वतापहरक
क्षेत्रं नाम मेकं स्थितो भवेत ८६ इत्यादीनानन्यतेकानि गोमहागजवाजिना रत्नं वासोवासे भोजने
च यहृदया ८७ ततस्तस्मात फलात्सोऽपि निवर्त्य गुरूणामह गंगातीरस्थलानंदपदा न्नागमिष्यति सद्गुरुः ८८
मायानगरे हं स्याकरिष्यति महानुभाः श्रीगुरोराज्ञया तत्र सामग्री हायनैः सह श्रवमेधं करोति सर्व
जेता भविष्यति एकछत्रं यशोमूत्वा श्रीगुरोः शरणं गतः ९१ ततो गंगातटे रम्ये सर्वसां क्रोश पंचके पर मेकं
ति रूपेण सेवनं तत करिष्यति ९२ तत्र भागवतीवार्ता भवरोगविनाशिनी भविष्यति मुदायुक्ता सरसा ज्ञेषु सुष
मिणां ९३ तत्र स्मरणमात्रेषु तेषां मध्ये भवानपि सर्वलोके भगवद्धर्मेगीता श्रीनिर्मलं पदं ९४ तदन्तं सर्व
पार्थितत् सादेतन प्रकाशितं एवमेव वरं दत्त्वा गतो वामनः सहानुभाः ९५ शापानमनगराच्छुद्धाद्दीर्घान्यांदि
कांतं स्थितं स्थाने गंगातटे रम्ये कटकाद्रुतवे भवत ९६ पुष्पावत्याद सन्निधौ तु कौपीने कंवि स्नेरणव तत्र
संकर्षणोदेवः स्थितवादानपरो भवत ९७ श्वेतकं दश साहस्रं रत्नानां मातकं तथा द्विपं सहस्रं गाश्चैव दि
कसहस्रं दत्तेनुदा ९८ तत्रैनं कर्षणं देवं अनुपमामृतवादरात देवाः सनातनः सर्वेश्वरोऽवधूतपोधनाः
९९ नमः कौलेशदाताय स्वरामुरविद्यातिने बलायुधवतस्यामयशेषकुशलास्त्रायते नमः १००

१११
गः सं
मथुरखं
३०

[illegible]

नमः सौंदर्यसृष्टाय तालांकाय नमो नमः इति स्तुत्वा स्तुतिभिस्तं संकर्षण उवाच ह १ वरं वृणुत वः सर्वे भवतां
यदभीप्सितं द्विजदेवा ऊचुः यदायदा वयं युक्ताः सरामो भवतः पदं सर्वबाधाविनिर्मुक्ता भवामः श्रीतवाज्ञ
या रामउवाच यदायदाभांसमर्थन दाहं शरणागतान रक्षिताहं कलौ नूनौ इति सत्यं वचो मम श्रुतस्य
लेवरं नीतं पूजितं मुनिपुंगवैः सूतः संकर्षणस्थानं भविष्यति कलौ युगे यस्मिन स्नात्वा स्थितं गंगायां दे
वान्संस्पृश्यपंतिये १०५ दास्यंति दानैर्विप्रेभ्यो भोजनं कारयंति ये विमुक्तास्ते जपंति स्म सफलं जीवितं द्विजौ
१०६ तेषां तिदैवतः स्थानं कामी प्राप्नोति कामनां ततः परिवृतो रामः सांपुरीं हि जगाम ह १०७ कोलरु
द्रवधं कृत्वा स्नात्वा विष्णुपदीजले रामस्य बलदेवस्य कथां यः शृणुयान्नरः १०८ सर्वपापविनिर्मुक्तः
स्यातिपरमां गतिं १०९ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां मथुराखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कोलदैत्य
वधो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४ बहुलाश्व उवाच सूक स्नातानै रामेन तत्तीर्थमिदं कृतं श्रुत्वेमं
पुण्यतीर्थस्य पवित्रं हिंततस्य हः १ मथुरायास्तु को देवः कः क्षेत्रं कस्य रक्षति क स्थापको मंत्रिवरः कैर्भक्ति
स्तत्रैवविता २ नारदउवाच परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्हरिः स्वयं हि मथुरानाथः केशवः
क्लेशनाशनः ३ साक्षाद्भगवतो रामः कपिलाद्विजापवः कपिलाः सप्तपौर्वे प्रसन्नः पात मन्यवे ४
कीलादेवान रादहदेइंद्रो नवलोलोकरावणः तं लब्ध्वा पुष्पके स्थाप्य लंकायां तमसूजत ५ जित्वा लंका
रामवैद्वस्तमानीय प्रयत्नतः मथुरायां मध्यापुर्यां स्थापयित्वा जगाम ह ६ सेवितो माथुरैः सर्वैः सर्वकां
मवरप्रदः साक्षात्कपिलवाराहः सोयं मंत्रिवरः स्मृतः ८ ततः श्रीमथुरायां च नाम्ना भूतेश्वरः शि
वः दत्वादंडं पापकिनेभ्यः कार्णिनरक्षणप्रभुः ९ चंडिका तु महाविद्या देवी दुर्गतिनाशनी सिंहारूढा
महाशस्त्रा मथुरायाः करोति हि १० वाचोद्वं मथुरायां श्रुपायन लोकानितस्ततः वदामि कानि सर्वेषां

३०

श्रीकृष्णस्यावतारस्थाने ११ मथुरैवं मथुरा देवी भुक्तिदा कलिनाशनी भुक्तिमुक्तिप्रदा सर्वभोगदा नराणां विदेह-
राट् १२ चतुर्भुजः श्यामलाङ्गाः ब्रह्मनिष्ठा ब्रह्मनिष्ठाश्च मथुरायां मृतं नेतुं शिवसौः कृष्णस्यार्थदाः १३ श्रीकृष्ण-
स्यानन्दभूता मथुरा वैकुण्ठपुरी यस्यां दर्शनमात्रेण नरो याति कृतार्थतां १४ पुरा विधिः श्रीमथुरामुपेत्य च
तताप चिरं तपश्चिरं जपन्महाविष्णुपदं स्वयंभूः स्वायंभुवं प्राप पदं स्वकीयं १५ भूतेश्वरो देवरवरः सती-
पतिस्तताप दिव्यवरस्य योगिने कृष्णप्रसादान्नृपराजराजवंशस्य पुरे मथुरामण्डलस्य च १६ कृष्ण-
प्रसादाद्गजमेव वाराहीभूतनमस्थानमथुरामण्डलस्य तथा चतुर्भुजमथुरां प्राप्य श्रीकृष्णदासप्रकाशितानां
१७ तत्रास्ताप्यःसाक्षात्पदं च शाकुःसूर्योमनुं नित्यं विधिं कुबेरः पार्वती च पार्वतीसमन्वायसमस्थकमथुरै-
वेविष्णुपदं प्राप्य १८ तत्रैव वीर्यःसनकादयमुनिः समीक्ष्य वालखिल्याश्च पञ्च रत्नसमत्विंशस्त्रिलक्षेत्रके
तुलस्तात पितृवैमथुरैकेव १९ तत्रान्योत्रैवमथुरैवनेतुमेमुत्वा वलिप्रस्तमधुप्रियान्तरः श्रीलायवीसा-
त्रिवसायवेनपुरोपुत्रेमधुरूद्रनेवरः २० सप्तर्षयः श्रीमथुरां समेत्य तस्यास्ताप्योत्रैव च पीतासिद्धिं प्रा-
पुः परेवामुनयः समन्तात्क्षेत्रकर्वैस्नोपिमहात्मसिद्धिं च २१ तत्रास्ताप्योत्रैवमथुरैवनेवभूमेरविसत्यदेवानदि
विलोकवासलाः नियापरक्षांसिविधापमन्त्रिवंशास्यपदंकांविरसजरवलाः २२ तत्रास्ताप्योत्रैवमथु-
रैवनेवभूमेगजाङ्कुपेशोसिद्धिलेभोपितनुः लोमेरुत्तमां सनसनीव समसन्ततस्योर्दवांसिसिद्धिकल्पायवतां
२३ वक्रलाम्बतवाच मथुरायां स्नानमहात्म्यंवदटेवषिरतम नीकातेकिंफलंप्रोक्तं मथुरायाः सतां ना-
ला २४ नारदउवाच स्नात्वैवराहतायविलीनिमग्नोमहात्मानलेपीर्वितवीचिकुके स्तटंलपोकुल्यकवीव
धंकरेणमाहात्म्यसिद्धंजगाट २५ युवनकर्मोनामफलंहरेलभेतपरएवनलमेतक्षेत्रसर्कर्मफलंन

११२
गः श्री
मथुराखं
३१

रः स्नानं तत्स्पर्शनजं मथोः पुरि स्थित्वा मनुजस्याष्टलगं येजं फलं २६ एकपक्षं न ह वेदं शं नजं फलं स्वतो
मज्जास्नानेनैव भवेत् सप्तमापदैः कुर्वन् मथुरां यां हरि हे व यां फलं गच्छन्न लभेत् तीर्थफलं सदैव पदे २७ राजेन्द्र
तानि जन्मोत्थपातकीन्येव लोकानां तानि ब्रह्मकोटि जन्मनः राजन् सप्तविंशति मथुरायां निवासतो यो नीमग राज्यं गति
मानुपाह्वरः २८ पादौ च धियो न गतौ मथोर्बनं हसौ हयच्च नकष्टादि पश्यतः कर्णौ च यो सर्वतो
न मैथिलवावर्णयित्वा न करोत्यलं मनाक २९ द्विहस्तकोटीनि वनानि पवित्रतीर्थानि वै देहन मास्थितानि
तु एकैकमेते भुवि मुक्तिदानि वदामि तद्धाम्न पुरं नमामि ३० सोलोकनाथः परिहर्षदेवः साक्षाद
नं ख्यां उपतिः स्वयं हि श्रीकृष्णवन्द्योवततारयस्यां तल्लोनमोन्यात् पुरी भुक्तिवा ३१ यन्नामपापं विकिहं
तितन्तल्लं भवं स्थलं यां समस्तोपि मुक्तयः वीथी भुवी थी भुक्त मुक्ति रमाकल्पादि कां श्रेष्ठत मां शिवतु तुर्थाः १
३२ कल्पादि सकों पदिहंति लोके ता हां तु मथ्येम थुरैव धन्या यजन्म सौजीवनं तन्तु यदहैव णं वतुर्थी
विदधाति मुक्तिं ३३ पुरीसवरी कृष्णपुरी हरिसर्वतीर्थसर्वीयज्ञतपोनिधीसर्वरी सोह्न सदां यम थुरंय
वां मयोर्व नेश्रीमथुरां नमामि हि ३४ सम्पंति माहात्म्यमिदं मथोः पुनः कृष्णैकविनाशिपतापश्य वेदे
हृअंति तेनत्र परिक्रमा फलं वै देह रा मैं द्वन ब्रातु संशयः ३५ खं तुं विहं श्रीमथुरा पुरस्या येस एवं तिनायं
तिपहं तिसर्वतः ३६ ह्येव तेषां हि स सद्धिलि हु यो भवं ति वै देह लि स जीतः स दा ३७ त्रिसप्तकृत्वो वसु वैभ
कार्षिनः सर्वं तिवैतं नियता स्यये भसं तेषां गहहस्र सलं करोति हि भं सा वलीकुं जरकर्णतादि
ता ३८ विप्रो पविष्ट्वा न विज्ञीनपातम जो वै सपोनिधी सो ह बलो पि निर्मलः स्फुतवेदसारा ब्रुत
नो ह यो भवेत स्त्रीलां जनानामस्ति तुर्लभो यो हि ३९ सः कारलो भक्ति पुतो म ह्रीतले सलो नि वेदं ३१

११३ भा॰ पं स्कन्ध ५ ३२

तस्यैव स्वानतः विजित्य सर्वान्भुजगं सर्वविजित्य नाकपालगोलोकपालस्य वर्षं प्रपालितः ४० ,,

इति श्रीमन्नारायणकार्याहंहितायां श्रीमद्भागवते श्रीनारदवाल्मीकसंवादे श्रीमद्भागवता

,, ,, ,, तस्यां नाम पंचविंशोध्यायः २५ शुभमस्तु ,, ,, ,,

,, ,, ,, इति श्रीमद्भागवते पंचमस्कन्ध समाप्ता ,, ,, ,, ,,

,, ,, ,, ,, मङ्गलं भवतु पूर्वे ,, ,, ,, ,,

ਗ: ਸੋ
ਬੰ: ਨੰ:
੧

ਬਲਭਦ੍ਰਖਲਹਸੁਨ
੭

੧

॥ ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ बहुलाश्वउवाच ॥ श्रुतंतवमुखाद्ब्रह्मन्मंगलंपर
माद्भुतं सुधाखंडात्परंरम्यंखंडंविश्वजितंपरं १ परिपूर्णतमस्यापिश्रीकृष्णस्यमहात्म
नः षोडशस्त्रीसहस्राणांपुत्रादशसहस्रशःअभवन् २ तेषांपुत्राश्चपौत्राश्चबभूवुःकोटिशो
मुने रजांसिभूमेर्गण्यन्तेनकविभिःक्वचित्कुले ३ रेवत्यांबलदेवस्यरामस्यापिमहात्म
नः पुत्रोदयोकथंनस्यादेतन्मेब्रूहितत्त्वतः ४ श्रीनारदउवाच ॥ साधुपृष्टंभगवतः
संकर्षणस्याच्युताग्रजस्यबलभद्रस्यरामस्यकामपालस्यकथांसर्वपातकघ्नींकथ
यिष्यामि ५ अथैकदाचित्राद्विवाकोनाममुनीन्द्रोयोगीन्द्रोदुर्योधनगुरुर्गजाह्वयं
नामपुरंप्राजगाम ६ सुयोधनेनसंपूजितःपरमादरेणसोपचारेणमहार्हेसिंहास
नेस्थितोभूत् ७ तंप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यकृतांजलिःपुरःस्थित्वामनःसंदेहं
स्त्वाधार्तराष्ट्रइतिहोवाच ८ संकर्षणःसाक्षाद्बलभद्रःकिंकारणात्कस्माल्लोका
त्केनप्रार्थितोभूर्लोकानांजनानांअयेनेदंपुरंतिर्यग्भूतमभवत्तस्यममगुरोर्गदा
शिक्षाकरस्याहोतत्प्रभावंनितरांवदात ९ प्राड्विपाकउवाच ॥ पुराब्रह्मकुंडहप
उदेवस्यप्रभावंशृणुयच्छ्रवणेपापिनामपिपरंभूयात् १० अस्मिन्द्वापरांतेतत्परव्या
जेदैत्यानीककोटिभिर्भूर्विभराक्रांताभूर्गोभूत्वास्वयंभुवंशरणंजगाम ११ तद्रुप
पार्थ्यतस्सर्वैःसुरगणैःसहडोवैकुंठनाथंपुरस्कृत्यश्रीरामनवामपद्मसु
ष्णनरवनिर्मितोऽंडकटाहविवरमार्गेणबहिर्निर्गत्यकोटिशोंडानिचयंह्रस्वं [illegible]

प्रेषनविरजातीरेप्राप्तवान १२ अथाग्रेऽसंख्यकोटिमार्तंडज्योतिषां मंडलमवेक्ष्य धाता ।
नत्वाथध्यात्वानन्तं सहस्रवदनं संकर्षणं सर्वगुणलक्षणलक्षितं देवैः सहददर्श ।
१३ तत्क्रोडकुंडलीभूतोत्तरं गोवृंदारण्यकालिंदीगोवर्द्धनाद्रिकुंजनिकुंजलतातरुपुंज
गोपालगोपीगोकुलसंकुलंललितं गोलोकं नमस्कृतं समेत्य तत्र निजनिकुंजे निजा ।
ज्ञां नीत्वांतः प्राप्य साक्षात्परिपूर्णतमं स्वयं श्रीकृष्णचंद्रमसंख्यब्रह्मांडपतिं श्रीराधा ।
पतिं श्यामलं स्निग्धविं पीतांबरवनमालावंशीधरं कणत्कनकनूपुरकिंकणीकटकांगद
हारस्फुरत्कौस्तुभांगुलीयकैः सर्वतः परिस्फुरत्कोटिबालमार्तंडमंडलकिरीटकुंड
लमंडितं गंडस्थलमलकावलिभिर्विभ्राजमानमरविंदं नमस्कृत्य संस्तुत्य विधिः ।
सर्वैः सर्वं भूभारवृत्तांतं कथयांबभूव १४ तेषां विज्ञप्तिं विज्ञाय भूरिभारहरणार्थं भगवान
स्वजनान सर्वदेवान यथा तथा समाज्ञां दत्वाऽनंतं सहस्रवदनमिति होवाच १५ अंग पु
रस्त्वमपि वसुदेवस्यादिवस्य देवस्याद्देवक्यां भूत्वा रोहिण्युदराद्वाविर्भव यच्छ्रादेवक्यां
पुत्रतामहं प्राप्स्यामि १६ इति श्रीमद्भ. ब. ना. व. दुर्योधनप्राड्विपाकसंवादे
ऽवतारकारणं नाम प्रथमोध्यायः १ प्राड्विपाक उवाच अत्युक्तः सहस्रवदनो
गंतुं समुदितः स्वसमायां स्थितो भूत तदैव विद्धयमण गंधर्वाः सर्वतस्त्वां नतके पराव
भूवुः १ अथ स्तुमतिः प्राग्प्रिदि वरणं तांलं, कं स्नातकं समानीय सन्मुखः स्थितो भूत

ना: शे
बै० शा०
२

२ परसहेन्यविदारसंमुसालंदैत्यदमनेहलेतेनूर्णपुरसान्तुयनुसूयतुःहसमयेनामवा
र्त्तोयतस्ये ३ अथतत्र श्रीबलभद्रेहभायांसर्वेषांपश्यतांरमावैकुंठात्समागतःपा
णिनिपतेजलिभिर्मुनिभिःस्तूयमानाःसहस्रफणमौलिविराजमानाःसिद्धचारण
चामरसंसेव्यमानाःशेषस्समनंतेसंकर्षणेसुत्वातद्विग्रहेसंलीनोभूत ४ अथवाभिद्वै
कुंठात्समागतोऽनेकपादहस्तैर्वृशवक्त्ररूपमहर्घाभिःसंवेष्टितःखौरैःश्वेतविनायकैः
संवेष्टितःशेषसहस्रबदनःसमागत्यसहभायामनंतंसंस्तुत्वातस्मिनसंलीनोभूत दि १
५ अथश्वेतद्वीपात्समागतःकुमदकुमदाद्याभिःपार्षद प्रवरैःसंसेव्यमानःसहस्र
स्रफणमौलिविराजमानः स्फिताचलाभोनीलांबरोनीलकुंतलाभोभीमभः सर्वेषां
पश्यतामनंतविग्रहेसोपिसंलीनोभूत ६ अथतदैवेलावृतखंडात्समागतःस्त्रीगण
वृंदसंवंद्यहस्ते भवानीनाथेःसमाहतःशेषःसहस्रबदनमौलिमंडलमंडितःप्रस्फुर
त्किरीटकटकांगदःसंभाभासेत्यानंतविग्रहेसंप्रलीनोभूत ७ अथपातालस्याध
स्तात्त्रिंशत्योजनसहस्रांतरात्समागतोभगवतस्तामसीकलासहस्रबदनाकिरी
टमार्तंडमंडलमंडितोवेदव्यासपराशरसनकसनंदनसनातनसनत्कुमारनारदसांख्या
यनपुलस्त्यबृहस्पतिमैत्रेय।।। आदिमहर्षिभिः संस्तोभितोवासुकिमहापद्मशंखवास्रवत्यने
जयधृतराष्ट्रकुहककालियतक्षककंबलाश्वतरदेववदत्ताद्याभिः नागेंद्रैः सामरपा २

गीर्भिः संस्तूयमानो मृगमदागुरु कुंकुमचंदनपंकावलिप्यमानानाभिर्नागकन्याभिः
संस्तूयमानः सिद्धचारणगंधर्वविद्याधरगणैर्गीयमानो हाटकेश्वरत्रिपुरवल्लकाल
केयकाल्हिनिवातकवचैरनुयायिभिः पुरः सरैः कद्रुकाद्रुमानाम्रुहैर्नाभिकामयेनुवरुणैः
पश्चात्स्वयाधिभिर्वीणावेणुमृदंगतालतुंदुभिभ्रामनमानाह्वायमानः फणींद्रोनागेंद्रश्च
पुष्पनागनिर्विकत्रतेयस्मैकफणेवेदंहितिमंडलेसिद्धार्थश्च वल्लदतेसोयागतस्महानंत
विग्रहेसंस्तोभोभूत ८ तस्मिंस्तेदृष्ट्वानंतस्मात्मापार्षदाः सर्वेतं परिवार्णमंज्ञात्वावनिताधि
स्मितावभूव ९ अथानंतवदनोमहानंतः संकर्षणोभगवानस्पार्षदान सिद्धानुवा
च अहंभूरिभारहरणार्थंभुविगमिष्यामिमितस्माद्यूयंयादवेषुभविष्यथ ११ ओपव
लोद्गतहमतेप्सारथोभवतानतत्रैवस्थीयतांशोवेमाकृतनाम १२ यदायुद्धार्थत्विसमर
णंकरिष्यामितदात्वेदिव्यनालांकेरथंनीत्वामत्समीयस्थागमिष्यथ १२ हे हलमुषाले
यदायदस्युत्रयोः स्मरणंकरिष्यामितदातदामत्पुरसाविर्भूतेभवते १३ ओत्वमंतमपि
चाविर्भवहेमुनयः पाणिन्यादयोहेव्यासादयोकुंभदादयोहेकोटिककद्राहेभवानीना
थहेवकादयोकृष्णगंधर्वाहेवासुकाद्दिनागेंद्राहेनिवातकवचाहेवरुणहेकामयेनोभू
मध्ये भवतस्वेडेयदुकुलेऽवतारंमात्स्यं सर्वेसर्वदायत्पमम दर्शनंकुरुत १४ प्रा
ड्विवाकउवाच इत्याज्ञप्ताः सर्वेस्वंपमसमाज्ञमुः तेषुगतेषुनागकन्याद्यूयंभगा
वानऽनंतः प्राह पुष्पाकमानिमायोमयाज्ञातसस्मात्ज्ञोयाला गृहेषुजन्मानिप्राप्य

मंदर्शनं कुरुष्व १५ कदाचित्कलिंदनंदनीकूले विहारं समायुर्यमलेयुष्माभिः सह रास
मंडले करिष्यामि युष्माकं मनोरथः सफलो भविष्यति १६ श्रुत्वेति वाक्यं वचनं राजा
कलिः स्वामिपादाब्जं नमस्कृत्य कृतांजलिः प्रद्युम्नबलिभगवंतं प्रत्युवाच १७ अहं किं करि
ष्यामि मयाज्ञां कुरु भगवन्युद्धं त्वं गमिष्यसि तत्राप्यहं गमिष्यामि हे कावलिन्द्रियोगेन
मम महान् रवे द्रोभविष्यति सहैव मां नयत्वं भक्तवत्सलोसि १८ एवं संप्रार्थितो भगवा
ननंतः कलिं राजानं स्वभक्तं प्रसन्नं प्रत्युवाच स्वरेन त्वं मत्सहैवागच्छ तं भरतखंडे कौर
वेंद्राणां कुले धृतराष्ट्रस्य पुत्रो भूत्वा दुर्योधनो नाम चक्रवर्ती भविष्यसि त्वत्सहायं महं
करिष्यामि तस्य दशेन्द्रियवादं दास्यामि १९ इत्युक्तः कलिस्तं नमस्कृत्य स्वकामं गतवान
हैषः कलिस्त्वमेव जातो हि विस्मयाय यत्र कृत्यान्तं संस्मरसि २० इति श्रीमत्कु० ब०
ना० व० प्राड्विवाके दुर्योधनसंवादे संकर्षणं नाम संवादोनाम द्वितीयोध्यायः २
प्राड्विपाक उवाच अथानन्तकोटिशरच्चंद्रमंडलप्रतीकाशाननां गललक्ष्मीमहं रय
स्याः सखी कोटिमंडलमंडिताहं कर्षणे महाग्नेतं भर्त्तारं स भार्या प्राह १ अहं मयरेवत्या
सहैव भगवानभुवं गमिष्यामि त्वद्वियोगातुरा प्राणान्न धारयामि २ इति वाक्यं कंठीं
प्रियां संप्रेक्ष्य भगवाननन्तः सर्वजगत्कारणकारणः सर्वभक्तदुःखनिवारणो महेंद्र
वारणइव भगवानवरण इति होवाच ३ रंभोकात्वं रेवती विग्रहे संलीना भूत्वा भूर्लोके भ
जनानमानपोसं कुरु ताल ४ तच्छ्रुत्वा नागललक्ष्मीः प्रत्युवाच रेवतीकाकस्य सुता कव ३

गः सं
वं खः
३

तिस्मा नाम्नि तत्वांबदैतत ॥ वक्तुत्वा भगवाननंतः स्थितास्य प्रियपुत्रमुवाच ५ आ
दिसर्गे कश्यपस्य कद्रुसुतो ह्यहं जातः श्रीकृष्णाज्ञयात्र खंडे भूखंडमंडलेश्वरदे
हे राज्ञा रविवंशैकफणेकमंडले तु स्थितवत्वा सर्वतोयस्य स्थितिः राजमानो हं बभूव ६
अथ मनोऽत्र स्थिते वसुदेवः पुत्रोऽतिबलात्मा बाहुबलो नाम मनुः सप्तद्वीपभूखंडमंडलेषु
मंडलपतिः सिंहलपादपुंडरीकः पुरंदरादिभिः वलाग्निहितवंडस्य सहनः एकखंडदोर्दंड
विखंडितसकलप्रचंडः सर्वगुणमंडितः सम्राडवभूव ७ तस्य पुरुषसहस्रं स्त्रयः पुत्रा ब
भूवुः तस्य यज्ञकुंडसमुद्भवा कन्या ज्योतिष्मती जाता ८ एकदा स्वेच्छया बहुमत्याः पुत्रीप
एकीस्यन्वरस्मिन्नसीति बद्ध्यान्तदोवाच यः सर्वेषां बलवान्स एव मे भूयात ९
तदुक्त्वा राजा शक्रं बलवंतं ज्ञात्वा तमाजुहाव तदैव संमुखः समागतं वज्रिणं पुरः स्थितं सा
दरेणासनं दत्वा मनुः प्राह १० ततः कोऽपि बलवान वर्त्तते न वा तस्मात्त्वं वद न वेत्स्यति
मत्सुतायाः स्थितोऽपरः इति श्रोवाच ११ भूयियं सर्वेषां तु मम लंमन्ये इति लोकपरं वरं
११ इंद्र उवाच अहं बलवान्नास्मि मत्तो बलवान्वायुः रक्षितो येन सहायेन कार्य्यकारयि
ष्यामि इत्युक्त्वा गते शक्रे राजा वायुमाजुहाव तत्वतः कोऽपि बलवानवर्त्तते सत्यं वद
तात १२ वायुरुवाच ततो बलवंतः पर्वताः हं तिमनुवेगेन नोद्धीयमानाः इत्युक्त्वा ग
ते वायौ राजा पर्वतानाजुहाव आह च भवत्सुः कोऽपि को बलवानवर्तते सत्यं वदत १३

गः श्री
बे॰ श॰
४

पर्वताः प्राहुर्वरस्माद्ब्राह्मणाद्भूखंडे बलवत्तरोत्र वयं स्थितास्स्म पर्वते ; श्रुत्वा ते भूखंडमंड
लं समाहूय राजा प्राह त्वत्तः कोऽपि बलवान्वर्तते न वा सत्यं वद १५ तच्छ्रुत्वा भूखंड स
बाच मत्तो बलवान् हे कश्यपो भगवान्वर्त्तते सोयं सदानंतो नंतगुणगणो ब्रह्मादिदेवोपा
स्य देवः सहस्रवदनो नागेंद्र इव भव्यवपुः कैलास इव शुभ्रज्योत्स्नाप्रकाशः कोटिसूर्यप्रति
भासः कोटिकंदर्पदर्पहा विलावण्येन विभ्राजमानः कमलपत्राक्षः कमलकर्णिका
दिव्यविमलमालानिर्मलपरिमलपरिलोभितमधुकरनिकरझंकृतगीयमानः सिद्धचार
णगंधर्वविद्याधरवरगणैरूपगीयमानाः सुरासुरेन्द्रमुनिभिर्गणैः संध्यायमानः
सर्वोपरि विराजमान आस्ते १५ यस्यैकस्मिन्मूर्द्धिन सामविमात्रेत्समुद्रवनजीवकोटिमं
डितं भूखंडमंडलमहं दृश्ये पन्नागमानुकीर्त्यते न त्रिलोकांत्रैलोक्याद्यात्यपि कैवल्यं प्रा
प्नोति १६ एवंप्रभावो भगवान् सर्वतो बलवान् सर्वतो बलवान् सर्वकारणकारणः
सर्वेषु चेतुर्वंतवीर्येमूलेरस्य पात्स्थितस्तस्मात्परः कोपि नास्ति ११ महानंत
उवाच अत्युत्काल्ले याते भूखंडेनाह्नु यः कन्यां ज्योति । धातीमममायुर्व्रतभावं
विज्ञाय पितराज्ञां गृहीत्वा विंध्याचले मत्वा स्थितं वर्षाणां लक्षाणि बहून्येव तपसि ये
१८ ग्रीष्मे पंचाग्निमध्यवर्ती सन् वर्षासु वर्षधाराशिर स्पृष्टंठमग्ना शीतोदके भू
त्वा स्थंडिलशायिनीव भूव १९ इति श्रीमद् नु॰ ब॰ ना॰ ब॰ ज्योतिषमनुपा ४

ख्याने नाम तृतीयोध्यायः ३ श्रीमहानंदउवाच अथ ज्योतिष्मती नाम वेदप्रतीका
शांतयो वनां हृदि नीतयाश्रिनी वीक्ष्य शक्रयमधनदाग्निवरुणसूर्यसोममंगलबुधबृ
हस्पतिशुक्रमानयः सर्वतर्हि यो दीपितकामसंमोहितचित्तास्तदाश्रममेत्य तामूचुः
१ हे देवि त्वं भोः कथं न्यासि कस्यार्थं तपः करोषि तेवयस्त्वयो यौवनालिनो भिक्षां
त्वकमस्माकं वदेति तच्छ्रुत्वा ज्योतिष्मत्युवाच भगवाननंतः सदृष्टवदेवो मम भर्ता
भूयात एतदर्थं तपस्तपामीति तच्छ्रुत्वा सर्वे जहसुः एकैकतेषां सर्वनिं
दतदस्मा ह २ इंद्रउवाच सूर्यमाद्येवरं कांतं किं बुद्ध्यानपसे शुभे देवराजेवरत्वेमां
त्वतः प्राप्नुहि नकंतुं यमउवाच यमराजं वरत्वंमां दंडनेतारमाजगत सर्वान्तमा
त्वं [redacted] मत्यत्वीयित्वलोके भविष्यसि ३ धनदउवाच राजेराजेहि मां विद्धि
निधीशं हे वरांगाने त्वं भजाशु विशालाक्षि विहायपानपत्रेवान्तनाः ५ वरुणउवाच
लोकपालेवरयमां पाशिनेपाटलांवति त्वमनन्तं हि समुद्राणां वैभवं प्रख्यामानि ६
सूर्यउवाच जगच्चक्षुः सदाहं वै चंडांशुः श्यामलात्मजे विहायपांतालपतिं वृणुमांत्व
मंभवकं ७ सोमउवाच द्विजराजश्चौषधीशो नक्षत्रेशः सुधाकरः कामिनीवल्ल
भोहं वै भजमां गजगामिनि ८ मंगलउवाच इयं मही हि मे माता पिता साक्षाद्गुरुःकृ
नः मंगलं भजमां भद्रे भूत्वा भूरिभवाप्सिनी ९ बुधउवाच बुधोहं वै बुधैर्वाच्यो वाराः
कामिनीरमवत्तनः विसृज्य सर्वनाकेशान् रमस्व त्वं मया सह १० बृहस्पतिरुवा
च गीःपतिर्धिषणोहं वै सुराचार्यो बृहस्पतिः सात्वाहं वै गुरुर्लोके भजमां मत्य

यज्ञभागं कथं लेभे नित्यं ८ अग्निरुवाच सर्वदेवमुखो
विहितः सर्वयज्ञप्रतीक्षितः भजमां विशालाक्षि १०

ग॰ सं
बं॰ ग॰
५

तेशुभे ११ शुक्र उवाच साक्षाद्दैत्यगुरुः काव्यो भार्गवोहं महामतिः स्वशिष्यसुरवि
वार्थं हे भवम शुक्राग्निनीभृशं १२ शनिरुवाच सर्वेषां बलवानभद्रेग्रहे देवो
परिस्थितः त्यजस्त्रो वे वरयमो लोकमस्मीकरद्दशः १३ महानंत उवाच श्रणु ज्यो
तिषानीतेषां वचांसि श्रुत्वा कुणनेत्रा स्फुरदधरा वलद्रुमं गाञ्ज्ञोयुद्धे षाग्निप्रकर्षो ह्यु
लच्छुटा मांपरेहस्रारपरेक्रोपंचकार १४ तेन मस्त्वं डमेही मंडलेह स्तोडमलिपिपरे
चात्रस्तलोकान्हठमेवजगत १५ सर्वतो महरुपंवभूव १५ नदैव सशक्रादयाः सोपमभ
भीताः प्रकंपिताः कृतिवलिपणा पणत्याद्दप प्रोपवितो निपेतुः पान्हि पाहीति जप्मुले
वित्थं शांतापिज्योतिषानी प्रणकश्यकता न शशाप ज्योतिषानुवाच १६ छलपिनृ सि
ह मां हसमा गतेसत्वं भवस्वलप गुरुपः हमीक्षण शुक्र समानुवतिक्षुस कुन स्निताभो भव
तिह सास्तिनमा षतेलभद्री १७ हे शुक्रसहन्या भवकारण श्रा शुक्राति संज्ञ कस्त्वं भवगो
षानेत्रहे सोमपतेवारदिने हि शून्यं व दंतिगात्क्षुति नकेक पाठेन १८ हे मंगलत्वं भवकान
वानलोति शाकवत्वे भवसाज्ञ्य पलशवानत्वं मग्नदंतोभवनोदिवाकरपाश्रीन्दृचितत्वे
भवतागलेपरी १९ त्वेहरवे मद्रो भवताद्रुषवुधः मनुष्यधर्मनहृत पुष्पको भववैवस्व
ते त्वे वक्रमा नमगो भवाशुपुष्टे प्रवलेनरक्षसा २० सांहर्तुमागत्य मुराधमस्थित करो
षितिं दापरमात्म लोगीमा तवप्रियाकोपिनयो हविष्यति करिष्यतिस्व नेमस्तवं गतेत्व
यि २१ पश्येन वर्ह्दे पुपिति तिर्जितत्वं वाला प्रहीत्वा पवलकोपिर दुःलं कंपुरी सेपदि
वस्यते र्थिनकाशगहं येकिलकामयिष्यति २२ महानंतउवाच श्रयहवावत्याश ५

श्रानां देवानां मध्ये कुपितानां शक्रोऽपि तां सभायां कोपकारिणीं हे कर्षणेन वस्मिन्प्राप्य त्व
जन्मनि अद्य त्वं कदाचित् नवपुत्रो त्वत्तो मा भूयात एवमुक्त्वा शक्रोऽपि ततेऽसभायां स्थितः ।
सर्वदेवगणैः सह स्वर्गं जगाम पुनः स्नानपस्मेदे २३ अथ तत्पादं श्रुत्वा ब्रह्मा ब्रह्म विष्णु
ब्रह्मणो मरीच्यादिभिः संयुताः सर्वजगत्कारणभूतः स्वभवनाद्दैत्यरूपानेनागतवान ।
श्रंबरे स्थित्वा तां सहैति ज्योतिष्मत्याह्वयात्मजे त्वतयः सफलं जातं तेन स्तिम्रा लियवा ।
मे मम पुत्रो वरं ब्रूहीति जगाद २५ तच्छ्रुत्वा टंकजलाद्दि निर्गत्य ब्रह्माणं प्रणिपत्य ।
सत्वा कृतांजलिरित्यब्रवीत २६ हे भगवन् यदि प्रसन्नोऽसि किल हे संकर्षणो भगा ।
वान् सहस्रं पुत्रदलो मम वरो भूयात इति श्रुत्वा ब्रह्मा वैविध्य धर्मप्रतुकाव २६
हे पुत्रि तव मनोरथपूर्त्यै भविष्यति न पश्चाद्विहरणं करिष्यामि अद्यैव देवस्तत मन्वंतरः ।
प्राप्तोऽस्मि अस्याष्टाविंनवचतुर्युग कल्पिते काले समितत्र व वः संकर्षणो भगवान भा
विष्यति २७ तच्छ्रुत्वा ज्योतिष्मती ब्रह्माणमाह देवदेव भगवान् महान कालो व
र्तते मम मनोरथैः सिद्धं भूपानत्वे सर्वकार्यं कर्तुं समर्थाः न चेतु मे स्वायंदा स्वामि
पश्चाद्देवो भवेत् ततः २८ इति प्रोक्तो ब्रह्मा स्वायम्भय भीतान्तरणं विचार्य पुनराह हे रा
जपुत्रि त्वमावृर्तपतेनैव तस्य कुम्भस्य ल्यौं पुत्री भव तस्मिन् जन्मनि त्रिनवचतुर्युग
विकल्पिताः कालः केनचित्तकारणेन स्मरणं वद्धविष्यति इति तस्यैव वरं दत्त्वा ब्रह्मा
नत्तैवांतरधीयत २९ अथाख्यायाम तर्पु कुम्भस्य लीयते नैव तस्य भार्यायो जन्मा ।

ग॰ सं॰
ब॰ खं॰
६

लेभेतत्रज्योतीष्मतीरेवतीनाम सुप्रभाद्यागुणमंडितानवसारत्वंजनेताविवाहयो
ग्याबभूव ३० तांरैवतःस्वच्छेनांतःपुरे स भार्यामुवाच कीदृशं वरमिच्छसीति वदसुत्वा
त्सानदोवाच्य यः सर्वेषां बलवान्स्यात्स एव वरो भूयात ३१ इति श्रुत्वा राजा रैवतः स भार्यापि
तृतांनीत्वादिव्यंरथमारुह्य बलवंतंवरंद्रष्टुंपृथ्वींपर्यटन्ब्रह्मलोकाननुलंघ्य ब्रह्मलोकं
गतवान ३२ तत्रब्रह्मणःस्थितोभूत्वानक्षणेनभूर्लोकेऽष्टौविंशनवचतुर्युगाविकल्पितः
कालोजातःसाद्यैवब्रह्मलोकेवर्ततेयं भोक्तव्यंस्यात्वेसंलीनाभूत्वाऽऽवेशावतारा
णींकुरुकार्यंसाध्यरमसहसे ३३ प्राड्विपाक उवाच इत्थंब्रह्मवाक्यंश्रुत्वानागाल
यंमीसकर्षिणे भक्तिमनुज्ञाप्यब्रह्मलोकमेत्यरेवतीं विवाहे स्वावेशं चकार ३४ स्यू
यसंकर्षणो भगवानभूमिभूमिभारहरणार्थं लोकनमस्कृत्याकृष्णलोकयायसका
शाद्रुततारेदं बलभद्रस्य भगवतश्चरणमनं मयाते कथितं सर्वं दुरितापहं रणोमंग
लायनं युवराजकौरवेंद्र किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ३५ इति श्रीगर्गसंहिता
यांसंहितायां श्रीबलभद्रखंडे ना॰ व॰ ज्योतिष्मतीउपाख्याने रेवत्युपाख्यानं नाम
चतुर्थोऽध्यायः ४ दुर्योधन उवाच मुनींद्र श्रुतो मया हे यन्वो रेवतीपुराणं कर्षिण
स्य भक्तोऽसि त्वया ख्यातितो भगवान्तो वासुदेवस्य देवदेवस्य प्रभावं महात्मा त्वं परं
मानुषं तं श्रुत्वा तं मया ज्ञातं ननु त्वां भूत्वा भूम्यां रामकृष्णौ पितुः पुत्रौ तं के यं हृदये गतवंतो हृज्जा
कार्यं मे भवितो नो यस्मै कथय मम भूमा तु ध्यातो १ प्राड्विपाक उवाच अथैकदा रा ६

षुकायायदूपुर्यौ उग्रगृहे नात्मजो देवकीसुतां वसुदेवाय ददौ वरवधोः अथ तां काले कंस उग्र
सेनात्मजः स्नयोः स्यंदनं नोद्यामास २ ततो देव देववाणी कंसमाह यां वहसे ऽस्यास्त्वामष्टमो ग
र्भो हितां हनिष्यति इति श्रुत्वा महात्म्यासुरः कालनेमिः कंसः खड्गपाणिर्भगिनीं हंतुं प्रवृत्तः
३ ततो वसुदेवस्तं बोधयित्वा प्राह नैतस्या भावय स्मत्स्याः पुत्रान्समर्पयिष्ये यतस्ते भयं जातं त
न्यपि इति श्रुत्वा तद्वाक्यात्स्त्रवितकंसः तौ कारागारे कारयित्वा निश्चिंतोऽभवत ४ अथ दे
वक्याः प्रथमे जातं पुत्रं कंसाय वसुदेवः प्रददौ तं सत्यवादिनं ज्ञात्वा कंसोऽर्भकं अत्याजीत ५
श्रीकृष्णानंतरायतो नातिकृत्या देवानां तस्माद्ययं कंसमत्रुः सर्वे यादवा देवाः संति तव वधमिच्छंति
इति नारदवाक्यात पुनर्जातं जातमपि निजघान ६ अथ कंसभयात्त्यक्तापितां यदूनां मह
नकष्टं बभूव अथ सप्तमो गर्भो देवक्या मायया नीतोऽभवत ततोऽजः श्रीकृष्णाज्ञया यो
गमायया देवक्युदरान्निकृष्य वसुदेवस्य भार्यायां कंसभयाद्गोकुलस्थितायां रोहि
ण्याम् अर्पयितुम् आजगाम ७ तत्र पतिते श्लोका देवक्याः सप्तमो गर्भो हर्षशोकविवर्द्धने व्रजे
प्रणीते रोहिण्या हं मते ये जयमायया स्त्रीणां गर्भः कृतिविनाश इत्यस्त्रुर्मा शुराजनाः ८
अथ व्रजे एवं चदिने पुष्यार्के स्वातीयां वसुश्यां शनिते बुधे च उच्चैर्ग्रहैः पंचभिरावृते चलग्ने
तुलाख्ये दिनमध्ये हेशे ८ सुरेषु वर्षत्सु चतुर्भुज वपुर्बने श्रुतं चरितु चकार विद्रुम बभूव
देवो वसुदेवपत्न्यां विभाव्य ह्यं देवगृहे स्वभासा ९ ते द्वो पितृ कुर्वन्ति जातकर्म ददौ

ग: सं
ब ख
७

द्विजेभ्यो नियुतं गवां च गोपान्समाहूय च गायकानां चकार वैसन्दिहानं मंगलमातनोति १०
अथाष्टमो देवक्याः प्रविशन्ति सो भगवान् श्रीकृष्णचंद्रो वततार तदैव तद्वाक्यानिश्रीः
घोषे यशोदायां निपायनं द्वयनत्यां जातया योगनिद्रया हे नृपे जजातिय मुनात्तु तीर्थं महावनमे
त्य यशोदासायने हन्नं तेनिधाय वसुना नाद्दाय वसुनंदेन देवो गृहानाययौ ११ अथ कारा
गारे बालध्वनिं श्रुत्वा सातु भीतः कंसः समागत्य जातमात्रां कन्यां गृहीत्वा शिलापट्टे
पातयामास १२ तदैव व नष्टा सा तु गत्वा त्वष्टे योगनिद्रा भूत्वा अष्टभुजा गंधर्वा
विद्याधरैः स्तुविता सा प्रहसन्ना कंसमिदं वाक्यमुवाच रे खल तव सर्वमातुस्यत्र कृत्वा जातो भूयादे
वकीवसुदेवौ दीनौ तु मोचयित्वा तु तत्कालं विंध्याचलं जगाम १३ इत्युक्तो विस्मितः कंसो देव
कीवसुदेवौ च विमुच्य स तत्काल दीनदैत्यान् समाहूय त्वानि दिशान्दिशो गत्वा बालान् हंतुमा
ज्ञां चकार ते विनाशं चक्रुः १४ अथ नंदोऽपि पुत्रोत्सवं श्रुत्वा महोत्सवं चकार एवं कंस
प्रेषितां पूतनां वालघ्नीं राक्षसीं कृपाकर्तुं जातमात्रश्च कृतां
बाललीलां चकार कोऽर वेंद्र किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १५ इति श्रीमद्गु.ब.ना.व.
श्रीवल्लभकृष्णलीलाजन्मोत्सवो नाम पंचमोऽध्यायः ५ दुर्योधन उवाच मुनींद्र कामो
नंतोऽनंतलीलो श्रीकृष्णो पि वर्षभूम्यां भूत्वा रराज तस्य हंतुं देवेषु वसितं वद तद्भजे किं नृपवरा
यं किं नाचकार्या किमत्र किमन्यत्र किं चकार १ गार्ग्य उवाच श्रृणु वक्ष्यामि वाव श्रीकृष्ण ७

सोऽत्र जन्मात्रोऽद्भुतां लीलां सतनाम्नो हृत्सकटासुरतृणावर्तवधपुनर्विश्वरूपदर्शनदधिचौ-
र्यब्रह्मांडदर्शनयमलार्जुनभंजनखंडमंगादिसंयुक्तां तुर्वीसत्तोमात्काद्दर्शनवैभवो श्रीकृष्णौ-
वार्ष्यवर्णितराधाकृष्णनाम्नो द्वार्ध्यमाहात्म्यंयुक्तां सुरज्येष्ठकाचितवृषभानुवरवंदनीविवाहवास
मंडलकथानुमंडितां चकार २ ततः श्रीवृंदावनागमनमेघगतिवत्सासुरवकासुरवधाबालवत्सलानां वधं
कृत्वा गोपालैः सहगोवर्द्धनवृंदावनादिवनेषु विचचार ३ अथ तालवने धेनुकासुरं संहर
स्वनेत्रपभक्षांतांडपतेश्यनंदैत्ताम्ब्यां गृहीत्वा महावल्लो वल्लदेवस्तालवृत्तं घातयित्वा पुनराप
तेतं भूम्यां पोथयामास नृष्टिंतो भवनस्मकोऽसद्यस्वनुश्ये प्रलंबेनानियमंगाम ४
अथ श्रीकृष्णः कालियदमनदावाग्निपानादीनविचित्रालीलां कृत्वा श्रीराधाप्रेमप्रकाशप्रति
पत्तीलाभवृंदावनविहारदानमानलीलालालवहारवपुतंभ्रंरवहुडवयाहिमिवारहर्षुपाख्या
नेकर्षाकथनीयांलीलांचकार ५ अथैकदा गोविंदराजसनेकृते भग्नवलिविंद्रः संवर्त
कमेघमंडलोमेहजमंडलेववर्षतदा भगवान् सपानुरेहजंजीध्यमासमेहत्वमंदत्वा एकक
रेणगिरिराजं समुत्पाट्याशेवृंदोत्सीयं वालहवद्धधारवद्धवाव सप्तवर्षीयः सप्ताहं सुस्थिरस्थौ
६ अथेंद्रः सर्वदेवगणैर्भयभीतः श्रीकृष्णं वंद्य श्रीमत्पादारविंदद्वयं प्रणम्य किरीटेन नतो
नत्वा तदभिषेकं कृत्वा महेंद्रः स्वाटरस्वामिनस्वमनुनिमिः सार्द्धं स्वर्गंजगाम ७ नदद्भुतंगोव

ग: सं
वं· खा·
८

ङ्गनोद्भवलं हस्तागोपाखिलिं स्तमुः ततेभयमुक्ताः कृष्णात्द्वैवे भवं हंस्पर्शाद्यामताः ८ अथ फाल्गुने कृ
ष्णांस्तरूपामेघिलाकोशालाऽयोध्यापुरिवाहिनायज्ञसीतापुलिंदकाः रमावैकुंठाजितपदं श्रीलो
काचलवासिनीहरवीदिव्यादिव्यात्रिगुणहृतिभूमिगोपीदेवनजनस्त्रीजलंधरीवर्हिष्मतीपुत्रं
श्रीसुफलः सुतलवासिनीनागेंद्रकन्यादिभिर्गोपीवृंदैः प्रत्येकषष्ठ्यकं श्रीकृष्णो व्रजमंडलेरा
समंडलं चकार ९ एकदा गांधर्वायन सबलः श्रीकृष्ण गोपालवालैर्भांडीरे वाललीलां वाहवा
हकलहं कृतावानत्र प्रलंबो गोपरूपी दैत्यो विहारवेविहार रविजये रामं स्वपृष्ठे निधायो वा
ह १० अथ प्रहृष्ट गतुमुद्यतं गिरीन्द्र सहसं नमुद्दीहंमा हि गतो वलदेवो महाबलोक
यामुष्टिनाकीरस्तिमहाद्रिंधया दृष्टिमितताडनेन सघो विनिर्णासलको व्रजहतोगि दिवदेत्यो
वन्यानिपपात ११ एकोऽग्रीष्मे मुंजारण्ये गमामृगे षु गोपालेषु लग्नसु सर्वैः हेमूतोद्दावा
ग्निः प्रत्याग्निर्वववृधे ततः कृष्ण रामेति वदनः [redacted] पाहि पाहीति गोपालान कवलं गतान
वीक्ष्य लोचनानि निमीलयत तान् भये त्युक्ता तमग्निमपिवत १२ अथ वक्त्रा भांडीरातय
मुनायां रे गोपाल गोगणे नीत्वा श्रीभूमतत्रास्मो कवने यज्ञ पत्न्यानीतं भोजनं कृतवान १३
अथ वृजे तं दवाजे वकलमा श्रेस्लेव करुणा सुमानमं तं कृत्वा नंदादिभ्यो गोपेभ्योपि सर्वलोकनम
स्कृतं वैकुंठं दर्शयामास १४ अथ चोवि काबने श्रीकृष्ण: स्व स्वतीनी चेनंदगं देव संतं सु दर्शि

नं सर्वं किलाग्रे विलल्लोकपालवंदितेन श्रीमच्चरणारविंदेन सच्छत्रमूर्धि दत्तं सोचयामास ।
१५ अथ सकलैः श्रीकृष्णो निलायनक्रीडायां चोरपालकलक्षणे चौररूपे व्योमासुरं केसर
र्वं भुजदंडाभ्यां गृहीत्वा दशदिक्षु भ्रामयन भूपृष्ठे भगवान्पातयामास १६ तदा दिविस्थाः सुरं
कं तथा ... दितं गोपीगोपाः सङ्कुत्या प्रापातयामास अथ एकदा वटतुरवाच्छुत श्रीकृष्णस्य कल्याणकेन
कं पीनपृष्ठो दितं केशीनं श्रीकृष्णो भुजमध्ये केशीनं तं ममर्दित्य मनेकालीलां लालसम्हसा ब्रजमंड
लेकारयामास ११ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां ब॰ ना॰ व॰ पाहिकाकंडाध्यायनं तद्वादेकर
कृष्णब्रजलीलावर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ६ कार्त्तिकाक उवाच अथ मथुरायां नमकृष्णोप
निवविज्ञात्मीकृतनवेतोनानिसंदेवेलगुवरजश्रुत्वा तन अथ कालनेमिनाकंसेन प्रयुक्तोऽक्रूरोऽ
नमकृष्णो समानेतुं ब्रजमंतुं तत्रागतवान १ तत्र गत्वा मथुरागमनं नंदराजमतं बीयत्योगोपीनां गोपि
रहानुरावमभूत् प्रथक प्रथक नानावाक्यमधावानवश्यमनाकृष्णः सबलो अक्रूरेलयदुपुरीं गच्छ
नमार्गे यमुनाजले पुत्रस्वफलकायस्वयां संदर्शयामास २ अथ सकौ कृष्णमथुरां मध्ये नेस्थि
त्वाऽपराह्णे मथुरां पुरीं सर्वंतोऽदर्शी अथ रामकृष्णौ दैवोपुराणीपुरुषौ लीलया नवव
रकेरायवो दिहत्वा बः पोरंगपुरं प्रभुः कलिलीलयत्का कृष्णपाचन आयगाजदृष्टिमिवतना
भ्रपः कोपकंदर्पदर्पहर सोदृष्टं सर्वं लंदमीयतो वेनोह रंतोविवेवतुःस्म ३ अथ राजमा
जैत याम्बितव स्त्राणिपदानयंतं रजकं रंगाकारंकलागेलसर्वेपांविप्रयतांनिजवानतयाव
स्त्रवेसरंकुर्वतेवायकायस्वसाकृष्णं ददान ४ ततः सेरंध्रीकुब्जांत्रिवकांवं ददानाम्।

गः शं
बः गः

बेलं अर्ज्जीं त्रिलोकसुंदरीं कृत्वा ततो वैष्णवजनानां सा माया यसमुद्दामकैः सहितो पनुःस्थ
लेषविशेषयशोदे हे नवि तुंगमतालकं सहस्रनः पुरुषैर्नेत्रैः पाकोह द्वजानं वा प्राप्य तनुमयं ल
लभा स्तनं पयश्च मंडपपूतकं स्तायभागीधें नं द्वनं लाह्वा च्छे षमिव कुंडलीभूतं कोदंडं वे स्लवं
वीक्ष्य सहस्रशः दंडे ५ तदैव पश्यतां लोकानां सूर्यं कृत्वा लीलया कृष्ण कल्पयित्वं दोर्दंडभ्यां
पपेनु दंडं वितुंडं सुंडादंडेन कोदंडं मध्यतो वभंज ६ भज्यमानस्य धनुषः शब्देन सर्वलो
कविलेः सहस्रवंद्रसौ डेनना द ७ ततस्तानागाद्दिगाजाश्च विचेलुः सर्वभूखंडं मंडलं स्था
लीवद्रविनिहि कान्तस्यमातं सचकंपे ७ अथाप राह्णेरे वाभूस्तेव्द्यावि द्विपं कुवलयापीडं तमे
त्य कृत्वा लेवाल लीलया पुच्छं कृत्वाशुंडादंडे संगृहीत्वा विततो भ्रामयित्वा वालकः क
मंडलुमिव भूतले पातयामास ८ तमितस्त निहत्य रंगभूमौ कंसस्य भायकं जनितायां
या मावं दर्शनं दत्वा मल्लयुद्धं कृत्वा चाणूरमुष्टिककूटशलतो शलकान कंसस्य
श्रेष्ठवीर्यवान् पश्यतां भूतले वानकसौ पातयामास तु ९ अथैतत्कर्म वीक्ष्य दुर्वचनानि विक
थयमानस्यकं सस्य मयुरस्तनः सहस्र लोत्य त्वमेव महोत्तसमाकृष्य १० ततः सत्वरं म
त्युमिवागतं वीक्ष्य मंचात् उत्पतं स्थायन्नाहोद्बुजकं संरवद्भूव जम
हेद्बलिः सहसा वक्रीहि संयुक्तं कंसं हि विषं फणीन्द्रमिव तुंडाग्रे माकाभ्यां पृथिव्यां वकोर्दं
डाभ्यां वलाज्जहमग्रहीत ११ यथा तार्क्ष्यतुंडात्फणीव कंसो मुक्ताबंध तालि त्य
पततव कृ व मां पुनः तोभूत पुनर्मंचे चले तौ वैनान्नादयन्तो सौ लेभी द्वारिवि मुख्यभा

ते १२ ततो बलात्तु स्यतं केसं मातङ्गस्तम्भं वचेकस्ल उ त्यतन स्येनं स्येन उवत्तुं सम गृहीत पुनर्वि
निर्गतं हते दैत्यपुंगवं मवं तु भुजदंडाभ्यां गृहीत्वा त्रैलोक्याधार उत स्ततो भ्रमयित्वा महं व रात ।
मं चोपरिपातयामास १३ ततस्तु त्याता न दुम खंडु उ व मगृहं तो मंचो व भूवुः सव ज्ञं गः पतितो
पि किंचिच्छ्राकुलः स हसोत्थायत्य महात्मना पुनर्युयुधे पुनस्तं भुजदंडाभ्यां भगवान गृहीत्वा मं
चेद्धिष्ठ हृदयमाक्रम्य ततस्तौ लिंग गृहीत्वा स द्युः कैमोबुध्र सूमं चाद्वंगो परिपातयित्वा सोलागुं
दु शिलामिव तस्योपरिक्षाल्य नानेनः सर्वाधारो नंतो नंत विक्रमो वेगात्स्वयं निपातन पो नि
पातनपो ति पात ते ने त्यं निश्री भूतं भूखंडं तु लो स्यालीव दंड ३ यं स हता च कंपे १४ अथ हं
मृगेंद्र परे तं मोजनराजं यदुराजो भूपतं नाम गेंद्र इव हर्षं कं पयतां विबुध वर्षित दैव भूभुजां हाहाकार आ
सीत अहो वैर भावेनयं भजनकेसो पित स्यशाकूप्यं भूमी गः कीटक इव ज गाम १५ ततः कं
स मृतं स हसा वीक्ष्य समागतान तस्यानुजान स्वकं चर्मधरान दृष्ट्वा बलभद्रो मुद्गरं नीत्वा ।
सर्वतो भिजघानतदा देव दुंदुभयो नेदुर्जयध्वनिश्चाभूद्देवाः पुष्पैर्ववृषुर्विद्याधरप्यो ननृ
तुर्विद्याधरगंधर्व किंनरा जगुः १६ अथ सर्वाना श्वास्य पितरौ दिमोचयित्वा गृहे नाय राज्यं दत्वो
पवीनस्थाप्य सांदीपनाद्युपीस्यत स्मे मृतं सुतं दक्षिणार्थं दत्वा पंखे ह्य त्वा सगुरा मेत्य वह सन
हजस्यां त्यै चो द्धवं प्रेषयित्वा पुनः स्वयं हुजं गत्वा नाथा यै गोपीभ्यो दर्शनं दत्वा रास मसो ।
दं कृत्वा पुनर्मथुरायां मागधुरे सोर राजरामौ पिक्रीडवयं कृत्वा न स्यां विरराजे तितयोर्मथु
रायां सहस्वकः पवित्राणि विचित्राणि चरित्राणि वभूवुः १७ इति श्रीमद्. बं. ना.

ग: सं
व स:

वनखुरालीलावर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ७ प्राड्विवाक उवाच अथ पुत्रराजयात्रेकाषु
तयोर्द्वारकालीलां संक्षेपेण श्रृणु तात ततः कंसस्य वधोद्धं सौहृदं कुर्वंते सभागते जयकांक्षये
जीवत्सुत्र कारवे समुद्रे दुर्गं निर्माप्य तत्रैकरात्रेण ज्ञातीन्सभाधाय मुचुकुंदद्दग्ध कालेयवन
यित्वा पुनराग कृष्णो प्रवर्षणाद्रिमेत्य तस्माद्द्वारकाकायां जगमतुः १ अथ वृत्तं लोकात्स
मागतो रैवतो सुतां रत्नपुत्रां दिव वहुबलशालिने बलभद्राय दत्वा तपः कर्तुं वदर्यां त्वग
तवान २ अथ श्रीकृष्णस्य सात्रूपोपय्यतां कुंदनपुरात्तु रुक्मिणीं जहार ततः जांबवतीं सत्यभा
मां कालिंदीं मित्रविंदा नाग्नजितीं भद्रां लक्ष्मणां भौमं हत्वा षोडशसहस्राणि तथा राज
कन्या उवाह ३ राजन्नी एकैकस्यां दश दश श्रीकृष्णस्य पुत्राः प्रथमः कामदेवावतारः प्र
द्युम्नः कुंदरं आसीत तस्मात्पुनि रुक्मस्तस्य स्य एव तनोऽभूत ४ अथैकदा प्रहेन राजसूयाध्वर
नाग वल्ली गृहीत्वा विजयार्थं निर्गतः प्रद्युम्नो यादवैः सैन्यैः सह जंबूद्वीपे नव खंडं विजयं
कुर्वन कामरूपे नंदसमीपे वसंतमालती पुरात्प्रीतेन पतंगेन गंधर्वराजेन युयुधे ५ तत्र वा
द्यपुत्रे गदां समापतंतीं गदो बलदेवानुजो गदया वंसगदया पतंतं गतनाद सोपि तं हृदि वी
ज साजहाने स्यंतयो गदायुद्धं घटिकाद्वयं वभूव यतं गाना वाहा प्रहारेण गदो युद्धे द्वंद्वं मू
र्छितगाम ६ तदा हाहाकारे जाते कोटिमार्तंडसन्निभो बलभद्रः आविर्भूत्वा गंधर्वं लांगे
लं वलेहलाभ्यां समाकृष्य तदु पतिलिंगन्तु मालतानुगंधकारनेन पुरगायत सर्वे सैन्यं
समस्त द्विपरथं भूमौ गि भूव ७ अथ पतंगो विरथो भयभीत स्तस्मात्पुरी गत्वा पुन १०

दैत्येंद्रैः दानवैः सेनाव्यूहं चकार तच्छ्रुत्वा क्रुद्धो बलभद्रो गोपवीरैः महापुरीं शतयोजनविस्तीर्णां
वरुणं तमस्वतीनां मुसलेन सर्वं हलेन संविदार्य तत्सहस्रकाम दुर्गेनदैत्येंद्रं कर्षणो यो विचकर्ष ८ अथ ह
काव पतिते नरी हैहै हाकारे जाते तिर्यक्कुपोतमिव कालुष्यं समस्तां नगरीं वीक्ष्य गोपवर्गैः गोपीवर्गैः सहः पर
तंगः कृतांजलिः प्रणितो विश्वकर्मकृतानां विमानानां स्थिरलक्षं राजानां चतुर्लक्षं वा सुवर्णानां सु
दं च द्दिव्यानां रत्नानां भारदशसहस्रानार्बुदं च बलिं नीत्वा बलिस्तालिने बलाय दत्वा स्वद्वारिकां कृ
त्यसवणनाम ९ अथ नवसहस्राणां बृमो हार्षबलभद्र अहा वा लो भवतां यस्य तां पुरमिदं हलाग्रेण सं
विदार्य श्रीगंगां हास्तिनात्तेकर्षणो विचकर्ष तथैव नावा कन्यामिर्निमित्ते साह मंडले कालिंदी
हलाग्रेण विचकर्ष १० अथैकदा द्विविदो नाम वानरः सुग्रीवसचिवो भौमसखो नारदेन प्रेरि
तो द्वारिकां योद्धुकामो रैवतकाचलमेत्य बलेन बद्धिकावतुलपं प्रयुयुधे तु मदं डकीलामुष्टिभिर्वि
निघ्नंतं तं बलभमद्रो मुसलेन मूर्ध्नि निर्जघान प्रभग्नमस्तं मुष्टिना त्रातयित्वा पलायंतं भुजदंड
भ्यां गृहीत्वा रैवतकाचलशृंगे पातयित्वा चतुर्भुजो हलेन मुष्टिना हृदि ताडनं न्यतन तेन सटंकाः
शैलेंद्रमूलरव चकंपे ११ अथ हस्तिनावराजन्य धृत्भवतां पांडवैः सह युद्धेषु समं क्रुद्धा तीर्थानि बेक
व्याजेन बलः सभ्यैर्नीता वैः सहितः पुरा स्थितः तीर्थगतेष्व नैमिका यामिव दक्षिणा कृत्य तिर्यस्त्वसमभास
पोः स्नात्वा प्रक्षिप्य मायां द्विजसमस्व वतीय तिर्थो नैमिषे यवारण्ये अंबु मार्गे त्यलाव तार्थंद्र द्रुमवंत सिं
हान्नप सस्यस्यश्लूकवदिंड तनावित्रं तं कृत्य तदर्शनं त्रितो सान हाग्रे यवाय सो द्वाम गुहतीर्थक्षा
टदेवाचीनितीर्थानि स्नात्वा तत्र रसां हिमी केलासा करवीसवीर समद्रायो नका लोकं कोवेरयास

ग: श्रं
बो गः
११

वज्रोतिष्ठरंगवल्लीसीतारामस्यैतेचैत्रद्वेमाघसंततिलकट्ठशालीभद्राकूर्मतीर्थवृषमालाचित्रवनंचे
द्रकांतनैः श्रीयस्यमनुपर्वतचक्रुकाम्यशालिनीकामवनवेदद्वेत्रसीताप्रभुतीर्थंतपोभूमिली
लावतीवेदनगरगोपर्वतशक्रमहाभावते श्रीअयोध्याकालिंदीप्रहिनारकुरुक्षेत्रमथुरापुष्करेषु
स्नात्वापुनतस्मात्कुंभलेशौकवंसाध्यचान्यानिकुर्वनतीर्थानि सद्गात्संकपतौ नैमिषारण्यंज
गाम १३ तेसमागतंवीक्ष्यशौनकाद्यामुनयःसमुत्थायववंदिरेचार्चयन तत्रवेदव्यासशिष्यं
रोमहर्षणसम्प्रमत्युत्थायिनंवीक्ष्यकरस्थेनकुशाग्रेणतंजघानेतितदाहाहेतिवादिनोमुनीभ्य
वीक्ष्यलोकपावनोपिलोकसंग्रहार्थंब्रह्महत्यापापनाशनतीर्थस्नानविशुद्धयेमनोदधे १४ तत्रे
ल्वलसुतोबल्वलोनामदैत्यउपाकृतेपर्वणिपांसुवर्षेणप्रचंडेनवायुनाधूपशोणितविण्मूत्र
सुरामांसमुत्सर्गयनसमागतः रवेहष्टोभूत अथबहवोजिह्वंवज्रांगंमित्रकज्जलांजनचयसन्निभं
श्रुतांमृषमश्मश्रुमपंकरोहसमागतपोहलाग्रेणसमाकृष्यगदानाततमुशलेनमूर्द्धिवलभद्रस्तेततोड
ताडनेनाकाशात्सोपिकमंडलुविवशसपपात १५ अथप्रसन्नामुनयोपिरामंहंसुतसहवित
यामीवःश्वपुष्पहतेत्रवर्षविनायास्तेत्रवाम्भप्सितंवृतनैरभ्यनुज्ञातःसरयूकौशिकीमानससरोवरगं
डकीगोमतीसुस्नात्वाऽयोध्यानंदग्रामवहिःअमतीह्रस्नावतीद्यनुपस्थतीर्थानांप्रयागं
जगामनतत्रापुलतराजदानंचकार २ १६ ततस्त्रिकूटविंध्याचलकामाविपाशाशोणसिंध
लासयाद्रिषुस्नात्वागंगासागरसंगमंजगाम तत्रसुवर्णशृंगोवरसंयुक्तंस्वयकं सु
वर्णरत्नाभारसहितंगावांकोटिशतंब्राह्मणेभ्यःप्रादात ततःकमसोद्भेदिगप्यांदिशि ११

महेंद्राद्रिं सप्तगोदावरीं वेणीं पंपां भीमरथीं स्कंदं देवं श्रीशैलं वैंकटं कांचीं कावेरीं श्रीरंगमृ-
षभाद्रिं सामुद्रं सेतुं कृतमालां ताम्रपर्णीं मलयाचलं कुलाचलं दक्षिणसिंधुं फाल्गुणं पंचाप्सरसं गोक-
र्णं शूर्पारकं ताप्तीं पयोष्णीं निर्विंध्यां दंडकवनं नर्मदां माहिष्मत्यवंतिकादीनि तीर्थानि स्नात्वा त संकर्षणः
करिष्यति स्म तत्र न त्वत्सहायार्थं विमना नैव गमिष्यति १७ इदं बलभद्रचरित्रं पवित्रं सर्वपापा-
पहरणं तीर्थयात्रावर्णनं नितरं मया वर्णितं सर्वमंगलोपयिकं कारणं कौरवेंद्र किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
१८ इति श्रीमद्ग॰ ब॰ ना॰ ब॰ प्राड्विपाकदुर्योधनसंवादे द्वारकालीलावर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ८
दुर्योधन उवाच मुनिशार्दूल भगवान् बलभद्रो नागकन्याभिः गोपीभिः कदा कालिं-
दीकूले विजहार १ प्राड्विपाक उवाच एकदा द्वारकानगरात् तालांकरथमास्थाय सुहृद्वृतः व-
लमुत्कंठो नंदराजगोकुलं गोगोपालगोपीगणसंकुलं संकर्षण आगतः श्रीसंकर्षणोत्कंठाभ्यां नंद-
राजयशोदाभ्यां परिष्वक्तो गोपीगोपालगोभिर्मिलित्वा तत्रैव मासौ वासंतिकौ वार्षिकावासीत २
अथ च या नागकन्याः सर्वास्ता गोपकन्या भूत्वा बलभद्रप्राप्त्यर्थं गर्गाचार्याद्बलभद्र-
पंचांगं गृहीत्वा तेनैव सिद्धा बभूवुः ताभिर्बलदेव एकदा सहसानुः कालिंदीकूले रासमंडले
समावेशेन दैवचैत्रसर्गिमायां पूर्णचंद्रकरणावलीः संरंजितवनं रंजयन् विरेजे ३ ततो नला-
मदयान्नाः कमलमकरंदरेणुहृद् संहृता सर्वतो वायवः पवित्रवः कालिंदीभिर्विनंदनी
बलहस्तीभिः सानंदं क्राधिनी पुलिनं विमलां छिंतं चकार तथा कुंजपुंगणानिकुंजपुंजैः स्फु-
रल्लालितपल्लवपुष्पपरागैर्मधुरकोकिलपुंस्कोकिलकूजितैः मधुमत्तमधुव्रतनिमिलितैर्म-

अ० सं०
ब म०
१२

मूर्भिर्विभ्राजमानाबभूव ४ ततस्तु गणश्चाटकनूपुरस्फुरन्मणिमयकटककटिसूत्रकेयूरहार
किरीटकुंडलोपरिकमलपत्रैर्नीलांबरो विमलकमलपत्राक्षो पद्मिनीपद्मिनीवाहिवगोपीभि
र्गोपवाहैरास्यमंडले रेजे ५ अथ वरुणप्रेषिता वारुणी देवी पुष्पभारं पल्लोभितं मिलिं
दनादितकुहकोटवेभ्यः पतंतीसर्वतो वनं तत्र भिक्षुकारतत्पानमदविकलकमलविशा
लनाम्नाक्षौमकरध्वजावेशचलत्कुंभंगोपिविहारस्वेदप्रस्वेदांबुकणौ गौलकुंडस्थपद्मलपत्रभे
गोगजेंद्रगतिर्गजेंद्रशुंडोद्दंडसमदोर्दंडमंडितो गजीभिर्गजराजेंद्रवोन्मत्तः सिंहस्य
नन्यसहलीसमेमुपालपाणिः कोटीकुंडलमंडलसंकाशः श्रीकृष्णनंदनमंजीरप्रव
लनूपुरप्रक्वणत्कनककिंकिणीकंकणस्फुरत्ताटंकपुरटहाररम्यांगुलीयकोज्वो
नलिनैःभिःप्रविडंविनीकृतसर्पिणीस्पामवेणीकुंतलललितकंडस्थलपत्रावलिभिः
सुंदरीभिः भगवाननुवनेषु गोपीविभ्राजमानो विरराज सूर्य इवेरमे ६ अथ हलायुधका
लिंदीकूलकांतारपर्यटने विहारस्रमासेदविंदुपरार्द्रमुखारविंद स्नानार्थं जल
क्रीडार्थं यमुनां हुनरामज्ञाजुहाव जलस्वनागतांततःमदलायु कुपितो विच
कर्षं उवाच ७ अद्य मामवज्ञाय नायासि मपाहूताऽपि मुसलेन त्वां कामचारिणीं
शतधानेष्यामि एवं निर्भर्त्सिता भयभीता यमुना बलं किंकरौ तत्पादयोः पतितोवाच ८ राम
रामहलंकर्षणबलभद्रमहाबाहो तव परं विक्रमं न जाने यस्यैकांशेन भूः सर्पिव
वासर्वं भूमिमूर्धंडमंडलं हस्पंततेनस्य परं तत्वपरमनुभावमजानंतीं प्रपन्नां मां मो सुं १

योग्योसि त्वं भक्तवत्सलोसि ८ इत्थं याचितो बलभद्रो यमुनां ध्यनुचन्नुनः करेणुभिः करीव
गोपीभिर्गोपदाह्न जलं विजगाह पुनर्जलाद्विनिर्गतस्याय बलभद्राय सहसाय मुनाचो
पायनं नीलांबरौ ऽपि हेमरत्नमयभूषणानि दिव्यानि ददौ हवावतानि गोपीयूथाय ददौ यकद
थकविभज्य स्वयं नीलेयंबरेवसित्वा कांचनीमालां नवरत्नमयीं धृत्वा महेंद्रो वारुणीं दूतव
लभद्रो विरेजे १० इत्थं कौरवेंद्र यादवेंद्रस्य रमतः सर्वा रात्रयः कौलिमाध्वीतावभूवुः भ
गवतो बलभद्रस्य हस्तिनापुरमिव वीर्यसूचयतीव दृश्यापि च कृष्णवत्नीना यमुना वहंती इ
मां रामस्य रामकथां यः शृणोति श्रावयेत्तिव्र स सर्वपापपटलं छित्वा तत्स्य परस्य परमानंदप
दंपदं प्राप्नोति किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ११ इति श्रीमद्ग॰ सं॰ बा॰ श्रीदुर्वासकदुर्योधन सं
वादे रासक्रीडावर्णनं नाम नवमो ऽध्यायः ९ दुर्योधन उवाच भगवान्नर्गाचार्येण
गोपीयूथाय कण्वं दत्तं बलभद्रेणं गंगेनं तन्निपदावदनान त्वं सर्वज्ञोसि १ श्रीदुर्वास उवा
च कौरवेंद्र पदकहागर्गाचार्यैः कलिंदनंदिनी वात्रा गणीवलान्द्रुजमंडलेव्रजरामतत्रै
कांतेमकुलीहलेल सम्हलिता लताततरुपल्लवपुष्पगंधिमत्तमलिंदपुंजे कालिंदीकूलक
लितनिकुंजे श्रीरामकृष्णस्थान तत्स्य रंगगर्गाचार्येण ऽलस्य नागेंद्रकन्याः स्तुत्वा इतिस्मरा
गोपकन्या श्रीरामबलभद्रप्राप्त्यर्थं सेवनं प्रयकुस्ता तां परमां भक्तिं वीक्ष्य यदुनिष्टल
लोकवचे सहस्रनामानि गोपीयूथाय दत्तौ किं भूयस्त्वं तत्कृहणं कर्तुमिच्छसि वदनाय

ग: श्रीं
ब सं
१३

ते २ दुर्योधन उवाच रामस्य पद्धतिं ब्रूहि पद्यात्मिकां भोगजाम्यहं त्वं भक्तवत्सलो ब्रह्मन्नयुक्तदे
वनमोस्तु ते ३ प्राड्विपाक उवाच रामनाम्नीं स्वनियमं शृणु पार्थिवसत्तम येन प्रसन्नो भवति
बलभद्रो महाप्रभुः ४ एहस्वबदनोद्देशे भगवान्नो भुवनेश्वरः बदालेर्दर्पतीर्थैस्त्रुभज्ञालभ
त्वनपद्या ५ ततस्त्वं रामेत्याशु स्मिद्धेद्वु किं हरेर्गुरोः समिद्धः कथितोऽर्नतयस्य वै प्रेमल
क्षणं ६ ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय रामकृष्णेति वाब्रुवन् नत्वा गुरुं भुवं चैव ततो भूम्यां पदं न्यसेत
७ वार्ष्णेयस्य स्वपनं हस्तास्थितो भूत्वा कृष्णासने हस्तावुत्तरेण रामार्पदाय स्त्रिमात्राग्रुतिरीक्ष्य
ण: ८ ध्यायेत्पवे हरिं देवं बलभद्रं सनातनं गौरं नीलाम्बरं ह्युग्रं वनमालाविभूषितं ९ एवं ध्या
नपरो नित्यं प्रीत्यर्थं हि हलिनः प्रभोः त्रिकालं संध्यायानंतमस्तु हो मौनी क्रोधविवर्जितः १० अकामी
गतलोभश्च निर्मोहः सत्यवाग्भवेत ब्रिकारे जालपानार्थी एकभुक्तो जितेंद्रियः ११ होमग
वशो भूमिशायी भूत्वा पायसभोजनः एवं निर्जितषड्वर्गो भवेद्देवाग्रमानसः १२ तस्य प्रस
न्नो भवति सद्य संकर्षणो हलिः यदि सत्यीनमः साक्षात्सर्वकामफलाकारणः १३ इत्थं श्रीबल
भद्रस्य कथिता पद्धतिर्मया कौरवेंद्र महाबाहो किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १४ दुर्योधन उवा
च मुनींद्र देवदेवस्य पटलं ब्रूहि मे प्रभो येन सेवां करिष्यामि तस्य पादांबुजयोः सदा १५
प्राड्विपाक उवाच बलस्य पटलं गुह्यं विद्धि सिद्धिप्रदायकं एकांते ब्रह्मणा दत्तं नारदाय
महात्मने १६ प्रणवं सर्वमुक्तकाम बीजं ततः परं कालिंदीभेदनपदं संकर्षणमतः प १३

वं ॥ १७ चतुर्थ्यंतं रूपं कृत्वा स्वाहांतं स्मृत्स्थिया पंच मंत्रराजमिदं राजन ब्रह्मणोक्तं षोडशार्णवं ।
१८ अयेलतं बृहतीभूत्वा सहस्रार्णेव षोडशा उद्दामुत्र परां सिद्धिं स प्राप्नोति न संशयः १९ अ
धुना अस्य मंत्रस्य महात्म्यं समाचरेत ह्रादिं शांतय उत्तरे युक्तं कर्णिकाकेसरे तोज्वले २० मध्ये
कंजे पंचवर्णं लिखित्वा विलिख्य स्थंडिले शुभे तस्योपरि न्यसेद्राजन हेमसिंहासनं शुभं २१ त
स्मिन् श्रीवलदेवस्य परामस्थापयेत २१ ओं नमो भगवते पुरुषोत्तमाय वासुदेवाय सं
कर्षणाय सहस्रवदनाय महानंताय स्वाहा अनेन मंत्रेण मिश्रयावर्यकृत्वा ततः लं स्मरण
न्यतः सानुशक्तो भूत्वा समयमनंतो भूत ओं अपराजितानंत बलभद्र कामपाल तालांकका
लिंदीभंजन प्राविर्भाविर्भूयाममसन्मुखो भवेति अनेन मंत्रेण वाहनं कुर्यात ओं नम
स्ते मुसलीरपाणे हलमुसलधर रौहिणेय नीलांबर राम रेवतीरमण नमस्ते सु अने ।
न मंत्रेण स्नानपाद्यार्घ्याचमनमधुपर्कधूपदीपनैवेद्यपज्ञोपवीतवस्त्रभूषणगंधपुष्पा
क्षतपुष्पांजलिनीराजनादीन उपचारान् प्रकल्पयेत ओं विश्वे मधुसूदनाय वामना
य त्रिविक्रमाय श्रीधराय हृषीकेशाय पद्मनाभाय दामोदराय संकर्षणाय वासुदेवा
य प्रद्युम्नानिरुद्धायाधोक्षजाय पुरुषोत्तमाय श्रीकृष्णाय नमो नमः इति पादगुल्फ
जानूरुकटिपृष्ठपार्श्वहृदयभुजाकंधरकर्णनासिकाचरणनेत्रशिरांसि एकैकस्य
मामीतिमंत्रेणसर्वांगस्त्रजा कुर्यात अथ संक्षेबकृत्वा तामपसारस्य नुवीणा हलमु
सलकौस्तुभवनमाला श्रीवत्स पीतांबरवंशीवेत्रगरुडोकतालांकरथदारुकास ।

ग: श्री
ब प:
१८

सति कुमुद कुमुदाक्ष श्रीदामादीन् श्रवणं च स्वैर्नाम चतुर्थ्यन्तेन नमः संयुक्तेन नाममंत्रेण पृथक्
पृथक् संपूज्य तथा विष्वक्सेनं वेदव्यासं दुर्गां विनायकं दिग्पालग्रहादीन् कमलं सर्वतः सं
स्थाने संपूजयेत् पुनः परिसमूहनादि स्थालीपाकविधानेन वैश्वानरं संपूज्य सर्वाकेन
मूलमंत्रेण पंचविंशतिसहस्राणि आहुतीर्जुहुयात् तथा श्रीसहस्राणि द्वादशाहवेण तथा
श्रीसहस्रनाम्ना च तु शुद्ध मंत्रेणाहुतीर्जुहुयात् ततो नाचं प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्य चार्थ्यं
महार्हं वस्त्रसुवर्णमाभरणान्यपात्रसवत्सां गोः सवत्साः दक्षिणाभिः संपूज्य तथा ब्राह्मणान्
भोजनाद्यैः संपूज्य नगरमध्ये भोजनं दत्वाचार्यादिन प्रणमेत इत्थं बलस्य पटलानुसा
रेण्यो नुस्मरति सहस्रनामस्तोत्रं पठति सर्वसिद्धिः संप्राप्तो भवति नामपटलं गुह्यं मया तेनु वर्णितं
सर्वसिद्धिदं राजन् किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २२ इति श्रीम. पु. ब. ना. वे. शान्तिनपटलं
वर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः १ युधिष्ठिर उवाच स्तोत्रं श्रीबलदेवस्य शांडिल्य वाक महा
मुने वद मां कृपया सम्यक् सर्वसिद्धिप्रदायकं १ शांडिल्य उवाच शृणु राजेन्द्र नामस्य
वेदव्यासकृतं शुभं सर्वसिद्धिप्रदं राजन् शृणु कैवल्यदं नृणां २ देवादिदेव भगवन् का
मपाल नमोस्तु ते नमो नन्ताय शेषाय साक्षाद्रामाय ते नमः ३ धराधराय पूर्णाय स्व
धाम्ने सीरपाणये सहस्रशीर्षिणे नित्यं नमः संकर्षणाय ते ४ रेवतीरमण त्वं वै बलदे
वोच्युताग्रजः हलायुध प्रलंबघ्न पाहि मां पुरुषोत्तम ५ बलाय बलभद्राय तालांकाय न
मो नमः नीलांबराय गौराय रोहिणेयाय ते नमः ६ धेनुकारिर्मुष्टिकारिः कूटारिर्बल १८

लांगलकः रुक्मवधिः कूपकर्णविः कुंभांडारिः रवमेवहि ७ कालिंदीभेदनोव्यात्वं हस्तिनापु
रकर्षकः द्विविदारिः यादवेंद्रो व्रजमंडलमंडनः ८ कंसभ्रातृप्रहंतास्ते तीर्थयात्राकरः प्र
भुः दुर्योधनगुरुः साक्षात्पाहि पाहि प्रभो जनात ९ जय जयाच्युतदेव परात्पर स्वयमनंत
दिगंतगतश्रुत सुरमुनींद्रफणींद्रवराय ते मुसलिने बलिने हलिने नमः १० इहपठेत्स
ततं स्तवनं तु यः सततहरेः परमं पदमाव्रजेत जगति सर्वबलं त्वरिमर्द्दनं भवति तस्य जनं स्व
जनं धनं ११ इति श्रीबलभद्रस्तवराजसंपूर्णम दुर्योधन उवाच योगीभ्यो
कवचं दत्तं गर्गाचार्येण धीमता सर्वरक्षाकरं दिव्यं देहि मह्यं महामुने १ प्राड्विपाक उवाच
स्नात्वा जले क्षौमधरः कुशासनः पवित्रपाणिः कृतमंत्रमार्जनः स्मृत्वाथ नत्वा बलमच्यु
ताग्रजं संधारयेद्वर्म समाहितो भवेत २ गोलोकधामाधिपतिः परेश्वरः परेषु मांपातु पवित्रकीर्तनः
भूमंडले सर्षपवद्विलक्ष्यते यन्मूर्ध्नि मांपातु स भूमिमंडले ३ सेनासु मां रक्षतु सीरपाणिर्यु
द्धे सदा रक्षतु मां हली च दुर्गेषु चाव्यान्मुसली सदा मां वनेषु संकर्षण आदिदेवः ४ कलिं
दजावेगहरो जलेषु नीलांबरो रक्षतु मां सदाग्नौ वायौ च रामोवतु खे बलश्च महार्णवेनं
तवपुः सदा मां ५ श्रीवासुदेवोवतु पर्वतेषु सहस्रशीर्षा च महाविवादे रोगेषु मां रक्षतु रौ
हिणेयो मां कामपालोवतु वा विपत्सु ६ कामात्सदा रक्षतु धेनुकारिः क्रोधात्सदा मां द्विविद
प्रहारी लोभात्सदा रक्षतु बल्वलारिर्मोहात्सदा मां किल मागधारिः ७ प्रातः सदा रक्ष
तु वृष्णिधुर्यः प्राह्णे सदा मां मथुरापुरेंद्रः मध्यंदिने गोपसखः प्रपातु स्वराट् पराह्णेवतु मां

सदैव ८ सायं फणीन्द्रोऽवतु मां सदैव परात्परो रक्षतु मां प्रदोषे पूर्णो निशीथे च दुरंतवीर्यः
प्रत्यूषकालेऽवतु मां सदैव ९ विदिक्षु मां रक्षतु रेवतीपतिर्दिक्षु प्रलंबारिरधो यदूद्वहः ऊर्ध्वं
सदा मां बलभद्र आरात्तथा समंतात् बलदेव एव हि १० अंतः सदाव्यात्पुरुषोत्तमो बहिर्ना
गेन्द्रलीलोऽवतु मां महाबलः सदांतरात्मा च वसन् हरिः स्वयं प्रपातु पूर्णः परमेश्वरो म
हान् ११ देवासुराणां भयनाशनं च हुताशनं पापचयैंधनानां विनाशनं विघ्नघट
स्य विद्धि सिद्धासनं वर्मवरं बलस्य ११ इति श्रीमद्ग॰ ब॰ ना॰ व॰ स्तोत्रकवचवर्णनं नामै
कादशोऽध्यायः ११ दुर्योधन उवाच बलभद्रस्य देवस्य प्राड्विपाक महामुने नाम्नां सह
स्रं मे ब्रूहि गुह्यं देवगणैरपि १ प्राड्विपाक उवाच साधु साधु महाराज साधु ते विमलं यशः
यत्पृच्छसे परमिदं गर्गोक्तं देवदुर्लभं २ नाम्नां सहस्रं दिव्यानां वक्ष्यामि तव चाग्रतः गर्गा
चार्येण गोपीभ्यो दत्तं कृष्णातटे शुभे ३ ॐ अस्य श्रीबलभद्रसहस्रनामस्तोत्रमंत्रस्य
गर्गाचार्य ऋषिरनुष्टुप् छंदः संकर्षणः परमात्मा देवता बलभद्र इति बीजं रेवतीति
शक्तिरनंत इति कीलकं श्रीबलभद्रप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः अथ ध्यानम् स्फुर
दमलकिरीटं किंकिणीकंकणार्हं चलदलककपोलं कुंडलश्रीमुखाब्जं तुहिनगिरि
मनोज्ञं नीलमेघाम्बराढ्यं हलमुसलविशालं कामपालं समीडे ४ ॐ बलभद्रो रामभ
द्रो रामः संकर्षणोऽच्युताग्रजः प्रलंबघ्नो महावीरो रौहिणेयः प्रतापवान् ५ तालांको
मुसली हाली हली यदुवरो बली सीरपाणिः पद्मपाणिर्लकुटी वेणुवादनः ६ कालिं

दीर्घदन्तो वीरो बलप्रबल ऊर्ध्वगः वासुदेवबलानन्तः सहस्रवदनः स्वराट् ८ वसुर्वसुमतीभ
र्ता वासुदेवो वसूत्तमः यदूत्तमो यादवेन्द्रो माधवो ऽस्मितवल्लभः ९ द्वारकेशो माथुरेशो दानी मानी म
हामनाः सर्गः पुराणः पुरुषः परेशः परमेश्वरः १० परिपूर्णतमः साक्षात्परमः पुरुषोत्तमः
अनन्तश्चानन्तः शेषो भगवान्प्रकृतेः परः जीवात्मा परमात्मा चान्तरात्मा ध्रुवो ऽव्ययः च
तुर्व्यूहश्चतुर्वेदश्चतुर्मूर्तिश्चतुष्पदः १२ प्रधानं प्रकृतिः साक्षी संघातः संघवान्सुखी महान्
मनो बुद्धिः सत्त्वः सूत्रो ऽहंकारस्त्रयावृतः १३ इन्द्रियेशो देवतात्मा ज्ञानं कर्म च शर्म च अद्वितीयो द्वि
तीयश्च निराकारो निरंजनः १४ विराट् सम्राट् महौघश्चाधारः स्थास्नुश्चरिष्णुमत फणीन्द्रः
फणिराजश्च सहस्रफणमण्डितः १५ फणीश्वरः फणी स्फूर्तिः फूत्कारी चीत्करः प्रभुः म
णिहारो मणिधरो वितली सुतली तलः १६ अतली सुतलेशश्च पातालश्च तलातलः रसात
लो भोगितलः स्फुरद्दन्तो महातलः १७ वासुकिः शंखचूडाभो देवदत्तो धनंजयः कंबलाश्व
वेगतरो धृतराष्ट्रो महाभुजः १८ वारुणीमदमत्तांगो मदघूर्णितलोचनः पद्माक्षः पद्ममा
ली च वनमाली मधुश्रवः २० कोटिकंदर्पलावण्यो नागकन्यासमर्चितः नूपुरी कटिसूत्री
च कटकी कनकांगदी २१ मुकुटी कुंडली दंडी शिखंडी खंडमंडली कलिः कलिप्रियः काली
निवातकवचेश्वरः २२ संहारकद्रुद्रवपुः कालाग्निः प्रलयो लयः महाहिः पाणिनिः शास्त्र
भाष्यकारः पतंजलिः २३ कात्यायनः पक्विमाभूः स्फोटयन्तारंगमः वैकुंठो याज्ञिको य
ज्ञो वामनो हरिणो हरिः २४ कृष्णो विष्णुर्महाविष्णुः प्रभुः विश्वविश्वेश्वरो वित हंसो ...

गीर्वाणहोनारदोमुनिः २५ सनकः कपिलोमत्स्यकमठोदेवमंगलः दत्तात्रेयः पृथुर्वृद्धो ऋषभो
भार्गवोत्तमः २६ धन्वंतरिर्नृसिंहश्च कल्किर्नारायणोनरः रामचंद्रोराघवेंद्रः कोशलेंद्रोरघूद्व
हः २७ काकुत्स्थः करुणासिंधू राजेंद्रः सर्वलक्षणः शूरोदशरथिस्त्राता कौशल्यानंदवर्द्धनः
२८ सौमित्रिवत्सलोधन्वीशत्रुघ्नःशत्रुतापनः निषंगीकवचीखड्गीशरीज्याहतकोष्ठकः २९ ब
द्धगोधांगुलीत्राणःशंभुकोदंडभंजनः यज्ञत्रातायज्ञकर्त्तामारीचवधकारकः ३० असुरारिर्लंकारि
कपिविद्विष्टसहायकृत पितृवाक्यकरोहृष्टो विराधविबन्धनेश्वरः ३१ मुनिप्रियोमुनिवरश्चित्रकु
टनिवासकृत कबंधहादंडकेशः रामोराजीवलोचनः ३२ मतंगवनसंचारीनेता पंचवटीपतिः
सुग्रीवः सुग्रीवसखोहनुमत्प्रीतमानसः ३३ सेतुबंधोरावणारिर्लंकादाहनतत्परः रावणादिः
पुष्पकस्थोजानकीविरहातुरः ३४ अयोध्याधिपतिः श्रीमान्लवणारिः सुरार्चितः सूर्यवंशी
चंद्रवंशीवंशवाद्यविशारदः ३५ गोपतिर्गोपवृंदेशोगोपोगोपीशतावृतः गोकुलेशोगोप
पुत्रोगोपालोगोगणाश्रितः ३६ पूतनारिर्वकारिश्च तृणावर्तनिपातकः अघारिर्धेनुकारि
श्च प्रलंबारिर्व्रजेश्वरः ३७ अरिष्टहाकेशिशत्रुर्व्योमासुरविनाशकृत अग्निपालोदुग्धपानोवृं
दावनलताश्रितः ३८ यशोमतीसुतोभव्यो रोहिणीलालितःशिशुः रासमंडलमध्यस्थोरा
समंडलमंडनः ३९ गोपिकाशतयूथार्थीशंखचूडवधोद्यतः गोवर्द्धनसमुद्धर्ता शक्र
जिद्व्रजरक्षकः ४० वृषभानुवरोनंदआनंदोनंदवर्द्धनः नंदराजसुतःश्रीमान्कंसारिःका
लियांतकः ४१ रजकारिर्मुष्टिकारिः कंसकोदंडभंजनः चाणूरारिः कूटहंता शलारिः सौ

शलांतकः ४२ कंसभ्रातृनिहंता च मल्लयुद्धप्रवर्तकः गजहंता कंसहंता कालहंता कलंक
हा ४३ मागधारिर्यवनहा पांडुपुत्रसहायकृत चतुर्भुजः श्यामलांगः सौम्यश्चौपगविप्रियः
४४ युद्धभृदुद्धवसखा मंत्री मंत्रविशारदः वीरहा वीरमथनः शंखचक्रगदाधरः रेवती-
चित्तहर्ता च रेवतीहर्षवर्द्धनः रेवतीप्राणनाथश्च रेवतीप्रियकारकः ४६ ज्योतिर्ज्योतिष्म-
तीभर्ता रेवताद्रिविहारकृत धृतिनाथो धनाध्यक्षो दानाध्यक्षो धनेश्वरः ४७ मैथिलार्चित
पादाब्जो मानदो भक्तवत्सलः दुर्योधनगुरुर्गुर्वीगदाशिक्षाकरः क्षमी ४८ मुरारिर्मदनो
मंदोऽनिरुद्धो धन्विनां वरः कल्पवृक्षः कल्पवृक्षी कल्पवृक्षवनप्रभुः ४९ स्यमंतकमणि-
र्मान्यो गांडीवी कौरवेश्वरः कुंभांडखंडनकरः कूपकर्णप्रहारकृत ५० सेव्यो रैवतजामा-
ता मधुमाधवसेवितः बलिष्ठः पुष्पसर्वांगो तृषपुष्पप्रहर्षितः ५१ वाराणसीगतः क्रुद्ध-
सनः पौंड्रकघातकः सुनंदीशिखरीशाल्वी द्विविदांगनिसूदनः ५२ हस्तिनापुरसंक-
र्षी रथी कौरवपूजितः विश्वकर्मा विश्वधर्मा देवशर्मा दयानिधिः ५३ महाराजछत्र-
धरो महाराजोपलक्षणः सिद्धगीतः सिद्धकथः शुक्लचामरवीजितः ५४ ताराक्षः कीर-
नासश्च बिंबोष्ठः सुस्मितच्छविः करींद्रकरदोर्दंडः प्रचंडो मेघमंडलः ५५ कपाटवक्षाः
पीनांसः पद्मपादः स्फुरद्द्युतिः महाविभूतिर्भूतेशो बंधमोक्षी समीक्षणः ५६ चैद्य-
शत्रुः शत्रुसंघो दंतवक्त्रनिसूदकः अजातशत्रुः पापघ्नो हरिदाससहायकृत ५७ शाल-

ग: श्री
बं. स.
१७

लवांकुः शाल्वहंता तीर्थयायी जनेश्वरः नैमिषारण्ययात्रार्थी गोमतीतीरवासकृत ५८
गंडकीस्नानवान्स्रग्वी वैजयंती विराजितः अम्लानपंकजधरो विपाशाशोणसंप्लुतः ५९ प्र
यागतीर्थराजश्च सरयूसेतुबंधनः गयाशिरःश्रीधनदः पौलस्त्यः पुलहाश्रमः ६० गंगा
सागरसंगमार्थी सप्तगोदावरीपतिः वेणीभीमरथीगोदाताम्रपर्णीवटोदका ६१ कृतमा
लामहापुण्यकावेरीवपयस्विनी प्रतीचीसुप्रभावेणीत्रिवेणीसरयूद्भवा ६२ कृष्णापंपा
नर्मदागंगाभागीरथीनदी सिद्धाश्रमसमासक्तुविंदुर्विंदुसरोवरः ६३ पुष्करः सैंधवो
जंबुर्नरनारायणाश्रमः कुरुक्षेत्रपतीरामोजामदग्न्योमहामुनिः ६४ इल्वलात्मज
हंताचसुदामासौख्यदायकः विश्वजितविश्वनाथश्चत्रिलोकविजयीजयी ६५ वसंतमा
लतीकर्षीगदोगदाग्रजः गुणार्णवोगुणनिधिर्गुणपात्रोगुणाकरः ६६ रंगव
ल्लीजलाकारोनिर्गुणोसगुणोवृहत हष्टः स्फुतोभवद्भूतोभविष्यञ्चाल्पविग्रहः ६७
अनादिरादिरानंदः प्रत्यग्धामानिरंतरः गुणातीतः समोसौम्यः समदृक्निर्विक
ल्पकः ६८ गूढोगुणोगुणाधीशोगुणाभासोगुणावृतः नित्योक्षरोनिर्विकारोक्षरो
जस्रसुखोमृतः ६९ सर्वगः सर्ववित्सार्थः समवुद्धिः समप्रभः अक्लेद्योछेद्यआदर्शोगो
चोदाह्योनिवर्तकः ७० ब्रह्मब्रह्मधरोब्रह्मज्ञापकोव्यापकः कविः अध्यात्मकोधिभूतश्चा
धिदैवः स्वाश्रयाश्रया ७१ महावायुर्महावीरश्चेष्टारूपतनुस्थितः प्रेरकोबोधकोबोधीत्रयोविं १७

पातकौघानलः ७२ श्रीसंगः शास्त्रनरनारायणो वृतानोभूपरिस्थितः महर्जनस्तपः सत्यं भूर्भुवःस्व
रिति त्रिधा ७३ नैमित्तिकः प्राकृतिकः आत्यंतिकमयो लयः सर्गो विसर्गः सर्गादिर्निरोधो
रोधकृत्तमः ७४ मन्वंतरावतारश्च मनुर्मनुसुतोऽनघः स्वयंभूः शंभवः शंकुः स्वायंभुवस
हायकृत ७५ सुरालयो देवगिरिर्मेरुर्हेमाश्रितो गिरिः गिरीशो गणनाथश्च गौरीशो गि
रिगह्वरः ७६ विंध्यस्त्रिकूटो मैनाकः सुवेलः पारिभद्रकः पतंगः शिशिरः कंको जारुधिः
शैलसत्तमः ७७ कालंजरो बृहत्सानुर्दरीभृन्नंदिकेश्वरः संतानस्तरुराजश्च मंदारः पारिजा
तकः ७८ जयंतकृज्जयंतांगो जयंतो दिग्जयाकुलः वृत्रहा देवलोकश्च शशी कुमुदबां
धवः ७९ नक्षत्रेशः सुधासिंधुर्मृगो पुष्यः पुनर्वसुः हस्तोऽभिजिच्छ्रवणो वैधृतिर्भास्करो
दयः ८० ऐंद्रः साध्यः शुभः शुक्लो व्यतीपातो ध्रुवः सितः शिशुमारो देवमायो ब्रह्मलो
को विलक्षणः ८१ रामो वैकुंठनाथश्च व्यापी वैकुंठनायकः श्वेतद्वीपो जितपादो लोकालो
काचलाश्रितः ८२ भूमिर्वैकुंठदेवश्च कोटिब्रह्मांडकारकः असंख्यब्रह्मांडपतिर्गोलो
केशो गवांपतिः ८३ गोलोकधामधिषणो गोपिकाकंठभूषणः श्रीधरः श्रीधरो
लीलाधरो गिरिधरो धुरी ८४ कुंतधारी त्रिशूली च बीभत्सी घर्घरस्वनः शूलब्रह्मार्पित
गजो गजचर्मपरो गजी ८५ अंत्रमाली मुंडमाली व्याली दंडकमंडलुः वेतालभृद्भूतसं
घः कूष्मांडगणसंवृतः ८६ प्रमथेशः पशुपतिर्मृडानीशो मृडो वृषः कृतांतः कालसंघा
री कूटकल्यांतभैरवः ८७ षडाननो वीरभद्रो दक्षयज्ञविघातकः खर्परासी विषासी च

गः श्री
व गः
१८

शक्तिहस्तशिवकार्चितः ८८ पिनाकटंकारकरस्थूलहुंकारनूपुरः पंडितस्तार्किकविद्वान्वेदकाशी
श्रुतीश्वरः ८९ वेदांतकृतसांख्यशास्त्रीमीमांसीकणनामभाक कणादिर्गौतमोवादीवादीनैः
यायिकोनयः ९० वैशेषिकोधर्मशास्त्रीसर्वशास्त्रार्थतत्वगः वैयाकरणकृच्छंदोवैयासःप्राकृ
तिर्वचः ९१ पंचरात्रिःसंहिताविन्तकाव्यकृन्नाटकःप्रदः पौराणिकःस्मृतिकरोवैद्योविद्या
विशारदः ९२ अलंकारोलक्षणार्थोव्यंगविद्वविविद्ध्वनिः वाक्यस्फोटःपदस्फोटोहवृंह
नीकुंदस्यार्थवित ९३ शृंगारउज्वलःस्वच्छोअद्भुतोहास्योभयानकः अश्वत्थोयवभोजीव
वक्रीतोयवोमानः ९४ शुल्कार्द्रच्छदकःस्त्रियवोलवंगाविवर्द्धनः नानापीचंवरीयांगोविद्याधि
कौशिकांपवः ९५ नानामणिमसाकीर्णोनानारत्नविभूषणः नानापुष्पधरःपुष्पीपुष्प
पत्नाशपुष्पितः ९६ नानाचंदनगंधाढ्योनानापुष्पवसार्चितः नानावर्णमयोवर्णोनाना
वर्णप्रवःसदा ९७ नानातूलकरःकौशीनानाकौशेयवेषभृक रत्नकंबलधारीचधौत
वस्त्रसमावृतः ९८ उत्तरीयधरःपूर्णोघनकंचुकसंवृतः पीतोष्णीषःसितोष्णीषोरक्तो
ष्णीषोदिगंबरः ९९ दिव्यांगोदिव्यरचनोदिव्यलोकविलोकितः सर्वोपमोनिरुपमो
गोलोकांकीकृतांगणः १०० कृतस्थोलेगणोगोलोकः कुंडलीभूतआस्थितः माथुरोमधु
देशीचचलत्वंजनलोचनः १०१ दधिहर्तातुरयहवोनवनीतासितप्यानः तक्रभुकतक्रहा
रीचदधियौर्यकृतश्रमः १०२ प्रभावतीबद्धकरोदासीदाम्मोदरोदरी सिकताभूमिचारीचबाल
केलिर्व्रजार्भकः १०३ धूलिधूसरसर्वांगःकाकपक्षधरःसुधीः मुक्तकेशोवत्सवृंदःकालिं १८

दीकुलवीद्धरणः १०४ अलकोलाहलीकुलीपंकप्रंगणलेपकः ष्णीहंदावनसंचारीवंशीवट
तटस्थितः १०५ महावननिवासीचलोहार्गलवनाधिकः साधुप्रियतमः साध्यः साध्वीशोभ
नसाध्वसः १०६ रंगनाथोविठ्ठलेशोमुक्तिनाथोघनाशनः सुकीर्तिः सुयशाः स्फीतोयश
स्वीरंगरंजनः १०७ रागषट्कोरागपुत्रोरागिणीरमणोत्सुकः दीपकोमेघमल्लारः श्रीरा
गोमालकोशकः १०८ हिंदोलोभैरवाख्यश्चस्वरजातिस्वरोमदुः तालोनामप्रमाणश्चस्व
रग्राम्योकलाघवः १०९ मामीमयामीमानानंदःमानयानःमानक्रतुः आगारः सप्तस्वरात्मस
प्तमःस्वपुरर्वरः ११० उर्जःसर्जोनिर्जरश्चविज्वरोज्वरवर्जितः ज्वरजिज्वरकर्ताचज्वर
युक्तिज्वरोज्वरः १११ जांबुवानजंबुकाशंकीजंबुद्वीपोद्विपारिहा शाल्मलिः शाल्मलि
द्वीपः प्लक्षःप्लक्षवनेचरः ११२ कुशधारीकुशःकौशीकौशिककुशविग्रहः कुशस्थ
लीपतिःकाशीनाथोभैरवशासनः ११३ दाशार्हःसात्वतोवृष्णीभोजोंधकनिवासकृत
अंधकोदुंदुभिद्योतःप्रद्योतःसात्वतांपतिः ११४ शूरसेनोनुविषयोभोजवृष्ण्यंधकेश्वरः
आहुकःसर्वनीतिज्ञउग्रसेनोमहोग्रवाक ११५ उग्रसेनप्रियःप्रार्थ्यःपार्थोयदुसभापतिः
सुधर्माधिपतिःसात्वद्वृष्णिचक्रावृतोभिषक ११६ सभाशीलःसभादीपःसभाग्निश्चसभा
रविः सभाचंद्रःसभाभासःसभादेवसभापतिः ११७ प्रजार्थदःप्रजाभर्ताप्रजापालनतत्प
रः द्वारकादुर्गसंचारीद्वारकाग्रहविग्रहः ११८ द्वारकादुःखसंहर्ताद्वारकाजनमंगलः
जगन्माताजगत्त्राताजगद्भर्ताजगत्पतिः ११९ जगद्बंधुर्जगद्भ्राताजगन्मित्रोजगत्सखः

ग॰ सं॰ ब॰ स॰ १८

ब्रह्मण्यदेवो ब्रह्मण्यो ब्रह्मण्यपादरजोद्धृतः ब्रह्मण्यपादरजसा शीर्षो ब्रह्मण्यपादसंसेवकः वि-
प्रो विद्वज्जलसंतप्तांगो विप्रसेवापरायणः १२१ विप्रमुख्यो विप्रहितो विप्रगीतमहाकथः विप्रपा
दजलार्द्रांगो विप्रपादोदकप्रियः १२२ विप्रभक्तो विप्रगुरुः विप्रो विप्रपदानुगः अक्षौहि-
णीहृतो योधा प्रतिमापंचकंयुतः १२३ चतुरंगिणीपरायणो वर्तीं सम्मेतो युतयानुकः गजकोटीप्र
माथी च रथकोटिजिद्ध्वजः १२४ महारथश्च सुप्रतिरथो अत्रं स्यंदनमास्थितः नवनारायणश्री
चवरणश्लाघी रणोद्भटः १२५ महोत्कटो युद्धवीरः देवासुरभयंकरः करिकर्णमरुत्प्रोज्ज्वल
त्कुंडलः १२६ अग्रगो वीरसम्मर्दो मर्दलो रणदुर्मदः भटः प्रतिभटः प्रोक्तो बाणवर्षी
प्रतीपकः १२७ खंगखङ्गभिन्नमुख्यांगः पोतुमान्भूः पतत्रवः वीरघोषो ब्राह्मलि सवपुर्धजो गोव-
जभेदनः १२८ ... गुल्मप्रोद्भवः तनुजितो मे ... प्रद्युम्नः पद्मपत्रः पद्मपक्षीप
तिः पद्मः १२९ बलः पटहवादित्रो ... साधुर्भक्तपराधीनः स्वतंत्रः साधु
भूषणः १३० अस्वतंत्रः साधुमयः साधुग्रस्तमना मनाक् साधुप्रियः साधुधनः साधुज्ञातिः
सुधाघनः १३१ साधुचारी साधुचित्तः साधुवासः शुभास्पदः इति नाम्नां सहस्रं तु बलभ
द्रस्य कीर्तितं १३२ सर्वसिद्धिप्रदं नॄणां चतुर्वर्गफलप्रदं शतावर्तं पठेद्यस्तु स विद्यावान्भ
वेदिह १३३ इंद्रियं च विभूतिं च कामजं नैरूप्यमेव च बलमोजस्तपठनात्सर्वं प्राप्नोति मान-
वः १३४ गंगाकूले च कालिंदीकूले देवालये तथा सहस्रावर्तपाठेन बलसिद्धिः प्रजायते १३५
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं बंधनान्मुच्यते बंधी रोगी रोगान्निवर्तते १३६ अ-

१८

युतावर्तपाठे च पुरश्चर्याविधानतः हेमतर्पणगोदानविप्रार्चनकृतोद्यमात ३७ पटलंपद्धतिं
स्तोत्रं कवचं तु विधाय च महामंडलमध्यस्थात मंत्रितो मंत्रलेखकै ३८ सतेमकर्णप्रहितो मद्दत्ताये
नविक्लवा श्लोकवीति तज्ज्ञत्वं भसद्मंगावलिर्भवेत् १३९ निष्कल्मषः पठेद्यस्तु प्रीत्यर्थं रेवतीपतेः।
नाम्नां सहस्रं राजेंद्र स जीवन्मुक्त उच्यते १४० सदा वसेत्तस्य गृहे बलभद्रोऽच्युताग्रजः महापातक
युजनः पठेन्नामसहस्रकं १४१ छित्वा मेरुसमं पापं भुक्त्वा सर्वसुखं त्विह परात्परं महाराज गो
लोकं धाम याति हि १४२ नारद उवाच इति श्रुत्वाच्युताग्रजस्य बलदेवस्य पंचांगं धृतिमान।
धार्तराष्ट्रः समर्थ्यासहितपापवयाभक्त्या प्राड्विपाकं संपूज्य सास तमनुज्ञाप्य काशीषे दत्त्वा प्रा।
ड्विपाको मुनींद्रो राजाह्वयात्स्वाश्रमं जगाम १४३ भगवद्भक्तेन तस्य बलभद्रस्य पंचांगलः क
थितः श्रुतस्ते श्रावयते न दानेदमयो भवति १४४ इदं मयाते कथितं नृपेंद्र सर्वार्थदं श्रीबलभ
द्रखंडं शृणोति यो धाम हरेः स याति विशोकमानंदमखंडरूपं १४५ ॥
इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीबलभद्रखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे प्राड्विपाकदुर्यो।
धनसंवादे सहस्रनामवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ शुभम अतः परं विज्ञानखंडं
॥ ० ॥=॥ ० ॥=॥ ० ॥=॥ भविष्यतीति श्रीरुपेक्कल ॥=॥ ० ॥=॥ ० ॥=॥ ० ॥=॥
॥=॥ ॥=॥ ॥=॥ ॥=॥ श्रीसीताराम ॥=॥ ॥=॥ ॥=॥ ॥=॥

ਗ: ਕੋ
ਬ: ਫ:
ਨੰ:

੨੦

ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਖੰਡ ਸ੍ਰੁਲੇਸੇ ਨਵਮੋ
੮

ॐस्वस्तिश्रीगणेशायनमः बहुलाश्वउवाच हरेःश्रीकृष्णचंद्रस्यभक्ति-
मार्गस्तुयःपरः तंवदाशुमुनेमह्यंयेनभक्तोभवाम्यहं १ नारदउवाच भक्तिमार्गं
वदिष्यामिवेदव्यासमुखाच्छ्रुतं येनप्रसन्नोभवतिभगवान्भक्तवत्सलः २ शक्रंविजि-
त्यकृष्णेनभुजदंडबलाहृता द्वारवत्यांहिआदित्यासुधर्मानामसभोदिता ३ यत्रमंडपदे-
शस्यवैडूर्यस्तंभपंक्तयः राजंतेकोटिशोराजनविश्वकर्मविनिर्मिताः ४ पद्मरागप्रवा-
लितभूमौमणिमयोविद्रुमसंचिताः यत्रचित्रवितानानिभ्राजंतेमौक्तिकालिभिः ५ सिंहा-
सनानिकुड्यानिकालमेघतडिद्युभिः जांबूनदस्यवर्णानांप्रस्फुरत्कुंभकोटिभिः ६
बालार्करत्नकेयूरकांचीकंकणनूपुरैः शतचंद्रप्रतीकाशाःस्फुरत्कुंडलमंडिताः ७
गायंतियत्रगंधर्व्वाविद्याधर्य्योमुदान्विताः नृत्यंतैःकलवादित्रैःस्पर्द्धयंत्यःपरस्प-
रं ८ यस्याश्चतुर्षुकोणेषुदेवद्रुमामनोरमाः नंदनंचैवसर्वतोभद्रंध्रौव्यंचैत्ररथंवनं ९
लसंत्यालियत्रराजेंद्रसरांसिविमलानिच सहस्रदलपद्मानिभ्रमरैःसंकुलानिच १०
दशयोजनविस्तीर्णापंचयोजनमूर्द्धगा पताहेमीस्वर्णकलशपताकध्वजमंडिता ११
यत्रप्रविष्टःपुरुषःक्षुत्तृष्णांनमन्यतेनरं यत्तिंहाहनमस्याद्यशाक्तोहमितिमन्यते
१२ एषयद्वैलोक्यचातुर्य्यंनस्याद्देहेप्रवर्तते यतिहतियत्रपावतावहून्मिबड्रार्तिहा १३
यांवैतत्सृजन्यायत्रप्रविश्यानिनरोतम स्वप्रभावेनसहसातानावतीस्याप्रकाशते १४ य

डुपंचाशत्कोटिसंख्या यादवा यत्र सानुगाः तच्छ्रुत्वा रस्मैकदेशोहसंख्यं ते ते च मे छिल १५ परि
पूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं यत्रासीत्तत्र राजेंद्र वर्णितं कः करोति हि १६ अथ तस्योत्तमपत्नी
यां पंचकोटिसमाहृताः उग्रसेनो नीयमानोः सूतमागधवंदिभिः १७ आकाशात्कथिताः साक्षाद्दैव
व्यासो महामुनिः पादार्घ्यीर्घ्नन्यामाः तद्विप्तिं राजेंद्रादयः १८ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय यदुरा
जः कृतांजलिः नत्वा समं चोपवेश्य वंदत्वा तत्सन्मुखो भवत् १९ उग्रसेन उवाच अद्य मे सफ
लं जन्म सफलं गेहमद्य मे अद्य मे सफलं यस्मिन्नागतस्त्वं व्याग... ते सति २० त्वद्दर्शनं हि दु
र्लभं प्रदत्तो देवो भवतां त्वद्दृहि यदि मे कुशलं देव येन तस्तो भवामहं २१ यत्र यत्र च जेन तो वा
हसगाः सम्भवः प्रभो तत्र तत्र हि यज्ञे ऽस्ति लौकिकी पारलौकिकी २२ यत्र तत्र कृतं स्थितानेः हे तेः तत्र
साक्षात्स्वयं हरिः किं न लोके गुणग्राहकान्याकार्याः महामुने २३ मया तु यज्ञो वा किं कृतं सर्वज
न्मनिः येन वैकुंठादिका राज्यं प्राप्तोहं मुनिपुंगव २४ भवान्हि सर्वविन्मह्यं व्याम हे मायो तिमत्य शः
तस्मात्त्वं रेहि तत्कृतं जाने स्वस्य न संशयः २५ व्यास उवाच धन्योसि राजसर्वाण्यूलथ धन्या ते विमलाः
मतिः यदं कृतं तत्व धर्मान्सुकृतं सर्वजन्मनिः २६ पुरा त्वं मरुतो राजन् कृत्वा यज्ञे जगाज्जितं
विष्णुर्वरलोभं मुक्तान्सोप्रहद्धोमूढविक्लवा २७ अनिमितेन भावेन याम्यं वेदं परं तव यदि संपूर्णतमः
साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्हरिः २८ अहं स्वयं वृस्तां डपतिर्गोलोके सगः यदात्परः तोयं भक्ताः
वशीभूतः सदा यासत्व संदिरे २९ अहो भोजपते मुक्तिं ददाति भजतां हरिः न कर्हिचिद्भुक्तियोगं
दुर्लभं विद्धि तं नृप ३० इति श्रीमद्गर्गसं° वि° ना° वं° व्यासनारायणसमन्ने नाम षष्ठमोध्यायः १

उग्रसेन उवाच धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि तव वर्णननिर्वृतः हृद्गतं च संदेहं दूरीकर्तुं भवान्क्षमः
१ कर्मणां त्रिनिमित्तानां का गतिः किं च लक्षणं कति भेदा हि तेषां वै वदस्व च यथार्थतः २ व्यास
उवाच गुणैः स्वाभाविकर्माणि त्रिनिमित्तानि संति हि तान्येव चात्र निमित्तानि राजन्नत्यफलानि
हि ३ सन्निमित्तं च यत्कर्म बंधनं विद्धि यादव अनिमित्तं च यत्कर्म मोक्षदं परमं शुभं ४ सत्वं रज
स्तम इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः तेषां पृथग्हि जगतां सर्वं सर्वार्थमिव विस्तृता ५ सत्वे प्रलीनाः स्वर्यां
ति नरलोकं रजोलयाः तमोलयास्तु नरकं यांति कृष्णं हि निर्गुणाः ६ पंचाग्नितप्ताः सततं वन्येना
जनवनवासिनः लोकं स प्रयाणीर्णं तु ते यांति गतकल्मषाः ७ संन्यासाश्रमकर्तारस्त्रिदंडधृत-
पाणयः जितेंद्रियमनोधर्माः सत्यलोकं व्रजंति हि ८ शुक्लांगा योगयोगींद्राः निर्मला ऊर्ध्वरेतसः
जनलोकं महर्लोकं यांति ते नात्र संशयः ९ यज्ञकर्ता याज्ञलोके वसंते शाश्वतीः समाः दानी-
ध्रुवमहर्लोके व्रती सौख्यं व्रजंत्यलं १० तीर्थयायी चाग्निलोकं तपःस्थश्च वारुणं वैष्णवाश्चापि
वैकुंठं शैवः शैवं व्रजंति हि ११ पितॄन्यजंति ये नित्यं सर्वैश्वर्यप्रजेश्वरः दक्षिणेन पथा ध्यात्मा
पितृलोकं व्रजंति ते १२ स्वर्लोकं वैनथास्नाताः पंचस्नानप्रसंयुताः प्रजापतिं यजंत्यो यांति दक्षा-
दींश्च प्रजापतीन् १३ भूतानि यांति भूतेज्या यक्षान्यान्ति यजंति या ये यस्य भक्तास्ते लोकाः यां-
ति राजन्न संशयः १४ तथा पापरता राजन्नतुः संगतः पापवर्तिनः यमलोके च ते यांति निरये दीर्घ-
कालं ध्रुवं १५ पुनरावर्तिनो लोकाः सर्वे चाब्रह्मलोकतः पुनरावर्तिनो लोका विद्धि राजन्महामते २
१६ कर्मणां सन्निमित्तानां मार्गोयं गतागतः तावत्प्रमोदते स्वर्गे यावत्पुण्यं समाप्यते १७

द्वीलेपुण्यः पतन्त्यधोगानि कृत्वाकालवशानितः यादवेन्द्र महाबाहो तस्मात्कर्मफलं त्यज १८
भक्तोनिष्कारणो भूत्वा ज्ञानवैराग्यसंयुतः प्रेमलक्षणया वाचा ह्यहं वै भक्तजनप्रियः १९ आ
त्मश्रीकृष्णपादाब्जे स्थूम यद्यहं समसेवितं यो मृत्युः सर्वलोकानां बलात्संहारकारकः २० न
यत्र भगवद्भक्तान्विगतासन्नमृत्युमाप्नुयात् २१ उग्रसेन उवाच सर्वलोकाधिक भगवन्पुन
रावर्तिनः स्मृताः तेभ्यो जातं यत्सर्वं गावन्मनसोमेन संशयः २२ श्रीकृष्णस्य परमं पदं यातो नाव
र्तते ततः तल्लोकं वद मे ह्यस्मिन्कृपाब्धे सर्वतः परं २३ श्रीव्यास उवाच ब्रह्मांडेभ्यो व
हिर्धाम श्रीकृष्णस्य महात्मनः यद्गतान्न निवर्तन्ते गोलोकं विदुः परे २४ ब्रह्मांडेभ्यो जीवर
क्षेत्रः पंचाशत्कोटियोजनैः विस्तृतः परतो ह्यभ्यां सप्तकोटिविलंबितः २५ यद्वैतवं गतो
राजन लक्ष्यते परमाणुवत् तद्वैतरगतास्त्वन्ये कोटिशो ह्येव कामदः २६ नतत्रामयतेसू
र्यो न सोमो नाग्निपावकः कामक्रोधश्च लोभश्च नमोहो यत्र चातिच २७ न यत्र शोको न ज
रा न मृत्युर्नार्तिरेव च न यथा वैन कालश्च विषंते च गुणाः कृताः २८ सा ह्यहं स्वापि निर्वि
ष्यं तद्वर्णयितुमुद्यमः श्रीकृष्णस्य तेजसंभूतास्तत्र संति च पार्षदाः २९ अकिंचनाश्चये दान्ताः
शान्ता वैसमचेतसः श्रीकृष्णस्य पदाम्बुजमकरंदलालसाः ३० प्रेमलक्षणया भक्त्याः महाराज
कारणापराः लोकानुल्लंघ्य तद्धामयांति राजन्न संशयः ३१ इति श्रीमद्ग० वि० ना० व०
श्रीव्यासोग्रसेनसंवादे लोकगतिनिरूपणं नाम द्वितीयोध्यायः २ उग्रसेन उवाच
श्रुतं तव मुखाद्ब्रह्मन्गुणकर्माध्यात्ममयाः पुनरावर्तिनो लोकास्त्रयाणांति विनिःश्चिताः

भा॰ स्कं॰
टि॰ नौ॰
३

१ निष्कारणात् गुरोः साक्षात् सेवनात् ज्ञानमुत्तमं लभ्यते दुर्लभं दिव्यं भक्तानां तच्छृणुष्व मया २ भक्ति
योगः कतिविधो वद मे वद तत्त्वतो वद येन शम्भो भवति भगवान् भक्तवत्सलः ३ श्रीव्यास उवा
च श्रावयती मैत्रेयो हि श्रीकृष्णो हरिप्रियः ४ कृष्णे भक्तियोगोऽयं पन्था येन विमलात्मतिः ५
यं श्रुत्वा निर्मलो भूत्वा ब्रह्महात्या पि पातकी तं भक्तियोगं विज्ञातुं प्रवक्ष्यामि यदृच्छया ५
भक्तियोगो द्विधा राजन् सगुणश्चैव निर्गुणः सगुणः स्याच्चतुर्भेदो विशेषो निर्गुणश्चैकलक्षणः
६ सगुणः स्याच्चतुर्भेदो विशेषो गुणमार्गेण देहिनां तैर्गुणैस्त्रिविधा भक्ता भवन्ति शृणु तानथा
क ७ हिंसां दंभं च मात्सर्यं चाभिसंधाय पाभिन्नदृक कुर्याद्भावं हरौ क्रोधी तामसः परिकीर्ति
तः ८ यशश्चैश्वर्यमेव विषयानभिसंधाय यत्नतः अर्चयेद्यो हरिं राजन् राजसः परिकीर्तितः
९ उद्दिश्य कर्मनिर्हारं समर्प्य भावपूर्वकं यो ह्यर्थं भजते विष्णुं भक्तः सात्त्विक उच्यते १०
एवं बहुविधेनापि भक्तियोगेन माधवं भजन्ति हि नित्यमिता लोके जनाः सुकृतिनो परे १२ लक्ष
णं भक्तियोगस्य निर्गुणस्य निशामय मद्गुणश्रुतिमात्रेण श्रीकृष्णे पुरुषोत्तमे १३ परि
पूर्णे परमे साक्षात् सर्वकारणकारणे मनोगतिरविच्छिन्ना सर्वदा हैतुकी च या १४ यथा
व्यावृत्तभक्ता गंगा सा भक्तिर्निर्गुणा स्मृता निर्गुणानां च भक्तानां लक्षणं शृणु मानद १५
सार्ष्टिमेकं पारमेष्ठ्यं साक्षात् यि ऐश्वर्यं च रसाधिपत्यं योगसिद्धिं न कांक्षन्ति हरेर्जनाः १६ हरि
णा दीयमानं वा सालोक्यं यादव स्व नगरं वृन्दावनं तिकट्टा चित्ते सत्सेवामेव निवृत्ताः १७ सामी
प्यं चैव वांछन्ति भगवद्धिरहातुराः सन्निकृष्टेन तत्सेवा यथा दूरतरे भवेत १८ सारूप्यैकी

एवमानंदमात्मानं स्वात्माभिमानिनः नैरपेक्ष्यान्न वांछंति भक्तास्तत्सेवनोत्सुकाः १९ एकत्वेषा
पि कैवल्यं न वांछंति कदाचन एवं चेत हि दासत्वं कृष्णस्यात्मत्वे परस्य च २० नैरपेक्षाश्च ये शांता वि
वैराः समदर्शिनः मुक्तिकैवल्याल्लोकपदं गृह्णंति एकवरा विदुः २१ नैरपेक्ष्यं महानंदं नैरपेक्षाः
जना हरेः जानंति हि यथानारा... मोदं न वदंती २२ सकामाश्च तदानंदं जानंति हि कथंच
न रसकं तीत... स्तोरसस्वादं न वेत्ति हि २३ तस्माद्राजन्न भक्तियोगो न विद्धि चात्यंतिकं पदं भक्ता
नां नैरपेक्षाणां पश्य कथयामि ते २४ स्मरणं कीर्तनं विष्णोः श्रवणं पादसेवनं अर्चनं वंदनं दा
स्यं सख्यमात्मनिवेदनं २५ कुर्वंति सततं राजन्भक्तिं ये प्रेमलक्षणां ते भक्ता दुर्लभा भूमौ भगव
द्भावभावनाः २६ कुर्वंतो महतो येऽपि दयां दीनेषु सर्वदा समानेषु तथा मैत्रीं सर्वभूतदयापराः
२७ कृष्णपादांबुजमधुपाः कृष्णदर्शनलालसाः कृष्णं स्मरंति प्राणेभ्यो यथा प्रोषितभर्तृकाः २८
श्रीकृष्णस्मरणाद्येषां रोमहर्षः प्रजायते आनंदाश्रुकलाश्चैव वैवर्ण्यं तु कदाचिद्भवेत २९ श्रीकृ
ष्णगोविंद हरे ब्रुवंतः ... ता ... भाववतो नमः ३० इति
श्रीमद्भ. वि. ना. व. श्रीवेदव्यासोग्रसेनसंवादे निर्गुणभक्तियोगावलीनाम तृतीयोऽध्यायः ३
श्रीव्यास उवाच एवं वायोः सलिले वह्नौ मनाग्रोज्योतिर्गणेषु च श्रीकृष्णदेवं पश्यतो हर्षितास्तु
पुनः पुनः १ श्रीकृष्णो राधिकानाथः कोटिकंदर्पमोहनः तत्रेत्र गोवर्धने याति वृंदावने
नंदनंदनः २ सदानंदेन तेन हलायुधहसंतिः प्रहर्षिताः क्वचिद्गुदंति धावंति नंदंति च क्वचित्तथा

३ क्वचित्कूर्द्दंति नृत्यंति क्वचिन्मौनीभवंति च कृष्णचंद्रस्वरूपास्ते कृतार्था वैष्णवोत्तमाः ४ तेषां
दर्शनमात्रेण नरो याति कृतार्थतां न कालो न यमो येषां दंडं दातुं न च क्षमः ५ गदाकौमोदकी
वामे दक्षिणे च सुदर्शनं शंखशार्ङ्गधनुःपश्चात्पार्श्वे अन्ये वनस्थलं ६ नंदकश्च महाखड्गः पा-
र्श्वं देवैः स्थिताः एतान्यायुधमुख्यानि तेषु रक्षंत्यहर्निशं ७ तद्गेहं विप्रमहाय यत्र कृष्णकथाक-
र्त्तनं पुनः पुनः गरुडः पक्षवातेन सुमहत्तीर्थतां नयेत् ८ यत्र यत्र गतास्तेन संतस्तत्र तत्र स्वयं हरिः
तीर्थीकुर्वन्ति भूमिभागं श्रीमान्यात्यहं तु वैष्णवैः ९ दुर्लभं यत्र संस्थितः संतः संत्र तीर्थानि संति हि
तत्र कोऽपि नरः पापी याति विष्णोः परं पदं १० दूरात्संप्रेक्षयते कृष्णसेवानां यो आयपरस्तथा भू-
तप्रेतपिशाचाद्याः पलायंते दिशो दश ११ न शोकं न दुःखं पर्वतास्तु समुद्राश्च तथा परे सार्वे दुःखं
च साधुसंगेन यांति भ्रमः समंततः १२ साधूनां ज्ञाननिष्ठानां विरक्तानां महात्मनां शुश्रूषया
पुण्यं तेषां याति वैपोन कुत्रचित् १३ शतजन्मतपः कृतो भारते याति किंकरः पुमान् तेषां सत्सं-
गं तेषां तु लभ्यं पुण्यवर्जितैः १४ यस्मिन्कुले कृष्णभक्तो जायते तु स्वनिर्मलः तत्कुलं विम-
लं विद्धि मलीमसमपि स्वतः १५ राजन् श्रीकृष्णभक्तस्तु पितॄन्दश कुलोद्भवान् प्रियापा-
दैः पितृमातृपक्षे तथा दश १६ पुरुषानुद्धरेद्रापि अन्यत्र यान्ति याव वैयनात साधुसंवेश्चित
श्वान्ये मत्स्याश्चाद्याः सुहृज्जनाः १७ मात्रवो भावक गहस्तं तस्तु हे पक्षिणः लता - पिपीलिकाश्च
मशकाश्च मक्षिकाः कीटपतंगकाः १८ संसारयोनौ विना राजन् तीर्थ धर्म सदैव विना साधुसंग ४

शीलस्तेपि प्रयान्ति हरिमंदिरं १९ अहं सर्पैः कृष्णसंसारे सौवीरे कीटके तथा म्लेच्छदेशेपि देवे-
श भक्तो लोकान् पुनाति हि २० इति श्री कृष्णभक्तानां माहात्म्यं कथितं मया चतुःपदार्थदं नृणां किं भूयः
श्रोतुमिच्छसि २१ जनमेजय उवाच परिणतं मे साम्प्रं चक्री कृष्णस्य परमात्मनि दंतवक्रस्य दुष्टस्य ज्यो-
तिर्लीनं बभूव ह २२ अहो महदिदं चित्रं सायुज्यं महतामपि योगं प्राप्तः स्तुत्यं कथं चान्येन पातु-
णां २३ श्रीव्यास उवाच समाहि मितिवैषम्यं भूतानां त्रिगुणात्मनां क्रोधाद्यैर्वर्तते राजन्न हरौ प-
रमात्मनि २४ हृषीकेशेपि भावेन मनो लग्नं करोति यः पापी तद्रूपतां याति भृंगिणः कीटको यथा
२५ स्नेहं कामं भयं क्रोधमैक्यं सौहृदमेव च कृत्वा तन्मयतां याति सांख्ययोगं विना यती २६ स्नेहाच्चे
दयमानोदशास्तदेवादयो परे कामाद्गोप्यो हरिं प्राप्तास्तुल्यस्नेहमयात्मनः २७ तद्रूपगुणमायुष्यभा-
वसंलग्नमानसः भयात्कंसस्तथा चैव तत्सायुज्यं जगाम ह २८ क्रोधाच्चैद्यस्तथा कृष्णं शिशुपालाद-
यो परे ऐक्याच्च यादवाः सर्वे सौहृदात्पांडवास्तथा २९ तस्मात्केनाप्युपायेन मनः कृष्णे निवेशयेत्
अहर्निशं हि संरम्भ भवेच्छत्रोर्न कर्हिचित ३० सा तु भावः हरौ तस्मात् कुर्वन्ति दनुजादयः ३१
इति श्रीमद्भ० वि० ना० व० श्रीव्याससौ जनमेजयसंवादे भक्तिमाहात्म्यवर्णनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ४
श्रीव्यास उवाच बन्धाय येनु बवकी वककान्त विहंयेन बोधलं बकपि वल्लव गांरव पात्वा-
वैरेण ये किमपि भक्तमतां न वेत्ति प्रापुः परं ब्रह्म निगृह्य योऽपि पुमान् हि १ सर्वेषु पावति बलो मधुकै-
टभाजो सर्वेहूहे मन्कृष्णं पुस्तुतथा पदेव दैत्येषिधपदव रावणकुंभकर्णौ विलोकः किलेयि नुर-
लेपरमं पदे हि २ केकेन विष्णुपदमागत वैन प्राप्तोऽप्रह्लाद बाणबलि पशु विभीषणाद्याः सन्तं

गः शं
वि॰ नौ॰
५

राहेगानिवर्त्तमानकुमानकात्र श्रीमत्पदांबुजमकरंदरजोविलुब्धाः ३ देवर्षिगीयमानविमलगुणपरा
शाचाह्याः संख्यायतनामीतस्तुकाह्नवकायस्य निष्कारणामुर्विचरंत्यरविंदनेत्रपादारविंदमक
रंदमलिंदमुख्याः ४ यत्युत्कलोगमरतार्जुनमेधिलाञ्छुगाधिश्रीयहतनयतुप्रमुखांबरीषाः
निष्कारणाः परमहंसवराश्रुवंति श्रीकृष्णचंद्रचरितामृतपानमत्ताः ५ संदोहदीवशावरीच
मतेगारिष्टाःतानात्रयात्रिवनितानिद्रुमात्वहिल्या कुंतीनभाद्रुपदराजसुतानसुमहापताः
परंपरमहंसमहमाःश्रहिताः सुग्रीववालसुतवानसुनदीराजगजागानिर्षधवकाकमुलेडिमु
ख्याः कृष्णादिवायकसुदामगुहाद्योन्ये ततंगमेत्यहरिमक्तवराः बभूवुः ७ कृष्णंनवोयपति
यमेतपोनयोगासांख्येनयज्ञहतनीर्थयमहतानि कृष्णांघ्रिलनलियमौचलद्राद्रिणाघनेप्राल
दानमघभक्तिमृतेनकाचित ८ यज्ञहुताध्ययनतीर्थतपोनियोगैरिष्टापूर्तनियमाद्रिक
सांख्ययोगैः यत्नप्राप्यतेफलयत्नभवतीहमत्तामक्तेःपदंकहिचित्रमवेत्किलैभिः ८
उष्णादिलीयमधुरस्यरसविस्वकृपानुतादिलीमवमवाल्विवादिवेगात संहादिलीविषयसंचि
तकर्मणांचसत्कादिलीहृदिपदस्यपदात्यवस्य १० श्रीकृष्णदर्शनरसोत्सुकभाववराजनुह
गुह्यहृसंतपवमोत्सवयंचमोयं प्रद्युम्नालतानिफलपल्लवभावनव्राहं राजतेहिहतनंकृष्ण
माकनस्य ११ संमोहकालघनमध्यतडित्स्फुरंतीमाहार्दिदर्शवचमापदर्दीपकेयं दीपाव
लिविजयतेनरकार्तिकस्यजेतुंगुणानविजयिनीदशमीजयस्य १२ सांख्यंचयोगत्रुतिया
र्वगतेहिदंडेकीलानिवात्रमतमोगुणभाववेद्या अस्याक्रमाणवकणाभ्रुवणाद्यशुभ्रेली ५

यमस्मिन्प्रह्लाद भगवानत्यद्दश १३ इति श्रीमकुं वि.ना.व. व्यासशौनकसंवादे भक्त्युत्क-
र्षवर्णनं नाम पंचमोध्यायः ५ शौनक उवाच कथं गृही गृहस्थोयं श्रीकृष्णस्य महात्म-
नः सेवां वै केन विधिना कुर्यात्तद्ब्रूहि मे मुने १ भक्तिं कुर्वीत यस्यान्नास्ति नास्ति तस्य न वर्द्धने त-
स्य केन प्रकारेण श्रेयस्स्याद् हरिः स्वयं २ श्रीव्यास उवाच यदि भक्तिः कुतो न स्यात सत्सं-
गेन च जायते वल्लाद्धि वर्द्धनेन तस्य सतां संगं समाचरेत ३ कृष्णसेवाविधिं तुभ्यं वक्ष्यामि
सुलभं परं यया गृहस्थोतं यातीतं श्रीकृष्णं सामुपान्नृप ४ आचार्यकुलसंभूतं श्रीकृष्ण-
ध्यानतत्परं पत्राद् संग्रुकं कृत्वा सिद्धो भवति मानवः ५ गुरोः सेवाविधिं सिद्ध्यै श्रीकृ-
ष्णस्य महात्मनः विसुदीक्षो विहीनस्य सर्वं भवति निष्फलं ६ यज्ञे दानं तपस्तीर्थं सर्वं भ-
वति निष्फलं निर्गुरो दर्शनं कृत्वा हतपुण्यो भवेन्नरः ७ उत्तमामि मुखे सामवनकम्पये-
द्विमन्दिरं तत्र सिंहासनं शोभं सपीठं कुंभमण्डितं ८ सच्चिदानंदनामस्यात्तोयानतत्रय-
भूषितं महार्हवस्त्रै राच्छिन्नं तत्तुल्यासनं मृदु ९ पार्श्वयोपवर्हणाविति सुकुवठे मंडवगाह-
वे कनावत्तमिव स्वासाद्यै रंजनः पट समन्वितैः १० सर्वतो मंडलेन स्य तोरणोः समलंकृतं गवा-
क्षेवातिर्यं त्राकांचनुः मालसुजालकैः ११ राजते प्रांगणे लोहे प्रभाः समामंडप मंडलैः तत्र-
प्रांगणमध्ये तु तुलसीमंदिरं शुभं १२ मंदिरस्य बहिर्द्वीनिकावद्येत्त्वस्थिपवठं तथा वैकुण्ठ-
मेवाजनसिंहद्वयमध्यलिखितं १३ सपवाणी स्वरस्योयः स्वकृंचनी स्वरोपवि १३ द्वारे पद्म-
विरत्नामानिप्रासेरव्यातिशुभानि च सांखेपदेयोगतांपान्तु मालेरवां मितिपार्श्वयोः १५

गः सं
खि वै
६

इषुधीचतथाबाणाः सख्योद्वादशैवच तथामंदिरतदिव्येवैरागतचेंद्रवनेदके १५ हलंचमु
सलंचैवकलेखनीयंप्रयत्नतः सिंहासनस्यपृष्ठेतुगोप्योगायस्तथैवच १६ गोपालास्तत्रसो
पानेकपाटेविजयोजयः देहल्यांकल्पवृक्षश्चस्तंभेष्वपलतांशुभां १७ यत्रतत्रचकुंडेषु
श्रीरंगायापहारिणी वृंदावनंगोवर्द्धनंचयमुनापुलिनानिच १८ तथादेवीरहस्यम्ना
लेख्यंरासमंडले चित्रकूटेपंचवटीलेखनीयंप्रयत्नतः १९ रामरावणयोर्युद्धंजानकी
हरणंविना दशावतारचित्राणिनरनारायणाश्रम २० सप्तपुर्यश्चतीर्थानिग्रामाःनगराण्यन
दीनृप एवंलिखित्वाचित्राणिमंदिरंकारयेन्नृपः २१ वंशीमाथोधनकवंचकीमूर्तीर्हि
द्विले किशोरावृंदावनेशस्यस्वरूपंसर्वतमंसमंतं २२ तत्रतिष्ठेद्विधायाशुगुरुहस्तेनमं
त्रिवे भक्तःपरमयाभक्त्यासर्वपापैनतस्यबोभवेत २३ तत्रमहादेवचरणानांहरणंचतुलसीद
ले अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच २४ राजन्यसेत्कस्याकर्णोएवंसेवापरोभवेत
श्रद्धानियंकृष्णसेवापरःकथंतिष्ठमावकृत २५ तंप्रेमलक्षणांभक्तिंविंदुर्भगवतोतमं अश्व
मेधसहस्राणिराजसूयशतानिच २६ राजनश्रीकृष्णसेवापरःकलांनार्हतिषोडशी श्रीकृ
ष्णदेवसेवकःसोपिदर्शनंकृतवान्नरः २७ कोटिजन्मकृतैःपापैःमुच्यतेनात्रसंशयः देहांते
तंसमावेतुंसयानमहेंद्ररविविग्रहाः २८ रथंनीत्वाप्रयांतिगोलोकान्तकृष्णपार्षदाः २९
इतिश्रीमद्भ.वि.ना.व.व्यासोगृहेनहेवादेसंदरप्रतिष्ठावर्णनंनामषष्ठमोध्यायः ६
श्रीव्यासउवाच हारस्त्रेणमुहूर्तेचोत्थायतत्क्षणपोयदानप गुरोर्नामनवगोविंदनामानि ६

प्रवदन्नमुखः १ भूमिं नत्वान्यसेत्पादं जलं संमार्ज्य हस्तयोर्जलैः उपविश्यासने सम्यक् सकामो योय
थाहरिं २ हस्तावुत्संगमासाद्य स्वजिह्वां मौनमास्थितः ज्ञानमुद्रायुतं शांतं सुप्रीतं युक्तं स्वलि
कासने ३ ध्यात्वा कृष्णं यदेवं ध्यायेद्रूपं प्रकाशमानसः किशोरं श्यामलं कृष्णं वंशीवेत्रवि
भूषितं ४ एवं कृत्वा हरेर्ध्यानं पुनर्गंडूषमिश्यलं तच्छोध्ये शृणु राजेंद्र गृहस्थस्य यथाविधं
५ अश्वक्रांतेति मंत्रेण मृण्मया च जलेन च एका लिंगे गुदे तिस्रस्तथा वामकरे दश ६
उभयोर्हस्तयोः सप्त तिस्रः तिस्रः पदे पदे एतद्द्विगुणं प्रोक्तं ब्रह्मचारिवनस्थयोः ७ एत
च्चतुर्गुणं प्रोक्तं यतीनां हरिसेविनां तदर्द्धं शौचमार्गस्थाः स्त्रीशूद्राणां तदर्द्धकं ८ शौचक
र्मविहीनस्य सकलानि ष्फलाः क्रिया मुखशुद्धिविहीनस्य मंत्रा न फलदाः स्मृताः ९ आयु
र्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते १० इति मंत्रं समु
च्चार्य कुर्याद्वै दंतधावनं कंटकिक्षीरकर्पास निर्गुंडी ब्रह्मवृक्षकाः ११ वदरैरंडविगंधकाः
न कुर्याद्दंतधावनं सज्जयेत हरिर्हवयेति मंत्रेण सूर्यं कृत्वा कृतांजलिः १२ प्रणमेद्धरिभक्तो
श्च भक्त्या स्वाधीनः समाहितः तुलसीमृत्तिकां नीत्वा ततः स्नानं समाचरेत पठितव्यं प्रयत्नेन
श्रीगंगायमुनाष्टकं १३ अयोध्या मथुरा माया काशी कांची अवंतिका पुरी द्वारावती चैव स
प्तैता मोक्षदायकाः १४ शालिग्रामे महायोगे गंगलमेह हरिमंदरे नंदिग्रामो कोसलेतु
त्रयोः ग्रामाः प्रकीर्तिताः १५ दंडकं सैंधवारण्यं जंबूमार्गं च पुष्कलं उत्पलावर्तमारण्यं

गाः शो
वि॰ नौ
१

नैमिषं कुरुजांगले १६ अर्बुदं हैमवंतं च पुण्यारण्यानि वै विदुः एतानि तीर्थनामानि समु
च्चार्य पुनः पुनः १७ इत्थं स्नात्वा ततो विप्र दद्यादर्घ्यं सुशोभनम् ऊर्ध्वपुण्ड्रतिलकं विप्र द्वादशमुद्रा-
धरः परः १८ कृतसंध्यः शुचिर्मौनी गत्वा श्रीकृष्णमंदिरे घंटावाद्येन पावनं तत्र मार्जनं विधा-
पयेत् १९ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गोविंद योगनिद्रां विहाय च उत्थापयामि मां सत्पते राजन भक्त्या उत्थापये-
द्धरिं २० मंगलार्तिकमादाय भ्रामयेज्जनमस्तकोपरि निवेदयेद्दधि पयः कृष्णं नत्वा नत्वा पुनः पुनः
२१ ततः स्नानं कारयित्वा देशकालविभागवित् शृंगारमाचरेत् कृत्वा वस्त्रभूषणाभूषणैः
२२ आर्तिकां तु ततः कृत्वा भोग्यान्नं च निवेदयेत् ततो धृत्वा महाभोगं नानारसमयं शुभं
२३ राजभोगार्तिकं कृत्वा कारयेच्छयनं हरेः ततः प्रसादं परमं तुलसीसंयुतं मिश्रितं २४
भुंजीत यो हरेर्नित्यं स कृतार्थो न संशयः राजभोगार्तिकं कृत्वा कारयेच्छयनं शुभं २५
शंखनादेन विधिवद्भोगं धृत्वा यथाविधिः ततः संध्यार्तिकं कृत्वा धूपदीपं निवेदयेत्
२६ ततः प्रदोषसमये पुनरार्तिकमाचरेत् धृत्वा भोगं परं मिष्टं कारयेच्छयनं हरेः २७
रात्रौ सेवेव यामैकं राजसेवैव मम प्रिये सर्वे श्रीकृष्णचंद्रस्य सेवां संतु सुमानवाः २८ तावदि
त्वा कुलमानं याति श्रीस्यति कं पदं श्रीकृष्णस्य जन्माष्टमी श्रीरामनवमी तथा २९ नारायणस्य
यत्र कुटं द्वादशी वामनस्य च चतुर्दशी नृसिंहस्य तथानंतचतुर्दशी ३० एषु कालेषु कृ-
ष्णस्य महोत्सवं समाचरेत् ३१ इति श्रीमद्भ॰ वि॰ ना॰ व॰ श्रीव्याससौमुहेन संवादेना १

ऽसेवावर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ७ श्रीव्यास उवाच अथ स्नात्वा च तत्वा च नित्यनै-
मित्तकां क्रियां पंचवर्णैः समायुक्ते शुद्धे स्थंडिलमंडिते १ द्वात्रिंशद्दलसंयुक्ते कर्णिकाकेस-
रोज्वले विधाय कमले दिव्ये विधिवद्वेदसूक्तिभिः २ कर्णिकायां न्यसेद्धाजनहरेः सिंहास-
नं शुभं तत्र राधासमास्थाय भूदेवीं विरजां तथा ३ तन्मध्ये स्थापयेत्साक्षात् श्रीकृष्णं सपु-
रुषोत्तमं तथा षट्दलमध्ये तु राधिका षट्सखीस्तु भा ४ तत्रोऽष्टदलमध्ये तु श्रीकृष्णस्य तथा
सखीन तथा षोडशापर्णेषु सखीनां चन्द्रयोर्द्वयोः ५ कमल स्य च पार्श्वे तु शंखं च चक्रं
गदां शुभां पद्मं च नन्दकं शार्ङ्गं कार्मुकं मुसलं हलं ६ कौस्तुभं वनमालां च श्रीवत्सं नी-
लमंबरं पीतांबरं तथा वेणुं वै वंशं च स्थापयेद्बुधः ७ ततः पार्श्वेषु ताल्लोकेऽगरुडं केशवं
तथा सुमतिं प्राकंकं सूतं गरुडं कुमुदं तथा ८ नंदं सुनंदं चंडं प्रचंडं च महाबलं कुमु-
दाक्षं बलं चैव स्थापयेद्बलः सुधीः ९ तथा दिक्षु च दिक्पालान् संस्थाप्य च पृथक्
पृथक् विष्वक्सेनं तथा मां च विधिं दुर्गां विनायकं १० नवग्रहांश्च वरुणं तथा षोडशमा-
तृकाः तन्त्रज्ञो ग्रेवीतिहोत्रं स्थंडिले स्थापयेद्बुधः ११ आवाहनं आसनं च पाद्यमर्घ्यं वि-
शेषतः स्नानं च मधुपर्कं च पुनराचमनीयं तथैव च १२ यज्ञोपवीतं वस्त्रं च भूषणं गंधमेव च पुष्पं
तथा धूपं तथैव नैवेद्यं च मनोहरं १३ जलमाचमनं चैव तांबूलं दक्षिणां तथा प्रदक्षिणां प्रार्थ-
नां च तथा नीराजनं स्तुतिं १४ नमस्कारं ततः कुर्यात् क्रमेणैव पृथक् पृथक् आवाहनेन पुष्पा-

गः श्रीः
वि॰ गो॰
८

णिश्च धूपो घृतानि च दव १६ चंदनेनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुमिश्रितं पद्मादि संज्ञलं योग्यं स्ना
नेवाञ्जनमहाप्रते १७ मधुपर्कं ग्रामलकं स्वरिविंदनं मामतं ॥ धूपं गांधालकं देवदीपे कर्पूरसे।
वव १८ यज्ञोपवीतं वीतनत्वंवरं हैमं पीतांवरं मतं ॥ मृगलोचे रसौवर्णं गंधे कुंकुमचंदनं १९ तुलसी
मंजरीपुष्पे ऽद्भते स्याच्छ्रक्षलितं तुले नैवेद्ये षड्रसाश्च हव्यभोज्यानानाविधा मताः २० जलेगं।
गाजलं योग्यं च यमुनाजलमेव च जातीफलेलवंगे कोलमतं ह्याचमनेन्य २१ तांबूले प्रोक्तं
त्वेला दक्षिणायां तु जालकं प्रदक्षिणायां भ्रमणं प्रतंनी वंसनोगावां २२ प्रार्थनायां हरे भक्तिं
प्रेमलक्षणसंयुतां नमस्कारे महाराज साष्टांगानतविग्रहः २३ ओंदामोदर मंत्रेण मिश्रितं।
वृत्तोपचारैः पुमान उपचारान्पुरस्कृत्य श्रीमुखे संमुखो भवेत २४ इति श्रीमद्गर्ग॰
वि॰ ना॰ व॰ व्यासोग्रसेनसंवादे नामाष्टमोऽध्यायः ८ श्रीव्यास उवाच उपचारस्मने
त्राणि वैदोक्तानि शुभानि च तुभ्यं वक्ष्यामि राजेंद्र शृणुष्वैकाग्रमानसः १ अथावाहनं
धामा गोलोकाधिपते रमापते गोविंद दामोदर दीनवत्सल राधापते माधव सात्वतां पते स्मिन्नेहा।
सने सन्निधौ मम सन्मुखो भव २ अथासनं श्रीपद्मरागस्फुरदूर्मिरत्नमहार्हवैदूर्यखचि
तं वरं त्वं वैकुंठवैकुंठपते गृहाण पीतं तडित्स्फाटिककुंभवंद्रं ३ अथ पाद्यं परेश स्थितं नि
र्मलमेकपात्रे समानिनं विंदुसरोवराद्धि योगेश देवेशजगन्निवास गृहाण पाद्यं श्रमनाशि
पादौ ४ अथ स्नानं काश्मीरपाटीरविमिश्रितेन सुमल्लिकोस्मारवताजलेन स्नानं ८

कुरुक्षेत्रं यत्तु नाथ देव गोविंद गोपालक तीर्थयात्रा: ५ अथ मधुस्नानं मध्वाज्यदधिदुग्धशर्कराभवं
मुमापहं सितं जातसंपर्कमनोहरं परं गृहाण विष्णो मधुपर्कमात्मनो गृहमस्प पीतांबर सात्वतापते ६
अथ धूपं लवंग पाटीरजागुरु मिश्रं मनुष्य देवासुर सौख्यदं च सुधूपः सुगंधीकृत हर्म्यदेशं
द्वारावतीभूप गृहाण धूपं ७ अथ दीपं तमोहं विश्वज्ञा विमूर्ति मनोज्ञं लसद्वर्तिकर्पूरसारं
नारायण जगन्नाथ देव प्रभो विश्वरूप स्फुरज्ज्योतिवं दीपमस्वं गृहाण ८ अथ यज्ञोपवीतं
सुवर्णं ममायीत वर्णं सुमंत्रैः परिप्रोक्षितं वेदविद्भिः स्थितं च शुभं पंचकार्येषु नैमित्तिकेषु
प्रभो यज्ञ यज्ञोपवीतं गृहाण ९ अथ वस्त्रं विमोत्सर्वतः प्रस्फुरज्ज्योतिज्वालेव स्फुरन्नेसम्यगन्यं
परं दुर्लभं च सुतंतुनिर्मितं पद्मकिंजल्कवर्णं गृहाणांबरं देव पीतांबर त्वं १० अथ भूषणं
कनकरत्नमयं मयानिर्मितं मदनरूपकदं नेत्रनंदनं उपसि भूषसुवर्णविभूषणं सकल
लोकविभूषण गृह्यतां ११ अथ गंधं सुगंधेंदु शोभनं वकुंमं गलं श्रीकाश्मीरपाटीरकर्पंक
पंकतं स्वमंडनं गंधपवयं गृहाण सुमसुमभूमंडलभाविहारिन १२ अथ पुष्पं मंदारमंगा
नकपारजातकल्पद्रुम श्रीहरिचंदनानां गृहाण पुष्पाणि हरेतु लसत्कमि श्रुतिसाहान्न
वमंजरीभिः १३ अथाचमनं सुसंवर्तैस्सत्कर्म सर्वसंप्रेहास्ते स्तोयैः सिंचितेविलसन्नाचक
दैत्यरोद्धाहित राहुहे भूः साक्षात्कृमच्चाचमनं गृहाण १४ अथ नैवेद्यं रसैः सर्वैर्वदविवि
धाख्याविस्थितैरसै रसान्यच्यशोभनीकृतं गृहाण नैवेद्यमिदं स्वसोयविद्येगव्यान्नतं सुंदरनं
दनंदनं १५ अथ जलं गोकोतरीवेगवलात्सामृत्तनं सुवर्णपात्रेण हि मांसुमीतलं स

रा: सो
वि· नौ·
२

निर्मलाभं ह्यमृतोपमं जलं गृहाण राधावर भक्तवत्सल १६ अथाचमनं कंकोलजातीफ
लयुक्तवासितं वरं गृहाणाचमनं दयानिधे स्वधापते श्रीविरजापते प्रभोऽसुप्रियः पते सर्व
पतेच भूपते १७ अथ तांबूलं जातीफलैलालवंगयुक्तं पवित्रपुंगीफलपत्रवृंदं मुक्ता
फलार्द्वैर्दिवरोचनार्थं गृहाण तांबूलमिदं नरेश १८ अथ दक्षिणा नाकपालवसुपा
लमौलिमणिःवंदितांघ्रियुगलं प्रभो हरे दक्षिणां परिगृहाण माधव लोकदक्षवरदक्षिणा
पते १९ अथ प्रदक्षिणां समस्ततीर्थयज्ञदानसत्क्रियायज्ञलेफलं लभेत्यवस्यमाधव
तीं करोति यः प्रदक्षिणां २० अथ नीराजनं प्रस्फुरन्त्यरमदीप्तिमंगलं गोघृतप्रज्वलन।
वपंचवर्तिकं आर्तिकं परिगृहाण वार्तिहन पुण्यकीर्तिविशदीकृतावने २१ अथ प्रार्थ
ना हरेः समस्समः पातकी नास्ति भूमौ तथा त्वत्समो नास्ति पापापहारी इति त्वां च मत्वा
जगन्नाथ देव यथेच्छा भवेत्तेन यथा मां कुरुत्वं २२ अथ नमस्कारः नमोस्त्वनंताय सहस्र
मूर्तये सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते सहस्रकोटीयुगधा
रिणे नमः २३ अथ स्तुतिः संज्ञानपात्रं हृदसत्यरं महत्वक्षुस्वत्सपातेविभयं समंत
दंत त्वां नुस्तवं देव मदुर्गतिं परं सदा स्वधास्वापमभिभूय केतवं २४ एवं संपूज्य देवेशमो
मीमं तैर्महात्मने प्रणम्य विसृजेत्सर्वांगतस्थां कुर्यात्प्रयत्नतः २५ ॐ नमो नारायणाय पु
रुषाय महात्मने विशुद्धसत्वधिष्ण्याय महाहंसाय धीमहि २६ इति मंत्रेण प्रणामं संकृत्वा
ॐ विश्ववे मधुसूदनाय वामनाय त्रिविक्रमाय श्रीधराय हृषीकेशाय पद्मनाभाय दामो

२

देवाय संकर्षणाय वासुदेवाय प्रद्युम्नायानिरुद्धायाधोक्षजाय पुरुषोत्तमाय श्री
कृष्णाय नमः इति पाद गुल्फ जान्वूरु कट्युदर पृष्ठ भुजा कंधर कर्ण नासिकाक्षि मस्तकायवने
ऽस्मिन्नपि एकैक एकैकस्यामीति सर्वाङ्गेषु न्यसेत् ततः सर्वाङ्ग स्व शंख चक्र गदाप
द्मासि धनुर्बाणहल मुशलादीन तथा कौस्तुभ वनमाला श्रीवत्स पीताम्बर नीलाम्बरं ।
श्रीवेत्रादीन तथा तालांक गरुडांक रथध्वजाक कस्तुमति सारथ्यौ गरुड कुमुद नंद सुनंद
चंड महाबल कुमुदाक्षादीन प्रणव सर्वैर्णचतुर्थ्यन्तेन नमः संयुक्तेन नाम तथा विश्व ।
क्सेन श्रीवास स्थिति दुर्गा विनायक दिक्पाल वरुणानव गृहमातृकादीन मंत्रैर्यजेत ।
पुनः पवित्र मूहनादि स्थाली पाक विधानेन वैश्वानरे संयजेत ओं नमो वासुदेवाय
नमः संकर्षणाय च प्रद्युम्नानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः इति मंत्रेण प्रतिमाङ्गानि ।
गृह्य यात देवं प्रदक्षिणीकृत्य महाभोगं निवेद्य प्रणमेदुत्कृष्टेन प्रणमेत्तुष्टीरये
त रूप यौ येन सदा परिभवन्न मयी हृद्यो हे तीर्थास्पदं शिवविरिंचनुतं शरण्यं भृत्यार्ति
हं प्रणत्यालभवाब्धिपोतं वंदे महापुरुष ते चरणारविंदमिति २६ इति नत्वा हरिं पुनः
जनपुनः नीराजनं हरेः कारयेद्विधिवद्भक्तो हरिभक्तजनैः सह २७ घटीवाद्य वणादि
कांस्यवीणादि कीचकैः करतालमृदंगाद्यैः कीर्तनं कारयेद्बुधः २८ नृत्यं तिष्ठाद्द्वेर
ग्रे भक्ता वैष्णव विप्रवैः नृत्य गति सुमायुक्ता सत्क थागानतत्पराः २९ पुनः प्रणम्य
त्यमंदिरे स्वपनोत्सवे स्वपनं कारयेत्सम्यक श्रीक स्वस्मन्हात्मनः ३० एवं करोति ।

ग॰ सं॰
वि॰ नौ॰
१०

श्रीकृष्णसेवां धीलग्नमानसः एवं निवर्तं राजन देवतास्वर्गलंभवः ३१ सोपि कालेन नाके
पियदं स्त्रीं बाहवेर्जुनः अंते याति परं धाम गोलोकं योगिदुर्लभं ३२ इति श्रीकृष्णसेवायाः
विधानं वर्णितं मया चतुष्पदार्थदं नृणां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ३३ इति श्रीमत्कृ-
वि॰ ना॰ व॰ व्यासोग्रसेनसंवादे नाम नवमोध्यायः ९ उग्रसेन उवाच सिद्धोस्म्यनु
गृहीतोस्मि त्वया श्रीकृष्णरूपिणी श्रीकृष्णस्य हृतिः साक्षात् श्रुता वै विधिवन्मया १
अहो लोका महामूढा लोभमोहमदान्विताः नामुं वंति हि वै नो भजंति न हरिं क्वचित २
भगवन्न तस्य जगतो मोहकारणमद्भुतं कथं जातं वद विभो कथमेतन्निवर्तते ३ व्या
स उवाच यथा वसिष्ठमहो विधौ स्वतंत्रे ह्यिते केवलमेव गर्वितः तथा हि बिवः
परमस्य मायया मत्यहं भगवतेः प्रवर्तते ४ प्रधानकालास्पदे हमेर्गुणैः कुर्वन
विकर्माणि जनो निबध्यते काचे भर्कं सैकत एव जीवनं गुणैः स्य प्रतनोति साक्षि
भिः ५ राजन जगत्मोहमये रजोमयं तमोमयं एत्वमयेत तथाकृवित मनोविलासं
विकृतं च विभ्रमं विद्याद्विदं लोलमलातचक्रवत ६ इदं करिष्यामि करोम्यहं मु-
वं मम इदं मम स्त्रीगितवेद माबुवन अहं सुखी दुःखयुतः स हृ जनो लोकमत्त्वहंकार
विमोहितो मतः ७ उग्रसेन उवाच वद मे ... कृपया ... लक्षणं परमात्मनः कति
धा कवयः कृष्णं वदंति अयवत्सिभिः ८ व्यास उवाच सनातनस्यो ... नमः त्युअन्मनी
नश्शोकमोहौ न जरायुवाद्ययः अहो महो व्याधियुतो भयं स ... चोदु ... नं रतिर्न

१०

षायथः ९ आत्मानिरीहोभुवनेः सर्वगोनहिक्रियः शुद्धमलोगुणाश्रयः स्वयंयतोनि
ष्कलस्तन्मङ्गलोनानात्मकोयोविदितोमुनीश्वरैः १० जागर्तियोस्मिन्शयनंगतेसतिन
यंजनोवेदसवेदतेहितं यश्चैतमाद्यंपुरुषंहियंजनोनपश्यतिस्वच्छमलेवतंभजे ११ यथा
नभोग्नेःपवनोनसज्जतेघटेनकाष्ठेनरजोभिरावृतेः तथापुमान्सर्वगुणेषुनिर्मलोवर्णो
यथास्यात्स्फटिकोमहोज्वलः १२ द्यंगेनवालहरणयाचवाकार्थैर्थैर्यदस्फोटयकायणैः
परं नजायतेयद्गुनिलोतमेनसतवाच्यंहतहेसकुतसुलोकिकैः १३ वदंतिकेचिद्गुविक
र्मकर्तृयतकालंचकेचित्स्वियोगमेवतत केचित्द्विचारंश्रवदंतियन्नतत्सवेदांतविदीव
दंतिहि १४ यत्रसर्वगोतीहगुणानकालजाश्चायेंद्रियंचित्तमनोहिबुद्धयः महश्चवेदोव
दंतीतितत्वरंविशंतिसर्वेनलविस्फुलिंगवत १५ हिरण्यगर्भःपरमात्मतत्वंयद्ब्राह्म
देवंप्रवदंतिसंतः विचार्यतहेववरस्यरूपंविसृज्यमोहंविचरेदसंगः १६ यथैवुरेकोऽ
जलपात्रवृंदगायथाग्निरेकोविदितःसमन्वये तथापरात्माभगवाननेकवत्सवतर्वहिः
स्यात्सुकृतेषुदेहिषु १७ सूर्योदयेसर्वतमोविलीयतेप्रदृश्यतेवस्तुगहेयथाजनैः ज्ञानो
दयेऽज्ञाननतमःप्रलीयतेसंप्राप्यतेब्रह्मपरंतनोयथा १८ यथेंद्रियाणांचरणयकप्रवर्ति
मिनीनेवनेर्थगुणाश्रमःपरः पकंशनंतस्यपरस्यधामनततयामुनीनांकिलसाह्व१

वर्त्मभिः १९ साक्षाद्धरिर्यः पुरुषोत्तमोत्तमः श्रीकृष्णचंद्रो निजभक्तवत्सलः कैवल्यनाथो
ऽगणिताण्डनाथस्तं वर्णयेद्वस्तु परं न माम्यहं २० नारद उवाच इत्युक्त्वा समनुज्ञाप्य भगवा
न्बादरायणः पश्यतां तस्य तत्रैवांतरधीयत २१ इदं मया ते कथितं हरेर्भक्तिविवर्द्ध
नं विज्ञानखंडं विशदं श्रुत्वा यं मोक्षदं स्मृतं २२ गर्गाचार्येण कथिता सेयं वै गर्गसंहिता ।
सर्वदोषहरं पुण्या चतुर्वर्गफलप्रदा २३ गोलोकवृंदावनयोर्गिरीन्द्रस्य माधुर्यैः श्रीम
थुरापुरस्य द्वारावतीविश्वजितोऽथ बलायुधः विज्ञानयोः खंडचयाः षडेकनवः २४ श्री ।
कृष्णमूर्तेः परमैः रसैः यथा यथास्य मूर्तिर्भवतां हि भिर्मसी तथा हि सा सर्वतनुर्मुनिगर्गसं
हिता खिमानखंडैः नवभिः नृपेश्वरः २५ यथा हि रत्नैः नवभिः विराजते देवो गणेशः नृप
सुवर्णमुद्रिका यथा चतुर्वर्गफलप्रदे विधो हरे विष्णुर्मुनिगर्गसंहिता २६ सर्वेषु शास्त्र
न्मुनिगर्गसंहितायां न वाह पठेन जनः पुनीतः इहैव सौख्यं परमाप्नुवंति स्नातस्तु गोलो
कपुरं प्रयाति राहित्याप्यथ कांवरवंधन विमांसाष्णोति वंध्या वहुलालसा भगं कृष्णेन ।
कालेन गर्हें गणोभमूनसंचारयंतीविचरंत्यहर्निशं २८ रोगीपुमान्रोगगणात्प्रमु ।
च्यते भीतो भयाद्वै पनतश्च वैयनात श्रुत्वा कथां निर्धनवृत्तिवैभवं मूर्खो भवेत्पंडितवत्स
त्वरं २९ यः कार्तिके मासि निरंतरं श्रीयाघु शृणोति सर्वतमुर्मुनिगर्गसंहितां स चक्रवर्ती भवता ११

न संशयो नरेंद्र हस्तोद्भुतपातुपातुकः ३० मनोजवैः सिंधुतुरंगमैर्मे वेष्टितो स्यु विंध्याचल
संभवैः परैः वैतालिको हीनयशाः महीतले निबोधितो वाग्वधूः जनैः सह ३१ सुवर्णशृं
गाभरत्नाम्रसंपद्धांबरैश्च यासुरेहवस्तं ददाति सर्वं तु प्रतिगोदये सः प्राप्नोति सर्वं हिम
नो रथं सः ३२ निष्कारणो सौ शरणं ते विदेह राष्ट्र संस्थिमामवै मुनिगर्गसंहितो हृतपुं
डरीके वसते स्य सर्वदा श्रीकृष्णचंद्रो निजभक्तवत्सलः ३३ श्रीमार्कंडेय उवाच इत्युक्त्वात
मनुप्राप्य नारदो देवदर्शनः सर्वशं पश्यतां तत्रैवांतरगात्मवान्मुनि ३४ बहुलाश्वो
महाराजः श्रीकृष्णेलग्नमानसः सर्वतस्तु कृतार्थोभूच्च कृत्वैमां संहितां हवैः ३५ नवप्र
स्रोपरिहरन्नकर्षिता संहितां मया श्रुता वाचयिता के स्तुत कोटियज्ञफलप्रदा ३६
श्रीसौनक उवाच धन्योहं च कृतार्थोहं त्वत्संगेन महामुने प्राप्नोति परमां भक्तिं श्री
कृष्णे प्रेमवर्द्धिनी ३७ विशदहृदि मुनीनां मानसे राजहंसः सकलसुखविराजन्नाष्ट
मा पुण्यवंशः जगति विचलदंशः श्रुवत्सांशः वतंसः करवलहृतकंसः पातु वः सात्व
तांशः ३८ इत्युक्त्वा तान्मुनीन्सर्वान्गर्गाचार्यो महामुनिः अनुज्ञाप्य प्रसन्नात्मा गं
तुमभ्युदितो भवत ३९ नवसर्गविसर्गा सा स्वर्गमार्गसंहिता चतुर्वर्गप्रदाम्नाय ग
र्गा गर्गाचलं पयो ४० स्मरद्धिकवपंकजपंकजचिह्ना भर्ते स्फुरत कनक नूपुरं दलितम

गं. पो.
बि. जो.

कमलापत्रयं चलद्भुतियदत्वयं हृदि ध्यायमश्रीराधापते ४१ इति श्रीमद्गर्गसं-
हितायां विज्ञानखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे तत्र श्रीव्यासोग्रसेनसंवादे
ब्रह्मनिरूपणं नाम दशमोऽध्यायः १० इति गर्गसंहितायां संपूर्णं समाप्तं पठनम् भवेत्

श्रीमत्सारं मथ्य रमेश गर्गसंहिता गुणेभ्यः सर्वं ईशानतुल्यं महेशानैनेकृतं ज्ञात्वा बोधं हरी
ध्यानमूर्तेश स्वरूपः १ भगवान केहर मितिज्ञात्वा व्येदेहतं विद्यान हरी लिखित्वा
श्रीगर्गाचार्यस्य विवृत संहितायां सर्वम् भवेत् हवि गुरु [illegible] प्रसादात् २ संवत् नुदान शातषं
दृढीवं चैत्र शुदी पंचम तिथि गेयं भौमं कृतं गर भवेत सर्वं देह भक्तदानं श्रीकृष्ण बा-
ये ३ ओनरं वाच फ़तं लिखित्वा भोगं प्राप्य इहान लोके अग्रे सर्वं स्वर्ग प्राप्य सर्वं
पश्चात कृष्ण स्वरूप जुअं ४ ॥१ राधकृष्ण श्रीराम श्रीराधापते

३० गोलेर
२४ [illegible]
१० [illegible]
१८ [illegible]
३२ [illegible]
२५ [illegible]
१० [illegible]
२० [illegible]
१२ [illegible]

२८१ [illegible]

स्वाहुताशनः श्रद्धीर्यं स्थापनयज्ञेन वित्तं विष्णुर्मे प्रियत १६ येभ्यो भागं ददंतो हविः श्चैव देवाः सभासदः तेभ्यः
तेभ्यो हुतवीतापद्मवेष्टास्यु वते १७ केऽपि जीवास्त्रिलोकां तु नवभूवुर्वुभुक्षिताः सर्वे देवास्तुतिमेव च श्रीकीर्तिव
मुपागताः १८ एवं तीर्थपदटौ गर्यसंभृह्रीयस्य सोध्वरे गजानां हेमभाराणां नियुतानि चतुर्दश १९ शतार्बुदं
हयानां तु पद्मानां तेदहिलक्षरथ कोटिशो नवरत्नानां महार्हाणां महात्मने २० हयानां पंचसाहस्रं गजानां शत
मेव च शतभारं सुवर्णानां ब्राह्मणेभ्यो ददौ २१ अलभोजनपात्राणि हैमानि प्रस्फुरंति च भुंक्त्वा तानि
विहृत्याभुगतास्तु छाहि जातयः २२ विमत्यकेः स्वर्णपात्रैर्नक्षिप्तैर्नैवपवर्जिताः हिमाद्रिकर्बुरो लोभ्रूद्रया
धीमातपोजनं २३ मरुत्तस्य यथा यज्ञो न तथान्यस्य कर्हिचित त्रिलोक्यां भूतराजेंद्र न भूतो न भविष्यति २४
यज्ञकुंडाग्निनिर्गत्य दिव्यः स तमः स्वयं पुंगनाने दर्शयामास भगवता यमहात्मने २५ तमालोक्य हरिं कृता
कृतांजलिपुटो नृपः वादितुं न समर्थोभूद्धोमांचीमोमविह्वलः २६ तं प्रेमसत्रिवितं दृष्ट्वा पतितं पादयोनतं उ
वाच भगवान्साक्षान्मेघगंभीरया गिरा २७ श्रीभगवानुवाच राजेंद्र त्वयाहं विनयेनतोषितो निष्का
रणैर्यज्ञवरैः समर्चितः वरं वरं ह्यहि महामतेऽत्र वै त्वत्सापारिदे दैवरपिदुर्लभं दिवि २८ नारदउवाच श्रुत्वे
ति सन्नाम कृतः कृतांजलिः प्रदक्षिणीकृत्य हरिं परेश्वरं सत्यं अनन्ताविशदोपहारकैर्नत्वा भूयो गद्गद
या गिरा प्रवीत २९ मरुत्तउवाच नवे ध्यहं त्वत्सुरसत्वविंदतो वरं परं श्रीपुरुषोत्तमोत्तम समेत्य वांछां न
सितोऽपितु सन्तिः स्वर्गं निकुर्यन्हिय यान वेदवः ३० तथापि पावेतु स्वबस्य गोरवात्याचरविंदं हृदयावविं
दात कदापि मेनावतु तजे सारमूलं च तु र्लभं विद्धरर्ष हेयदर्ं ३१ श्रीभगवानुवाच धन्योऽसि राजेन्द्र त्वमति

११५
गं॰सं॰
वि॰ख॰
२

न्त्यलाभकृतिः प्रलोभितस्तथापीवरैर्नैकामसमत तथापि न तो वरयेत्क्विन्तं पदं विना कलं भक्तिं मुराज्ञ मे त्वत्त्वं ३२
मरुत उवाच देवं पदं मे वरमीप्सितं प्रभो वैकुण्ठलोकं कुरु तात् हरानले रक्षास्थितं मां निजभक्तवत्सल
तस्मिन्पुरे भक्तजनैः परैः सह ३३ भगवानुवाच अस्मिन्मनो देव मनोरथास्थिते तेषु विंशे युगे युगेषु
वाञ्छे गत्वाथ नाकं यत्र स्थितं ह मे त्वम यादि गोवत्सपदं करिष्यसि ३४ श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वा भगवा
न्साक्षात्तत्रैवान्तरधीयत सोऽयं तु मरुतो राजा उग्रसेनो बभूव ह ३५ तेयज्ञं कारयामास राजसूयं हस्तिभिः स्वयं
किं दुर्लभं त्रिलोकां तु भक्तानां मैथिलेश्वर ३६ मरुतस्यापीदं चरितं यः शृणोति नरोत्तमः तस्याज्ञानं हरेः वै
रव्यं भक्तिपुत्रे प्रजायते ३७ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीविज्ञानखण्डे नारदबहुलाश्वसंवा
दे श्रीमरुतोपाख्यानं नाम प्रथमोऽध्यायः १ बहुलाश्व उवाच कथं संकारयेद्विद्वान् राजसूयाध्वरं नृपः
श्रीकृष्णसेनसहायेन वदैतद्विस्तरं मुने १ श्रीनारद उवाच उग्रसेनः सुधर्मायां कृष्णं संसद्य स्वैकदा नत्वा
प्राह परं ज्ञात्वा कृतांजलिपुटः शनैः २ उग्रसेन उवाच भगवन्नारदमुखात्कृतं यस्य न तत्फलं तं य
ज्ञं राजसूयाख्यं करिष्यामि तवाज्ञया ३ त्वत्पादरेखयाः सर्वे मनोरथमहार्णवे तेरुः कोऽपि नरो लीलया त्वया निर्भ
यः पुरुषोत्तम ४ श्रीभगवानुवाच सम्यग्व्यवसितं राजन्भवता यादवेश्वर यज्ञेन ते जगत्कीर्तिस्त्रि
लोक्यां हि भविष्यति ५ समानीय यादवाः सर्वे लोकहितकारिणीः सर्वाः जित्वा सर्वान् नृपान्सर्वां तिष्ठन्ति सर्वे बलिं
दिशां ६ आहूय यादवान्साक्षात्तत्र आहूय सर्वतः तांबूलवीटिकां धृत्वा प्रतिज्ञां कारयस्व भो ७ श्री
नारद उवाच अथ यादवानां वृष्णीनां सभामध्ये स्थितः सुधर्मायां समाहूय यादवान्ताम्बूलवीटिकां ८

उग्रसेन उवाच योजित्वा समरे सर्वान् जंबूद्वीपस्थितान्नृपान् मन्नाम्ना लक्षकोटीहो तितांहूलवीटि
कां ९ नारद उवाच नृपेषु तत्सभायां तेषु तस्मात्किंको किलीनं दत्तपत्रमग्रत अग्रहस्तां हूलवपंत
हत्वा नत्वा नृपैर्मैथिलसंवरादिः १० प्रद्युम्न उवाच विजित्य समरे सर्वाञ्जंबूद्वीपस्थितान्नृपा
न् गृहीत्वा च बलिं तेभ्य आगमिष्याम्यहं बलात् ११ श्रुत्वा स्वनाम वक्षोहीं सत्यसप्रयुद्धोऽस्य
हत्वा भूतलस्थाने भूपान्नकुर्यां किल वेदितं १२ नारद उवाच श्रुत्वा वचः संवरारेः साधु साधि
ति यादवाः ऊचुस्ते संपश्यतं चतं अग्राह्य दत्तमं १३ गर्गाचार्यः कुलाचार्यो अनुद्रष्टो वो यदूत्त
मतः तत्तस्मान्नंकारयामास मुनिर्विहितकर्मभिः १४ उग्रसेनो ददौ तिलकं प्रद्युम्नस्य च कारह
वलिं दत्वा न नमस्कृतः सर्वे यादवपुङ्गवाः १५ उग्रसेनो ददौ खड्गं प्रद्युम्नाय महात्मने कवचं प्रद
दौ साक्षाद्बलदेवो महाबलः १६ स्वतूणौ दौ विनिःक्षय त्सणावद्धसायकौ धनुः शार्ङ्गं धनुर्बः
समुत्पाद्य ददौ हरिः १७ किरीटकुंडले दिव्ये पीतवासो मनोहरं छत्रं च चामरे साक्षाद्गरुडो हि ददौ
पुनः १८ शतचंद्रं ददौ तस्मै वसुदेवो महामनाः उद्धवः प्रददौ साक्षान्मालां किंकिणीं तदा
१९ अक्रूरो रथचिह्ने लावर्ते सांसं विद्रु ददौ श्रीकृष्णकवचं दत्तं गर्गाचार्यो ददौ मुनिः २० ततो वस्था
ने ततः साक्षो लोकपालैः सकौतुकः श्रृज्गमतुः सम्भ्रो देवर्षिनारदसंहितो २१ प्रद्युम्नाय दद
दौ शूली त्रिशूलं निर्मलप्रभं हस्ताद्ददौ महाराज प्रद्युम्नाय शिरोमणिं २२ पाशी पाशं महा
यवः साक्षिं मातुरविनाहिनीं वायुस्तु व्यजने दिव्ये यमो दंडं ददौ पुनः २३ रविर्दृदां महाराजुर्वी

कुवेरो रत्नमालिकां चंद्रकांतमणिं चेंद्रः पदिष्ठं चनन्तनयात २४ क्षितिस्तत्पादुके साह्लादि बोधोमय
धदरे प्रद्युम्नाय ददौ कुंतं महाकाशीतरश्मिनी २५ हेमन्मासस्तुमुस्सवं सहस्रमहं पद्मयुतं विस्मका
रकृते सामदाद्भुतचंचंत्सतर्वविहितं २६ सहस्रपत्रकमलं पुत्रं मनो वेधं बाहुजनसवं मंजीरकिंकिणीजाले
ढंघाटंकारभीषणं २७ रथं ददौ महादिव्यं सहस्रध्वजशोभितं जैत्रं रत्नमयं शाक्रः प्रद्युम्नाय महा
त्मने २८ शंखं तुंबुरुर्ददौ नेतुरस्माल वीणादयमन्दा दत्तं वाद्येनवीणाम् अपवर्गनिकुमाकुलैः २९
वेदघोषैर्लाजगु षट्गुणैर्नुकावर्षमकाविनैः प्रद्युम्नस्योपरि सुरवाः पुष्पवर्षमवर्षयन् ३० इति श्री
मद्भागवते वार्ष्णि • वि • ना • व • प्रद्युम्नविजयाभिषेकोनाम द्वितीयोऽध्यायः २ नारद उवाच अथ न
त्वा हरिं कार्ष्णिकग्रहोत्तंबलेनुकं नीत्वा ग्रहं रथमारुह्य कुशास्त्रत्याविनिर्ययौ १ यद्यादनुगाः
सर्वे यादवा उद्धवादयः भोजवृष्ण्यंधकमधुशूरसेनदशार्हकाः २ तथा सभावतः सर्वे गदाद्याः
कृष्णनोदिताः सपुत्रः सबलाः सर्वे सांबाद्यास्तु महारथाः ३ किरीटिनः कुंडलिनो लोलकंबु
कमंडिताः चतुरंगबलोपेताः कोटिशो विनिर्ययुः ४ कलापिहंसगरुडमीनतालध्वजैरथैः
सूर्यमंडलसंकाशैः शुभ्रंचलास्रविद्योतितैः ५ चामरांदोलितैर्दिव्यैर्वीरमंडलमंडितैः सौवर्णै
देवधिष्ण्याभैरेजुर्वीराः मनोहराः ६ मदच्युतस्त्रिवनमुखाः हेमजालसमन्विताः महोद्धुराहाजा
उद्वाररूहद्वंद्वानहलांवर्ष ७ गिरींद्रसंसारनाभद्रा स्थितप्रांदिरिशा भारिताननिविडुवपंगो हृदयं तनेहो
हैव्योद्विपावहत्र केचिद्रदत्तानुकथितः केचिन्मद्गताः परे विंध्याचलभवाः केचित्केचित् ३

काश्मीरसंभवाः १० मलयप्रभवाः केचिद्धिमाद्रिप्रभवाः परे सौराष्ट्रप्रभवाः केचित्कैलासवसंभ
वाः ११ ऐरावतकुले भास्वच्चतुर्दन्ताः कलापिनः तिसृकुंडागाकइभारवाः गाङ्केतिमुखिचांबरे १२ ध्व
जयुताः कोटिगजाः कोटिकुंडाभिसंयुताः कोटिशून्याः महामात्यैरत्नमंडलमंडिताः १३ गर्जयंतो घ्न
नस्यानाः नीलाढुंबरवाजिताः उतस्तातो विरेजुस्तेवले चौनकवाजिरैव १४ कवैर्गुल्मान्मनुत्ताय द्वे
पयंतोर्कमंडले कंपयंतो भुवं पादैर्मर्दैनाद्धीकृतावलाः १५ तुरुकादिवांडयोलकादीन्यानयंतः सिरस्थलेः
खंडयंतस्तुसमानूणां बलमेता हयाराजा १६ तुरंगा निर्गता वाजन्के चित्क्षास्याः कलिंगजाः श्रोणीना
नः कौशलाश्चवैदर्भाः कुरुजांगलाः १७ कांबोजजाः सैन्धवजाः कैकयाः कुंतिसंभवाः पावटाः केरला
श्रंगाः वांचालिकटसंभवाः १८ कौंकणाः कोटकाः केचित्कर्णाटा गौर्जराहयाः सौवीराः सैंधवाः के
चित्यांचालाः श्रार्बुदाः परे १९ कच्छाश्च केचिदानर्ताः कांयकामालवादयः महाराष्ट्रभवाः केचित्तैलंगाश्च
लसंभवाः २० पद्मिनीत्पंतमस्यापि श्रीकृष्णस्य महात्मनः वाजिशालानुवर्तन्ते तेप्य शैवविनिर्गताः २१
श्वेतद्वीपाश्च वैकुंठात्तथाक्षीरपदान्नूप रमावैकुंठलोकाश्च ब्रह्मणायेतेपि विनिर्गताः २२ हैमहारमयाधुक्ता
मुक्तामालामनोहराः पिच्छाननीमहारश्मिहेविताशुविकुटाः २३ हामवैसोहिनाशुसुकृत्वपद्मसु
वत्सभाः यादवानां महाहेम्नेहस्यंतेवे हस्याहयाः २४ वायुवेगामनोवेगा नसस्पतंतः पदैर्भुवि स्पृश
कृतेवेघतिगाबुद्धदेवविमिमैश्चल २५ नृसंतःपावदर्मनुआलेहर्णभवेष्टव दृष्यंतेपि निरायताः

११२

ग॰सं॰ वि॰ख॰ ४

स्फाटिकावनिबुद्बुदैर्विल २६ तं तु सौतलनदीतुंगैर्गर्तमामासाद्य संचयात विलंघयंतः सततं वेगाल्लोकेतु वेगगाः
२७ मयूरीनर्तितिरीक्रौंचीहंसीपुंशंजनीगतिं कुर्वतो भुवि नृत्यंतो मेघिलैर्वज्रकान्तः २८ केचित्पद्म
दिव्यांगाः स्वाक्षकर्णमनोहराः पीतपुच्छाः शुद्धवर्णा वाजिमाला विनिर्गताः २९ उच्चैःश्रवःकुलेजाताः
सूर्यवाजिसमाः परे श्यामश्रेणीस्तनविषाणावकर्णेनसमयोजिताः ३० केचित्कर्पूरसमभाः केचिद्भिन्नवर्ण
मनोहराः श्यामश्रेणीपुच्छकर्णकाश्च ताः स्वर्णभाद्धचितप्रभाः ३१ चंद्रकाकाशप्रभाः केचित्सर्वलक्षणलक्षि
ताः कोटिशः कोटिशो राजन्नन्ये विनिर्गताहयाः ३२ धनुर्भृतो भटाः सैन्ये खड्गशूलधरा व्यकीर्णयः
शक्तित्रिशूलासितरावर्मपाशधराः परे ३३ वर्षंतः शस्त्रधाराभिः प्रलयाब्धिसमा नृप दिग्गजा
इव दृश्यंते महद्यंतो हरीन्मृधे ३४ एवं विनिर्गतं राजन् यदूनां विपुलं बलं दृष्ट्वा प्रद्युम्नः सर्वविलि
स्मयः परमाद्भुते ३५ इति श्रीमद्ग॰सं॰वि॰ख॰नारदबहुलाश्वसंवादे सैन्यनिर्गमनं नाम तृतीयोध्यायः ३
नारद उवाच इत्थं सेनावृतं वीरं प्रद्युम्नं धन्विनां वरं श्रीकृष्णबलदेवाभ्यां नृगुरुरुग्रसेन उवाच ह १
उग्रसेन उवाच हे प्रद्युम्न महावीर श्रीकृष्णसत्कृपापात्रवरं विजित्य नृपतीन्सर्वान्हस्तकामानाशिष्य
सि २ मत्तं प्रमत्तमुन्मत्तं सुप्तं बालं जडं च रहितं प्रपन्नं विरथं भीतं न रिपुं हंति धर्मवित ३ राज्ञो हि पर
सौधर्म्यं मूर्तिनाकार्त्तिनिग्रहः उत्पथानां च पथ्यैस्तु समक्षतानामीर व पार्दलाः ४ पुनरन्येऽपि दूत
क्लीवस्यात्मसंभाविनोऽधमः मृतेषु निरस्त्रकोषांन्वपारगां तद्वधेयावधाः ५ नैनीत्वाज्ञः प्रजाम ४

तः पार्थ पुत्रैर्वयोऽद्विषां श्राद्धे राज्ञो नृपात्सर्वे प्राह स्वायंभुवो मनुः ६ योऽरस्मिन्निर्भयो भ्रात्राकृ
तां त्रिंशमतीर्व्यनृः कृताकृत्यानयरमं मित्वा मार्तंतु मं तले ७ भयाद्गच्छन्तु पवनस्य त्वत्का पुत्रैर्दयितैव
पः हन्येयः कृतिर्योऽभूत्वा मम हाशैरवंशजेत ८ हेनांबद्धतु वाजाग्रिले नावाजानमेवहि स्वाक्
कृत्वा तं रक्षे द्वारयित्वा स्वारथिंरथी ९ सुखं तपादवाः सर्वे सर्षिवलवाहनाः कालिन्दीमेवाभिरक्षे
नुकालिन्दिः पतिरक्षतु १० तावोऽविश्रान्तुरं सर्वं तस्मात्यर्षे कंठं तां सीत्वुरिकापर्वः सज्जनीयाः सदासर्वे म
नुष्यैर्षिद्वकां द्विजैः ११ वेदाविस्तुवंतो विप्रा नृत्यं गावहनुन्नद्धैः श्रेष्ठा मित्रैवताः सादृशास्ता
यवोद्यान्नवासन्तः १२ श्रीकृष्णोऽपि हविः सात्वतानितर्गत्मनः प्रभुः ये शां विराजते स्वित्तेते
तु विजयः सदा १३ नारद उवाच मथि रताजगतः साद्रात्रुमुत्सेनस्यमात्मने प्रणेमुर्यद
वाः सर्वे कृतांजलिपुटा नृप १४ उग्रसेनं नमस्कृत्य वसुदेवं बलं हरिं ननाम कालिन्दी रमा ग
तीर्थ्यं महानुवर्ति श्रीकृष्णबलदेवाभ्यां पुरीं याते नृपेश्वर द्विजपार्थ्यहवैः पुत्रः प्रययौ प
द्वैः सह १६ चतुर्योजनले वीर्थ्यं राजमार्गीषि यस्यवै रभोद्देम नयैः सर्वैः स्त्रीवरैर्मणिले
ष्ठरे १७ अगुतो वाहिनी पुण्यो कृतवर्मा महाबलाः ध्वजिनीवहितः पश्चादक्रूरोऽथ विभो
वरः १८ तत्य श्चात्कृष्णो मंत्री शतिनायं वसंयुताः तस्य श्चात्कृष्णस्य वंदस्य सुतास्तु रूपिणा
सूनाः १९ प्रद्युम्नहार यात्रा जन्ये गतांहो रुक्मिणीपुताः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च दीप्तिमान्भानु
रेवच २० साम्बो मधुर्बृहद्भानुश्चित्रभानुर्वृको ऽरुणः २१ पुष्करो देववाहश्च श्रुतदेवः सुनं

दनः श्वित्रभानुर्विभुपश्चकर्णिन्यो यत्र २२ ततस्तस्मात्स यदुः सर्वे गच्छन्त्याकृष्णनोदिताः भोज
वृष्ण्यन्धकमधुशूरसेनदशार्हकाः २३ अतु कालको संख्यातपद्मानां प्रकथ्यते ततो नन्यसंख्येन
पतिकः कविष्यति भूमिषु २४ इत्थं यदूनां बलतां नपाल्यो विकर्षतां नाम महतीव सेनां कोटं
उष्टकारपुतो भवत्कौपुंकार श्रुतान्डितनैर्त्तु दुभीनां २५ इमे द्वीत्कारहपेंद्रहृष्टपलोनंदनुतं डी
हवीरगर्जितैः वक्रानिनार्दैः पटवल्लडितत्वनैः प्रचंडनैर्जाज्वतेविदिदिरे २६ रजतुज्यो
नएडुलमेवद्विगाजः महत्वनैर्लिवाधीनीकृतावव सद्योषतुंगीविपदोवित्तुद्भुर्जितः साह
साकौबलतां महात्मनां २७ कृष्णसुकिंकारवितिकेवदंताः कृतः कृतात्काल इतिद्ववंतः
उपद्रवोद्भेषविघेद्यपातिस्वालतो केः नद्दितावलेति २८ कृतेनपञ्चस्पहर्षितः पदेस्तरोमार्व
विदेहेस्तभ्रुवोवृतारयत योमूत्रतुर्विद्गयशोपदोः कुलैतस्मैनमोनेतगुणायभूमते २९
इति श्रीमद्कृ॰ वि॰ ना॰ क॰ सं॰ प्रद्युम्नदिग्विजयार्थी नामकं नामचतुर्थोऽध्यायः ४ वहुलाश्व उ
वाच कान्कान्देशान्यशोजेतुं कृत्नताः श्रीहरेः सुतः तस्यकर्मार्ग्युदाचक्ष्व हृद्विदेव र्षित
तम १ अहोश्रीकृष्णचेन्द्रस्य वृधामलेषु वेदमी पुनाति यत्कृतावाथा तापापनिंध्मकुलं जनं र
नावदत उवाच साधुसाधुत्वया पृष्ठं साधुते विमलामतिः वविनंकृष्णभक्तानां पुनातिभुव
नत्रयं ३ तावनकालेमेदुत्रयाप्रगशुभूमेः सर्वत्रजंघ्रिव कादिग्शुकृष्णयेद्भाजत्वहरेः श्रीमतोऽभ्
याल ४ चतुर्थोऽजननाभेहीकृपायसपहसपते तेनसेनाप्रयदेएकोमितोकावक्रीदीर्णी सुऽऽ:

५ रथेन स्वर्णकृतेन महाबलैः सैन्यपविराजितः कच्छदेशान्प्ययौ जेतुं त्रिपुरान्नगरीमपि सोऽथ यः ६ कच्छदेशा
धिपः शुभ्रो मणिपार्श्वगिरिविनीतः सेनां तस्मा गतां ज्ञात्वा पुरीं हित्वा तां समाययौ ७ प्रद्युम्नस्यागता हेनावजयात्कुम
ताडनैः कुरु संयतीतन् नदेश्यान्यानपंतीहमेथिल ८ उत्थितैर्लक्ष्मीभूत्वैर्रथीभूतो न भो भवत् भयं प्राप्य जनाः
सर्वे कच्छदेशनिवासिनः ९ तदा तिथिर्पषिताः शुभ्रो राजा तेनाहेमस्वमालिनां नीत्वा पंचशतेभ्यो हयानामयुतं त
था १० विंशज्जन्नं तु बलि नामागतस्तस्य सन्मुखे दत्वा बलिं नमस्कृत्य जगाम ह्यंकर हयः ११ तस्मै तु हर्षः शं
कस्माविः प्रद्यौ रत्नमालिकां संस्थाप्य राज्ये तं राज्ञे मे षांहि प्रकृतिः सता १२ कलिंगान्प्रययौ जेतुं क्षणरी
नेदनो वली पतन्पताकैः तसैन्यैर्मेहैवैद्वरप्रभञ्जन १३ कालिंगराजः । स्वबलैः समर्थबलवाहनैः निर्य
यौ सन्मुखे योद्धुं प्रद्युम्नस्य महात्मनः १४ कलिंगमाथातं वीक्ष्य निरुद्धो यदुवंशिनो वरः रथैर्नैकेन तत्सैन्यैर्वृ
पुत्रेयान्वागतः १५ शतवाणैः स्व कालिंगो दशभिर्दशभीरथान सूताद्यंजान्वीरस्त्राप टंकारयन्सुहुः
१६ स्वराजवसूनेसर्वसापुसाधिंतिवादिना अनिरुद्धः प्रद्युम्नस्य पश्यतः १७ अनिरुद्धस्य
वाणैस्तैः केचिच्छिन्नानिहियक्ता ताः गजाश्च भिन्नकुंभस्थाः पादौ छिन्ना हयास्तथा १८ रथाश्च चूर्णिभूतस्तत्र हता
साहतनायकाः रथस्थ रथपोवातैर्निपेतुः पादपा इव १९ पलाय मानानां सैन्यानां कालिंगो वीक्ष्य मैथिल
राज्ञा गजराजस्तद्रौ विच्छिन्नकवचो रुषा २० छिन्न समितिभास्वत्पुत्रं तं गदां विद्धेयस्तर्वे गजेन यातयन्वी
र सन्नगजे वनवहुली २१ गदाप्रहारव्यथितं किंचिद्धलोकुलमानस अनिरुद्धं समवेक्ष्य पादवाः क्रोधयस्

११८

गः सं॰ वीताः २२ तदैव तेनुः कालिंगं वाणैर्ह्रीद्युम्नाः स्फुरत्प्रभैः कर्णान्ते उद्धृतैस्तैर्नकुवरांश्चुम्बुर्यथा २३ कालिंगो
वि॰ खं॰ पीतदाकृष्टैः सज्यं कृत्वाथ धनुः स्वयं टंकारयन्मुहुर्बाणैर्बाणांश्चिच्छेद कारह २४ गदी गदां लसादायबल
६ देवानुजो बली तस्कंजेतानुधावन्नाहवाग्रह से नमोऽथिल २५ प्रद्युम्नेऽद्य महावेगविपीर्णीभूत्सृजसादा ३
हेवज्रमहावेगं तं तुमोलोऽयमन्तप २६ कालिंगः पतितो भूत्वा गृहीत्वा सद्गतीवाह्नं गादैव तानुधावताह
कालिंगं बगदस्तदा २७ कालिंगानाट्योऽस्त्रझोरं युद्धं व भूवह विस्फुलिंगान्सृजं त्यौद्दे गदे द्वे गविभूवतुः
२८ गदां गृहीत्वा कालिंगोऽपानयित्वा रणांगणे चकर्षहस्तके वेगात्पुष्कलीनोऽन्तकेश्वरं यथा २९ गदं महाव
लोऽथि न कृलिनः स्यौ कलिंगाराट् सूर्यपौऽसाश्वरं तौ विप्रद्युम्नस्य महात्मनः ३० दत्वा बलिं सहकालिंगराट्
जस्व देवदेवाः पश्मे सुवर्योत्स कौथाद्वतं कः महाहेतकोऽतंवाजनोयपादे उपयंतन मस्ते ३१ इति श्रीग
र्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ कच्छ कलिंगदेशविजयो नाम पंचमोऽध्यायः ५ नारद उवाच इत्थं जित्वाथ कालिं
गं मद्गुरुर्नोयादवेश्वरः कलुषं वंजनान्सजुजलेवे सुलगोपथा १ श्रीतेतु र्गणसार्दुलं यन्न द्वेशान्सिपं
गयं उद्धवं प्रेषयामास ज्ञात्वा तं यादवेश्वरः २ गोपेदुर्गीतातः साक्षाद्धद्दवौवुद्धितानसः कुमारेत्याथ तं प्र
हृष्टस्तु राजन्महामते ३ उद्धवे नैयादवेंद्रो राजराजे प्रचोमहान अंगुलीयं ददौ जित्वा नजुसूर्यंक
विच्युति ४ पतिश्रुत्तं तमः साक्षान्नीति सोऽभवाद्वास्वयं श्रुतं यद्यदराज्ञे विवतिर्स्त्रीनस्याभवद्यदृशः ५
तेनधैर्ये प्रतीताः साक्षान्मद्गुरुर्नोयाद्विनांवरः सौहृते तन्मैवल्लिंगीत्वा कुलकोशान्यहेतवे ६ नारद उवा ६

च श्रुत्वा किंचित्समकुर्वत ते वीर्यशौर्यमदोद्धताः उह्यवे संहत्य पतिर्गांधो नाम महाबलः ७
गयउवाच वलिंतस्से नदाःस्माभिर्विनायुद्धं महामते श्रुत्वा कालेन यद्दैवो गत्वा युद्धं भकस्य
गा ८ इत्युक्तवद्वो राजन संवर्तादिहमेत्यवः सर्वेषां पाण्डवानांच शृण्वतो भ्यभाषत ९ तदेव
स क्लिन्नी पुत्रो गांधिरिद्धचौ ह्यायुधो दुर्योधनराजपादैश्रुत्वगां संजयानन्तुकामान १० श्रुत्वौहिली
भांसं प्रकोगांधो योद्धुं विनिर्ययौ तस्सैन्यो सर्वदैवैःसाईवीरेः युद्धं बभूवह ११ रथिनो रथिभिः स
र्गाजवाहा गजैःसह अश्वारोहा अश्ववारा वीरा वीरैः परस्परं १२ पृथुप्रस्तीह्मणवाणैर्गैस्तुर्म
रक्तराग्रलिभिः पाशैः परश्वधैः राजन्समा नहीमिर्भुर्मुण्डिभिः १३ हत्यमानास्तु ये तु मीरा य
वीरमयातुराः सर्वैःसैन्यनरणेत्यत्का दुद्रुवुस्ते दिशो दश १४ पलायमाने स्ववले गांधो नाममहा
बलः एकाकी स च योद्धुं धनुरेकम्परानश्रुङः १५ दीप्तिमान्कृतवर्माणं सुधनुर्वीरैः विपोर्हरपान
एकेनस्तारथिं अब्रुद्धा भ्यांकेतुं समच्छिनत् १६ रथं च वाणे विंशत्या कवचं पंचभिः पुनः धनुश्चास्य
चिच्छेदरपाल बाणैर्महाबलः १७ गांधो न्यं धनुरादाय दीप्तिमंतं हतद्वैः स्मृतं जघानवभस्य वैश्वात्या
जगाम शत्रुनवगृह्णली १८ ततस्तं शेगसमवेक्ष्य कंपिताकुलमानसः दीप्तिमान्नयन्नुग्राहसपर्किंस्सो
तिर्ययी हता १९ विध्वेच भ्रम्य पत्वातोगांधार्यथा यमहात्मने सायपित हृदये सितानायधोवक्र
चिह्नं महत २० गांधो विचलितो राजन्मूर्छितो मूर्ध्वद्रमेवाले दीप्तिमांस्तु धनुःकोटया कर्षयं
स्तुतलेविपुं २१ मधुविद्यापुत्रःशतान्यस्तु जेशकजोयया नवर्तुं तुभयोनेतु र्देवद्वंद्वमय
ताया २२ साकाश्मा हनवद्वैवापुष्पवर्षगिरा पार्थिवाः तदैवतेनामपि समवर्तितास्त्रिः श्री

१२
मा॰ सं॰
वि॰ ख॰
७

कलशपुत्रोऽनृपसंवादिः श्रुत्वेतिकां प्रश्नपौ माहात्म्यं श्रीकर्णिकां स्वर्गेऽनिमयीसिवालिः २३ श्रु
त्वा गांतं तजयदेहे नृपवह्निसमर्थपाकाल्हमालवाधिपः श्रानीयहद्धां तुवलिंमहात्मानेप्रथवि
तो मे विलनतमाभावरिन २४ राज्ञापिदेवी स्वपितुः पितुः स्वसा सम्यता क्षेत्रतो नहामनाः विंदानुविं
दौ यविरभ्यन्ततु तौ वभौ हृतो मालवदेशहंभवैः २५ प्रद्युम्नोपक्रिनां ज्योः पुरीं माहिष्मतीं यचौ यादवैः
स्वबलैः साई नसिद्धांमद्ददर्शीह २६ गजतां मंदकल्लोलैः शृंगारतिलकामिव वहंतीं पुष्पनिचयम् स्निग्ध
मुद्रिकामिव २७ वेतसीवेतृतकमिः पुष्पितैः प्रीधवीकृतैः स्फुरद्भिर्मूर्तिमद्भिश्च वृदैवैः [redacted] स्वर्गनदीमिव ।
नतीं देवी विवैर्पुल्माः प्रद्युम्नो यादवेश्वरः स्थितो भूयादवैः साकं देवैरिंद्र इव प्रभुः २८ इंद्रनीलोप
लप्रज्ञानीं माहिष्मतीं पतिः स्वहस्तं पेयपाकालु प्रद्युम्नाय महात्मने ३० प्रद्युम्नेनाऽशीर्विवेद
तो नत्वा कृतांजलिः उवाच वचनं तत्र सर्वेषां [illegible] श्रृण्वतां नृप ३१ हनत उवाच हरिणिनापुरनाथे ।
नथार्तनाहिनधीमता स्थापितोऽतिवलो वीरः वलिकस्मैनदास्यति ३२ सुयोधनाय वेच्छामि दद्
वंप वच्छतिमालावत तोहं वैनमवद्भिश्च विफलो हि वलोत्रवै ३३ प्रद्युम्नोवाच यथायवोदृतक
लिंगारहृयथानथाभिभूतो पिवलिमदास्यति नृपं नजानातिमहोगुलेनकेमाहीष्मतीशोयक
कीवरूजनाद् ३४ नाग्दउवाच उक्तो हनः तद्देवाग्रगत्वा माहीष्मतीपतिं समुपांकथयामा
सप्रद्युम्नकथितं वचः ३५ यदुनाथसुरेशैन्यं वीक्ष्य माहीष्मतीपतिः गजाश्वांपंचसाहस्रं दद
तांलिपुनं शुभं ३६ रत्नानामयुतं तैश्चैनीत्वा राजावि निर्गताः वलिं ददौ महात्मा प्रद्युम्नाय म
हात्मने ३७ इतिश्रीस्कं॰ वि॰ ना॰ ख॰ नलपथन्व मालव माहिष्मद्देशविजयोनामचतुर्थोऽध्यायः ।

७

६ नारद उवाच प्रद्युम्नो द्युम्नहा वीर्यो जित्वा महीं धनतीपतिं विकर्षन्नहतीं सेनां गुर्जराटं
समागतो १ सुजिनाहाशिपं वीरं ज्ञख्यं नाम महाबलं अग्रसेनेन पाकार्लिसिस्तुं इ पाहिं च पाविरा
ट २ तयस्तस्याहलिंनीत्वा यादवेंद्रो महाबलः विकर्षन्नहतीं सेनां चेदिदेशं ततो ययौ ३ दम
घोषश्चेदिराजो वसुदेवस्वसुः पतिः शिशुपालस्तस्य पुत्रः कृष्णभ्रातृप्रकीर्तितः ४ अभीयायम
हाबुद्धिं दमघोषं महाबलं नत्वा प्राह महाबुद्धिर्मुद्धवो बुद्धिसत्तमः ५ उद्धव उवाच राजन्दे
हि बलिं तस्मै उग्रसेनाय भूभृते विजित्य नृपतीन्यो राजसूयं करिष्यति ६ नारद उवाच इत्यं
निशम्य वचनं दमघोषस्ततः खलः स्फुरदोष्ठो मन्युपूरः प्राह हेंदं स्फुरितोवरे ७ शिशुपाल उ
वाच इत्यत्ययाकालगतिरहो चित्रमिदं जगत वियैः कुलालस्य कलिः साम्रापत्ये भविष्यते ८
कुराजहंसः काकः श्री क्रमूर्खः पंडितस्त्वक्त्रमत्या विजेष्यंति नृपं चक्रवर्तिनमीश्वरं ९ यया
तिशापाद्यदवो भ्रष्टराज्यपदाः स्मृतः राज्यं ह्यल्पजलं प्राप्य प्रोच्छलंत्यापयश्च वै १० अवेशः
सैभवो राजाभूत्सर्वपुत्रो हि पंडिताः निर्धनः स्वधनं प्राप्य तृणवन्मन्यते जगत ११ उग्रसेनः कति
हि नैराज्यत्वं हनुपागतः मंत्रिणा वासुदेवेन सज्जितो न बलान्नृपः १२ तस्य मंत्री वासुदेवो जरा
संधभयातुरः मधुरां संपरित्यज्य समुद्रं शरणं गतः १३ अभीवस्याप्येनेहस्य सर्वपुत्रः प्रकीर्ति
तः वसुदेवो मन्यते तं मन्युत्रोपं गततत्रयः १४ वसुदेवाह्नो रवर्णदः ऽपं सयामः कृतो भवत धिग्
तान्हलोपिशौरेस्य तुः स्वहास्यमिदं वचः १५ मद्युम्नं तत्सुतं जित्वा सबलं यादवैः सह उग्रसेन
लींतां करिष्यामि महीं कर्तुं न पादवीं १६ नारद उवाच इत्युक्त्वायनुसंस्था यत्नोलो वा दयना

५१
ग॰सं॰
वि॰ ७

को कौतुकं मुदितं वीक्ष्य चेदिराजः समब्रवीत १७ दमघोष उवाच श्रृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि श्रीकृ
ष्णस्य कुरुकर्म अनुष्यानाच्च येकार्यं न सिद्धिं विंदते सदा १८ धर्मार्थकाममोक्षाणां लाभ
नद्वेषमाहरं तस्मात्सप्रकर्तव्यं सर्वो बहहर्षं सुखं १९ दानेन राजते रामरूपं नेमलिप दायु
नः रुक्मिपायि यथापोऽर्पं गुणं हंसेदूपराजते २० यदवश्चेदिपा स्वैवजातिसंबंधिनाः स्मृताः
वैदिपानां बहुसीनां कलिंकेक्षु मीतराक्षताः २१ नारद उवाच शिशुपालो बोधितोपिदम
घोषेण धीमता नोवाच किंचित् हिमना मल्लीभूतो महाबलाः २२ इति श्रुत्वा चेदिपराजरा
जी स्वसा प्रभा श्रुतश्रवा तस्य राज्ञेन समेत्य पुत्रं शिशुपालसंज्ञं प्रत्याह सस्यगुर्विनयान्वितापि
२३ श्रुतिश्रवा उवाच मा पुत्र खेदं कुरु कर्तव्यं विरस्माभृत कलिंग्रो दिप यादवानां तेषा
तुलोयं किल श्रूर सूनुर्भ्रातावतेनस्तुत रामकृष्णः २४ तस्मात्समजाय्येत्र हमा वा तासे प्रद्युम्न
मुख्याः शतसो महान्ताः तं हत्वा नीयाश्रुमयाम वद्भिः तं लाजनीयान हि युद्धयोग्याः
२५ अहं तासि द्याभिः समाईर्चितानेतुं त्वया तात समागतान्सान दर्पं विरोत्कंटमन्त्रा
महोत्सवे नैतान्हयो दंसमपाः कदांचित २६ शिशुपाल उवाच ममसात्तुरामकृष्णौ याद
वः मातुरश्रुमे ब्रातर्पिव्याम्बितानार्सर्पिर्येरहंतु गिरसम्पताः २७ पुरावै कुंतिनपुत्रेयामर्पा
मेहेलनं कृतं विवाहो वर्परेतोमे वैरामकुलावरीमम २८ यदितेषां यादवानां पुत्रां पदकेक
विष्णुः तदात्वां सहरपित्रा च निगृह्याभिवदेहं हवः २९ कारगारे कारयामि कंसः स्वपित
रोपमा ...न्यायाने हरिप्याभि नायकोमे तत्रुवर्णताः वाहिनीसंख्यापतेस्मिन ३०

नारद उवाच तदुद्धवः पक्षवाक्यं श्रुत्वा तूष्णीं याते शुभे द्विजे उद्धवः स्वबलं प्राप्य प्राह सर्वैर्यदोर्हितं ३१
वाहिनी ध्वजिनी चैव पृतनाक्षौहिणीयुता चतुर्थांशेन युक्तस्य सेनायुक्ता बभूव ह ३२ बहुलाश्व उवाच
वाहिन्याश्च या सेना तत्संख्यां वद मे प्रभो अक्षौहिण्यां जानन्ति भूतं भव्यं भवत्परं ३३ नारद उवाच ।
पत्तीनां हि यानां रथिनां सहस्रं शतसंयुतं अयुतं तु रथानां च मत्तमातंगपत्तीनां लक्षमेव च ३४ सेनायाः ल
क्षणं स्वल्पं द्विगुणं चतुरंगिणी ३५ चतुस्सहस्रं द्विपानां च रथानां अयुतं तथा चतुर्लक्षं हयानां च पत्ती
नामेककोटयः ३५ लोहकंचुकसंयुक्ताः सर्वे बलवाहनाः सा द्विज्ञायत्र शूरस्या वाहिनी सा तु कैः ।
स्मृताः ३६ वाहिन्या द्विगुणी भूता ध्वजिनी नाम कीर्तिता ध्वजिन्या द्विगुणी भूता पृतना कथ्यते बु
धैः ३७ दशनागसहस्राणि नागे नागे शतं रथाः रथे रथे शतं ह्यश्वाः अश्वे अश्वे च पत्तयः शतं ३८ एषा
क्षौहिणी ज्ञेया कविभिः कथिता पुरा समुद्रस्तोऽपि सर्वः स्याम्नत सामंत पात शूरमत ३९ तासां तासां
सांतं विभूतस्य गजीकथितो मृधे स्वदेहं सार्थकं योद्धा सानरथं रक्षेद्बुधीश्वरः ४० सेनां रक्षति यो काले स क
थ्यते समहारथी स्वसेनां रक्षयन् शत्रून् सहद्धयन् रणमंडले योऽक्षौहिण्या संयुक्तस्तदा सोऽतिरथी स्मृ
तः ४१ इति श्रीमद्गर्ग० वि० ना० ब० गर्गसंवादे विश्वजिखंडे ... नाम प्रथमोऽध्यायः १ नारद उ
वाच निर्गतः श्रीकृष्णपालो सोऽस्व बलश्रेष्ठ द्विकांगुरात ... पतिनामयं १ वाहिनीध्व
जिनीभ्यां च युम चक्रको विनिर्गतो पृतनाक्षौहिणीभ्यां तो वंगपिंगौ सम त्रिलो २ रसि कृपाल मन्त्रा सैन्यं मल्लप
श्चिम मंत्र प संवीक्ष्य पाद्वा सतैर्चा जगगुः क्रम यो तकाः ३ वाहिनी सहितः प्रद्युम्नान्नामसद्बलः युद्ध
येयाश्चैः साईस कृपाल प्रणोदितः ४ हयो... ... सैन्यपो वीरो रथकारो भवद्रणे हयपादरजोऽर्कैः पीत

१२२
गं.क
वे.प.
८

पीतैः छादयंतमः ५ हयांश्चास्य पयावंतः प्रोत्यतंतोद्विपान्प्रति द्विपांश्च सहस्रानायुद्धे पातयंतो पदे पदे हयः ६
शूरं तद्दृष्ट्वास्य सूतकार्ये महेष्वासं तु स्त्रिवितस्ततः कस्तूरीपत्रसिंदूरमुक्तकंवलमंडिता ७ वालो गदासिः पाशिवैः
खड्गैः शूलैश्च सायकभिः छिन्नांगाः पतयः पेतुः छिन्नवाहास्त्रिज्ञानवः ८ कश्चित्तीक्ष्णासिना नागं हयान्
न्युद्धे द्विधाकरोत केचिद्दंतान्निगृहीत्वा कुंभेषु कदिनं गताः ९ सामात्यं हस्तिवाहं च महेष्वासोस्य गौद्रव
त शूलैश्च यंतः सह या गजहंदं महावलाः ११ खड्गप्रहारं कुर्वंतो विदार्य्य परसैनिकान् हयसैन्यानहंसंपते।
हयस्यंते तेन टाइव १२ सैन्यवेगं च सात्यकिं दृष्ट्वा क्रूरः समाययौ चक्राम्बुर्दिने वालो धनुः टंकारयन्मुहुः १३
पलायमानं स्ववलं पुनरनवीद्य महावलः आययौ सन्मुखे योद्धुं सात्यकेर्भीष्मविलेश्वरः १४ वाणजालं
सविक्षेपवाणौ वै सूचीं यत्निरीतैः छादयामास वा क्रूरं च योद्धुं स्मितो वृद्धः १५ छित्वातद्वाणपटलं मसिनो
वाद्दिनीसुतः भाल्लानतताडतं वीरं मुसंतं क्रोधमूर्छितः १६ तत्प्रहारेण भिन्नांगो मूर्छितो घटिकाद्वयं पुन
रुत्थाय युयुधे शिघ्रपांचलस्रवीवली १७ गृहीत्वाथ गदां गुर्वीं लक्ष्मीभारविनिर्मितां ततांड हृदिवाक्ष्णे
यजगर्जे घनवधुमान १८ आक्रूरे तत्प्रहारेण किंचिद्व्याकुलमानसे युयुधानसुतः प्राग्राजयाशतहोका
रयन्मुहुः १९ शिरस्तस्य पुच्छिद्देहवाणेनैकेन लीलया पतिते युगति ह्याजौ वीरसस्य विडुद्रुवुः २०
तदैव सात्यकिः संप्राप्तो दृष्ट्वा सैन्यं पलायितं स्ववलं विद्युते पदहरण युयुधानायधीमते २१ युयुधानस्य वाणो
चैसत्वक्रं लं पातयाकरोत शक्तिं गृहीत्वा प्रविद्धं युयुधानं ततडह २२ युयुधानो जनसश्वाः हतेन मूर्छि
मवाप ह तदैव वीरः संप्राप्तः कृतवर्मा महावलः २३ शक्तस्यापि रथं संसाद्य वाणैः शूर्पैश्च कारह सा
तोपि चूर्णं यान सहसादय तद्वशं परे २४ कृतवर्मा रथं त्यक्त्वा भाते जग्रह वोधिताः पातयित्वा भुजाभ्यां ८

तं विज्ञेपत्रपयोजने २५ साल्वे च पतिते युद्धे शिशुपालप्रणोदितौ रंगपिंगौ समंत्रिणौ तौ प्रतिनाद्यौ^
हिणीयुतौ २६ बाणवर्षं प्रकुर्वंतौ नर्दयंतौ वरीन्मृधे आजग्मतुः सैन्यपालेंद्र यथा वातकृतास्यनौ २७ ढु २
उद्भटेन हुलेवीह्यपादवेंद्रः पितुः समः आदाय चापं हृदमि प्रद्युम्नो वाक्यमब्रवीत २८ प्रद्युम्न उवाच
अहं गमिष्यामि पुरः रंगपिंगमयेजनाः रंगपिंगौ च दृश्येते महाबलपराक्रमौ २९ श्रीनारद उवा
च एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्भानुः कृतमतीबली सर्वेषां मध्यतोभूत्वा भ्रातरं प्राह नीतिवित ३० भानुरु
वाच त्रैलोक्यं हृश्यंते प्राप्ते पद्मातेसन्मुखे प्रभो तदाने सापटंकारो भविष्यति न संशयः ३१ केव^
लेनापि खड्गेन शिरसी रंगपिंगयोः छित्वा यास्यामि सिकलिंगा शकलाविव ३२ इति
श्रीमद्गर्ग० वि० ना० व० शुभच्छत्रवधोनामाष्टमोऽध्यायः ८ नारद उवाच इत्युक्त्वा यातु
भानुर्गृहीत्वा खड्गवर्मणी पदातिः प्रययौ सैन्ये वने वह्निरिव प्रभुः १ भानुः स्वखड्गेन शत्रून्सो
छित्वा वाहं स्वकरत्र हस्तिपानरथान्सान्नुखस्थान्या स्वयं स्वहिंसाकरोत २ खड्गहस्तौ सोद्यो^
काकीरेजे छिंदन्वीरान्मृधे नीहारमेघपटले भानुर्भानुरिव स्फुरन्न हस्तिनां छिन्नकुंभानां भानुः
खड्गेन मौक्तिक मुक्तानि पेतुस्तु यथा तारकाः क्षीणकर्मणा ४ क्षणमात्रेण तत्सैन्यं पातयित्वा रणा
गणे रंगपिंगौ प्रविप्राचा भानुर्वीरो महाबलः ५ कृत्स्नदंतेन खड्गेन वधौ तौ रंगपिंगयोः छित्वा
रुयान्सानेत्ह स भानुर्युद्धे द्विधाकरोत ६ खड्गौ नीत्वा रंगपिंगौ नेदतुः सहोद्भटौ भानुस्तु मे
यातौ खड्गौ भंगीभूतौ बभूवतुः ७ भानुः खड्गप्रहारेण शिरसी रंगपिंगयोः युगपत्छेत्तुं युद्धे
तदेन्नतमिका मवत ८ भानुस्तयोस्तु शिरसी नीत्वा प्रद्युम्नसन्मुखे आययौ विजयी वीरः स्ता^

स्थितः सैन्यनायकैः ८ दिविद्रुद्रुमयोनेत्रैर्नरद्रुद्रुमैरिभिः समं अभूज्जयपञ्जयानावः पृष्ठवर्षाम्बु
दैः कृता १० रंगावर्गौधमतो स्फुत्वा शिशुपालो रुषान्वितः अंते रथं समारुह्य यद्वनां सन्मुखे ययौ
११ मदच्युद्भिर्गजेंद्रैश्च रत्नकंबलमंडितैः स्वर्णनीडसमायुक्तैर्लोलघंटाक्वणत्स्वनैः १२ रथै
स्सदेवधिस्त्याभेर्वा पुत्रैश्च तुरंगमैः विद्याधरसमैर्वीरैर्नादयन्वसुधातलं १३ शिशुपालबलं दृष्ट्वा या-
दवतेरथेस्थिताः सर्वेषामग्रतः कार्ष्णिः प्रद्युम्नो धन्विनां वरः १४ शंखं दध्मौ हरेः पुत्रो दिशः खं नाद-
यन्नृप तेन नादेन मातृणां केयोभून्हृदि सानन्द १५ शिशुपालमहासैन्ये प्रासादरवद्दुर्गमे च हैना
रुचासीदायावन्तमहिला कांतिनीसुताः १६ यमद्रो धन्वतो यामान धनुष्टंकारयन्मुहुः ह्रस्ताखङ्गं द
येप हैदमात्रैयेणस्पीक्षितं १७ प्रचंडमुर्वेतस्तेजो दृष्ट्वा श्रीकक्मिणीसुतः हरस्त्मस्त्रेणायितपुङ्खेनम
हासलीलया १८ शिशुपालो महाबाहो सान्वं बाणास्त्रं समादधे यास्यद्वयत्येनयद्हतं महद्धो पर्वते न्द्र-
य १९ तदोत्थं बाणवर्षाभिः कार्ष्णिस्सेनापतिर्विह्वला पर्जन्यास्त्रं महादिव्यं तदा कार्ष्णिः समादधे २०
स्थूलाभिर्मेघधाराभिर्वाणाः शांतिमायगुः शिशुपालस्तदा क्रुद्धो वाजास्त्रं तत्समादधे २१ यदग
स्पैनमुनिनाभिक्षितं मलयाचले महोद्भुटा गजाः दीर्घैः कोटिशस्तत्र निर्गताः २२ तेसैन्ये पात
यामासुः प्रद्युम्नस्य महात्मनः हाहाकारो महानासीद्यद्वनां वाहिनीषु च २३ प्रद्युम्नो प्यरणश्लाघी
नृसिंहास्त्रं समादधे नृसिंहो निर्गतस्तस्मान्नादयन्वसुधातलं २४ स्फुरत्सटोदीर्घवालोनखलां
गालभूषणः ननर्द क्रोधेकृतैः शार्दूलैर्भञ्जयत्सर्वान्गजान्रणे २५ विद्रावणीं गजकुंभांतमुत्पतन्मा-
वाल्मीकिः वाजास्त्रं देमर्द्दयित्वा तत्रैवांतरधीयत २६ छिन्नेपयपरिवेध्नसोपोच्छ शिशुपालो महाबलः १०

छिच्छेद यविद्युतं द्वैयमदंष्ट्रेण माधवः २७ ततस्त्रैयोकणा विलोक्य गृहीत्वा खड्गचर्मणी प्रद्युम्नेन सु
पाधावत्यतं गरुडपावकं २८ कार्ष्णिस्तत्तं ताडततः खड्गं यमदंष्ट्रेणच्छेदातः सूर्णिविभ्रूवतेनापि निस्त्रिं
शासुमेरणासह २९ पार्ष्णिदंतेन पार्श्वेन महासायादृढेस्वनः दमघोषसुतं वध्वा विद्युत्कर्षणस्तं
गतो ३० शिशुपालेंद्रा तयितुं खड्गं अग्राहवोषितः तदेवतात्कर्णोसाढां ग्राङ्गद्दोअग्राहवेगतः ३१ ना
रद उवाच पविसलितमेनापि श्रीकृष्णेन महात्मना वध्योयद्दैववचनं मतावान्नाहयन्तु
ते ३२ नारद उवाच तदा कोलाहले जाते शिशुपालस्य वंधने दमघोषो वलिं नीत्वा प्रागात
प्रद्युम्नसन्मुखे ३३ कार्ष्णिस्तमागतं हष्ट्वा त्यक्त्वासास्त्राणि प्रीयतां प्रयतस्तुद्धिंयं सास्र
न्नमामशिरसाभुवि ३४ मिलित्वा तास्मिं संदत्वा प्रद्युम्नाय महात्मने दमघोषो महाबाहुः
साहगजेंद्रयानिमा ३५ दमघोष उवाच प्रद्युम्न त्वं तु धन्योसि श्रीयदूनां शिरोमणे मत्पुत्रे
णकृतं यद्वै तत्क्षमस्व दयानिधे ३६ प्रद्युम्न उवाच मम दोषो न ते वार्य्यन तेपुत्रस्य हे प्रभो
पूर्वकालकृतं मन्ये प्रियमप्रियमेव वा ३७ नारद उवाच अथ मोदमघोषोपि प्रद्युम्नेन प्रस
न्नितः शिशुपालं मोचयित्वा नीत्वा चान्द्रं द्विकां पुरीं ३८ प्रद्युम्नस्य वलं श्रुत्वा साद्वाच्छीक
ष्णतेजसः न केपि युयुधुस्तेन राजानस्तु वलिं ददुः ३९ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां विश्वजित्खंडे
यादवशिशुपालयुद्धे चेदिदेशविजयो नाम नवमोध्यायः ९ नारद उवाच मनुस्त्री
र्थं ततः स्नात्वा प्रद्युम्नो यदुभिः सह प्रययौ कौंकणान्देशान्दुंदुभीन्नादयन्मुहुः १ कौंक

णस्योग्रमेधावीगदःप्रद्युम्नविशारदः एकाकीमल्लयुद्धेनपरीक्षन्नाययौवले २ प्रद्युम्नस्तव
लैःसार्द्धंश्रुत्वामेधावदेवसुर गदःप्रद्युम्नदेहि स ह्यांमल्लंनानायसप्रभो ३ प्रद्युम्नउवाच एकतोह्य
कृतोवीरावलवंतोमहीतले सांबसाकुकच्छेमल्लविख्यातातिर्ग्गमा ४ वयंतुवहवोवीराक्ष
त्रमेकाकीसमागतः स्वधर्म्मोयंमहामल्लहस्पतेपाह्निसांप्रतं ५ मल्लउवाच यदाप्रद्युम्नकु
रुतमवंतोवलशालिनः मत्याद्देयोत्रुनिर्य्यातुतदायास्यामिसांप्रतं ६ नारदउवाच एवंव
दतिमल्लेवैसर्वेयादवपुंगवाः वभूवुःक्रोधसंयुक्ताःपश्यतस्तस्यमैथिल ७ गदोगदांसमा
दायवलदेवानुजोवली तस्योपरिगदांनीत्वासर्वेषांपश्यतांनृप ८ गदांगरिष्ठांविक्षेपगा
दायसमहावलः गदोपरिगदांनीत्वास्वगदांप्राक्षिपद्रुदः ९ गदस्यगदयाप्रोथितस्ताडितः
पतितोभुवि मृयेच्छांनवकारासुउद्धमनरुधिरंमुखात १० कौंकणस्योग्रमेधावीमूर्त्वाप्र
हन्हरेस्सुतं परीक्षार्थंभवतामेतत्कार्यंमयाकृतं ११ त्वमेवभगवानसाक्षात्कृतोहंप्राग
कृतोजनः त्वमस्यमेपरायेभोःत्वामहंशरणंगतः १२ नारदउवाच इत्युक्त्वाएव
लिंदत्वानमस्कृत्यहरेःसुतं कौंकणस्याःपुरींप्रागान्मेधावीकृत्वियोतमः १३ ऊटकाधि
पतिर्मोलिंदत्वायांविनिर्गतम् अत्राद्धसमहावाहुःसांवोजांववतीसुतः १४ कार्ल्लिक
स्याद्दलिंनीत्वादंडकारण्यंवयंपयौ मुनीनामाश्रमंपश्यनस्वसैन्यपरिवारितः १५ नि
र्विंध्यांवपयोर्ष्णींवतापीस्नात्वाहरेःसुता सूर्पारकंमहाक्षेत्रंप्रापींद्रैयापनीततः १६ अ ११

ष्यमुक्तं ततः पश्यन्न सर्वर्षिकागीर्धिगतः पर्जन्यो भगवान्साक्षान्नित्यं दायत्रवर्षति १७ गोकर्णे
श्वं स्नीवह्नेतं हल्लुकार्लिः स्वसैन्यकैः त्रिगर्तान्केरलान्दैसान्पयोजेतुं महाबलः १८ गुंवष्टः
केरलाधीशः श्रुत्वा वार्ज्जीतुमभ्युत्थात दत्तौ तस्मै वलिं मीछ्रं मधुच्छाय महात्मने १९ तैलंगस्था
धिपो १९ कलसौवेलीन्त होती यीतैलेगाधिपद्धा नयपो सैन्यपादरजोतूं दैरथी कुर्वन्नमस्थले २०
तैलंगस्याधिपो राजाविशालाक्षः प्रकीर्तितः पुरस्यो पवने वेमे सुंदरीगणलंवृतः २१ मदं गायै
श्रुवान्हि दैमीधुरध्वनिसं कुलैः परैरप्सरसां गाथैर्गीयमानः स राडिव २२ तं प्राह सुंदरीवामाकांचीं
कंद्रासमालिनी रजोव्याप्तं नभो वीक्ष्य मुग्ध्याहिं वाधया परा २३ मंद्रास्मालिन्युवाच राजन्नजाना
सि सध्वा विहारा रहसि संकामविशाललोलाः श्रुतं न जानासि कदापि दुःखं मुखालकालिभ्रम
रस्फावेद्या २४ झावती सा धुरनागावली च यं हन्तुं समाययद्दिग्जोज पार्थे विजित्य सर्वान्नरपव्वेद्दि
पान्ससमागतो सौपतुराजराजः २५ धुंकायसाह्वै छुणुडेंडभीनां वीत्काव स्फुत्कारपुतं हि पा
नां कोदंडटंकारसयंधुवाणां कल्याणतूर्यस्वतनाटकावं २६ त्वरं वलिं प्रेषय पश्य वा वयप्रया
वतीः पपन्नर्डे सुंदरीः श्रुतमहनाः शुभवादिवर्धिर्गीर्वविप्रवेशान्स्फुटकेयामंतुकः २७
पत्नीवाक्यं ततः श्रुत्वा विशालाक्षो नियर्धतः त्वावायं भा फरसीर्ध महाबाहुं तं तेलोपयौ २८
महाबाहुस्याधिपो राजाविमलो नाम वैभवः मत्वा पर्वम यथा कार्लिहि आमात्य सर्वितः २९ तद्वा
हिकर्णाटपतिः हहस्वजित्स्तः समानीय वलिं महात्मने हं सञयामास युभाषीहे तवे श्रीकं

१२५
ग॰ स॰
वि॰ ष॰
१२

वरार्थिभिर्गतः प्रभुपदे ३१ प्रद्युम्नो भगवान्साक्षाद्यादवैः सहसंयुतः कट्टवान्विषयाद्याज्जेतुं यो-
गीवदेहजान ३२ महावंगसुरेन बहुरूपामौमहामतिः मतीपः स्फुतदेवायाः वसुदेवसुतनृप ३३
तस्य पुत्रो दंतवक्त्रः कल्पशत्रुः प्रकीर्तितः शिशुपालवद्वक्रुद्धो योद्धुं वक्रे मनः स्वयं ३४ मातृष्वसृ-
वारितोपि दैत्यो दैत्यान्तानुहतः पादचान्यातपि थ्यामिके प्रतिष्ठं वक्रमहह ३५ आदाय सवादं सु-
र्वैलिह्वभारविनिर्मितां एकाकी सपयौ योद्धुं प्रद्युम्नवलसन्मुखे ३६ दंतवक्रे क्रमलवर्णं कुलाद्रि-
समप्रभं ललज्जिह्वं घोररूपं तालवृक्षसमोच्छ्रितं ३७ किरीटकुंडलधरं हेमवर्मविभूषितं किंक-
णीजालसंयुक्तेवलवरणनूपुरे ३८ कंपयंतं भुवं वेगात्यातयंतं गिरीन्द्रुमान् घातयंतं स्ववादत-
क्रांतान्सीवत्र्छेनान ३९ तं दृष्ट्वा यादवाः सर्वे भयं प्रापुर्मृधांगणे आगते दंतवक्रे च महान्कोला-
हलोऽद्भुत ४० प्रद्युम्नः प्रेषयामास तस्योपरि महद्बलं शुष्टादमाद्यौ हिलीनां यतुर्दकारयन्तु-
द्रुः ४१ वालैः परस्परैः वाजन्धानद्रीभिर्मुकुंदिभिः तं ते द्रुर्यादवाः सर्वे सर्वतो द्विपधावताः
४२ दंतवक्त्रः स्वगदया करीन्द्रानुत्कटान्वहून पातयामास वज्रेन्द्रभिन्नकुंभस्थलान्समये
४३ कांश्चित्पादे सुवोर्ज्जीय किंकणीजालनादितान समुत्क्षिप्य नीरूं स्तालोलविरणत्स्व-
नान ४४ वातरुग्णेव कल्पे विद्धे प्रयात योजने पुंडादंडेषु कांश्चिद्वैतगृहीत्वा दैत्यपुंगवः
४५ भ्रामयित्वा गजान्दिक्षु नदतः प्राक्षिप च्छुरा कांश्चित्कुंजाश्च योद्धुकदपो कुंभयोरपि
४६ प्रत्यामासकस्य ष्टुषुभेदैत्यः कालाग्निरुद्रवत यंगजन्तानसमानसाघांसु सुपसजानसमन १२

ह्रवयान विक्षेपगदां नेदीरः यथान्नीवधमेऽनलः तुरंगांश्च पदातीश्च साहिपङ्क्तनेवलान
४९ अथोऽनुरवा ऊचपर्दिनुरवाराजपुत्रा महाबलाः कृपाणश्लाबलेकेसूरहंयुतः स्तारकानिव
४८ अप्रकाशगदापतंतसप्तरसनेतोकपिरंमुरवान बले विलोडयामास गदया दैत्यपुंगवः ॥
५॰ हंसयामलयाखिंश्रीराकाहरवमेन्धोल ५१ इति श्रीमद्गर्ग॰ वि॰ खं॰ व॰ कौतुका
जूटकविजितकेवलतैलंगनामहाराजस्याद्भेगा विद्योका कथेशुरान मनंतनाम षष्ठसमोध्या
यः १॰ नारद उवाच तदा श्रीकृष्णपुत्राणां सप्तदशमहारथाः सहतंकावयामासु
दंतवक्रं महाबलं १ दंतवक्रोति पुष्कुभेसहतौरक्तयावधा लाङ्गयेवयथासौधं सहावेनानुचिंत
यन १ कृतवर्मा चवकाणो हेलंज ह्रानरणांगले पुयुधान स्तवक्रेनसात्ताकृवोमहाबले ३ सारण
लंकृतवेणा हननं वोहिलीसुतः दंतवक्रोति गदया युयुधानं ततादह ४ करेणकृतवर्माणम हृवे ॥
स्वांघ्रिणा हनत सारणं भुजवेगेन काष्ठयोरणुकर्दहः ५ ततो गदांस मादाय सांबो जांबवतीसुतः
गदोपरि गदां नीत्वा गदया तं तताडह ६ दंतवक्रो गदां त्यक्त्वा सांबं जांबवतीसुतः गृहीत्वा पातया
मास भुजाभ्यां रणमंडले ७ सांब सदा समुत्थाय संहृष्टः सं गृहीत्वा पादयोस्तूर्णं अयोधयद्धं
मंडलेतद्भुतमिवाभवत ८ दंतवक्रः समुत्थाय साहसं तत्क्षणेन तेनाहतेनहसांडे सम
लोके विलैः सह ९ यतः कालो नादिश्येनसहसाद्धिय वर्धसा सहसङयपुलेनवधेनगिरिमय ॥
नादिना ११ स्थानं तेनसंतप्य मधुसूदनं पश्चिनां वरे दंतवक्रे यिवंतवीद्ध्यसाहदेपकषं वचः १२
दंतवक्र उवाच धन्यं वयाद्दवाः सर्वं वृष्णयो यंकादयः कुलसत्ववंशेनापृच्छाविडुनायुद्धमी

रवः १३ ययातिशापदग्धेस्मिन्कुलेमद्राज्यमागतत्रपाः एकोहं वदवोप्ययंयुष्माभिश्चकृतेमयं १४ अ
पूर्णवर्तिभिस्तुवक्तेर्थमस्माद्विलोपितं सर्वेपितातेश्रीकृष्णोनंदस्यपरमरक्षकः १५ गोपालो
च्छिष्टभोजीवत्सोथैव यादवेश्वरः हैयंगवीनदध्याज्यदुग्धतक्रादिकं वरं १६ गोरसाख्याज्यगो
पीनांवत्सिकोरात्रमंडले जरासंधभयात्सोपिसमुद्रंशरणंगतः १७ सोद्यैवंपराजयो भूयोभी
रुः कालयवनात्पुरे तेनदत्तंबलिराज्यंगृहेनेमेत्यमः १८ कविषात्वल्यक्षारार्थीराजसूये
कृतंतमं उग्रसेनस्यराजा कालयवनात्यजातेमहेश्वरमहोजगत १९ अथ्याष्मेशिहस्याह्लेशृगालोप्य
तिदुर्बलः प्रद्युम्न उवाच पुरावैकुंठतिनपुरेयदनंबलमूर्जितं २० त्वयाहृहेनकिंतत्रप
श्यायैवविनिंदक २१ पुष्कान्स्वंवेपिनोन्नान्त्वानेछ्यप्रक्षेकरूपय वलात्वंयदकार्षीश्चयमे
मान्हेत्वयाकृतं २२ नंदोद्वेणोवसुः साक्षाज्ज्ञातोगोपकुलेहिसः गोपालायेचगोलोकेकृ
ष्णेनसहभुवः २३ राधायाश्चगोप्यस्ताश्चुहवेंवहगतः कास्थित्युएयेः कृतैः सर्वैः
प्राप्यः कृष्णःवदेः परैः २४ परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णोभगवान्स्वयं असंख्यब्रह्मांडानां
उपतिर्गोलोकेमाःपरात्परः २५ यस्मिन्सर्वाणितेजांसिविलीयंतेस्वतेजसि तंवदंतिपरं
साक्षात्परिपूर्णतमःस्वयं २६ उग्रसेनोपराजेंद्रोमतोनामपः पुत्रः श्रीकृष्णस्यवरे
णसोभूदेवेंद्रोवभूवह २७ निरंकुशोमहान्मूर्खोविनिंदंस्त्वंमहत्कुलं एवंः साध्यंयते किंचि
प्राणिहः सीवाकृतं २८ नारद उवाच एवंवचस्तदाश्रुत्वाहंतवक्रोमहोत्कटः गदांगु
र्वीनमादायसाद्भवतद्धयोपरि २९ गदयापातयामाससहसंक्रोटकान्वदन वोटकाश्चतुः १३

रुवेहिह्लाद्रूपंभयंकरम ३० प्रद्युम्नोपिगदांनीत्वाततेततान्डहहठेहदि तत्प्रहारेणदैत्येंद्रः किंचि
द्व्याकुलमानसः ३१ तयोश्चगदयायुद्धे घोररूपंबभूवह गदाभ्यांसद्धतौतौद्वौमर्दयंतौपर
स्परं ३२ नर्दंतौसंगरेराजन्सिंहौकेसरिणौयथा ३३ द्विविदःकोपाद्भुजाभ्यांतंगृहीत्वाश्रीहरेः
सुतं भ्रामयित्वातथाकाशेसिंहःसिंहमिवोल्बणः ३४ प्रद्युम्नोपितंतुण्डाग्रेगृहीत्वाभुजयोर्ब
लात भ्रामयित्वाभुजाभ्यांतंपातयामासभूतले ३५ प्रद्युम्नस्यप्रहारेणसोपतद्द्विविदोवमन
मूर्छितासृचःखिन्नगात्रोमूर्छितोविह्वलाकृतिः ३६ सौरींद्रइवभूद्देहेरेजेसाकंपुष्पाहतः
तत्प्रहारेणवज्रतुल्येनबालस्तुजलाभवत ३७ विचेलुर्दिग्गजास्ताराःसमुद्राश्चचकंपिरे
पातयामासतंवीरंत्रिलोकीवविनिर्मिता ३८ तद्दैवकार्येपतिर्दृष्ट्वाश्रीहरेर्हस्तार्कःस्फुरत्देव
याच राज्ञांमहावीरंगावुवाचप्रहर्तारंसमायायौसंदर्शनंयिकारी ३९ दत्त्वाबलिंसैनिकसेनांवकारियेस
तंगृहीत्वाहतंसंयिवभूतः तद्यायदूनांसर्वदैःसंपूजिताःपुनर्महावीरंगावुवंसमायायौ ४०
इति श्रीमद्ग० सं० वि० ना० व० द्विविदवधयुद्धेकद्वषट्टेसाविजयोनाम्नेकादशोऽध्यायः ११ नारद उवाच
अथगौर्वोदक्षिणंस्नात्वाप्रद्युम्नोयादवाधिपः उपमीनंतंतोज्जेतुमाजगामबलैःसह १ कोटि
याःकोटिशोगावोयत्रद्विमोखवंतिह गोपालमंडलैर्युक्तायत्रअन्योन्यमव्ययमूर्तयः २ अभीना
गाश्चगोपालाःगौरवर्णामनोहराः हैयंगवीनमादायतेययुःकार्ष्णिसंमुखे ३ तैःपूजितः
संववाविदंद्धौतेभ्योमहायशाः राजन्यानवरत्नानिवस्त्रभूषाणिहर्षिताः ४ यावतीना
मधुरीमणिभिस्समन्विता विराजतेपन्नगैःसर्वैर्भोगवतीयथा ५ यावतीपतिर्वीरो

१२२
ग: सं
वि० ष०
१४

नाम्नाहेमांगदोन्वप नीत्वावलिंहमेत्याश्च श्रीकार्ष्णिप्रणनामह ६ तस्मैतुष्टः शंकरादिः सालोक्यं
जलिकिनीवृष्टौ सहस्रदलशोभाढ्येपद्मेदिव्यंददौपुनः ७ अथकार्ष्णिर्महावाहुः स्वसैन्यपरि
वारितः विदर्भान्प्रययौयत्रवीडंडभीनींदपन्मुकुः ८ भीष्मकः कुंडिनपतिसातंकक्विणीसु
तं आनीयपूजयामाससहसैन्यैर्वृष्णिभिर्धनैः ९ मातामहंततोनत्वाकक्विणीनंदनोवली कृतदे
शांस्त्रवरहम्यमयोपादवेश्वरः १० मलयाचलयात्रीरवायुभिः परिसेवितः श्रीखंडकेतकीपु
ष्पाढ्येमलयाचले ११ मृगलोमुनिमार्कंडेयंपीताब्धिंसदृदर्शह कृतांजलिपुटः कार्ष्णिर्न
मस्कृत्यमहामुनिं १२ स्थितोभूद्रुष्टचेतास्तौ दामप्रीमिर्मिमंत्रितः १३ प्रद्युम्नउवाच हस्यंप
कार्यजगतः सत्यवर्हितेकथं मुक्तोभवतिसंसारात्कोभ्रूपावर्द्धतेयंकथंगुरो १४ एतत्सर्वंममब्रू
हिनित्यसंमुनिसत्तम त्वंसर्वज्ञदिव्यचक्षुः सर्वप्रश्नविदांवरः १५ अगस्त्यउवाच त्वंसर्वंविसा
दन्तकृष्णचंद्रस्यपरिपूर्णतमस्यच पुत्रोसिहकृष्णसोवालीलामात्रसिद्धंवचः १६ लोकसंग्र
हमेवार्थंकुर्वन्नदेवोहविधिष्या तथापिलोकंचकल्याणंकुर्वन्विचरसिप्रभो १७ यथाभूतस्यस
र्णस्यविंवोविभुसत्यवत हस्यतेसत्यवद्दृश्यंयथानवपरयोत्मया १८ कायेनपुरुषंगुणैर्हर्यसेक
तेजीवतेपषा तथायंस्वदेहगुणैर्वर्हितेमेद्ययतान्स्वयं १९ प्रद्युम्नउवाच कथंनवर्हतेदेही
येनोपायेननतद्धृद वैराग्येनहठेनापिवृद्धिमस्मिनविदांवर २० अगस्त्यउवाच विवेकंयः
समाश्रित्यभजेद्वृष्णसनातनं मनोमयंजगत्सत्यामत्वजेत्परमंपदं २१ अज्ञानतस्सशोक
मोहौजनवालप्रवादयः अहंममेत्यव्याधिभयंसुखंशोकंतथावतिः २२ आधिव्याधिसम

सनजायतेनभवतिकदाचन २२ आत्मानित्योहिह्यतनुःसर्वतस्थानहंकृतिः शुद्धोगुणत्रयःसाक्षा
त्यबोनिष्कलआत्मकः २३ ज्ञानात्मकःसदानंदोविदितोयोमुनीश्वरैः तंत्वत्वपरमात्मानंज्ञा
त्वायंविश्वरेत्सुखी २४ अस्मिन्नसायातेजागर्तिसर्वंपश्यतियःपुमान नायंतंवेत्तिपश्यंतंनपश्यं
तिकदाचन २५ नभोवायुःपवनोकोदकादयोद्भुतवेगुणैः नहज्जतेगुणैर्हिस्तवर्णैश्चस्फटिकोय
था २६ लक्षणाभियान्निर्बंधौज्ञेयतेनकदाचन जुतस्तुलोकेकोर्वाचोक्तस्तैश्चितस्तगुणेनमः
२७ केचित्कर्मवदंत्येनंकेचित्कालंतथापरे कर्तारंयोगमपरेस्वभावंत्वस्तवदंतिके २८ केचित्तं
परमात्मानंवामसेवंवदंतिके प्रत्यक्षेनानुमानेनतिकंनात्मसंविदा २९ विचार्यतत्त्वस्तपर
रंभिःसंगोविचरेदिह यथांभस्याशलतानबधोपिवलाइव ३० चक्षुषाभास्यमाणेनदृश्यतेच
लतीवभूः तथागुणैनात्मभ्रमणैर्मनतामनहायतेः ३१ भास्यमानःसदावाजन्कवोणलालव
क्रवत ३१ करिष्यामीकरोमीतिमनेदंतवचाश्रुवन त्वमहंसुखीदुःखीसदाज्ञानविमोहितः ३२
सत्वेरजस्तमइतिप्रकृतेर्नात्मनोगुणाः तैर्विद्धंजगत्सर्वमोतप्रोतपटेयथा ३३ ऊर्ध्वंगच्छंति
सत्वस्थाःमध्येतिष्ठंतिराजसाः अधोजघन्यगुणवृत्तिस्थाअधोगच्छंतितामसाः ३४ अधःकालेगुणा
नकालेसर्वबुद्धिविभेतिच आकाशस्यनरोस्विकांवाविनश्येदंमन्यतेअजात ३५ गतागतंसुखंविद्धि
यथामंडलवर्तिनां तथान्तणांचविद्धिदिवंदुःखंनरककाशिनां ३६ धनाबलिर्देहगुणाश्चहोना
तन्नतोगुणाः यथासार्थेतथाहमपंनकिंचित्सर्वंदेवहि ३७ पक्षेजातेतथानीडान्त्याजेज्ञातोत

१२८
गः सं
वि॰ ख॰
१५

षोद्भूयात ज्ञानेनाश्रेयसा लोकार्थदात् किं प्रयोजनं ३८ प्रयोजनयाह स्यप्रश्नं कृत्यया किं प्रयोज
नं न ह्यष्मा रंति याधा श्रुविवेचनमहत्वमुनिः ३९ यत्रैश्वर्य्यदयाश्रुयष्टाः कालहंचये न यको
भगवान माहात्म्य नात्मानेकवस्थितः ४० यदेमहदेयप्रकारो वर्त्ततेंतर्यहिनिहान न ह्याय नात्मानि
र्लिप्तो देहिषु रवक्तते भुव ४१ यः कृष्णभक्तः सर्वातात्माज्ञाननिष्ठो विनाशान तंन स्पृशंतीह गुं
णाकानीवरिपानीदलं ४२ ज्ञानी तद्यानंदमयोभलवदिविवेतनं न यस्यतिद्यं तंवासोनदिवासद
मतवत ४३ सूर्योदयेयदावस्तुदहेराजन्म हस्यते ह नीकृत्यन ह्याज्ञानं साह्यात न्वेतनौ ह ह त
४४ यदेद्धि ह्ययदष्ण वह्नारीवर्षोवह्लगुणाश्रुयः बाने यतेतह्यावृत्रकविभिः शाल्वतस्मिः ४५
यदंयदंवदंत्येतत्केचिद्देवैसवंन्दप केचिद्दै व्याप्य वैकुंठं शातं केयितनः पदं ४६ कैवल्येन
हृदंत्के चित्ववदंध्याम साध्यं ब्रह्मवैवपदेकाले गोलोकं प्रकृतेः पदं ४७ केचित्तु कुंजेवि
साहंवदंतीह पुराविदः ज्ञानवैराग्यभक्तिभ्यां प्राप्नोतीह न चान्यतः ४८ श्रीकृष्णचंद्रस्यह
रेः परस्यकैवल्यनाम्नस्य परात्परस्य हि ज्ञेत्यदं श्रीशुकदेवेन मस्यपतश्राद्यभक्तोन निवर्तते च
४९ नारदउवाच इति भागवतं ज्ञानं श्रुत्वा कार्ष्णि महामुनिं श्रुतदेवोऽथ भक्ताननत्वा
कृतांजलिः ५० इति श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ उशीनरविदर्भकुन्तदरददेशविजयो नाम स्यकार्
ष्णिज्ञानप्रस्तावो नाम द्वादशोऽध्यायः १२ नारदउवाच कृतमालां नाम्नूफणींह नत्वा
श्रीयादवेश्वरः यदुभिः सैनकैः सार्द्धं राजन राजपुरं ययौ १ शाल्वोराजपुरार्थीप्सः श्रुत्वा तन्तु १५

स्वतीयद्वन ग्रामानान्प्रययौशीघ्रं दिग्विजयेवानरान्वितं २ द्विविधोद्यतितेक्रुद्धोवीरसिंहमहायश
त संवत्सराद्विवलेमाभावाग्लपञ्चतूयाततं ३ विद्रद्रावनदेवैर्दैतैः पताकाध्वजपट्टकान काश्मीरकं
वलैर्युक्तान्मनुद्धान स्वर्णभूषितान ४ रघानुत्या तया मान्सराजात्तोकसवेगतः ग्रप्तानविद्राव
यामासमभूर्भगौवीनवस्वनैः ५ उत्सेकोलाहलेजाते प्रद्युम्नोयन्विनोवरः ग्राजगामरथेनाशोय
नुत्कंकारयन्मुहुः ६ द्विविद्सद्यस्मानुद्धकाम्मसदोत्कटाः कुर्वन्ध्वजेस्वपुच्छेनकंपयन्सा ^
ह्यंरथे ७ प्रद्युम्नः स्वधनुष्कोत्मानसकेतं च कर्षह कपिसद्गातिकुपितोमुष्टिनातंततान्ड्ह ८
प्रद्युम्नोधनुरादाय सज्जंकृत्वाविधानतः आकृष्यकर्णपर्यंतं विसिधेरवेनततान्डने ९ विसिरवो
भ्रामयित्वातंगगानेसातयोजने पहवान्तुराजेंद्रलंकायं सन्यपातयत १० वर्द्धोमिः सहत
युद्धेवभूवद्दृविकाद्दुयं सीयातयन्सनद्वोपि त्रिकूटेचाकरोह ११ शोभ्रक्रामत्रिकूटास्तेमैना
कशिस्वरोपरि मैनाकास्सिंहलेवेत्य भारतंचायपौयुमः १२ शनैःशनैर्वीनरेंद्रोहिमाचलं ^
सोविंगतः हिमाचलस्यशिखरात्मागज्योतिषपुरंययो १३ महानदेसाधिपतिंप्रद्युम्नोथय
दूतमः नाह्ययनंतुंदुभीनवाजनविज्ञित्यजग्राहेवलिं १४ दक्षिणाम्पुरोहृष्टाप्रद्युम्नोयादवे
श्वरः महाद्रतेजंसम्कृतंप्रययोसेतुवंधने १५ शतयोजनविस्तीर्णसमुद्रंमकवालयं वीक्ष्य
यकार्ष्णिमहावीरसस्थौवेलांसमेत्यहः १६ सोवादीन्मसमाहूयाक्रूरादीन्यादवानसका
न समायाम्युद्धंवंमाहकार्ष्णियोगोदुवेग्वरः १७ प्रद्युम्न उवाच विभीषणोद्वीपपतिर्महोजा
लंकापतिः कौरवपक्षं दशसुख्यः वदामिकिं भोजवरायमेद्यविन्नचेदवलिंपहृतिसेवदाशु १८
उद्धवउवाच त्वंदेवदेवः पुरुषोत्तमोतमः श्रीकृष्णचंद्रःपरमः त्वमेवाहि त्वंश्लकृष्णे

१२८
भा: सं
वि· अ·
१६

लोकउद्भवप्रभोस्मांमायथावृतेयोविवदैईदंत्वया १९ ब्रह्मादयोयस्यपदानुभावाहनेवहंतिमूर्द्धालत
तेप्रयर्षितः एवत्वाद्भातपुकषोसिभूमन्दाहप्रदासोक्तिवदामिकिंते २० नारदउवाच
इत्युक्तःप्रसन्नांतेषांप्रभुस्नोभगवान्हरिः पत्रेगृहीत्वाप्यलिखत्संदेशंसेधिलेखवत् २१ श्रीभो
जराजायवलात्मपकुवलिंनचेन्मेवचनंश्रुणुत्वं कोदंडमुक्तैर्विशिखैर्हवैश्रुहेतुंवध्यागामिष्यामि
सहसैन्यहंत्वः २२ लिखित्वेदंसमादायकोदंडंउध्वंउत्रिविक्रमः वालेःपत्रंसमायायपकर्णांतंततना
नेहि २३ प्रत्यंचास्फोटनेवटंकारोभूतडित्स्वनः ननादतेनब्रह्मांडंसप्तलोकैर्विलेरुहं २४
कोदंडमुक्तोविशिखोयोतपलंकांतुलेदिशा विभीह्यसभामध्येलंयपातेनडित्स्वनः २५ तदै
वराक्षसाःसर्वेप्रत्युस्थितासुकितादव सकंबुकामिमात्रालिङ्गवावृत्तैवानतःखलाः २६ पत्रंवा
णान्वामाकृष्यपठित्वाचविभीषणः विस्मितोभूत्सभामध्येराक्षसैर्दोमहाबलः २७ प्रमंतदै
वपटहिपुक्राचार्यविभीषणः सन्याससाहयाग्यानेत्वाप्राहकृतांजलि २८ विभीषणउवाच
भगवन्कस्यवाणोयंभोजराजमुकःक्षितौ किंवलेतस्यमेब्रूहित्वंसाक्षाद्दिव्यदर्शनः २९
शुक्रउवाच श्रुतैवोदद्वतीक्षमितिहासंपुरातनं यस्यश्रवणमात्रेणराजन्पापःप्रणश्यति ३०
पुराहिरण्यकःपुत्रःसनकाद्यादिगंवरः विलोलौकंयपुर्दिव्यांवकुंठेभवनत्रयं ३१ दितांव
चनाविशुन्तात्वाजयोविजयएवतान द्वारपालौकरुवतुर्वैत्रेणांतःप्रवेशितौ ३२ श्रासायं
तौचतेकुह्वाःकुलदर्शनलालसाः भूयास्मापतयोतुलोप्युद्वौहिजन्माभिस्त्रिभिः ३३ एवंप्राप्तौ
सभवनातपतंतौभूमिमंडले जज्ञातेतौदितःपुत्रौदैत्यदानववंदितौ ३४ हिरण्यकशिपुर्ज्ये
ष्ठोहिरण्याक्षोनुजस्तथा भगवान्यवराहोभूत्वाहृत्वानुहरनंजलात ३५ अनुजानसुप्रिला

दैत्येहिरण्याक्षेमहाबले हिरण्यकशिपुंसाक्षान्नृसिंहःसंडविक्रमः ३७ दक्षात्मजठवेतंचैकायाय
वल्हायक्षत भ्रातरौतौपुनर्जातौकेशिन्यांविश्रवःसुतौ ३८ रावणःकुंभकर्णश्चसर्वलोकैकता-
पिनौ सायकैःराघवस्थापियेनतुर्यंडकंडले ३९ राजसेंहमहाबलेगीगसेन्योयसप्तसव तृतीये
स्मिनभवेजातौद्वविपाणांकुलेकिल ४० शिशुपालोदंतवक्त्रोवर्तमानौमहाबलौ पविद्धलितमः-
साक्षाच्चक्रीकृष्णोभगवान्स्वयं ४१ शुभंसयुहयलोडपतिलोकेमाःपकात्ययः जातस्नयोर्वथाधीय
पडवंशेहविःस्वये ४२ यादवेंद्रोभूविलीलोच्चाविकांयविराजते युधिष्ठिरमहायज्ञेयुद्धेशाल्वस्य
मायवः ४३ शिशुपालेदंतवक्त्रेहलिष्यतिनसंशयः तस्यापुत्रःप्रवराविर्द्विजयाधीविनिर्जि
तः ४४ विजेष्यतिन्यपानसर्वान्सद्वीपस्थितान्यान ज्ञितेषुसाधुदेवेषुद्धुवकायांयहतमः
उग्रसेनोभोजराजोराजसुयंकरिष्यति ४५ तस्यापिकोदंडविनिर्जितोवलात्स्वचंडवेगोरिपिस्व-
स्विहागतः तन्नामविद्धोतितडित्सनौवभौपद्योतयनराजसमंडलेदिशां ४६ नारदउवाच
श्रीरामभक्तोयविभीषणोसौविज्ञायकृष्णंस्वयमेवचंद्रे नीत्वावलिंकौलयहंदकुरव्यःसमा-
यथौसंदवसातुदेनां ४७ तत्भवतीर्थायशुमहत्वंवरास्यपुरकुनश्रुतिर्दीर्घेवपुर्जपेदनःश्रद्धि
लीकृत्यहरेःस्तुतंपुनःकृतांजलिःसन्मुखभ्यास्थितोभवत ४८ विभीषणउवाच नमोभं
गवतेतुभ्यंवासुदेवायवेधसे प्रद्युम्नायानिरुद्धायनमःसंकर्षणायच ४९ नमोमत्स्याय
कूर्मायवराहायनमोनमः नमःश्रीरामचंद्रायभार्गवायनमोनमः ५० वामनायनमस्तु-
भ्यंनरसिंहायनमोनमः नमोबुद्धायशुद्धायकल्किनेचार्तिहारिणे ५१ नारदउवाच

१३
ना॰ सं॰
वि॰ ख॰
११

इत्युक्तः श्रीहरेः पुत्रं स्वप्नामास समानद उपचारैः षोडशभिर्भक्त्याः पूजयामास ईश्वरं ५२ तस्यैतु
ष्टः स एव नारदो दृष्टो ज्ञानं विरक्तिमत भक्तिं योगं तितिक्षां च सत्यं त्यागं विशुद्धः प्रेमलक्षणां ५३ तस्मै दत्तं
महाद्रिं ध्येयपदप्रसादाशीर्वादं नयोः पौलस्त्येन पुत्रकं दत्तो बलमाल्यां स्मृतं तया भो ५४ चंद्रकांति मालिनं
स्नेहचंद्रकंतं ददौ पुनः पीतांबरं परं साक्षात्प्रद्युम्नः परमः प्रभुः ५५ विभीषणो पुनः प्रद्युम्नं नत्वा दत्वा
बलिं ततः कुशामलेकां ... महाबलः ५६ इति श्रीमद्गु॰ वि॰ ना॰ व॰ शाल्वमल्ला
लंकाविजयो नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ नारद उवाच अथ माहिष्मतीं ततो हरिपुत्रो श्रीकेशवो हरेः सुतः
कामकोल्हीं पुरीं कांचीं नदीं प्राचीं हि विदुरं १ कावेरीतीरतो गत्वा सह्याद्रिं विध्यं च ययौ यादवैः सह
ततः साक्षात्प्रद्युम्नो भगवान्हरिः ... गोवर्धनं ... प्रद्युम्नं
गिरजस्याहतं २ बालकान्समनुधावंत ... कोलाहलं प्रकुर्वंतो ...
सुर ४ ... प्रद्युम्न उवाच कोयं ...
... ५ उद्धव उवाच अयं परमहंसः ...
हरेः कलाः ... दत्तात्रेयो महामुनिः ६ यस्य प्रसादात् ...
पः ... ७ नारद उवाच इति श्रुत्वा ...
मुनिं ... ८ प्रद्युम्न उवाच भगवन्मे हृदिस्थं वै ...
... ९ दत्तात्रेय उवाच ...
... किं प्रयोजनं १० नारद ... १७

ते पदस्मिन्न्यस्तलोकास्ते जगतः किं प्रयोजनं ११ अस्य विंबो यथादर्शे प्रपश्यते तेन पदं वदुः प्रथ
नार्थितथा जीवो ज्ञानेनासौ प्रकाश्यते १२ यथा सूर्योदये सर्वं वस्तु नेत्रेण दृश्यते तथा ज्ञानोदये ब्रह्म
न त्वं जीवेन सर्वतः १३ नारद उवाच इति श्रुत्वा पतेन त्वा प्रभुं स्तोषयाद वेष्णवः वेंकटाद्रिं द्वारिकां
श्रुयोध्येनाम मन्वितः १४ सत्यकाशयमितत्वज्ञो नाम अर्धद्विविष्णुरग्रवः प्रभुं देसज्यामाह भक्तापर
मयापुतः १५ श्रीशैलदर्शनं कृत्वा गीरीमाल्यमनुत्तमं स्कंदं वीक्ष्य ततो वजन्यथोपं याहुवो वरं
१६ गोदावरी भीमरथी ततः श्रीशैलकेश्वरः दर्शयन दृष्ट्वा महेंद्राद्रिं ततो ययौ १७ महेंद्राद्रि
मस्थितं रामं भार्गवं द्विजविप्रांतके नत्वा प्रदक्षिणीकृत्य तत्र तस्थौ हवेः सुतः १८ रामस्तमा
तो षंदत्वा पादवानं वलायवै चतुरंगाय राजेंद्र योगेनाहं समाहवत १९ अतः स्वयः प्रलेह मु
कंदिकादयि भाकजा सीरवविशपवलेहमुवटकावस्तुखेविली २० त्रिकोणमार्करायुक्तोवट
कोमधुशीर्षकाः फेणिकाचोपविष्टमुमातपत्रः सच्छिद्रकः २१ चक्राभचिन्हकाश्चैव तथा
कुंडलिकास्ततः घृतसरोवायुस्तवसघा चंद्रकलास्ततः २२ दधिस्थलसुकर्करनाडीसंवं
डमंडलं गोधूमसमिकाचैव सुफला व्याततथैव च २३ दधित्रुपोमोदकसुशाकसौयानपवच
मंडकापायसंडुग्धं दुग्धेगोघृतमेवहि २४ हैयंगवीनमण्डरीसपिकापर्यटस्तथा कांतिका
तिकाचैवसूहृत्तंपावएवहि २५ सुफलैसुसहितायुक्तैः फलानिविविधानिच २६ तथा मोहन
भोगसुलवणं च तथैव च कषायोमधुरम्लिकाः कटुरम्लसवनेकथा २७ षट्पंचाशतमा
ह्येते भोगाः सर्वे प्रकीर्तिताः एतेषां भार्गवः सोऽन्नकार्यद्योगमास्थितः २८ हैन्येसंभो

१३१ श्रीतेतत्रहस्तन्दनन्तततभवन वैभवं भार्गवस्यापिदृष्ट्वा सर्वेतिविस्मिताः २८ प्रद्युम्नस्तेनसत्कृत्य
गः सं पादवैःसहितस्ततः सर्वेषांशृण्वतांराजन्पप्रच्छेदंहरेःसुतः ३० प्रद्युम्न उवाच भगवन्भवतादृ
वि॰ ख॰ ते सर्वेभ्योभोजनेपरे समदृष्टःस्थितप्रश्चात्वदेज्ञाकास्थिताःप्रभो ३१ सर्वेषांहरिभक्तानांप्रियो
१८ भक्तस्तुकोहरेः एतन्मेब्रूहिविप्रेंद्रत्वंपरावरवित्तमः ३२ परशुरामउवाच प्रभोत्वंकिंन
जानासिलोकवत्पृच्छसेऽथमां लोकसंग्रहमेवाशानकुर्वन्विचरसिस्थितो ३३ निष्किंचनोहरि
पदाब्जपरागलुब्धाः श्रीमत्कथाश्रवणकीर्तनतत्परोयः तद्रूपसिंधुलहरीविनिमग्नचित्तःश्री
कृष्णचंद्रदयितःकथितःसभक्तः ३४ दांतोमहान्निखिलजंगमवत्सलोयः शांतस्तितिक्षुरति
कारुणिकःसुहृत्स्यात् लोकेपुनातिनिजपादरजोभिराशात् श्रीकृष्णचंद्रदयितःकथितःप
रेशाः ३५ यःपारमेष्ठ्यमखिलंनमहेंद्रधिष्ण्यंनोसार्वभौममपिनोनरसातिऽधिपत्यं नोयोगरा
सिद्धिमपितोनपुनर्भवंवाबांछत्यलंपरमपादरजःसभक्तः ३६ निष्कामनाःस्वकृतकर्मफले
विरागाःयततमत्येहविज्ञानाम्नुनयोमहांतः भक्ताभुषंतिहरिपादरजःप्रसक्ताःस्त्वन्येविदंतिन
सुखंकिलनैवपेहत्ये ३७ भक्ताभिधोनविदितःपुरुषोत्तमस्यशंभुर्विधिर्नचरमानचशेषदेवो
यः भक्ताननुव्रजतिभक्तनिबद्धचित्तश्चूडामणिःसकललोकजनस्यकृष्णः ३८ ताकुन्निंसे
जनमनुप्रपुनातिलोकानावेदयन्हरिजनेस्वकथांमहात्मा तस्मात्पतीवभजताभगवानमनु
कंडोमुक्तिंददातिनकदाचिन्नभक्तियोगं ३९ नारदउवाच इतिश्रुत्वायादवेंद्रोनत्वा
श्रीभार्गवोत्तमं प्राच्यांदिशियौराजन्नर्मदाजलसंगमं ४० इतिश्रीमद्ग॰वि॰नो॰ १८

व॰ वेंकटाद्रिदृष्टा विजदेशविजयो नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४ नारद उवाच द्रविडराजस्य मित्रं गजाहो
भूभारे हरयन्त्वहः प्रद्युम्नो भगवान्साक्षाद्दंगदेशं ततो ययौ १ अंगेशो नरनाथो भगवान्मोक्षहीनो याद
वैर्वृतं सोऽपि तस्मै बलिं प्रादात्प्रद्युम्नाय महात्मने २ उड्डीसदेशमानाथी सोऽपि हृदत्वा तु भक्तिहावलाः
नदं दत्त्वा बलिं तस्मै प्रद्युम्नाय महोत्कटः ३ प्रद्युम्नोऽभिषितो वीरः सांबो जांबवतीसुतः एकं कीच
यशोयन्त्रीरसेनादित्यवर्चसा ४ कादंबपामभकालोडैर्दुर्गमं बनदारुबन्धन सौविंतु पाण्डपटलैर्जी
मूतवत्सर्वतः ५ तदा तु ड्डामकनाथी सोऽपर्षितः सत्कृतांजलिः बलिं ददौ नमस्कृत्य प्रद्युम्नाय
महात्मने ६ बंगदेशाधिपो वीरो वीरधन्वा महोत्कटः सूर्ययोधास्त्रसुवेयो तु महौग्रलक्ष्म्युत्तो
बली ७ चंद्रभानुर्हरेः पुत्रः प्रद्युम्नस्य पदानुगः विभेद तद्दलं बाणैः कुर्वाको क्रौंचनागभिव
८ करिणां बाणभिन्नानां सीरतो मौक्तिकानि च प्रस्फुरंति नियेतुः कौशाक्षेत्तानागतानव ९
न्निपेतुरश्विनो नैकाग्नाजाः श्रुता [illegible] दात्तयः तदा सौमित्रिधन्वाभरेषाः कुष्मांडसाकलाइव १०
बाणमात्रेण तस्यैन्ये छतरज्ञानां नदीस्मूत सजगेवि नोहर्षकरी बल्यानां भयकारिणी ११
मुंडैः कबंधैः धीवशैर्हरके सूत कुंडलैः किरीटैः कंकणैः शास्त्रैर्महामारीव भूतसौ १२ कु
ष्मांडोन्मादवैतालभैरवाः ब्रह्मराक्षसाः सिद्धाः पिशाचाः दुर्वीणा डाकिनी मालार्थहेतवे १३ अन्यं
निपातितं सैन्ये वीरधन्वा समागतः चंद्रभानुं ततस्तानुं संगदया वज्रकल्पया १४ तदा प्रातः
महावेगं चाक्वालद्वेः सुतः चंद्रभानुर्गदां नीत्वा तं ततायं भुजांतरे १५ गदाप्रहारव्यथि
तो मूर्च्छितो यवनीतले पपात पादपइव प्रोद्गमनरुधिरं मुखात १६ लब्ध्वा संज्ञां मुहूर्तेन बं
गदेशाधिपोऽनृपः प्रयच्छ बलिं सोऽपि प्रद्युम्नाय महात्मने १७ यातेऽतिवालोकसबलगैः

१३२
ग: सं
वि. खं.
१९

वीरधन्विनौ वृष्णिपुत्रं समुज्जीर्य प्रद्युम्नोऽमितविक्रमः १८ आसीन्नाग्निपतिर्विन्दं गदी त्वायादवे
श्वरः वलिनागायपतुरिभिः कामरूपं समाययौ १९ कामरूपेश्वरः पुण्ड्रः पौण्ड्रजानविसावृतः नि
र्गतः सेनया सार्द्धं योद्धुं प्रद्युम्नसम्मुखे २० आसीन्नानां पतनं च ह्रीणं पुण्डेव भूवह्न वालीः कुठारैः
परिघैः शूलैः खड्गैर्भास्कलिभिः २१ पुण्ड्रो विद्याधराकारपुपेसात्वोऽरगराक्षसीः ततो गौह्यक
गांधर्वीः सर्वतो मेखलेश्वर २२ प्रयावं तोरणे राजन्न्यसावः पिशिताशनाः कोटिशः कोटिशो
गात्रान ग्रयपंतोसुहर्षितः २३ हालमात्रेणतत्सैन्यो वसंतो नारलेकृत्वान स्त्रीकारमकुर्वन्तो दंद
शूकानमानतः २४ स्वनादुष्ठाद्वन्तवक्रालललजिह्वा भयंकरः सर्वपंतो नवायुश्रेयावंतो राक्षसाल
तः २५ यक्षाश्च सिंहवदनास्तुरंगवदनानृप क्रिंश्चिमिंधीतिगर्जितः शूलहस्ता द्रुतमृताः २६
हालमात्रेणमेघानां समूहे स्फुरितेन भः अंधकारो ह्यभूद्राजन्नरजसां वातवेगतः २७ भोजवृ
ष्ण्यंधकमधुशूरसेनदशार्हकाः भयं प्राप्नुर्नमृयुद्धेन्द्र सर्वमहाप्रहतमः २८ हलसद्धतं धनुः का
र्णिरादायशतिकारनित सत्वास्त्रिकं महाविद्यां बाले प्राप्नुं कमैशिल २९ वाणाः पिशाचानुरगा
न्सरक्षाप्रधानस्त्रनांधर्वेश्वनंधकान विभेद दिव्यैः प्रभवैर्दिव्यास्त्रैर्नीहारवसे हास्त्रिकरसौविव हि
स्वान ३० वाणाः सपुंडूस्तरवभ्रसवाहंत भ्रामयित्वा वृटिका हृदये सो निपातयामास रणे धपातं
पक्षं हयिव्यानिव वज्रवातः ३१ पुंडू सन्धान कुरणं समैत्य प्रथर्षितः सद्युद्धपायनानि लद्धं
हयान्नासयुतं हि पानां युतानि दत्वा प्रणनाम कार्ष्णि ३२ विपाशां सगतौ जीर्य सैन्यैः प्रोणनदं
नृप कैकयानां ययौ धन्वी प्रद्युम्नो यदुनन्दनः ३३ कैकयस्याधिपो राजा धृतकेतुर्महाबलः
वसुदेवस्वसुः केतुः कृतकीर्तिः पतिर्महान ३४ प्रद्युम्नमर्ह्यायायाद् धृतकेतुः सयादवं भक्त्या १९

परमया राजन श्रीकृष्णस्य प्रभावित ३५ इति श्रीमद्गु॰ वि॰ ना॰ सं॰ उड्डीशखण्डे समरं
गास्मास्मार्णिकानुपकेकयविजयो नाम पंचदशोऽध्यायः १५ नारद उवाच कुंकुमीनाम्
देशं स सम्प्राप्य श्रीपतुर्नंदनः मिथिलानां विदित्वा तान् स प्राह माधवः २ प्रद्युम्न उवाच
कस्यैतान गरी मंत्रिन्नह पश्यते सांप्रतं मया राजते दिव्यलोकेषु पुरी भोगवती यथा ३
उद्धव उवाच जनकस्य पुरी ह्येषा मिथिलानां मनोहर मैथिलेंद्रो धृतिः स स्यां महाभाग
तः कवि ४ सर्वधर्मभृतां श्रेष्ठः श्रीकृष्णे ह्यतिप्रियाः वक्तलाश्च राजपुत्रं श्रुत्वा देवं हि जंत
था ५ तस्मात्त्वत्तं द्रष्टुकामं श्रीकृष्णो भगवान्हरिः अतु मन्यते देवेंद्रैर्मनुजैश्चक्रुतः प्रभोः
६ धृतिः परया भक्त्या श्रीकृष्णवशकारकः ७ नारद उवाच तच्छ्रुत्वा भगवान्कार्ष्णिरुद्धवे
न समन्वितः सर्वेषामनुद्धवं कृत्वा धृतिं द्रष्टुं समाययौ ८ भक्तिभावं परिज्ञाय कर्तुं तस्य परस्य
च द्रष्टुं मिथिलां कार्ष्णिरुद्धवेन समन्विताः ९ वर्णिताश्च मनोवीथ्यो वामालातिलकमौलिताः
अर्पिताः कृष्णनामानि सर्वे वै पत्रमालया १० लिखितानि च नामानि द्रष्टाविद्याविद्व वेर्न्नत्नं तथा
श्रीकृष्णचित्राणि विलिखितानि शुभानि च ११ ऊर्ध्वे ऊर्ध्वे बहत्वानां च गतागच्छानिमान द्रष्टा
वतारचित्राणि संस्थवत्कानि पत्रके १२ तुलसीमंदिराणीत्यर्थ प्रांगणे ह्येव गृहे गृहे एवं प्रद्यु
म्नः सोऽपश्यन्मिथिलायां जनानवैष्णवान् मालातिलकसंयुक्तान् सर्वान् भक्तान्द्रष्टा हि ति
लकैर्द्रष्टा स्वैश्च प्रमुक्तैः कुंकुमाद्यैर्वितान १४ गोपीचंदनमुद्राभिश्चर्वितानाम्रांत विद्यु
द्वान ऊर्ध्वपुंड्रपरान्विप्रान्दृष्ट्वा मंदिरं विचित्रान् १५ गतामुद्रांश्च ललाटे चतुर्दृष्टैर्द्रष्टा स

सुश्रीलोकेषु पर्वतांगजां सुखैः सम्प्राप्तवान १ सुवर्ण
कौधैरचन्द्रैः एव मुदैर्महितांशुभैः ३

१३३
भा: मा
वि. ष.
२०

च चक्रं शंखं च कमलं कूर्म्मं मत्स्यं भुजङ्गये १६ ध्यत यनुर्वर्णं सूक्ष्मिन्नेद ध्वजं हृदि तुमालं च ^
कलं राजत्रित्यं कार्त्तिकदंशके १७ कस्यांवीथ्यां भागवते केचिच्छृ एवंतिमानवाः इतिहास
भारते चद्रविवं सांतयापरे १८ सनत्कुमारवासिष्ठयाज्ञवल्क्यपराशराः गर्गदौलस्यपर्म्म
दिलेद्दितार्थः केपठंतिवै १९ ब्रह्मस्यपाद्मं वैष्णवं च शैवं लिंगं सगारुडं नारदीयं भागवतं आ ^
ग्नेयं स्कंदसंज्ञितं २० भविष्यं ब्रह्मवैवर्तं मार्कंडेयं सवामनं वाराहं मत्स्यं कौर्म्मं च ब्रह्मांडाख्य ^
मितित्रिषट् २१ वीथ्यां वीथ्यां च श्रुएवं तिजनाः सर्वे गृहे गृहे वाल्मीकं काव्यं केचिद्वै श्रीरा
मचरितामृतं २२ स्मृतीः पठंति केचिद्वै केचिद्वेदत्रयीं द्विजाः केचित्कुर्वंति यज्ञं वै वैसवं मं
गलायनं २३ गाथा स्कुसंति क्रुसंति केवदंति मुहुर्मुहुः केचिन्नृत्यंति गायंति हरिकीर्तन
तत्पराः २४ मृदंगतालवाद्यैश्च कांस्यवीणामनोहरैः संदिवे सदा वैविष्णोः कीर्तनं श्रूयते
जनैः २५ नवलक्षणसंयुक्तां भक्तिं यां प्रेमलक्षणां कुर्वंति मैथिलावासः मैथिलायां गृहे
गृहे २६ एवं तु नगरीं हृष्ट्वा संयुतो भगवान्हरिः राजद्वारं समेत्याशु मैथिलं संददर्श ह
२७ मैथिलेशस्य भार्यां तु वेदव्यासशुको मुनिः याज्ञवल्क्यो वसिष्ठश्च गौतमोहं बृहस्पतिः ^
२८ अन्येच मुनयस्तत्र वेदमूर्तिधरा इव हंसर्पेतेयमर्वकारोहविनिष्ठा इत सत्तमाः २९ मै ^
थिलेंद्रो धृति स्तत्र भक्तिभावनतानना: कुलस्यपादुकाम्हस्रांकुरुते विधिलेवचप ३० अथ
नौल्किकरं नाम श्रीकृष्णबलदेवयोः हस्तौ त्यायनमस्कृत्य सो नागी ध्यं ब्रह्मस्तावारिणे ३१ तेष
जयेत्वा विधिवत्यां याद्यै मैथिलेसव कृतांजलिपुटो राजा तद्ग्रे चास्थितो भवत ३२ ^

जनक उवाच अहो मे सफलं जन्म संविशेषं विशदीकृतं देवर्षियितनः सर्वे संतुष्टा आगता ते त्वयि
३३ निर्विकल्पाः समदृशः स्वात्मारामाः समर्थकाः द्विजो निःश्रेयसाय भगवन्महीनां विचरंति हि
३४ बहुलाश्व उवाच धन्योसि राजशार्दूल धन्या ते मिथिलापुरी यन्या प्रजोस्तु ते सर्वा विष्णुभ
क्तिसमन्विताः ३५ जनक उवाच न मे पत्नी नागरी नास्ति नैव प्रजा न गृहं यने कलत्रं पुत्रपौत्रादि सर्वं
कृष्णस्यैव हि ३६ यदि सर्वेन तु साक्षाच्च श्रीकृष्णो भगवान्स्वयं प्रद्युम्नरूपसंगो दयति गोलोके या
श्रीराजते ३७ वासुदेवः संकर्षणः प्रद्युम्नः पुरुषः स्वयं अनिरुद्धस्तथा चैक एव कृष्णो भवति
तो ३८ कायेन मनसा वाचा बुद्ध्यात्मेंद्रियैः कृतं न मे समर्पितं सोतं मया वशिन्महामुने ३९ बहु
लाश्व उवाच हे वैदेह महाभाग विष्णुभक्तिमतां वर त्वद्भ्राता तोषितः कृष्ण एव कलं सदा स्थि
ति ४० जनक उवाच द्वित्रोहं कृष्णभक्तानां त्वादृशानां महात्मनां भुक्तिं नेच्छामि हे ब्रह्मन्नैकतां
हेतुवर्जितः ४१ बहुलाश्व उवाच कथं त्वहैतुकी भक्तिं राजन्सर्वहेतुवर्जितः निर्गुणा भक्तिभावैः
स्वयं मे कलहेन संयुतः ४२ प्रद्युम्नो भगवान्साक्षाद्दिग्जयार्थी विनिर्गतः नायातस्तव गेहे बहु
देहो मे महाप्रभो ४३ जनक उवाच प्रद्युम्नो भगवान्साक्षाद्दंतर्यामी हरिः स्वयं सर्वगः सर्वं
विच्छुद्ध त्वन्नास्ति च किं प्रभो ४४ बहुलाश्व उवाच शान्तिमाशस्तिचेतस्कोऽपि मन्यते तन्निवेत वै
तर्हि दर्शयतां देवं मल्लाद इव हि ब्रह्मकृत् ४५ नारद उवाच एतच्छ्रुत्वा तदा राजा महाभागवतोत्तमः
अश्रुपूर्णो भूत्वा सहसा गद्गदया गिरा ४६ जनक उवाच यदि मे श्रीहरेर्भक्तिरनिमित्ता भुवि
स्थिता तर्हि कार्ष्णिर्हरेः पुत्रः प्रादुर्भूयान्ममाग्रतः ४७ यदि श्रीकृष्णभक्तानां दासोहं यदि त

त्मया सर्वत्र यदिनष्टावस्त्वाद्विभूयान्यत्नेनोरगः ४८ नारद उवाच प्रादुर्बभूवाद्भुतदेवकान्तिर्वि
द्युद्गणाभः किल वर्णितं रूपं पश्यत्सु सर्वेषु जनेषु सिद्धः स उद्भवो भूद्धरिभक्तिनिघ्नः ४९ घनप्र
भं पद्मदलायतेक्षं लंबबाहुं अनातं मनोज्ञं पीतांबरं नीलगुडालकालिश्रिः स्वलंकृतं
श्रीमुखपद्ममंडलं ५० पीनं तु बालार्ककिरीटकुंडलं कंठ्यं यदत्रस्फूर्जितदिव्यहारिगुह्यं विलोक्य
तं कृष्णसतं कृतांजलिर्नाम सान्त्वनमलंधृतिनृपः ५१ जनक उवाच अहोति धन्यस्य मम भूरि
भाग्यं दृष्टं त्वया मे निजदर्शनं हि अतीव कायाय वतुल्यस्त्राद्यहं कृतार्थोऽस्मि कुलेन भूमन ५२
प्रद्युम्न उवाच धन्यस्त्वं नात्र संदेह लभ तत्त्वं मत्स्य भाववित भक्तिभावपरीज्ञार्थं प्राप्तोऽहं तव सांप्र
तं ५३ अद्यैव मम सायुज्यं प्राप्यते मैथिलेश्वर वल्लभापुर्यशाःकीर्तिर्विहलोके भवत्पलं ५४
नारद उवाच तव पित्रा च धृतिना संस्कृतिनः पश्यतां सतां प्रद्यौति विराजनराजप्रद्युम्नो भगव
त्कलः ५५ इति श्रीमद्भ● ना॰ व॰ मैथिलदेशविद्येजनकोपाख्याने नाम षोडशोऽध्यायः
१६ नारद उवाच अथ यातो मागधान जेतुं प्रद्युम्नो मीनकेतनः गोविंदजैजवानाथ[illegible]
न्यैः परिवारितः १ कृत्वा यानं हरेः पुत्रं दिग्जयार्थं विनिर्गतं अयाह्यं यो मागधैं दैत्यो महत्कोपित
कारह २ अकाहं य उवाच तुच्छपे यादवः सर्वे पुण्यविलंबवचेतसाः ते चैव जयाताजेतुं निर्गतागतवु
दयः ३ नमुचं स्वपुरीं त्यक्ता मंदयानायको पिहि समुद्रं शरणं प्रागात्पितात्वात्सुकुरात्मनः
४ प्रवर्षिलेनाम कृष्णो नमयाभक्षीकृतो बलात कुलाङ्द्वतु स्तौकृष्णौ हारकायां महास्थिते ५ वध्वा
तौ बान विपद्यामि सोऽद्य सेनौ कुमारस्थली अयाद्वीक विद्यामि संधीलाकारमेरवलां ६ नारद उ

वाच इत्युक्त्वा निर्गतो राजा गत्वा विहङ्गपुरवासिभिः अक्षौहिणीभिर्विंशत्या गतस्तैः संयुतो ब
ली ७ गोमूत्रचयमहिषस्वरकसूचीपद्मभल्लयुग्मैः अष्टकमदैः युतं तैर्गतैश्चैव इन्द्र इव प्रभुः ८ गु
ण्डदण्डस्यक्षुरकाण्डैः शोणपट्टिसखड्गचक्रकैः वभौ राजेन्द्रागर्यैः शोभितैश्चैव इन्द्र इव प्रभुः ९ रथेशुद्धे
वाजिसम्भेः स्वध्वजैः रथपूर्णैः तन्मित्रैः वा मरंदोलितैः रम्यैः सोलचक्षुकध्वजियुग्मैः १० तुरंगमेर्वा
युवेगैश्चित्रवर्णैर्विचित्रैः शोवर्णपट्टहाराढ्यैः सितचामरमण्डितैः चामरैः ११ सकंचुकैर्वीरजनै
र्विकृतमर्धपत्तुर्द्धैः विधायपरमैः प्रागान्नागराजेन्द्रो महाबलः १२ मुंकरैर्दुन्दुभीनां च दिशो
नेदुर्धनुःस्वनैः वचालवसुधा शैलैर्वरजोभिः सूर्योऽभवत्तमः १३ जगाम यत्र तत्रैन्यं प्रलया
ग्निसिवोल्वणं विस्मिता यादवाः सर्वे वभूवुर्वीक्ष्य सैन्यिकं १४ प्रद्युम्नो भगवान्वीक्ष्य सागर
मेद्रवलार्णवं संरुद्धां द्वारकां दृष्ट्वा रथं सामोपमं ददर्श १५ ततः शान्तो महाबाहुः प्रद्यु
म्नस्य सपर्ययाः अक्षौहिणीनां दशभिर्युयुधे माधवेन हि १६ राजा गजैर्युयुधिरे रथि
भीरथिनो मथे हयाहयैः पत्तयश्च पत्तिभिश्चैव सोक्षव १७ वभूव तुमुलं युद्धं सङ्कुलं रोमह
र्षणं नागानां च पत्तीनां च वाजिनां निजैरेरिधा १८ अस्त्राणि शतानि पिविधाः सहसास्त्रैः सम
ताः मर्दयन्तो राजा अत्र कत्रिकुं भगवानतर्यः १९ केचिच्छिन्नकीलहिङ्गणा न्यहीनार्थिव हृदुपु
र्वस्मात तःषान कमसखवीन्त्रिता वाहं शतानि नथरणीगताः २० केचिद्धीकार नर्दतः कौरव्यां गालि
वचिक्षिपुः श्रिक्षिणुर्वीरिपट्टलं नीहावे रथयोधाः २१ भिन्दिताल्लैमुद्गरैः स्वकुठारैरसियष्टिभिः
रुक्मरिकाश्विनिस्तीक्ष्णौ निर्द्विमोधुधुसुके २२ तोमरैश्च गदाभिश्च वाणैः क्षिन्नानि भूतले
नेपेतुर्वीरकाराः समर्चिकाश्च पिनाकिभिः २३ कवंधा स्तत्र वोरते नु पातयंतो ह्या...

१३५
ब॰ख॰
वि॰ख॰
२२

खड्गहस्ताः प्रधावंतो हंतुकामेषु भंजकाः २४ वीरोपविस्तानावीरान्निपेतुश्छिन्नवाहवाः हयोपविष्ट
याः केचिच्छ्राणैः संछिन्नकंधराः २५ विद्याधर्यः सुगंधर्व्यो वव्रिरे त्रिदशांगनाः तान वीरान्पतीन्क्षि
ष्ठौ त्यक्तासंग्रामभूतत्क्षिकिन्नरान २६ ध्वान्त्रापर्यवरः केचिद्युद्धदत्तापसर्वोन्नप नचलेताः पदं हहेम
दामेनगात्रासमालिनः २७ जग्मुः पदं पदं तेवै भित्वा मार्तंडमंडलं ध्यानतुः सिंधुरावेव कुंडलेचन
साद्रव २८ एवं सांबमहावीरैः मर्दितं मागधं बलं दृष्ट्वा पश्यतां तेषां क्रमभतायधात्यभं
२९ केचिद्दैत्यक्षतवर्माणश्छिन्नवायाप्रसहायापरे पलायमाना धावंतस्सहक्तरवड्ग [illegible] छियाए
पः ३० पलायमानं स्वबलं वीक्ष्यतान्मागधेश्वरः धनुष्टंकारयन्प्रासी सांबमभ्येत्यभ्यद्रवत्
३१ स्वं बलं नोदयामास जरासंधो धनुर्ज्यया महामात्याः पुनर्गत्वा कुंभेन गजेंद्रया ३२
सांबसंदेशं संप्रासोदयामसिंधुरपानिर्गतैः वाणैर्विव्याध समरे मागधेंद्रं महाबलं ३३ धनु
र्ज्यारम्भिकल्लोलभीमसंघर्षनादिनी चिच्छेद सा भिर्वाणैः सांबो जांबवतीसुतः ३४ ध
नुरन्यत्समादाय जरासंधो महाबलः धनुः सांबस्य चिच्छेद वाणैर्दशभिराशुतः ३५ ततु
र्भिः सुतुरंगवाहनं त्वाशुकेतुं वर्णसानैः एकेनसारथिं जघ्ने मागधेंद्रो जरासुतः ३६ सच्छि
न्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः पुनरन्यं समास्थाय रथं सांबो महाबलः ३७ गृही
त्वा चापमत्युग्रं तस्थौ कृत्वा विधानतः तद्धनुर्वहुर्णि पानाह सांबो वाणस्तैर्बली ३८ रथस्य तस्य
जरासंधो गजमारुह्य वेगतः वभौ गजे मागधेंद्रो इंद्र ऐरावते यथा ३९ विद्यतः विचित्रांगं
कालांतकयमोपमं सांबाय नोदयामास गजमत्तं भंकुशेनाना ४० गृहीत्वा रथं सांबं कुं
डादंडेन मागसूरट् कुर्वच्छीत्कारविकले विक्षेपनवयोजनं ४१ तदाकोलाहलो जाते सांबसे २२

नाङ्गमैशिल प्रद्युम्नपश्चाद्बलवान्दः प्राप्तो मूर्छां गतः बले ४२ विनाशाय दैत्यकारेण शार्ङ्गं उद्यता-
चलात जरासंधस्यापि गजं मुष्टिना पिवत्सुदेवजः ४३ जघान सा कोचजेन यया प्रोच्चं दधी भूतं
गजो मुष्टिप्रहारेण विह्वलो च समीगतः ४४ जरासंध गजं तां सां जे स्नदर्गुत मिवाभवत जरासंधस्त
तः क्रुद्धो गदा माद्याय वेगतः ४५ गदं तताडु सिंहस्य जनार्दनं दहली तत प्रहारेण हृदा दौनवद्वा
ल मूर्छां गाणत तत्र सहांसमाद्याय लक्ष्म भारविनिर्मितां ४६ सुतानु यर्जुना संयेषु सिंहनादमथाक
रोत तत्प्रहारेण पतितो वृहद्रथसुतो बली ४७ जरासंधः समुत्थाय गृहीत्वा समरोद्गदं विद्धे
परोक्षतो राजच्चाकाशेशत योजनं ४८ गदो पिमागाय नीत्वा भासयित्वा महाबलः विद्धे पग
गने तं वै योजनानां सहस्रकम ४९ आकाशात्पतितो राजा मागाधो विंध्य पर्वते उत्थाय युयुधे
तेन गदेनापि महाबलः ५० तदा सांबः समास्रो गृहीत्वा माध्याधेश्वरं भूमेऽपोषयामास सिंहः
सिंह मिवौजसः ५१ एकेन मुष्टिनो सांबं द्वितीयेन गदं तथा तताडु मागधो राजा जरासंधो युर
णांगणे ५२ मुष्टि प्रहार व्यथितौ गदसांबौ च मूर्छितौ हाहाकारो महानासीत देवानि समांग
णे ५३ रथेनागतदीप्तेन प्रद्युम्नो यादवेश्वरः अद्येोहिणी पुनः प्राप्तो मागधेऽत्यभयं ददौ ५४
जरासंधो गदां नीत्वा लक्ष्म भारविनिर्मितां विरेमे प्रद्युम्नेनायामर एवेश्वरिव प्रभुः ५५ तथा
नगजान्स्वाहीरं श्रु तुरगा ल्लैं ध्यानवह्निना पातयामास राजेन्द्र पश्चानीकमहाराजः ५६ जरासं
धस्य याहैना शापिस्कर्षीत समागता अब्रान निस्मिते वाले रथं दनां करदेनोवलम ५७ प्रद्युम्नो यु
युधे युद्धे निर्भयो यादवेश्वरः निर्घाद्यद्रीनवामेर्थं नुभं काम यन्त्रहूः ५८ तदैव यदुपुं
श्चात्तु बलदेवः समागतः प्रादुर्बभूव तत्रापि हरेयशांशं पत्तां शतां ५९ समागत्य हलात्रे ल
मागधेंद्रं बलेन महता मुसलेनाहनत क्रुद्धो बलदेवो महाबलः ६० शतयोजनपर्यंतं रथास

१३६
ग० सं०
वि० ख०
२३

राजपत्नयः पतिनामित्रसैनिकाः सर्वे वै निधनं गताः ६१ देवदुंदुभयो नेदुर्नरदुंदुभयस्तदा ब
लदेवोपरि तुष्टाः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे ६२ तदा जयजयाकारो यदूनां सबले भवत प्रद्युम्नाद्याश्च ते
तोनेमुः कामपालं गतव्यथाः ६३ उग्रसेनस्तथा राजा ययौ द्वेवलदेवो महाबलः अथ यो द्वारकां राजन्भ
गवान्भक्तवत्सलः ६४ जगाम हे यस्ततो धीमान महदेव उपायनं नीत्वा पुरं मां दुराखे निर्गतः ६५
अश्वानां वृन्दं रथानां च द्विलक्षं हस्तिनां तथा ददौ षष्टिसहस्राणि नगाकार्त्तिकप्रभाववित ६६
ति श्रीमद्ग० सं० वि० ना० ब० सं० जयदेवपराजयो नाम सप्तमोऽध्यायः ११ नारद उवाच अथ कार्त्ति
कीयात्रेत्य फल्गुं स्नात्वा सहैहिकः अन्यान्देशांस्ततो जेतुं प्रस्थानमकरोत्प्रभुः १ कृत्वा जितं ज
गत्सैन्यं दत्वा तं कामपालके उपायनं ददौ सोऽपि वै भयार्त्तः शरणं गतः २ गौतमीतीरसंयुक्तमनुस्रो
तुं गतो गमन ततो भाषी वरधीनी रे... कामसह ३ पार्श्वे राहुः काशीराजो गृहीतो मृगाया
गतः सोऽपि तस्मै बलिं प्रादात् ... तस्य बलं महत ४ प्रद्युम्नः सैनिकैः सार्द्धं कौशलां प्रगतो बली
अयोध्यानिकटे राजन्स्वं दिग्गजैः स्थितो भवत ५ कौशलेंद्रो नग्नजिद्वतु रवौ युगाजैर्बलैः सहायनैः
पं वराविमर्द्दप्रभावविन्त्र ६ उत्तरे योद्धीपतनो नयपालाऽधिपो गतः द्विशालेशो बर्हिलाद
पतेर्वैत बलिं ददुः ७ नैमिषे शोहवे भक्तः श्रीकृष्णस्य प्रभाववित कृतांजलिपुटो भूत्वा ददौत
स्मै बलिं नृप ८ प्रयागं गतवान कार्ष्णिस्त्रिवेणीपापनाशिनीं स्नात्वा ददौ महादानं तीर्थराजप्रभा
ववित ९ गजाविंशतिसाहस्रमश्वानां दशलक्षकं रथानां च चतुर्लक्षं गवां तत्रदर्शार्बुदं १०
हेममालासहस्रायुतं हेमां बरसमन्वितं दशभारं सुवर्णानां मुक्तानां लक्षमेव हि ११ द्विलक्षं नवर
त्नानां वस्त्राणां दशलक्षकं काश्मीरकंबलानां च द्विलक्षं नवकं बलैः १२ ब्राह्मणेभ्यो ददौ कार्ष्णि
र्लक्ष्मीर्षिराजेंद्रविप्रिये कान्यकुब्जपतिस्तत्र पौंड्रको नाममैथिल १३ कृष्णमातुः सोऽपि कार्ष्णि २३

जयाशाशासंकितः प्रद्युम्नं चागतं कन्यां बाले कान्यकुब्जके १४ अथे प्राप्तुर्नृपाः सर्वे दुर्गे दुर्गमहा
बलाः कान्यकुब्जाधिपो वीरो महेन्द्र इति स्मृतः उपदां कंपिलाधीशो ददतुः शंकितो वलि १५
स्य च कालिंग महाबाहो विंदुदेशाधिपो यो विचेलुर्वै दवाः सर्वे भयार्ताः दुर्गमाश्रिताः १६ विंदुदेशाधि
पो राजा दीर्घबाहुर्महाबलाः सोऽब्रवीत्परे संधिं कर्तुं हि तस्य हसायथो १७ दीर्घबाहुरुवाच प्रद्युम्न
वै यादवेंद्रा आगता जयनोदिशं स्मोरणे मे क्रुकन्तां भवे येतु सम्मानसाः १८ सजलस्याधिका च स्य
पात्रस्या स्माद्वैयताः न हवे स्थिं देकोपि वालस्तद्द्रवितिष्ठति १९ नया त्रं शाकलीभूतं तन्मयो हस्ताला
ववे ये कुर्वंति प्रतिज्ञां मे ते भयो दासस्याभिकन्यकोः २० श्रुयं सर्वे यादवेंद्रो धनुर्वेद विशारदाः कथा
पि नारद मुखाच्छ्रुत्वाः सर्वे महाबलाः २१ नारद उवाच सर्वेषां विस्मितानां च प्रद्युम्नो यत्विनां वरः
तथेत्युवाच सहसा विंदुदेशाधिप[illegible] २२ दीर्घवेशो भुवि स्याप्य गुणं च ध्यात्वा तं तं गुणे च ध्या का च
कुंभं सजलं पश्यतां सतां २३ धनुर्गृहीत्वा त[illegible]धाणं कालिंगः समादाय कांचपात्रं शरोभित्वा
तस्यो मध्ये ऽ ईति स्मृताः २४ एकतो मुखयुं स्वाम्भोर निःसृत्य विवांबुदे कांचपात्रे च भोवाल सद
[illegible]भवत २५ नयात्रं शाकलीभूतं त्रिकुशस्य फलेन या न वालन एकं पनं च विंदु [illegible] नाम
वत २६ प्रद्युम्नो भगवान्त्वाणं द्वितीयं संदधे पुनः सोपि सर्वं समुत्सृज्य ततस्तस्यो विदेक्षवाट २७
साम्बोपि धनुरादाय बाणमन्यं च समादधे कांचपात्रं च ते भित्वा तस्तु स्वर्गा ईति स्मृताः २८ युयुधा
नो धनुर्नीत्वा बाणमेकं समाहितः सर्वेषां पश्यतां तेषां पात्रं हस्ती विभूव ह २९ उद्धवे केऽर्जहस्तुः सर्वे
यादवाः ऽपरे सैनिकोः स्वं महान्वाणपाणीह कार्तवीर्यार्जुनो यथा ३० सुर्जुनो भगवांस्तेनाश्चि पु

स्वर्गोह्रदाभवत् द्रोणो भीष्मसोमदत्तौ कर्णो जामदग्न्यश्चवावदन् ३१ अन्ये पात्रेस्माध्यायन्निकृष्णोथ
त्विनोंवरः अथोगात्वाप्यतं हृष्टावुभौ विद्धेपलाशुवात ३२ सोपिपात्रतलेभित्वा तद्रोहीनिसृतः त
त्पात्राद्यस्यैवोर्ध्वे व्याप्य पाथस्तमंबरे ३३ दीप्तिमान्यनुरायध्यवाणमेकं समादधे सोपिकपात्रत-
लेभित्वा बाणमुनुत्सृज्यवायुतः ३४ तानुद्धयित्वा चपकाष्ठां पुनस्तस्मिन्समाश्रितः गतागतेनया
वद्दैविंदुस्त्रावोपिनाभवत ३५ तदावीरान्सुतेसर्वेहायुताध्विनितकादिनः आनुर्थनुः संगृहीत्वाभिं
दन्मीलतलोचिनः ३६ अपवाद्विद्धेपनाकांतेसर्वेशांपपातांसतो सोपिपात्रेतद्यभित्वापात्रेकृत्वा
द्यायेमुखं ३७ पुनरूर्ध्वमुखंकृत्वान्तस्योत्तरार्द्धगनि सृताः बाणवेगेनतदपिविंदुस्त्रावोपिनाभवत
३८ तत्पात्रेसकलीभूतेतदूतस्तिकाभवत एवं श्रीकृष्णपुत्रायेप्रद्युम्नादसमहारथाः सर्वेतेवि
विद्युःपात्रेजलस्त्रावोपिनाभवत ३९ विदुद्देशाधिपो राजादीर्घवाहुः सविस्मितः तेभ्योदात्क-
न्यकाःस्वस्वाप्रद्युम्नादसुलोचना ४० तेषांविवाहसमयेतोरवमे थीनकादयः वेदुर्जगुः सुप्तवौपवीः
नन्तुःस्वाप्रनोनाल्मः ४१ तेषामुपविष्टेवाद्येजयध्वनिसमाकुलाः ववृषुः पुष्पवर्षाणिव कुः-
सुमांशोदिविस्थिताः ४२ राजान्यासीतहृत्साग्निहृत्यानामबुद्धेतयोदमालद्धेरणानावदासीनाम
वुद्धेतयो ४३ पौरिकानांचतुर्लक्षंपानिवर्हदशोत्र नाःप्राद्दिणोद्रविवतींवभौकार्सिर्यहृत-
मः ४४ श्रीविवाहमनुज्ञाप्यसिद्धयान्मयधौततः निशयाध्वपतिर्वीरः सेनजिन्नामसेदिल ४५
उपायनंददौसोपिप्रद्युम्नायमहात्मने तपासिभद्गापयेवतीः श्रीकृष्णस्ये स्नोहवितिथ्यः ४६ सत्याशाल
बलेहत्सेनोहरेःसुतं माधुराननसूनसेनांसुमध्यनपामःसरेसेनिकाः ४७ सिंजनैः सज्जितःका-

स्त्रीभिर्मुखमाघ्रायपयौ पुनः ततः प्रदक्षिणीकृत्य मथुरां सर्वतां किल ४८ गोपालगोपीयशो॰
दावंनंदराजे व्रजेश्वरे वृषभानूपनंदांश्च नत्वा कार्ष्णिर्वभौ नृप ४९ बलिं च नंदराजाय दत्वा
दत्वा पुनः पुनः स जितः कतिपयदिनैः स्थितोऽभूद्नंदगोकुले ५० इति श्रीमद्गर्गाचा
र्यसंहितायां श्रीविश्वजितखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कंसपत्नीकाशलोत्तरगयालवैशा
लनैमिषकारूषपांचालकान्यकुब्जकांपिल्यविजये इति प्रद्युम्नपुत्रनंदगेहगमनविजयो नाम
ष्टमोऽध्यायः १९ नारद उवाच अथ कार्ष्णिर्महाबाहुर्यादवैर्वाहिनीपतिः समन्वितः नाद
यन्दुंदुभीन्दीर्घान्वेगात्कुरून्ययौ १ विंमतियोजनानांतम मार्गदीक्षां कृत्यतत्स्थले तस्यौ तच्छि
विरामत्रं च बभौ स्त्रोतोऽद्भुतं यो योजनं २ पंचयोजनमाश्रित्य तत्स्थले राजपद्धतिः ध्वजाज्ञानां च॰
वेश्यानां प्रापणानि सहस्रशः ३ ततो रत्नपरीक्षाणां वस्त्रव्यापारकादिनां कंचुकाकारा
पयकाश्च रंगकाराः कुलालकाः ४ कंटकाराः स्थूलकाराः पटकाराश्च ये वरा कटकारा॰
श्चित्रकाराः पत्रकाराश्च नापिताः ५ वर्द्धकारा हेतिकाराः पल्लिकाराश्च सीलियनः लाक्षाकारा मालि
नश्च रजकास्तैलिनस्तथा ६ तांबूलसौगंधिनस्तत्र श्वित्रकपाषाणकर्मिकाः स्वर्णभंजिकराः तत्र काचभे
दिनपटवः हि ७ मुक्तादीनां च रत्नानां सूक्ष्मालांरत्नवेधिनः एते कारुजनाः सर्वे हट्टं सप्तले राजपद्ध
तौ ८ क्वचिद्दानुमतीलीला पैद्भ्रजालविधायकाः क्वचिन्नटाश्च नृत्यंते युद्धं भाल्लूकयोः क्वचित ९
क्वचिद्वानरीलीलां डमरुवाद्यसंयुता गायंति कुत्र चिद्राजन स्रुतमागधवंदिनः १० वारां
गनाश्च नृत्यंति भ्रूक्षेपैः कटाक्षनिर्भृताः हिरण्यैः षोडशभांडैर्गावैर्हस्तैर्दंतैर्व्यधात् सान्मनः ११ तं दृ

१३९
गः सं
वि॰ खं
२५

नामयिहेनानां महातेका जाह्नये बालनेसंभ्रमोपेतं विह्वलेस्त्रुजनैरभूत १२ विदुरद्रुर्जनाः
सर्वेगृहेष्ठ्यातितागीलाः कोलाहलोमहानासीद्गेहेगेहेजनेजने १३ वीर्यसौर्यजलोपेताः
कौरवाश्चक्रवर्तिनः आहमुद्रहितीमोंह्याजातास्तत्र्यसंकिताः १४ प्रद्युम्नप्रेषिताः साह्ला
उद्धवो बुद्धिसत्तमः कौरवेंद्रपुरं प्राप्तो धृतराष्ट्रं ददर्शह १५ मदच्युतामत्तमृगेन्द्रयस्यहंतिनोंकस्तू
रिकांकुंकमगं॰ दुस्तालिनं सिंदूरकस्तूरीस्फुटकर्णताडितैः षडुंत्थ्रिभिर्मंडितमंदिराजिरं १६
यंभीष्मकर्णगुरुशल्यकृपैः सुभूरिवाल्हीकयोमयशकुनेः सहसंज्योन दुःशासनेन विदुरे
ण चलद्रौणिना दुर्योधनेन च कृतवीतुन सोमदत्तैः १७ श्रीयज्ञकेतुसहितैः सहितं नृपेंद्रैर्लीला
तपत्रस्तिवामरहेमपीठैः संसेवितं परिसमेत्यगजाह्वयेशंतस्योद्धवः प्रणतआहिकृतांज
लिस्सं १८ उद्धवउवाच श्रीप्रद्युम्नेन कथितं शृणु राजेंद्र सत्तम उग्रसेनः क्षितीशोस्ति यादवेंद्रो
महाबलः १९ विजित्य नृपतीन्सर्वान्राजसूयं करिष्यति प्रेषितस्तेन तेनाभिप्रद्युम्नो कार्ष्णि
णीसुतः २० जेतुं महोद्भटान्वीरान्जंबूद्वीपस्थितान्नृपान् चैदयशाल्वअराहेयद्दंतवक्त्रा
दिभूपतीन २१ विजित्यचागतः कार्ष्णिस्तस्मैयच्छबलिं बहु उग्रापनेवदानव्यैवंभूनो
मेवकामया २२ माभूतकुत्रुणोवस्मीनोकल्लिर्नौदेहुर्विष्यति तेनोदितं मेकथितं तत्वाम
स्वनृपेश्वर २३ कृतस्याहिनदोषः स्यात्वयोक्तंयद्धामितत २३ नारदउवाच तच्छ्रुत्वाकौ
रवाः सर्वराजन्यं जातमन्यवः वीर्यसौर्यमदोन्मत्ता [illegible] द्राऊचुः प्रस्फुरिताधराः २४
कौरवाऊचुः दुरत्ययाकालिगतिरहोचित्रमिदं जगत् किंहोपरिप्रधावंति शृगालाहु २५

र्विलम्बने २५ अस्मात्सकर्म्मणांस्तत्र तत्रास्माद्जनन्यापालनाः द्वारस्थाने प्रतिकूलाः स्युर्दैत्यस्थाने
फलिनो यथा २६ वृष्णयो यादवाः सर्वे युग्यविरुद्धचेतसः तेनैव प्रापमनं कर्तुं प्रवृत्ताहितगत
क्रियः २७ उग्रसेनोल्पवीर्यश्च अंबुद्वीपस्थितान्नराधिपान् विजित्याह्वौ बलिनो त्वा राजसूयं क
रिष्यति २८ यत्र भीष्मश्च कर्णश्च द्रोणोऽर्जुनो दुर्योधनादयः तत्र त्वं प्रेषितो मंत्री प्रद्युम्नेन कुबुद्धि
ना २९ तस्माद्यात पुनीशत्रौ न्याय्यं वै जीवनेच्छयाः न चेद्यास्यथ वाः सर्वे त्वयात्मीयमहासदने ३०
नारद उवाच इत्थं श्रीकृष्णस्य विप्रस्वैः कौरवैः परिभाषिते श्रुत्वोद्धवः सांबसारथिप्रेत्य सर्वमु
वाचह ३१ कौरवोक्तं वचः श्रुत्वा प्रद्युम्नो यदुपुंगवः प्रतिमाजुं हे वहीत्वा रोषात्सखुरि
तायस ३२ प्रद्युम्न उवाच कौरवमुत्तनापित्याभिवंदनसम्पद्योद्धतान् कारणं स्त्रीद्वेषे प्रणायो
जीतिपमेदंमहिज्जानिह ३३ यदूनां सैन्यचक्रेण भुवलेयो नश्यस्यति कौरवेभ्यो पितृपुमान्ये
तुर्मा तु नं बोरसः ३४ नारद उवाच तदैव यादवाः सर्वे भोजवृष्ण्यंधकादयः राजाज्ञयं यद्युः से
न्यैः राजन्संजातमन्यवः ३५ इति श्रीम॰ कु॰ वि॰ ना॰ व॰ कुरुदेशागमने कौरवोपाख्याने ना
मैकोनविंशोऽध्यायः १९ नारद उवाच तदैव कौरवाः सर्वे निर्गता दीप्तमन्यवः स्वैः स्वैः
र्दलैः समायुक्ताः योद्धुं प्रद्युम्नसन्मुखे १ विजयार्थं राजसंयुक्ताः रत्नकंबलमंडिताः गजाः स
हस्रसहस्राण्यानि प्रयुः स्वर्णशृंखलाः २ मल्याख्यमहावर्तसंवर्धध्वजिकाविशणीर्णांगजाः स
हस्रसहस्राणि तु तुभौ नं विनिर्गताः ३ राजवाहाः सहस्रैर्लालोहकंचुकमंडिताः स्थिरस्त्र

१३८ गा.सं. वि.ब. २६

मौलिसंयुक्ताः स्वलंकृता विनिर्ययुः ४ हेमकंकणकेयूरकिरीटस्वलकुंडलाः गजस्थाः सुद्धि
लंकृता निर्ययुः स्वर्णकंचुकाः ५ पीतकंचुकसंयुक्ता निर्ययुः स्त्रीषशालिनः गजस्थाः सुद्धि
लंकृताः संग्रामे लब्धकीर्तयः ६ रथस्थाः केचिद्रत्नभूषणभूषिताः रत्नकंबलसंयुते
गजेन्द्रे विनिर्गताः ७ कस्मांबरधरा नानागोहस्तिरत्नसमावृताः केचिच्चक्रुल्लांबराः केचिन्नि
र्ययुः पाटलांबराः ८ रथेषु सुहेमपीतस्याभेमृगेन्द्रध्वजशोभितैः पतत्पताकैः रत्नाढ्यैः निर्ययुः को
टिशो नृपाः ९ अश्वैर्गोर्गोभिः सैन्धवैः सुचंचलैः स्तुरंगैर्नृपाः मनोजवैः स्वर्णभूषैर्निर्ययुः शंखसं
स्वनाः १० सामंता निर्ययुर्वीराः लोहकंचुकमंडिताः विज्ञायवत्समारराजकन्यांकुलायुद्धशालिनाः ११
जग्मुर्यशः कौरवाणां हृतमायायवंदिनः भेरीमृदंगैः पटहैः रानकैर्युद्धकैः स्वनैः १२ गजेन्द्र
ध्वजसंयुक्तैः शुक्लवाहनियोजितैः ध्वजनेर्वजदंडैः सुचामरैर्दोलराजनैः १३ सुतुर्योजनमा
लेन चंद्रमंडलचारुणा छत्रेण मंडिते राजन्निंद्रदत्तमनोहवे १४ दुर्योधनो वभौ सैन्ये महति
स्यंदने स्थिताः नथान्ये धार्तराष्ट्राः सु स्वे स्वे स्यंदने स्थिताः १५ चतुर्योजनमात्रे सुकृक्षैर्मुक्ता विहंग वि
भिः सरथेनातिभीष्मेण कृपेण गुरुणा सह वाल्हीक कर्णशाल्यैः सुसोमदत्तेन धीमताः १६
स्रस्रस्त्यामना च यौध्येन लक्ष्मणेन नयनुषमता शकुनेन च वीरेण तथा दुःशासनेन च १७ सं
ज्येन तथान्द्राणि भूरिश्रणा यज्ञकेतुना सुयोधनोऽन्वयैः रेजे यथा शक्रोऽमरकृत्संगैः १८ दुं द्रु
प्रस्थात्यांडुपुत्रैः प्रेषितं हतिबाह्ये तदैवचागतं राजन्कौरवाणां सहायकृत १९ स्वसौहि
णीभिः षोडशभिः कुरूणां च बलं तां तदा व चालभूर्दिशो नेदु रजो व्याप्तं नभो भवत २० ता

रक्तैर्वव मोहैर्न्यो हर्य्यो राजा चरमखेरतुभिः अंधकारो ह्यभूद्भूमौ देवाः सर्वे प्रशंकिताः
२१ यत्र तत्र राजानो च नोदनाभिस्तु भूरुहाः निपेतुस्तुरगैर्वीरैः व्याप्तं भूखंडमंडलं २२ सो
नाकुलश्रांत्वसीनां पृथपृथक् च परस्परं तीक्ष्णैः शस्त्रैर्युध्यमाना मत्तमत्तंगजर्लौलयि २३ हयाहये
विमान्स्तुभैरथिनो रथिभिः सह पत्तयः पत्तिनाश्चवक्ष व्योपतनयः पतिभिर्भिये २४ महामात्यैर्म
हामात्याः सूतैः सूतानपेन्दपः पृथपृथक्कोपसंरब्धाः सिंहैः सिंहाश्चवीजसा २५ स्वकैः कु
तैः शक्तिभिस्तुमल्लैः पट्टिशामुद्गरैः गदाभिर्भुशालैस्तु क्षेपणीभिः परैर्भिंदिपालकैः २६
शातघ्नीभिर्भुशुंडीभिः कुठारैस्तु स्फुरत्प्रभैः छिन्नभिन्नाः पतन्तिस्म शरैः सिक्तो निमूर्छि
ता २७ बाणांधकारे संजाते प्रवृत्तो यन्निर्मोवरः दुर्योधनेन पृथुयेयनुष्टं कारयन्मु
हुः २८ अनिरुद्धस्तु भीष्मोण दीप्तिमांस्तु कृपेणवै भानुर्द्रोणेन सांबस्तु वाल्हीकेन
महात्मना २९ प्रद्युम्नः कर्णेनवायुधान्यहह द्वानुः शाल्वेन वै चित्रभानुर्हरेः पुत्रः सोमद
त्तेन धीमता ३० अश्वत्थाम्ना च कस्त्वैवनाथोऽस्यो वमेथिलं पुष्करो लक्ष्मणेनाथ श्रुत
र्योधन सुतेनवैः ३१ वेदवाहुः कृपसुतः शकुनेन महामृधे दुःशासनेन समरे श्रुत
देवो हरेः सुताः ३२ तथाहि युद्धे युद्धे च संज्ञेन सुनंदनाः चित्रसेनबादः साम्रातकृतव
र्मा च भूरिणा ३३ अक्रूरो युयुधेराजन्नाक्षवेयशकेतुना प्रवंपनस्तु रंगेंद्रवभूवत्नु
मलेमहत ३४ कार्ष्णिर्विलोद्भयानुभद्रयोधन बलं महत बाणसंघेन वाराक्षैर्दंड
याव यथाणैर्व ३५ वालत्रंभिन्नकुंभानांक रिणांप्रपतनेति सात भुक्ताफलानिरे

१४०
ना: सं नुः कौरवश्रेष्ठो नाराचान्वत्र ३६ बाणैः संपातयामास रथिनः सारथीन्रथान् महाभुजे मे रुधिरैः
दि. ष. द्रवेगैर्वीतोयथातद्भुत ३७ दुर्योधनः पुनः सांबं कवचे सायकान्दश निचखान स्वर्णपुंखा
२१ न्नित्वा वमितनौ नाराचान् ३८ सहदेवं गणपद्मैः सह सांबानश्ञानहः स्थितं तु द्रबाणसातकैः
कोदंडं सगुणं परं ३९ सांब राजेन्द्र महावीरो द्रुतवान्तु स्तौ वली प्रद्युम्नं रथं त्यक्त्वा ह्यान्यमा
रुरोह सत्वरं ४० कवचं स द्रुतं ययुर्नीत्वा सज्यं कृत्वा विधानतः ४२ एकं बाणं समाधाय कर्णं
तं लक्ष्यकर्षे ह भुजदंडस्य वेगेन तद्भुये निचखान ह ४३ गृहीत्वा तद्धयं बाणो भ्रामयित्वा द्रुती
इयं आकाशात्पातयामास कमंडलमिवार्भकः ४४ पतनेन रथः संयमश्चूर्णीभूतो वभू
व ह सन्नोतास्तु हयाः सर्वे पंचत्वं प्रापुरग्रतः ४५ अन्यं रथं समास्थाय धार्तराष्ट्रो महाबलः
प्रद्युम्नं ताडयामास दशभिः सायकैर्मृधे ४६ तैस्ताडितो हरेः पुत्रो माला हृतद्धव द्विपः क्रो
धदत्ते च कोदंडे तस्थे कं बाणमादधे ४७ बाणस्तु रथं नीत्वा यावत्सा बाणन्निर्ह्नो तु रे नावद्वा
लोहितो यो धितं गृहीत्वा ययौ त्वरं ४८ तावत्तनीयः संप्राप्तो नीत्वा तं सिंदिराज्ञि वे हनवा
हस्मीवेव स रथं सास्वसभृथं ४९ आकाशात्पातयामास पद्मकोशमिवानिलः वा
लोहितं पातयित्वा रणे कार्ष्णिः समाययौ पतनेन विशीर्णी भूते नारङ्गवनदूषः सुयोधनो
मूर्छितो भूद्धः मनकुण्येस्तु स्वान ५१ इति श्री मन्नु. वि. ना. व. कौरवयुद्धवर्णनं ना
म विंशोध्यायः २० नारद उवाच दुर्योधनेगते तत्र हाहाकारो महानभूत नदा देववृ
तो भीष्मो गांगेयः प्रययौ त्वरं १ पश्यतां पश्यतां तेषां धनुरूहं कांश्च यन्न तु कृः भस्मीकर्तुं २१

यद्बले वनेवह्निरिव ज्वलन २ सर्वधर्मभृतां श्रेष्ठो महाभागवतः कविः वीरः श्रेष्ठो ग्रणी
येन रामोऽपि युधि तोषिताः ३ शिरस्त्रीनु कुरुटीनौ वहित मम शूरः पिता महः यस्याशोरुण वर्षाभि
युद्धं तं विचरन वलात ४ बालैर्निपातयामास हानिकर्तुस्य वलं महत कविनाश्छिन्नब्रह्मास्त्रोहयम्
जैमिन्नकं धरः ५ खङ्गहस्ता भीष्मबालैः यत पोथितिह्विया भवत रणाशुरुणैश्छिन्ना तज्जाता हतस्तता
श्च नायकाः ६ अथो मुखा ऊर्ध्व मुखाश्छिन्नपादान्तरपातजः खङ्गहस्ताथ तुर्हस्ताः पतिता
श्छिन्नवाहवः ७ केचिद्वै छिन्नकवचा निपेतुर्भूमिमंडले अश्ववीरे रथैर्नागैः पतितैः स्वलं
भूषितैः ८ युद्धमंडलमारेजे वनं वहैर्द्रुमैर्यथा मावद्दं मागालके शाय्वजवस्त्राः कविदिना
९ रथांगा कुंडलाराजन्महाम्भारीव भूर्वभौ ततजस्रवसंस्तूता रणाप्सेनव वाहिनी १० आयता
भून्महाद्युर्भान नैवेतिरिणीयथा कुष्मांडोन्मादवेताला नदंतो भैरवं स्वनं ११ हरमालाश्चमा
गात्यजगृह्णुर्नरशिरांसि च रथेनातिपताकेनातिकण्ठोयल्विनो वरः १२ स्वं वलं पतितं हृष्ट्वा
प्रागाद्भीष्मस्यसमहान मल्लयाधिंमहावर्तं भीमसंग्रहर्षनादिनी धनुर्ज्यातस्य चिच्छेद वाणे
नैकेन फाल्गुनः १३ तीक्ष्णायातुंडया राजन नगारूदुः स्मायैरणीयथा भीष्मोन्यं धनुरादाय सज्यं
कृत्वा तदात्मवान १४ हर्षेश्छत्रं पमयतां नत्र वृत्तस्यास्त्रं हं दयेमहे ततः पांडुश्चक्रे तेजाः प्रचंडवीर्य
मायवः १५ स्वबलस्यापि रक्षार्थं हस्त्रमास्त्रं हं दयेस्वयं इंद्रस्यावृत्त्य संक्रम्यो युधि पातो परस्य
रम १६ त्रीँल्लोकान्दहती ऋद्धे येऽनि कण्ठरक्तेजहावह गांगेयस्यापि कोदंडं तेन छिद्वैरणे पहतमः
चिच्छेद सायकैः सूर्यो नीहारमिव रश्मिभिः भीष्मो वा हीत्वाधगामीं लद्धभारमयीं दृष्ट्वा

१४१
ग॰ सं॰
वि॰ ष॰
२८

१८ साम्बं हि लोहदंतिकः ह्वायसिंहनादं तदाकरोत गदाही त्वा वामहस्तेन तं बकृत्वा न्निवपत्रगी १९ प्रद्यु
म्नो भगवान्साक्षात्साम्बं हि लोहदं गदं हृदि गदाप्रहारव्यथितो मूर्छितः पतितो रणात २० वभौ हृर्यो
यथा कामगा ड्रंगे पोन्मयमंडले कृपाचार्य्यपीतत्रैवानिकह्वायमहात्मने २१ शक्तिं चिक्षेप सह
साक्षात्प्रस्फुरितां परः दीप्तिमान कृष्णपुत्रस्तु पशि विचिच्छेद तां नृप २२ खड्गेन सितधारेण कु
वाकेनैव मित्रतां द्रौण्याचार्यो महाबाहु भीन्नृप विरुषोन्वितः २३ चिक्षेप पार्वतं चाथ तस्थ नुरुद्धं
कारयन्मुहुः पतंतं पर्वतं व्योम्न मुष्टिना चूर्णयतं द्विषद्बले २४ तेषां पातेन राजेंद्र हाहाकारो महानभू
त नदावह्नेः स्मृतो भानुर्दीप्यमानः समादये २५ तद्ध्वातेन्ना द्वयः सर्वे उद्विता ह्यभवद्रणान २५
वाल्हीकस्तु तदा क्रुद्धो ब्रह्मास्त्रं संदधे ततः भस्मीभूतं बलं जातं वह्निनेव महद्बले २६ पार्जन्य
मादधे तत्र सांबो जांबवतीसुतः तेन शांतिं गतो वह्निर्जातेनैव त्वहं हि मतिः २७ कर्णस्ततो मधुं हि
त्वा सांबो परिरुषान्वितः जघान बाणविंशत्या गजं जिव वज्री २८ तद्धनोः सरथः सांबोव
भ्रामवाहिकां स्वयं क्रोशं पुनः प्रपतितः किंचिद्व्याकुलमानसः २९ पुनर्वीर्यं समादाय रथस्य
त्का समेत्य सः ततस्तु गदया कर्णं सांबो जांबवतीसुतः ३० गदाप्रहारव्यथितः पतितो यदि
रणीतले मूर्छां प्राप रणे राजन् कर्णो वीरो महाबलः ३१ सांबो पि स्वयं धनुर्नीत्वा रथमारुह्य
वेगतः शल्यं जघान विंशत्या सो न ददते व पंचभिः ३२ द्रौणिश्च दशभिर्बाणैर्योधं पोतु सायकैः शतद्रु
लक्ष्मणं दशभिस्तत्र साकुनिं पंचभिस्तथा ३३ दुःशासनं च विंशत्या विंशत्या संज्येष्ठ एक भूरिं
बाणसाते राजन्यज्ञकेतुं सितैः सितैः ३४ बाणैर्जघान समरे गजजन्नवबल्ली दशभिर्द्दश

भिनेत्तदनेकैः केकेनगजानहयान ३५ पंचभिः पंचभिर्वीरान्बाणैः सांबस्ततानदद वीद्यजांब
वतीसुनोः सांबस्यकरलाघवं ३६ स्वपक्षे सैनिकाः सर्वे विस्मयं परमं गताः तदा भीष्मः समुत्थाय
गृहीत्वा धनुरुत्तमं ३७ चिच्छेद दशभिर्बाणैः सांबकोदंडमुत्तमं भीष्मो महाबलो वीरो द्रोणाचार्य
स्सहायकैः ३८ कर्णस्तु योधयद्बलेन तु श्रीनेपञ्चागुणैः दुर्योधनः पुनर्योद्धुं रथमारुह्य मानद ३
९ सहजौ हि लक्ष्मीमिर्दशभिर्निक्ष्य ज्ञापयौ मृधे देवो पुराणो पुरुषौ तदाविर्बभूवतुः सखिल रामकृष्णौ
सुवर्णतालध्वजशालिया नौ सद्यो समयंतौ दधितौ दिमसौ ४० तदा जयारावसमाकुलः सुराः गंध
र्वमुख्याः सुजगुर्मनोहरं सु.वानकां दुंदुभयो विनेदुः श्रीलाजपुष्पैर्ववृषुः प्रवञ्चियः ४१ तद्वैवनेमु
र्देवः पप्रेस्वसोदुर्योधनो [illegible] घ्राकुन्दवसम्मुखं वतः विधाय सत्वाणिद्दुर्बलिपवं सर्वे प्रसन्नाः स प
तेहस्तः संपुष्टाः ४२ प्रद्युम्नमुख्यान्वस्तुतान्क्रोधं कृतान निर्भर्त्स्य गाभिः परमेश्वरो हरी प्रणम्य दे
वव्रतमुख्य कौरवान्समेत्य दुर्योधनमब्रवीत्तुतः परी ४३ श्रीरामकृष्णाव्रवतु राजन्यदैः किं
लबालबुद्धिभिस्त्वन्नवृद्धत्वं तं नाम भवद्गुर्मनाः स्वतः पदातु किंचित्यक्त्वं सकीर्तिर्मानौ भवतानदप
सवर ४४ नाभूत कुरूणं भुवि पादद वानांकदापिकिंचित्कलिवेव राजन हं वयि नेज्ञानयपवहर्वे
निद्योलवस्वां तउत्तरस्य यार्थाः ४५ नारद उवाच ॥ इत्युक्तैः कुरुभिः शास्त्रद्रामकृष्णौ सुरेश्वरौ
प्रद्युम्नाद्यैः स यदुभिर्जग्मतुः मैथिलेश्वर ४६ इति श्रीमद्गु. वि. ला. व. कुरुदेशविजयो लक्ष्मीको
रवमेलनं नामैकविंशोध्यायः २१ नारद उवाच दुर्योधनं सांत्वयित्वा तानुजं कुरुभिः स्व
हे जग्मतुः पांडवानद्द्रष्टुं इंद्रप्रस्थं महात्मनौ १ इंद्रप्रस्थागतौ राजन्नागतौ युधिष्ठिरः भ्रातृभिः

१८२ स्वजनैः सार्द्धं नेतुं कृष्णं समाययौ २ तं स्वकं कुसिनाद्येन वृस्तन्नोषेलवेलुभिः पुष्पवर्षा प्रकुर्वद्भिर्विद्व
गा॰ सं॰ प्रस्थनिवासिभिः ३ रामकृष्णौ परिष्वज्याथो भूपो राजा युधिष्ठिरः परमां निर्वृतिं लेभे योगी वानंदसंप्लुतः
वि॰ ख॰ ४ प्रद्युम्नाद्याः हरिसुताः प्रणेमुः श्रीयुधिष्ठिरं पद्मकुंकुमशालीतेषां यसाभ्यां चाभिवेदितः ६ परिपूर्ण
२९ तमौ सार्द्धं रामकृष्णौ सर्वयंहरी अथेस्य वृष्णायंदपतिर्हरिदासेन सत्जितो ७ प्रस्थाप्य यदुमुख्यांश्
च प्रद्युम्नादीन्महैनिकान समग्रांजनातीं जेतुं चाज्ञां दत्वा विधानतः ८ मिलित्वा सानुजं यत्सर्वे
सो भक्तवत्सलौ प्राविशज्जनसहितौ स्वपासौ मनोहरौ ९ इत्थं श्रीकृष्णचरितं मयाते क
थितं नृप चतुःपदार्थदं नृणां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १० बहुलाश्व उवाच कृष्णस्य लीं गतेकृ
सेन बलेप्रकथीतने ततश्च कारकिं सार्द्धान मयुंजो भगवान्हरिः ११ अद्भुतं तस्य चरितं पुण्य लीय
मनोहरं श्रुतानाम दिष्टमतानां जिज्ञासूनां पुनातु किमु १२ अर्थार्थिनामर्थदं सदा तीना मार्तिना
मानं चतुर्विधानां जीवानां सर्वपापप्रणाशनं १३ ● कृष्णं दिग्विजयं कृत्वा हि गजाह्वयेह्रि ःकृ●
तः प्राजगाम पुनः सैन्यैर्वदन्मे वद तत्वतः १४ देवर्षे त्वं हि सर्वज्ञो भगवान् सर्वदर्शनः श्रीकृष्ण
स्य मनः सर्वं तस्मै तेह रये नमः १५ नारद उवाच साधु पृष्टं त्वया राजन्न्यन्न्यस्तेतत्प्रभाववित् श्री
कृष्णचरितं श्रोतुं पात्रं त्वमसि भूतले १६ कृष्णे याते जातशत्रु राजार्थैस्तैर्हतान्नृप शत्रुभ्यः शंकि
तः कार्ष्णिः प्राद्युम्नो गुकिरीटिनं १७ प्रा[illegible]कार्ष्णिं यंतु श्रोह्यः फाल्गुनेन सह संमंन्नृप विकर्षन्ना
हनीं सेनां त्रिगर्तानप्रवयौ त्वरं १८ त्रिगर्ताधीश्वरो यन्वी[illegible]नामी तेनशंकितः उपायनं ददौ तस्मै प्र
द्युम्नाय महात्मने १९ विराटेन नृपाराज्ञा सत्जितो यादवेश्वरः मत्स्यतीनदीं स्नात्वा कुरुदेवे दर

दर्शिह २० इष्टूदकं विद्रुमरस्त्रितकृपं तु दर्शने स्नात्वा सारस्वतां न्यागाद्दत्वा दानान्यनेकशः
२१ सारस्वतानृपो राजा कुशांबो नदहोबलिं कौशांबीं नगरीमेत्य तु योधनवशानुगाः २२ बाह्रु
कंखो देसलः सुदेसस्य बाह्रदेहस्य वीर्यवान सुबाह्रस्य कतुमस्य भद्रबाह्रस्य लयापराः २३ बाह्रवे
दो विबाह्रस्य द्रपमम्मलया कल्कि सेनीनंदनाद्योते प्रद्युम्नेन प्रणोदिताः २४ सिंधुदेशाह्रयानूठाः
सर्वेषां पश्यतां जाताः कौशांबीं नगरीमेत्य चक्रुर्नानावधुर्दिनं २५ बालैः प्राहादसीस्वसाध्वज
कुंभादितोलकाः सुवर्णभूतानि पेतुः कोलंकाहालायपशानृषीः २६ बालानां यकारे चक्रुते कल्किसेनी
नंदनैर्यदा तदोपायनयालिः सनेकुशांबो नृ निर्गतः सुसाव २७ कृतांजलिः संवनाविदत्वा तत्सेव
हिंस्त्रक जगोपनगरीं राजा भ्यानीं भविह्वलां २८ तदोवहीवीरपतिः सुदेवस्याभीरनाद्योपवि
चित्रनामा विश्रांगदः सिंधुपतिर्महौजाः काश्मीरयांजांगलपान्तु नेहः २९ लाद्दैस्थरोपर्वपा
तिर्विजोजगाधारमनुस्योपि सुयोधनस्य वशोह्वियिताः सेपि भाक्ति लौते दत्त्वा बलिं नेमुरतीव कल्किं
३० पयोकाल्किर्महाबाहुः स्वसैन्यपरिवारिताः अर्बुदानल्लिक्कदेशांस्तु जेतुं कल्कि विनिर्गतः ३१
कालस्यापि सुतस्सुद्वोपवनेंद्रो महाबलः कालसिहसमागतं फलत्वा मन्युस्वात्कोपिसर्जिताः ३२
पितरंतुः सुतंहत्वा पश्यामा पथ्विति पितुः उत्थं विवाणमनसा सोल्ले क्कानांदमाकोटिभिः ३३ मद
च्युते प्रोन्नतंते गजमानं हुक्कारकहहकु निर्दयोसमसुरवे योद्धं प्रद्युम्नस्य महात्मनाः ३४ आगतांम
हतींसेनांसितवालप्रवर्षिलीं चेतु प्रणोदितां दृष्ट्वा प्रद्युम्नो वाक्यमब्रवीत ३५ प्रद्युम्न उवाच
हेनां सत्वापिवसुंडस्मीरस्तु समहितंस्मीरः अग्नेष्यतेतसर्वलोकरिष्यामिय्वजापतिं ३६

१८३
ग॰पी॰
द्रो॰प॰
३॰

ब्रुर्यैस्वादिनी विह्लेदसंअनीज्ञिस्तोभीकत्मा
भ्रेवपञ्जगीं९६ विमत्तः स्वमर्की नीत्वा स्तुरं तेव

नारद उवाच एवं कार्ष्णिर्वदत्याशत्या लुलोकानरथ्वजः एको विवेश गांडीवी यनुःसंका-
रयन्मुहुः ३७ वीरान रथान गजान स्तान्समुखस्य पत्तिथाकरोत गांडीवमुक्ते विशिखैर्गां-
डीवी रणदुर्मदः ३९ केचिच्छिन्नभुजाः पेतुः शक्तिखड्गर्षिपाणयः छिन्नपादाश्छिन्नमुखाः
केचिद्धीनाः सकंचुकाः ३८ उत्तुः करिणोपुत्रे भिन्नकदास्मु समन्ततः गतहंटाः समुद्धीजः
पातयेतः करेर्जनान ४० जिष्णुबाणैश्छिद्यमानै वीजैरस्त्रैरणांगणे वभौ हेत्रं शंकुलयाकृष्णांड
शकलैरिव ४१ तदेव दृष्ट्वा संकुचितं आयं स्वं रणोरणे नभोकैरभिकसं भिन्नानीकाय पदलाद्वेवर
गजारूढो मल्लकृपतिः शक्तिविक्षेपकिसवे भ्रामयित्वा मेधीले दृप्तसिंहनादमथाकरोत ४३ विद्युल्ल-
तामिवायांती वाणैः क्रमस्खरो वली गांडीवमुक्तैर्गजेंद्र लीलया पातयाकृिनत ४४ यावच्चंडो मल्ल-
मल्लो यनुर्जग्राह रोषतः तावच्छिक्षे दगांडीवी वाणैर्नैकेन लीलया ४५ द्वितीयं यनुराय्याय स-
वेङ्क्षुद्विक्रमः प्रलयाग्निमहावर्तभीम संमुखमाददे ४६ अश्वानंतहृञ्ज कुंभे शीलह किं द्रोणपाय वि:
४७ अग्निहतेन खड्गेन भिन्नकुंभो गजोनदन जानुभ्यां धरणीं हक्क कस्मालेपरमेयथो ४८
चंडः खड्गं गृहीत्वाच पाहनन पांडुनंदनं ततखड्गं धनंजयश्छीय पाहिलोतं कुहृहः सशिरस्त्राणि
रस्तस्य देहाच्छिन्नं व भूवह जडंकृत्वा थनुःशरांसि योधाय वि विंशवंचन ५० वाकृण्ययातयासाह
मद्यु मत्तस्य वलेमहत तत्पाद्दुंदुभिनादो मृदंगपानवः समाकुलः ५१ अर्जुनस्योपरि नृपाः पुष्पवर्षां
मवकिरे ५२ तदेवकार्ष्णिः स्ववलस्य जिष्णुसकारनाथं विजयध्वजस्य ते वीर्यमानं ततवाम
नश्याः कश्चिध्वजे पादवहेंद मुधैः ५३ वेगनाम्नर्वुदायीशः प्रद्युम्नेसा रणगतः उपायनं दृढो
३॰

भीकर्णमस्तकात्यक्तांजलिः ५४ गोरंगमध्येमंदहासोहयानांदशलक्षकं दत्त्वाभीकर्णमस्तकेऽप्र
युक्तायमहात्मने ५५ इत्थंखंडेभारतास्थेजित्वाकर्मार्यदत्तमः स्त्रीसाद्वंदद्दीशीकृत्यप्रागुदी
चींदिशंययौ ५६ · इतिश्रीमद्भ॰वि॰ना॰के इंद्रप्रस्थत्रिगर्तवैराटकुरुजांगलकोशांबलाव
स्वतसौवीरकाभीरसिंधुकाश्मीरजांगललाहुवांधारगर्हदम्लेछसोवंगादेशविजये भारतखंडेद्वि
विज्ञयेहस्तीनामद्वाविंशोऽध्यायः २२ नारदउवाच तदानद्यःसमुद्राश्चपृथ्वीधींदद्रु
र्पप वर्षिताःतेजसात्मतस्मैनसेन्यायमहात्मने १ कैलासगिरिपार्श्वेचकरवीरस्यसानुषु वाल
स्यमोगिनपुत्रंशयोयाद्वेश्वरः २ बालात्त्वरोतितंकुद्धोयक्षनवीत्यागतानपुनः शुद्धोद्विली
मिर्द्वीप्रपाग्निपुद्धंकर्तुमनोदये ३ तदैवसाद्वात्युरुषःपुराणोमहेश्वरोतंदिव्यपस्थितोसो द्वि
मादिपुत्रीहहितिस्तस्थीशूलीसमेत्यबाणोन्त्यमाहदेवः ४ शिवउवाच यदिसर्लितमःसाहाक्षी
कसोभगवान्स्वयं श्रुतेस्वयहस्तांडपतिर्गोलोकेशःपरात्परः ५ इयोवयंनत्कलाद्भिवस्ता
विसुशिवादयः मूर्हीजोस्यस्यविभूतित्वांहृंगानोऽत्रकाकथा ६ तस्यायोद्वेत्त्वयावईनिकठेयो
ननेभुजाः छिन्नाःकृतानज्ञानासिसंग्रामेसंहृरिस्वयं ७ तस्मात्तेरामहानाभ्यांसज्जनीयाद्ध
कैःसुताः मुनिकुद्धःसज्जनीयोजामाताते नसंशयः ८ नदद्वानिलनुज्ञातेयुद्धायामरपुंगा
वे नचेयुद्धंकुरुबलाद्धृत्याहृत्सोमतस्तव ९ नारदउवाच शिवप्रबोधितोवाणोनिकद्धंयदि
नांवरं समाहूयचसंग्रज्यपारिवर्ईददौपुनः १० तर्हैनंयेसाद्देषेणाययुद्धुनांतस्ज्ञस्वंधुवत

१८४
ग:सं
वि·ख
३१

गजायुतं वासकोटिं रथानां पंचलक्षकं ११ ददौ बलिर्महाबाहुः प्रद्युम्नाय महात्मने स्वपुत्रकालिंदिम
हाराजस्तसैन्यायतु भिर्हितः १२ अलकां प्रययौ धन्वी पुरीं गुह्यकमंडितां श्रीनंदालकनंदाभ्यां
गंगाभ्यां परिखीकृतां १३ रत्नसोपानयुक्ताभ्यां पद्मिनीभिः परिशोभितां विद्याधरीभिः पवित्ताः किं
नरीभिर्मनोहरां १४ दिव्याभिर्नागकन्याभिः पुरीं भोगवतीमिव धनदो मदद्दौ तस्मै प्रद्युम्नाय
बलिं नृप १५ हरेः प्रभावविदपि विस्मोर्ज्यावलं त्वहो लोकपालोस्म्यहं नित्यमित्युक्त्वा न विमो
हितः नोदितो बलिभिर्यज्ञैर्युद्धं कर्तुं मनो दधे १६ निर्ययौ हि धनेशाय यक्षलक्षमनपतेजरात नवाना
नुनिधीनां कौ पतीनां किमु वर्णनं १७ नदैव हेमत्कुटोद्गतो धनदनोदितः कालिनेत्यभामथे
नत्वेदं प्राह मानद १८ हेमकुकट उवाच धनेशो वै राजराजो लोकपालोऽलकेश्वरः तेन यत्क
थितं राजन् स्तुएतत्वेतद्यक्षतन्म १९ देवराजो महाराजः कृतो नानयो हि विप्रभुः तथैको रा
जराजोऽहं कथितो भूतले महान् २० मनुष्यधर्मा राजेंद्रैः हजितो हं सदा भुवि उग्रसेनेन दात
व्यं महसं सोपायनं परं २१ परामर्कस्तेन हास्यामि यदुराजाय भूभृते मन्यते चेत्तं ग्रामं कारि
ष्यामि न हे प्रायः २२ नारद उवाच एवं हतवचः श्रुत्वा प्रद्युम्नो भगवान् हरिः चकार कोप
यं रक्तात्सोरुषा प्रस्फुरिताधरः २३ प्रद्युम्न उवाच त्वं स्मी हं राजराजेंद्रं राजराजो न वेत्तितं
गाङ्गादीनां तुपः हाहान्मुकटै स्वर्हे ल्यपादकः २४ सुधर्मा पारिजातं च तस्मै देदौ हृदौ भयात सपा
मकर्णा च हयान्यासीत तस्मै दत्वा न नाम ह २५ अनेन राजराजेन भीकरणा वि... नव सामा

त्वंहिनजानातिराजराजोमहाबले २६ वर्त्तेतितत्रभागस्थोदारिद्र्यलीनमोहविः अहंरक्षितुमस्तोद्य
तिः श्रीकृष्णोभगवान्स्वयं २७ यस्यैकमूर्द्धिविलवहन्यतेसंकुलंभुवः उग्रसेनोमभागस्थोतोपिनि
त्यंविराजते २८ उग्रसेनप्रेषितोहंकुवेरायमहात्मने नानाश्चर्यांनाबलिंदातुंतत्क्षिप्रंविद्यामिसंमतं २९
नारदउवाच एवमुक्त्वाग्रहीत्वासंकोदंडंचंडविक्रमः चकारभुजदंडाभ्यांहंकारंनादयन्मुहुः
३० मन्येचास्फोटनेनैवमंडितोमूर्छितस्वनः तन्नादत्तेनब्रह्मांडंसप्तलोकैर्विलैःसह ३१ विद्रुतु
हिराजाज्ञानाराज्ञस्स्वदंडमंडलं निशंमात्वरमाणकुश्चामुनोयक्षिनांवरः ३२ प्रतिसार्द्धैःस्वय
नुषिवाणमेकंसमादधे ज्वालास्साद्विगुणसंकाशोद्योतयन्मंडलंदिशं ३३ विशेद्गुह्यकेशास्यबा
णस्फुलिंगंसहस्रं नदाकृष्टोराजराजोद्गृहाद्विनिर्गत ३४ [illegible]
निर्ययौ [illegible] ३५ नलकूबरमणिग्रीवौ [illegible]
प्रतः तुरंगवदनाः केचिन्मृगेंद्रवदनाःपरे ३६ शिशुमारमुखाः केचित्केचिन्मकरमुखान्वप ३७
अर्द्धपिंगाश्चार्द्धकृष्णा ऊर्द्धकेशामहोत्कटाः वक्रदंताःललज्जिह्वाबृहद्दोषामहाबलाः ३९ कराला
स्याः [illegible]कवचाःखड्गचर्मधराःपराः शक्तिहस्ताश्चशूलहस्तामुशुंडीपरिघायुधाः ४० यक्षविद्याधरा
पन्नगाःकेचित परमुपालयः पन्नगोहस्तिवाहानांरथिनामश्विनांतथा ४१ विरेजुर्निर्गतानांच
मंडलानिसहस्रशः शंखतूर्यभनादैश्चहृतनागायवेद्रिभिः ४१ रेजिरेश्रीदवीराःकोमेत्राउवत
ईत्स्वनैः एवंयक्षेषुमतेषुकोटिशोनिर्गतेषुच ४२ दिव्यान्महायोगमयांश्चित्रवक्षेत्राद्धिदेहवाहन

१४५ ग० सं० वि० श० ३२

श्रायर्यौ नत्महायार्थं प्रमथानां बलं महत ४३ भूताश्च प्रमथाः केचित्करालाह्याऽमहोत्कटाः डाकि
न्यो यातुधानाश्च वेतालाः सविनायकाः ४४ कूष्मांडोन्मादहेतुकाः प्रेता मातृगणाः परे पिशाचा
श्च पिशाच्यश्च ब्रह्मराक्षसभैरवाः ४५ नदंतो भैरवं नादं छिंदि भिंदीति वादिनः इत्थं तु भूतावला
यः कोटिशस्तत्र युयुधुर्वै ४६ रौद्रस्याक्रांदितो भूतानां नेदुः सांवर्तकैरिव मयूरस्थः कार्तिकेयो मूषक
स्थो गणेश्वरः ४७ संमेघ ... दिव्यनिःस्वनैः सर्वेषां भगणानां प्रापतो वीरभद्रो गणैः सं
युतो ४८ इत्थं प्रमथजनानां तु बाणानां यदुभिः सह बभूव तुमुलं युद्धं अद्भुतं रोमहर्षणं ४९ रथिनो
रथिभिस्तत्र पत्तिभिः सह पत्तयः हयाहयैर्विभाश्चैभैर्युयुधुस्ते परस्परम ५० रथेभाश्वपदातीनां
चरणोत्थितं रजः कोटियोजनगं जातं स्वःप्रयातं व्योममंडले ५१ इति श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ कर
वीरदेशविजये यक्षदेशप्रयाणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३ नारद उवाच मार्गे त्वं यक्षदेशे जाते म
णिग्रीवो महाबलः विभेद्यारिबलं बाणैः कुर्वाको टिस्तनाकिव १ मणिग्रीवस्य बाणौघैर्गजाश्च रथ
पतयः निपेतुः सच्छिन्नाभूमौ वज्रा वातहता इव २ चंद्रभानुः हरेः पुत्रः सत्यभामात्मजो बली मणि
ग्रीवस्य कोदंडं मध्ये चिच्छेद सायकैः ३ दशाभिः स्तदूथं छित्वा गजगर्जन्वनवद्बली मणिग्रीवो विद्धे
पशक्तिं स्वां चंद्रभानवे ४ आयांतीं दिशः श्यस्त्रोल्कामिव सेधि स जग्राह चंद्रभानुस्तां वामह
स्तेन लीलया ५ तया जघान समरे मणिग्रीवं महाबले पुनर्जगर्ज समरे चंद्रभानुर्महाबलः ६
तन्महावेलपतिते मणिग्रीवे मूर्च्छिते चंद्रभानं बाणजालैर्नलकूबरनोदिनाः ७ कादंसमाह

नत्तु नाः कर्षादित्य यथांबुदाः दीप्तिमानत्तुकस्य पुत्रस्तु खड्ग मुद्यम्य वेगवान ८ विवेश यद्ध सेना
तुनीहमेषु यथा रविः तस्य खड्ग प्रहारेण केचियञ्चात्स्थिधा भवत ९ केचिद्वै छिन्नशिरसश्छिन्न
पादास्तथा हवः भिन्नहस्ताश्छिन्नकर्णाश्छिन्नोष्ठाः पेतुराहवे १० तेषां शिरोभिर्वीर्भितोः सकि
रीटैः सकुंडलैः तच्छिरस्त्रैः श्च वद्ध कुत्रैर्महामारीव भूर्वभौ शेषा विद्रुद्रवुर्यक्षाः सद्यताः भय
विह्वलाः ११ हाहाकारस्ततो जातो यक्षसेनासु मैथिल यत्तु ऐकारयच्चासोदंशितो नलकूब
रः १२ रथेनानिपताकेन मानाभेष्टेन त्यभंगदो पंचभिः कृतवर्माणमर्जुनं दशभिः शरैः १३
दीप्तिमंतं चविंशत्यानताडुनलकूबरः कृतवर्मा महाबाहुर्जघान नलकूबरे १४ पंचभिर्वि
शिखैः राजन्नादयन्मंडलं दिशां तेबाणाः कवचं भित्वा ततुं भित्वा धरातले १५ विविशुः
पन्नगा तं तेषां वल्मीकं फणिनो यथा वीक्ष्यत त्राणभिन्नांगं मूर्छितं नलकूबरं १६ अपोवा
हरणात्सूतो हेममालीतिनामभाक् १६ ततानादाः पार्श्वमौलिः कुवेरस्य सुतं रणे अब्रुवंतु
र्णमयं दस्त्वयं दूनात्तु कूटेबलं १७ स्वर्णपुंखैः स्ते द्रुणमुखे चैरथपदेम नोजवैः द्योतयद्भिर्दिशः
सर्वा मार्तंडकिरणैरिव १८ ततोर्जुनो महावीरः प्रतिबाणान समादधे बाणसंघर्षजायुद्धे वि
स्फुलिंगाः सहस्रशः १९ विरेजुर्नभस्यद्योतं चंचलालातचक्रवत सर्वं तत्राणपटलं च्छण
मात्रेण चाछिनत गांडीवमुक्तैर्विशिखैर्गांडीवी रणदुर्मदाः २० योजनद्वयमात्रेण तद्व
योमध्वजो वलात अर्जुनो बाणपटलैश्च कारस्म वपंजरं २१ हताविमोहतिज्ञात्वा सर्वे पुण्य

जनाम्नवरं ड्डुड्डुकुः स्वरणोत्पत्कायरंहाहेति वादिनाः २२ तदानुभूतावलयः कोटिशास्त्रायपुर्न्ये
ये डाकिन्याः कोटिसोरजनचिह्नितपुवीरणामध्ये २३ भद्रायंत्यो नरान्तस्थानवर्धयंत्यो रसा
नस्पृथक नरेनवेष्टमग्नभूतावावंततोदशासिर्दृशा २४ प्रमथाः पातयाम्नासुः रवे हुं वो नजनान्तु
क्षुः यातुधानाश्च वर्धयंतुः स्मिवांसि रणमंडले २५ वेतालाश्च कपालेन पीवंतो रुधिरं वहु विना
यकाश्च नृत्यंतो प्रेतानावेति पवहि २६ कुष्मांडाश्च नयोन्मादाः स्मिरांसि जनकुंमध्ये स्मिवस्य
मुंडमालाधंवीराणां खगानाकिनां २७ नेत्रमात्रगणाम्नरस्मनाद्वाभैरवामध्ये स्मिवांसिकं
डुकानीवह्नेयंयंतोमुहमुंहुः २८ हसंतः सहसंतश्च सादहांसमाकुलाः पिसाचाविकरा
लास्याः रूदंतः केपिकुत्सितं २९ पिसाचाः ज्वलतजे नूलंपायंत्याः स्मिशून्मध्ये मात्रकाद्वीति
तिकादिन्यो नेत्राण्यपि दक्षामतत ३० इत्यं गणाब लं दृष्टा बलदेवानुजोवली गदेवाट्टं
मादायजर्वीजेहनवन्मध्ये ३१ लब्धभस्मभूतो मोर्व्यां गदयातहलेमहत्व पोयशामाहिंवा
द्दोवजेलेंद्दोयशासीरीन ३२ कुष्मांडोन्मादवेतालापिसाचाबालस्नाद्दसाः निपेतुर्मूर्छि
तामूमोतदूदासिन्नमस्तकाः ३३ डाकनी मिर्दृदंताश्च प्रमथान्मिन्नकंधवान यातुधानो
स्थिन्नमुखं सुकारस्पर्मवेगदः ३४ गदयामर्दितः प्रेताडुडुवुस्ते दिसो दस वायादंडयाम
गालयेदैत्यायशान्वप ३५ पलायितेभूतगणे वीरभद्रः समागताः गदंततडगदयाबल
देवमनुजंवली ३६ गदोपरिगदो नीत्वा गदाः स्वांमाहिगोडुदां तयोर्युद्धमभृद्वोवेगदाभ्यां

मेघिलेस्वर ३७ विस्फुलिंगानलज्वालं त्यौ हुंकेन देहुल्मींविभ्रवतुः मल्लयुद्धेनयोराली ज्ञोदयंतो
परस्परं ३८ भुजैश्च जानुभिः पादैः पातयंतौ किरीनवल्लन करवीरंस मुत्थाग्नोवीरभद्रोकिवि
वल्गन ३९ अट्टहासं तदाकुर्वन गाढ्योपविहमाद्विपन गाढोवितिस्तं गृहीत्वातस्योपविहमाक्षिप
त ४० गृहीत्वापगदंवीरं वीरभद्रो बलात्बली विक्षेप योजनासाराजज्ञा कपोलद्वयोजनम ४१ गा
ढोऽपि पतितो भूमौ किं विह्वलाकुलमानसः गृहीत्वा वीरभद्रस्तु भ्रामयित्वा महाबलः ४२ योज
नसाहस्रिप कीब्रमाकाशे लद्वयोजनं वीरभद्रस्य पतितः कैलासस्य शिखरोपरि ४३ गद्गदस्वर
व्यथितो मूर्छितो घटिकाद्वयं कार्तिकेयस्तदा प्राप्तः शक्तिमुद्यम्य वेगवान ४४ अनिरुद्धाय
सांबाय शक्तिं विक्षेप सत्वरं अनिरुद्धं रथं भित्वा सांबं सांबरथं पुनः ४५ गजाननस्यानलहृदं
ये वीरलद्रं ययौ गगने भित्वा नदंती स्फुर्जंती चपलेव दिशो दश ४६ शिवे प्रभूमौ फूत्कारैः कुं
वंती पन्नगीव सा तदा कुद्धो महाबाहुः सांबो जांबवतीसुतः ४७ कृत्वाथ संजनी ज्ञो बंकि बंधाश्च
एनाद्वेद्वेयकोऽयिनव हिस्त्रलगा हस्ताञ्च पीव भूवह ४८ चापे प्रातंक यलेवस्य हस्तेञ्च पनादद्वे मोर
दलेलजह्नु पाणिकोटिञ्च पाणिवैरिषु ४९ अनेकञ्च यी विप्रिभवः पिरविनंसीरवाहनं भित्वा
विभेद वीराणां कोटिशः कौटिस्रोवरले ५० कार्तिकेयेवसिञ्चं गेकिं चि ह्रांकुलमानहे गलेस्व
रसदाप्रासो मूरवकस्यो गजाननाः ५१ गोमूत्र पत्रमगनाभि विद्धित्रकुंभं श्रीकुंकमाकलि
तसुंदरवक्रतुंडं सिंदूरस्फरितकपोलमनोहरामं कर्णस्थलिपवा ह्रीकृतकर्णिकर्णि ५२ आ

लोलकर्णीह्लनमनमधुव्रतैस्तैः श्रीगंडुआनमदनामदविह्वलांगैः संगीततालकुतुकाकरगीत
नगैः संसेवितं नगपतिं कृतभालचंद्रं ५३ बालार्कवर्णमलांगदहेमहारग्रैवेयमोलिकिरीटैः
परिताः स्फुरंतं श्रीरवुस्यमेकदशानं नाजमव्यमूर्तिमिमांकुशांबुजकुठारचयं दधानं ५४ प्रांशुं
चतुर्भुजमतीवमये प्रहर्न्तकास्त्रित्मचर्हाचकरेण धृतांकुशेन संमर्दयंतमसुरस्यपरस्परस्य सेनस्त्री
मेथितेंद्रभुवि शाल्वभूतः समस्तान ५५ वीरेभवाजिरथसंघवलं निपात्यसौ वं सगद्यांगर
संमथनात्त्रियंतं तं वीक्ष्यविस्मितमनाः स गणोयकार्ष्णिः पुत्रं स्ववृष्णिमनिरुद्धमवाचनम्य
कृ ५६ इति श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ व॰ प्रद्युम्नप्रयुद्धेनागयुद्धे वर्णनं नाम चतुर्विंशोध्यायः २४
प्रद्युम्न उवाच श्रीकृष्णस्य कलासाक्षादनिरुद्धोयं महाबलः अनेन शाको द्विविजैर्मनुष्ये
लुकथेभुवि १ वर्तते यत्र निकटे तत्र नास्ति यराजयः श्रीकृष्णेन वरो दत्तः पुरा स्वेशं करा
लये २ यस्य यं वर्तते चात्र तदा नस्यात् जयश्च नः गतुपतनागतो नैवं श्रीकृष्णस्य वरोर्जितः ३
तस्मात्त्वं चंडसकाग्नेरो भूत्वा स्वपुष्टानोवलात विद्रावय महाबुद्धे रूतकार्ये शुद्धिशोदश ४
यावद्दलं विजेष्यामि तावत् द्विद्रावयत्वरं नारद उवाच अस्यानिरुद्धो भगवान चंडसकाग्नी
रत्नपक्षकृ खलद्भिनोदलेशेनन ज्ञातोविस्मुमायया ५ कृतकार रुह्त्कटं कुर्वंज्जु मायाप्रासु
संपुरवे विद्रावयन्मुवं राजनशतं ततनवलैः स्वैः ६ गलेशेन निहेत्वा स्वर्द्दृक्ष्णा प्रभ्यविह्वलः ३८

उद्भावत्वमितं प्रोद्यत्कं पितो वरणमंडलात ७ तमन्वगात्कुपितो मार्जारः स्थूलरूपधृक् मू-
षकं स्वमतो वह्नगणे सोपि मुहुर्मुहुः ८ नायया स्वंगणं चास्वुस्त्वं डमार्जारपीडितः समन्ततो पा-
लयमाससिंहस्तदिशानु विदिशानु च ९ यावन्त्येव समलोकेषु नलेभे शर्म्मे ष्टिल यत्र यत्र गतस्त्रा-
स्वगणे सोन्वसमन्वितः १० तत्र तत्र गतो राजन मार्जारश्चाद्भुतविक्रमः पवेसमूषकं यातेगणे सो-
विदिशोन्तरे ११ विस्मितेषु समस्तेषु गणेषु प्रमथेषु च पृष्टकस्याः कुबेरोसौ मायां चक्रे सगौ-
सकीं १२ गृहीत्वा स्वं धनुर्दिव्यं नमस्कृत्य महेश्वरं समंत्रकं वचेघृत्वा वारणं हंतुमाददे १३
तदैव क्राद्भितो व्योमन्येहैः सांवर्तकैरिव तडित्वन्तैर्महाभीमैस्तमोभूतस्तनयित्नुभिः १४ विंदवो
हस्तिसहस्राणि येतुः सोपलामये धाराभिर्हस्तिहस्ताभिर्वहर्षुकाशिदास्तत: १५ तसेन सिंधवः
समसावयंतो धरातले पर्वतैर्जीविसहितैर्हस्यंते रणमंडले १६ सक्तनमलयं ज्ञात्वा यादवाश्च
विह्वलाः त्यक्त्वा शस्त्राणि ते योद्धुः स्त्रीकृत्वेति मुहुर्मुहुः १७ ज्ञात्वा तां गौह्यकीं मायां प्रद्युम्नो
भगवान् हरिः स्वाग्निकां च स्वां विद्यां सर्वमायोपमर्द्दिनीं १८ ज्ञात्वा ह्लत्वा कामबीजं वा-
मध्येनिधायतः सुखेव समलं वं धृत्वा पुरं वे स्त्रीबीजमेव च १९ स्वाह्लष्ठकर्णिपर्यंतं ह्ल संस्म-
त्वा च तुर्भुजं विह्वेप विशिखं चपाद्यो दुडभ्यां तडित्स्वना स २० कोदंडमुक्तो विशिखो वहिन्तय-
न्कोडलं दिशो ज्ञानगौह्यकीं मायामंधकारं यथा रविः २१ अथ भीतो रजराजः पुष्टकस्यो
रणं च न गान पलायमानो यक्षैश्च कं पितः स्वपुरी ययौ २२ प्रद्युम्नस्यो प विनुराः पुष्ट वीव

गा॰ सं॰
वि॰ ख॰
३५

चक्रिरे जहृषुस्ते देवगणाः सर्वे जयशब्दसमाकुलाः २३ तदा निधीश्वरो राजन् राजराजः कृताञ्जलिः
बलिं नीत्वा ययौ शीघ्रं प्रद्युम्नस्यापि सम्मुखे २४ गजेन्द्राणां सहस्राणि लक्षं च हस्तिनां तु अष्टदंष्ट्रशालिनां दृष्टिसु
तुर्भिर्युक्ता नागकन्यास्तु हैमयानानि संघैः २५ हस्तिलक्षं रथानां च मुक्तामणिशालिनां सप्ताश्वयोजि
तानां च वैकुण्ठाभानां सूर्यवर्चसां २६ दशार्बुदानि राजन् हयानां चन्द्रवर्चसां शिबिकानां चतुर्ल
क्षं माणिक्यैरतिवर्चसां २७ पञ्जरस्थायिनां राजन् शार्दूलानां हि लक्षकं चित्रकाणां सहस्राणि
च गवयानां तथैव च २८ महायाः सारमेयानां कोटिं कोटिं विदेहराट् शुकानां सारसानां च के
लकं तथैव हि नो २९ हंसानां स्वर्णवर्णानां मयूराणां चित्रपक्षिणां पञ्जरस्थापितानां राजन् ल
क्षं लक्षं नृपेश्वरः ३० विमानानि विचित्राणि मुक्तादामविलम्बितं स्फटियोजनमुच्चत्वे
अजनविस्तृते ३१ लक्षकुम्भध्वजान्येन निर्मितानि विश्वकर्मणा कामगं स्वर्णशिखरं सहस्रादित्यसुप्र
भं ३२ सहस्रं कल्पवृक्षाणां कामधेनुशतं तथा चिन्तामणीनां च शतं शतं दिव्याम्बराणां तथा ३३
पद्मरागान्वितोहस्तु हेमरत्नमयानि तेर कुण्डलानां च मकराणां च हेमसिंहासनानि शतं ३४ तथा हि
दिव्यपद्मानां मालाः किङ्किणीशतं शतं सीधुघटीस्फटिकानि विविधानि च ३५ स्वविद्रुमत
त्वर्णानां भूषणानां नृवाससां दिव्यानां केवलानां च कोटिशः पात्रहेमचयं ३६ सुमोक्षानां च श
तानां कोटिशो वर्णशालिनां ३६ गजैर्विशेषैर्भारवाहैः प्रेषिताश्च निधीश्वर ददावलिं राजराजः
प्रद्युम्नाय महात्मने ३७ दक्षिणीकृत्य तं गत्वा प्राह हर्षसमन्वितः कुबेर उवाच नमस्तुभ्यं भगव ३५

तेपुरुषायमहात्मने ३८ अनादिनेसर्वविदेनिर्गुणायमहात्मने प्रधानपुरुषेशायप्रत्यग्धा
म्नेनमोनमः ३९ स्वयंज्योतिस्वरूपायश्यामलांगायतेनमः नमस्तेवासुदेवायनमःसंकर्षणा
यच ४० प्रद्युम्नायानिरुद्धायसात्वतांपतयेनमः मदनायकुमारायकंदर्पायनमोनमः ४१ रुक्मि
कायचकान्तायपंचबाणायपतेनमः अनंगायनमस्तुभ्यंनमस्तेशंबरारये ४२ हेमकायनम
स्तुभ्यंनमस्तेमीनकेतने नमोभवायदेवायनमस्तेकुसुमेषवे ४३ अनन्यजनमस्तुभ्यंरति
भर्त्रेनमोनमः नमस्तेपुष्पधनुषेमकरध्वजतेनमः ४४ सर्वायात्मभुवेनित्यंजगत्स्थितिजया
कारणे नमोकमलावतीभर्त्रेहंसदरीपतयेनमः ४५ इदंकरिष्यामिकरोमिमन्मनमेदम
स्मीतितवेदमाभुवन अहंत्वस्वीडःस्वयुतःसुहृन्नोल्लोकोह्यहंकारविमोहितोमनः प्रधान
कालाम्पदेहजैर्गुणैः कुर्वन्तिकर्माणिजनोनिबद्धाते कांचेभर्कहेकतपवजीवनंगुणेचमर्यः
मतनोतिसोह्यमिः ४६ कृतंमयाह्येलनमद्यमोहतस्त्वन्माययामोहितचेतसाप्रभो नमः
न्यहेवालकृतंयितैवहिनामृत्युनमेमतिरीहमीमनाक् ४७ सदाभवेत्वच्चरणारविंदयो
र्भक्तिंपरांयांचविदुर्महीयसी ज्ञानंचवैराग्ययुतंप्रीकायनंदेहिप्रसादोनिजसाधुसंगमं ४८
नारदउवाच प्रद्युम्नस्यशुभंस्तोत्रंप्रातरुत्थाययःपठेत संकटेतस्यहततेसद्धर्मायास्यःहृ
निःस्वयं ५० इतयुक्तवंतंपद्दोसंप्रद्युम्नोभगवान्हरिः नपास्लृत्कादद्दोरजनयश्रुरागांगी
रोमरिंग ५१ माभेहेत्यभंदत्वालीलाकृतंस्वामरेसिंहासनेनमिसयंमाहाकृपयाद्रः

वेश्वरः ५२ कार्ष्णिः प्रदक्षिणीकृत्य राजराजोपनेश्वरः नत्वाय यो राज्यानीमल्लकामल्लकेश्वरः ५३
जितं श्रुत्वा राजराजं प्रद्युम्नेन महात्मनः नकेपि युयुधुस्तेन राज्ञा नष्टबलिं दधुः ५४ अथ कार्ष्णि
र्महाबाहुर्नादयन्दुंदुभीन्बहून् समस्तवाहिनीयुक्तः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ ५५ सो नाम्नाहुररत्तो
नीलोपर्षितो यस्य तेजसा सयसं सेना बलिं प्रादात्प्रद्युम्नाय महात्मने ५६ प्राग्ज्योतिषपुराच्छवि
ष्ट्रिविद्रोनामवानरः पुरा प्रद्युम्नबाणेन ताडितो येन महाबलः ५७ तदुत्थाय कषावि स्रोद्दशानेम्भव
दैः स्वरैः विदार्य वीरान्सप्तांशुम्भभेरीः प्रजगार्ज ह ५८ लांगूलेन रथान्बध्वा प्राहिणपल्लवल्लं
भसि गृहीत्वा स राजाद्दोर्भ्यां विविक्षेपांबरे बलात् ५९ सा तुं ज्ञात्वा कार्ष्णिः प्रतिस्मार्दं मार्वे
दये नीत्वा शरे स्तं सहस्राभ्रामयित्वांबरे बलात् ६० सर्ववत पातयामास किष्किंधायां महाक
पिः पुनरागतवान्वालः प्रद्युम्नस्येषुधीस्फुरन ६१ इति श्रीगर्ग० वि० ना० व० प्रश्नदेशाविजये
प्राग्ज्योतिषपुरविजयो नाम पंचविंशोऽध्यायः २५ नारद उवाच अथ कार्ष्णिः परान्देशा
दिव्यद्रुमलताकुलान् सहस्रपत्रवक्षिशुसशोभिः शोभितान्ययौ १ मुद्रौहिलीस्तनपुत्रः प्र
द्युम्नश्चंडविक्रमः यद्वैर्द्दोषेन मार्गेण खंडं किंपुरुषं ययौ २ रंगवल्लीपुरं यत्र हेमकूटगिरे
रधः तस्या किंपुरुषा ऊचुः मे बवारेशु शृण्वतः ३ किंपुरुषा ऊचुः अहो तियन्या मथु
रापुरीवरा वभूव यस्यां परमः स्वयं हरिः अहो तिधन्ये [illegible] कुले जातो हि यस्मिन्वरखिलां
उपालकः ४ धन्यं च तद्वृक्षरत्नं तस्य [illegible] गोलोकनाथेन मनोहरं कलं धन्यं परं माधुरमंडलं [illegible] हद्रु
र्लभं पत्रवचार माधवः ५ तं तावत् धन्यातमं मनोहरं पितुर्गृहं द्वारवतीगतो हरिः भिमुः वचारकूटमलः ६

सि शुना बलेन हि यशोदायास्तु स्तन्य मुख्यः सु लालितः ६ वृंदावनं वृस्यपरं पराद्यं श्रीकृष्णपादांबुजरे
णुराजितं गः पालयन्यत्र चचार बालो गोपाल बालैः सबलः स्वयं हरिः ७ यो दानलीलां किल मानली
लां श्रीरासलीलां हि व्रजसुंदरीभिः वृंदावने यत्र चकार कृष्णो यस्याद्य गायंति यशस्त्रिलोकाः ८ अहोति
धन्या हि वृषभानुनंदनी लीलावती मानिजलोकपालिनी चचार कृष्णेन कलिंदनंदनीतटे मलिंदध्वनि
संकुले वने ९ अहोति धन्या कलिंदनंदनी श्रीकृष्णवामांशसमुद्भवायातटे मिलिंदध्वनिसंकुले
वटे तस्य दर्शनाद्यांति नरः कृतार्थतां १० समुद्भवो यो हरिवक्षसो गिरिर्गोवर्द्धनो नाम गिरींद्रराजराट् वि
राजते सह व्रजमंडले परो यद्दर्शनाज्जन्म पुनर्न विद्यते ११ अहोति धन्या यमुनामंडली विराजते भूमित
ले मनोहरा वैकुंठलीलायि कृता कृष्णस्य लीला पयात डिडिमैः लदावलि दिवि १२ पुरेव हाज्ञात पुरंदरः
परैस्य रोद्ध्त्वा वतुव्यूहमलं विराजते यस्तूत्रूहेनापदप्रदीन्येसातां कृपस्या यत्र सोहि हरये नमो नमः
१३ यत्नोदित स्लेन नदेवेऽपीनता ज्ञगाहि जैंतु मकरध्वजो महान् कृत्वाथ तदर्शनमद्य तुर्लभं वद्यं
कृत्वाथ हि मवेमसर्वतः १४ नारद उवाच इत्थं हरेर्नपयशो विशदैश्च विद्वैकस्य त्रिलोकममलं वि
शदीचकार १५ सूर्येन्दुरश्मिमिलतैस्त्वरलैः स्फुरद्भिः शोयद्धि तूहतत्त्वाममलं तु यस्य हि युः १५
इत्थं यशः स्वममलं स्वपशंबरारिः कृत्वाति हर्षिततनुः अददौ धनानि केयूरहारनवरत्नमनो
हराणि तेभ्यः किरीटमणिकुंडलकंकणानि १६ रंगवल्लीपुराधीशः सुबाहुः शूद्रवंशजः न
त्वा बलिं ददौ सोपि प्रद्युम्नाय महात्मने १७ ततस्सै स्म कृष्णो भगवान् प्रद्युम्नो मीनकेतनः दत्वा चूडा
मणिं दिव्यं पप्रच्छेदं महामनाः १८ नारद उवाच रंगवल्लीपुरस्याधिमानकेन प्रकाशितं ।

का॰ मा॰
वि॰ सा॰
३१

पतङ्गृहितस्तस्मान्मे स्मृतं सर्वं त्वया किल १९ पृथुरुवाच देवासुरैः पुरा राजन्मथितः क्षीरसागरः
विनिर्गतानि रत्नानि चतुर्दश २० निर्गतं कलशं तस्मात्सुधापूर्णं मनोहरं तं दृष्ट्वा हृष्ट
दिः सानन्दाश्रुभ्यां स्फुरदीक्षणः २१ तद्वेत्रह्र्षबिंदुश्च कलशे निपपात ह तस्मात्संजातः समुद्भूतः
तुलसी तिष्ठ कथ्यते २२ रंगवल्ली ततश्चासन्नमच कारमधुसूदनः अत्र किं पृच्छसे त्वं तु हेमकूट
गिरिवरया २३ तस्याश्च रंगवल्ल्याः कौतुकाय नामप्रकाशह रंगवल्लीमहानद्याः सदात्रैव विरा
जते २४ तत्रास्ते दंष्ट्रसंक्षिप्तोभूद्रंगवल्लीपुरंदितो अत्र नित्यं स्थितो नुमन्त्रा बिल्वेन नाविला २५
दर्शनार्थं समायाति सर्वदा हि रामस्य जिकाः नारद उवाच इति श्रुत्वा शुभकारि रंगवल्लीमनो
हरं २६ हृष्टप्रदक्षिणीकृत्य देशानन्यान्जगाम ह हेमकूटतटीभूतं वनं प्राप्तं भयंकरं २७
किलीजांकारसंयुक्तं सिंहव्याघ्रकनादितं वन्यैः करीन्द्रैः संयुक्तं कीचकास्तकनादितं २८ की
चकाश्चत्थमंदारवटभूर्जतमालकुले कुत्सा हरीतकीवल्ली खदिरैः सघनं वनं तस्मात्तु निर्गतः
स पीड्यमानो जनलोचितो अत्रागत्य इदानीं फूत्कारैः कारयन्मुहुः ३० हाहाकारे तदा जाते नाम्ना मे नि
खिलेश्वर सर्वेषां तल्लोके वीतेर्भस्मीभूते दिशान्तरे ३१ भानुस्वभानुः स्वर्भानुप्रभानु भानुमा लिका चन्द्र
भानुर्वहन्ना नु रविमानुसार णमः ३२ श्रीभानुः प्रतिभानुश्च सत्यभामा ... दश पतेजमुः का
वैतोद्भवाः सर्वे चोद्भवोत्कटे ३३ बाणैः संभिन्नसर्वांगः पतितो धरणीतले सर्वं तु पंचविंशत्या
गंधर्वभूतलफुरस्फुरितैः ३४ नत्वा श्रीकृष्णपुत्रं स्नात्वा न्योतव कुंडले दिव्या पुष्पैर्वर्षन्तु देवेषु वि
माने न दिव्यं ययौ ३५ पृथुरुवाच गंधर्वोयं तु कः सर्वकेन कर्मणा श्राप्तः कथं वद

सुनेत्वं पतावबरवितमः ३६ नारदउवाच श्रुणुर्षिवेणस्यायोध्यानात्सुकनिर्मलस्तुदरः वानरायणेहनु
मतायधितुंनुसमाहतः ३७ हेमकूटे हनुमतः कुर्वतो रामसेवितं प्रातः कालात्समारभ्य सुदिका
श्चतुर्दश ३८ ललद्गमणेरामवेद्धंध्यायतोज्ञानकीर्त्तिंपतिं हुंकारैः सर्थवतस्यध्यानमंगल
कारक ३९ तदाकृष्टोमहावीरोहनुमानवानरेश्वरः समायदृष्टौसुमतोत्वंसर्थोभवतुमर्गते ४०
तदैवतस्यचरणौनत्वाप्राहकृतांजलिः हेदेवपाहिपाहीतिदीनंमांशरणागतं ४१ सुरश[illegible]म
सत्रोभगवानसुमतिंप्राहधर्मवित हुंपवांतेशवैलीहलौहदिपुत्रयनुश्रुतैः ४२ मित्रसतु
श्चांदकृतेयास्यसिलंनसंशयः गंधर्वैःसुमतिर्नामविमुक्तोभूद्विदेहवान् ४३ सतांसमायो
पिवरदाबुरोमोदार्थदः किमु श्रुथकार्मिमहाकाकुष्टित्रदेशानमनोहरान वसंतमाय
वीहृदैः शोभितान्वजगामह सहस्रदलपद्मानांषट्पदध्वनिशालिनां पतंतिदेलवे
पत्रलवस्वानीवइर्णवन एलालवंगललिकाद्दलस्ताहेन्योच्छ्रिभिः पाथि तेनमंगावलीरेजे
कदिकर्णप्रतादिताः पत्रवैपुरुषाराजन्ना गायुतनसमावले बलीपलितदौर्गंध्यस्वेदक्ल
मविवर्जिताः त्रेतायुगसमः कालो वर्ततेयत्रनित्यशः ४६ श्रुता मुश्चायुतवर्षाणांदिव्यो
षधिनदीगुणैः पीत्वाबतुल्येवययोहेमभूमिर्विराजते ४७ मुक्ताविद्रुमवैदूर्यरत्नोत्यशिश्व
त्रवै लुंदर्थः प्रमदाचानानानित्यंयौवनभूषिताः ४८ स्फुरंत्सुयवनेशावान्तोहासिन्योहेनेशि
व पत्रवैनवनारीरमणावसंततिलकाश्रुभः ४९ श्रुंगारतिलकोनामराजापात्रमहाबलः जे
त्वान्वीरान्समाहूयगजनाककृष्टंविनः ५० केतुंविनिर्ध्यपोराजन्मसुकृतसारिकनुरवे

सांबः सुमित्राः पुरुजिच्छतजिच्च सहस्रजित ५१ विजयश्चित्रकेतुश्च द्युतिमान द्रविडः क्रतुः जांबवत्याः
सुता ह्येते बकुर्नाशं चतुर्दिनं ५२ पलायिते पुरे तेषु बालोमित्रेषु मैथिल कार्ष्णं यकारे संजाते महान
कोलाहलो ह्यभूत ५३ तदा शृंगारतिलको गजारूढो महाबलः त्रिशूलेन तदा सांबं हृदि विव्याध वै
बतः ५४ सूत्यान्स्वपातयामास शरैः कोदंडनिर्गतैः एकाकी विचरन्युद्धे वने वै साम्बवेयथा ५५ तदा
गदः समागत्य तत्कर्णे सुमहोत्कटं शुंडादंडेन संगृहीत्वा पातयामास भूतले ५६ दूरे प्रपतितः श्रीशृं
गारतिलको रण सद्यो भ्रातुर्वो भूत्वा पुरो बद्धांजलिः स्थितः ५७ तुरंगाणां सर्गुटं रथानां लक्षमे-
वच गजानामयुतं राजा प्रद्युम्नाय बलिं ददौ ५८ इत्थं किंपुरुषं खंडं जित्वा कार्ष्णि महाबलः नैषा
ददर्शितैर्गीर्भिर्हरिवर्षं ततो ययौ ५९ इति श्रीमद्ग० वि० ना० व० शृंगारतिलकोपाख्याने किंपुरुष
खंडविजयो नाम षड्विंशोऽध्यायः २६ नारद उवाच हरिवर्षं नाम खंडं सर्वसंपत्समन्वितं तस्य
सीमागिरिः साक्षान्निषधो नाम मैथिल १ तीक्ष्णकोदंडटंकारघोषैर्ध्मापांचजन्यकस्य उद्भितास्तुमह
द्रथाः कोशमात्रवपुर्धरः २ तीक्ष्णास्तुंडाः सगरुडाः सर्वे दीर्घायुधोन्नद अवदत्सैनिकानां गजान्द
योस्ते विषुमुक्तिताः ३ आकाशे पक्षिभिर्व्याप्ते जाते पक्षप्रभंजने सेनायामंधकारे एव हाहाकारोऽभू
त ४ तदा कार्ष्णिर्महाबाहुः सार्द्धमस्त्रं समादधे तच्छरणान्निर्गतः साक्षाद्वैनतेयः खगेश्वरः ५
काश्चित्तुंडप्रहारेण कांश्चित्पक्षैः स्फुरत्प्रभैः गरुडानकुलिंगान गरुडान्यातयामास भूतले ६
भग्नदर्पास्ततः पक्षाः सद्रुताः पक्षिराङ्भयात भ्रातुर्वः तुंडवृसेना दुर्ग्यणाधिपद्दिशो दश ७ ततः
कार्ष्णिर्महाबाहुर्हर्षात्स्वर्णान्विधयानयपौ दमानंदे सामाधिपतिः प्रभुः गाः सूर्यवर्चसः ८ ना

वायुतिस्तमोपुरुषेनिःक्षोसांविपुरीपतिः वेदव्यासमुखाच्छ्रुत्वामधुसायमहात्मने ९ प्रद्युम्नो
भगवान्साक्षात्सर्वज्ञः सर्वदर्शनः प्रसंक्षेदं शुभांगदं लोकसंग्रहकाम्यया १० प्रद्युम्न उवाच द
शार्णेयं कथं देशः केनन्नास्नावभूवह पतन्मेब्रूहि देवाज्ञान्निक्षोसांबीपुरीपते ११ शुभांगद
उवाच हिरण्यकशिपुंहत्वा नृसिंहो वक्ष्यमभगवान्पुरा प्रह्लादेन विज्ञागात्यहरिवर्षस्थितो
भवत १२ प्रह्लादं प्राह भगवान्नृसिंहो भक्तवत्सलः नृसिंह उवाच प्रीतस्मितव भक्तस्यत्या
पुत्र पितामहतः १३ तस्मान्नवाताविष्यामिर्षतेहि महामते शुभांगद उवाच इति प्रवदतो हिमपां
मानंदजलविंदवः १४ पतिताः कौंचतैराजेन्द्र रोभूमंडलापने तत्प्राप्य प्रवरो राजन्प्रह्ला
दो हर्षविकलः १५ नृसिंहं प्राह धर्मात्मा नत्वा भूत्वा कृतांजलिः प्रह्लाद उवाच मातुः पितुर्म
या सेवा न कृता तात त्वत्तांपते अरुणंजयोः कथं मुच्येहं दैत्यसत्तमेश्वर नृसिंह उवाच मत्रेत्रजलसंभूते
तीर्थे वैनंदलायने १७ स्नानं कुरु महाभाग मुच्यसे ऋणैः १८ मातुः पितुश्च भार्यायाः स्नाता
नां गुरुदेवयो १९ विशाखांश्च सप्तत्रानांमर्षीणां पितृणां ऋणं यः स्नास्यति महातीर्थे सर्वदेहलनत
त्परः ऋणैश्च दशभिः सोपि मुच्यते नात्र संशयः २० शुभांगद उवाच दशार्णमोचने तीर्थे स्नात्वा
कायाय वोऽनृणी भूत्वा त्वत्पायसे याति स्नातुं तन्निषधाद्रिके: २१ दशार्णमोचने तीर्थे दशार्णो
देश उच्यते तच्छ्रोतसः समुद्भूता दशार्णेयं नदी स्मृताः २२ नारद उवाच तच्छ्रुत्वा भगवान
काल्किः सर्वैः परिकरैः सह दशार्णमोचने तीर्थे दानैः स्नानं चकार ह २३ दशार्णमोचनस्यापि
कथां यः शृणुयान्नृप ऋणैश्च दशभिः सोपि मुच्यते मुक्तिभाग्भवेत २४ इति श्रीमत्कु...व०

ना॰ सं॰
वि॰ स॰
३८

ना॰ व॰ रुद्रसाहस्रे हेमविजये हरिवर्षखंडविजयसंख्यालीनामअष्टाविंशोऽध्यायः २१ नारद उवाच
अथ कालेन महता बाहुः सुमेरोः कुजरानकुतूहलं ययौ शृंगवतः पार्श्वे विचित्रान्दृष्टिसंवृतान् १ अहं-
गंगां ततः स्नात्वा वाराहीं नगरीं ययौ कुरुखंडाधिपस्तस्यां चक्रवर्ती गुणाकरः २ महत्संभ्रमतस्तंभा-
रोदैवर्षिगणैः संभ्रमः अथ समेत्य सुमार्गमेदशानं सुगुणाकरः ३ तेनोत्सृष्टं हयं ये ते पापा मकर्लोन
नो हरं तत्पुत्रो वीरधन्वी वैरहिंतुं निर्गतो भवत ४ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्मंडितः सुबुद्धिविक्रमः वि-
चचार महावीरो वीक्ष्यमाणस्तुरंगमं ५ वीरचंद्रश्च हेनः सुचित्रगुर्देगवान्नृपः अभ्याः शंकु-
वेनः श्रीमानकं निर्गता युजितेः सुताः ६ हर्षेनसंहयं पुष्पमं गृहीत्वा हर्षसंविनः कस्योऽस्य एवं वदंत
लोकालिप्ते न्यहमायपुः ७ मयुस्तस्तं भालपत्रं पठित्वा विस्मितो भवत सर्वेविस्मितसुर्यद्वाग्र-
हीत्वा परमायुधाः ८ तद्दैव हेनाहं सामाविच्छिं न्वेतो हयं नृप दृष्ट्वा स्मोपत्तु वलाहृतेन स्यो सुविस्मि-
ता ९ गुणाकरे राजनिवं तु विक्रमेनंदस्य वः सुः कुरुखंडमंडले गवांनकालीनहिम्बकवात-
कः कुतो रजः सो हूमममर्कमंडले १० एवं वदंतीमपुर वाहिनी खतः कोदंड घोषं दरदपनदरं करीं
द्रवीत्कारनुरेगहे बलं वादित्र निःस्वनं तनुपा शृणोततः ११ तदोद्भवः हास्सतनगणोद्दितः बलं
समेत्यागु सुवीरधन्वनः मणभ्यतं सामहरथस्थितं नृपं गुणाकरस्योरसमर्कतेजसं १२ उग्रहे-
नेक्षितीशं द्वादशरके सोयहननः जंबूद्वीपनृपानजित्वा नाजसहयं करिष्यति १३ तेन प्रयोदिते-
वीरः मद्युम्नो यन्विनां वरः जित्वा नन्दागरं तं खंडं तथा किंपुरुषं नृप १४ हरिवर्षं ततो जित्वा कु-
रुखंडं समागतः अक्षौहिणीसमायुतो यन्न देनापि सज्जितः १५ उपायनं त्वयादेयं प्रद्युम्ना ३८

यमहात्मने तेननीतंयज्ञपशुमाहर्तुंकः क्षमः क्षितौ १६ श्रीकृष्णचंद्रो भगवान महात्मा यस्य वि
द्यते [illegible] शुभंस्त्वादानमानाभ्यां नचेद्युद्धं भविष्यति १७ वीरधन्वोवाच गुणाकरो नःप्रेम्णो यः साक्षा
ल्लोपि मसृजितः नदास्यतिबलिं सोपि प्रद्युम्नाय महात्मने १८ श्रुंगावत्यर्वीतेरम्ये वाराह्नो विद्यते द्
विः यस्याहेवां महाभूप्तिः करोति परमादरात १९ तस्य द्वे द्वे तपस्ये येन त्यक्ता हि गुणाकरः वर्षा
णामयुते द्वर्तृहरिवीराह्वस्तुपथकः २० तेन तुष्टेन पतिं भक्तं वरं ब्रूहीत्युवाचह राजोवाच हरिं न
त्वा रोमांची प्रेमविह्वलाः २१ भगवांस्त्वामृते देशे त्वरोन्योपि नरो यथा मां जेता न भवेद्भूमावी
श्वितोयं वरो मया २२ तथास्त्वित्युक्तवान्भगवानतद्वैवांतर्हितोभवत तस्मात्तस्य यशोः प्रीत्वे कर्तव्यं
मोचनं स्वतः २३ नचेद्युद्धं कलिः करिष्याम्यसंशयः २३ नारद उवाच इत्युक्त्वा उद्भवस्त
स्मात्स्वां तेनाहेत्य भूपतो सांकं हलवर्यसूनं यद्दनां सद्देमसिन्वर २४ शत्रुघ्नकर्मा वृषवीरः सबाहु
र्द्वयकलः सांतिदर्शिः दुर्लमाहः सोमको वरप्रवच्च २५ कालिंदीनंदनाद्योते प्रद्युम्नस्य प्रध
मपनः श्रद्धौहिणीभिर्दशभिर्वृता योद्धुं समागतः २६ उतरैः कुककर्मिः शार्ङ्गपतनां चंडविक्रमैः
बभूव तुमुलं युद्धमत्थीनामहिषिमिषे यथा २७ स्फुरद्भिर्निशितैः शरैर्वैरे वीरपुंगवः वर्षाका
लेयथा रजंस्तद्विद्विः सर्वतो ह्वनः २८ पविद्धैर्मुसलैः शार्ङ्गैः शक्तिकुंतपरश्वधैः गदाभिर्हातवा
णोहैर्वप्रिप्रधुवीरपुंगवः द्वाणमात्रेण रुधिरप्रभवावोद्दद्गृपिरगी नदी बभूव राजेंद्र शतयोजन
विस्तृताः ३० विद्युद्वुमलग्वाषोबाउत्तराः कुरवोजनाः सावतकालेयथा प्राद्वैसिबसंज्ञाउद्गनाः
दुर्लमाहो महावीरः कालिंदीनंदनो बली दुर्लयामास वाणौघैः स्यंदनं वीरधन्वनः ३१ वीर

ग० सं०
वि० ख०
४०

धन्वापि विरथो धनुष्टंकारयन्मुहुः जघान बाणैर्विंशत्या हरिमान्तं महाबलं ३३ हरिमानः स्व
खड्गेन मध्यतस्तान्द्विधाकरोत् वीरधन्वाथ विच्छेद धनुर्ज्यां तस्य नादिनीं ३४ बाणेनैकेन राजेंद्र कुं
बाकोनैव मित्रतां लक्षभारमयीं गुर्वीं गदामादाय सत्वरं ३५ जघान वीरधन्वानं हरिमानो महाबलः
गदाप्रहारव्यथितो वीरधन्वा मदोत्कटः ३६ पतितो न जघानाशु हरिमानं हरेः सुतं हरिमानः समु
त्थाय पंचवर्णं नाम पर्वतं समुत्पाट्यास्थितो मूर्तौ कोहस्ताभ्यां श्रीहरेः सुतः ३७ वीरधन्वा समुत्पाट्य स
पारपात्रं च पर्वतं स्थितो भूत्वा महाबाहुर्ननाद रणमंडले ३८ द्वयोराक्षेपणात्तस्य शैलमर्दितो य
र्हितौ गिरी पतितौ भूतले चूर्णीचक्रतुः शतधा राजकुञ्जरं ३९ गृहीत्वा वीरधन्वा खड्गं हरिमानो
हरेः सुतः भ्रामयित्वाथ चिक्षेप वाराह्यां पुरि वेगतः ४० वीरधन्वा स पतितो गुणाकरकृतात्
स्थले मूर्च्छितो मग्नवेगोभूद्युद्धमनकुर्वन्संगरे तत ४१ हाहाकारो महानासीद्वाराह्यां पुरि वेगतः दे
वदुंदुभयो नेदुर्नरदुंदुभयस्तदा ४२ हरिमानोपरि हरेः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे यक्षा उत्थाय नृपतिः पुत्रं द
ष्ट्वा सुमूर्च्छितं ४३ गृहीत्वा दिव्यकोदंडं युद्धं कर्तुं मनो दधे होतायमस्थितं दृष्ट्वा मुनींद्रः सर्ववित्कविः ४४
गंतुमभ्युद्यतं वीक्ष्य वामदेवस्तमब्रवीत् वामदेव उवाच राजंस्त्वं हि न जानासि परिपूर्णतमं हरिं सर्वाणीन
द्रष्टुर्थाय जातं यदुकुले स्वयं ४५ भुवो भारावतारायं भक्तानां रक्षणाय च भूत्वा यदुकुले साक्षाद्द्वारकायां वि
राजते तेन कृष्णेन पुत्रोयं प्रद्युम्नो यादवैः सह उग्रसेनस्य कार्यार्थं जगज्जेतुं प्रणोदितं ४६ गुणाकर उ
वाच परिपूर्णतमस्यापि श्रीकृष्णस्य महात्मनः लक्षणं वद मे ब्रह्मन्त्वं परावरवित्तमः ४७ वामदेव
उवाच यस्मिन्सर्वाणि तेजांसि विलीयंते स्वतेजसि तं वदंति परे साक्षात्परिपूर्णतमः स्वयं ४८ अं
शांशोंशस्तथावेशः कला पूर्णः प्रकथ्यते व्यासाद्यैश्च स्मृतः षष्ठः परिपूर्णतमः स्वयं ५० परिपू

परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो नान्य एव हि एक कार्यार्थमागत्य कोऽसि किं वा कारणं ५१ ना
रद उवाच श्रुत्वा कृष्णस्य माहात्म्यं बलिं नीत्वा गुणाकरः वैरं विहाय प्रद्युम्नं दर्शनार्थं समा
ययौ ५२ कार्ष्णिं प्रदक्षिणीकृत्य नत्वा दत्त्वा बलिं ततः अश्रुपूर्णमुखो भूत्वा प्राह गद्गदया
गिरा ५३ गुणाकर उवाच अद्य मे सफलं जन्म कुलं मे च दिनं शुभं अद्य क्रतुक्रियाः सर्वाः सफ
लास्त्वद्दर्शनात् ५४ त्वदंघ्रिभक्तिः परमार्थलक्षणा सदा भवेन्मे जनने जनेऽपरं त्वमेव सा
क्षान्निजभक्तवत्सलः परेश भूमन् परिपाहि पाहि ५५ प्रद्युम्न उवाच ज्ञानवैराग्यसंयुक्ता भ
क्तिर्मे प्रेमलक्षणा मद्भक्तसंगमो भूयाच्छ्रीः स्याद्भागवती त्विह ५६ नारद उवाच इत्युक्त्वा
भगवान्कार्ष्णिः प्रद्युम्नो भक्तवत्सलः ददौ तस्मै स्वपत्ये द्वयमेयतुरंगमं ५७ इति श्रीमद्ग-वि
ना०ख० उत्तरकुरुखंडविजये स्वर्गिनामाऽष्टाविंशोऽध्यायः २८ नारद उवाच प्रद्युम्नोऽथ
महाबाहुर्जित्वा चोत्तरान्कुरून् हिरण्मयं नाम खंडं जगाम कार्ष्णिर्जगाम ह १ यत्र सोमागि
रिर्दीप्तः श्वेतो नाम स्फुरद्द्युतिः तत्र कूर्मो हरिः साक्षादर्यमा यस्य देशकः २ पुष्पमाला
नदीतीरे नाम्ना चित्रवनं महत् सपुष्पफलभाराढ्यं कंदमूलनिषेवितम् ३ वानराः संति
तत्रापि वंशजा नलनीलयोः न्यस्ता श्रीरामचंद्रेण त्रेतायां मैथिलेश्वर ४ सैन्यं तौ वीक्ष्य ते
श्रुत्वा युद्धकामा विनिर्गताः प्रद्युम्नसैन्ये चोत्पेतुः भ्रूभंगैः कोपमूर्छिताः ५ नखैर्दंतैश्च
लांगूलैर्गजानश्वान्नरान्नूप ऊर्ध्वतस्ततः प्रधावंतः पातयामासुरुद्भटाः ६ लांगूलेश्वर
थान्बध्वा विक्षिपुश्चांबरे बलात् विचित्रध्वजेनायस्य विज्ञस्यार्जुनस्य च ७ रथं बद्ध्वाय
लांगूले केचिदुत्पेतुरंबरे कपिध्वजध्वजे साक्षात्कपीन्द्रो हनुमान्प्रभुः ८ कोपात्साः

गः श्री
बि॰ रा॰
७१

फाल्गुनसखाः उत्पपात नलं गतो ८ श्रुत्वा तत्र वपुर्दीर्घं शतयोजनविस्तृतं लांगूलेन च तानब
ध्वापातयमास भूतले ९ तदा प्रधर्षिताः सर्वे ज्ञात्वा श्रीरामकिंकरं नेमुस्ते सर्वतो भूपा जनकृतां
जलिपुटाः शनैः १० केचिदालिंगनं चक्रुः केचित्तुष्टुवुरोजसा केचिच्चुचुंबुर्लांगूलं केचित्पा
दं च वानराः ११ तान्समालिंग्य महावीरः स्वस्थान्स्थाप्य पुनः पुनः दत्वा कोशं ततश्चाले च प्रकु
र्वांजनीसुतः १२ नत्वा तं वानराः सर्वे जग्मुस्त्रिवनं स्वयं हनुमानर्जुनस्याथ विष्वक्सेनस्तरथीय
त १३ मकरध्वजोन्नतो देशान प्रद्युम्नो मीनकेतनः पयोवृष्टिवरैः सार्द्धं दुंदुभीनादयन्प्रभुः
मकरस्य गिरेः पार्श्वे दुंदुभिध्वनिमिश्रिताः मधुमद्या मधुकराः कोटिशः प्रोत्थिताः किल १४
तैर्दंशितं बलं सर्वं हस्तिवीत्कारसंयुतं तदा कार्ष्णिर्महाबाहुः पवनास्त्रेण सामदये १५ तद्वात
ताडिता राजन गतास्तेपि दिशो दश तत्र देशे जना राजन् सर्वे वैमकराननाः १६ ततस्तुष्टिं
त्रिमो देशस्तत्र हस्तिमुखा जनाः एवं देशांस्ततः पश्यन्प्रद्युम्नो वानरैर्यावता गतः १८ का
र्ष्णिर्ददर्श तत्रापि मनुष्यानश्वकर्णकान् त्रिशृंगस्य गिरेः पार्श्वे नगरीं स्वर्णवर्चिकां १९
हेमसौधमयीं दिव्यां रत्नप्राकारमंडितां हिरण्यवर्णैः पुरुषैः स्त्रीजनैः स्वर्णदीप्तिभिः २०
नागैः सुनागकन्याभिः पुरीं भोगवतीमिव चंद्रकान्तानदीतीरे शोभितां मंगलालया कार्ष्णिः स
मायपौ राजन्यः प्राशक्रो मरावतीं २२ तत्र राजा महावीरो नाम्ना देवसखो बली मन्मुखानततद्
लं श्रुत्वा बलिं नीत्वा हिरण्मयीं २३ प्रद्युम्नस्य जगाम ह भक्त्या परमया युतः तं प्रणम्य महाबा
हुः प्रद्युम्नो भगवान्हरिः चंद्रवते कथं शोभा सर्वेषां च वदाशु मे २४ देवसखउवाच
श्रीयमगापि त्वपतिना कृष्णेन सूर्यस्यापने अंगीप्रकल्पितो नेन वासिराम्भः महानदी २५ ७१

सेतपर्वतशृंगाग्राद्वनरंतीयद्रुतम प्रसभ्यारब्धो मनुस्तुतो गोपालो गुरुकल्माषितः २७ जन्मा-
नकपिलो राजन्नसिना सिंहसंकया वधिष्ठे ननदा प्रायाः प्रद्धत्वं समुपागमत २८ कुशेनदी
सुतननुः पर्वटतीर्थमाश्रवन भूसाश्वग्रां यद्दाह्नात्वागम्लनकुशलमानोः सुतः २९ मुक्तो भू-
संद्रवतस्य देहसोभावभूवह चंद्रकान्तां नदीं हि वंश सिद्धा भूद्विरणमये ३० तस्याः स्नानं च कती
कोवयंवैष्ठे सर्वेन्यपीतम द्वयेण चंद्रतुल्याकौ भवामोऽद्वनसंख्यायाः ३१ नारद उवाच इति
श्रुत्वा महाबाहुः प्रद्युम्नो यादवैः सह चंद्रकांतां नदीं स्नात्वा ददौ दानान्यनेकशः ३२

इतिश्रीमद्भ॰ वि॰ ना॰ व॰ मकरद्विजसिंहकौंचनिशुंभदैत्यविजयहिरण्मयखंडविजयसंस्र-
मर्गो नामएकोनत्रिंशोध्यायः २९ नारद उवाच एवंहिरण्मयं खंडं जित्वा कार्ष्णिर्महाब-
लः जगामरम्यकं खंडं देवलोकमिवस्फुरन १ तस्य प्रीमान्निवि: स्वाहान्नीलो नाम नगाधि-
राट तत्रोत्तरेकालदेशे नगरी भीमनादिनी २ कालनेमिसुतस्तत्र कालको नाम राक्षसः
त्रेतायुगे रामचंद्राद्भीतो युद्धात्पलायितः ३ लंकापुर्या उद्गागत्य वा सह कद्राक्षसैः सह य-
द्दासोमयुते नाम्युद्धायकृतनिश्चयः ४ खरान्तरतःकृष्णवर्णोयद्दूनां बलमाययौ यद्दूनांरा-
क्षसानां च घोरं युद्धं बभूव ह ५ प्रद्युम्नो भगवान्सिंहो बलः प्रबल उद्भटः सह उजोमहा-
शाकिरपराजितएवच ६ लक्ष्मणानंदनाद्यास्ते श्रीकृष्णस्यसुताः शुभाः सर्वेषामग्रतः
प्राप्ताः बालै स्त्रीष्टाऐः स्फुरत्प्रभैः ७ राक्षसानां बलं जग्मुर्धावुवेगैर्यथा वनं कालो बुद्धि-
रभिन्नांगाः राक्षसाः रणदुर्मदाः ८ त्रिशूलानांमुद्गराणां वर्षां चक्रुर्महोत्कटः कालक

ग॰ सं॰
वि॰ ६॰
४२

स्तुतश्च मया स सुर्वर्यित्वा रणान रथान ९ हयान्रथान्सस्वाहान्सुखे विक्षेपसत्वरं गजान्याद्रेषु
क्षोन्नीयमनीतान रत्नकं बलात १॰ घंटानाद्धसमायुक्तान्मत्तान्क्षिपत्सुरां मरे बलात प्रक्षेपः
श्रीहरेः पुत्रः कपीन्द्रा हनुमान्दधे ११ तद्धरणान्निर्गतः साक्षात्सुग्रीवसमो महाबलः गृहीत्वा
मुद्गरं घोरं वज्रमिवं इन्द्र इव प्रभुः १२ राक्षसान्पर्वताकारान्पातयामास भूतले कांश्चित्करेण
सोन्नीय विक्षेप गगने बलात १३ कांश्चिद्धस्तद्वयेर्भ्रांतान्विरचयान्सिंधुरोपरि पदिकी यास्तदा
न कांश्चिल्लांगूलेन महाबलः १४ वानरस्तूलमिवाकाशे विक्षेप शतयोजनं हनुमंतं तदा ज्ञात्वा
कालं कौ राक्षसेश्वरः १५ तद्वन्मारमयीं गुर्वीं गदां विक्षेप नादयन उत्पपात कपीवेगात् द्रुतं भू
मौ पपात ह १६ उत्पतन्वानरश्रीशो भूमं गं कारयन्मुहुः १७ मुष्टिना ताडयित्वा तं किरीटं तस्य
चाददे कलंकोपितदान सौ त्रिशूलं स्वे समाददे १८ उत्पतन्सकपिर्वेगात्पादिदेशोपपात ह हनु
मानंतदा दोर्भ्यां पातयित्वा महीतले १९ वैदूर्यपर्वतं नीत्वा तस्योपरि समाक्षिपत शिरिपातेन
चूर्णी गोम द्विजाः पंचतां ययौ तदशुज्याराक्षः सोरवचुर्विपुत्तो भवन हनुमान्मरावान्साक्षात
देवांतकवधीयत प्रत्तोमस्योपरि सुराः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे २१ स्तूयमानः कपिश्रेष्ठो महाबाहुः स्वसैन्यप
रिवारितः मनोहरां स्वर्णमयीं मान्यवीं नगरीं ययौ २२ नैऋत्यहं वनं तत्र कल्पवृक्षलतावृतं
हरिचंदनमंदारपारिजातोपशोभितं २३ नानाननामोदसंमिश्रवायुभिः सुरभीकृतं केतकीचंप
कलताकुटजैः परिसेवितं २४ माधवीमल्लिकाजालैः पुष्पितैः सफलैर्वनैः नवहीदे हंसमालि
कुलैः वैकुंठमिव सुंदरं २५ योजनानां पंचशतं लक्षितं ज्ञाकयोभिर्भिः [illegible] शोभितं

राजन्नस्मात्प्रोजनविस्तृतः २६ पुंस्कोकिलैः कोकिलैश्च मयूरैः सारसैः शुकैः चक्रवाकैश्च का
रंडहंसैर्दात्यूहकूजितं २७ सर्वर्तुपुष्पशोभाढ्यमाद्विपवृंदनंदनं मृगशाखाचरमत्तैर्वै शार्दूलैः
सहमैथिल २८ नकुलैः फणिभिः सार्द्धं यत्र क्रैरैरविवर्जितः श्रुयुतं सर्वतो यत्र सुमनःस्वच्छनिस्तंपु
तं २९ सहस्रपत्रैः कमलैः शतपत्रैः स्फुरत्प्रभैः उतस्ततो वर्तमानमानंदमिव मूर्तिमत ३०
तदृष्ट्वा तेदरेहृष्टा निर्गता च गरीजनान पप्रच्छुर्वांछितं साद्धात सम्युक्तः सर्वविस्तृतिः ३१ प्र
श्रुत्वा उवाच कस्येयं नगरी रम्या कस्येदं देवनिर्मितं स्थलं वनमनुत्तमं वदता श्रुत विस्तारं हे लोकाः पु
ण्यशालिनः ३२ जनाऊचुः वैवस्वतो मनुर्नाम योऽयं वर्ततेऽत्र यः मानवेन्द्रो नरेश्वरो मत्स्यं ना
रायणं हरिः ३३ वर्तमाने ह दानवाक रोति विपुलं तपः तस्येयं नगरी रम्या तस्यैवैतद्वै सुदं ब
नं ३४ वैकुंठाद्धसमानीतं श्रीहरेः कृपयानघ वैकुंठाद्धुसमानीता भूमिश्चापि विशेषतः ३५
इयं सर्वैपि राजानोत्र स्युर्वंशाभवाः क्षितौ स्वयं तिष्ठं स्मांत वैराजं स्मृद्धं स्मामवेहि भो ३६ नारदउ
वाच इतियाल्पं च सर्वेषां बृद्धं तं प्रपितामहं श्रान्द्देवमनुं ज्ञात्वा विस्मितो भूद्धरेः स्तः ३७ श्रुत्वा
वचस्तदा स ग्रोऽभ्यात्समुपैद्धृतमिर्तैः मानवाद्दिं समाक्रम्य श्राद्धदेवं ददर्श ह ३८ [illegible] प्रभाकांत्या
द्योतयंतं दिशो दश महायोगमयेनाद्धृष्टं जेस्मांतरूपिणा ३९ वेदव्यासशुकाद्यैश्च वसिष्ठप्रिय
ला दिभिः परस्य रंमहाराजसूत्रपुर्व तं श्रीहरेर्यशः ४० ननामकार्निर्यमुनिः सहैव तं कृतांजलिः
स्तत्र समास्थितो भवत मनुः समुत्थाय सहरेः प्रभावविद्द त्वासनं नारद्द्व्यासीराय ददौ स ४१ मनुरु
उवाच ● नमस्ते वासुदेवाय नमः संकर्षणाय च प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः

गः सं
वि॰ ख॰
४३

४२ अनादिरात्मा पुरुषस्त्वमेव त्वं निर्गुणो हि प्रकृतेः परं त्वं सदावशीकृत्य बलात्प्रधानं गुणै
सृज्यपत्यसि यथासि विश्वं ४३ ततो विवेकं त्वविहाय सर्वतो मत्वाखिलेशात्र मनोमयं जगत् भक्तेः
परं निर्गुणमादिपुरुषं सर्वज्ञमाद्यं पुरुषं सनातनं ४४ जागर्ति यो हि स्वशयनं गतेषु तेनायं जा
नो वेद तत्तः परं तं यस्तं तमाद्यं पुरुषं हि यं जनो न पश्यति स्वकर्मलेखं तमजं ४५ यथानलो ग्निः
पवनो न सज्जते घटेन कालेन वजोमिरायतैः तथा भवान्सर्वगुणैश्च निर्मलो वर्णैर्यथा स्यात्स्
फटिको महोज्ज्वलः ४६ संयोगेन वा लक्षणया च वाक्यैरर्थैः पदस्फोटपरायणैः परं न ज्ञायते यत्
ध्वनिलोत मेन सत्स्वं ह्येन तत्तु न्यक्कृतस्तु लौकिकैः ४७ वदंति केचित्तु विकर्म कर्म यत्कालं च केचि
त्परयोगमेतत् केचिद्विचारं प्रवदंति यत्न तत्त्वं सेति वेदांतविदो वदंति ४८ यं न स्पृशंती ह गुणान्
कालज्ञानाद्यैर्द्विपेंद्रियचित्तमनो न बुद्धयः मदुत्त्वं वेदो वदती तितत्परं विशंति सर्वे नलविस्फुलिंगवत्त
४९ हिरण्यगर्भः परमात्मतत्त्वं यद्ब्रह्म सदैव प्रवदंति संतः एवं विधं त्वां पुरुषोत्तमोत्तमं मत्वा सदाहं
विचरामि सङ्गः ५० नारद उवाच मनोर्वेकं यदा श्रुत्वा प्रद्युम्नो भगवान्हरिः मंदस्मितो मनुं प्रा
ह गीर्भिः हंसो हृदयान्निव ५१ प्रद्युम्न उवाच त्वं नो गुरुः हं नित्या यामादिहः प्रपितामहः मत्तेरा
जनीयोहं द्वौ हि प्लाद्यो योधर्मधुरंधरः ५२ वः प्रजाश्च वयं व्याः पाल्याः पोष्याश्च सर्वतः भवता
तपता दिव्यं तपसा लेन जगत्सुखं ५३ न भस्त्वत्तो हरिः श्रोसाध्यो परमात्मा हरिः स्वयं त्वमानंतं सु
मोहाशीलायुर्देवनमात्करः ५४ नारद उवाच इत्युक्त्वा भगवान्कार्ष्णिरनुज्ञाप्य प्रणम्य तं
परिक्रम्य मनुराजन्स्वां च भूमौ जगाम ह ५५ इति श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ कलंकदेशमान् ४३

वद्देशविजये रम्यकखंडविजयं नाम त्रिंशोऽध्यायः ३० नारद उवाच अथ तु रम्यकं खंडं जि
त्वा कार्ष्णिर्महाबलः सुमेरोः पश्चिमे भागे केतुमालं जगाम ह १ तस्य सीमागिरिः साक्षान्माल्यवान्ना
म मैथिल बहुतीर्थसरित्पुत्रमापातकनाशिनी २ गिरेर्माल्यवतः पार्श्वे पुरी मन्मथशालिनी
रत्नप्राकारसौधैश्च देवधानीव शोभिता ३ यत्र वै पुरुषा राजन् कामदेवसमप्रभाः शारदेंदीवर
श्यामाः पद्मपत्रनिभेक्षणाः ४ पीतांबरधराः सर्वे पुष्पहारमनोहराः क्रीडंत्यः कंदुकैर्यत्र
कामिन्यो नवयौवनाः ५ यत्र हैमामोदपद्मनो मत्तालिकुलनादितः गंधीकरोति भूभागं समंता
च्छतयोजनं ६ तत्पुरीवासिनो लोकाः निरीतास्ते वक्रस्थिताः जगुर्यशः श्रीमुरारेः प्रद्युम्नस्या
पि सुव्रत ७ केतुमाला ऊचुः श्रीदावुरंगसपने जगदार्तिहारी साक्षात्स्वयानयदुरूपधेयस्वादि
देवः यः सात्त्विकैः सुरवरैर्भुवनावनाय तस्मै नमो भगवते प्रकबोतमाय ८ जातो गतः क्षितिस्या
हापितदेविमो व्रजनंदालयं शिशुतनुः स तु नंदपत्न्याः संलालितः स तृणपावकमंगलश्रीः प्रा
लप्रहारमकरोत्किल सस्तनायः ९ बालो बभंज सपनं शाकटं प्रकुर्वदैत्यं निपात्य सहदंदः भ्रमे
मस्पष्टहे मात्रे प्रदर्श्य निजरूपमलंकृतो भूद्गोपालसंकाष्ठितसुंदरभाग्यलक्ष्मीः १० सं
लालितो व्रजजनैर्नवनीतचौरैः श्यामो मनोहरवपुर्मददः स बालः नित्वाहदयिपात्रमनी
वदर्ग्रो व्रजौवभंजजम्न नीलतुंडामवक्त्रः ११ वृंदावने तु विचरन्निजवत्सगोपैर्वत्सासुरं च
विनिपात्य कपित्थवृक्षे स धौर्तुगिरा हास्वकरतुंडतदेहदोर्भ्यां दैत्यं ददार स बकं तल एव तदिव्यां
१२ हंसध्वयं चापि शिशुर्मर्दवत्सर्क्ष्वानवेलं क्रमन्मदनमोहनवेषभूषाः गोपानहास्तरम

ग०सं०
वि० ग
४४

स्वेच्छहृतानन्तगोपगोपीकेपवन्सावपुषः सर्वकारणयः १३ द्योत्रंसब्रह्मादिगुणषोभगवानानंतः
स्वतः प्रधानपुरुषेश्वरब्रह्मादिदेवः स्वात्मवपुः सविहृतब्रजवालकेषु तं मोहयन्निविधिमजो
विवचारकृष्णः १४ विद्युद्गमेन्द्रकृष्णहौवलिनावलेन नालेप्रगृह्य स्वहस्तप्रकलिकालिपा
स्वं वन्मानवद्धिमर्यादनुजेशलेवंत्सयोजहानतवलोहदेवंकृष्णोनाव १५ संचारयनवृन्द
वक्षुन्मयुरंकुरेण न्योवेणुंवनेहुजवद्भूत्निजगीनकीर्तिः दिव्यांबकालिरजहारवकंगनानां वि
प्रंगनाम्निरमितः कृतमभक्तभोजः १६ देवेविवर्षतिपशून् कृपयाविविक्षुर्गोवर्द्धनं प्रकृतना
बालहवोद्धलीथं विभ्रद्भूमिंतु राजशादिवकंजमेकहस्ते शक्तीपतिर्वयीमिरतस्तुतो मृत
१७ नंदंगृहीतोपवरुणान्वजलात्पलोकंदिव्यंपरंचरनमयोदिविदर्शयित्वा श्रीरामस्तुलमनोवृज
सुंदरीणांरेमेकलिंदतटिनीपुलिनेगनाभिः १८ मानंद्रहन्नोदयौवनमानिनीनां नंदेयेव
जेवभूनिजगीनकीर्तिः सगीमनोहरस्वपुर्विरहातुराणांसाद्धाहरिर्मदनमोहनआविरासीत
१९ वृंदावनेरचररासवरांगनाभिर्विष्णुर्विभूतमभिवोद्भुविराददेवः रेमेलतः सुखवैः
स्वैराहरगोकेयूरकुंडलकिरीटविटंकवेषः २० नंदं विमोद्यपतितंवदौवमोद्यं दिव्यं
मग्निंहवेजहारदीपंखवहूपात गोपस्तुतोवधमहूपयरंस्वाविभूमोनिपात्यनिजधानकवेल
संगे २१ कंसाः परंमलवानवतेनकेसीसंप्रेषितः स्वनमेवपुः प्रचंडः अत्सज्यतंवतरसा
पुनरापतंतं श्रीवाहुनामुखगतेनजघानकृष्णः २२ योनामदेनवकृष्णवर्णितभाग्यलक्ष्मी
मानरंसुरपिवृहतवामवलेन अक्रुरवर्णितमहोदयश्चाद्दिदेवोगोपीजनानिविरहातुरवि

न्तचोरः २३ श्वाफल्किने स्तुतिकराय निजं स्वरूपमनंतहृद्ये जलनिधये स्वदर्शयित्वा हे प्रापतत्रम
थुरोपवनं व विहं गोपालकैस्सह सबलो मथुरां ददर्श २४ ध्वंसं चकार रजकस्य पतेरजकं न्यकृंतयत्कृष्णः
प्रदाय च वरानथ वायुकाय मालायुतं समनुकंप्य चकार कुब्जाम् नीयनुश्च सह हलान मयन्न
भंज २५ द्वारि द्विपं च विनिहत्य नरेंद्रं हत्वा तहत्वा प्रगृह्य विनिपात्य स रंगभूमौ कंसं हनिष्ठ
पितरा व सुमोचयित्वा वंधान्नृपं पुरि चकार महोग्रसेनं २६ नंदं प्रसाद्य वसुदेवगृहे स्थाना
ध्ययनर्थमृषयने स्वनिवेशयित्वा विद्यामधीत्य स ददौ प्रमृतं सुपत्यं कृत्वा वधं दनुजपंचज
नस्य कृष्णः २७ गोपीजनानस्समनुगृह्य सवौद्धवेनाक्रूरेण हरिर्जिनपुरे त्वथ पांडुपुत्रान
कृष्णो विजित्य बलिनं च जरासुतं च भस्मीचकार मुचुकुंददृशा स कालं २८ निर्माय चाद्भुत
पुरं स्थित एत्य कृष्णोनि न्ये च कुंडिनपुरात्किल भीष्मकन्यां युद्धेन शंबरमरिं निजसूनवा
दाद्राजेमर्लिंगपुरि विजित्य सत्राजिताजं २९ भामापतिः स्वरथनीरःशतधन्वनस्तु हत्वांबु
वाह सवितुश्च सुतां परेशः आवंत्यराजतनुजां स्वजहार कृष्णः सत्यां स्वयंवरगतां वृषभा
न्दमित्वा ३० कैकेयराजतनुजां स्वजहार भद्रां श्रीलक्ष्मणां मद्रमहीपतेः सुतां च भौमं
विजित्य सबलं युधि शस्त्रसंधैर्निर्जित्य च षोडशसहस्रवरांगनाश्च ३१ भामेच्छया सुरतरुं
च सभां सुधर्मां शक्रं विजित्य स जहार कलत्रमित्रः यैकाक्षिणां च निजहानबलेन गोष्ठा
वाणस्य वाहूनि चयं शतया क्विनत्सः ३२ तेनोग्रसेन कृतवेद्यजगद्विजेतुं संप्रेषितो नि
जसुतः किल शंबरारिः यात्रागतो भुवि विजित्य नृपान्समस्तानश्वी केतु मालयतयेत्र न
मोस्तुतस्मै ३३ नारद उवाच प्रसन्नः श्रीहरिः कार्ष्णिः कुंडलं कटकानि च हीराम

लीगजान्नस्यानदःदैनेभ्यो महात्मनः ३४ पुरो मन्मथस्यालिन्याः पतिः संवत्सरे महान प्रद्युम्नाय
ग: सं बलिं प्रादान्न नहत्वा प्रजापतिः ३५ अथ कार्ष्णिर्महाबाहुर्हृष्टं कामवनं ययौ जनैरगम्यं गम्यं
वि· शा· च प्रजापतिदुहितृभिः ३६ सुंदरं मन्मथः क्रीडं हृतं कामास्त्रतेजसा नारीणां यत्र पतति वत्सरां भो
४५ नुवत्सरं ३७ नदापरात्कामवनाद्धि निर्गताः श्रीपुष्पधन्वा न पपंच सायकाः पीतांबरः श्याम
तुर्मनोहरः ततान कौदंडगुणध्वनिस्वरः ३८ यत्कारणात्तो यादवपुंगवाः स्वतः सुसैनकास्ता स्म
गजाः पदातिभिः निपेतुराराक्किलकाम विह्वला स्वत्वारणे वेगमनं न वर्णनं भवेत ३९ अथा
शुकार्ष्णिर्जगदीश्वरेश्वरः प्रलीनतां प्राप जलेजलं यथा सद्यो विभिः सूर्यदेवः सुसैनकाः वि
लाय सर्पे नपकं किलीनुतं ४० इति श्रीमद्भ· वि· ना· ग· मन्मथदेशविजये नुमाल
खंडविजय संहर्णि नामैकत्रिंशोऽध्यायः ३१ नारद उवाच अथ कार्ष्णिर्महाबाहुः केतुमा
लं विजित्य सः भद्राश्वं प्रययौ धन्वी खंडं योगीशमर्तिमत १ यस्य हीमालागिरिः साक्षाद्गजते बंधमा
दनः सीतानाम्नी यत्र गंगा वहती पापनाशिनी २ वेदवृंदे महातीर्थे सर्वपापप्रमोचने हयग्री
वो महाबाहुर्यत्र सन्निहितो हरिः ३ भद्रश्रवायं मुनिस्तुताः नस्य सेवां करोति हि गंगातीरे सुपुलि
ने प्रद्युम्नस्य महात्मनः ४ बभूवुः स्मिग्रिरह्मणाः हेमांबरमनोहरः ५ भद्रश्रवायं मुनिस्तो म
हात्मा भद्राश्वदेशाधिपतिर्महौजाः प्रदक्षिणीकृत्य ननाम मत्वा दत्वा बलिं ...
मखिस्थल सन्नतायचाह ५ भद्रश्रवोवाच त्वं साक्षाद्भगवान्सर्वः परिपूर्णतमः स्वयं
सम्पूर्णां रक्षणार्थाय जगतोर्तु विनिर्गतः ६ भगवन शंबरो नाम दैत्यः सर्वजितस्त्वया
तस्य भ्राता महादुष्टः कनीयान्नुत्कचः स्मृतः ७ गोकुले हाप्सवं ट्रेणमारिताः शकटस्थि ४५

तः तस्य भ्राता महाहुष्ठो ज्येष्ठोऽस्ति शकुनिः स्थितः ८ जेतुं योऽन्यस्त्वयादेव नान्यैरपि कदाचि
न प्रद्युम्न उवाच कस्य वंशे समुद्भूतः शकुनिर्नाम दैत्यराट कस्मिन्पुरे स्थितस्तस्य बलिं किं
वद धर्मज्ञः भद्रश्रवोवाच कश्यपस्य मुनेर्दित्यामादौ दैत्यौ बभूवतुः हिरण्यकशिपो
ज्येष्ठो हिरण्याक्षोऽनुजस्तथा १० हिरण्याक्षस्य तस्यापि बभूवुर्नव पुत्रकाः शकुनिः शंबरो
हृष्टो भूतसंतापनो वृकः ११ कालनाभो महानाभो हरिश्मश्रुस्तथोत्कचः ११ देवकुल्या दक्षिणो
हिडिंबस्तथा गिरेरथः पुरी च द्वारवती नाम दैत्यानां दुर्गमंडिता १२ शकुनिस्तत्र वसति भ्रातृभिः
बहुभिर्वृतः यदा यदा हि मुनिभिर्यज्ञारंभो भवेदिह १३ तदा तदा हि तैर्नाशि भंगो कारि यदूत्तम
पूर्वं दत्तस्य पिद्वयोरत्नमुस्रैश्रवाः स्मृतः १४ श्रातृतस्तेन बलिना कामयेनुस्तदुमः यस्मात
तद्गंति शक्रकृशा युद्धिग्राः स्तत्वतां पते १५ जेतुं योऽन्यस्त्वयादेव वेदस्फक दैत्यपुंगवः त्वया
जितेन गंतस्वंदि कानां शांतिकारणे १६ प्रद्युम्नाय नमस्तुभ्यं चतुर्व्यूहाय ते नमः गोविप्रसुर
साधूनां दुःखहंत्रे नमः १७ नारद उवाच एवं संप्रार्थितः साक्षात्प्रद्युम्नो भगवान्हरिः
देवाय भद्रश्रवसे माभैरित्यभयं ददौ १८ अथ कार्ष्णिर्महाबाहुः सैन्येन परिवारितः पुरीं च
द्वारवतीं गंतुं प्रस्थानमकरोत्तदा १९ मन्त्रं स्वात्कुकुनिः श्रुत्वा प्रागागाकृतं यदूत्तमं दैत्या
नां हृदके वाह श्लूलमुद्यम्य दैत्यराट् २० शकुनिरुवाच दिष्ट्यादि ष्टाहि शत्रुर्मे प्रद्यु
म्नोऽत्र समागतः जेतुं योऽन्यो मया दैत्या भ्रातृभिः यासिता ग्रहे २१ भ्राता मे शंबरो नाम येना
पर्वं समादिताः तस्मात्तं हान्तयिष्यामि प्रद्युम्नं यदुभिः सह २२ तस्मायातबलं तस्य विध्वंसं
कुल्लिनात्मवः पश्चात्पुरं दराहीद्य हान्तयिष्यामि निर्भयान २३ नारद उवाच इति श्रुत्वा

ग॰ खं॰
वि॰ आ॰
४६

बवलस्य दैत्यो हलोमहाबलः आययौ सैन्यसंयुक्तो दैत्यकोटिसमावृतः २४ प्रद्युम्नो भग
वान्साक्षाल्लीलामानुषविग्रहः महत्या सेनया सार्द्धं गत्वा युद्धं चकार ह २५ गत्वा वैदर्भी
वर्तमानौ निकुंभोयमविनायकः गीर्वाणमर्दनः स्वर्गे सांबो जांबवतीसुतः पादयोरुभयोर्जा
न्वास्थितौ दीप्तिमन्तौ कार्ष्णिः साक्षात्तद्दैवपुत्रो भानुर्हरेः सुतः बभूवतुर्महायुद्धे सीतागांगा
तटे नृप दैत्यानां चतुर्भिः सार्द्धं महाबली नाम निर्यथा २७ बाणैस्त्रिशूलैर्मुसलैर्मुद्गरैस्तोमरा
द्भिर्भिः बहुषुर्दानवाः सर्वे यथा रामविवादिताः २८ करोय सूर्यं वा कां सेन्यपादरजो भस्मं वा
जेन्द्राणां बुधदावा विदाः प्राहुर्दुन्दुभयः ३० हको हर्षानिलो गयो वद्धो नोन्नाद पवच्च महासाः पव
नो वह्निः ... दिश्चदशानः स्मृतः ३१ मित्रविंदात्मजो ह्यते ये युयुधुर्दानवैः सह बाणायकारे हृंजाता
हको नाम हरेः सुतः ३२ सर्वेषामग्रतः प्राप्तो धनुष्टंकारयन्मुहुः दैत्यान्विभेद बाणौघैः कु
वाद्यो मित्रतामिव ३३ अगमनरथान हयान वीरान दात्या ... भूतले निपेतुश्छिन्नकवचाश्छिन्न
चापा रणांगणे ३४ हकबाणैर्भिन्नपादाः हृदावातहतास्त्व अधोमुखा ऊर्ध्वमुखा बाणैर्बन्धाश्छि
न्नबाहवः ३५ रेजू रणांगणे राजन्भांडु ... हताः द्विधाभूता गजा बाणैः पतिता रण
मंडले ३६ विरेजुः हारिका विद्धाः कूष्मांडशकलाइव नैदैवत्य णाः संप्राप्ताः सिंहान्नुहोमहाब
लः ३७ बिभेद हकबाणापस्य हंसनीदृशाभिः शरैः चतुर्भिश्च तुरगान्वाहान्हत्वाभ्यां हृतं ध्वजं त्रि
भिः ३८ रथं च बाणविंशत्या विभेद दनुजाधिपः छिन्नयन्ता हकोभूत्वा हतासो हतसारथिः
३९ अन्यं रथं समारुह्य धनुर्जग्राह रोषतः तावत्तस्य धनुर्दैत्यः चिच्छेद समरे सुरः ४० तदा
गदां समादाय हको यादवपुंगवः ताडयामास ... पंचाशं दैत्यं स ... स्थितं पुनः ४१ हको ४६

दैः क्रोधसंहृष्टैः हनुत्पत्यरणांगणे अनेकान्यायुधान्याशु नखैर्दंतैः करैरपि ४२ हुंकारं भीषणं
कृत्वा ललज्जिह्वः स्फुरत्सटः वृकं संपात्य तान्साहरं भाद्र्दंडौ गजो यथा ४३ रु गृहीत्वा तं वृको दैत्यं
पातयित्वा महीतले तस्योपरि नृसिंहस्ततो महलोम ह्लं यथान्रघ ४४ उत्पतंतं पुनः सिंहं वृकदैत्यं ततन्नु
बलात ततारु मुष्टिना तं वैमित्र विदान्वजो बली ४५ तस्य मुष्टिप्रहारेण केसरी चं चतांगजः तदा
क्रुद्धो वृकदैत्यः शूलं चिक्षेप हत्वरं ४६ शूलं स्फुरन्महोल्काभं चिच्छेद त्वसिना वृकः तीक्ष्णया तुंडया रा
जन फणिनं गरुडो यथा ४७ हृष्टोपि खन सिंहीत्वान्नादयन खं महाबलः जघान तं वृकं मूर्द्धि केंपयन्नव
सुधातले ४८ खस्वरवृकको रोनततखड्गं उपधाय वृको बली कंधरे खेन खड्गेन तं ततारु स्फुरद्दुष्टा
४९ खड्गच्छिन्नं सिरस्तस्य पतितं भुवि भेचिल रेजे कनंडलस्मिव सकिरीटं सकुंडलं ५० हतेन तेन दा
दैत्यः शेषाः सर्वे पलायिताः भयातुरा महाराज प्रपुष्पैद्रावतीं पुरीं यथो ५१ देवदुंदुभयो नेदुर्नरदुं
कृस दुभ्यस्तदा श्रीवृकस्योपरिहरः पुष्पवर्षी प्रचक्रिरे ५२ इति श्रीमत्कु. वि. ना. ख. मद्धेशाविज्ञ
मद्धा खर्वडनाम नेवंद्वावन्युपाख्याने वृकदैत्यवधो नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ३२ नारद उवाच वृकं
निपतितं श्रुत्वा सकुलेः संक्रोधमूर्छितः भान्वृकः न्यो पेश्चयामास देवानां भयकारकान् १ भूतलं
तापनो नाम गजमाकत्प्लितरोततः वृकारवरं नमाकल्पकालनाभोज्य शूकरं २ महानामो मत्तमुहं
हरिमकप्फस्तिर्मिर्मीलं वैजयंतं रथं जैत्रं नपदैत्य विनिर्मितं ३ पंचयोजन विस्तीर्णं सहस्राश्वभि
योजितं सायामपंकाम्मतं बपताकामानसंवृतं ४ सहस्र कल शालैश्च मुक्तादामविलंबितं रत्न

गः खं
त्रि· ए·
४१

मूषलमभूष्यकं सां मानवं वृक्षमेवजालं ५ तद्धलं च वल्कलं युक्तं ह्रदादं कारभीबलं श्रावकत्व साक्रुतिः पवित्रा
यौतुकामो विनिर्ययौ ६ अश्रौहि लीलिर्द्विदमामिदैत्यानो मेघिलेश्वर धनुःस्वनैर्वीरमाद्वैस्यहेषा
रथस्वनैः ७ वीत्कारैर्हस्तिनामासामंडुलंतुजगर्जह दैत्यसेनाप्रयाणेनचकंपेमंडलंभुवः ८
निपेतुर्गिरयोनेकाः विचेलुःसिंधवोन्रप निपातिताश्चैलाः देवैर्भूकाश्येनकावती ९ ततोन्यंभी
बलेहष्टाप्रयुद्धायस्विनां वरः वलीयेयकरः कार्लिः प्राहेदं यत्नुर्भवान १० प्रयुक्तउवाच
रहंमारीरंभुविपांचभौतिकंफेलोपमंकर्मगुणाहिनिर्मितं गतागतंकालवशोकेदापिहिवुधानशोचं
तियद्याभकिकृतं ११ गच्छंतिचोर्द्धंकिलसात्विकाजनाःमध्येचतिष्ठंतिहिराजसान्नृप सूयःप्रगच्छे
तिहिनामसाश्चरेमुक्तुर्नुहुस्तेविचरंतिकर्मभिः १२ विभेत्ययंवाकिलसर्वतोयथानेत्रभ्रमेणाबला
लवर्तिनांचलंतथाहिमानालन्नृणांनदानहि यथामरालोंक्रतुभिःक्रतंस्मरेस्सर्वंत्यजेतरस्याव
त्यचोजनाः १४ क्रतोर्गुलोदेहगुलोवनावलीरावर्दिनंयातितथाजनाःस्वयं हस्वयंचवपययन्न
हिकिंचिदस्तितयथाहजेद्रुकृतिपांचसंगमः १५ ह्रलंयथावस्तुदोल्कपातथापारेगतेकिंस्तुत
पप्रयोजने विधायमार्गेविचरेत्तपद्धिवत्यपथहिसर्वत्रहरिंपरेश्वरं १६ यथेंद्रुरेकोजलपात्र
वेदतोयथाग्निरेकोविदितःसमिद्भुये तथापरात्माभगवाननेकवत्सोंतर्वहिःस्यात्स्वकृतेषु दे
हिषु १७ योज्ञानतिष्ठोनविगाभगाश्रितः श्रीकृष्णभक्तस्वनयेद्वकोपियत्नयोर्वनंवाश्रिमहं

४१

गृहेवनंस्मशानिनिर्मोते पुत्रमित्रानुसर्वतः १८ ततोमुनिश्चायाध्यवामतत्परात्परंसुखीसत्यानंदमयस्सवालव
त देहमपश्यत्तु तस्सर्वकामस्त्वंपूर्तंबवासोमदिनामसंचवन १९ सूर्योदयेसर्वतमोविलीयतेयद्वत्सद्य
तेवस्तुगृहेयथाजनैः ज्ञानोदयेऽज्ञानतमः प्रलीयते मंप्राप्यते ब्रह्मपदं ततोयथा २० यथेंद्रियं
एंचदेहएकमवर्त्तमिर्निनियते योगिति गुणाश्रयः परः एकं सनेनतस्य परस्य धामततततत्वमु
नीनां किल स्यात्स्ववर्त्मभिः २१ परं पदं केपि वदंति वैस्सवं केव्याप्य वैकुंठपदं परं परे सांति
वयत्केपि शिवतनः परं ब्रह्म हन्केवल्यमेवंपदसंचयात्मकं २२ यद्ब्रह्मकेपि द्विमवदंति केवलो
कमाद्यंमवदंत्यथापरे केचिन्निकुंजेनिजलीलयाहृतंप्राप्नोति कस्स्यपदेवतन्मुनिः २३
नारदउवाच इतिकार्त्तिविच्चः श्रुत्वासर्वयादवपुंगवाः साश्चर्यमिजगर्मूर्छत्वा नत्तमनं
धैर्यवदीते २४ बभूवतुमलंयुद्धं दैत्यानां यदुभिःसह सीतारामं बातते स्वास्योरक्षसंकपीमिचि
णा २५ रथिनोरथिभिस्तत्र पत्तिभिःपत्तयोरयं ग्रसइश्वावैरश्वयवारायुयुधुश्च गजागजैः २६
केचिन्कर्बींद्रा उन्मत्ता महाभावात्यैः प्रणोदिताः गिरींद्रादवहृदयंपतेमुक्तानां मेदइंबरैः २७ शुंडा
दंडैस्फुरत्कारैः सर्वीत्कारैःसम्रूंखलैः पात्यंतोरथान्सर्वान्दीनान्राजनवल्गोनाले २८ शुंडा
दंडैसंगृहीत्वारथानसाश्वान्ससारथीन निपात्यभूमावुत्थायचिक्षिपुसंवरेवलात २९
कास्मिन्समर्दैः पादाघातैः विदार्यकरैर्हतैः सहूतास्युर्गजारोगजस्यायवेतोरणांगणे ३० सपद्मा
लिरगारूजस्त्रसद्यावप्रणोदिताः उत्तंद्वयंतोपथंरथानगजकुंभांतरेगताः ३१ केचित्सैंधवा
वीराः सासिहस्तामदोत्कटाः अमुर्गजस्यान्नृपतीन्गजेंद्राद्रवहत्यात ३२ यथा सूदाः के

विस्फोटनोत्थविद्युद्भिर्विनिर्गताः खड्गवेगैः प्रभवंते लीलया मिश्रितायको यथा ३३ केचित्परस्परं खड्गै
गः सं र्युध्यंतं तोरणाग्रे खड्गैर्भग्नैर्युयुधुः कट्योः शूलैः पहिलोंधरे ३४ केचित्खड्गैः परस्परैः केचि
वि॰ ख॰ त्केशैः पदातयः विच्छिन्नैर्निर्मितैर्भल्लैः फलानीव वनिर्गताः सिंच ३५ संग्रामजिद्गदाहस्तेन शूरः
५८ प्रहरन्नोपिर्जित जयः सुभद्रोवानरपूर्णव्याकशुक्रपुरेवच ३६ सुभद्राया सुता ह्येते श्रीकृष्णस्यौ
रसाः शुभाः सर्वेषामग्रतः साम्बपुत्रस्तुदैत्यपुंगवैः ३७ भूतसंतापनो नाम नरराजः स्तुतो महा
सुरः पट्टसैन्येन महाराजेन चक्रेण नाकोरपतुर्दिनं ३८ बाणोऽयं कार्येव कृते भूतसंतापनेन वै संग्राम
जित दामपद्मः श्रीकृष्णस्य सुतो बली ३९ विद्याधरा गणप्रान्तके भूतसंतापनं रणे मल्लयमल्लवत्सं
वद्भीमसंवहनादिनी ४० धनुर्ज्यां तस्य चिच्छेद भूतसंतापनो बली संग्रामजित्तनुस्थान्यं गृ
हीत्वा खंडित युद्धिः ४१ सज्यंकृत्वा विधानेन प्रभातं वाणमग्निसमप्रभं तेनाऽस्य तनुजस्य च कवचं
लोहनिर्मितं ४२ भित्त्वा छित्त्वा ततस्तस्य वाजं भित्त्वा वनिं गताः वाणप्रहारव्यथितः किंचिद्व्याकु
लमानसः ४३ गजेन्द्रं नोदयामास भूतसंतापनो बली कालान्तकसमेनापि हष्ट्वा संग्रामजिद्ब
ली गृहीत्वा स्वमसिं नीत्वा मे जज्ञान रणांगणे ४५ तस्य खड्गप्रहारेण शुण्डादंडोद्विधाभवत् चीत्का
रमुत्कटं कुर्वन् रक्तस्रावं पतन् करात् ४६ भूतसंतापने त्यक्त्वा भुवि संकंपयन् गजः निपात्य
महावीरान् दंतानाद्दैर्नदन्मुहुः ४७ न बलात्क्वापि तो दैत्यैः पुरीं चंद्रवतीं ययौ कोलाहलो महा
नासीद्राजन्नेवं गजच्युतो ४८ भूतसंतापनस्तूर्णं श्रीकृष्णस्य सुतायवै विक्षेप निसितं प्रीतं शूलं ४८
समन्ताद्दिवतस्फुरन् ४९ तदा प्राप्तेभ्यमं दृष्ट्वा तं मद्रात्मजो बली स्वचक्रेण महावज्रलीलया सा

तथाच्छिनत ५० जठरस्य गिरेः शृंगं समुत्पाट्य महासुरः क्षिप्तेप क्रमसपुत्राय प्रनादयन्व्योममंडे
लं ५१ संग्रामजित्तु तच्छृंगं गृहीत्वा भुजयोर्बलात् ततो द्रुतेन राजेंद्र भूतसंतापनेरणे ५२ भूतसंताप
नो दैत्यः स्वं स्वं जठरं गिरिं गृहीत्वा संगरे तस्थौ उद्भटो दैत्यपुंगवः ५३ अनेन घातयिष्यामि त्वां र
णे प्रवदन्मुखात् ॐ देवकूटं समुत्पाट्य सांगरीढं श्रीहरेः सुतः ५४ अनेन घातयिष्यामि त्वां रणे प्रवदन्
मुखात् तस्योत तस्तन्मुदिराजं सद्दद्भुतमिवाभवत् ५५ क्षिप्तं तत्पर्वतं दैत्यो भूतसंतापनं रणे ततो द्रु
तो विरणे स्वेन रणे संग्रामजिद्बली ५६ जठरो देवकूटश्च द्वौ गिरी दैत्यमस्तके पतितौ भूविभागालो
वज्रसंघर्षनादिनौ ५७ भूतसंतापनस्ताभ्यां पतितः पंचतां गतः तज्ज्योतिः संग्रामजिति लीनं जा
तं विदेहवत् ५८ श्रीसंग्रामजितः सैन्ये नेदुर्दुंदुभयस्तदा महात्मजोपरि सुराः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे
५९ इति श्रीमत्स्कं॰ वि॰ ना॰ व॰ मद्राश्रखंडवासनेचंद्रावत्युपाख्याने दैत्ययुद्धे भूतसंतापनदैत्य
वधो नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३ नारद उवाच संग्रामजिन्महायुद्धे भूतसंतापने हते हाहाका
रो महानासीद्दैत्यसेनासु मैथिल १ शकुनिर्वृकः कालनाभो महानाभस्तथैव च हरिश्मश्रुश्च
पंचैते संप्राप्ता रणमंडले २ कार्ष्णिः शकुनिना युद्धं ददनिरुद्धो वृकेन वै कालनाभेन सांबस्तु महा
नाभेन दीप्तिमान् ३ हरिश्मश्रुश्च तत्रैव भानुः क्रमसतोवली सर्वेषामग्रतः प्राप्तोऽनिरुद्धो
धन्विनां वरः ४ विभेद बाणैर्दैत्यांस्तु वज्रेणैंद्रो यथाचलान् अनिरुद्धशरैर्दैत्याश्छिन्नपादा
जानवः ५ निपेतुर्मूर्छिता भूमौ वज्रपाताद्गता इव अनिरुद्धशरैस्तीक्ष्णैः संछिन्ना मेघडंबराः
छिन्नकुंभाः भिन्नशुंडाः पतिता रणमंडले ६ करेणवः हताः छिन्नकक्षा पेतावद्रहता इव छिन्ना

गः सं
वि॰ श॰
४९

भग्ना गजाः पेतुः स्फुटकाश्मीरकंबलाः ७ करिणां भिन्नकुंभानां मुक्ता रेजुः स्फुरत्प्रभाः बाणांधकार
देशांतेर्द्रू तारागणा इव ८ प्रधर्षिताः केपि वीरा अनिरुद्धशराग्निना निपेतुर्मूर्छिता भूमौ नंदनद्रु
तमिवाभवत ९ केचित्कौरक्षिनः पेतुः तेषां शून्या रथास्थिताः कापित्थस्य फलानीव हस्तित्वेउ
गणानिव १० तत्क्षणात्क्षणादेवं दैत्यानां वाहिनी पुच नदीव भूवल्ले गृमे भीषणा हतजंतुवात
११ द्विपग्राहा स्त्रौघरथरकबंधा स्वादिकच्छपाः शिशुमारस्थाः केशशैवाला भुजसर्पिणी १२
करमीनामौलिवल्ला हारकुंडलशार्कराः शस्त्रशुक्तिः कुत्रगं रथाश्वामरध्वजसैकता १३ रणांगा
वर्तसंयुक्ता सेनाश्चयतटावली शतयोजनविस्तीर्णा विभौ वैतरणी तथा १४ मज्जाभेरवाभूता
वेतालयोगिनीगणाः अट्टहासं प्रकुर्वंतो नृत्यं तोरणमंडले १५ पिबंतो कपिरं शस्त्रकपोलेन
न्यपेसूर हरस्य मुंडमालार्थं अग्रहस्ता श्रीकंसिव १६ सिंहारूठा भद्रकाली डाकिनीशत संहता
भक्षयंती रणे दैत्यान् अट्टहासं चकार ह १७ विद्याधर्यस्त्वंबरस्थां गंधर्वाप्सरसस्तथा हत्रुपकि स्थि
तान्वीरान्वव्रिरे देवरूपिणः १८ परस्परं कलिरभूत्तासां पत्यर्थमंबरे समानुरूपो नायं व इति
कृत्वेतश्चेतस्त्तां १९ केचिद्वीराः पराजयारणं गात्रपालिताः ययुर्विलुपधंदिग्भ्यो भित्वा मार्तंडमंड
लं २० अनिरुद्धशरैर्दग्धा केचिद्दैत्याः पलायिताः केचित्स्वं स्वरणं त्यक्त्वा द्रुद्रुवुः सर्वदिशो दश २१
तदा कूष्मांडको महादैत्याः खराऽरूठो भयंकराः अजगाम नदन्युद्धे धनुष्टंकारयन्मुहुः २२ अनिरुद्ध
स्य चिचापं तं जग्ने हि हितं नृप चिच्छेद दशभिर्बाणैर्ह्यकोपि रणदुर्मदः २३ छिन्नधन्वानिरुद्धस्तु द्वि
तीयं धनुराददे चिच्छेद दशभिर्बाणैर्जकचापं महाबलः २४ हुकस्त्रिशूलमुद्यम्य कुष्मांडस्फुर

४९

रितापरः ललजिह्वः सत्युवाचानिरुद्धं धन्विनांवरं २५ दैत्यउवाच अद्यैव त्वांहनिष्यामि ह्य
द्वितीयं स्वल्पविक्रमं त्वयाहेनाहृतामेद्य पश्य विक्रममद्भुतं २६ अनिरुद्धउवाच येवदंति मुखे वि
नेहते कुर्वंति न किंचन अद्यैव त्वांहनिष्यामि पश्य मे विक्रमं परं २७ नचेत्वां घातयिष्यामि शृ
णुतास्तु पथं मम विप्रगोभ्रूणबालानां हत्वा मे सदा दिहैव हि २८ नारदउवाच हेकोपिन्याप
थं क्रांत्वारवन्नात्रूठो महाबलः जघानतं त्रिशूलेनानिरुद्धं धन्विनांवरं २९ तच्छूलं वामहस्ते
न गृहीत्वा कार्ष्णिनंदनः ततस्तु सहसा राजन्नवृकं दैत्यं महाबलं ३० त्रिशूलेन ताडयित्वा
खरं भित्वा विनिर्गतं स तद्वैगोमयस्येव पत्रे वविदेहराट ३१ खरस्तुपंनितं प्राप्यवृकः सं
मूर्छितो भवत पुनर्वृकः समुत्थाय गृहीत्वा महतीं गदां ३२ चूर्णयामास सहसा चानिरुद्धर
थं बलात प्रद्युम्नः सीनतथारेण खड्गेनाशु विभुजद्वयं चिच्छेद सहसा तु रेणाशुमोलपक्षो यथा वृषा
३३ तदा भिन्नभुजो दैत्याः पद्भ्यामाकंपयन्भुवं विशोलीव हंकृत्वा ललजिह्वं भयंकरो ३४ का
रालदंष्ट्रः प्रविवक्ताकाशं दैत्यपुंगवः तिमिंतिमिंगलं यद्वत्प्रागुसत्कार्ष्णिनंदनं ३५ दैत्योदरे
कृष्णपौत्रः श्रीकृष्णस्यानुकंपया नममार महाराज कार्ष्णिर्गीनोदरे यथा ३६ वृकोदरे यथा कृ
ष्णो यथा गोपाल्यां बालसरे वृकोदरे यथा कंसो यथा वृक्षोदरे वृषा ३७ हाहाकारे ततो जाते यदुसै
न्ये विदेहराट गदो गदां समादाय बलदेवानुजो बली ३८ ततस्तु मस्तके दैत्ये वृकं नाम महाब
लं तदा हतुं मूर्छितो दैत्यो वेजेद्रान जविंदुभिः ३९ गतिम्ज लयाबाणि यिष्यामि ध्याचलोन्य

ग. पु. फाल्गुणः स्वमहिं नीत्वा तत्याद्दोर्बीजसप्रहरत् छिन्नोऽह्रिः स पपात तोर्व्यां छिन्नपक्षो यथा गिरिः
क्री. खं. ४० अनिकृन्तस्तु तद्दर्भं भित्वा खड्गेन निर्गतः जहार तच्छिरो वाक्ययथा वज्रेण वृत्रहा ४१ तदा ज
५. यजयाकारो यत्तु सैन्ये वभूवह देवदुंदुभयो नेदुर्नरदुंदुभयस्तथा ४२ अनिकृत्तोपरि सुराः पु
ष्प[illegible]वर्षं प्रववृषिरे कथितं तन्महद्भुतं चैतत्किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ४३ इति श्रीमद्ग. वि.
ना. व. से वा दे चंद्रावत्युपाख्याने वृकदैत्यवधो नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ वकुल्लासउवा
च अहो अत्यद्भुतं वृत्तं मुने मायुष्म्मिताकृतं वृके हते महादैत्ये किं वभूव रणे पुनः १ नार
द उवाच वृके दैत्ये हते वीक्ष्य कालनाभो महासुरः क्रोधात्सुतो रणे प्रागाद्धनुष्टंकारयन्मुहुः
२ अकरोद्वाणान् विंशत्या तीक्ष्णैस्तं च पंचभिः लांचंचपातवाणास्तु विव्याध समरेऽसुरः ३
नस्तुलेः सरथा वीरा वभूवुर्द्विरिकाद्वये हयाश्च पंचतां प्रापुर्माहूर्ग्गीभूता वभ्रमारणे ४ तद्वत्स्व
लाद्यवेद्दस्रा प्रसङ्गो कृत्किलीताः कालनाभं तु धावद्वैः स्वआयामास संगरे ५ प्रद्युम्नः स्वे
यनुर्नीत्वा वाणमेकं समादधे कोदंडमुक्तो विप्लोरवस्तत्कोदंडद्दीर्घ्यू धरणं ६ तत्तु नीत्वाऽ
मयित्वा स्वलोकैश्शतयोजने आकाशात्पात्यामासमुद्दे भीमनादिनी ७ प्रद्युम्नो भ्रामकनस्ता
द्रात्विनीयं वाणमादधे सोऽपि वाणः समुन्नीय कालनाभं महावले ८ भ्रामयन्पातयामास वंत्र
द्रावत्यां वलात्पुरि कालनाभः प्रपतितः किं विद्याकुलमानसाः ९ गृहीत्वा पणगदां गुर्वीं लक्ष
भारविनिर्मितां रणं प्रायायत्तु वक्तं पोथयामास दैत्यराट् १० गजानश्वान्नहयान्वीरान्नगदया

वज्रकल्पया पातयामास वेगेन महावातो यथा तरुं ११ काश्चित्कर्कशभूपाः प्रोसन्नीय चिच्छेदभवा
रानेबलात् शृंगबाणैर्निपेतुः कोराज्जनवर्षी पल्लावृव १२ नदंगदां समादाय हंसो भोजो बवती
सुतः ततस्तु मूर्छितं दैत्यं कालनाभं महाहवे १३ तयोर्युद्धमभूद्घोरं गदाभ्यां रणमंडले विस्फु
लिंगान्वहंत्यौ हेगदे हर्ण्यौ बभूवतुः १४ अन्यां गदां समादाय तस्थतुः संगरे वतो कालनाभ
स्तदा प्रहसं हंसं बवतीसुतं १५ एकेनापि प्रहारेण जेतुं योग्यो हि मां नृप एकेनापि प्रहारेण
हन्मि त्वां नात्र संशयः १६ सर्वप्रहारं कुरु मे इति हंसो बवद्गदाम् कालनाभोपि बाढया हंसं बमूर्
छितस्ततः १७ गदोपरि गदां नीत्वा हंसो भोजो बवतीसुतः जघान गदया दैत्यं कालनाभं सुरा
स्थले १८ गदाहंसी भिन्नहृदयः उद्गमत्ति कधिरं मुखात् स्यमूः पपात भूपृष्ठे वज्राहत इवाचलः
१९ अभूजयजयारावः साधुवादः सतां नृप देवदुंदुभयो नेदुर्नं कुंदुभ्यः स्तदा २० हंसं वसे नो
परिसुराः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे विज्ञायार्थं गंधर्वा नन्तुर्मुजगनुर्हदावा २१ इति श्रीमद्गर्ग
सं॰ वि॰ खं॰ चंद्रावत्युपाख्याने कालनाभवधो नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ३५ नारद उवाच
कालनाभे निपतिते महान्कोलाहलो भवत् उग्रवृत्तो महानाभो दैत्यः प्राप्तो रणांगणे १ सुरवा
दर्गिं समजे मायावी दैत्यपुंगवाः तेनाग्निना भूमि हदां जज्वलुः सहिं सिद्धदशा २ वीराणां केवको
लीबाकटिबंधां गारन्नकाः प्रजज्वलुर्महाकाजे मंजपुष्पमतृलवत् ३ समुद्रपहविभवैः पी
ताकलम्कितास्फितेः हमितैस्त्रि व वर्णस्त्र समृद्धमैः काष्मीरजैरपि ४ हेमबलस्थबिंदुस्यूके ब
लेः सहिताः गजाः प्रजज्वलुर्मधेबाजेन्द्रहैः पोतांग्निनातदा ५ किरवा वस्तै ग्रामरेणुहा

मा॰ ग्रं
दे॰ मा॰
५१

दैर्हैमैः परिष्कृतैः उत्पतंतो हयायुद्धे मग्नाश्च वडवाग्निना ६ खड्गानां पट्टिकानां च शूलानां कैर्हतैः सदा
नमिः ज्वलंतश्च रथाश्चेलुः शृंगाणीव दवाग्निना ७ हैमन्यैर्ध्यातु रैहद्वाद्दीप्तिमान कृत्स्ननंदनः मा
यावत्क्षिप्तसंत्यक्तो पर्जन्यान्धुंसमादये ८ कालाग्निर्निर्गता मेघाः संवर्तकगणा इव वल्वपुर्जं
लयानाम्निनंतो मेरवं वनं ९ मासानेत्रमहामाज सायहृत्कामलोभवर्धितौ पुंस्कोकिलाः कोकि
लाश्च मयूराः हरसाद्यताः १० मंडूकाः पतगागुर्गीर्मिर्विद्धचापेन दामिन्या मेघिलेलदृश्योनभः
११ इत्येषां निगतेवच्छे महाहनाम्नो महासुराः माहित्योच्छ्रितितं मूलं कंपादीपुनतेत्वरं १२ शू
लं सर्पमिवायांतं दीप्तिमानवोद्विलीसृतः चिच्छेद सायकेनाशु दंडे फलिनं गरुडो यथा १३ दृष्ट्वा तं
श्रीकृष्टं वोर्दुमहाहनाभस्य वाहने दीप्तिमानसैन खड्गेन सर्जनावनरलोंगणे १४ द्विधाभूता
पपातोर्व्यां खड्गसंछिन्नकंधराः जगाम पंचतामाशु सो महाहनाभस्य वाहनः १५ महाहनाभो महा
दैत्यो गजमारुह्य वेगतः शूलहस्तः पुनः प्रागान्नादयन्व्योममंडलं १६ दीप्तिमानऽप्युमा
कहस्तैः पवंचेवलेऽसितं तडित्समेन खड्गेन वभौ श्रीकृत्स्ननंदनः १७ तुरंगमः पार्श्विवातेन श्री
त्यनंतयरणीतलात आकरोहेमकुंभांतंसोविशुं गंयच्छाहवेः १८ खड्गेन सितयावेलदीप्ति
मान कृत्स्ननंदनः महाहनाभस्य सहस्पमीरः कापादपाहवत १९ कालवर्षी प्रकुर्वंती सेनां
तस्य तु वात्सनाः जघानदीप्तिमान सिंहो गजयूथं यथासिना २० केचित्तखड्गेन निहताः
सोषाः दैत्याः पलायिनाः देवा दीप्तिमतो मूर्ध्नि पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे २१ अगुः किन्नरगंधर्वा
ननंतुस्याः परोगणाः अथयेगुनयो देवास्तुष्टुवुः श्रीहरेः सुतं २२ इति श्रीमद्भ॰ वि॰ ५१

ना॰व॰ चंद्रावत्युपाख्याने महानाभदैत्यवधो नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६ नारद उवाच महानाभे
मृतं श्रुत्वा सेनां वीक्ष्य पलायितां दैत्यस्त्रिसिंगालात्क्रुद्धो हरिश्मश्रुः समाययौ १ हरिश्मश्रुर्महा
दैत्यो कथाप्रस्फुरिताधरः उवाच पक्षवाहे यादवानां बहुष्वेव तां २ हरिश्मश्रुरुवाच शृण्वन्तु सर्वे
यूयमे मद्यामनुष्याः स्वल्पविक्रमाः मा हैसें यपथ दीना न्वैषो कृष्णः किं भवादृशां ३ भवतां बलवान्
कोऽपि विनाशाहं मया सह करोतु मल्लयुद्धं वै यो कृष्णः येन हि मयते ४ नारद उवाच इत्युक्तं दैत्यवचः
श्रुत्वाद्दहास तत्प्रोत्कटं वपुः सर्वे बभूवुस्तेन संत्रीषमंसे ततः परस्परं ५ सर्वे धावयतां भानुः सत्य
भामात्मजो बली त्यक्त्वा शास्त्राणि सहसा तस्यौ कृष्णः समवनरणे ६ त्रिसिंगलात् स्मृतीर्य हरिश्म
श्रुर्महाबलः तस्यौ तत्राम्भु विराजेन्भुजमास्फोट्य यत्नतः ७ भुजाभ्यां च भुजौ बध्वा नोदनं च कृ
तुर्बलात दैत्यो गजाविव वने प्रहरे तौ परस्परं ८ नोदयामास तं भानुः सदैत्यः शतयोजनं भुजाभ्यां
राजवाजेंद्रसिंहाः सिंहमिवोजसः ९ ततः पुनः समासतो हरिश्मश्रुर्महासुरं नोदयामास सहसा
हास्सहस्रं योजनं बलात १० कंधरे स्वभुजं कृत्वा कटौ च विनिधाय तं भानुं जानु संगृहीत्वा पातया
मास दैत्यराट ११ भानुश्च सहसोत्थाय सिंहनिवाप्य भुजौजसा गृहीत्वा स्कंधयोर्दैत्यं पातयामास भूतले १२
अथ तौ पुनरुत्थाय भुजमास्फोट्य तस्थतुः वीरसंबलिनराजन्परिघौ च फलिनाविव १३ दैत्यो भुजौजसा
सानीत्वा भानुं श्रीकृष्णनंदनं चिक्षेप खोदनं वायुनाकाशे लक्षयोजनं १४ आकाशात्पतितो भानुः
किंचिद्व्याकुलमानसः प्रल्हाद इव शैलाग्रात् दृस्थितः कृपया हरेः १५ हरिश्मश्रुं संगृहीत्वा दीर्घ
श्मश्रुहरेः सुतः भ्रामयित्वाथ चिक्षेप व्योम्नि तं लक्षयोजनं १६ आकाशात्पतितः सोऽपि किं

का॰ षो॰ वि॰ ग॰ ५२

चिंताकुलमानसः मुखेकृत्वा स्वकं कूर्चं मुष्टिनातंतताडह १७ मुष्टामुष्टिरणे राजन्बभूवुस्त्रुटिकाद्वयं
नष्टप्रज्ञं गोहरिश्मश्रुश्मश्रुणःस्त्रियभानुमुष्टिभिः १८ दीर्घवटं समुत्पाट्य कालियस्तनुमूर्द्धनि भानु
र्वटंसंगृहीत्वाशाखिपतनस्यमस्तके १९ सोपिद्रुमंसंगृहीत्वाशाखिलोस्तनुमूर्द्धनि हरिश्मश्रु
र्महादैत्योरक्ताक्षःक्रोधमूर्छितः २० गजंसंगृहीत्वाशुंडायांतेनभानुंतताडह भानुस्तांस्यंगजंनी
त्वागृहीत्वातद्रुजंकरे २१ हरिश्मश्रुर्महादैत्यंगजेनाभ्यहनद्धठं महच्चीत्कारकुर्वंतंगजंनीत्वा
निपात्यतं २२ तद्दृष्ट्वातौसमुत्पाट्यतालाभ्यांभानुंतताडह भानुस्ताकाशगांगाहद्रुचैस्तस्तुः किलास्य
च २३ वरेण्यःश्रीवदतेनमोर्जितोयंमहासुरः इतिश्रुत्वावचोभानुर्धनक्रोधसमन्वितः २४ सं
गृहीत्वाभुजाभ्यांतंपादयोःप्रचंडसत्तुः भ्रामयित्वामहाराजसर्वेषांपश्यतांस्फुटं २५ पातया
मासभूपृष्ठेकमंडलमिवार्भकाः मुखात्कूर्चं [illegible] समुत्पाट्यसमुत्पाट्यकरोजसा २६ ततोमुष्टि
नामूर्द्धिहरिश्मश्रुर्महासुरे नदामत्युंगतेदैत्योहरिश्मश्रौनृपेश्वर २७ देवदुंदुभयोनेदुर्नेदुर्दुं
भयस्तथा श्रुतभुजयज्ञयाबौनरबुर्देवनायकाः २८ प्रसन्नादिविजाराजन्पुष्पवर्षंप्रचक्रिरे
इत्थंश्रीकृष्णपुत्राणांविक्रमंपरमाद्भुतं २८ मयातेकथितंपुण्यंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि २९

इतिश्रीमद्भ॰वि॰ना॰व॰वंद्रावत्युपाख्यानेहरिश्मश्रुदैत्यवधोनामएकत्रिंशोध्यायः ३१

वज्रनाभ उवाच हरिश्मश्रुदिकान्भ्रातॄन्हतान्ज्ञात्वामहासुरः शकुनिःकिंचकाराग्रे
वदैतन्मुनिसत्तम १ नारद उवाच हरिश्मश्रुंहतेराजन्शकुनिःक्रोधमूर्छिता रणांगलेग्र
हदैत्यानभ्रातॄन्शोकपरि[illegible]स्तुतः २ शकुनिरुवाच हेपौलोमाःकालिकेयाःसर्वेषुद्ध

तमहं वः अहो दैववलं येन किं च भूयाद्विपर्ययः ३ कालनामेन मे भ्रात्रा समुद्रमथने पुरः
जितः सर्वं सोपि दैवान्मनुष्यो विहमानितः ४ शंबरः सूर्यजित्स्पाद्रात कालिनाम्नी सुताजितः
उत्कटः शाक्रजेनापि श्रीकृष्णेन निपातितः ५ यस्माग्नेर्वरुणः सर्वे युद्धभीतः पलायितः मृत
हेतापनाः सोपि मानितस्तु शत्रुविक्रमे ६ येन सर्वं महायुद्धे विक्रमे स्तोषितः शिवः सहकोटि
भिर्मिसर्वे मानितः संवारे जनैः ७ सहानामेन मे भ्रात्राद्दि विवायु विनिर्जितः मनुष्येणदैवे वज्र
मानितः सोपि सांप्रतं ८ हादैव येन स्वर्लोके जितः शाकसतो बली निपातितः सोपि रावहरिमन
ष्यसुमानवैः ९ तस्माद्दयाद्वीहर्षीकदिष्टेप्रापप्रथमम जसम्यं येन बाल्वेन दंतवक्रेण धीमता
१० शिशुपालेन मित्रेण युक्ताभिः सहितो ह्यहं दे तत लाबु समाहूते दानवैः शुंडविक्रमैः ११ देवानजेतं
नामि ष्यामि बाणान्समन्वितः कार्ष्णा दीनं [illegible] कान हस्तीन्नीत्वा तुरान्मनः १२ सद्वीकाम
मरान्वयाह्नि सं मे कनुहाम्मुखे योवि प्रस्तु बसां [illegible] दास्यमि मे वद्य १३ यज्ञेप्रायं तितिद्वांश्च नानाती
र्थन यापुनः हविष्यामि न संदेहः कविष्यामि हुखं ततः १४ यन्यः कंसो महावीर्यो देवानां विजयीव
ली न विद्यते भूमितले मित्रं मे परमः सहृत १५ नारद उवाच इत्युक्तः शाकुनिर्युद्धे दानवेंद्रो महाब
लायपयौ दैत्यसहितः प्रद्युम्नस्यापि संमुखे १६ महद्धनुः समादाय लक्ष्यभारसमं दृढं मयेन निर्मितं
तज्ज्याटंकारं सचकार ह १७ धनुष्टंकारशब्देन दिग्गजा वधिरीकृताः निपेतुर्वीरयोनेकाः क्षितौ सु
क्षिंयवोनृप १८ ननाद सर्वं ब्रह्मांडं सवकं पे मं [illegible] बः वीरो पदिग्गता वीरा [illegible] भेगति विह्वलाः
१९ रणास्थिदुद्धवुर्नाश्चाउत्पततो हयामये एवं पलायितं सर्वं मकरस्या अयविह्वले २० तदायादवयो

वीराश्राजग्मुः स्यंदनेस्थितः धनुष्टंकारयेतस्तेन महाबलपराक्रमः २२ शकुनिर्हि सामर्षोविद्या
धार्जुनमाहवे गांडीवी सरथस्ताल्लासृतु[illegible] क्रोशेपपातह २३ गदंहबाण विंशत्या शकुनिर्युद्धदुर्म
दः चिक्षेप सरथं राजन्नादयन्व्योममंडलं २४ चत्वारिंशाच्छरैर्वीरोऽनिरुद्धंधन्विनांवरं विव्याध
सरथं राजन्नादयन्व्योममंडले २५ साम्बोरथोनिरुद्धस्य बीडुनक्रोशमात्रस्थितः तावद्वाणीन्सिबा
णेशूततताडशकुनिर्मृधे २६ साम्बोपिसरथो राजन्द्रैबरैर्योजनंगतः द्वात्रिंशद्योजनंमार्गं निपपात
नविदेहनाट २७ कार्ष्णिं समागतं दृष्ट्वा शकुनिः क्रोधमूर्छितः सहस्रैर्बाणपटलैः संजघ्ने रणमूर्धनि २८
प्रद्युम्नस्य रथो राजन्नंतरिक्षं गतस्तुटिकाड्डवे पातक्रोशेपपातोर्व्याकमंडलमिवाहतः २९ सर्वेविस्मितुः शा
कुनेर्बलं दृष्ट्वा च यादवाः अत्र्युत्तमाविधैः शस्त्रैर्दैत्यमर्दिं यथा गजः ३० गदोनिरुद्धसाम्बो जाम्
बवतीसुताः धनुष्टंकारयेतस्ते पुनर्युद्धे समागताः ३१ अथ कार्ष्णिर्महाबाहुर्वायुवेगंरथंस्थिताः धनु
ष्टंकारयन्राजन्प्राप्तोभूद्रणमंडले ३२ प्रलयार्णवसंनादंभीमसंज्ञघनानादिनी धनुर्ज्यां शकुनेः
कार्ष्णिः चिच्छेद दशभिः शरैः ३३ सहस्रसूर्यसहस्राश्वान रथं च वीशिखैः शतैः सारथिं बाणविं
शत्या पातयामास भूतले ३४ ततो रथं समुत्सृज्य हयैरन्यैर्नियोजिते अन्यं हते रथे तत्वा रथमाक्र
ह्य दैत्यराट् ३५ हेदये संजनी राजन कोदंडे चंडविक्रमे शतबाणान्समाकृष्य निषंगात्ष्टितो बा
तान ३६ चापे निधाय कर्णांतमाकृष्य साहसमन्वितः शकुनिरुवाच एतैस्त्वां ज्ञानयिष्यामि सा
द्रमुखंत्वमहोत्कटं ३७ पश्चात्तसेनां हनिष्यामि यदूनां स्वल्पतेजसां प्रद्युम्न उवाच रेदावयः का
सबलेन देहिनं प्रयाति क्षायेवरवे मुहुः मुहुः तथाचडः स्वंचसस्वंबानानातं[illegible]कीयु ५३

बलेन खे यथा ३८ क्रान्त्वा कक्षं सिंचति याति सर्वतः छिनत्ति दात्रेण यथा कृषीवलाः तथाच्छिकालाः
स्वकृता जनावलिं सृजत्यये याति गुलोविलुं पति ३९ इदं कनिष्ठामिकरोम्यभूवं मम मेदम स्तीति तेन देवमा
ब्रुवन् अहो सखीदुः खयुतः सदुर्जनो लोकस्त्विहं कारविमोहितोऽस्मर ४० शाकुनिरुवाच धन्य
स्त्वं राजसत्तम हि लगनुनीनवाग्मि विदेवयन स्वभावोदुत्स्यजो न्हस्त्रां हत्यमृतानि भिर्गुणैः ४१ नाम्नद्वा
वाच एवं ब्रुवाणयोरन्योन्यं प्रद्युम्नशकुनीमृधे युयुधाते महावीरौ लंबमानकवत्साविव स्थितौ ४२ इति
तद्धनुषो मुक्ता नविसीरवान हृदयं दरमिमवत छित्वेदकार्मुकं बाणेन कुर्वाको नेव समिवृत्तौ ४३ लब्धभाव
मयी गुर्वीं गृहीत्वा महतीं गदां जघान मूर्ध्नि प्रद्युम्नं शकुनिर्युद्धदुर्मदः ४४ प्रद्युम्नो भगवान्सद्यो
गदया कस्य कल्यया काचपात्रे यथा दंडसत्कृद्दां शत धाकरोत ४५ अथ दैत्यो कषा विशेषत्रिशूले
नास्फुरद्दुचा प्रद्युम्नस्य महन्मूर्ध्नि साब्रुमुखैः समुद्धरन् ४६ त्रिशूलेन हरेः पुत्रः त्रिशूलं शत धा
भिनत्त कुंतं तीक्ष्णं शाकुनयेप्राहिणोत्तु किरीणी सतः ४७ कुंतेन विद्धहृदयः किंचित्साकुलमानसः
पविद्धेन हरेः पुत्रं हंतताडुरणांगाले ४८ यमदंडं ततो नीत्वा रुक्मिणीनंदनो बली सृणीच्छिकार दैत्य
स्य पविद्धं परमाद्भुतं ४९ चंचला संमहूहस्तम्यानय यमदंडेन मेथिल सारथिं स्यंदनं दिव्यं पात यामा
स भूतले ५० हतेम त्वंगने साश्वे चूर्णीभूते रथेन्वय पविद्धेन चतं दैत्य स्कंधे [illegible] कार्ष्णिस्तता डहर
तस्याश्च तेन शकुनिः सद्यो मूर्छामवापह ५१ दैत्यसैन्यो विवेशाशु प्री कार्ष्णिः कोपमूर्छितः विपाक
यन्महावीरानवनेवैस्वानरो यथा ५२ गजाश्च तुरंगांश्चरथान्दैत्यांस्तानागत्ताग्निनः पातयामास
यमदत्त यमदंडेन माधवः ५३ छिन्नपादास्त्रिच्छिन्नमुखाश्छिन्नांसाश्छिन्नबाहवः दैत्येया टन्नुजाः पृष्ठे

ग॰सं॰ न्यहिं तानियतं वानाः ५४ यमदंडधरं दृष्ट्वा प्रद्युम्नं भीमविक्रमं त्यक्त्वा सर्वं स्ववर्णं केचिद्दुद्रुवुस्ते दिशो द
वि॰श॰ श ५५ इति श्रीमद्भ॰ वि॰ ना॰ व॰ चंद्रावतीयुद्धोपाख्याने नाम अष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८ नारद उवा
५८ च शकुनिः पुनः कृत्वा यस्त्वं बलं वीक्ष्य योधितं जग्राह सहसा राजन् लज्जमानः स्मरन्मनः १ निधा
य बाणं विशिखं कोदंडे चंड विक्रमे कार्ष्णिं प्राह नृपो राजन् शकुनिर्दैत्यराट् बली २ शकुनिरुवाच
कर्मप्रधानं जगतीतले महान् कर्मैव साक्षाज्जगदीश्वरः प्रभुः उच्चावचत्वं भवतीह कर्मणा तेनैव राजन्
विजयः पराजयः ३ गर्गो महर्षिः सुयथा हि वेत्ता कः स्वमानवं विंदति पश्यतो मतं तथा हि येनापि कृतं
शुभाशुभं नरेषु तेष स्वयमेव गच्छति ४ ततो विजेष्यामि हठेन कर्मणा अरिं युवं तत्र पथा कृतो मया
या स्वयं कुरुत्वं प्रतिकारमेव नतत्ये नापि न स्याद्भविता पराजयः ५ प्रद्युम्न उवाच कर्मप्रधानं यदि म
न्यसे भवान् काले विना तर्हि फलं न विद्यते कृते च पाके यदि विघ्नता क्वचित्सदा व्यलीके समयं विदुः परे ६ पा
कं प्रहाव्वेहन्ति पाकसाधनं कदापि कर्तारमृते न जायते वदंति कर्तारमतः परे परे न कर्म काले शुभदैवया
युं गता ७ पाकं विदुः केपि यथाह्यो योगा[illegible]ततः कथं भवेत्को किल पाकसाधनं सर्वं हि वायोगमृते य
था भवेत्कालेन यथा कर्मणा कर्तीरिष्यते ८ योगेन यथा कर्मणि कर्त्तिरिष्यते काले विधिर्हा राज्यमते
ह यथा भवेत् पाकप्रकारा यदि वा स्वकर्म यदा न तर्हि पाकस्य यथा प्रसाधनं ९ योगकर्मविधिकारकं स्व
त्वैर्हस्तासहकृष्णमते न हि किंचित् तत्र मायापि परिसर्पणं तमं तं येन द्विषमारिं लेविदंते स्व १० शकुनि
रुवाच हे प्रद्युम्न महाबाहो त्वं साक्षाज्ज्ञानमेव यः तव दर्शनमात्रेण नश्यंति कृतार्जितं ११ ये त्व
त्संगं समासाद्य वार्तां कुर्वंति नित्यशः तेषां हि महिमानं हि वक्तुं नालं चतुर्मुखः १२ नारद उवाच ५८

इत्युक्त्वा शकुनिर्दैत्यो घोररूपाह्वं समादधे १३ महोरगान्दंदशूकान्वृश्चिकान्वृषभोत्कटाः कोटिशो
निर्गता राजन करालास्तीक्ष्णदंष्ट्रिणः तैर्दंशितं बलं सर्वं फूत्कारैः कम्पितं तदा तो वीक्ष्य कार्ष्णिर्महाबुद्धिर्ग
रुडास्त्रं समादधे १५ कोटिशो वक्रतुंडा बलात्क्षीलकंठाः कलापिनः अन्ये च पक्षिणो भीमा निर्गतास्त
स्य पश्यता १६ अग्रसन्तु रगान्पुष्टैर्दंदशूकान्सवृश्चिकान तीक्ष्णास्तुंडाग्रहैस्त्वचलेनात्मानश्यतो
गतः १७ दैतेयीं राक्षसीं मायां गांधर्वीं गौह्यकीं पुनः पैशाचीं संदधे तत्र शकुनिर्दुष्टदुर्मदः
१८ तस्यास्ताविर्गता भूतास्तथा प्रेतास्त्र कोटिशः मुंडा शवा मुमुचुर्लिवैकरालाः क्रूरद्रुपिणः
१९ ज्ञात्वा एतामसीं मायां पैशाचीमीनकेतनः सात्वतास्त्रं संदधे बालो युद्धकोविदः सुतः २०
तस्मात्त्विनिर्गता राजन कोटिशो विस्मपार्षदः अमुंमपैशाचीं तो मायां पञ्चगीवासुपायथा २१ मायी
दैत्योति मायावी गौह्यकीं संदधे पुनः संभूताः कोटिशो मेघा वार्जितो भीमवृष्टिणा २२ विण्मूत्र
पूयकृमिरमेदोमज्जास्थिवर्षिणः ज्ञात्वाथ गौह्यकीं मायां प्रद्युम्नो भगवान्महाविः २३ तत्राध्यायम
हाराजह्मोऽडाह्वं संदधे त्विषो तत्पुण्याय स्ववारादो निर्गतो बुरबुरस्वनः २४ सटाभिः ज्ञापितवाले
न दंष्ट्र्यातीक्ष्णया वृनात विदम्बयन्तररोरेजे बेगन्मेजगजो यथा २५ छित्वाथ गौह्यकीं मायां
वैकारवणमंडले युद्धेन हत्प्यते तत्र हेमसौधानि कोटिशः २६ बद्धाल्लेकारयुक्तानि बभूवुः प्रभ
तं प्राप्ताः विद्याधर्यश्च गंधर्व्यो भायंतोन्स्यतत्परः २७ मृदंगतालवादित्रैर्मोहिनैः रागमिश्रितैः
हावभावकटाक्षैश्च तोषयंत्यो जनान्नृप २८ मोहिन्यः सुंदरीरामाः श्यामा कमललोचनाः तासां
लावण्यरागाभ्यां मोहं यान्ति यष्टिम्र्ष्टु २९ गांधर्वीं मोहिनीं मायां ज्ञात्वा कार्ष्णिर्महाबलः संदधे त
त्र महाकार्ष्णिज्ञानास्त्रं रणमंडले ३० ज्ञानोदयस्तदापाने मोहनाशोऽभवेत्पर नासांगतां यां मायायां

शकुनिः क्रोधमूर्च्छितः ३१ राक्षसीं हंदये मायां मायावी दैत्यपुंगवः ततस्तैः पर्वतैराजन्नुल्कादा-
क्लादितं नभः ३२ महान्धकारो भूत्तत्र प्यायं पराङ्गैचबुनैदिव दृश्यन्ते ब्रह्मशिलास्यानि कबंधरूपधारि-
व ३३ गदापरिघनिस्त्रिंशमुसलादीनि सर्वशः अंबराद्विहगुः शैलाः मेघवृंदविदेहवाह ३४ रक्षो
गणाः शूलहस्ताः छिन्धि भिन्धीति वादिनः यातुधान्यश्च घोरा भक्षयन्तो द्विपानद्भुयान ३५ सिंहव्याघ्र
वराहांश्च हस्यंते रणमंडले महीं यान्तो नरवैर्नौगांश्च वयन्तो लनूनिवै ३६ पलायमानाकाः स्वकुले हृष्ट
कार्ष्णिर्महाबलः जेतुं तां राक्षसीं मायां नरसिंहास्त्रमात्मये ३७ प्रादुर्भूतो हरिः साक्षान्नृसिंहो घोर
रूपधृक् स्फुटत्सटोल्लसत्सिंहो नखलांगूलभूषितः ३८ बलव्रातेभी बलात्स्वोहुंकारेण विभी
षणः सिंहनादेन चकारोच्चैः रास्थितो रणमंडले ३९ तन्नादेन महारावाः उड्रसप्तलोकैर्विलेः सह ४०
विचेलुर्दिग्गजास्ताराः प्रजज्ञुर्ब्रह्मांडमंडलं गृहीत्वा हस्तैर्वरे शैलान सपद्मानन नखैः स्वरैः ४१ यातया
मास भूम्यां दैत्यानां च प्रपश्यतां रक्षोगणानसंगृहीत्वोत्पाट्य मानास्ते वै गताः ४२ यातुधानीगणा-
न्यर्भ्यां समममर्दह वीन्मये सिंहान् व्याघ्रान् वराहांश्च हंसविदार्यन् खैः स्वरैः ४३ छिन्नेषु गजानने विस्मृ
तैर्वान्तर्हिये पुनः नाशे गतायां मायायां राक्षस्यां कालिकीस्तुतः ४४ कार्ष्णिर्दृष्ट्वा विजयहर्षमोषितैले
द्वरणांगणे प्रभूतमायजयस्याचोद्धुं दुःखिर्ध्यानमि[illegible]स्थितः ४५ प्रद्युम्नस्योपरि सुराः पुष्पवर्षं प्रच-
क्रिरे स्वमायां निर्जितायां शकुनिर्दैत्यपुंगवः ४६ सबष्टः होनिकैः सार्द्धं तत्रैवान्तर्हितोऽभवत मा
यां चकार दैतेयी भयदैत्यप्रदर्शितां ४७ हरिणरूपं ससंमायासंवर्धितोमातिनडित्स्वनः सांवर्तकवलो मे
घा श्रमजगुः प्रपतोसस्ता ४८ तत्रणसमसमुद्रास्तेचंडवातेन वेयिताः दुर्मितानृर्मिहंसर्वर्षकर्नैः
प्लावितभूरुहा ४९ भूमंडले सत्तलिते प्लावितेऽचलपासिः समं हल्लाहयादवाः सर्वे प्राप्तुसत्रभयंपर

स ५० वदंतो नाम कृष्णेति विस्मृत्य स्वपराक्रमाः क्षणमात्रेण राजेंद्र तूष्णींभूताः पराजिताः ५१
तदा कार्ष्णिर्महाबाहुः कोदंडे चंडविक्रमे बाणं निधाय सहसा श्रीकृष्णास्त्रं समादधे ५२ नवार्ककोटिद्यु-
तिमन्महास्त्रं हि विजयन्नोधिलगां दिशो दश समागतं यत्र कुशस्थली दिशः स्वयं परं स्वार्थि-
मिवाभिकाह्नितं ५२ तस्मिन्न्यस्ते तेजसि नूतनांबुदद्युतिं सुवर्णांबुजनेत्रवालसे भृंगाऽऽवली
कुंजितकुंतलावलिं सहस्रचंद्रपदानेन वैजयंतीं ५३ श्रीवत्सरत्नोत्तमचारुवक्षसं चतुर्भुजं पा-
द्मविशालवीक्षणं स्फुरत्किरीटांगदहारनूपुरं लसन्नवार्कद्युतिहेमकुंडले ५४ विलोक्य
देवं यदवोऽतिहर्षिताः पपुः प्रणेमुः कृतहस्तसंपुटाः प्रचक्रिरे मैथिलपुष्पवर्षिणो मनसा जया
रावमतीव सर्वतः ५५ दैत्यस्य शकुनेः सज्जं कोदंडं शार्ङ्गिनं तु सा शार्ङ्गसुतेन तत्क्षणक्रीव-
लेनैकेन लीलया ५६ सच्छिन्नधन्वा शकुनिस्त्यक्त्वा युद्धं प्रधर्षितः हेतिसंहेतिमानेतुं ययौ
चंद्रावतीं पुरीं ५७ इति श्रीमद्ग० वि० ना० व० चंद्रावतीयुद्धोपाख्याने श्रीकृष्णनामनेना-
मैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९ नारद उवाच दैत्ये गते शाकुनौ भगवान्कमलेक्षणः
कान्स्पर्द्धीन्यादवान्सर्वान्नाहूयेत्यमुवाचह १ श्रीभगवानुवाच दैत्योयं शकुनिः स-
र्वे सप्तमे वैः पार्श्वउत्तरे चतुर्युगं निर्जितान्नुः तपसा तोषयच्छिवं २ चतुर्युगे व्यतीते तस्याहा-
हेवो महेश्वरः प्रसन्नो दर्शनं दातुं वरं ब्रूहीत्युवाचह ३ नत्वा तं शकुनिर्दैत्यः कृतांजलिपुटः श-
नैः हृष्टवो मा क्षुल्लकृत्स्नः प्राह गद्गदया गिरा ४ मृतः सन्भूमिसंस्पर्शाद्रूपात्त्वं जीवितः
प्रभो आकाशे मे मृति र्देव मा भूयात्त्वत्कृपा हृदये ५ दैत्येनोक्तो हरः प्राह तथास्त्विति तस्मै वरं हृद्ये

पंजरस्थं शुकं दत्वा प्राह दैत्यं नतानने ६ जीवनं त्वं शुके चैनं रक्ष दैत्य सदा तव शुक्रिन मृते च
ज्ञातव्यो नियतं स्वं त्वया सुर ७ इति दत्वा वरं तस्मै कद्रुः स्वांतरधीयत तस्माद्दैत्य वयो दुर्गो न्नु
विष्यति शुके मृते ८ नारद उवाच इत्युक्त्वा विरसत्दसि भगवान देवकीसुतः सुपर्णिनी
ग्रन्मा वाह्य प्राह प्रहसिताननः ९ श्रीभगवानुवाच श्रृणु नाद्य महावुद्धे गरुड वेद्भवतीपुरी
शत योजन विस्तीर्णा दैत्य सैना समाकुला १० प्राकाशैः गगनस्पर्शैः हेमरत्न मनोहरैः विचि
त्रोपवनै राजन शोभिता दैत्यपुंगवैः ११ दुर्गैर्दुर्गैश्चावृता योरक्षिता दैत्यपुंगवैः तां हत्वाभ्या
कडो राजन समुद्रे पद्म पादयावह १२ अलाद्रितो दैत्यमुख्यैः पश्यन प्रासादतो लिकाः तेष्वत्य
तन स्थलं पतत्पक्षकुन्ते सिंहेरं गतः १३ वेष्टयन शुकं दैत्यं जीवनं च लग्नं तत्र स्थितो भवत युद्ध
र्थं दंशी ततस्तत्र शकुनि दैत्यपुंगवं १४ नाना शस्त्रयुतं वीरं क्रोधप्रस्फुरिताननं गृहीत्वा तं र
थ विकरं प्राह राजन महाबला १५ मदालसोवाच राजन सर्वेयि सुहृदो न कुलाध्यातर
स्त्व मा विनाः संगरे मर्तः प्रोदृष्टः दैत्यपुंगवः १६ मायाहि यो दुर्युदुभिर्नागतो भगवा
न हरिः देहि तस्मै बलिं त्वं येन श्रेयो ह्यवाप्स्यसि १७ शकुनिरुवाच हनिष्यामि य
द्यन्ये मे वादिना भ्रातरो तुलाः मृत्युर्मे नास्ति भूमध्ये जीवस्यापि वरे मम १८ उपद्वीपे च
द्वनाम्नि पर्वते गोपर्वते शुभे सजीव वृक्षपीनु शुको वर्तते संप्रतं प्रिये १९ संरक्षं दृढेन सर्पेण
रक्षितो हानिशं शुकः पतत्कोपि न जानाति कश्चं मृत्युश्च मे भवेत २० नारद उवाच ५६
शुकवार्ता ततः श्रुत्वा गरुडो विष्णुवाहनैः उपद्वीपं तु चंद्रा स्वं गतं तत्सान्नमनोदये २१

ग॰ पी
वि॰ रू॰
५१

उत्पतन्गरुडो वेगात्समुद्रस्य तटे गता विचिन्वन्द्वीपखंडान्याकाशे विचरन्खगः २२ श
तयोजनविस्तीर्णे समुद्रे भीमनादिनि पश्चिमेऽद्राक्षीत्सिंहलं नाम लतावृंदमनोहरं २३ तत्रापश्यद्ग
रुडः किंनामास्य जनास्त्विति सिंहलोयमिति श्रुत्वा गरुडः प्रोत्पपात खगः २४ लंकां शक्रो
महावेगात्त्रिकूटशिखरे स्थि लंकां ज्ञात्वा ततो वेगात्पांचजन्यं जगाम ह २५ पांचजन्याद्धि नि
कटे शुचिनः पञ्चराटवल्ली प्रसह्य मीनान्नक्रग्राहं तीक्ष्णं यादांसि भक्षितो २६ तत्रैवैको महान्क्रौ
लं वितो योजनद्वयं पादेन गृहीत्वा गरुडो विचकर्ष जलांतरे २७ बलेन गरुडः तस्य कर्षणा
र्थलंबटे तयोराकर्षणं राजन्निमिषार्धं त्रुटिका हृदये २९ प्रचंडवेगो गरुडस्तीक्ष्णया तुंडकोट
ते ततस्तु हस्तेऽस्पृशत्तं दंडेन यमराडयथा ३० नक्र रूपं विहाय पुरुषोऽस्थाय तो महान
नत्वा श्रीगरुडं सान्त्वं प्राह प्रहसिताननः ३१ विद्याधर उवाच अहं विद्याधरः सर्वनाम्ना
वै हेमकुंडलः आकाशगो गायमानस्तुंगतो द्विजमंडले ३२ तत्र स्नानं प्रकुर्वन्तं कुत्सं मुनि
सत्तमं पादेन गृहीत्वा हास्येन जलांते गत वानहं ३३ सांप्रशापयत्क्रुद्धस्त्वोपि त्वं नक्रो भवकुमते
मया प्रसादितः श्रीकुत्सः प्रसन्नः सत्वरं ददौ ३४ तार्क्ष्यतुंडप्रहारेण नक्रत्वात्त्वं विमुच्यसे तस्य
शापात्समुत्कः कृपयात वसत्वहं ३५ नारद उवाच इत्युक्त्वा प्रगते स्वर्गं विद्याधरे हेमकुंड
ले उड्डितो गरुडस्तस्मात्पश्चाद्भ्राम्यन्व्योममंडले ३६ हरिणास्वां चोपदृष्टीं पश्यन्वानवेगतः खगः अ मुनिः
पो तवतन्मस्तकं करोति विपुलं तपः ३७ तस्याश्रमे खगेशस्य पक्षे चंद्रं पपात ह तं दृष्ट्वा प्राह गरु
डमपांतरतमो मुनिः ३८ पक्षं निधाय मूर्ध्नि गरुडपक्षिन्यस्याशमुखं पक्षं नीत्वा ततस्ताक्ष्र्यो ५१
त्वा तन्मस्तकेच न ३८ तस्मान्मान्यापि चंद्रान्नेकाममस्तदर्शह प्राहाति विस्मितस्तार्क्ष्यम

गः पो
वि[illegible]पा
५१

पीतवंतमोमुनिः ४० यदायदाहिशीघ्रंकस्मावतारोभूतदातदा पक्षोपिगरुडस्तत्रपतत्येकाःस
दाखगः ४१ कल्पेकल्पेकस्यचेद्गावतारोपक्षेपक्षोमूर्तिमेसोपिसोपि स्थानेत्येवाद्युतवंतंवदं
तिपक्षिन्मूर्ध्निनोमिकस्मायतस्मै ४२ नारदउवाच तच्छ्रुत्वाविस्मितेनतस्माद्दीनत्वातंमुनि
पुंगवं द्वीपंरमणकंप्राप्ताद्भुत्यतनव्योमसंडुलात ४३ सर्पो[illegible]भ्योपिवलिंनीत्वाद्वीपमाव
र्तकंगतः तत्रद्विष्येसुधाकुंडेसुधांपीत्वाविराडुली ४४ पुष्करंद्वीपंतुसंप्राप्तोपश्चक्रकुचचच्छे
द्भाकृ मयाप्रणोदितः पश्चिपपयावृतसांदिपग ४५ चंद्रद्वीपंतुसंप्राप्यपर्वतेपतगोगतः
जलदुर्गेवह्निदुर्गेवेनतेयोददर्शह ४६ जलदुर्गेचंचुपुटेसर्वंपीत्वाविराडुली वह्निदुर्गेच
तेनापिसांत्वयामासमैथिल ४७ ददर्शसुरवेशायनायेदैत्याल्लक्ष्मसमुपस्थिताः तैःसार्द्धंसमभूद
युद्धंवभूवब्रह्निकाद्धयं ४८ कांश्चित्पादनखैर्युद्धेविदद्भावखगेश्वरः कांश्चिद्दैत्यान्खपक्षा
भ्यांपातयामासभूतले ४९ कांश्चिच्चंचुपुटेनापिगृहीत्वापक्षिराड्वली पातयित्वाशिरेःस
हचिच्छेदपगगानेबलात ५० केचिन्नतास्तस्याशोषाद्रुदुवुलिहितोद्दश आपद्दैत्यवर्यंस्मृत्वा
ददर्शमध्येगतःखगः ५१ चकारवपादविद्धेपंपंवहूडोपरिस्फुरन सारवचूडोपयगरुडंदृष्ट्वा
सोपिप्रधर्षिताः ५२ स्वकुंडलेपंजरस्थंसीतात्यक्त्वापलायितः चंचुदेशेतुतंनीत्वापुष्करंस
प्राप्तःसपंजरं ५३ प्रोत्पतत्रैववैराजन्युदेगंतुमनोदये यावत्पलायितादैत्यास्तावत्कोला
हलोमहान ५४ शुकोनीतः शुकोनीतोवदतामंववेरप तच्छ्रुत्वादिक्षुसैन्यानोगतत्र
हस्तश्रुत्वतो ५५ दिग्विभूमोसर्वतोपिहस्तांडेपिशसदितः शुकोनीतइतिश्रुत्वामकु ५७
लेःसंकितोसरै ५६ मूलेनीत्वाततःसयस्कंऽद्भावत्याःसमुपस्थितः गरुडेनशुकंनीत

कृत्वा क्रुद्धस्समन्वयात् तच्छूलाताडितस्तत्र द्युर्योनजहौसुखतः शुके ५६ ससद्धीयान्सुम
सिंहस्त्रिरीक्षन्सुगतः स्वगः तमन्वयाव दैत्येन्द्रो दिक्षु दिक्षु दिगन्तरे ५७ भ्रमन्नागान्तकोरा
अन्नाकाशे कोटियोजने दैत्यविशूलहतमन्नं जहौ सुरवतः शुके ५८ सपंजरः शुको राजन्नाका
शालद्वययोजनात पपातोपलवद्वेगात्सुमेरुशिखरमूर्द्धनि ५९ पंजरो मोरवात त्वद्यमीर्णभ्रष्टो
ऽः शुकः शाकुद्धो महाबुद्धेः कृष्णस्यार्पित्समागतः ६० दैत्यः खिन्नमना रमनपुरीं चंद्रावतीय
यो इतिश्रीमद्भ-वि-ना-क चंद्रावतीयुद्धोपाख्याने शकुनागमने नाम चत्वारिंशोऽध्यायः
४० नारद उवाच दैत्यः सोष्यान्समानीय नानायुद्धपबोबली उच्चैःश्रवससाकल्पहयं दि
व्यमनोहरं १ धनुरुत्कारयन्वीरः शकुनिक्रोधमूर्छितः आययौ सन्मुखे योद्धुं श्रीकृष्णस्या
पि सन्मुखे २ पुनः प्राप्ते दैत्यसैन्ये शकुनिं युद्धदुर्मदे तं वीक्ष्य यादवाः सर्वे जग्मुः स्वायुधान्वि
वे ३ दैत्यानां यदुभिः सार्द्धं घोरं युद्धं बभूव ह वीरैः संयुग युध्यमानैः सिंहासिंहे विवाहवे ४ सर्वे
षाम शृतः प्राप्ताः कोदंडं नादयन्मुहुः शकुनिर्मेघवद्गाजं श्रीकृष्णेनारवतुर्दिनं ५ बाणांधका
रे संजाते भगाकनगाकुद्ध्वजः शार्ङ्गी शार्ङ्गे धनुश्चापयोत्क्षेलद्धनो व भो ६ श्रीकृष्णसोमवदा
नस्ताद्वाच्छकृकुनेरस्तरत्नस्यच चिच्छेद बाणपटलं बालेनैकेन लीलया ७ शाकुकृष्णकर्णपर्यंत
कोदंडं शकुनिर्दधे ततोऽदृश्यान्निवाणैः श्रीकृष्णं हृदि मेदिनि ८ प्रत्याप्रब्धि महावर्ते भीम संत्र
र्दिनादिनीं धनुर्ज्यां शकुनेः सौविः चिच्छेद दशभिः शरैः ९ मायावी शकुनिर्दैत्यः सात्ररूपो ब
भूव ह पृथोयहरविणा युद्धे सर्वेषां पश्यतां सतां १० सहस्राक्षि सहस्राक्षि दृष्ट्वा सहस्रबाहुभिः

ग॰ शं॰
टी॰ स॰
५८

स्वयं युयुधे तेन दैत्येन तदद्भुतमिवाभवत् ११ अथ दैत्येन रचितं त्रिशूलं निर्जुलत्तमं भ्रामयि
त्वा प्रहरये प्राहिणोद्दैत्यराड्बली १२ ततः क्रुद्धो महाबाहुः प्रविसर्जितमोहरिः चिक्षेद तं पावै
स्तीक्ष्णैः पत्रगैर्बाणकंडोयथा १३ ततः क्रुद्धो महाबाहुः प्रविसर्जितमोहरिः हयानं पातयामास
तद्दयावज्रकल्पया १४ गदाप्रहाराक्षाप्थितः ततः शल्यं मुक्त्वा गतो सुराः संगृहीत्वा गदां युद्धे यु
युधे माधवेन वै १५ तयोर्युद्धमभूद्घोरं गदाभ्यां रणमंडले शुश्रुवे च चटाशब्दो वज्रनिर्घोषवत्कि
ल १६ श्रीकृष्णगदया तस्य चूर्णीभूता गदा भुवि विवेशैं गारवत्तस्य सर्वेषां पश्यतां भये १७
विविदर्थां प्रणाहिहोवने मतो गजाविव रणमध्ये तदा तौ द्वौ युयुधाते परस्परं १८ श्रीकृष्णं
नोदयामास शकुनिः शतयोजनं हरिस्तं प्रेरयामास सहस्रं योजनं भुवि १९ गृहीत्वा भुजयो
स्तं वै भुजाभ्यां भुवने स्वरः पातयामास भूपृष्ठे कमंडलुमिवार्भकः २० किंचिद्विष्ठांगतो
दैत्यो गृहीत्वा जानुकर्षिविंति प्राहिणो यदुराजाय शकुनिर्युद्धदुर्मदः २१ समागतं गि
रिं वीक्ष्य भगवान्कमलेक्षणः लयस्त्वं प्रकुर्वतः वन्योन्येनाडितौ गिरी २२ सूर्यमा
माहत्य राजन्वर्ष्ठचेद्धावनीं पुरी तदा दैत्योति संक्रुद्धो गृहीत्वा परमं चर्मणी २३ आययो
सन्मुखं राजन्श्रीकृष्णस्य महात्मनः शार्ङ्गी शार्ङ्गं संगृहीत्वा प्रांर्ष्ठचेद्धनुरेवं शरं
२४ संदयसहसा युद्धे ग्रीष्मामार्तंडसन्निभं शार्ङ्गमुक्तो दिव्यबाणो शोणपन्नं कुंडलान्वि
तं शाकुनेर्मस्तकं छित्वा भूमिं भित्वा तलं गतः २५ व्यसुर्भूत्वा तदा दैत्यः पतितो र
णमंडले भूमिस्पर्शात्सजीवोभूत्प्रणमाजेरणे मोचितल २६ करेणादाय मुंडं स्वकबं ५८

येविनिर्यायसः युद्धंकर्तुंसमुत्सुकोतदद्भुतमिवाभवत २७ इत्थंकृष्णेननिहतः सप्र
वालमहासुरः भूमिमयमोत्साजीवोभूद्दाहवान्पुनरुत्थितः २८ एकाकीयादवबलं
संहर्तुमुद्यतः विवेशाशुमहादैत्योवनेवह्निरिवप्रभुः २९ सतुरंगानरथानवी
रानसशस्त्राननेककटानगजान संगृहीत्वाभुजाभ्यांखेप्राक्षिपल्लक्षयोजने ३० कोटि
कोटिजेजानमुखेधृत्वास्कंधयोरुभयोरपि कक्षयोरुभयोर्दैत्योवभौकालाऽग्निरुद्रवत
३१ याभ्यांकराभ्यांदैत्यस्यनाशोयातेमहामृधे हाहाकारोमहान्नासीच्चक्रीकृष्णस्य
महात्मनः ३२ तदैवभगवानसाक्षाच्चक्रीकृष्णोविश्वरक्षकः सुदर्शनाह्वंप्रायुंक्त
साधूनांरक्षणायवै ३३ तत्क्षणमुक्तेनिर्मितेसुदर्शनंप्रलयार्ककोटिद्युतिमज्ज्वलप्रभं
महारसद्यःशकुनेर्हतंशिरोयुगाच्छिन्नस्यपदार्मिमहामृधे ३४ तावज्जगृहीत्वाशकुनी
मृधेहविश्छिन्नेपरस्योमृतमंबरेबलात ३ उत्पत्यपतंभोकुरुकनेत्रुमिटिविंयद्वनगोरक्षी
पतिरित्युवाचह ३५ नारदउवाच इत्थंहरेर्वचः श्रुत्वासर्वयादवपुंगवः शंबरो
त्मयतंतेडुबालाः स्फुरत्प्रभः ३६ दैत्योदीप्तिमतोबालोरेवरेशतयोजने गतकेतु
कवद्गजनूर्द्धलोकस्यपश्यतः ३७ साम्बस्यापिहबाणेनसहस्रयोजनेगतः पुनस्तमः
पतेतेरकाजघ्नानत्विष्णुरर्जुनः ३८ तेनबाणेनदैत्येन्द्रोयोजनेचायुतंगतः अनिरु
द्धस्यबाणेनलक्षंयोजनमास्थितः ३९ प्रद्युम्नस्यापिबाणेनसायुतंयोजनंगतः पुन
स्तमायतंतेरवाड्डीत्यमोगेछद्रेस्ववः ४० बाणेसमादयेतेनगतः खेकोटियोजनं

एवं खेऽसंस्थिते दैत्ये व्यतीते प्रहरद्वये द्वितीयेनापि बाणेन तं जघान हरिः स्वयं ७१ स बाणा
स्तं भ्रामयित्वा दिव्यं वै कोटियोजने समुद्रे पातयामास वातः पद्ममिव भ्रमः ७२ एवं मृते
तदा दैत्ये तज्ज्योतिर्निर्गतं स्फुरन् सर्वतो विभ्रमन् राजन् श्रीकृष्णे लीनतां गतं ७३
तदा जयजयारावो दिवि भूमौ पपात ह विद्याधर्योऽथ गंधर्व्यो ननृतुः देवसुरवालिताः ७४
जगुः किंनरगंधर्वाः सुस्वरैः सिद्धचारणाः ऋषयो मुनयः सर्वे प्रशशंसुर्हरिं परं ७५
दुस्तकदैत्येंद्रस्य पार्श्वाः सर्वे तत्र समागताः श्रीकृष्णस्य योधवीराः पुष्पवर्षं प्रचक्रिरे ७६

इति श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ चंद्रावतीयुद्धपारख्याने शकुनिदैत्यवधो नामैकचत्वा
रिंशोऽध्यायः ४१ नारद उवाच पलायितेषु योधेषु दैत्ये पुरगणे उल्लात वीणा
वेणुमृदंगानादीन्नादयन् दुंदुभीन् हरिः १ गीयमानो यादवेंद्रैः स्तुतो मागधवंदिभिः स्व
पुत्रैर्यादवैः सार्द्धं स्वसैन्यपरिवारितः २ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गपुष्पविराजितः
प्रविवेश महार्ह्यैः सार्द्धं पुरीं चंद्रावतीं प्रभुः ३ दुःखार्ता भर्तृविमृते क्रंदंती करुणं बहु
पुत्रं केन गृहीत्वा शकुनेः सती पत्नी मदालसा ४ श्रीकृष्णस्य चरणे बालं निधाय कृतां
जली अश्रुपूर्णमुखी दीना हरिं नत्वा जगाद ह ५ मदालसोवाच भारावतारा
य भुवः प्रभो त्वं जातो यदूनां कुल आदिदेव गृहिष्यसे पाहि भवं विधाय गुणैर्विलिप्तोऽसि
नमामि तुभ्यं ६ मदात्मजं पालय भीतभीतं प्रपन्नदुःखहर हे करुणासिंधो देव भर्त्रा कृतं मे कि
ल तेऽपराधं क्षमस्व देवेश जगन्निवास ७ नारद उवाच इत्युक्तो भगवांस्तस्य मूर्द्धनि

कृत्वाकरस्थं सर्वंविंद्रावतींराज्यंदत्तैतस्मैमहात्मनाः ७ कल्पपर्यंतमायुष्यंदत्वा भक्तिंज्ञानंवि
रक्तिमत शकुनेःशिशवेकृपालुःस्वमालांपददौशुभां ८ उक्तैःश्रवाह्वयोराजाकामयेनुःसुरद्रुमः
आहूतायेशकुनिनापुरापुत्रेपुरंदरात ९ पुरंदरापतानास्मादात्मस्यववः श्रीजनार्दनः सौविप्रस्तुर
सात्पूर्नात्कुंदसांपालकाःस्वयं १० वकुलाश्वउवाच केमीदैत्याःसर्वकालेशकुन्याश्चमहाबलाः
देवर्षिपरमंचित्रंकस्मान्मोक्षमुपागताः ११ नारदउवाच हस्मिकल्पेपुराराजनगंधर्वेशःप
रावसुः आसीत्तस्यशुभाःपुत्राःबभूवुर्नवधीवराः १२ कंदर्पसमलावण्याद्दिव्यभूषणभूषिताः नि
त्यंजगुर्हरिलीलांकेगीतवाद्यविशारदाः १३ मंदारोमंदरोमंदोमंदहासोमहाविलः सुदेवःसुयनःसौ
यः श्रीमानुचितिविश्रुतिः १४ एकदासौहरिपुत्रींवाग्देवींवीणावेयहि अहंसुतैःस्वमनहिपुरावसु
सुनाश्रये १५ सुरज्योत्स्नापराधेनगतायोनिंचतामसीं वाराहेशहिरण्याक्षपत्नोतेजज्ञिरेनव १६
शकुनिःहेवरोहरलोभूतहंतापनोवृकः कालनाभोमहानाभोहरिश्मश्रुरुत्कचः १७ एक
दागृहमायातंमयांतरतमंमुनिं नत्वाहंहजापूर्वेणिवृत्यप्रष्टुविदमादरात १८ दैत्याऊचुः
श्रुतंशुकमुखात्कृष्णन्केवल्योसौहरिःस्वयं ददातिमोक्षंभगवानभक्तानांभक्तवत्सलः १९ आ
साभिर्नकृताभक्तिरासुरींयोनिमाश्रितैः दुःसंगानिरतैर्दुष्टैःकथंमोक्षोभवेदिह २० उपायंव
दनोब्रह्मनकल्याणस्यपरस्यच कल्याणार्थंविचरसिदीनानांजगतिप्रभो २१ अपांतरतमउ
वाच गुणानामश्रयसंसारवैर्यभजंतिहरिंपरं तेस्तैःप्रापुःपरंदैत्यानिर्गुणंमोक्षनायकं २२ येकं
चसौहृदंस्नेहंभयंक्रोधंस्मरंतथा विधायसर्वेसततंश्रीकृष्णेलीनतांगताः २३ हस्तिनाभस्य

ग॰सं॰ तंवैपातनसञ्जातं पतत्रोयथा कपायथवः सो हृदयं च हत्वा हस्तं हतवान्मुनिः २४ मयास्थितं एक कश्यपः क्रोधात्तु-
वि॰खं॰ स्त्रिपितामहस्य सकाशाच्च तदा तनयः सम्प्राप्तो निर्दुर्लभं पदं २५ येन केनापि भावेन श्रीकृष्णे ध्यायते मनः
६॰ भक्तियोगेन तद्धाम पदं भिः प्राप्यते स्फुटं २६ नारद उवाच इत्युक्त्वांतर्हिते राजन् ब्रह्मा तत्र ततो मुनौ
चक्रुर्वैवंश कुन्यायाः पविहृणितमेहृदौ २७ ते प्राप्तुर्वैरभावेन श्रीकृष्णं परमे स्परं न चित्रं विद्विषामैद्ध
कीटः पेशस्कृतं यथा २८ इति श्रीमद्ग॰ वि॰ ना॰ ब॰ शकुनिवधो नाम महास्त्रखंडे सविंडविजयकं-
सं सिद्धिचत्वारिंशोध्यायः ४२ नारद उवाच इत्थं खंडे तु मद्रान्स विजित्वा श्रीयादवेश्वरः यदुभिः
सेनकैः सार्द्धं मिलनाहृतमाययौ १ विभाति पद्मैकगिरींद्र राजो भूप स्वर्गो लसत्यचकर्णिकेव स्फु-
रद्युतिः स्वर्णमयः सुमेरुः सुरालयो मेखिलवत्सलासानुः २ तं सर्वतो मंदरमेरुकमंदरौ सुपार्श्वपर्व
कुमुदश्चतुर्णकः विभाति यैः कोटिविभिन्नदेशपैः सुत्तुपदार्थैः सुमनोरथाइव ३ जांबूनदं जंबुम-
वंहि यत्र यतः स्वतः सिद्धिमवंस्वर्णं यत्राकलोदाकिलयत्रजाता यहुसरिपानां द्युतिवाम यत्वे ४ क-
दंबजानाम पुपंबपानापाहांतु यानेन नलं कदापि गीतो सवैव एपदरिश्रुमायाद्देर्ञ्यभावानभ-
वंति राजन ५ वटोद्भवा कामदुघा नदाश्च वन्या च वानरः सुमसूस्त्रणानि यायाहसमादीनि फलानि पा-
नि दिव्यानि तानित्यजिवाहयंति ६ एवं चतत्रो ईवनेश्वशिखे हं कर्णेयत्र विराजतेश्च सीवः सहासो-
स्मते प्रियाभिः स्त्री भावतो यं विजनात्ततत्र ७ हैमं तु सायीतवहंततवायुभिरेजलतैलाद्विलवं गजा-
लैः देवद्रुमासोदमदांधषट्पदै रिलावृतं खंडमतीवरेजे ८ पद्मपत्ममुवं स्वर्णमयीमनोहरांवेदूर्य-
रत्नां कुरवृंदचित्रितां इलावृतं सर्वमलंकृतं स्तुरैर्विजित्य खंडं जगृहे बलिर्हरिः ९ श्रीसोमनो ना- ६॰
मचकार कृते ये जागता रकोभून्मुचुकुंददंकेद्भुतः एकादशीयः समुखोव्यभावने प्राप्नः सदैवैः

किलमंदराचले १० अथापि राज्यं कुरुते कुबेरवद्धायायुतो सौ किल चंद्रभागया नीत्वा वरं दे
ववरस्य सन्मुखे समाययौ सौ किल मंदराचले ११ वहुलाश्व उवाच सोभवेन्नृपये जाते भगवान
मथुरांगनः अथो बकारकिं देवो वद देवर्षिसत्तम १२ नारद उवाच एवं वदंतं द्विजं तस्मिन्नमं
दिवसान्मुनि सोवलपंकजे वीक्ष्य किरीटी प्राह माधवं १३ अर्जुन उवाच कांचनी निर्मिता मिश्च सो
वर्णैः पंकजैर्हितं वद मां देवकीपुत्र कस्येदं कुंडमद्भुतं १४ श्रीभगवानुवाच श्रृणुः सर्वो राजराजः
स्वायंभुवकुलोद्भवः तताप सुतपो दिव्यं तस्येदं कुंडमद्भुतं १५ अस्यापीत्वा जलेस्यः सर्वपापैः
प्रमुच्यते स्नात्वा सप्तमपरमं याति पार्थनरेतरः १६ नारद उवाच अत्रैव भगवान्नसाक्षात्तपो
भूमिं जगाम ह सद्भूपाल तत्र न त्यंति सर्वाङ्गाद्य ऋसिद्धयः १७ तावीक्ष्य चोद्धवः प्राह भगवंतं
सनातनं उद्धव उवाच कस्येयं सुतपो भूमिर्मंदिराचल सेनियौ मूर्तिमंतो हि दृश्यंते कल्पवृक्षा यो व
देहे प्रभो श्रीभगवानुवाच स्वायंभुवेन मनुना तपस्त्राउक्ततं पुरा १८ तस्येयं सुतपो भूमिर
द्यापि श्रोपसीवृद्धः मत्कात्रैव हि वर्त्तिनार्यो यास्त्वष्टौ सिद्धयः २० अत्र पाप्सत्यकस्यापि स्वतः स्ता
श्रुमवेतिहि अत्र दानेन तपसा देवत्वं याति मानवः २१ तपोभूमेश्च माहात्म्यं वक्तुं नालं चतुर्मुखः
नारद उवाच इत्युक्त्वा भगवान्कृष्णः स्वसैन्यपरिवारितः २२ जगाम श्रोत्कटानदे स्मानदुंदुभीन्नाद
यन्मुहुः द्विरप्युकमपिपुर्दैत्यस्तेयेन त्रतवः पुरः २३ यत्र लीलावती नाम वर्त्तते कांचनी पुरी
लीलावती श्वरः साक्षाच्छीतहो वोद्भूताशनः २४ नित्यं राज्यं प्रकुरुते मूर्तिमान्नाम्नुवि हुतः सोपि
श्रीकृष्णचंद्राय पुरुषाय महात्मने २५ वलिं दत्त्वा पशं सास्तुतिं चक्रे धनंजय इत्थं परमयेना

रा:सं देवदेवःसर्वैवर्षमिलाहृते २६ अगामवेदनवावंजंबूद्वीपंमनोहरं मूर्तिमानयत्रनिगमोहरूपतेस
वि॰सा॰ र्वदैवहि २७ तत्रभार्यासदावालीवीलाघुलकधारिणी गायंतीकुसचदितेमंगलंमंगलायनं २८
६१ ०उर्वशीसर्वचित्रेणीनृत्यंतेरूपरसोत्तप हावभावकटाक्षैश्चलोभयंत्योऽकृतीपरं २९ अहंविस्मा
वसैवैतुवुकश्चसुदर्शनः तथाचित्ररथोह्यतेवादित्रालिमुकुंदहुः ३० वेणुवीणामृदंगानिमुक
चंगियुतानिच तालवुंदुभिभिःसार्द्धंनदंतिविविधेर्वकं ३१ ह्रस्वदीर्घ स्तुतोदात्तानुदात्तस्वरि
तेनरूप सानुनासिकभेदश्चतथाविरनुनासिकः ३२ एतैरष्टादशभिर्भेदैर्गीयतेश्रुतपःपदैः मू
र्तिमंत्योविराजतेतत्रवेदपुरेनृप ३३ अष्टौतालाःस्वराःसप्ततथाग्रामत्रयंनृप वदंतीवेदनग
रेमूर्तिमंतेसदैवहि ३४ भैरवोमेघमल्लारोदीपकोमालकौशकः श्रीरागश्चापिहिंडोलोरागाः
षट्संप्रकीर्तिताः ३५ पंचभिश्चसपाभिश्चतनुजैरष्टभिःपृथक मूर्तिमंतस्तनेतत्रविचवंतिन
पेश्वर ३६ भैरवोमधुवर्णश्चमालकौशःशुकद्युतिः मयूरद्युतिसंयुक्तोमेघमल्लारएवहि ३७
सुवर्णोदीपकश्चश्रीरागोरुणो वर्णभृत हिंडोलोदिव्यहंसाभोराजतेमैथिलेश्वर ३८
वहुलाश्वउवाच तालानांचस्वराणांचग्रामाणांमुनिसत्तम ल्व्यानांकतिभेदायेनासभिःस
हितानवद ३९ नारदउवाच रूपकःचंचरीकश्चतालःपरमटःस्मृतः विराटकमठश्चैववर
लीकश्चकटिजरा ४० निषादर्षभगांधार्यःषड्जौव्यंग्रामत्रयंस्मृतं रासंचतांडवंनाट्यंगांधर्वकै
रवंतथा ४१ वैशाखरंगौलस्यंकंचन्नत्यमाप्तवर्त्तंनृप हावभावानुभावैश्चदशभिश्चाष्टभेदमत
सांगमयथान्यादिस्वरगमपदंस्मृतं ४२ एततेकथितंराजनकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ४३ ६१

इति श्रीमद्भ॰ वि॰ ना॰ व॰ इल्लाहृतनवेंडरामनेहुंद्र नतयोदेमाज ये वै द्रजनागर वर्णनं नाम त्रिचत्वारिं
शोऽध्यायः ४३ बृहल्लाश्व उवाच रागिणीनां च नामानि वद देव त्वं मम तथा वै रागपुत्राणां त्वं
परावरविन्मम: १ नारद उवाच कालेन देशभेदेन क्रियया स्वरभिन्नया मेघाश्च षट् पंचाशत
कोटिगीतस्य कीर्तिताः २ महर्षिश्च हनुमांश्च पिंगलो भागवतस्तथा भैरवस्याष्टपुत्राश्च कौमेते ते ए
एकमेकं ३ चित्राजयजयावंती विचित्रा कथिता पुनः हजमल्लार्यथकारी रागिण्यो ति मनोहराः
४ मेघमल्लाररागस्य कथिता पंच मैथिल स्यामाकार सोरठश्च नटो डाथन एव च ५ केदारो हजर
हस्सोजलयावस्तथैव च विह्लाडरोत्यं च पुत्राः कथिताः सर्वसूरिभिः ६ मेघमल्लाररागस्य रागिण्यः
पंच विश्रुताः कल्याणाः शुभकामश्च गोडकल्याण एव च ७ कामरूपः कान्हरोति रामसंजीवन
स्तथा मुरवनामा संदहोसाः पुत्रा ये हि विदेहनाह ८ रागस्य दीपकस्यापि कथिता रागपंडितैः गां
धारी देवगांधारी धनाश्री स्वर्मणिस्तथा ९ गुणगाढी तिरागिण्यः पंचैताः मैथिले स्वर मालकोश
स्य रागस्य चाष्ट पुत्राः प्रकीर्तिताः १० वैराटी चैव कर्णाटी गौरी गौरावटी तथा चतुर्थ्युद्धकलाश्चैव रा
गिण्यः पंच विश्रुताः ११ श्रीरागस्यापि राजेंद्र कथिता सर्वसूरिभिः सावंतः सागरो गोगोम
रूपश्च मारस्तथा १२ गोविंदश्च हमीरश्च भांगीरश्च तथैव च श्रीरागस्यापि राजेंद्र अष्ट पुत्राः मनो
हराः १३ वहंती परजी हेदी तैलंगी हुंदवीतथा हिंडोलस्यापि रागस्य रागिण्यः पंच विश्रुताः
१४ मंगलश्च वसंतश्च विनोदाः कुमुदस्तथा एवं च विहितो नाम विभासः स्वरमंडलः १५ पुत्रा
श्चाष्टौ हि मया ख्याता मैथिलेंद्र एकमेकं बृहल्लाश्व उवाच नाहं श्रीसूनवे सा ज्ञा त्वि नामस्य

महात्मनः १६ रागा मंडलश्चैते वै हि श्रीकृष्णस्य महात्मनः अंगानि वद मा देव कानि कानि महीतले १७
नारद उवाच मुखं व्याकरणं प्रोक्तं पिंगलः पाद उच्यते मीमांसा नाभिहृल्लोके ज्योतिर्नेत्रं प्रकीर्त्ति
तं १८ आयुर्वेदः हृत्पदे प्रोक्तो धनुर्वेदम् उरस्थले गांधर्वं रसनं विद्धि मनो वैशेषिकं स्मृतम १९ सांख्यं बुद्धि
रहंकारो न्यायवादः प्रकीर्त्तितः वेदांतं तस्य चित्तं हि वेदस्यापि महात्मनः २० रागानूपमितिं राजन्वि
द्धार्वं विद्धि मैथिल एतत्ते कथितं राजन्किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २१ बहुलाश्व उवाच तस्मिन्वेदपुरे
दस्ये किं चकार हरिः स्वयं एतन्मे वद देवर्षे त्वं साक्षाद्दिव्यदर्शनः २२ नारद उवाच आयांतं वे
दनगरे श्रीकृष्णं यादवेश्वरं निगमो पि बलिं नीत्वा सरस्वत्या तया सह २३ गंधर्वैरप्सरोभिश्च ग्रामता
लैः स्वरैः सह रागैः सभेदैः सहितः प्रणनाम कृतांजलिः २४ प्रसन्नो भगवान्साक्षाद्देवदेवो जना
र्दनः वेदं प्राह यदूनां च सर्वेषां शृण्वतां सतां २५ श्रीभगवानुवाच निगम त्वं वरं ब्रूहि यत्ते मनसि व
र्त्तते दुर्लभं किं त्रिलोक्यां तु भक्तानां हर्षितो मयि २६ श्रीवेद उवाच यदि देव प्रसन्नोसि सर्वे ये मे स
पार्षदाः तेषां देव व्रजे जातं रूपं दर्शय तावपरेश्वर २७ यद्रूपं ते व्रज गो लोके स्वधाम्नि प्रस्फुरद्युतौ वृंदाव
ने च यद्वा से तस्य दर्शनकांक्षिणः २८ नारद उवाच श्रुत्वा वेदवचः कृष्णः परिपूर्णतमः स्वयं
स्वरूपं दर्शयामास राधया सहितं परं २९ तद्रूपं सुंदरं दृष्ट्वा सर्वे वै मूर्छितां गताः पतिताः सात्विकैर्भा
वैर्विस्मृत्य स्वतनुं स्मवे ३० वेदा यदि हर्षिताः सर्वे वाद्यैर्मधुरस्वनैः जगुस्तत्पुरतो राजन्ननृतुः प्रम
त्तां सतां ३१ मया श्रुतं ततः प्राह हऐमायुर्य्यं रूपमद्भुतं तयेव चक्रुर्वेदाश्च स्वधामस्थापरिभूतकैः ३२
सरस्वत्युवाच महः परेत्वों किल योगिनो विदुः स विग्रहं तं च वदंति सात्वताः हस्तेतु यन्नेपददो

ईंप्सितेह्दानमस्मैमहत्स्वामथीश्वरं ३३ गंधर्वा ऊचुः यथानंदगौरं विद्धतं स्वयाद्भिक्रांतेत्वया‸
पामनिखिलं कृपाहि विराजहे नित्यमलं च नाभ्यां नोयथामेवकदामिनीभ्यां ३४ अप्सर
स ऊचुः यथातमालः कलधौतवल्ल्याघनो यथा चंचलयाचकान्ति नीलोद्भिराजोति
कषा समस्तव्याश्रीनाथ यथायमस्तुतथास्मरमण्या ३५ ग्राम्या ऊचुः यस्यपदस्य परागसंभु
रमाकविदैवैः रक्षति चेतसि राधा यातं भजमाधवपादं ३६ नाला ऊचुः येन बलिः स
त्हि हरेत बलिमेवहरेत तंभजपादं नु हरेस्तुतमिस्तु प्रकुहरे ३७ मान्या ऊचुः उद्वि
पति वहि ईशः स्वे सन्तो यच्छुरणे गताः नाथामायक्षोर्हित्यंदद्याम पादपंकजे ३८ स्वरा ऊचुः
शारद्विकचपंकजश्रियं मतीवविद्वेषकं मलिंदमुनिलेहितं कुलशकं अचिह्नाहतं‸
स्फुरत्कनककनूपुरं दलति भक्ततापत्रयं चलयुतिपदद्वयं हृदि दधामराधापतेः ३९
इति श्रीमद्भ-वि-ना-व-इलावृतखंडे नाम नैवेद्यादि स्तुतिवर्णनं नाम सप्तचत्वारिंशो‸
ध्यायः ४७ नारद उवाच मेरवाद्या रागगणाः पुरः प्राप्ताः हरेः प्रभोः रूपानुरूपा‸
वद्यवास्तत्रेहरणाति हर्षिताः १ यत्र यत्र च येषां च हरिः प्राप्ताः हरेस्तनो तत्र तत्र स्थि‸
ताः तेतुलावण्याज्ञस्रशस्ता कहह २ अहो श्रीकृष्णचंद्रस्य तद्रूपमत्यद्भुतं हरेः हर्षेण चवर्णि
तस्य वकुलपिशद्यकलशद्यक ३ मेरव उवाच भज हरि जानुरूपमिति भजति मदके
कमलकराभ्यां ४ मेघमल्लार उवाच ऊरूर्विद्यौ रंभाखंडौ हेमस्तंभौ योध्यायेवंद्यौ
ओजाल्हर्णौ सोभायुक्तौ बद्धौ यतौ कृष्णस्यैमौ ५ दीपक उवाच एकलसत्वकरे‸

रा: मं
रि· मा·
६३

कनिककरुचिपरं प्राप्तिनहूहसिंदंभजनकटितटं ६ मालकौशउवाच कटिकेयावग्राह्नवेवर-
लितनूनल्णानेत्रयोर्हृलिमानेहरंती परैकेयितेमंदगाक्षुन्नामीवैःस्तनमेलसर्वचेतोहृषे-
त्थं ७ श्रीरागउवाच नामेःस्वरःपुष्करकुंडवसुतेलक्ष्मात्रिवक्र लस्सर्मिमनोहरंपदं शो-
भावलिःप्रोज्झितकामकानर्षभजामिनित्यंहार्देवायकाश्यतेः ८ हिंडोलउवाच श्रुद-
रवंक्तिःकिंत्वलियक्तिःपिप्पलपत्रेमोहूनमाला किंकमलेषचक्षु[illegible]रवा किंहृदरे
रोमावलिरेखा ९ भैरवरागिएयऊचुः पीतकटिंयतकुसहूनेदिहृयनुर्वदीप्तिप्युतं कांच-
नकिल्पैस्त्वाककचितदुअनल्णंतुःरवहूरे १० भैरवपुत्राऊचुः चतुःसमुद्राइवविष्टस-
रकाःश्रानंदस्पदेवचतुःपदार्थवत नेवाहृवौलोकवितानदंडवतअयेतमूथारत्नादि-
गजाइव ११ मेघमल्लाररागिएयऊचुः श्रुऊणाकिंबफलद्युतिमंडितेभजहूवेरयरंभयु
रंभनः नवजपादलमल्लयुविग्रहेसकलवल्लभभूमिपतेप्रभो १२ मेघमल्लारपुत्रा-
ऊचुः कर्सिरकेतकिस्रमोक्तिकहीरकाणांस्त्रीरवंडचंदचपलामृतमाल्लिकानां पर्षांक
चेच्चपरभावमकारिसर्वैपादंतयेकिरमल्लासवतांपवस्य १३ दीपकरागिएयऊचुः
नयनयुगलजातंयातुनोहूर्निशंतेमदनमन्मयरोद्धेसर्वलावण्यदीर्घं मगजनवजव
नितामेटिसोलहलद्यैनिजजनकृतवद्धेदानदर्त्केकटाक्षं १४ दीपकपुत्राऊचुः
किंवाकुलिंगयुगलंनवपद्ममध्येतुःरवद्दयायवस्रतांनिसितात्सियुग्मं जेत्रेयतुर्जय
तिकिंमकरध्वजस्यभूमंडलंकिमथचंद्रमुखेपरस्य १५ मालकौशरागिएयऊचुः ६३

परिन्यस्यततुंडमंडले फणिपक्षतन्वोविवलोलकुंडले कमलेमकरंदनिर्भरेभ्रमराली
वसुगंडमंडले १६ मालकोशपुत्रा ऊचुः रविरेवहि मंडलः किमुयज्ञमूर्तिस्तवयकाद्भुतेनतडित ।
श्रयितिह्लादितिगंडमंडलेद्युतिखंडे कलधौतकुंडले १७ श्रीरागरागिण्यऊचुः कुलिंगयोःखं
जनयोः किलारविंदपल्लवसंपतांयुगलमभूद्दलीनां तेषांगतः कीरउभयप्रफुल्लेवकांतिपदंयेन ।
किंबलिपुः १८ श्रीरागपुत्राः ऊचुः परिकरीकृतपीतपटेहरौशिखिकिरीटनतीकृतकें ।
धरेल्लकुटवेणुकरेच लकुंडलेपटतरंनटवेषधरेभजे १९ हिंडोलरागिण्यऊचुः श्रुतमी
कुसुमोपमेयकांतिर्यमुनाकूलकदंबमध्यवर्ती नवगोपवधूविलासशाली वनमालीवितनोतु
मंगलानि २० हिंडोलपुत्रा ऊचुः हरेमत्समःपातकीनास्तिभूमौतथा त्वत्समो नास्तिपाप
पहारी इतित्वंचमत्वाजगन्नाथदेव यथेच्छाभवतेतथामांकुरुत्वं २१ नारदउवाच इतिराग
कृतंध्यानंयः शृणोतिपठेत्सदा नेत्रगोचरतांयातिभगवान्भक्तवत्सलः २२ इत्थंस्वदर्श
नंदत्वावेदादिभ्योहरिः स्वयं बभूवपश्यतांतेषांशार्ङ्गपाणिश्चतुर्भुजः २३ कृत्वाथदर्शनं ।
विस्मोर्गतेवेदेगणैः सह सैन्येस्तंसंबुराविंस्थापयित्वायदूत्तमं २४ द्वारिकांस्वांपुरींगंतुमथचा ।
क्रेपरात्परः मंजीरकंटाकलकिंकिणीकलेस्कंस्यपात्रध्वनिनारवेण सुग्रीवमुख्यैरतिवेग
लाश्चैर्निर्योजितैर्मैथिलदारुकेन २५ युतेनसद्भद्ररथेनतातःकृतिस्वनैःप्रभंजनेनेजद्रुकंडध्वजेन ।
विहायसावेदपुरात्परात्मायौपुरींयादवहंदमंडितां २६ इतिश्रीमद्ग॰ वि॰ ना॰ व॰ इलावृत
खंडुगमनेरागकृतेश्रीकृष्णध्यानवर्णनंनामपंचचत्वारिंशोध्यायः ४५ नारदउवाच अथ
कृष्णेभगवतिपुरींद्वारवतींगते प्रद्युम्नः सैनकैः सार्द्धंनदान्कामउद्यानयपौ १ शतयोजनवि

ज्ञाला गंधर्वाणां महापुरीं वहंतमालतीनाम्नी हेमरत्नमयी शुभा २ लवंगलतिकाजालैरेलाका
समीरहृद्वकैः जातीफलादिजातिवीथीखंडपारिजातकैः ३ मत्तालिनादितामृगैः शाद्वला
चित्रपक्षिभिः गंधर्वराजिनाभ्यैर्नानागेयैर्नादवतीतया ४ पतंगो नाम तत्रैव गंधर्वेशो महाबलः
करोति राज्यं सुकृती साक्षाद्वह्निलपौरुषः ५ श्रुत्वा प्रद्युम्नमायांतं दिग्गजाख्यैर्विनिर्जितं गंधर्वेशः
रुरोधस्वसैन्यैः कोपयुद्धं कर्तुं मनो दधे ६ रथाश्च गजवीरैश्च गंधर्वैर्दशकोटिभिः पतंगस्तत्र गतो युद्धे
प्रद्युम्नस्याग्रिमन्मुखे ७ गंधर्वैर्धनुभिः सार्धं यादवानां युद्धं बभूव ह मल्लैर्बाणाभिः परिघैर्मुद्गरैस्तो
मरान्भिः ८ बाणांधकारे संजाते पतंगोतिरथी बली धनुष्टंकारयन्प्राप्तो गर्जन्नव इवाम्बुदे
९ गदो गदां समादाय बलदेवानुजो बली तद्बलं पोथयामास वज्रेणेंद्रो यथा गिरिं १० गदस्य
गदया केचिद्गंधर्वाः पतिता भुवि रथाश्च चूर्णीकृताः सर्वे मातंगाः भिन्नमस्तकाः ११ अश्वाश्चूर्णिताः
केचिद्वीराः पतिता रणमंडले अधोमुख ऊर्ध्वमुखा गंधर्वाश्छिन्नबाहवः १२ क्षणमात्रेण
तत्सैन्ये रुधिराणां नदी ह्यभूत समया हस्तमात्रा अर्धम्लोकानां ग्रस्तानां मध्ये १३ सिंहारूढा भद्र
काली डाकिनीशतसंवृता कपाले नाथ्यिकं रुधिरं पिबंतीह स्फुरते मध्ये १४ एवं युद्धे गदकृते
गंधर्वाणां पलायतां गंधर्वेशस्तदा प्राप्तो हस्तिलक्षबलान्विताः १५ गदं तं तां च गदया
पतंगो हृदि मेशिल गदोपि तं स्वगदया पतंगं हृदि चैवमस्ता १६ तयोश्च गदया युद्धं
बभूव घटिकाद्वयं विस्फुलिंगान्नवदंत्योष्ठे गदे चूर्णीबभूवतुः १७ लक्षभारमयीं गुर्वीं गदा ६८

सान्द्रायमानत्वरः गर्जंतनादुंदुभिशंखनिःस्वनैः एते गोरलत्कुर्सदाः १८ गदाप्रहारेण गदः प्रलंबमुष्टि
मवापह एवं कृते छोममयेयतेगोन्महात्मनाः १९ तदैव द्वारिकापुर्यांस्तेजः संघट्टमाग
तं ददृशुर्यादवाः सर्वे कोटिमार्तंडसन्निभं २० तस्मिन्नतेजसि गोवंगो बलदेवो महाबलः
प्राविर्भूव सहसा भगवान्भक्तवत्सलः २१ तं पवीलांबले हर्षैः समाकृष्य हलेन वै नता
डमुसलेकुंडलीवलीनीलांबरो बलः २२ रथानानानतुरंगोसुवीराः साह्रान्ततो बराः
निपेतुर्युगपत्सर्वेद्रुर्लितासौ पलाउव २३ एतं गोविरमलस्य भूरुपभीताः पुरीयरो पु
नर्योद्धुयादवेस्रुसेनाव्यूहे वकारह २४ सात योजनविस्तीर्णांगं यवीलांमहापुरीं वसंतमा
लिनीं सर्वां उत्थितां दायीहलेन वै २५ विचकर्ष बलः कुद्धो नदे कामगुडैनप हाहाकारसूदे
कालीनगर्यांपक्षितितैरीहैः २६ तिर्यक्कीतमिवाचुर्णनगारंवीद्धसत्वरः एते गाः सर्वगो
यवैः परिषितः सनकृतांजलिः २७ खचिद्धेमसुवर्णानांमुक्तातोरणमालिनी दशयोजना
विस्तीर्णां कृतानां विश्वकर्मणा २८ कामगानां पताकाभिर्युतानां कुंभकोटिभिः सहस्रा
कें प्रकाशानां विमानानां त्रिलक्षकं २९ चतुर्लक्षं गजानां चतुरंगानां दशार्बुदं दिव्यानां
नवरत्नानां भारं दशसहस्रार्बुदं ३० एलालवंगकासमीरजातीफलदलैः सह सुधाफ
लानां दिव्यानां कोटिशो भाजनानि च ३१ नीत्वा बलिं सरामायदत्वावत्वा प्रपर्षितः कृतांज
लिः प्राह बलेबलमदप्रभावविन ३२ एतं गउवाच रामराममहावीर्यनजानेतवविक्रमं
यस्यैकमूर्ध्नि तिलवद्दृश्यते भुविमंडलं ३३ देवाधिदेव भगवन् कामपाल नमोस्तु ते नमो
नंताय शेषाय साक्षाद्रामाय ते नमः ३४ जय यज्ञ यमच्युत देव परात्पर स्वपमनंत हि गोलगते

गः शे
वि॰ ख॰
६५

कृतं सुरमुनीन्द्रैः फणीन्द्रैर्वरायनेमुशालिने बलिने हलिने नमः ३५ नारद उवाच
एवं स्तुतः प्रतीतेन बलभद्रो महाबलः प्रसन्नश्चेतसा गंधर्वैर्मा भैरित्यभयं ददौ ३६ स्थापयि
त्वा बलेर्कालिंदिग्रस्ते पादवेसुरः यादवैः संस्तुतः शीघ्रं पुरीं द्वारावतीं ययौ ३७ इति
श्रीगर्ग॰ वि॰ ना॰ वं॰ उल्मुकवलदेवागमने गंधर्वदैत्यजयवसंतमालतीकर्षणं नाम षट्चत्वा
रिंशोऽध्यायः ४६ नारद उवाच प्रद्युम्नोऽथ महावीरो नादयन्जयदुंदुभीन् पटुभिः
सैनिकैः सार्धं मथुरायां तटे ययौ १ सुवर्णाद्रितटीभूते वने वै शुभकेशके सुवर्णवर्णहेमाभ
हिकांचनीलतिकावृते २ हेमावती सुद्धोली सुदेवद्रुमालसमैरभील दानवानपथन्याहु गंगा
वेत्रवतीषु च ३ दानवेभ्यः प्रभीतानां कृचित्तस्य गतिश्लाधिनां श्मशानां लोकपालानां
निषयो यत्र संति हि ४ तत्र शक्रसखो देवाधिपत्याभिषेचकः श्रुत्वागतं च प्रद्युम्नं युद्धं
कर्तुं मनो दधे ५ प्रद्युम्नप्रेषितः साक्षादुद्धवो बुद्धिसत्तमः तत्रत्यैर्हेममार्गैश्च जनैः सुसपु
रंधयो ६ नत्वा देवं शक्रसखं सभायां सुद्धवः प्रभुः प्रद्युम्नकथितं प्राह विस्तरात्तं त्रिलो
चरः ७ उद्धव उवाच उग्रसेनो यादवेंद्रो द्वारिकेशो नृपेश्वर जंबुद्वीपनृपान्जित्वा रा
जसूयं करिष्यति ८ तेन प्रणोदितो जेतुं कार्ष्णिर्नंदनो बली जित्वा सभारतादीनि खंडा
नि सेनतेजसा ९ अद्यैवेलावृतं प्राप्तो जेतुं कार्ष्णिर्महाबलः तस्मै यच्छ बलिं शीघ्रं कुल
कौशल्य हेतवे १० न वै युद्धं हि भवता राजन्सर्वविदांवर शक्रसख उवाच श्रूणुद्
त सदा देवैः सज्जितो हं न वैं किमु ११ स्थितोहं वै महावीरो नागालद्रसमो बले श्मशानां
लोकपालानामाधिपत्याभिषेचकः १२ कुबेरवरुणौ सोमाः पुरंदर उवोगृटः उग्रसेने ६५

नदातव्यंमहाबोधोपायनेपरं १३ यथाकृतस्तैनदास्यामिपदुवाजायभूपते उद्धवउवाच यथा
तिबहिर्यांप्राप्ताःकुबेरोयदुतेजसा १४ यथाशृंगारतिलकःश्रुतदेमाल्यपोबली कुंभांगोह
विवर्षेशाउतवेस्मोगुणाकरः १५ यथादैत्यसुखोराजालंकेशोराक्षसेश्वरः संवत्सरऽकेतुमा
लःशकुन्याश्याममहासुरः १६ तथाभिभूतस्त्वंराजन्बलितस्तैप्रदास्यति नारदउवाच उत्पुत्र
ववचःश्रुत्वाक्रुद्धःशक्रसखोबली उद्धवंप्रत्युवाचाथ श्रुणुभागवतोत्तम १७ यावद्बलिंप्रदा
स्यामितावत्त्वंसंस्थितोभवत अन्यथातेगतोनास्तिसत्यंसत्यंमहामते १८ उद्धवउवाच वदैत
मेविप्रवराःसर्वज्ञानप्रदानराः नाच्छिद्यत्तैनमन्यंतेतेषांदंडंभवेत्कले १९ नारदउवाच
एवंसदन्धिरोधेनयोधयामासउद्धवं उद्धवंनागतंराजन्यादवानामनुशोचतां दिनानिकतिचि
तत्रव्यतीयुक्तमवस्यतां मनुरवानतडाकर्षप्रद्युम्नोभगवान्हविः २१ अतेतुशक्रसखंप्रागा
त्रिपुरंत्र्यंबकोयथा चतुर्भिर्भ्रातृभिःसार्द्धंस्वसैन्यपरिवारताः २२ सुवर्णाद्रिगुहासागात्त्यं
प्राप्तोमकरध्वजः वीरकोदंडटंकारैर्दुंदुभिध्वनिमिश्रितैः २३ अथादुहेषेहसिनादैर्विक
उत्सादिशोदश सैन्यपादरजोभिस्साच्छादितंव्योममंडलं २४ वीरतूणदेवेमेकदेवाभ्यंप्रागुन्नते
स्थ अग्रयशक्रसखःक्रुद्धोवयाभूवोमहाबलः २५ अश्वदोहिणीभिर्हसाभियुयुपेयादवैःसह
वभूवतुमुलंयुद्धंदेवानांयदुभिःसह २६ शाकृतप्रलयेराजन्बुद्ध्यांनामबुद्धीमिर्यथा शाल्वीय
कायेसंजातेसारणोरोहिणीसुतः २७ बलदेवानुजोवीरोद्वंद्वेस्तोमाजसंस्थितः सर्वेषामग्र
तःप्राप्तोयनुष्टंकारयन्मुहुः २८ तद्बलेयोधयामासशरौघैःकोदंडनिर्गतैः श्रीसारणस्य

ग॰ मा॰
वि॰ मा॰
६६

बाणौघैः केचिच्छिन्नशिराकृताः २८ निर्घातभूताश्वधात्तुंडे निपेतुः पादपा इव गजानां भिन्नकुं
भानां मौक्तिकानि पतंति [illegible] २९ बाणांधकारे संजाते काशोताराणा इव संछिद्यमाने रथे
शु वीरेर्णां योरणांगणे ३० बभौ भूतगणैर्युक्तं यथा क्रीडास्थलं पतेः सारणस्य बलं हत्वा सर्वे
दैवाः पलायिताः ३१ हतताभिन्नकोदंडा भ्रूभीताः शीर्णकंचुकाः पलायमाने स्वबलेह
ष्टाः सारणस्त्वो बली ३२ धनुष्टंकारयन सारणोऽजगर्ज घनवद्बली अर्जुनं दमसमिद्धीलो विंशोत्था
मानुमेवच ३३ सावेष्णणसानैर्युद्धे निकृतंचपातैः शरैः छिन्नातेषुगदेवीरं सहस्रसंसारणं तथा
३४ ततातु समवेदीनोयन्वी सारणस्त्वो बली तच्छरौघैः सारणाबीरा वभ्रमुर्द्धेति काष्टये ३५ चक्रवत
कुंभकारस्य तदद्भुतमिवाभवत हयाश्च पेतताः प्राणैः सूतश्च धारण्यामभ्रमात ३६ रथिनः छिन्न
मनसः सूवतामूर्छितानतः सृये सवान्यं रथमारुह्य धनुष्टंकारयन्त्वलात ३७ धनुः सारणस्व
स्ताचिच्छेद दशभिः शरैः ह्याभ्यां हते शतैरश्वान सहस्रैर्हृदये शरैः ३८ चूर्णियामास रा
जेंद्र सां वाजां बवतीसुतः संछिन्नधन्वा विरथो हता श्वोहतसारथिः ३९ नागेंद्रमतमारुह्य
शूलं जग्राह वेगतः विध्याय सां बेशूलेन हृदि सारणस्त्वो बलिः ४० तेन वातेन सांबोपि किं
चिद्याकुलमानसः योजने पादविक्षेपं कमलाद्विसमप्रभं ४१ चतुर्योजनमुच्चांगो योजना
र्धं रदद्वयं महसीत्कारकुर्वंतं विशुंडादंडमैंदुले ४२ शुंड्खलैः पातयंतं तं चतुर्योजनविस्तृतं
राजानवीराव महेंद्रयेनेरश्वान श्वाञ्जितस्ततः दंतैः पादैर्नितयंतं कालांतकयमोपमं ४३ श्या
गतं वीक्ष्य नागेंद्रं सत्तुर्णां मोदितेपरे विचरंतं महायुद्धीतायतुहेनाविद्वृतु वुः ४४ गतो गतो

समादाय बलदेवानुजो बली जघान तद्गजे कुंभे गदया वज्रकल्पया ४५ गदाहतं भिन्नकुंभो रा-
गजो युद्धे पपात ह छिन्नपक्षो यथा शैलस्तदद्भुतमिवाभवत ४६ अथ शंखसखो यावद्दंतिनं ग्राह-
योषितः तावत्तं तद्गदया गदः शंखसखं हृदि ४७ तेन घातेन संजातव्यात्यतीतो मूर्छितोऽभवत पुनः-
रुत्थाय स गदं भुजाभ्यां जगृहे मृधे ४८ गदशंखसखौ युद्धे युयुधाते परस्परं रंगे मल्लाविव वने वा-
न्यौ नौ वारणाविव ४९ भुजाभ्यां तं समुत्थाप्य बलदेवानुजो बली चिक्षेप तत्पुरे वीरं बलेन शत-
योजनात ५० तदा जयजयारावो यदुसैन्ये बभूव ह जयदुंदुभयो नेदुः प्रणशेमुर्गदं नराः ५१

इति श्रीमद्ग- वि- ना- व- ३ लाक्षतखंडे गमने देवदेश विजयशंखसखवधो नाम सप्तचत्वा-
रिंशोऽध्यायः ४७ नारद उवाच स्वपुरे पतितो मूर्छां गतः शंखसखो मृधे उत्तस्थौ चक्षलो-
तत्र किंचिद्व्याकुलमानसः १ अथ कार्ष्णिं परं ज्ञात्वा शंखसखस्त्वरं स्वसकाशाद्बलिनी-
त्वा यदूनां च बलं ययौ २ ऐरावतकुले भिन्नदिंडाशुंडशालिनः चतुर्दंताः श्वेतवर्णाः सहस्रा-
णि मदच्युतः ३ हेमाद्रिप्रभवानां नागा योजनद्वय विग्रहाः कोटिशः पर्वताकारा उन्मत्ता नादि-
गजा इव ४ दिव्याश्वा दिव्यगतयः कोटिशः कोटिशो नृप शतार्बुदा बलादिव्याः शतकौमयाः
परः ५ अयुतानि विमानानां योजनद्वय शालिनां नियुतं कामयेन्नो पारिजात सहस्रकं ६
कपिर्देतं स्वचित्तैर्नता हेमरत्न स्वचितयाः मुक्तास्तवकसंबद्धगुणापंत्रस्फुरत्प्रभाः ७ मल्लिका
मकरंदाढ्या शिरीषकुसुमाकुलाः पयःफेननिभा शय्याः कोटिशः सोपबर्हणाः ८ वितान-
नि विचित्राणि सितवस्त्राणि कोटिशः आसनानि मृदुस्पर्शीचित्रवर्णानि हर्षशः ९ द्वीद्वीपि
चोपबर्हाणि विश्वकर्मकृतानि च मुक्तास्तवक हेमानि रवचितानि सहस्रशः १० सहस्रशो-

गः सं
वि. ख

जवनिकानां शिबिकानां च कोटिशः क्षुद्राणां चामराणां च दिव्यसिंहासनैः सह ११ ध्वजानां
नां तथा कोटि राजश्रीभूषणानि च पीताम्बराणां द्रोणकोटिं सुयमीं च समं तथा १२ एवं च स
र्वतोभद्रोपधानानि सहस्रशः हीरकाणां च हरितां मुक्तानामयुतानि च १३ गोमेदानां कोटि
भारा नीलकान्तास्तथैव च आदित्यचंद्रकान्तीनां वैदूर्याणां तथैव च १४ स्यमन्तकमणीनां च को
टिभारास्तथा ततः तथा वै पद्मरागाणां भारं विद्रुमवृंदं नृप १५ जांबूनद सुवर्णानां हाटका
नां तथैव च सुवर्णाद्रि सुवर्णानां भाराः कोटिशः कोटिशः १६ सातं नव निधीन्सर्वान् देवानां
मैथिलेश्वर आशानां लोकपालानामाधिपत्यादि वन्दकः १७ नीत्वा द्रव्य समाकृत्य भवोद्भवे
वं वलिमद्भुतं कोशान्यहं तवेकार्लिप्रणनाम कृतांजलिः १८ तस्मै तुष्टः शंबरारिः प्रददौ
रत्नमालिकां संस्थाप्य राजेन्द्रं तं राजन्नेवाहिमकृतिसतां १९ इत्थं शक्रं स्वं जित्वा प्रद्युम्नो
भगवान् हरिः विकर्षन्नाहती सेनां कर्णोद्दाततटान् ययौ २० कृत्वा जितं शक्रं सर्वं लिहे
शाः किंनराणां तथा नकेषितु युयुधुः सर्वे प्रद्युम्नाय वलिं ददौ २१ किंविवाणां समूहो भूदकर्
णोद्दानदीमनु महत्यनरवर्षे जिष्णुवितानैः शतयोजनैः २२ यतन्यताकैर्दिव्यानि भूमिन्य
स्तज पद्मजैः विरेजे सा विरक्तो हेमलहरीभिर्ये योदधि आकाशगंगा गतं तत्र गजान्द्वंद्व पुरंदरे
२३ ससैन्ये सहसा राजन्नन्दुंदुभिध्वनिसंयुतं संवीक्ष्य विगतावीरजा राक्षसाः सहसैहितं २४
पुनर्विदेहं त्वा सर्व वंभ्रमुवर्हि विलान्नपाः श्रीप्रद्युम्नमहामध्ये संप्राप्तोद्भुवरे ददः २५ दत्ताय
नीयदुवरैः प्रद्युम्नं प्राह दैवताः राजन्नत्युग्रमहाबाहो त्वं परावरवित्तमः २६ लीलावतीनामपुत्री
शुभा हेमाद्रिसानुषु विज्ञायवेशाः कुरुराजन् त्वंराजंय करोतिवै २७ तत्कन्या सुंदरीनाम याततं च ६१

इति भाग्युमा आगताः देवताः सर्वे तस्याः यजनस्वयंवरे २७ लोकपालाश्च ये सर्वे सह भाग्य
र्यादिग्रहः पंदृष्ट्वा मूर्छिता ह्येस्यां समे मर्त्य मवाप्तिति २८ कोवेत्स्येवं प्रजल्पंती सुंदरे वरमिच्छती
तत्रापि नाकसहस्राभ्रातृभिः सह कौतुकं ३० स्वयंवरं पश्यवरं देवलोके समुद्भिते नारद उवा
च तत्कृत्वा भगवानकाल्लीर्यादिकैभ्रातृभिः सह ३१ पुरे इव सह सा पुरी लीलावती यथो
विशालाजिरसंयुक्ते स्वच्छ विद्रुत्न मनोहरे ३२ चंदनागुरुकस्तूरीकुंकमद्रवचर्चिते मुक्तामु
क्ते स्तोमरत्नैश्च वितानैः सुमहायने ३३ जांबूनदासनैः साद्यादिं स्वर्लोके जुवामलैः तस्मि
न्स्वयंवरे तस्थौ प्रद्युम्नो दिव्यआसनैः ३४ गोविंदशौनयधाल्लिहः सर्वे सांपश्यतो नृप प्रजेशाः सु
नयस्तत्र देवाः कद्रगणास्तथा ३५ मरुतो वसवः सर्वे वसवो ह्यग्रयोऽश्विनौ यमो यवकजलः सोमो
यनदाः शक्र एव हि ३६ सिद्धा विद्याधराश्चैव गंधर्वाः किन्नरास्तथा अन्ये समागताः सर्वे रत्नाभ
रणभूषिताः ३७ तेषु वै बाल्हिकी मार्गो प्रद्युम्नं वीक्ष्य मैथिल ३८ सा सुंदरी तत्र सुरत्नमाया वृ
तिं वरं मां द्रुयतीव निर्गताः वालीं रमां तूपवतीं पुलोमजां विडंबयंतीव वभौ वरांगना ३९ प्रा
वीक्ष्य सर्वे सुसदः ससद्वतीं मोहं प्रयाते श्रुतदेवमैथिल अस्मिन् सर्वलोकस्य च पश्यतो वरं विचि
न्विती सा चपलेव सांबुदे ३९ दिव्यां वरस्रजं दलायतेक्षणं प्रद्युम्नवीरं नरलोकसुंदरं समेत्य
स्रक्कं समवाप सुंदरी विद्याधरी सा तमवाप सुंदरं ४० समुत्थिता सा त्वतिहर्षविह्वला तस्यो
रुमालां विनिधाय तत्क्षणे विद्याधरेशाः सुकृतिं प्रसुंदरी सुतां ददौ मैथिल सौवराये ४१
नादन्तूर्याश्च नदे वनिर्जरानसे ह्नि रेवीक्ष्य विकाशमंडलं तं सर्वतः संकरुधः स्वयंवरे प्रचं
डमेघाउवभास्करं परे ४२ क्रोधयन्तान्स्तानमरान्यनुर्यान्मदो हृतान्वीक्ष्य हरेः सुतो बली

श्रीकृष्णदत्तं सफलं यथर्तुः स्वयं तदंगं गृहीत्वा यदुभिर्जगामाऽर्जह ५३ तस्मात्पतुलोके विविकिरैर्वैः स्फुर
त्प्रभैः छित्वायुधान्येषिलप्तीर्लीकैचुकाः विद्रुतुर्वस्त्रवदिशो दशा नसानीहारमेघाद्वसूर्य
रश्मिभिः ५४ प्रद्युम्नो भगवान्साक्षाज्जादित्यं जित्वा स्वयंवरे विजित्यैलावृतं खंडं भारतं गोतुमुद्यतः
५५ भ्रातृभिर्यदुभिः सैन्यैः सर्वैर्मंत्रिजनैः सह आययौ भारतं खंडं नादयन्जयदुंदुभीन ५६
पश्यन्देशाननेकांश्च जंबूद्वीपजयो बली आनर्तान्द्वारिकादेशान्साम्राज्ञी भू चक्री हरेः सु
तः ५७ प्रद्युम्नप्रेषितः साक्षादुद्धवो वृष्णिसत्तमः प्रणनामोग्रसेनं तं सभायां श्रीहरेर्बले
५८ वर्षैर्वर्षाधिपजातं जंबूद्वीपजयं तथा तत्सर्वं हि यथा यो च यथकथयामास सोद्धवः ५९
श्रीकृष्णबलदेवाभ्यां सर्वैर्वृद्धजनैः सह प्रद्युम्नं तं समानेतुमुग्रसेनो विनिर्गतः ६० गीतवा
दित्रघोषेण ब्रह्मघोषेण भूयसा मुक्तावर्षैर्लाजपुष्पैः पौरैः सैः समंगलैः ६१ वारणेंद्रं पुर
स्कृत्य सौवर्णैः कलशैर्नृप गंधर्वैः सार्द्धमुख्याभिर्गंधर्वद्रुंदुभिवेणुभिः ६२ गंधमादनतैर्हैमपा
त्रैः पुष्पधूपैर्दीपैः कुवैः उग्रसेनः संबरारेः सन्मुखे चागतो महा ६३ खड्गं नीत्वोग्रसेनस्य पुरो
धृत्वा कृतांजलिः ननाम कार्ष्णिर्यदुभिर्भ्रातृभिः सहमैथिलं ६४ श्रीकृष्णं सबलं नत्वा सहर्षी
न हृष्टान सगणान्गुरून गर्गाचार्यं ननामाऽऽशु प्रद्युम्नो मीनकेतनः ६५ संस्नात्या सर्वविधि
वक्त्राः सन्मणैर्वेदसूक्तिभिः आरोप्य वारणे कार्ष्णिमुग्रसेनः पुरीं ययौ ६६ द्वारकायां मंगलोभू
द्यद्गृहे गृहे इत्थं ते नृपलोकश्रोत्तः किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ६७ इति श्रीमद्ग॰ वि॰ ना॰
व॰ इलावृतखंडविजयो स्वयंवरविजयप्रद्युम्नद्वारिकागमनंनामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८
वज्र उवाच कथं चकार विधिवद्राजसूयाध्वरं नृप उग्रसेनो यदुहन्द्विधेर्द्धत्वेनपरावरवि ६८

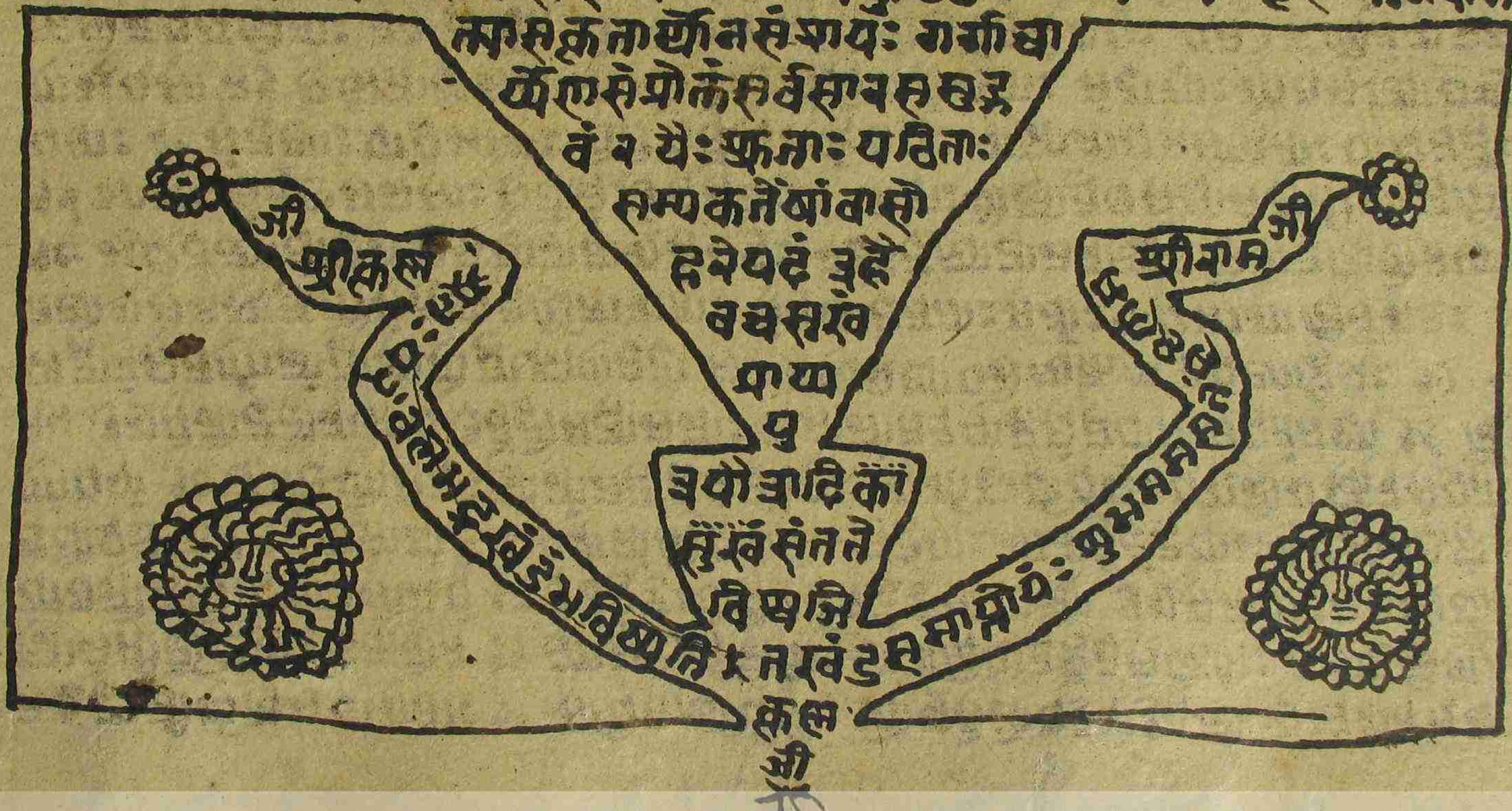
नमः १ नारद उवाच अथोग्रसेनो नृपतिः सर्वधर्मभृतां वरः श्रीकृष्णेन सहायेन क्रतुराजं चका
रह २ गर्गाचार्यं कुलाचार्यं मुहूर्ते वीक्ष्य यत्नतः वेधुभ्यः प्रददौ राजन् सहस्राणि मेरुतो ३ भग्गा
पदं समयाद्धृता त्रुष्ठसौ मुनयो द्विजः आजग्मुर्ऋत्विकाः सर्वे पुत्रशिष्यैः समावृताः ४ वेदव्यासः शु
कः साक्षान्मैत्रेयो ... पराशरः पैलः सुमन्तुर्दुर्वासा वैशंपायन इत्यहं ५ जैमिनिर्भार्गवो वामदेवस्ता
त्रेयो ... मुनि अन्ये च मुनयो राजन् शिष्यैः सार्द्धं समागताः ६ हस्तिनापुराद्भीष्मो द्रो
णः ... आदित्यानन्दनः सर्वे ... ७ यमो ... वरुणः सोमो ... नायकाः
सिद्धा विद्याधराश्चैव गंधर्वैः किन्नरादयः ८ गंधर्वाः स्वर्गः सर्वविद्याधरैः समागताः वेतालाद्या
नवा दैत्याः प्रह्लादो बलिना सह ९ ... सार्द्धं लंकाधीशो विभीषणः सर्वैः सुवा
नरैः सार्द्धं हनुमान् वायुनंदनः १० ... सार्द्धं जाम्बवान् ऋक्षराट् बली सर्वैः सुपक्षि
सार्द्धं गरुडः पक्षिराट् बली ११ सर्वैः सरीसृपैः सार्द्धं वासुकी नागराट् महान् गोलोके ... ली
... सर्वाभिः कामधेनुभिः १२ सर्वैः ... नगेन्द्रैः हिमाचलः गुल्मवल्लीभि
श्च वटः साक्षात् ... पाराराट् १३ महानदीभिः सहिताः श्रीगंगा ... पारावाराः सप्त ... पाय
न संयुतः १४ आजग्मुरुग्रसेनस्य राजसूये महाध्वरे सप्त पुर्यश्च ... नवो ... लः
१५ चतुर्दश ... विख्यातानि महीतले तीर्थराजः प्रयागश्च सर्वैस्तीर्थैः समागताः १६ ...
... कुंडैः सर्वैः सरोवरैः वनानि दंडकादीनि सर्वैश्चोपवनैः सह १७ ...
... श्रीमद्गोवर्द्धनो नाम गिरिराजो ... गिरिः १८ वृंदावनैः ... कुंडैः समा
ययौ नवनंदोपनंदाश्च तथा षड्वृषभानवः १९ वृषभानुवरः साक्षात् ... सर्वैः

ग. सं. वि. ख. ९९

गोपगणो गोभिर्नंदराजः समाययौ २० कीर्तिर्यशोमती साक्षाद्गोभीभिः कोटिकेश्वरी श्रीराधा शिविका
रूढा सखीभिर्दैवैश्च कोटिभिः २१ नानारूपेश्च गोपीनां शतशः प्रययौ मुदा तासां वासो यत्र यत्र गोपीभू
मिश्च सा भवेत २२ तदंगनव्यासं जातं गोपीचंदनमेव हि गोपीचंदनलिप्तांगो नरो नारायणो भवेत
चतुर्वर्णाः प्रजा याः सर्वा आजग्मुस्तस्य चाध्वरे धृतराष्ट्रो बुद्धिचक्षुः साक्षाद्दुर्योधनः कलिः २४ शल्यो
भीष्मश्च कर्णश्च कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः भीमोऽर्जुनोऽथ नकुलः सहदेवश्च याप्यवरे २५ द्रुपदो वीरो धृष्ट
द्युम्नोऽजयसेनो महानृपः धृष्टकेतुर्भीष्मकश्च नग्नजित्कौशलेश्वरः २६ बृहत्सेनो धृतिः साक्षान्
मैथिलेशोऽपि तातव अन्ये ये तत्र राजानः सहस्रेभ्यो विनिर्ययुः २७ सहस्रीमित्रैर्नृपैः पौत्रैः पुत्रै
राजग्मुस्तस्याध्वरे २८ इति श्रीमद्ग. सं. ना. व. यज्ञारंभे स्वजननिमंत्रणं नामैकोनपंचाशत्तमो
ध्यायः ४९ नारद उवाच अथ श्रीविष्णोर्विवस्वत्याद्विसमुद्रयोः मध्ये पिंडारकक्षेत्रे
यज्ञारंभोऽभवन्महान् १ पंचयोजनविस्तीर्णं कुंडं तत्र भूपस्य चाध्वरे योजनं वसुकुंडस्तु गाव्यूतिः पं
चकुंडकाः २ मेखलागर्तविस्तारवेदीभिर्निर्मितास्तथा सहस्रहस्तस्तंभानां यज्ञस्तंभोऽभवन्महा
न् ३ पंचयोजनविस्तीर्णः सौवर्णो यज्ञमंडपः वितानतोरणैर्नैकैः कदलीखंडमंडिताः ४ भोज
न स्थानं पकमधुसरणेन अदृशार्हकाः देवैः सहितो राजा वभौ शक्र इवाध्वरे ५ यज्ञावताशः श्रीकृ
ष्णः परिवृत्तमोऽध्वरे वभौ पुत्रैश्च पौत्रैश्च परमात्मेव मूर्तिभिः ६ महान्तसंभून्नसंभावे राजसूये
ध्वरे वरे गर्गाचार्यं गुरुं कृत्वा यदुराजो हि दीक्षित ७ होतारो द्वादशालक्षा ब्राह्मणा दीक्षिताः
अध्वर्यवः पंचलक्षा उद्गातारस्तथाध्वरे ८ हरिश्मश्रुं ताम्रमायान्त मुक्तान्यस्पंदतां यानः अग्निर्णं
प्रायत यज्ञेन चित्रं विश्मिरे मैथिल ९ केऽपि जीवा हि लोकानुपदवं भूव वर्मसिनः सर्वैदेवा समीमे ९९

नञ्जस्त्रीर्णास्त्वमुपागताः १० कश्चिमत्स्यापर्मवत्यो गृहे नो यदुनातु बली अश्वदावभृथ
स्नाने तीर्थे पिंडदानकेकरोत ११ व्यासाद्यैर्मुनिभिः स्नातो विधिवद्वेदसूक्तिभिः यस्माद्दक्षिणा
याय ज्ञो कृष्णिमत्स्यावभोनृप १२ देवदुंदुभ्यो नेदुर्नरदुंदुभ्यस्तथा उग्रसेनोपरि सुराः पुष्पा
वर्षाण्यवर्षिरे १३ गजानां हेमभारानां नियुतानि चतुर्दश साताश्वदह्ययानां तुयज्ञांते दक्षि
णां परां १४ कोटिशो नववस्त्राणां महार्हैं रत्नैः सह गर्गाचार्याय मुनये ददौ हो यज्ञकरसंयुतां
१५ उग्रसेनो ददौ राजा यादवेंद्रो महामनाः गजानां तत्र सा लक्षं हयानामयुतं तथा १६ विं
शल्लक्षं सुवर्णानां द्विलक्षानलेददौ नकुलस्य यथा यशे त्यक्त पात्राय यथाद्विजः १७
तयोर्गृहे न सत्कृतो संतुष्टा महर्षिना गताः संतुष्टा देवताः सर्वाः प्राप्तभागा दिवंगताः
१८ भुवि द्व्यावंदिनश्रुज्ञे परागावागृहं ययुः रक्षोदैत्यादानवाश्च दक्षिणेदक्षिणेन
१९ भागाः संतुष्टमनसाः सर्वे स्वं स्वं गृहं ययुः गावः सौलाभ्य संज्ञानदीतीर्थस्थलि
पवाः २० संतुष्टाः प्राप्तभागाः ये ते सर्वे स्वगृहं ययुः राजानो ये समाहूताः पादिवर्ह
णभूयसा २१ सजितादानमानाभ्यां ते पि स्वं स्वं गृहं गताः नंदाद्याः गोपसंख्या ये श्री
कृष्णेन प्रपूजिताः २२ हर्षिताः प्रेमदानाभ्यां ते पि सर्वे स्वव्रजं ययुः एतत्ते कथितं राजन्
महायज्ञस्य मंगलं २३ यत्र श्रीकृष्णचंद्रोभिस्नातः किं सफलं वदहि ये शृण्वंति कथा
मेतां पठंति सततं नरः २४ यस्मिन्नर्थे सकामेन चमोक्षं तेषां प्रजायते २५ सर्वेः पवेशः
पवमेश्वरः प्रभुः पुनातु वो यः पुरुषः पुराणः शृण्वंति ये तस्य कथां विचित्रां कुर्वंति
तीर्थस्य कुलेन वासेनै २६ कुलेन यज्ञस्य हरेः पवेशस्य भावं विदेहे पमुवोवतावयन

ग: सं यो मद्भक्तो हयग्रीवो यदोः कुले तस्मै न सोऽन्तं न गुणाय सम्भृते २१ इति श्री-
वि. खं मद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीविश्वजित्खंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे उग्रसेनमहोदये
अ० राजसूययज्ञोत्सववर्णनं नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ५० श्रुत्वा तु नामिदं ग्रंथं भुक्ति
१० मुक्तिप्रदायकं श्रीनिकेतस्य सोपानमति वैकुंठदुर्लभं १ यः शृणोति नरो भ

गोलौकखण्ड प्रथमः

निकला

ॐ श्री सतगुरु रामानुजाय नमः ॥ ॐ श्री नारायणं नमस्कृत्यं नरं चैव नरोत्तमं ॥ देवीं सरस्वतीं व्या
सं ततो जयमुदीरयेत ॥ ॥ शरद्विकचपंकजश्रियमतीव विद्वेषकं मलिंदमुनिसेवितं कुलिशकंजचिह्ना
वृतं ॥ स्फुरत्कनकनूपुरं दलितभक्ततापत्रयं चलद्युतिपदद्वयं हृदि दधामि राधापतेः २ ॥ वद
नकमलनिर्यद्यस्य पीयूषमाद्यं पिबति जनवरो यः पातु सोयं गिरं मे बदरवनविहारः सत्यवत्या
कुमारः प्रणतदुरितहारः शार्ङ्गधन्वावतारः ३ कदाचिन्नैमिषारण्ये श्रीगर्गो ज्ञानिनां वरः ।
आययौ शौनकं द्रष्टुं तेजस्वी योगभास्करः ४ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय शौनको मुनिभी सह: पूज
यामास पाद्याद्यैरुपचारैर्विधानतः ५ शौनक उवाच ॥ सतां पर्यटनं यन्ये गृहिणां शांत
ये स्मृतं नृणां अंतस्तमोहारी साधुरेव न भास्करः ६ तस्मान्मे हृदि संभूतं संदेहं नाशय प्रभो
कतिधा श्रीहरेर्विष्णोरवतारो भवत्यलं ॥ ७ श्रीगर्ग उवाच साधु पृष्टं त्वया ब्रह्मन् भगवद्गु
णवर्णनं ॥ श्रष्टृ एव तां गदतां यद्वै पृच्छतां वितनोति शं ८ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं
यस्य श्रवणमात्रेण महादोषः प्रशाम्यति ९ मिथिलानगरे पूर्वं बहुलाश्वः प्रतापवान श्रीकृ
ष्णभक्तः शांतात्मा बभूव निरहंकृतिः १० अंबरादागतं दृष्ट्वा नारदं मुनिसत्तमं संपूज्य चास
ने स्थाप्य कृतांजलिरभाषत ११ श्रीजनक उवाच योऽनादिरात्मा पुरुषो भगवान्प्रकृतेः
परः कस्मात्तनुं समाधत्ते तन्मे ब्रूहि महामते १२ श्रीनारद उवाच गोसाधुदेवताविप्रवेदानां
रक्षणाय वै तनुं धत्ते हरिः साक्षाद्भगवानात्मलीलया १३ यथा नटः स्वलीलायां मोहितो
न परस्तथा अन्ये दृष्ट्वा च तन्मायां मुमुहुः स्तेन संशयः १४ श्रीजनक उवाच कतिधा
श्रीहरेर्विष्णोरवतारो भवत फलं साधूनां रक्षणार्थं हि कृपया वद मां प्रभो १५ श्रीना
रद उवाच अंशांशोंशस्तथावेशः कलापूर्णः प्रकथ्यते व्यासाद्यैश्च स्मृतः षष्ठः परि

ग
1

र्णतमः स्वयं ॥१६ अंशांशस्तु मरीच्यादिरंशा ब्रह्मादयस्तथा कलाः कपिलकूर्माद्या आवेशाः
भार्गवादयः ॥१७ पूर्णो नृसिंहो रामश्च श्वेतद्वीपाधिपो हरिः वैकुंठोपि तथा यज्ञो नरनारायणः
स्मृतः १८ परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं असंख्यब्रह्मांडपतिर्गोलोके धाम्नि राजते ॥१
९॥ कार्याधिकारं कुर्वंतः सदंशास्ते प्रकीर्तिताः तत्कार्यभारं कुर्वंतस्तेंशांशा विदिताः प्रभो २० येषां
मंतर्गतो विष्णुः कार्यं कृत्वा विनिर्गतः । नानावेशावतारांश्च विद्धि राजन्महामते ॥२१ धर्मं विज्ञाय कृ कृत्वा
त्वा यः पुनरंतरधीयत ॥ युगे युगे वर्तमानः सोवतारः कलाहरेः २२ चतुर्व्यूहो भवेद्यत्र दृश्यंते च रसा
नव अतः परं च वीर्याणि स तु पूर्णः प्रकथ्यते २३ ॥ यस्मिन्सर्वाणि तेजांसि विलीयंते स्वतेजसि तं वदं
ति परे साक्षात्परिपूर्णतमं स्वयं २४ पूर्णस्य लक्षणं यत्र तं पश्यंति पृथक् पृथक् भावेनापि जनाः सोयं प
रिपूर्णतमः स्वयं २५ परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो नान्य एव हि एककार्यार्थमागत्य कोटिकार्यं च
कार ह २६ पूर्णः पुराणः पुरुषोत्तमोत्तमः परात्परो यः पुरुषः परेश्वरः स्वयं सदानंदमयं कृपाकरं
गुणाकरं तं शरणं व्रजाम्यहं २७ श्रीगर्ग उवाच तच्छ्रुत्वा हर्षितो राजा रोमांची प्रेमविह्वलः प्रमृज्य सकृताध्या
नेत्रेषु पूर्णो नारदं वाक्यमब्रवीत २८ बहुलाश्व उवाच परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णः केन हेतुना ।
आगतो भारते खंडे द्वारावत्यां विराजते २९ तस्य गोलोकनाथस्य गोलोकं धाम सुंदरं कर्माण्यपरिमे
यानि ब्रूहि ब्रह्मन्महामुने ३० यदा तीर्थाटनं कुर्वन् शतजन्मतपः परैः तदा सत्संगमेत्यासौ श्रीकृष्णं सं
प्राप्नुयान्नरः ३१ श्रीकृष्णसुदासस्य च दासदासः कदा भवेयं मनसार्द्रचित्तः यो दुर्लभो देववरैः परात
मः स मे कथं गोचर आदिदेवः ३२ श्रीनारद उवाच धन्यस्त्वं राजशार्दूल श्रीकृष्णेष्टो हरिप्रियः तुभ्यं
च दर्शनं दातुं भक्तेशो आगमिष्यति ३३ त्वान्नृपं श्रुतदेवं च द्विजदेवो जनार्दनः सारत्पलं द्वारिकायं
महाभाग्यं प्रतापासिह ३४ इति श्रीगर्गसंहितायां गोलोकखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे श्रीकृष्णम

माहात्म्यवर्णनंनामप्रथमोध्यायः १ श्रीनारदउवाच त्रिलोक्यांलभ्यापियःकृष्णसंकीर्तनीयंनकीर्तयेत
लभ्यापिमोक्षंनिःश्रेयसंनारोहतिदुर्मतिः १ अथतेसंप्रवक्ष्यामिश्रीकृष्णागमनंभुवि आसीत्त्रा
हिकल्पेवैयद्वृत्तंतच्छृणुप्रभो २ पुराद्दानवदैत्यानांनराणांखलभूभुजां भूरिभारसमाक्रांतासती
गोरूपधारिणी ३ अनाथवद्रुदंतीववेदयंतीनिजव्यथां कंपयंतीनिजंगात्रंब्रह्माणंशरणंगता ४
ब्रह्माथश्रावसातंहृद्यःसर्वदेवगणैर्वृतः शंकरेणसमेताशुगाद्वैकुंठमंदिरंहरेः ५ नत्वासतुभुजंवि
मसीत संस्वामिस्थापंजगादह अथोक्तिर्यदेवगणंश्रीनाथःसाह्लतंविधिं ६ श्रीभगवानुवाच कृष्णस्वयं
विनाशीतांडुपतिंपरेशंसाक्षाद्वस्वंडमतिदेवमतीवलीलं कार्यंकदापिनमयाविद्यातिपंवितांहिगच्छ
श्रुतस्यविश्वदंपदमव्ययंतं ७ श्रीब्रह्मोवाच ततःपरंनज्ञानामियद्विष्णोःतमस्वयं यदियोन्य
लक्ष्मणद्वालोकंदर्शयनःप्रभो ८ श्रीनारदउवाच इत्युक्तोपिहरिःसर्वैःदेवगणैःसह
मस्य पदवीहर्शयामासदिव्रह्मांडशिखरोपरि १० वामपादांगुष्ठनखभिन्नब्रह्मांडमस्तके श्रीवामन
छिद्र स्यविवरेब्रह्मद्रवसमाकुले ११ जलयानेनमार्गेणबहिर्जग्मुःसुराः कलिंगबिंबवद्दृष्टंब्र
ह्मांडंददृशुस्ततः १२ इंद्रायनफलानीवलुठंत्यन्यानिवैजले विलोक्यविस्मिताःसर्वेबभूवुर्ह
कितास्ततः १३ कोटिशोयोजनोर्ध्वेवैपुराणामहर्षिकंगतः दिव्यप्राकारसंयुक्तंदिदृशुःसंदमनोहरं ता
१४ तदूर्ध्वंददृशुर्देवाःविरजायास्तटंशुभं तरंगितक्षीमसुंस्लोकंवैर्भास्करंपरं १५ तंदृष्ट्वाप्र
लेनलेतत्परंजग्मुस्ततः अनंतसूर्यकोटिमार्तंडज्योतिषांमंडलंमहत १६ दृष्ट्वाप्रताडितान्वक्षि
तेजसाथर्षिताःस्थिताः नमस्कृत्याथततेजोदध्योविस्मयायाविधिः तज्ज्योतिर्मंडलेपश्यत्सा
कारंधामशांतिमत तस्मिन्महाद्भुतंदीर्घमनालथवलंपरं सहस्रवदनंशेषंदृष्ट्वानेमुःसु २

रा स्मृतः १७ तस्योर्द्ध्वं गोमहालोको गोलोको लोकवंदितः यत्र कालः कलयतामीश्वरो
धाममानिनः १८ राजन्न प्रभवेन्माया न मनश्चित्तं मतिर्ह्यहं न विकारो विशत्येव न महांश्च प्रवेशंति महत्तत
गुणाः कुतः १९ तत्र कंदर्पलावण्याः श्यामसुंदरविग्रहाः द्वारि गतं चास्मुदिताः न्यषे
धन्कृष्णपार्षदः २० देवा ऊचुः लोकपाला वयं सर्वे ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः श्रीकृष्णदर्शनार्थ
य शक्राद्या ह्यागता इह २१ श्रीनारद उवाच तच्छ्रुत्वा तदभिप्रायं श्रीकृष्णस्य सखीजन
त ऊचुर्देवप्रतीहारा गत्वा चांतःपुरं परं २२ तदाथ विनिर्गता काचिच्छतचंद्रानना सखी
पीतांबरा वेत्रहस्ता सा प्राह कृष्णाख्यं स्थितं तद्वरान २३ चंद्रानन्योवाच कस्यांडस्याधिपा देवाः
यूयं सर्वे समागताः वदताशु गमिष्यामि तस्मै भगवते ह्यहं २४ देवा ऊचुः अहो अंडा
सीहु न्युतान्यानि नस्मानिर्दृष्टानि तानि च एकमंडं प्रजानीमो यत्रोपवामनः शिवः स्पृशे २५ श्रीचं
द्रानन्योवाच ब्रह्मद्रवे लुठंतीह कोटिशोऽथांडराशयः तेषु स्वस्वं यथा देवा ब्रह्मांडं ईश्य
कृत्पृथक् २६ नाम ग्रामं न जानीथ कदापात्र समागताः अहो बुद्धिः प्रहृष्टस्य सर्वं गृह्य
जडावि विनिर्गताः २७ ब्रह्मांडमेकं जानंति यत्र जाता स्म याजनाः मशकाश्च यथांत
गुलर स्था श्रीउदुंबरफले भवे २८ श्रीनारद उवाच उपहास्यं गता देवा इत्थं तूष्णीं स्थिताः पु
नः चकिता इव तान् दृष्ट्वा विष्णुर्वचनमब्रवीत २९ विष्णुरुवाच यस्मिन्नंडे पृश्निगर्भो देवकी
वतारो भूत्सनातनः त्रिविक्रमनखोद्भिन्ने तस्मिन्नंडे स्थिता वयं ३० श्रीनारद उवाच
तच्छ्रुत्वा तं च प्रशस्याशु सखी ह्यंतःपुरं गता पुनरागत्य देवेभ्यो ह्याज्ञां दत्वा गता पुरे

ससा॰

३१ गोः स्रं गोः स्वं ३१॥ अथ देवगणाः सर्वे गोलोकं ददृशुः परं । पत्र गोवर्द्धनो नाम गिरिराजो विराजते॥३
२ वसंतमालतीमिश्रगोपीभिर्गोगणावृतः कल्पवृक्षलतापुंजे रासमंडलमंडितः ३३ य
३ त्र कृष्णा नदी श्यामा तोलिका कोटिमंडिता वैडूर्यकृतसोपाना स्वछंद गग्निकृततमा ३४ वृंदावनं भा मली ३
जमानं दिव्यद्रुमलताकुलं विचित्रपक्षिमधुव्रतैर्वंशीवटविराजितं ३५ पुलिने शीतलो वा
युर्मंदगामी वहत्यलं॥ सहस्रदलपद्मानां रजोविक्षेपपन्नगुरुः ३६ मध्ये निकुंजं निकुंजे
रिकं द्वात्रिंशद्वनसंयुतं प्राकारपरिखायुक्तो रत्नजपवकाजिरे ३७ शततयापद्मरागाग्र ०
कंथ जिरकुड्यविभूषितः कोटीकुमंडलाकारैर्वितानैर्गुलिकायुभिः ३८ पत्तन्वताकैर्दिव्याभे
र्दुष्पमंदिरवर्त्मभिः जातभ्रमरसंभृतो मत्तवर्हिपिकस्वनः ३९ बालार्ककुंडलयुवाः प्र मोरकेशृङ्ग
तवं दु प्रभाः स्त्रियः स्वछंदगतयोरत्नैः पश्यंत्यः सुंदरं भुवं ४० रत्नागिरेषु यावंत्योः
शृङ्ग हारकेयूरभूषिताः कलनूपुरकिंकिण्यपक्षुद्रघंटालिविराजिता ४१ कोटिशः कोटिशो
गावो द्वारि द्वारि मनोहराः श्वेतपर्वतसंकाशा दिव्याभरणभूषताः ४२ पयस्विन्यस्तरु
ण्यश्च शीलरूपगुणैर्युताः सवत्सा पीतपुंछाश्च वृजंत्यो भव्यमूर्तिकाः ४३ घंटामंजी
शृङ्ग रसंरावाः किंकणीजालमंडिताः हेमशृंग्यो हेमतुल्यो हारमालाः स्फुरत्प्रभाः ४४ पा
टलाहरिताम्लाम्लापीताः पद्मामा विचित्रिताः धूम्राः कोकिलवर्णाश्च पत्र गावस्त्वनेक
धा ४५ सत्तद्रवदुग्धधाः कोणलेखमद्दामूषाः दीर्घकंधरशृंगाश्च गाह्लाया यत्र यष्टिधुरं
धराः ४६ गोपाला वेत्रहस्ताश्च श्यामा वंशीधराः पराः कृष्णलीलां प्रगायंतो रागैर्मंद ३

नमोहर्नैः ४७ इत्थं निकुंजं तं नत्वा मध्ये गत्वा सुरेश्वराः ज्योतिषां मंडलं पद्मं सहस्रदलशोभितं ४८
तदूर्ध्वं षोडशदलं ततोष्टदलपंकजं तस्योपरि स्फुरद्दीर्घं सोपानत्रयमंडितं ५० सिंहासनं परं दिव्यं
कौस्तुभैः खचितं शुभैः ददृशुर्देवताः सर्वे श्रीकृष्णं राधया युतं ५१ दिव्ये रत्न सखीसंघैर्गोहि
न्यादिभिरर्चितं श्रीदामाद्यैः सेव्यमानं मत्तगोपालसेवितैः ५२ हंसाभैर्व्यजनांदोलचामरैर्वै हलावते है
हीरे र्जमुत्तमैः कोटिचंद्रप्रतीकाशैः सेवितं छत्रकोटिभिः ५३ श्रीराधिकालांकृतवामबाहुं स्व
छंदवक्रीकृतदक्षिणांघ्रिं वंशीधरं सुंदरमंदहासं भ्रूमंडलामोहितकामराशिं ५४ घनप्रभं
पद्मदलायतेक्षणं प्रलंबबाहुं वरपीतवाससं वृंदावनोन्मत्तमिलिंदशब्दयान्विराजतं श्रीव
नमालया हरिं ५५ कांचीकलाकंकणनूपुरयुग्मैलसन्मनोहारिमहोज्वलस्मितं श्रीवत्सर
गुल्फा त्नोतमकुंतलश्रियं किरीटहारांगदकुंडलत्विषं ५६ दृष्ट्वातमानंदसमुद्रमग्नवत्सुहर्षित
स्वाश्रुलाकुलेक्षणाः ततः सुराः प्रांजलयो नतानना नेमुर्मुरारिं पुरुषं पुराणं ५७
इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां गोलोकखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीगोलोकधामवर्णनंना
म द्वितीयोध्यायः २ जनक उवाच मुने देवा महात्मानं कृष्णं दृष्ट्वा परात्परं अग्रे किं चक्रिरे
तत्र तन्मे ब्रूहि कृपां कुरु १ श्रीनारद उवाच सर्वेषां पश्यतां तेषां वैकुंठोपि हरिस्ततः उत्थायाष्ट
भुजः साक्षाल्लीनोभूत्कृष्णविग्रहे २ तदैव चागतः पूर्णो नृसिंहो चंडविक्रमः कोटिसूर्य
प्रतिकाशो लीनोभूत्कृष्णतेजसि ३ रथे जलद्धयैः शुभ्रे स्थितस्त्वागतवान्ततः श्वेतद्वी

पाणियो भूत सहस्रभुजमंडितः ४ श्रियायुक्ताः स्वायुधाढ्यः पार्षदैः परिसेवितः संप्रलीनोब
भूवाशु श्रीकृष्णविग्रहे ५ तदैवचागतः साक्षाद्रामो राजीवलोचनः धनुर्बाणधरः सी
ताशोभितो भ्रातृभिर्वृतः ६ दशकोटिसार्कसंकाशे चामरांदोलिते रथे असंख्यवानरेंद्राढ्ये
लक्षचक्रध्वनस्वने ७ लक्षध्वजे लक्षहये शातकुंभेऽस्थितस्ततः श्रीकृष्णस्य विग्रहे पूर्णः संप्रली
नो बभूव ह ८ तदैवचागतः साक्षाद्यज्ञो नारायणो हरिः प्रस्फुरत्प्रलयार्काभो ज्वलदग्नि
शिखोपमः ९ रथे ज्योतिमये हम्ये दक्षिणायाः सुरेश्वरः सोऽपि लीनो बभूवाशु श्रीकृष्णस्य
सविग्रहे १० तदावागतवान्साक्षान्नरनारायणः प्रभुः चतुर्भुजो विशालाक्षो मुनिवेशोघन
द्युति ११ तडित्कोटिजटः जूटः प्रस्फुरद्दीप्तिमंडलः मुनीन्द्रमंडलैर्दिव्यैः वंदितो बंदितव्रत :
१२ सर्वेषां पश्यतां तेषां साक्षात्पर्यनन्तसंपदः सोऽपि लीनो बभूवाशु श्रीकृष्णे श्यामसुंदरे
१३ परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं च स्वयं प्रभुं ज्ञात्वा देवास्तुतिं चक्रुः परं विस्मयमागताः १४
देवा ऊचुः कृष्णाय पूर्णपुरुषाय परात्पराय यज्ञेश्वराय परकारणकारणाय राधाव
राय परिपूर्णतमाय साक्षाद्गोलोकधाम धिषणाय नमः परस्मै १५ योगेश्वराः किल व
दंति महः परं त्वां तत्रैव साक्षात्तमतः कृतविग्रहं च अस्माभिरद्य विदितं यददस्त्वमेव तस्मै न
मो महतां पतये परस्मै १६ व्यंगेन वा न नहि लक्षणया कदापि स्फोटेन यद्वकवयो न
विशंति मुख्याः निर्देशभावरहितं प्रकृतेः परं त्वां ब्रह्म निर्गुणमलं शरणं व्रजामः १७

त्वां ब्रह्म केचिदवयंति परे च कालं केचित्स्वभावमपरे भुवि कर्म नूनं सर्वे च योगमपरे
किल कर्तृभावमन्योक्तिभिर्नविदितं शरणं गताः स्म १८ श्रेयस्करीं भगवतस्तव पादसे
वां हित्वार्थितीर्थयज्ञकादिषु ये चरंति ज्ञानेन ये च विदितावधु विद्वसंघैः संताडिताः कि
ल भवंति न ते कृतार्थाः १९ विज्ञाप्यमर्थकिमु देव हृषीकेश साक्षी यः सर्वभूतहृदयेषु वि
राजमानः देवैर्नमद्भिरमलाशयपुष्पदेहैः तस्मै नमो भगवते पुरुषोत्तमाय २० यो
राधिकाहृदयसुंदरचंद्रहारः श्रीगोपिकानयनजीवनमूलहारः गोलोकधामधिषण
ध्वज आदिदेवः स त्वं विपत्सु विबुधान्परिपाहि पाहि २१ वृंदावनेश गिरिराजपते व्रजेश
गोपालवेषकृतनित्यविहारलील राधापते श्रुतिधराधिपते धरां त्वं गोवर्द्धनोद्धरण
उद्धर धर्मधारां २२ श्रीनारद उवाच इत्युक्तो भगवान्साक्षाच्छ्रीकृष्णो गोकुलेश्वरः प्रत्य
ह प्रणतान्देवान्मेघगंभीरया गिरा २३ श्रीभगवानुवाच हे ब्रह्मन्हे शंभो देवाः शृणु
त मद्वचः यादवेषु जन्यध्वमंशैः स्त्रीभिर्मदाज्ञया २४ अहं चावतरिष्यामि हरिश्च
स्मि भुवो भरं करिष्यामि च वः कार्यं भविष्यामि यदोः कुले २५ वेदा मे वचनं विप्रा मुखं
गावस्तनुर्मम अंगानि देवता एवं साधवो मम हृदि २६ युगे युगे च रक्षेत यदा पाखं
डूर्जितैः धर्मैः क्रतुदयाद्या तदात्मानं सृजाम्यहं २७ श्रीनारद उवाच इत्युक्तवंतं जग
दीश्वरं हरिं राधापतिं प्राणवियोगविह्वला दावाग्निना दुःखलतेव मूर्छिता स्फुरत्कंठरो
मांचितभावसंवृता २८ श्रीराधोवाच भुवो भरं हर्तुमलं व्रजं भुवं कृतं परं मे शपथं ह

प्र॰ गः सं
गो॰ खं
५

लोकात्ततः गते त्वयि श्रीदाम्न उपते च विग्रहं कदाचिद् दैवनाथ राधयाप्यहं २८ यदा त्वमेवं शपथं
न मन्यसे द्वितीयकारं कथयामि वा मयं गोलोकं परे गंतुमतीव विह्वलः कर्णरस्खलः क
णवन्नसिष्यति ३० श्रीभगवानुवाच त्वया सह गमिष्यामि मा शोचं कुरु राधिके हरि
ष्यामि भुवो भारं करिष्यामि वचस्तव ३१ श्रीराधिकोवाच यत्र वृंदावनं नास्ति यत्र नायम
ना नदी यत्र गोवर्धनो नास्ति तत्र मे न मनः सुखं ३२ श्रीनारद उवाच वेदनागक्रोशभू ४९ कोसकुमिषिंबहवी
मिं स्वधाम्नः श्रीहरिः स्वयं गोवर्धनं च यमुनां प्रेषयामास भूपरि ३३ तदा ब्रह्मादेव
गणैर्नत्वा पुनः पुनः परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं समुवाच ह ३४ ब्रह्मोवाच अहं कुत्र
भविष्यामि कुत्र त्वं च भविष्यसि एते कुत्र भविष्यंति केषु गेहेषु नामभिः ३५ श्रीभ
गवानुवाच वसुदेवस्य देवक्यां भविष्यामि परः स्वयं रोहिण्यां मत्कला शेषो भवि
ष्यति न संशयः ३६ श्री राधा रुक्मिणी भैष्मी शिवा जांबवती तथा सत्या च तुल
सी भूमौ सत्यभामा वसुंधरा ३७ दक्षिणा लक्ष्मणा चैव कालिंदी विरजा तथा भद्रा
ह्रीः मित्रविंदा च जान्हवी पापनाशिनी ३८ रुक्मिण्यां कामदेवश्च प्रद्युम्न इति विश्रु
तः भविष्यति न संदेह तस्य त्वं च भविष्यति ३९ नंदो द्रोणो वसुः साक्षाद्यशोदाख्या
धरा स्मृता वृषभानुः सुचंद्रश्च तस्य भार्या कलावती ४० भूमौ कीर्तिरिति ख्याता तत
स्या राधा भविष्यति सदा रासं करिष्यामि गोपीभिर्व्रजमंडले ४१ इति श्रीगर्गसंहित
यां गोलोकखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे सुरगमनोद्योगवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ३ श्री ५

भगवानुवाच नवोपनंदभवने श्रीदामा सुबलः सखा स्तोककृष्णोऽर्जुनोंऽशुश्च नवनंदगृहे स्थिये।
१ विशालर्षभतेजस्विदेवप्रस्थवरूथपाः भविष्यंति सखायो मे व्रजे वृषभानुषु २ श्रीब्रह्मोवाच ।
कस्य वै नंदपदवी कस्य वा वृषभानुता वद देव पते साक्षादुपनंदस्य लक्षणं ३ श्रीभगवानुवाच गाःपा
लयंति ह्यो स्वे भुक्त्वा गोव्रतयोनिशं यो गोपालो मया प्रोक्तास्तेषां त्वं लक्षणं शृणु ४ नंदः प्रोक्तः स गो
पालैर्नवलक्षगवां पतिः उपनंदश्च कथितः पंचलक्षगवां पतिः ५ वृषभानुः स उक्तो यो दशलक्ष
गवां पतिः गवां कोटिर्गृहे यस्य नंदराजः स एव हि ६ कोट्यर्द्धं च गवां यस्य वृषभानुवरः स्मृतः ।
एतादृशौ व्रजे द्वौ तु सुचंद्रो द्रोण एव हि ७ सर्वलक्षणलक्ष्याढ्यौ गोपराजौ भविष्यतः शतचंद्रानना
नाम वृंदसुंदरीणां सखा सदा ८ गोपीनां मद्व्रजे रम्ये राजयूथो भविष्यति श्रीब्रह्मोवाच हे दीनबंधो हे
देवा जगत्कारणकारण ९ यूथस्य लक्षणं सर्वं तन्मे ब्रूहि परेश्वरः श्रीभगवानुवाच अर्बुदं दश
कोटीनां मुनिभिः कथितं बुधे दशार्बुदं यत्र भवेत् ललनायूथः प्रकथ्यते गोलोकवासिन्यः का
श्चिद् द्वारपालकाः शृंगारप्रकाराः काश्चिच्च शय्योपकारकाः ११ पार्षदाख्याः स्म याः काश्चिद् वृं
दावनपालकाः गोवर्द्धननिवासिन्यः काश्चित् कुंजविधायकाः १२ मे निकुंजनिवासिन्यो भ
विष्यंति व्रजे मम एवं च यमुनायूथो जाह्नवीयूथ एव च १३ रमा या मधुमाधव्या विरजायास्त
थैव च ललितायाः विशाखायाः मायायूथो भविष्यति १४ एवं ह्यष्टसखीनां च सखीनां किल
षोडशः द्वात्रिंशाश्च सखीनां च यूथा भाव्या व्रजोर्वरे १५ श्रुतिरूपा ऋषिरूपा मैथिलाः कोशल
स्त्रियः अयोध्यापुरवासिन्यो यज्ञसीताः पुलिंदकाः १६ या लब्धं मया वरं पोदतः सर्वे सर्वे युगे युगे
तासां यूथा भविष्यंति गोपीनां मद्व्रजे शुभे १७ ब्रह्मोवाच एताः कथं कयं भाग्याः केन पुण्येन के
न वरैः तुलम्यं हि पदं ते देवयोगिभिः पुरुषोत्तमः १८ श्रीभगवानुवाच श्वेतद्वीपे वम्भूमानं स्तुतप।

गः र्श
गोः स्वं
६

कोमल

स्तुवन्तुः परं ब्रह्म निर्गुणं निरामिश्रप्रसन्नो भक्तवत्सलस्तपात् १९ ॥ श्रीहरिरुवाच वरं वृणीत भद्रं यद्वै य
मनोवाञ्छितं महत् येषां प्रसन्नो हं एव दातुं त्रैलोक्ये दुर्लभं हि तत् २० श्रीऋषितप ऊचुः काङ्क्षितो गोचरा
तीतं न तो ज्ञायते तु तत् आनंदमात्रमिति यद्वदन्तीह पुराविदः २१ तद्रूपं दर्शयास्माकं यदि देयो
वरो हि नः श्रुत्वैतद्दर्शयामास स्वं लोकं प्रकृतेः परं केवलानुभवानंदमात्रमक्षरमव्ययं यत्र
वृन्दावनं नाम वनं कामदुघैर्द्रुमैः मनोरमनिकुंजाढ्यं सर्वर्तुसुखसंयुतं २३ यत्र गोवर्द्धनो नाम
सुनिर्झरदरीयुतः रत्नधातुमयः श्रीमान्सुपक्षिगणसंकुलः २४ यत्र निर्मलपानीया कालिंदी
सरितांवरा रत्नबद्धोभयतटी हंसपद्मादिसंकुला २५ नानारासरसोन्मत्तं यत्र गोपीकदंबकं ^ स्रह रूपा
तत्कदंबकमध्यस्थः किशोराकृतिरच्युतः २६ दर्शयित्वा ततः प्राह ब्रूत किं करवाणि वः दृष्टो
मदीयो लोकोयं यतो नास्ति परं वरं २७ श्रीऋषितप ऊचुः कंदर्पकोटिलावण्ये त्वयि दृष्टे मनां
सितः कामिनीभावमासाद्य स्मरक्षुब्धान्यसंशयः २८ यथा त्वल्लोकवासिन्यः कामतत्त्वेन गो
रक्ष पिकाः भजंति रमणं मत्वा चिकीर्षाजनि नस्तथा २९ श्रीहरिरुवाच दुर्लभो दुर्घटश्चैव युष्मा
कं सुमनोरथः मयानुमोदितः सम्यक् सत्यो भवितुमर्हति ३० ॥ आगामिनि विरिंचौ तु जाते सृष्ट्य
र्थमुद्यते कल्पे सारस्वते ऽतीते व्रजे गोप्यो भविष्यथ ३१ पृथिव्यां भारते क्षेत्रे माथुरे मम मंडले वृन्दा
वने भविष्यामि प्रेयान्वो रासमंडले ३२ जारधर्मेण सुस्नेहं सुदृढं सर्वतोधिकं मयि संप्राप्य सर्वे
पि कृतकृत्या भविष्यथ ३३ श्रीभगवानुवाच ताः श्रुतयो गोप्यो भविष्यंति सर्वकल्पवराननाम अन्या
स्तांश्चैव गोपीनां लक्षणं शृणु नारद ३४ सुवर्णरत्नवर्णा याः पद्मवदनानांवयापच त्रैलोक्यांगना
म चंद्रोभूद्दीरोदसागरयात्मजाः ३५ सीताख्या पंचवर्षगत्वा यत्नु मंगलकारकाः उद्वाहजानकीसीतां
रामो राजीवलोचनः ३६ तं दृष्ट्वा मैथिलाः सर्वाः पुरंध्र्यो मन्मथाकुर्वियि रहस्यं बुद्धिरत्ताकाल्मनि ६

नोऽभवद्धे रघो ३७ तान्वाह राघवो देवस्तु मामेवं कुरुत स्त्रियः द्वापरांते करिष्यामि भवतीनां मनोरथं
३८ तीर्थदानं तपः कोटिं ह मा वरं ततस्ततः स्वगृहं यात परया मत्या व्रजे गोपयोषिद्भविष्यथ ३९ इति ता
भ्यो वरं दत्वा श्रीरामः करुणानिधिः कौशल्यां प्रययौ पत्नीते च साज्ञितमानिरः ४० सा गोवकोश
लाना यथौ रामं दृष्ट्वाति सुंदरं मनसा वव्रिरे तं वै पतिं कंदर्पमोहनं ४१ मनसापि वरं रामोद्दिष्टेन
मध्ये ह्यशेषवर्जित मनोरथं करिष्यामि व्रजे गोपयोषिद्भविष्यथ ४२ आगतं सीतया सार्द्धं सैनकैः ए
हितं रघुं अयोध्यापुरवासिन्यः स्त्रियो दृष्ट्वा सकामा ययुः ४३ वीक्ष्य तं मोहसमायुक्तास्त्रिं कांछिताः प्रेम
विह्वलाः तेषु लपलाः सरयूतीरे रामप्रेतव्रताः ४४ आकाशवाणी मूर्तानां द्वापरांते मनोरथः
भविष्यति नंदेशः कालिंदीनीरजे वने ४५ पीतुर्केक्याद्दयदारामोदं दंडकारण्यं वनेवासिनाः वच
रसीतया सार्द्धं लक्ष्मणेन यदृच्छया गोपालोपासकाः सर्वे दंडकारण्यवासिनः ध्यायंतु स्म
ततं रामं वै रामार्थं ध्यानतत्पराः ४७ येषां मा शुभमासाप्रायनुर्कीणधरो युक्ता ते षां ध्यने गतो रा
मोजटानुकुटमंडितः ४८ अन्यक्षात्तिते नवी न परं विक्षितमानसाः ध्यानात्तस्य पदद्वंद्वः ८
कोटिकंदर्पसंनिभं ४९ कुत्तुले यं तु गोपालो वंशीवेत्रविनाप्रभुः इत्थं वीक्ष्य मनसा ते सुरु
क्तः स्तुतिं पराः ५० वरं लब्ध्वा मीतं स्वतनयाः श्रीरामस्यानुवाचह यथा सीता तथा सर्वे भूयास्म इति व
दिनः ५१ श्रीराम उवाच यथा हि लक्ष्मणो भ्राता तथा भक्तोऽवरोऽयमद्य श्रद्धैव सफलो भावो भ
वद्भिर्भक्तमहं गतः ५२ सीतोपमेयवाक्येन तु यंतो तु ल भोवरः एकपत्नीव्रतो हं वै मर्यादापु
रुषोत्तमः ५३ तस्मात्तु मद्वरेणापि द्वापरांते भविष्यथ मनोरथं करिष्यामि भवतां वांछितं परं
५४ इति दत्वा वरं रामस्ततः पंचवटीं गतः पशिमालां ससाक्ष्यवनराससंचकारह ५५ तदर्श

नस्मात्ररुजः पुलिंद्यः प्रेमविह्वलाः श्रीमत्पादरजोधृत्वा प्राणांस्त्यक्तुं समुद्यताः ५६ ॥
व्रजस्त्रीवा विपुर्भूत्वा रासस्तत्र समागताः ऊवाच प्राणसंत्यागं मा कुर्यात्सिद्धयोत्र याथ ५७
वृंदावने व्रजांपरांते भविता वो मनोरथाः इत्युक्ता व्रजस्त्रिया वारीतु तत्रैवांतरधीयत ५८ अ
था रामौ कानुरेंद्रे रावणादीनि सा च रान जित्वा लंकामेत्य सीतां पुष्पकेन पुरीं ययौ ॥
५९ सीतां तत्याज राजेंद्रो वने लोकापवादतः अद्यैव नाम सीभुवि भवनं भूपितुःखदं ६०
यदा यदा करोयज्ञं रामो राजीवलोचनः तदा तदा स्वर्णमयीं सीतां कृत्वा विधानतः ॥
६१ यज्ञसीतासमूहोभून्मंदिरे राघवस्य ह ताश्चैतन्यघना भूत्वा रंतुं रामं समागताः
६२ ता आहु राघवं वेशीं दीनाह रुद्गाम हे प्रियाः तदोचुस्ताः प्रेमपराः रामं दशरथात्म
जं ६३ कथं चास्मान्नगृह्णासि भजंती मैथिलीः सतीः आर्ह्यायीयज्ञकाले पुत्र सततं कार्य
साधिनीः ६४ धर्मिष्ठस्त्वं स्मृतिधरो धर्मविद्वानहे कथं करं गृहीत्वा त्यजसि ततः पा
पमवाप्स्यसि ६५ श्रीराम उवाच समीचीनं वचः सत्यो युष्मा[illegible]भिर्भाषितं च मे एक
पत्नीव्रतोहं हि राजर्षिः सतयैकया ६६ तस्मात्युयं द्वापरांते पुण्ये वृंदावने वने भवि
ष्यथ करिष्यामि युष्माकं तु मनोरथं ६७ श्रीभगवानुवाच ता व्रजेपि भविष्यंति यज्ञ
सीताश्च गोपिकाः अन्यासां चैव गोपीनां लक्षणं शृणुतान्विये ६८ इति श्रीमद्गर्ग
चार्यसंहितायां गोलोकखंडे भगवद्ब्रह्मसंवादे उद्योगाप्रश्नवर्णनं नाम चतुर्थोध्या
यः ४ श्रीभगवानुवाच परमाद्वैकुंठवासिन्यः श्वेतद्वीपसखीजनाः ऊर्द्ध्ववैकुंठ

अपवाद

वासिन्यस्तदाजितपदाश्रिताः १ श्रीलोकाचलवासिन्यः श्रीसख्योपि समुद्रजाः ता गोप्यो वै भवि
ष्यंति लक्ष्मीपतिवराहजे २ काश्चिद्दिव्याश्चादिव्याश्च तथा त्रिगुणवृत्तयः भूमिगोप्यो भविष्यंति पुण्ये
नानाविधैः कृतैः ३ येनावतारं रुचिरं रुचिपुत्रं दिव्यरूपिणं मोहिताः प्रीतभावेन वीक्ष्य देवजनस्त्रियः
४ तास्तु देवलवाक्येन तपस्तेपुर्हिमाचले भक्त्या परमया ता वै गोप्यो भाव्यो व्रजे प्रिये ५ अंतर्हिते भगव
ति देवे धन्वंतरौ भुवि औषध्यो दुःखमापन्नाः अफला भारते भवन् ६ सिद्धार्थी तास्तपस्तेपुः स्त्रियो भूत्वा
वामनो हराः ‒ बलदैत्ये व्यतीते तु प्रसन्नो भूद्धरिः परः ७ वरं वृणीत चेत्युक्तं स्फूर्त्या ताः योगमहावने नंदसु
नोदूमायत्ना ऊचुर्भक्तिभवान्नताः ८ श्रीहरिरुवाच वृंदावने द्वापरांते लता भूत्वा मनोहराः भविष्य
थ यो वै दासिके कंठे यास्त्रिवक्षसुवः ९ श्रीभगवानुवाच भक्तिभावसमायुक्ता भूमिभागे बभ्राट्वनां गानां
ल ता गोप्यो भविष्यंति वृंदारण्ये प्रिया मम १० जालंधरस्य पत्नीनां वीक्ष्य वृंदापतिं हरिं ऊचुर्भ
र्त्तृहरिः सा दत्ताद्दकं तु वरो भवेत् ११ आकाशवाग्भूत्तासां भजतां श्रुरमापतिं यथा वृंदा तथा प्रा
यं वृंदारण्ये भविष्यथ १२ समुद्रकन्याः श्रीमत्स्ये हरिं दृष्ट्वा च मोहिताः ताश्चैव गोप्यो भविष्यंति श्रीम
स्य वराहजे १३ आसीद्राजा पृथुः साक्षात् साक्षाद्विष्णुर्विक्रमः जित्वा सा तत्र पश्चात् दोग्ध्री गां कामानदु
हद् १४ बर्हिष्मती भवा सा तत्र पृथुः हृष्टा पुरस्त्रियः आर्त्तैः समीपमागत्य ता ऊचुर्मोहविह्वलाः १५ अ
यं तु राजराजेंद्रः पृथुः पृथुलविक्रमः कथं वरो भवेन्नो वै तद्वदस्त्वं महामुने १६ ऋषिरुवाच गोपोऽहं
कुरु ताश्च पृथोर्वीर्यं यथा रमापती सर्वदा स्पतिर्वो तु धर्मिमनोरथमहायासं वं १७ मनोरथं मनुं तु धर्मिनः यत्
ल ताश्च गोपास्त्वाद्गोप्यो भविष्यंति वृंदारण्ये प्रिया मम १८ कामसेना मोहिनाश्चादिव्या अप्सरसो वराः

नारायणस्य नरस्तावम्तुर्गंधमादने १९ भर्त्तकामास्तु ता अप्सरा हिद्वेनारायणे मुनिः मनोरथो वो भवि
तारस्तृजेनोश्चे भविष्यथ २० स्त्रियः सुतलवासिन्यो वामनं वीक्ष्य मोहिताः तपसस्ता भविष्यन्ति गोप्यो वृंद्व
वनेश्वरे २१ नागेंद्र कन्यायाः शेषं भेजुर्भजन्या वरेक्षु पातं कर्षणस्य राजा भविष्यन्ति ह्रजे व्रजे वनाः २२ का
श्यपो वसुदेवस्तु देवकी चादितिः परा शूरः प्राणो ध्रुवः सोपि देवको वसुरेष्यति २३ वसुस्तु वै वोद्धवः सा
क्षाद्दक्षो क्रूरो दयापरः हृदीको धनदस्त्वेव कृतवर्मा त्वपांपतिः २४ गदः प्राचीनबर्हिस्तु मरुतोह्युग्र
सेनउत तस्य रक्षां करिष्यन्ति राज्यं दत्ताविधानतः २५ पृथुपानस्त्वंबरीषः प्रह्लादः सात्वतिलयादी
राध्वः शंतनुः साक्षाद्भीष्मो द्रोणो वसुस्तनः २६ शलस्त्वेव दिवोदासो धृतराष्ट्रो भगोरविः पांडुः सखा
सत्तांस्त्वेलेयधर्मो राजा युधिष्ठिरः २७ भीमो वायुर्वलिष्ठस्तु मनुः स्वायंभुवोर्जुनः शतरूपा सुभद्रा तु स
विता कर्णएव हि २८ नकुलः सहदेवस्तु रूपतो द्वा वाश्विनी सुतौ धाता वाल्मीकवीरस्तु वह्निर्द्रोणः सुत
पवन २९ दुर्योधनः कलेरंशो भिमन्युः सोम एव च द्रौपदिः साक्षाद्धिंसाधिरूपेभूत्वो भविष्यति ३०
दैत्यं यदोः कौरवाणामन्येषां मृभुजां नृणां कुलेकुले च भवन्तस्तां सौः सीमितदाद्युयः ३१ ये येवता रा
ते सर्वे तेषां राज्ञ पेरंशासकः भविष्या राजराज्ञोसुसहस्राणि च षोडश ३२ श्रीनारद उवाच इत्युक्त
श्रीहरिस्तं व ब्रह्माणं कमलासनं दिव्यरूपां भगवतीं योगमाया मुवाचह ३३ श्रीभगवानुवाच देवा
ग्याः सप्तगर्भं शेषं निकृष्य मत्कुमते वसुदेवस्य भार्यायां कंस त्रासभयात्पुनः ३४ नंदव्रजे स्थिता यां च
रोहिण्यां तं निवेशय नंद पत्नां भव त्वं वै कृत्वेदं कर्म वाद्भुतं ३५ श्रीनारद उवाच श्रुत्वा ब्रह्मादेवगणैर्न
वा कसतं परात्परं भूमिरास्सा स्ववाणीभिः स्वधाम विजगाम यो ३६ परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं वि ८

बपनान

रणीरमा

१२नी

ह्रिमेऽथिलः कंसादीनां वधार्थाय यश्चायं भूमिमंडले ३७ रोमसांतं तनौ जिह्वा भवतीत्यं यदा नृपः १
तदपि श्रीहरेस्लस्य वर्ण्यं तेन गुणो महान ३८ नभः पतंगी विहगा यथा ह्यात्मसमं नृपः तथा कृष्ण
गतिं विवदंती ह विपश्चितः ३९ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे भवबहुरुसंवादे भ
नावदसंगाभेयोगसलिला नाम पंचमोऽध्यायः ५ श्रीबहुलाश्व उवाच कंसः कोऽयं पुरा दैत्यो महाबलपरा
क्रमः तस्य जन्मानि कर्माणि ब्रूहि देवर्षिसत्तम १ श्रीनारद उवाच समुद्रमथने सर्वे कालनेमि
र्महासुरः युयुधे विष्णुना सार्द्धं पुरा तेन हतो बलात् २ शुक्रेण जीवितस्तत्र संजीविन्या च विद्यया पुनर्वि
लयेह्न कामः ३ योऽजं मनसा करोत् ३ तपस्तेपे तदा दैत्यो मंदराचलसंनिधौ नित्यं दूर्वारसं पी
त्वा भजन्देवं पितामहं ४ दिव्ये शतवर्षे बुध्यतीते बुध्यितामहः प्राप्य तेऽयं सवलीकं वरं ब्रूही
त्युवाचितं ५ कालनेमिरुवाच ब्रह्मांडे ये स्थिता देवा विष्णुमुख्या महाबलाः तेषां हस्तैर्न मे मृत्युः
सर्वे नाम प्रदिशा भवेत ६ श्रीब्रह्मोवाच दुर्लभोऽयं वरो दैत्य यत्त्वया प्रार्थितः परः कालांतरे
ते प्राप्तः स्यान्महावाक्यं न मृषा भवेत ७ श्रीनारद उवाच उग्रसेनस्य कौ जन्म लेभेऽसुरः तन्यां
पुनः कौमारेऽपि महामल्लैः सततं सयुयोध ह ८ जरासंधो मागधेंद्रो दिग्जयाय विनिर्गतः ९
दुरा यत्र नानिकदे तस्य शिविरे सहसैव तत्रतः ९ द्विपः [illegible] बलयापीडः स्रहस्त्रद्विपसत्त्वमत्त वभंक कु
स्पृंखलां संचंडद्भावशिविरान्मही १० निपात यन्नुशिविरस्कंदे राजभुक्ते नांसहान संगभूत्वा मुं
माजगाम यत्र कंसोऽपि स्नुहस्ति ११ पलायिते भुमल्लेषु कंसलंत समागतं शुंडादंडे संगृहीत्वाथ पात
यामास भूतले १२ पुनर्गृहीत्वा हस्ताभ्यां भ्रामयित्वोग्रसेनजः अराहं यस्स हिनायां विदेपशत

६
प्र॰ गः शं कोः रवं

योजनं १३ तदद्भुतं बलं दृष्ट्वा प्रसन्नो नारायणेश्वरः अक्लिष्टकर्मा श्रीददौ कन्येतस्मै केशवायतं ददौ १४॥
अस्मार्थ दंद कलिभु लक्षं रथानां चन्द्रि लक्षकं अयुतं चैव दासीनां पारिवर्हं जनार्दनः १५ हृष्टदृष्टो पी दान
ततः कंसो भुजवीर्यमदोद्धतः माहीष्मतीयपौर्वीशौ पैकाकी चंडविक्रमः १६ चाणूरो मुष्टिकः
कूटः शलस्तोशलकस्तथा मल्लिका तीर्थतः पुत्रा मल्ला युद्धज यौवनाः कंस सभाया हसा स्वा
मीदीपधर्षं रंगमेव मे अहं दासो भवेयं वो भवंतो जयिनो यदि १८ अहं जयी वेंद्र व तो दासाः स्व
कीकरोम्यहं एवं श्रांप पणतांतेषां नागराणां महात्मनां १९ इति प्रतिज्ञां कृत्वाथ युयुधे तेजं
पेषीजिः यवाग तं सचाणूरं गृहीत्वा यादवेश्वरः भू … पोथ्यानास … एकुवर
न २० तदापातं मुष्टिकाख्यं मुष्टिभिर्युधिविचीतं एकेन मुष्टिनातं … यातयामास भूतले २१ कूटं
तमागतं कंसो गृहीत्वा यादवी … पातयित्वा भूमिमध्ये विक्षेप गगने बलात २२ भुजनास्फो
ट्य थवंतं शलं नीत्वा भुजेन सः पातयित्वा पुनर्नीत्वा भूमौ तं विषकर्षह २३ अथतो शलकंकं
सो गृहीत्वा भुजयोर्बलात विपात्य भ्रामयित्वा च विक्षेप दशयोजनं २४ दासभावे वतान्कृत्वा तैः
ताईयादवेश्वरः महाकोलेन पयावान्यमर्व बलगीवेवरं २५ तस्मै निवेद्याभिप्रायं युयुधे … वान
रेणसः द्विवदेनापि विंशत्यादिनैः कंसोऽपि विस्मितं २६ द्विविदो गिरिमुत्पाट्याक्षेप तस्य मू
र्द्धनि कंसो गिरिं गृहीत्वा च तस्योपरि समाक्षिपत् २७ द्विविदो मुष्टिना कंसं ताडयित्वा नभोगतः
पावनकं सच्युतं नीत्वा पातयामास भूतले २८ मूर्छितस्तस्य … द्वारे … पदे कस्मलमाययौ ५
जीएलत्व … तास्यि … भावं गतस्तदा २९ तेनैव … गतः कंसः … मुक्तवनं ततः तत्र के ६

शीमहादैत्यो हयग्रीवो धुन्धवः ३० सुरेभिर्थितपैत्वा तं वंशेकान्तौँ रूरोहतं इत्येकं होमहादी
प्यौमहेंद्रास्वर्गे गिरं पयौ ३१ शातवारं छोजाता हृशशी निमुत्याद्य दैत्यराट् पुनस्तत्रस्थितं राम
क्रोधहं रतालोचनं ३२ मलयार्कप्रभं हृष्ट्वा ननाम शिरसा मुनिं पुनः प्रदक्षिणीकृत्य तदंघ्रौ र्नि
पपात ह ३३ ततः शंतो भार्गवोपि कं हे साह महो ग्रहं कु ३४ अयेवत्वं हस्तिनुष्टवाश्चियं वीर्यमा
नितं मनतामीयेयनुगिदं लज्जभारतमं महत ३५ इदं चापि समुनाद तं शंभवे त्रैपुरे युधि शंभोः क
राद्दि हम्प्राप्तं जत्रिया ग्रां वयाय च ३६ यदि चेदं तनोसित्वं तदा व कुशलं भवेत् चेदस्य कर्षणे न चिका
साहतस्यैष्यामितिव ले ३७ श्रुत्वा वचस्तदादैत्यः कोदंडं सप्ततालकं गृहीत्वा यस्यतत्सम्
ज्यं कृत्वा थलीलया ३८ आकृष्य कर्णपर्यंतं शतकारं ततानह प्रत्यंचास्फोटनेनैव टंकारेणभू
तद्वितस्वनः ३९ ननादतेनब्रह्मांडं सप्तलोकैर्विलैः सह विचेलुर्दिग्गजाः साशाराजमूर्वंदुसं
डलं ४० धनुः संघापयतत्कं सो नत्वा नत्वाह भार्गवे हे देव जनित्रियो नाम दैत्यो हं तेव किंकरः
४१ तव दासस्य दासोहं पाहि मां पुरुषोत्तमः श्रुत्वा श नृनुः श्री रामस्तस्मै प्रदाद्धनुस्तत
४२ श्रीजामदग्न्य उवाच [illegible] कोदंडं वे सर्वं ततये नमंगी भविष्यति परिसर्गं नमेनात्र होध्य
त्वं वांत पिष्यति ४३ श्रीनारद उवाच श्रुत्वा मुनिंकं सोविव वनकन्कोन्मदः नकोपि
पृथुस्तेन राज्ञा नस्वर्गवल्लिंदतुः ४४ समुद्रस्य तटे कं सोदैत्यं ना स्वाहास्य ततरं सपिकां च स
लोकानूरूटप का सोऽलैलिखानंदवशीह ४५ आगाह्कं तदसं तं च गृहीत्वा तं सिंधान्त्य साः वकारस्ववनलेखा
रं निर्भयो दैत्यराट् वली ४६ प्राच्यां तु वंगदेशे वै दैत्यौ रिपोमहाबलः तेन साहै सयुधे

स्वविद्या

प्र॰ ग॰ १॰ सं॰
गो॰ खं॰
७३

गजेनापि गजो यथा ४७ शृंगाभ्यां पर्वतानुच्चाञ्छिद्यते पकं कन्दुर्दिनि कंसोपि सिंहवत् गृहीत्वाञ्जा
धिपतस्य मस्तके ४९ उच्चाननुरुगेनापि कंसो वै दैत्यपुंगवः मूर्छितं तं विनिर्जित्य ततो नो
दीर्घदीर्घिकां गतः ४८ प्राग्ज्योतिषेश्वरं भौमं नरकाख्यं महाबलं उवाच कंसो युद्धार्थी यु
द्धं देहि दैत्यराट् ५० अहं दासो भवेयं वै भवं तेजेष्यतो यदि अहं जयी वै भवतो दासत्वं
कं कुरु मे ध्रुवं ५१ श्रीनारद उवाच सर्वं प्रलंबो युयुधे कंसेनापि महाबलः मूर्द्धार्द्धं लमूर्द्धा
द्रावुद्रष्टेन यथोद्भटः ५२ मल्लयुद्धेन गृहीत्वा तं कंसो भूमौ न्यपातयत् पुनर्गृहीत्वा विदो पञ्च
ग्ज्योतिषपुरे दरे ५३ आगतो येनु कोनाम्ना कं संजग्राह रोषतः नोदयामास हरेलव
लं कृत्वा यदारुणं ५४ कंसस्तं नोदयामास येनु कं शतयोजनं न्यपातयत् धूलियानाहतं
नं तुष्टि मिष्टिहैः ५५ तुलावर्तो भौमकाकाज्ञं नीत्वा नभोगतः तत्रैव युयुधे दैत्य ऊर्द्ध्वं
वै लक्षयोजनं ५६ कंसो नंतवलं कृत्वा दैत्यं नीत्वा तदांवरात् भूम्यां संपातयामास ववं तं कु
यिरं तुरंगाण ५७ तुंडेनापयग्रुसंतं चैव कं दैत्यं महाबलं कंसो निपातयामास मुष्टिना वक्षसि वा
ति ना ५८ उत्थाय दैत्यो बलवान् गृहीत्वा पदैः ह नखः क्रोधयुक्तो नृत्यन्त्यतीव्रतास्तुंडो गृह
नितलम् वतं ५९ नीगौशौपी ह्वज्ञांको तदुलेशे यथा कंदुपः सयस्त्रकुर्दं तं कंसं हन्त कंसो महाबकः ६०
कंसो वकं संगृहीत्वा पातयित्वा महीतले करभ्यां भ्रामयित्वाथ युद्धे तं विवकर्षद्रुतः ६१ ८
तत्र तारस्तनाख्यां योद्धुकामा मवस्थितां तामादरं कंसः प्रहृत्वा कं मे स्वगास्तनाने ६२
स्त्रियासार्द्धं महायुद्धं न कंसोपि कंदाचनः वकासुरः स्वानज्ञे मातास्त्वं शत्रवे भगिनीं सः ६३ १०

ततोनंतबलं कंसं वीक्ष्य भौमाप्यर्थितः चकार सौहृदं कंसे सहायार्थं सुरान्प्रति ६८ इति
श्रीमद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कंसबलवर्णनं नाम षष्ठोध्या
यः ६ श्रीनारद उवाच अथ कंसः प्रलंबाद्यैरन्यैः सर्वैर्दितेः सुतैः शंबरस्य पुरं प्रागात्स्वामि
प्रायं निवेदयत १ शंबरो ज्ञातिवीर्योपि न युयोध हतेन वै चकार सौहृदं कंसे सर्वैः स्वीबलैः स
ह २ त्रिशृंगगिरिवरे शेते व्योमो नामासुरो बली कंसपादप्रबुद्धोभूत्क्रोधसंरक्तलोचनः कंसं
जघान चोत्थाय प्रबलो दृढमुष्टिभिः तयोर्युद्धमभूद्घोरमितरेतरमुष्टिभिः ४ कंसस्य मुष्टिभिः
सोपि निःसत्वोभूत्सुमातुरः भृत्यं कृत्वा प्रतं कंसः प्राप्रं मं प्रणनाम ह ५ हे देव युद्धकं क्वा
लिंगं यामि त्वं बदाश्रमे प्राचीं वै तत्र दायाद दैत्यं बाणं महाबलं ६ प्रेषितस्तेन कंसारव्योम
या युद्धं दिदृक्षया भुजवीर्यमदोन्नद्धः सोपि तां स्वयं धुरं ययौ ७ बाणं प्रति प्रसंतप्रतिज्ञां कृ
त्वा क्रुद्धो ह्यभून्महान् ननाद उल्लसं भूमध्ये जठरोर्ध्वं नवक्कली ८ अत्रान्तरं भूमिगां लतां फलं ता
तस्य मातामं कृत्वा नमो हरा रणस्तु सर्वदेवानां समुद्धर ९ कृत्वा वचः करभ्यां तामुज्जहार म
होत्कटः प्रचंडविक्रमः कंसः स्वरदंडं भानोपया १० तदा चोर्ध्वं तयोनंदानालोकाः सप्रत
लादयः विपेतुर्गिरयो नेकाः शिरे वे लुंठदिकाजाः ११ यदि हं तमुद्यतवाणं दृष्ट्वा बाल्यहृष्य
ध्वजः सर्वान्गं वेथयामास प्रोवाचबलिनंदनं १२ कृष्णस्त्वेन्नापरं देवं भूम्यो कोदिनजेष्यति
आगीरे ता वरं दत्तं यतु रक्षो वचे तवं १३ श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वा सौहृदं हृदयं संभवैः कंस
बाणयोः चकार परयाथ्सात्या शिवः सादात्स हेश्वरः १४ अथ कंसो दिक्कारमौ

स्वरतह कसौसेदंड

गः स्कं
गोः स्कं
११

त्वावत् स महासुरः तेन सार्द्धं स युयुधे वत्सरूपेण दैत्यराट् १५ पुच्छं गृहीत्वा तं वत्सं योधयामा
स भूतले भ्रमेकृत्वा पतं शैलेन चूर्णितो देशांतलतो यथौ १६ तन्मुखात् कालयवनः कृत्वा देत्यं
महाबलं निर्ययौ तन्मुखे योद्धं रक्तास्य भृंगदाधरः १७ कोलो गदां गृहीत्वा स्वालद भारं विनिर्ह्नि
तो शाक्ति पृथवीनं द्राय सिंहनाद नघाकरोत १८ गदायुद्ध नभूद्धोरं तत्र स्हिकं सकालयोः विस्फु
लिंगानकरंत्यौद्दे गदे मुल्लीं बभूवतु १९ कंसका लसं गृहीत्वा पात्यमान भूतले पुनर्गृहीत्वा
निः पात्यमान तुल्यं चकारहः २० वालवधी भकुर्वतीं सेनां तां यवनस्य चः गदयायो धकमा
कं सोदैत्यापि योवली २१ गजं स्तुरं गान्नरथान्ती ग्रान्‌भूमौ निपात्य च अगकीचनवधी सोगदायु
हौमयागलो २२ ततश्च डड्डु वृल्ले छान्य त्का स्वंस्वं रणं परं भीतान्यप्लायितान्ह्लेक्षा वेगवान्० दौत्रोभरे
पुनीतवित २३ उद्भ्रयादोदीर्वजानुः लेभो कल्ली स्त्रिमाकटिः कपट वक्षापीनांसः पुलः कंभ्रर्द्ध मोठे
हस्तकः २४ खद्गी निषंगी कवची मुकुरे हयो धनुर्द्धरः मदोत्कटो यथौ युक्तं देवानां लोकमण्डा तरवार सस्तगत
वतीं २५ वाणगरमुष्टिका विष्णुजनतो सैलके शिनिः प्रलंवनरकेनाथी द्विविदेन समाहृतः
२६ नृत्यंवतीयकूटे च भौमकाम्यरूपशवरैः व्योमयेनुकवत्सैश्च रुकथे होनरावतीं २७ कं
सादीनां गतान्दृष्ट्वा शक्रो देवाधिपः स्वराट् सर्वैर्देवगणैः सार्द्धं योद्धुं क्रुद्धो विनिर्ययौ २८ तयो
पुर्द्ध मभूद्धोरतु मलं रोमहर्षणं दिव्यैश्च शास्त्रसंपातैर्विलोलं स्नौर्ज्जोः स्फुलन्मभैः २९ ॥ शस्त्रां
धकारे संजाते रथारूढो मरेश्वरः विद्धेपवज्रं कंसाय शतधारं तडिद्युतिः ३० मुद्गरेणापि तद्ध
ज्रं ततांडाज्ञमहासुरः पपात कुलि मुहे छिन्नधारं बभूवह ३१ त्यक्त्वा वज्रं तदावस्त्रीरव ११

फूलमालाहा की

हं जग्राह चोषतः कंसस्मृष्टिं ततस्तां शुनादं कातार्थमेरवं ३२ सदक्षतो नाम वत्कं सोमालाहतइ
वह्नियः गृहीत्वा सगदां चूर्णीमसच्चयातुमयीं दृढां ३३ लब्ध्वा भारसमं कंसश्लिष्टे पेंद्राय दैत्य
राट् तं समायान्तमीक्ष्य जग्राह श्रुवरेश्वरः ३४ ततः शिलेप दैत्याय वीर्येन मुष्टिना दनः
वक्षाः पृष्ठे विदलत्रीन्मातलिकारथिः ३५ कंसो गृहीत्वा परिघं ततोऽर्हते सरहितं ततः
ह्रारेण देवेक्षाः तलं मृत्कीमकायहः कं संमरुहः सर्वेऽगं यथा पक्षैः स्फुरत्कर्णैः वालीवैः
क्रन्दया माससर्वसोमृत्यं प्राप्य शिलावृद्धः ३६ दोः सहस्रयुतो वीरः स्मृत्यं कारयन्मुकुंदः तदा ता
न्कालयामास वालैवीरान् सुदौवली ३७ वाणं च वत्सवीरुद्रादित्याः शुभवः सुराः ज
गुनीनां विरेजुः सर्वतो दिं यथा गजाः ३८ ततो भौमासुरः प्राप्ताः प्रलंबाद्यसुरैर्नदत
तेन नादेन देवा लोके येतु मूर्च्छितो रणे ४० उत्थाय पश्चुतदा सक्रोधात् अस्मात्सुरसरकहकु
नोदयामास कंसाय मतमैरावतं गजं ४१ श्रीकृष्णः स्फालनात्कुद्धे यात्यं तं मुकुंदमुकुंदः ४४
वृंदावं किंकेणीजालं रत्नकंवलमंडितं गोमूत्रचयसिंदूरं कस्तूरीपत्रभंगस्वं ४५ हृठेनमु
क्तिना कंसः तं तताड महागजं द्वितीयमुक्तिना सकंसं जघ्वा नरणे ४६ तस्य मुक्तिप्रहा
रेण दूरे सक्राः यथा नहुः जानुभ्यां धरणीं सम्प्राप्य जोऽपि विह्वलो भवत ४७ पुनरुत्थाय
नागेंद्रो दंते स्पृष्ट्वा त्वये त्वयं शुंडादंडेन वोहृत्वा विद्धो पलक्ष योजनं ४८ पततोऽपि सर्वगंजांगः
किं चिह्न्याकुलमानसः स्फुरद्दोष्णोति रुष्णं गो पुंड्रभूमिं समायपो ४९ कंसो गृहीत्वा
नागेंद्रं तं निपात्य रणांगणे निष्पीड्य शुंडं तस्यापि दंतान् चूर्णीविकारहः ५० श्रयथवैरावृ
तोनागो दुद्राव श्वरणांगणं त निपातयन्महावीरान्दैवथानीं पुरीं गतः ५१ गृही

चिला

१२
गः खं
गोः खं

त्वा वैष्णवं चापं सज्यं कृत्वा च दैत्यराट् देवान्विद्रावयामास बाणौघैः स्वधनुःस्वनैः ५२ ततः
शरालैर्निहन्यमाना विदुद्रुवुर्लीना दिशो दिशांते केचिद्रणे मुक्तशिखा बभूवुर्नीताः स्म केस
इत्थं युयुधिवादिनस्तु ५३ केचित्तथा सांजलयोऽतिदीनवत्संन्यस्य शस्त्राणि युधि मुक्तकच्छाः स्थि
तुं रणे कंसनृदेवसन्मुखे गतेऽस्मि ततः केचिदतीवविह्वलाः ५४ इत्थं स देवान्सगतान्विनीय ०
जित्वा च सिंहासनमाततपत्रवत् सर्वैः सदा दैत्यगणैर्जनाधिपः स्वराजधानीं मथुरां समाय
यौ ५५ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे केसादिदिग्विजयवर्णनं
नाम एकादशोध्यायः १ श्रीगर्ग उवाच श्रुत्वा तदा शौनक भक्तियुक्तः श्रीमैथिलो ज्ञानभृ
तां वरिष्ठं नत्वा पुनः प्राह मुनिं महांतं देवर्षिवर्यं हरिभक्तनिष्ठः १ श्रीबहुलाश्व उवाच
त्वया कुलं कौ विशदीकृतं मे स्वानंददोर्जायशसा महात्मना श्रीकृष्णभक्तप्रगुणं गतेनजनो
पि तस्याद्भुतं किंचिदनुस्थित २ श्रीकृष्णावतारं सर्वं तमस्तु सज्जा इत्वा वजे किं चरितं चकार तद्ब्रू
हि मे देवऋषे ऋषीशास्त्रितापहः स्वात्मविदां हि मोदं ३ श्रीनारद उवाच धन्यं कुलं यन्नि निमिराजेटीकुल
मिना नृपेण श्रीकृष्णभक्तिनयसात्परेण सर्वं हि तं पृच्छ भवान्सुज्ञातः पृष्टो हि सुतो भव
नेन गिरं ४ अथ प्रभोः कृष्णस्य पवित्रलीलां सुमंगलां संशृणु तापहारां अभूत्सतां यो भुवि
रक्षणार्थं न केवलं कंसवधाय कृष्णः ५ अथैव राधा वृषभानुपत्न्यां मासु पूर्णं स्वरूपं मह
तः परात्परं कलिंदजाकूलनिकुंजदेशे सुमंदिरे साऽवततार राजन् ६ घनावृते व्योम्नि दि
नस्य मध्ये भाद्रे सिते नागतिथौ च सोमे अवाकिरन्देवगणाः स्फुरद्भिः सन्मंदिरे नंदनजैः १२

पंचमी वसुदेवनेभरे

निर्मल वृगतीभई

मस्तुतेः ७ तथावतारे लतदा बभूवुर्नद्यो मलाभास्सुदिशः प्रसेदुः ववुस्सुवाताः अरविंदगंधैः
सुशीतलाः सुंदरमंदयानैः ८ सुतां समस्तचंद्रप्रभां तामाभिरामां दृष्ट्वा सा कीर्त्तिर्मुदमाय चोदधी स्तुभ्यंवि
यथा श्रद्दधौ हि द्विजेभ्यो द्विजलक्षमानंदकरं गवां च ९ प्रेंखवरे रवं चिद्रूनन्मस्यार्थस्वर्लोकस्वर्ल पुत्रके जातचं
फुलावतेहैं द नांचो आन्दोलिता सा वदृष्ये सखीजनैर्दिने दिने चंद्रकलेव भामिनी १० यहरसीनं देववरैः सद्गु विरत पधुता
लेभं यज्ञैर्नदातं जनजन्मकोटिभिः हरिप्रियां तां वृषभानुमंदिरे लसंतितीलोकालेलनापलालनैः
११ श्रीकृष्णरंगस्य विकासचंद्रकां दीपावलीं श्रीवृषभानुमंदिरे गोलोकचूडामणिकंठभूषणा
ध्यात्वा परां तां भुवि नित्यधीरा मन्ये हि १२ श्रीबहुलाश्व उवाच वृषभानोरहो भाग्यं यस्य राधासुतामवत्
न कलावत्या सचंद्रेण किं कृतं पूर्वजन्मनि १३ श्रीनारद उवाच नृगपुत्रो महाभागः सुचंद्रो नृपतीश्वरः
चक्रवर्ती हरेरंशो बभूवातीव सुंदरः १४ पितॄणां मानसी कन्यास्तिस्रोऽभूवन्मनोहराः कलावती रत्नमा
दान ला मेनका नाम नामतः १५ कलावतीं सुचंद्राय ददुरेरं स्वयं धीमते वैदेहाय रत्नमालां मेनकां च हि
माद्रये १६ पाणिग्रहेण विधिना स्वेच्छाभिः पितरो ददुः सीताभूद्रत्नमालायां मेनकायां च पार्वती
१७ द्वयोश्च चरित्रं विदितं पुराणेषु महामते सुचंद्रोऽथ कलावत्या गोमतीतीरजे वने दिव्यैर्द्वादशभि
र्वर्षैस्तताप परमं तपः १८ अथ विधिस्तमागत्य वरं ब्रूहीत्युवाच ह श्रुत्वा वल्मीकदेशाच्च निर्य
यौ दिव्यवपुर्नृपः १९ तं नत्वोवाच मे भूयाद्दिव्यं मोक्षं परात्परं तच्छ्रुत्वा तु खिन्ना साध्वी विधिं प्राह
कलावती २० पतिरेव हि नारीणां दैवतं परमं स्मृतं यदि मोक्षं मे यो याति तदा मे का गतिर्भवेत २१
एतं विना न जीवामि यदि मोक्षं प्रदास्यसि तुभ्यं शापं प्रदास्यामि पतिविक्षेपविह्वला २२ श्रीब्रह्मोवा

मः गः सं च त्वद्धार्यं तु यभीतोऽहं नैव गोपीष नृपानहि तस्मात्त्वं मानवपतिना सार्द्धं न कुरु विलम्बं २३ भुक्त्वा स्व
गोः खं र्ग्गानि कालेन युवां भूमौ भविष्यथः गंगायमुनयोर्मध्ये द्वापरांते च भारते २४ युवयो राधिका साक्षा
१३ त्परिपूर्णतमप्रिया भविष्यति यदा पुत्री तदा मोक्षं गमिष्यथः २५ श्रीनारद उवाच इत्थं ब्रह्म
ना वरेणापि दिव्येनैव रूपिणा कलावती सुचन्द्रश्च भूमौ तौ द्वौ बभूवतुः २६ कलावती कान्यकु
श्रीराधिकाजन्मवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ब्जे भलंदननृपस्य च जातिस्मरा ह्यभूद्दिव्या यज्ञकुंडसमुद्भवा २७ सुचंद्रो वृषभानुस्तु ह्यभव
त जातिस्मरो गोपवरः कामदेव इवापरः २८ संबंधं योजयामास नंदराजो महामतिः तयो
श्च जातिस्मरयोरिच्छतोरिच्छया द्वयोः २९ वृषभानोः कलावत्या आख्यानं शृणुते नरः सर्व
पापविनिर्मुक्तः कृष्णसायुज्यमाप्नुयात इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे श्री
नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीराधिकाजन्मवर्णनं नामाष्टमोऽध्यायः ८ श्रीनारद उवाच तत्रैक
दा श्रीमथुरापुरे वसुदेवगृहे हितः सर्वपद्मतनैः कृतः सूरेकायागरं इति प्रकाशिकः समाधियो
सुंदरीजनमंदिरं १ हीरखचितहैमकलशकपाटकं ह्रियेंद्रकणींद्रतमंगनादितं इभस्रवंतिर्क
रगंडुयावरयासमार्वितं मंडपखंडमंदिरं २ महोद्भटैर्वीरजनैः सकंधुकैर्धनुर्द्धरैश्च निष्कपा
णिभिरयष्टिपाणिभिश्च वज्रीनीवलालभिः सुरक्षितं मंडलमांडलीभिः ३ ददर्श गर्गो नृपदेव
नाद्भुतं सुफल्किनादे वकसंसेवितं श्रीयाकुर्वंस्तानसेतुब्रूतेयदास्थितं वृतं कृष्णवितानचा
मरैः ४ छत्राम्बुनितं हत्ना तानना सयात्राया परोजाप्रत्तनाम धाद्दवैः संस्थाय संतद्य सभद्र
पीठके स्तुत्वा परिक्रम्य ततः स्थितो भवत ५ दत्वाशिषं गर्गमुनिर्न्नृपाय वैप्रवछ सर्वकुशलंन १३

पार्दिषु श्रीदेवकं सद्गृहमहामनाश्च विमर्द्य लोकसंनीतिविदं यदूत्तमं ६ श्रीगर्ग उवाच सोऽपि विदित्वा भुविनायेषु
वरसुतां नाम्नि चिंतयामास वसुदेवैः किल यदुतत्र तस्मिन् देववसुदेववराय देहि श्रीदेवकीं निजसुतां विधिनो
द्वहस्व ७ श्रीनारद उवाच श्रुत्वा तदेव पुत्रिं निश्चय नागवल्लीं श्रीदेवकः सकलधर्मभृतां वरिष्ठ गर्गो ह्यथा
नु वसुदेववराय पुत्रीं श्रुत्वा यमंगलमतं प्रददौ विवाहे ८ कृतोद्वाहः शौरिरतीव तुष्टः देवकरथं प्रयाणे समलं
कृतं हयैः सार्द्धं तया देवकजाकन्यया सम्मानसहस्रैः च नरत्नशोभया ९ ससूतः प्रियं कर्तुं मतीव कंसोऽग्र
हं रश्मीन् स्वकृतांह्ययानां लहीत्वा रथानां चकावांछितदेवकीदानं चतुर्द्दशहि तेन पदेवकोदे ११ भेरीमृदंगो ह्यपरगोमु
खानां धुंधुरिवीणानकवेणुकानां सहस्त्र नो भूवनतां यदूनां प्रयाणकाले पथि मंगलं च १२ श्रुत्वाकाश
वाग्गाहत देवकं तं त्वामसप्तमो दृष्टवोस्ततस्याः हंता न ज्ञानासि च यां रथस्थांर रश्मी [illegible] हीत्वा वहसे
वृथा त्वं १३ कुसंगनिष्ठोऽतिखलो हि कंसो हंतुं स्वसारं धिषणं चकार कचेषु हीत्वा सितरवड्गपाणि
तत्र योनिर्दय उग्रकर्मा १४ वाग्देवकारा रहितावमनुवरच्युतास्थिताः स्वसुः किं तांह्यि पस्थातः सर्वेषुवा
स्वेतमुरवेषु सन्मुसौरि सामहाशुचतां वरिष्टः १५ श्रीवसुदेव उवाच भोजेंद्र भोजकुलकीर्तिकरस्त्व
वमेव भौमादिसागधवकालरवस्तवादैः श्लाघ्या गुणाः खलु सुधीप्रति योद्धकामैः स त्वं कथं नु भगि
नीं सहि नाउहन्यात् १६ ज्ञात्वाप्ति यं किल वकीं प्रति योद्धकामं पुत्रं कृतं न भवतान् यनीतिहन्या सातु
तव पाप्मि भगिनी वह्लकतामसां त्यै स्ताद्यादि यंतु भगिनीं किमु ते विचारात् १७ उद्वाहपर्वणि गतातव तनुजा
च बाला सुते वह्ल यदा प्रभुमदास्त्येषा योग्योऽसि नात्र मथुरान्धिपदं तु थेनां दीनं च दुःखहर सोक्षांतविता
वृत्तिः १८ श्रीनारद उवाच नामन्यतैस्यं प्रतिबोधनोऽपि कुसंगनिष्ठोऽति खलो हि कंसः तद्दाहसे कालगति

उवाह वाणुं श्रुतुं रंगी लीला सिंहतः कृपाले ह्यपरे य सौ सौ १० वा लीन
सरसैंच पुत्रं न ज्ञानां सन्या रव ह्रैनि पुत्रं हयानां

गः सं
गो: खं
१४

विचार्य शौरिः स हतः पुनराह कंसं १९ श्रीवसुदेव उवाच नास्यास्तु ते देवभयं कदाचिद्यद्देववाक्यात्क
र्थितं वै तवख्वल पुत्रान्ददामीति यतो भयं स्यान्मा ते व्यथा स्यात्तव संजातत २० श्रीनारद उवाच श्रुत्वा
हनिश्चित्य वचो य शौरेः कंसः प्रशंसा प्रगृहं गतोभूत शौरिस्तदा देवकराजपुत्र्या भयः हृतः स्वगृह
माजगाम २१ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे वसुदेवविवाहवर्णनं नामाष्टमोध्यायः ८
श्रीनारद उवाच भीतः पलायते नायं योद्धारः कंसनोदिताः अथ युतं नागसंयुक्तान्वसुधः शौरिमंदिरं
शौरिः कालेन देवक्यामष्टौ पुत्रानजीजनत अनुवर्षं चायकन्यामेकां मायां सनातनीं २ कीर्तिमंतं वरेवरेपुत्रजाने
सुतं ज्येष्ठं ज्ञात्वानकदुंदुभिः नीत्वा कंसस्य भामेत्यद्दौ तस्मै पत्रार्पितं ३ सत्यवाक्यस्थितं शौरिं
दृष्ट्वा कंसो बलीह्यभूत उः रवं लालुर्नलहतेहत्वेकस्यश्च मानहि ४ कंस उवाच पत्रबालो यातु गृह
मेतस्मान्नहि मे भयं पुत्रयोरष्टमं गर्भं हनिष्यामि न संशयः ५ श्रीनारद उवाच इत्युक्तो वसुदेवस्तं
सुपुत्रो गृहमागतः सत्यं नामन्यत मनाक्कुवाक्यं तस्य दुरात्मनः ६ तदाहं वरदागते मां नत्वा सद्योगु
सेनजः पत्रक्ष्य देवकीत्रिशापं यादोवं ते निवेदितम् ७ नंदाद्याः वल्लवाः सर्वे ह्यवभान्वादयः सुरः गोप्यो
वेदऋचाद्याश्च संति भूमौ नृपेश्वरः ८ वसुदेवादयो देवा मथुरायां च वृष्णयः देवकाद्याः स्त्रियः
सर्वा देवताः संति निश्चयः ९ सप्तवारं प्रसंख्याना महस्रमाः सर्वपद्महि तेहं तुः संख्यायायं वादेवानां
वामतो गतिः १० श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वा तं मयि गते ज्ञात दैत्यवधोद्यमे कंसः कोपात्ततः सया
यदून्हंतुं मनोदधे ११ वसुदेवं देवकीं च बद्ध्वा च निगडैर्दृढैः ममर्द तं शिलापृष्ठे देवकीगर्भजं शि
शुं १२ जातं जातं वधीत्स भयाज्जातं जातं जघ्ना नद्ध इति दुष्टविभावाद्यभूमौ भूतं न्दा संशयं १३ उग्रसेन १४

सदा कुर्व्वीयादवेंद्रो वधेश्वरः वारयामास कंसास्यं वसुदेवसहायकृत १४ कंसस्तु स्वमितापं हत्वो
न्नस्तु महाभटाः उग्रसेनानुगान् सर्वान् बहुक्रोधो खड्गपाणयः १५ उग्रसेनानुगान् दृष्ट्वा कंसवीराः समु
त्थिताः तैः सार्द्धं समभवद्युद्धं समागंतुं यसमस्ततः १६ हाहाकारो देवकीवीराणां युद्धं जातं परस्परं खड्गप्र
हरैः रथुतं जनानां निधनं गतं १७ कंसो गृहीत्वा पितरं पितुः हेनां समर्द्दह कंसस्य गदयाहे
ताः केचिच्छिन्नमौलिललाटकाः १८ भिन्नमुखाः छिन्नांसाः छिन्नबाहवः अथो मुखा ऊर्द्धमुखाः
पादाभिव सशस्त्राः पतिताः क्षणात् १९ वमंतो रुधिरं वीरा मूर्छितान्निधनं गताः समागंतुपमारतं हस्य
ते हतजसुवान २० इत्थं मदोत्कटः कंसः संनिपात्योद्भटान् विसन क्रोधात् दोराजराजेंद्रं जग्रा
हयितरं खलः २१ न्यासनात्संगृहीत्वा वध्वा पाशे स्थिते खलः तस्मिन्नेवैः सार्द्धं कारागा
रेरुरोधह २२ मथुरानां शूरसेनानां देशानां सर्वसंपदां सिंहासने चोपविश्य स्वयं राज्यं चका
रह २३ पीडिताः यादवाः सर्वे संदंधस्याभिषेस्वरं चतुर्दिशां तरं देशान् गविविशुः कालवे गडे
दिनः २४ देवकाः सप्तमे गर्भे हर्षशोकविवर्द्धने व्रजं प्रणीते रोहिण्या मनंते योगमायया
२५ अहो गर्भः क्वाग विगत इत्यसुचुर्नपु राजनाः अथ व्रजे पंचदिनेषु भाद्रे स्वातौ च पक्षांवहि तेषु
येषु उच्चैर्ग्रहैः पंचभिरन्वितेचलग्ने तुलस्थे दिनमध्यदेशे २७ सवेषु वर्षतत्र पुष्पवर्षी
घनेषु मंदं वन्स च वानि वींदत बभूव देवी वसुदेवपत्नी विभासयंद गृहं स्वभासा २८ नंदोपि कु
र्वन् शिसुजातकर्म्म द्विजेभ्यो नियुतं गवां च गोपान् समाहूय सुगायकानां सेवैर्महामंगल
मातनोति २९ द्वेपायके देवलदेवनाम तव गृहे वाचस्पति निर्मयाय आगत्य ततैव समास्थितो भू

बाः षं
गोः खं
१५

स्वाद्याद्यैर्नंदकृतैः प्रहर्षः ३० श्रीनंद उवाच नंदनो बालकः कोयं नरूपो यत्नतः क्व वित
कथं पंचदिवाजातः सन्नमोक्षहि महामुने ३१ श्रीव्यास उवाच अहो भाग्यं तव नंद शिशुः शेषः
सनातनः देवक्यां वसुदेवस्य जातोयं मथुरापुरे ३२ संकर्षयात तदुदराद्रोहिणीं तं रोहिणीगृभं
नंदराज त्वया दृष्टपोत्तुर्लभो योगिनामपि ३३ तदृष्टीनां श्रीनारदो हे देव व्यासोयं महामुनिः तस्मात्त्वं
दर्शयास्माकं शिशुरूपं परात्परं ३४ श्रीनारद उवाच अथ नंदः शिशुं शेषं दर्शयामास विस्मि
तः दृष्ट्वा प्रत्युत्थितं प्राह नत्वा सत्यवतीसुतः ३५ श्रीव्यास उवाच देवाधिदेव भगवन् कामपा
पालन नमोस्तुते नमोनंताय शेषाय साक्षाद्रामाय ते नमः ३६ धराधराय पूर्णाय स्वधाम्ने सी हल
रपाणये सहस्रशिरसे नित्यं नमः संकर्षणाय ते ३७ रेवतीरमण त्वं वै बलदेवोच्युताग्रजः
हलायुधः प्रलंबघ्नः पाहि मां पुरुषोत्तमः ३८ नीलांबराय गौराय रौहिणेयाय ते नमः ३९
धेनुकारिर्मुष्टिकारिः कुंभांडारिस्त्वमेव हि रुक्म्यरिः कूपकर्णारिः कूटारिर्बल्वलांतकः ४० का
लिंदीभेदनोसि त्वं हस्तिनापुरकर्षकः द्विविदारिर्यादवेंद्रो व्रजमंडलमंडनः ४१ कंसभ्रातृ
प्रहंतासि तीर्थयात्राकरः प्रभुः दुर्योधनगुरुः साक्षात्पाहि पाहि प्रभो जगत ४२ जय जयाच्यु
त देव परात्पर स्वयमनंत दिगंतगतश्रुत सुरमुनींद्रफणींद्रवराय ते मुसलिने बलिने हलिने नमः
४३ इह पठेत्सततं स्तवनं तु यः स तु हरेः परमं पदमाव्रजेत जगति सर्वबलं त्वरिमर्दनं भवति तस्य
जयं स्वजनं धनं ४४ श्रीनारद उवाच बलदेवविक्रमस्य चरितं प्रणमतैर्हि पापनोदेव परापरात्मजः
द्वैपायनमुखेनैव निवेद्य नारायणः सरस्वतीं सत्यवतीसुतो ययौ ४५ इति श्रीमद्गर्गसंहि १५

ताश्यां गोलोकखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे बलभद्रजन्मवर्णनं नामदशमोध्यायः

१० श्रीनारदउवाच परिपूर्णतमःसाक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवानस्वयं
नःसर्वपरात्परः १ सूर्येंदुवह्निसंकाशो वसुदेवे महामनाः विवेश वसुदेवस्य म
नसीश्वरःपरः २ देवकी सा मागतेजस्कोहर्षेणमभयंकरे बभूवात्यंतमद्भुतसौदा
दामिनी यथा ३ तेजोवतीं च तां वीक्ष्य कंसः प्राह भयातुरः ररक्षते न सा गेहे बुनेलो
मे षानवेह शी * जातमात्रं हनिष्यामीत्युक्त्वा लोभयविह्वलः प्राणोयंप्राणहंता मे सर्व
शत्रुं विचिंतयन ५ अहो वैरानुबंधेन ता[blot]द्धातकस्मीधीहपते तस्माद्वैरं मकुर्वीत कस्य
मान्यर्थीमानहृताः ६ अथब्रह्मादयोदेवामुनिंद्रैःसनकादिभिः शौरिगेहंपरीमानाःस्त
वैश्चक्रुः प्रणम्यतं ७ देवाऊचुः यज्ञावतारादिषु भवेषु परंस्तुहेतेनहैतेस्विदस्यविचंति
गुणाश्रयेन ८ नैतद्विशंतिमहदादयपदेवतंयत्नास्ते नमोगुणिश्चिरविस्फुलिंगाः ९ किलके
नैवेम्नी तु प्रभुरयेंवल्ले नांवलीयान्मायानसाव्रतनोविषयीकरोति तद्ब्रह्मसत्पूर्णमततंप
हे रनेमणां ते शुद्धंपरात्परतरंशरणंवातास्म श्रीस्यांसाकांसा कल्पयापवतारहंदेवावेसास
लोकान्सैतेश्चपरस्ययस्यहगीदयः किलभवंतितमेवकृत्स्नंसत्पूर्णतपरंतुपरिपूर्णतमंनता
स्मः ११ मन्वंतरेषुयुगेषुगतागतेषु कल्पेषुवांशकलयास्वपुर्विभर्षि अद्येवधा पावतेहे
मपरिपूर्णतमंतनोसिपयामविधायपभुविसंयतमातनोसि १२ योसुर्लभंविशदयोगम
रयणगस्येणस्पंदवृद्धिरमलानापपमक्तियोगैः आनंदकंदचरतस्तवमेदयानंपदारविं
दमकरंदरजोदयानः १३ सर्वतपाउकमतीयवपुर्मयंत्वांकंदर्पकोटिशतमोहनम
द्भुतंच गोलोकधामधिषणयुतिमादृत्यानेराधापतिंपरणयुर्यपनंदधाम १३

श्री गाः श्री
गोः स्वं
१६

नारदउवाच नत्वाहरिंतदादेवाब्रह्माद्याःमुनिभिःसह गायंतश्चप्रणेमुस्ततःस्वधामा
ययुर्मुदा १५ अथमेघेविलग्नेचंद्रजन्मकालेहरेःशुभे अंबरंनिर्मलंभूतंनिर्मला
श्चदिशोभवन् उज्वलास्तारकाजाताःप्रसन्नंभूमिमंडलं नद्योनद्यःसमुद्राश्चप्रस
न्नाःसर्वेभवन् १६ सहस्रदलपद्मानिशतपत्राणिसर्वतः विकचानिसहस्रसर्वैः
पतद्भिर्भ्रमरांस्तिष १७ नेमुनेऽप्यस्फुटकराः नंदंतश्चित्रपक्षिणः शीतलामंदपवनाःसु
स्यात्करसरी भद्रेग्राम गंधाःपावपवीववुः १८ अहन्यांनपदेशाःमनवाद्यमंगलायनाः देवाश्विमानगा
नाकेवभूवुःसखसंवृताः १९ देवदुंदुभयोनेदुर्जयध्वनिसमाकुलाः यत्रतत्रम
हाराजःसर्वेषांमंगलेपरं २० विद्याधरास्सुगंधर्वाःसिद्धकिन्नरचारणाः जगुः
ननायकादेवानृत्यवुःस्तुतिभिःपरं २१ ननृतुर्दिविगंधर्व्योमुदान्विताः पारिजा अवतारोथा
सोदली तकमंदारमालतीसुमनांसिवः २२ मुमुचुर्देवमुख्याश्चवार्षितश्च्युमुनाजलं मा वसुदेवतेह्
नकर योग लगन द्रेपुष्यलग्नपदेथार्द्धरात्रेहविर्मलेविषे २३ वर्णितमस्याकर्थरात्रेमत्तेःनमग्नेदिर्व्वे अंधकारा
वृतेकालेदेवक्यांसोविमंदिरे २४ आविरासीद्धरिर्हिदाकादविपकमध्यरेखिवत स्फुरद्दत्त सप्रभद्र
श्रीवत्सलक्ष्म्योस्थविलसत्कौस्तुभमरवद्भुजाविलं धरिग्रिपुरितब्धुरांगदंश्चतवालार्ककिरी
टकुंडलं २६ घनदश्युतबन्हिकंकणंतद्विद्युद्दीप्तमेखलाचितं मधुमश्चनिपद्यालि रतन
सोना तेनवनांबुनदपादिव्यवपहं २७ सतडिद्घनदिव्यसोभगांबलनीलाडलकहृद्भन्तुरव
चलदंशुनमोहरिंपरंशुभदंसुंदरसंवुजेक्षणं २८ सतपत्रविचित्रमंडलहततंको १६

टि मनोज्ञमोदितं परिसख्यातमं पकात्यरं कल्लोलुध्वनिवाद्यतत्परं २९ तमवेक्ष्य ततं यदुनन्दनो हृदिअक्रो
त्सवफुल्लोवनं श्रयविप्रजनेषु श्राद्धवैर्नियुतं सन्मानमागवान्दृदौ ३० हरिमानकदुंदुभिः सर्वैः स
वनं तं प्रणिपत्य विस्मितः श्रीकृष्णोद्भुदितप्रभूदयोगतभीः स्तुतिं च देवकी तांजलिः ३१ वसुदेव उवाच एको
यः सकृत्निगुणैरनेकधारिकर्ता त्वं जनक उतास्य पालकस्त्वं निर्लिप्तः स्फटिक इवाद्य [illegible] देहवर्तीस्मे
श्रीभुवनपते नमामि तुभ्यं ३२ एषत्वा [illegible] त्वनल इवात्र वर्तमानो योंतस्थो बहिरपि चाववरं पयाहि श्राध
रोयथरणा इवास्य सर्वसाक्षी तस्मै ते नम इति सर्वगो नमस्ते ३३ भूमौ देवर्षिदं द्वारणात्पि देवजातो यो देव
द्विजनिजबन्धुपालकोऽसि गोविन्दमेमुरिपुरुषोत्तमोत्तम सत्त्वं कस्मात् कां भुवनपते प्रपाहि पापात ३४ नारद
उवाच परिसर्पीतमं नन्दाकच्छिकल्पस्याम सुंदरं ज्ञात्वा नत्वाथ तं प्राह देवकी सर्वदेवता ३५ देवक्युवा
च हे कमलदेवगणिताङ्घ्रि परेश गोलोकधाम विधृतलक्ष्मज आद्यादिदेव सर्वेश सर्वपरिसर्पितमप्रभो
मां त्वं पाहि परमेश्वर कंसपापात् ३६ नारद उवाच तत्कृत्वा भगवन्स्तोत्रः परिसर्पीतमा स्वयं स
स्मितो देवकीं पौरिवाह्रहम्मरनोक्ताहृतः ३७ श्रीभगवानुवाच इयं तस्ताः पतिदेवता च त्वं सर्वस
तेनुत पाः प्रजार्थी ब्रह्माज्ञयादित्यतपोयुवाभ्यां कृतं परं निर्जने भोजनाभ्यां ३८ कालेषु मन्वंतर
येष्वतीते तपः परं तत्र पतः प्रजार्थे तदा प्रसन्नो युवयो रभूवं वरं परं ब्रूत मयात दोक्तं ३९ श्रुत्वा युवं
भ्यां कृपया तं तदेवमू यात्स्तत्सुत्त्वत्सुतः किल वयोः तथा स्तुवोक्ताथगतेन या प्रजापतीद्यमृतं
कृतेन दंपती ४० नमास्वन कोपि सुतो जगत्यां विचायत ह्यमभवं परेश्वरः पृश्निगर्भो
विरिश्चनतः पुनर्द्वितीये कालेऽहमुपेंद्र [illegible] नामा मनः ४१ तथा भवं ह्यायतने परान्यरोकीत्वा पश्नात्रय

प्र॰ गो: शं
गो: रवं
११

प्यनंदमंदरं अतीनं भूपाद्द्यमौ गृहेनतः सतांकमादाय सुखी भविष्यथ ४२ नारदउवाच तूष्णीं भूत्वा
हरिर्लत्रुतहृदयं पश्यतस्तयोः हर्षं ह्यप्रकटं कृत्वा बालो भूत्वा ययौ नटः ४३ प्रेरवेहृत्वा ययौतं गोपि
र्यां बहुक्तं तु सस्तु पतः तावद्व्रजेनंदपत्न्यां योगमायाजनिस्वतः ४४ तया मायया नेव्रिब्वे स्तिनरक्त
केषु सर्व्वपत्तु व रजादुरवाटिताः सर्वाः प्रस्फुटं च खुरवलां गलाः ४५ निर्गते वसुदेवे वसूर्द्दि श्री
हास्य शोभिते सर्वेप्रवेशो यथापूर्वं कामो नाम्नो भवंस्ततः ४६ व्रजेषु व्योम्नि वर्षन्ति हस्त वदनः
स्वराट निवारयन दीर्घफणैराहानं शोभिमत्वगान ४७ ऊर्म्मावर्त्तकुलां वेगैः स्थितं हसकर्षदिवादि
नो ह्येयो मार्गं ददौ तस्मै कालिंदी सरितांवरा ४८ नंदव्रजे हमेत्याशौ प्रसूतं स्वजनापरं शिशुं च
शोदा शयने निधाय शुद्धदेहेः ४९ तस्मात् तां समुपादाय पुनर्गेहान् जगामसः नीत्वा श्रीय
सुतां शोभिः स्वागारेसर्व्वमाप्रिवतः ५० सुतं स्वर्नेक जन्तुर्च रक्षकाः समुपास्थितः पर्याकुत्ताः
स्त शयने सुखपानंदविंदपः ५१ श्रुत्वा बालध्वनिं कृत्वा रक्षकाः समुपस्थिताः ऊचुः कंसा
पवीराय गत्वा तद्राजमंदिरं ५२ स्तुतीश्च हंत्वर्वं स्नागात्कं सोत्वै भयकातराः स्वसाग्रे भ्रातरं प्राह
रुदंती दीनवत्सती ५३ देवक्युवाच एतानमे कान्दे हि मेत्वं पुत्रेषु प्रमुत्तेषुच स्त्रियं हन्तुं न योग्योसि
भ्रातस्त्वं दीनवत्सलः ५४ नारदउवाच अथस्या मुख्यामौ हितयाः सर्वा क्रूरयात्मजां वह्वा
प्रार्थितो कार्हि विर्भर्त्स्य तां त्रुष्णतदिछिदे नतः ५५ कुसुंगानिर्गतः पायः स्वलीयतु कुलायमः
स्वसुः सतां शिलाष्टष्टे गृहीत्वांघ्रौ न्यपातयत ५६ कंसहस्तान्मुत्यतत्पत्वरं सा द्यां वरेमता
अतवनेरथे दिव्ये हस्त दशपते विने ५७ चामरा दोलिते स्थिता दृश्यतं देवयट कुलापु
धाष्टभुजा नानायापर्षदेः परिहेविता ५८ गत तस्थौ पतीका स्याकंस सा हवनस्वता ६० योगमा २२

योवाच परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं जाताः क्वावातु ते हेतोर्य्यादीनां नतु नोस्ति वै ६१ नारदउ
वाच इत्युक्ता तं ततो देवी गता विंध्याचले गिरौ योगमाया भगवती बहुनाम्ना बभूव ह ६२ अथ कंसो विस्मितो भृ
शं श्रुत्वा मायावचः परं देवकीं वसुदेवं च मोचयामास बंधनात् ६३ कंसउवाच पापोऽहं पापकर्माहं खलो यद्वत्कु
लाधमः पुत्रास्तव मह्हताहं तमस्त्वं मे क्षंतुमर्हसि ६४ हे स्वसः स्वप्तमे शोचे मन्ये कालकृतं त्विदं येन विमस्था
ल्यमानो वायुनेव घनावलिः ६५ विश्वं ह्येतद्देववाक्यैर्दैवज्ञेर्गम्यपरेऽभीरः न जानामि क्व मे शत्रुर्जातः कौ कुर्वि
तो मया ६६ नारदउवाच इत्थं कंसकृतं श्रुत्वा पतितो भूमौ मुखे रुदन चकार स्वेवं परमं सौहृदं दर्शयंस्तयोः
६७ अहो श्रीकृष्णचंद्रस्य परिपूर्णतमस्य भोः दानवदेवैः कटाक्षैश्च किं न स्यात् भूमिमंडले ६८ प्रातः कालेन दा
कंसः प्रलंबादीन्समाहूय स्तुरान समाहूय परवलेभ्यो वदद् [illegible] कंवमायया ६९ कंसउवाच जातो मे हंतकृ
द्वोकथितो योगमायया अनिर्दिष्टान्निर्दिष्टां स्वामि श्रुत्यं येह नि शाम्यथ ७० दैत्याऊचुः तर्ह्युपस्थसम्भुतोऽपु
हे भवताऽहं हयोध्येना टंकारेणकृता देवाः मन्यसेतैः कथं भयं ७१ यो विभ्रहार्यश्वकृतयो देवाधमैः वपः परे
विलोक्य तत्र तत्रो हेषां नाशो दैत्यवलेस्तु तं ७२ जातो यदि महाविलोकेते शत्रुर्यौ महीतले अयं वैतद्दयो पयो
गवदीनां विहिंसनं ७३ नारदउवाच इत्थं महोद्रुरा दुष्टा दैत्येयाः कंसनोदिताः दद्रुः खेगवादिभ्यो
अन्नमूर्ज्जं तास्त्र बालकान् ७४ आसमुद्रान्ममितले विशं तस्थुर्गृहे गृहे कामरूपधरा दैत्याः स्त्रैणाः सर्वेउ
तस्ततः ७५ अन्यथा उग्रा दैत्या सत्ताः कंसनोदिताः कश्चित्तिरा यलिक्षतो भूत बालस्त्रवाभवत् ७६ ॥
वेदेह मेथिल नरेंद्र उपेंद्र भक्त यत्कीर्तिमत्सुरव्य तत्तयो जनकप्रतापित एतत्कृतं च मुदितेन मंगलं विदन्नर्व
क्षिनति वकुला स्व चतुः पदार्थं ७७ इति श्रीमद्गर्गसं गोलोकखं नाः दः श्रीकृष्णचंद्र जन्मवर्णनेनामैकाद
शोऽध्यायः ११ नारदउवाच अथ पुत्रोत्सवं जातं श्रुत्वानंद उपः द्विजै हस्तेणं सुसमाहूय कारयामा
स मंगलं १ स विधिं जातकं सत्त्वा नंदराजो महामनाः विप्रेभ्यो दक्षिणा [illegible] नंदराजो गवाद्दौ २ [illegible]

विल

प्र० ग० श्री०
गोलो०
खं०
१८

रत्नसानूत्सवर्णाभिः खरानवृषन् सरत्नान्नशधान्यानां ददौ विप्रेभ्य आननः ३ मृदंगवीणाशंखवाद्यानेदुर्दुंदु
भयो मुहुः गायकाश्च जगुर्हर्षेण ननृतुर्वारयोषितः ४ पताकैर्हेमकलशैर्वितानैस्तोरणैः शुभैः अनेकवर्णैश्चि
त्रैश्च बभौ श्रीनंदमंदिरं ५ रथ्यावीथ्यश्च देहल्यो भित्तीप्रांगणवेदिकाः तोलिकामंडपस्फारैरगंधिज
लोत्करैः गावः सुवर्णशृंग्यश्च हेममालालसद्गलाः घंटामंजीरकांकाकाररत्नकंबलमंडिताः ७ पीतपुच्छाः
सवत्साश्च तरुणीकरचिन्हिताः हरिद्राकुंकुमालाश्चविचित्रधातुविचित्रताः ८ बर्हपुच्छैर्गंधिजलैर्वीथ
र्धुरंधराः इतस्ततो विरेजुः श्रीनंदद्वारि मनोहराः ९ गोवत्साहेममालाढ्या गजारूढो नंदमंदिरमाय
यौ ११ नंदानवोपनंदश्च तथा षड्वृषभानवः नानोपायनसंयुक्ताः सर्वे तेऽपि समाययुः १२ उष्णीषोपरि माला
ढ्याः पीतकंचुकशोभिताः बर्हगुंजाबद्धकेशा वनमालाविभूषिताः १३ वंशीधराः वेत्रहस्ताः सपुत्रतिलकार्चि
ताः बहुवर्णपरिकराः गोपास्तेऽपि समाययुः १४ नृत्यंतः परिगायंतो धुन्वंतो वसनानि वः नानोपायनसं
युक्ताः स्नेहाकुलाः शिशवापरे १५ हैयंगवीनदुग्धानां दध्याज्यानावलिं बहु नीत्वा व्रजद्वार्यपि हस्ता नंदमंदिर
माययुः १६ पुत्रोत्सवं व्रजेशस्य कथयंतः परस्परं प्रेमविह्वलभावैः स्वैरानंदाश्रुसमाकुलाः १७ जातेपु
त्रोत्सवे नंदाश्रुकुलेक्षणाः सत्यामास तान्सर्वान्तिलकाद्यैर्विधानतः १८ गोपा ऊचुः हे व्रजेश्वर हे नं
द जातो पुत्रोत्सवस्तव अनपत्यस्य कुतोलसताः किं मंगलं परं १९ दैवेन दर्शितं चेदं दिनं नो बहुभिर्दिनैः
कृतकृत्याश्च भूपास्तो दृष्ट्वा श्रीनंदनंदनं २० हे मोहनेति हरातममंकं नीत्वा गादिष्यसि यदा लालनभावे
न भविता नो नदाप्नुस्वं २१ नंद उवाच भवतामाशिषः पुत्र एष जातं सौख्यमिदं शुभं आज्ञावर्तीह्यहं गो
पा गोपीनां व्रजवासिनां २२ नारद उवाच श्रीनंदराजस्तुतमहं भवमतुं तंच कृत्वा विसृज्य गृहकर्मतदेवयो
गः तृणंपत्रनवलपाव्रजराजगेहमुद्यत्प्रमोदपरिहसितहृन्नगोगाः २३ आनंदमंदरपुरात्सवगृहा
१८

हुजेत्यः सर्वे ज्ञानस्नानउतत्वरमाहजेत्यः पानस्तयद्धूपनभूषणकोपावंयरेणुर्नरेंद्रपाणिभूप
रिमुक्तमुक्ताः २५ कंकारनूपुरनवांवरहेमचीरमंजीरहाररसणीकुंडलमेखलाभिः श्रीकंठ
सूत्रभुजकंकणविंदुकाभिः सर्वेऽतुमंडलमवद्युतिभिर्विरेजुः २५ श्रीराजिकालबलवाहला
दोर्विहृल्गोत्यपनसर्षपपवैः करलाललनेभ्य उतार्यवालकमुखोपरिवाशिषस्ताः सर्वांदिकर्नप
जगृर्जगडर्यशोदां २६ गोप्य ऊचुः साधु साधु यशोदे ते दिष्ट्या दिष्ट्या व्रजे भवि धन्याधन्याप
रं कुक्षियंयायं जनितः सुतः २७ अस्माकं पुत्रकृतं ते दैवेन बहुकालतः रक्षाकार्यं पदानेत्रं सस्मि
तं स्यामसुंदरं २८ यशोदोवाच भवदीयदयाशीर्भिर्जातेसौ रवंदयावमे भवतीनामपि परं द्वि
स्या भूयाद्तः परं २९ हे रोहिणि महाबुद्धे सजनं तु व्रजौकसां आगतानां स्वकुलानां पयेंदी
क्षितं कुरु ३० नारद उवाच रोहिणी राजकन्यापितनकै रीदानशीलिनी तत्रापि नोदिते दाने
ददावति महामनाः ३१ गौरवणी दिव्यवासा रत्नाभरणभूषिता व्यचरद्रोहिणी सा द्वास्तज
यंती व्रजौकसां ३२ परिसमींतमे सादाछत्रीक्तोल व्रजमागते नदस्तु नरनूर्येषु जयद्यवनिरव
महान ३३ दधिक्षीरघृतैर्गोपा गोप्यो हैयंगवैर्नवैः सिषिचुर्हर्षितास्तत्र जगुरुच्चैः परस्प
रं ३४ वर्द्धितं तः पुरे जाते सर्वतो हृधिकर्द्दमे हस्ता स्थूलदेहाश्च येनुर्नीयस्पकृतंपरैः ३५ सू
ता पौराणिकाः प्रोक्ता मागधा वंशशंसकाः वंदिनस्त्वमलप्रज्ञाः प्रस्तावसदृशोक्तयः ३६ गायं
मस्ववर्षे गायकुले समपनंदको ववर्षेयनवर्द्धो यो नंदराजो व्रजेश्वरः ३७ नियोगि शिल्पिनिक्षु व्रह्मिस्थु
मुक्तिमुक्तिस्वर्ष हेन्गह्वे वीरयावीरयालंठंतीव्रत दिढाकस्य चिवर्ह्ले ३८ सनत्कुमारकपलत्रु
कव्यासादिभिः सह ददृदद्दतपुलल्पाद्यैन्पाद्वत्साजगामह ३९ हंस्सारूढो हैमवर्णो मुकुटकुं
डलीस्फुरन चतुर्मुखो वेदकर्तायोत पंकं डलेदिषां ४० तयानमभुमताछोवबारूढो महे

गा: गो: सं: १८   श्री: लो: खं:

श्वरः रथारूढो रविः साक्षाद्गजारूढः पुरंदरः ४१ वायुश्च रंवजनारूढो यमो महिषवाहनः धन
दःपुष्पकारूढो मकरारूढोऽपांपतिःश्वरः ४२ अजारूढो वीतिहोत्रो वरुणो मकरस्थितः मयूरस्य का
र्त्तिकेयो भारती हंसवाहिनी ४३ लक्ष्मी गरुडारूढा दुर्गा व्याघ्रसिंहवाहिनी गोरूपधारणी पृथ्वी
विमानस्था समापयौ ४४ दोलारूढा दिव्यवर्णाः सुरख्याः षोडशमातृका बलीवर्द्दशिवकारूढा
स्वङ्गरैयशंखियाग्निणी ४५ मंगलो वानरारूढो भैसारूढो बुधः स्मृतः गीष्पतिः हंससारस्वाः
शुक्रो गवयवाहनः ४६ शनिश्च मकरारूढा उष्ट्रा सिंहकालतः कोटिवालार्कसंकाशा
ययौ नंदमंदिरं ४७ कोलाहलसमायुक्तं गोपगोपीगणाकुलं नंदमंदिरमभ्येत्य दृष्ट्वा
पपुस्तराः ४८ परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं बालरूपिणं नत्वा हर्षात्तदा देवाश्च कृत्वा स्
तुतिं परं ४९ वीक्ष्य कृष्णं तदा देवा ब्रह्माद्या आशिषि महः यथा मानि पुपुः सर्वे हर्षिताः प्रे
मविह्वलाः ५० इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां गोलोकखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे श्री
नंदमहोत्सववर्णनं नामद्वादशोध्यायः १२ श्रीनारद उवाच शौर्यनामयदत्तार्थकरं दातुं
नपस्य च पुत्रोत्सवं कथयित्वा नंदे श्रीमथुरां गते १ कंसेन प्रेषिता दुष्टा पूतना घातिकारि
णी पुरेषु ग्रामघोषेषु चरंती स्वैरचारिणा २ अथ गोकुलमासाद्य गोपगोपीगणा
कुलं रूपं दधार स्वादिव्यं वपुः षोडशवार्षिकं ३ नकोपि रुरुधुर्देवाः सुंदरीं तां च गोपिकाः
शवीं वाणीं रमां रंभां रतिं वा श्लीयतीमिव ४ रोहिण्याश्च यशोदायां धर्षितायां स्फुरद्वा
श्रंकमादाय तं बालं ललाप यं ततः पुनः ५ ददौ पीनं स्तनं महाघोरा कालकूटावृतस्तनं
पयोधाराभिः समं कृष्णा गतमायाबभूव ह ६ पतत्रे त्रासिता गात्रा करदंती पतितां मुखं
न नादते नव स्थानं डंस पूतो कैर्विलैः ... ७ ... १८

षट्क्रोशांस्तान्द्रुमान्दीर्घान्चूर्णयन्त्यपि तत्र गतान ९ हल्लीसकार वपुषा वज्रांगेन न
पेश्वरः वदंत ले गोपगोपाला दीर्घ्यां वीरं वपुर्महत १० अस्याः श्रंगुल्लिं गोवालो न जीवति
कदाचन तस्याः उरसि सानंदे क्रीडंतं सुस्मितं शिशुं ११ दुग्धं पीत्वांगं भ्रमाणं तं दृ
ष्ट्वा जगृहुः स्त्रियः यशोदा रोहिण्यौ गोप्यः निधाय क्रोडे स्त्रियो विस्मिताः १२ सर्वतो बालकं
नीत्वा रक्षां चक्रुरविघ्नतः कालिंदीपुण्यमृत्तोयैर्गोपुच्छभ्रमणादिभिः १३ गोमूत्र
गोरजोभिः स्नापयित्वा त्विदं जगुः १४ गोप्य ऊचुः श्रीकृष्णस्ते शिरः पातु वैकुंठः कंठ
मेव हि श्वेतद्वीपपतिः कर्णौ नासिकां यज्ञरूपधृक १५ नृसिंहो नेत्रयुग्मं च जिह्वां दशरथा
त्मजः अधरावव तां ते तु नरनारायणावृषी १६ कपोलौ पातु ते साक्षात्सनकाद्याः कला ह
रेः भालं ते श्वेतवाराहो नारदो भ्रूलतेऽवतु १७ चिबुकं कपिलः पातु दत्तात्रेय उरोऽवतु स्कं
धौ द्वावृषभः पातु करौ मत्स्यः प्रपातु ते १८ दोर्दंडं सततं रक्षेत्पृथुः पृथुलविक्रमः उदरं
कमठः पातु नाभिं धन्वंतरिश्च ते १९ मोहिनी गुह्यदेशं च कटिं ते वामनोऽवतु पृष्ठं परशु
रामश्च तव ऊरू बादरायणः २० बलो जानुद्वयं पातु जंघे बुद्धः प्रपातु ते पादौ पातु सगुल्फौ
च कल्किर्धर्मपतिः प्रभुः २१ सर्वरक्षाकरं दिव्यं श्रीकृष्णकवचं परं इदं भगवता दत्तं ब्र
ह्मणे नाभिपंकजे २२ ब्रह्मणा शंभवे दत्तं शंभुर्दुर्वाससे ददौ दुर्वासाः श्रीयशोमत्यै प्रा
दाच्छ्रीनंदमंदिरे २३ अनेन रक्षां कृत्वास्य गोपीभिः श्रीयशोमती पाययित्वा स्तनं द
नं विप्रेभ्यः प्रददौ महत २४ तदा नंदादयो गोपाः आगता मथुरापुरात दृष्ट्वा चरंतं

श्री. गा: सं
गो: खं
२०

तनाख्यां बभूवुर्भयविह्वलाः २५ छित्वा कुठारैस्तद्देहं गोपाः श्रीयमुनातटे अनेकाश्मचितः कृ
त्वा दाहयामासुरेव तां २६ एलालवंगश्रीखंडतगरागुरुगंधिभृत् धूमोद्गतश्च तद्देहस्य
पवित्रस्य समुत्थितः २७ अहो कृष्णस्य माहात्म्यं बालकामप्रपूरणं त्विह स्तनदायै मोक्षगतिं ददौ
पतितपावनः २८ बहुलाश्व उवाच केयं वा राक्षसी पूर्वं स्तनपानाद्बालघातिनी विषस्तना दुष्ट
भावा परं मोक्षं कथं गता २९ श्रीनारद उवाच बलियज्ञे वामनस्य दृष्ट्वा रूपमतः परं ब
लिकन्या रत्नमाला पुत्रस्नेहं चकार ह ३० एतादृशो यदि भवेद्बालस्तेनैकमुपविश्य तं पाय
यामि स्तनं तेन प्रसन्नं मे मनस्तदा ३१ बलेः परमभक्तस्य सुतायै वामनो हरिः मनोरथ
स्तितं भूयात् मनसापि वरं ददौ ३२ सा भवद्द्वापरान्ते वै पूतनानाम विश्रुता श्रीकृष्णस्पर्शनं
भूता परं प्राप्ता मनोरथा ३३ यः पूतनामोक्षमिमं शृणोति कृष्णस्य देवस्य परात्परस्य
भक्तिर्भवेत्प्रेमयुतापि तस्य त्रिवर्गसिद्धिः किमु मे मिथिलेंद्र ३४ इति श्रीमद्गार्गाचार्यसं
हितायां गोलोकखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे पूतनामोक्षो नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ गर्ग उवाच
इत्येवं कथितं दिव्यं श्रीकृष्णचरितं वरं यः शृणोति नरो भक्त्या स कृतार्थो न संशयः १
शौनक उवाच तथा ख्यातं तु परं सिद्धं श्रीकृष्णचरितं शुभं श्रुत्वा त्वन्मुखतः एकाकृता
र्थाः स्मो वयं मुने श्रीकृष्णस्य भक्तः शांतात्मा बहुलाश्वः एतान् वरः अतो मुनिं किं प्रपृष्ट
वान् हितपोधन गर्ग उवाच अथ राजा ज्ञाने मैथिलेंद्रो हर्षितः प्रेमविह्वलः नारदं प्राह यस्मि
न्मायपरिपूर्णतमं स्मरन् ४ बहुलाश्व उवाच धन्योऽहं च कृतार्थोऽहं भवता भूरिकृपया संगो २

भगवद्दीयकानां दुर्लभो तु वचो ऽस्ति हि ५ श्रीकृष्णस्य स्वजन्मकः साक्षाद् अद्भुतो भक्तवत्सलः श्र
ग्रे वकारकिं सिद्धं चरित्रं वद मे मुने ६ श्रीनारद उवाच साधु पृष्टं त्वया राजन् भवता कृष्ण
यशस्विना संगमाः खलु साधूनां सर्वेषां गीतनोति शं ७ एकदा कृष्णजन्मर्क्षे यशोदानं
दगोहिनी गोपी गोपान् समाहूय मंगलं वाचकैर्द्विजैः ८ रत्नांबरैः कनकभूषणभूषिता
गं बालं प्रगृह्य स्नापयित्वांजनपद्मनेत्रं श्यामं स्फुरद्धरिनरत्नतचंदहारं देवान् प्रणम्य सु
पनं श्रद्ददौ द्विजेभ्यः ९ प्रेरवेषि धायपसि जेकान्तजमाश्च गोपी संलज्य मंगलदिने प्रतिगो
पकान्ता नैवाश्टणोत् सुरुदितस्य सुतस्य शब्दं गोपेषु मंगलगृहेषु कृतागतेषु १० तद्वैव कं
सखलनोदित उत्कचाख्यो दैत्यः प्रभंजनतनुः शकटं प्रपन्य बालस्य मूर्द्धि पदि पातु मी
तुं प्रवृत्तः कृष्णोऽपि तं किल ततः अद्भुतः पदेन ११ तत्क्षणेगतेश शकटे पतिते च दैत्यस्य तत्का
प्रभंजेनु तनुं विमलो बभूव नत्वा हरिं शतहयेन रथेन युक्तो गोलोकधाम निजलोक
यमोजगाम १२ नंदादयो व्रजजना व्रजगोपिकाश्च सर्वे समेत्य पुनरापतद् एकांसदाद्रुः
पश्चात्स्वयं च पतितः शकटः कथं हि जानीथ हे व्रजजनाः सुगता सुयुयं १३ बाल ऊचुः
द ५ प्रे रवस्यो यं द्विपन्याद्दौ रुदन्नु अधीमे च हि तता उपादं शकटे तेनेदं शकटं त्वनु १४
श्रद्धां न च कुर्वन्तो ते गोपा गोपश्च विस्मिताः द्वैमास्तिकः कृशः बालो यं क्व सं तं भार
भंजनः १५ बालमंकं स्वंगृहीत्वा यशोदा गृहे शंकिता कारयामास विधिवद्यज्ञं
विप्रैः स्तनंधितैः १६ बहुलाश्व उवाच को यं पूर्वं तु कुशली दैत्य उत्कचनामभाक्
श्रहो कस्य पदस्पर्शात् मोक्षं महामुने १७ नारद उवाच हिरण्याक्षसुतो दैत्यः उत्क

श्री॰ ग॰ खं॰
गौ॰ खं॰
२१

सो नाम मेऽस्ति लोमशाख्यो मुनिर्वाद्भुतं दर्शनं शुश्रूषां च चकार ह १८ तं दृष्ट्वा स्थूलदेहं त्वाम
के चार्हं महाबले शशाप तो बहुशिष्ये शिदे ह्योभवत्तुर्मते १९ हर्यकं च करद्देहं पतन्कम
विधाकृतः हयस्त्वं तव रूपं ते पतितस्त्वाद्दैत्यराट् २० उत्कच उवाच हे मुने हे कृपासिंधो कृ
पां कुरु मम शापनि तेष भावं न जानामि देहं मे देहि हे प्रभो २१ नारद उवाच तदा प्रसन्नः स
मुनिर्विज्ञाय पतनं ततं श्रियेः हतां रोबोधिवरदो च तेमोदकार्यदाः किमु २२ लोमश उवाच
वा तद्देहस्तु ते भूयाद्धातीते कालि द्वापरे दैवस्वतांतरे मुक्तिर्भविता च पदाद्धरेः २३ नार
द उवाच तस्मादुत्कच दैत्यस्तु मुक्तो लोमशतेजसा हर्षेण नमस्कृत्य मुनिं ह्यमर्थाव
रं शापयोः २४ उत्कचो गोकीर्तं तं बालं लालयंतो कदाचन वीतिभावं न देहे हेतवो दृष्टे श्रीनंद
गेहिनी २५ शुद्धो नीमिविह्वलो कालः कथं स्यादिति विस्मिता भूमौ निधाय तं सद्योने
दं कस्यै जगाद ह २६ कंस प्रणोदितो दैत्यस्तु एवावर्तो महाबलाः जहार बालं क्रीडंतं
वातावर्तेन सुंदरं २७ रजोंऽयकारो भूत्तत्र चौरत्नाश्च गोकुले रजस्वला निवदं शि
वभूतुर्धृष्टिकाद्वयं २८ ततो यशोदा नाम यच्चन्यन्तं सुतं मंदिरानिरे मोहिता कदती बो
रान्यप्यंती गलहसोत्र राम २९ यद्दूलेव पदात् पुत्रे पतनं तामुत्रिमूर्छिता उद्वेकरी द
कर एमत न वत्साय यापाहि गौः ३० रामवसुतं तदा गोप्यः प्रेमविह्वल सत्कुलाः श्रीकृ
ष्णस्यौ नंदसूनुं पश्यंत्यस्त्वा रुदंत्यः ३१ तृणावर्तो नभः प्राप्तः उद्धे वैलद्वयो
ग्रनं स्कंधे यम्मिन्वह्वालमत्स्यमानः प्रपीडितः ३२ अथ कृष्णं पातयितुं दैत्यस्त
स्यसुपरतः बालं जगृहत नारायणस्य हृलीनमाः स्वयं ३३ मुंच मुंचेति गदितं दैत्ये

२१

कृष्णोद्भुतोऽर्भकः गलग्रहेण महता व्यसुं दैत्यं चकार ह ३४ तज्ज्योतिः श्रीघनश्यामे लीनो भूद्दामिनी
यथा दैत्योपरि तृणावर्तः पतितः शिशुना सह भूमौ स्थितः ३५ विशीर्णावयवस्तस्य पतितस्य स्वनेन वै विनेदु
स्सप्त दिशः सर्वाः कंपितं भूमिमंडलं ३६ तत्रस्थितं स्वं शिशुं तूष्णीं दैत्योपरि गोपिकास्ततः दृष्ट्वा श्रुत्वा गोपत्न्य
आनीय मातुर्दत्तुर्गृहं ३७ गोप्य ऊचुः न योग्यो मे यशोदे त्वं बालं लालयितुं मनाक् न क्षणेन क्वचिद्
एकाकिनं स्थितेन वै ३८ आगते यकारे स्वरो हन्तो पिशालं ज्ञात्वा ततो हि त्वयानीतं च क्षणया भूमौ पतितो बालेन
हा भवे ३९ यशोदोवाच न ज्ञानाम्यहं कथं बाले भवेनो भूतो वा सिद्धं वन तस्मात्सत्यात्कृतो भूमौ चक्रवाते महाभये
४० गोप्य ऊचुः मा मा यावद्दक त्वया णीहेय यशोदे गतव्यथे अयं त्वदगृह सुखो वह्नो लोलवृतः ऊष्म तूलवत ४१ नारद उवा
त्वा चापयित्वा स्तनं मुहुः आनंद्य च सा स्नेह रोहिणी प्राह मोहिता ४२ यशोदा बालकं नी
वद्द्वचस्तु मे तस्मात्तीव्रहृदो भिक्षा आगा कंपिता गोत्र वै ४४ अयं मत्पुत्र एकानुक्तो भविष्याः किमतः परं किं करोमि
शिशु ४६ हरे रवोद्धा न मिहेर्तर्देव कल्याणं तं करिष्यामि तदा बालो रहे भयो विजयी यदा ४७ एककाले नमे
हीरव्यमंधयष्टिश्च प्रभुः बालं नीत्वा गमिष्यामि देशे नो हि भीमनिर्भये ४८ नारद उवाच तदैव विप्रा
विद्वांस आगता नंदमंदिरे यशोदया नंदेन सत्कृता आसने स्थिता ४९ ब्राह्मण ऊचुः मा शोकं कुरु
देनंदहे यशोदे वजे स्वस्ति करिष्यामः शिशोरक्षां चिरंजीवी भवेदयं ५० नारद उवाच इत्युक्ता द्विजमु
ख्या स्ते कुशाग्रैर्नवपल्लवैः पवित्रकलशोत्तोयैः ऋग्यजुःसामजैः स्तवैः ५१ यदेः स्वल्प यत्ने यत्सं कारयित्वा विधान
तः अग्निं संस्थाप्य विधिवद्रक्षां विदधिरे शिशोः ५२ ब्राह्मण ऊचुः हे मोदरः पातु पादौ जानुनी विष्टरश्रवाः

उत्कचा तु हरेर्नीत्वा परिस्पर्शात्तमाः स्वयं ५३ कटिं स्वायपतिः पातपीडितानस्तनोदरे हृदयं पद्मनाभस्य मुञ्जीगोवर्द्धनो
द्धरः ५४ मुखं च मथुरानाथो ऽक्षरकेशाः श्रीशोवतु एतैर्याम्ब सुरक्षं सीसर्वतो भगवान्स्वयं ५५ श्लोकत्रयमिदं लो
कं यः पठेन्मानवः सदा महासौख्यं भवेत्तस्य न भयं विद्यते क्वचित ५६ नारद उवाच नंद एवं गोपगणैर्लंकं सर्वशि
दशलक्षं सहस्रेण वररत्नानां च रक्षलक्षं ददौ परं ५७ गतेषु ह्रज मुख्येषु नंदो गोपान्तियत्स च भोजयामा
स संस्कृत्य वस्त्रभूषैर्मनोहरैः ५८ बहुलाश्व उवाच तृणावर्तः पूर्वकाले कोयं सुकृतकृद्वरः पदं स्पृष्टं तमेर्षा
च्छीकृष्णे लीनतां गतः ५९ नारद उवाच पांडुदेशोद्भवो राजा सहस्राक्षः प्रतापवान हरिभक्तो धर्मनिष्ठो यज्ञकृ
द्दानकृत्परः ६० रेवातटे महाद्रिज्येलनावेत एकाकुले नारीणां च सहस्रेण रममाणा विचचार ह ६१ दुर्वासं संमुनिं
साक्षाद्भागतं न ननाम ह नदा मुर्निर्ददौ शापं राक्षसो भव दुर्मते ६२ पुनस्तदंघ्रौ पतितं वैशापाद्द्वाहरं मुनिः
श्रीकृष्ण विग्रहस्पर्शान्मुक्तिस्ते भविता नृप ६३ नारद उवाच सोपि दुर्वाससः शापात्तृणावर्तो भवद्भुवि श्रीकृ
ष्णविग्रहस्पर्शात्परं मोक्षमवाप ह ६४ इति श्रीमद्ग॰ सं॰ गो॰ लो॰ खं॰ न॰ बं॰ शकटासुरतृणावर्तमोक्षो नाम च
तुर्दशोध्यायः १४ नारद उवाच मैथिलेंद्र कनकरत्नमयेशयानं श्यामंशिशुं ज्ञनमनोहरमंदहासं दर्शयादि
ह्वरिमणिबिंदुयशं यशोदा स्वाके चकार धृतकंजलपद्मनेत्रं १ पादं पिबंतमतिचंचलमङ्गुतांगं गोवक्त्रैर्विनीलन
वकोमलकेशवंधैः श्रीयंत्रकेशरनखस्फुरदर्द्धचंद्रं तलालपंन्यस्तिपुण्यमुदमाययोपी २ बालस्य पीतपदपरो
न पञ्जंभतः स्तनतत्न्याहृतं च वदने सकलं व राज्ञं सामुद्रशैलद्वीपमुखैः प्रसुतं च सर्वं हृष्ट्वापरं भयमवाप तिमीलिता
ची ३ राजन्परस्य परिपूर्णतमस्य साक्षाद्बालस्य विश्वमखिलं क पठेन मोही नष्टस्मृती पुनरभूत्सुतनेव
ष्णता किं वर्णयामि तनपोवक्रनंदपत्न्याः ४ बहुलाश्व उवाच नंदो यशोदया सार्द्धं किं चकार तपो महत येन श्री
कृष्णचंद्रोपि पुत्री भूतो बभूव ह ५ नारद उवाच अष्टानां वैवसूनां च द्रोणो मुख्यो धरापतिः अनपत्योदि
सुभक्तो देवराज्यं चकार ह ६ एकदा पुत्रकामो दीचिवरस्तप्नाज्ञोऽदितो नृप मंदराद्रिं गतस्तप्तुं धरया भार्यया

सह वर्षाणां मध्ये वृंदे याते तपस्य पतोर्हयोः हस्तामलकवत्सर्वं वेत्पवरं तु दृष्टी तु बभूव ह ९ वल्मीका
द्विगतो द्रोणो धरया भार्यया सह नत्वा विधिं वसंतं स्तुत्वा हर्षितः प्राह तं प्रभुं १० द्रोण उवाच पवित्रितं
मे कुलं मे पुत्री भूते जनार्दने भक्तिः स्यादावयोः प्रीतां वदंति प्रेमलक्षणां ११ ययांजसा तरंतीह दु
स्तरं भवसागरं नान्यं वरं कांक्षितं स्यादावयो सुपतो विधे १२ ब्रह्मोवाच युवाभ्यां याचितं यन्मे
दुर्घटं दुर्लभं वरं भविष्यति भूयात्फलं युवयोरन्यजन्मनि १३ नारद उवाच द्रोणो नंदो भवद्भू
मौ यशोदा साभवद्धरा कृष्णो ब्रह्मवचः कर्तुं प्राप्तो घोषे पितुः पुरात् १४ सर्वपापहरं पुण्यं
ऽ श्रीकृष्णचरितं शुभं गंधमादनशृंगे वे नारायणमुखाच्छ्रुतं १५ कृपया बत कृतार्थोहं नरना
रायणस्य च ध्यानं यत्कथितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि १६ बहुलाश्व उवाच नंदगेहे हरिः सा
क्षात् श्रीकृष्णः सनातनः किं चकार बलेनापि तन्मे ब्रूहि महामुने १७ नारद उवाच एकदा
शिष्यसहितो गर्गाचार्यो महामुनिः शौरिणा नोदितः साक्षादाययौ नंदमंदिरं १८ नंदः संपू
ज्य विधिवत्गर्गाचार्यं मुनिं मतं ततः प्रदक्षिणीकृत्य साष्टांगं प्रणनाम ह नंद उवाच अद्य नः
पितरो देवास्तुष्टा अद्य यमुना नः पवित्रं मंदिरं जातं युष्मच्चरणरेणुभिः २० मत्पुत्रनामकरणं
कुरु द्विज महामुने पुण्ये तीर्थे स्थितः साध्यं भवदागमनं प्रभो २१ गर्ग उवाच तव पुत्रनामकरणं
करिष्यामि न संशयः सर्ववार्तां गदिष्यामि गच्छ नंद रहः स्थलं २२ नारद उवाच उत्थाय
नंदं च बालाभ्यां च यशोदया एकांते गोव्रजे गत्वा तयोर्नाम चकार ह २३ संस्मृत्य गणनाप
दीन गृह्णान्संश्लोष्य यन्ननः नंदं प्राह प्रसन्नात्मा गर्गाचार्यो महामुनिः २४ गर्ग उवाच रोहि
णीनंदनस्यास्य नामोच्चारं शृणुस्व तः रमंते योगिनो ह्यस्मिन्सर्वत्र रमतीति वा २५ गुणै
रस्य नाम्नाने नरां नंदितः परे गर्भसंकर्षणात्तस्य संकर्षण उदितस्ततः २६ सर्वेषां बलवत्सोत्र

गः कं
गो: खं
२३

धं बलाधिकाद्बलं विदुः स्वपुत्रस्यापि नामानि श्रुणु नंद यतेव्रतः २७ अथ नामानि पवित्राणि ज-
गतां मंगलानि च ककारः कमलाकांतः अकारो राम इत्यपि २८ षकारः षड्गुणपतिः श्वेतद्वी-
पनिवासकृत णकारो नारसिंहोयमकारो ह्यक्षरोग्निभुक् २९ विसर्गौ च तथा ह्येतौ नरनाराय-
णावृषी संप्रलीनाश्च षट् पूर्णा यस्मिन्छुद्धे महात्मनि ३० परिपूर्णतमे साक्षात्तेन कृष्णः प्र-
कीर्तितः शुक्लो रक्तस्तथा पीतो वर्णोस्यानुयुगं धृतः ३१ द्वापरांते कलेरादौ बालोयं कृष्णतां ग-
तः तस्मात्कृष्ण इति ख्यातो नाम्नायं नंदनंदनः ३२ वसुदेवस्यैंदि कएमीसित देवाश्चित पूर्वं हि ^
तस्मिन्पश्चैव ते सोपि वासुदेव इति स्मृतः ३३ वृषभानुसुता राधा या जाता कीर्तिमंदिरे तस्याः
पतिरयं साक्षात्तेन राधापतिः स्मृतः ३४ परिपूर्णतमः साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं असंख्य
ब्रह्मांडपतिर्गोलोके धाम्नि राजते ३५ सोयं तव शिशुर्जातो भारावतारणाय च कंसादीनां वधा-
र्थाय भक्तानां रक्षणाय च ३६ अनंतानि यस्य नामानि वेदगुह्यानि संत्यतः लीलाभिश्च भविष्यंति
तत्कर्मसु न विस्मयः ३७ अहो भाग्यं तु ते नंद साक्षाज्जातः श्रीपुरुषोत्तमः त्वद्गृहे वर्तमानोयं शिशुरूपः
परात्परः ३८ नारद उवाच इत्युक्त्वाथ गते गर्गे स्वात्मानं स्त्रीमार्गिवं मेने प्रमुदितः पश्चान्नं-
दराजो महामतिः ३९ अथ गर्गोक्तानि वचो ज्ञानदो मुनिसत्तमः कालिंदीतीरगो भांडीरवृष-
भानुपुरं ततः ४० कृत्रे लक्षणोमितं विप्रं द्वितीयमिव वापरं दंडेन ताडितं साक्षाद्धर्मं राजमंदिर-
स्थितं ४१ तेजसा द्योतितं दिग्मंडलं साक्षात्सूर्यमिवापरं पुलकीमेखलायुक्तं द्वितीयमिव पद्म-
जं ४२ शोभितं शुक्लवाससौ मिर्देवं विशुमिव स्थितं तं दृष्ट्वा मुनिशार्दूलं सहसोत्थाय सादरं
४३ प्रणम्य शिरसा सर्वदाः सन्मुखो भूत्वा तांजलिः मुनिं च पीठके स्थाप्य पाद्याद्यैरुपचारवित्
४४ सत्कारमास विधिवन्नीगर्गोक्तानि नांवरं ततः प्रदक्षिणीकृत्य वृषभानुवरो महान ४५ २३

वृषभानुरुवाच सतां पर्यटनं शांतं गृहिणां शांतये स्मृतं नृणामंतस्तमोहारी साधुरेव न भास्करः ४६
तीर्थीभूताद्वयं गोपा जातास्त्वद्दर्शनात्प्रभो तीर्थानि तीर्थीकुर्वंति त्वादृशाः साधवः क्षितौ ४७ हे मुने राधिका
नाम कन्या मे मंगलायना कस्मै वराय दातव्यं वद त्वं मे हृदि स्थितं ४८ त्वं पर्यटन्वै कश्चवस्त्रिलोकीं दिव्यद
र्शनः वरोनयासमो योग्यो वै तस्मै दास्यामि कन्यकां ४९ नारद उवाच हस्तं गृहीत्वा श्रीगर्गो वृषभानोर्महा
मुनिः जगाम यमुनातीरं निर्जनं सुंदरस्थलं ५० कालिंदीजलकल्लोलकोलाहलसमाकुलं तत्रोपवि
श्य गोपेशं मुनींद्रः प्राह धर्मवित गर्ग उवाच हे गोपगुप्तमाख्यानं कथनीयं न वै त्वया परिपूर्णतम
साक्षाच्छ्रीकृष्णो भगवान्स्वयं ५२ असंख्यब्रह्मांडपतिर्गोलोकेशः परात्परः तस्मात्परो वरो नास्ति जातो
नंदगृहे पतिः ५३ वृषभानुरुवाच अहो भाग्यमहो भाग्यं नंदस्यापि महामुने श्रीकृष्णस्यावतारस्य सर्वं त्व
वद कारणं ५४ गर्ग उवाच भुवो भारावतारायकंसादीनां वधाय च ब्रह्मणा प्रार्थितः कृष्णो बभूव जगती
तले श्रीकृष्णपट्टराज्ञी या गोलोके राधिकाभिधा त्वद्गेहे सापि संजाता त्वं न जानासि तां परां ५६ नारद उवा
च तदा प्रहर्षितो गोपो वृषभानुः सुविस्मितः कलावतीं समाहूय तया सार्द्धं विचार्य च ५७ राधाकृष्णानुभा
वं च ज्ञात्वा गोपवरः परः आनंदाश्रुकलांसंस्तुवन्नाह महामुनिं ५८ वृषभानुरुवाच तस्मै दास्यामि
देवस्तत्कन्यां कमललोचनां त्वयापि पादर्शितो मेव या कार्यं यत्तद्वदं ५९ गर्ग उवाच अहं न कारयि
ष्यामि विवाहमनयोर्नृप तयोर्विवाहो भविता भांडीरे कारयिष्यति ६० तस्माद्राधां गोपवर विद्धि ह्यंगी
परस्य च लोकचूडामणेः साक्षाद्राज्ञीं गोलोकमंदिरे ६१ वयं सर्वेपि गोपाला गोलोकादागता भुवि
त[illegible] गोपीगणो गोपा गोलोके राधिके कृपा ६२ यद्दर्शनं दुर्लभमेव दुर्घटं देवैः सुयज्ञैर्नरजन्मभिः कि
मु सविग्रहां तां तव मंदिराजिलब्धं विगुप्तां व्रजगोपगोपिकाः ६४ नारद उवाच तदा च विस्मिताजन्दंपती
हर्षितौ परं राधाकृष्णप्रभावं तं श्रुत्वा श्रीगर्गमूचतुः ६५ दंपतीउवाच राधाधवस्य हे ब्रह्मन्नव्याख्या
नं वद तत्त्वतः ततो न संशयच्छेत्ता कोपि भूमौ महामुने ६६ गर्ग उवाच सामवेदस्य भागार्थे गंधमादन

प ग: सं गो: खं २४

र्वर्तते मिषेणापि मया तत्र नाकारयण मुरकार्कृतं ६१ रमया तु रकारः स्यादाकारश्चादि गोपिका धका
रो धरया ह्याकारो विरजानदी ६८ श्रीकृष्णस्य परस्यापि चतुर्धा तेजसोऽभवन लीलाभूः श्रीश्च विरजा
चतस्रः पत्न्य एव हि ६९ सम्प्रलीनाश्च ताः सर्वा राधायां कुंजमंदिरे परिपूर्णतमां राधां तस्मादाहुर्मनी
षिणः १० राधाकृष्णेति हे गोपा ये जपंति पुनः पुनः चतुःपदार्थं किं तेषां साक्षात्कृष्णोऽपि लभ्यते ११ नार
द उवाच ततस्तु विस्मितो राजन् वृषभानुः प्रियायुतः राधाकृष्णप्रभावं तं श्रुत्वा नंदमयो ह्यभूत १२
तुत्यं गर्गो ज्ञानिवरः ९ जितो वृषभानु नाम्ना गामस्य गृहं साक्षान्मुनींद्रः सर्ववित्कविः १३ इति श्री
मद्गर्गसंहितायां गोलोकखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे विश्वरूपदर्शनं नंदपत्न्या श्रीकृष्णनामकरणं
नाम पंचदशोऽध्यायः १५ नारद उवाच गोपेश्वरस्य नंदनं कदैकं लालयन्नरतरसकाश्यात क
लिंदजातीरसमीरकंपितं नंदोऽपि भांडीरवनं जगाम १ कृष्णेच्छया वेगतरोऽथ वातो घनैरभून्मेदुरमं
बरं च तमालनीपद्रुमपल्लवैश्च पतद्भिरेजद्भिरतीव भीः क्वौ २ तदांधकारे महति प्रजाते बाले रुदत्यंक
गते ति भीते नंदो भयं प्राप शिशुं गृहीत्वा हरिं परेशं शरणं जगाम ३ तदैव कोट्यर्कसमूहदीप्तिरागच्छ
ती वाचलती दिशांसु बभूव तस्यां वृषभानुपुत्री ददर्श राधां नवनंदराजः ४ कोटींदुबिंबद्युतिमादधा
नां नीलांबरं सुंदरमादधानां मंजीरधीरध्वनिनूपुराणामाविभ्रती शब्दमतीव मंजु ५ कांचीकलाकंकणश
ब्दमिश्रां हारांगुलीयांगदविस्फुरंतीं श्रीनासिकामौक्तिकहेमवितुन्नभिः श्रीकंठचूडामणिकुंडलाढ्या ६ तत्तेज
सा धर्षित आशु नंदो नत्वाथ तां प्राह कृतांजलिः सन् अयं तु साक्षात्पुरुषोत्तमस्त्वं प्रियासि मुख्यासि सदैव रा
धे ७ गुप्तं त्विदं गर्गमुखेन वेद्मि गृहाण राधे निजनाथमंकात् एनं गृहे प्रापय मेघभीतं वदामि चेत्थं प्रकृते
गुणाढ्या ८ नमामि तुभ्यं भुवि रक्ष मां त्वं यथेप्सितं सर्वजनैर्दुरापं श्रुत्वा प्रसन्ना तव भक्तिभावान्मद्दर्शनं
दुर्लभमेव नंद ९ नंद उवाच यदि प्रसन्नासि तदा भवेन्मे भक्तिर्दृढा कौ युवयोः पदाब्जे सतां च भक्तिः

वभक्तिभाजां हृदि संस्थिता मे प्रसीद प्रसीद च १० नारद उवाच तया स्तुतो च कामपतिः विकंकं बाभ्यां जगृहे राधा निजनाथसं
कांतं गतेथ नंदे प्रेम्णा तेन कुंजे सेतं तदाहि भांडीरवनं जगाम ११ गोलोकलोकाच्चतुरम्रमागता भूमी निजं स्वं वपुरादध
ना पापध्नवागादिरवेविन्नकुर्णी वभूव हातं तस्मिन्नेव सर्वं १२ वृंदावनं दिव्यवपुर्दधानं वृक्षैर्वरैः कामदुघैः स
हैव कलिंदपुत्री च सुवर्णसौधैः श्रीरत्नसोपानमयी बभूव १३ गोवर्द्धनो रत्नशिलामयो भूत्सुवर्णशृंगैः
परितः स्फुरद्भिः मत्तालिभिर्निर्झरसुंदरीभिर्दरीभिरुच्चांगकरीव राजन १३ तदा निकुंजोपि निजं वपुर्दधत्सभा
युतं प्रांगणदिव्यमंडपं वसंतमाधुर्यधरं मधुव्रतैर्मयूरपारावतकोकिलध्वनिः १५ सुवर्णरत्नादिखचि
तं दैर्द्धितं पतत्पताकावलिभिर्विराजितं सरः स्फुरं मनकावलीभिते विचर्चितं कांचनचारुपंकजैः १६ तदैव
साक्षात्पुरुषोत्तमोत्तमो बभूव कैशोरवपुर्घनप्रभुः पीतांबरः कौस्तुभरत्नभूषणो वंशीधरो मन्मथराशिमोह
नः १७ भुजेन संगृह्य हसन्प्रियां हरिर्जगाम मध्ये हरिवाहमंडपं विवाहसंभारयुतः समेखलं सदर्भमद्भ
िरिवेदादिमंडपं १८ तत्रैव सिंहासन उन्नते वरे परस्परं संमिलितौ विरेजतुः परंवृवंतौ मधुरं वदंतौ तडित्स्फु
रन्मेघ इवैव तडित् घनाविव २० तदांबरात्देवविधिः प्रभुः समागतः सम्मुखे नत्वा तदंघ्री तुष्टाव गिरा
भिः कृतांजलिश्चाष्टवक्त्रचतुर्मुखोप्य सो २१ ब्रह्मोवाच अनादिमाद्यं पुरुषोत्तमोत्तमं श्रीकृष्णचंद्रं निजभक्तवत्सलं
स्वयं तु असंख्यब्रह्मांडपतिः परात्परं प्रभुं राधापतिं त्वां शरणं व्रजाम्यहं २२ गोलोकलोकस्त्वमतीव लीलो लीलावती यं नि
जलोकलीला वैकुंठनाथोसि यदा त्वमेव लक्ष्मीस्तदेयं वृषभानुजा हि २३ त्वं रामचंद्रो जनकात्मजेयं
यं हरिस्त्वं कमलालयेयं यज्ञावतारोसि यदा तदा त्वं दीयाश्री दक्षिणा स्त्री प्रतिपत्निमुख्या २४ त्वं नारसिंहोसि
रमा हृदीयं नारायणस्त्वं च नरेण युक्तं तदा त्वियं शांतिरतीव साक्षात् छायेव याता च तवानुरूपा २५
त्वं ब्रह्म चैषा प्रकृतिस्तटस्था कालो यदेमां च विदुः प्रधानं महान् यदा त्वं जगदंकुरोसि राधा तदेयं सगु
णा च माया २६ यदांतरात्मा विदितश्चतुर्भिस्तदा त्वियं लक्षणरूपवृत्तिः यदा विराट् देहधरस्त्वमेवं त

प्र॰ ग॰ श्रं
गो॰ खं
२५

दाखिलंवाभुवियाश्रणेयं २७ यथामेवगोरंविदतंह्रियामक्षलदेवराज्ञात्पुरुषोत्तमेतम गोलोकधामाधिवसतिं
परेसंप्रशान्यरेत्वांशरणंप्रपद्ये २८ तदापदेयोयुगलस्वपरंगोलोकधामप्रवरंप्रयातिस्मः ३ह्येवचैदार्थ
हमहृिद्विहृयोभवंतितस्याधिहगीतःपुनः २९ यदापुर्वीश्रीतियुतौवदंपतीचरात्यरौतावनुरूपकृ्यितौ त
थापिलोकव्यवहारसंग्रहाद्विधिविवहारस्यकारयाम्यहं ३० नारदउवाच तदाहउत्थायविधिर्हुताशने
मज्वाल्यकुंडेस्थितयोस्तयोःपुरः श्रुतेःकरंग्राह्यविधिंविधानतोविधायधयातासमवस्थितोभवत ३१ स
वाहयामासहरिचराधिकांप्रदक्षिणंसप्तहिरण्यरेतसः ततश्चतौनमयम्यदेवविनतौपाठयामासचस
प्रमंत्रकं ३२ ततोहरेर्वक्षसिराधिकायाःपरंचतत्स्थापहरेःकरंपुनः श्रीराधिकायाःकिलपृष्ठदेश
केसंस्थाप्यमंत्रांश्चविधिःप्रपाठयन ३३ राधाकराभ्यांप्रददौचमालिकांकिंजल्किनींकृष्णगलेऽलिनादिनी
करेकवांभ्यांहबभानुजागलेततश्चवह्निंप्रणमय्यवेदवित ३४ सवासयामाससुपीठयोश्चतौकृतांजलिमौ
नयुतौपितामहः तौपाठयामासतुःपंचमंत्रकंसमर्प्यराधांपितेवकन्यकां ३५ पुष्पाणिदेवाववृषुस्तदा
पुनर्विद्याधरीभिर्ननृतुःसुरांगनाः गंधर्वविद्याधरचारणाःकलंसकिन्नराःकृष्णसुमंगलंजगुः ३६ मृ
दंगवीणामुरुयष्टिवेणवः शंखानकादुंदुभयःसतालकाः नेदुर्मुहुर्देववरैर्दिविस्थितेजयेतिमंगल
शब्दउच्चकैः ३७ उवाचतत्रैवविधिःहरिःस्वयंयथेप्सितंत्वंवदधस्वप्रदक्षिणां तदाहरिस्तंप्राहविधिःप्रभोमे
देहित्वदंघ्र्योर्निजभक्तिदक्षिणां ३८ तथास्तुवाक्यंवदतोविधेर्हरेः श्रीराधिकायाश्चपदद्वयंशुभंनत्वाक
राभ्यांशिरसापुनःपुनर्जगामधामस्वप्रमत्तःप्रहर्षितः ३९ ततोनिकुंजेषुचतुर्विधान्नंदिव्यंमनोज्ञंप्रिय
याप्रदत्तं जघासकृष्णःप्रहसन्यरात्मा कृष्णेनदत्तंचमुकुंदराधा ४० ततःकरेणाधिकरंप्रियायाःहरि
र्गृहीत्वाप्रचचालकुंजे जगामजल्पन्मधुरंप्रयस्पन्द्रावनेश्रीयमुनालताश्च ४१ श्रीमल्लताकुंजनि २५

कुंजमध्ये निलीयमानं प्रहसंतमेव विलोक्य माधवा तत्तिं च राधा जग्राह पीतांबरमाशु जंती ४२ उद्ध
वराधा हरिहस्तपद्माञ्कुकाग्र्मङ्गैः प्रति कुर्वती को निलीयमानायमुनानिकुंजे पुनर्द्रुतं तौ च हस्तमात्रा
त ४३ यथा तमालाः कलधौतवल्या वनीयया घं चलया च काश्चि नीलोद्रिराजो निकषाश्मरेख
न्या श्रीराधया हलतश्च रमणा ४४ श्रीकामरंगो जनवर्ज्जिते परे रमे हृदो राहरहेन राधयः सुंद्रा
वने भृंगमरंदकोकिले हृतैव रत्येव रतीश्वरः परः ४५ श्रीराधया हलहरिः परात्मा ननर्त गोवर्द्धनकं
दराम लिखु प्रसवलैः हरो भिरिराजिता हयुतिमहतात्तु ४६ वराक्षलोयमुना हमित्यवरं विहा
रं वृषभानुपुत्र्या राधा करात्कलमहलं हर पद्मं यावनगृहीत्वा यमुनाजलेषु ४७ राधा हरे पीतपटं च
वंशीं वेत्रं गृहीत्वा सहसा हसंती देहीति वंशीं वदती हरे श्रुत्वा गाद राधा कमलं नु देहि ४८ तस्मेद दो देवरवे
यपद्मं राधा ददौ पीतपटं च वंशीं वेत्रं च तस्मै हृदयेन्यो पुनर्बभूव लीलायमुनातटेषु ४९ ततश्च
भांडीरवटे प्रियाप्रुत श्रीकार श्रृंगारन लेमनोज्ञं पत्रावलीयावककंजलादैः पुष्पैः सरम्नैर्हरि जगो
परत्नैः ५० हरेश्च श्रृंगारकमलं प्रवर्तु स्नुयतात त्रपदाहि राधा तदेव ... लव भूवदालोविहायकै
श्रोरवपुः स्वयं हि ५१ नंदेन दत्ते गिरिश्रुने वधाहरिभूमौलुठंतं प्रवदंत माभयात हरिं विलोक्य श्रुरुरोद
राधिकात नो हि मायांनु कथं हरे मयि ५२ इत्थं रुदंती हरिहस्ताविषस्ता माकाशवागाह तदेव राधां
शोचं नु राये हरिमाकुरुत्वं मनो रयस्तु भविता हि पश्चात ५३ श्रुत्वा परा राधा हरिं गृहीत्वा गतागृ
हेषु जराजपत्या दत्त्वा वकालं किलनंदपत्न्या कृताकृतं पश्यिते च भवी ५४ उवांच राधां नृपनंदगो
ह्रिनीयन्या हि राये हृ ष भानुकन्यके त्वया श्रिशुर्मे परिरक्षितो भयात्वं सैव धृतेवो न्प्रिभयान्नुरे वने ५५
संरक्षितामृतुल सा विता वहात्तं नंदिता हा हृ व भानुपुत्री यदा स्वनुसाप्य यशोमती काश्मानैः स्व
गेहं निजं जगाम ५६ इत्थं हरे गुप्तकथा च वे कीर्तिता राधा विवाहस्य तु मंगलाहृता श्रुता च

ग: सं:
गो: खं
२६

ये कोपि पठिताश्च ध्यायंति नान्या पद्मं दानं करिष्यंति ५१ इति श्रीमद्गर्गगोलोकखं: नं: वं: हं श्रीना
यकाविवाहवर्णनंनाम षोडशोध्यायः १६ नारद उवाच अथ बालौ रामकृष्णौ गोरसपानो मनोहरौ
लीलया चक्रतुर्बालं मुदं नंदमंदिरं १ रिंगमाणौ च जानुभ्यां पाणिभ्यां सह मैथिल व्रजंतौ स्वल्पेन का
लेन वृंदावनं मधुरं व्रजे २ यशोदया च रोहिण्या लालितौ पोषितौ शिशू कदाचिद्रिंगतौ वंकावर्त्मवि
दंकं मध्ये मुक्तौ ३ कंजीरकिंकिणीरावात् वंदितौ तात कितः त्रिलोकीं मोहयंतौ द्वौ मायाबालक
विग्रहौ ४ क्रीडंतमादाय शिशुं यशोदा जिरलुंठं तं ब्रजबालकैश्च तद्धूलिलेपाय सुतं प्रगंध
क्रौ ह्यालं प्रोक्ष्य स्नापयतान ५ जानुद्वयाभ्यां व्रजमंडके राम्यां पुनर्व्रजस्त्रीगण मेत्य कृष्णः मातुः कदे
शे पुनराव्रजन्स नवभावृतेके हरिबाललीलः ६ तं नंदतो हैमनवीनयुक्तं पीतं परं कंबुकमाद
धानं स्फुरत्समंतरत्नमयं च मौलिं दृष्ट्वा सुतं मा यमुदं यशोदा ७ बालं मुकुंदमतिसुंदरबालकेलिं
दृष्ट्वा परं मुदमवापुरतीव गोप्यः श्रीनंदराजव्रजमेत्य गृहे गृहे च विहाय सर्वास्तु विस्मृतगृहाः सु
खविग्रहस्ताः ८ श्रीनंदराजगृहकृतिमगृहकृत्पंद दृष्ट्वा व्रजनागतिरव नृपभीरुवयः नीत्वा
चतंनिजसुतं गृहमा व्रजंती गोप्यो व्रजे गृहगृहणया व्रदन्यशोदा ९ गोप्य ऊचुः क्रीडार्थं च पलं
द्वौ नंदना वहिः कारयांगणात बालकेलिं उग्य ... विकाकपदे यरंश्रुभे १० अहं दंतद्वपंजातं
वं मातुलदीघदं अस्मायि मातलोना क्षितेस्तनस्य यशोमती ११ तस्माद्दानं तु कर्तव्यं विप्राणां नाम
हेतवे गोविप्र सुरसाधूनां कुंदसांस्तजनं तथा १२ नारद उवाच तदा यशोदा रोहिण्यो कृतकल्या
ण हेतवे वस्त्ररत्नं नवान्नानां नित्ये दानं प्रचक्रतुः १३ अथ व्रजे रामकृष्णौ बालसिंहावलोकिनौ
पद्भ्यां चलंतौ च गो सेषु वर्द्धमानौ वभूवतुः १४ श्रीदामसुबलाद्यैश्च वयस्यैर्व्रजबालकैः यमुनासि
कते शुभे लुठंतौ स कृतहल्लौ १५ कालिंद्युपवने श्यामौ सा माल्या तैः स्वनैर्हृते कदंबकुंजमध्ये २६

चेरतुर्बालकेश्वरौ १६ जेनयन गोपगोपीनां नंदबाललीलया वयस्यैः सार्द्धं न यमाना सनवनीतं ह्रति हरिः १७
एकदा ह्युपनंदस्य पत्नी नाम्ना प्रभावती श्रीनंदमंदिरं प्राप्य यशोदां प्राह गोपिका १८ प्रभावत्युवाच नवनीतं
घृतं दुग्धं दधि तक्रं यशोमति आवयोर्भेदरहितं त्वत्प्रसादाद्सुसंभवत १९ नाहं वदामि दानेन स्तेयं कृत्वा पिबी
ह्रितं गोपिकां कयोषिन स्तेन नवनीतमुषितवतः २० यदा मया कृता शिक्षा तदा स्मृ हसन् बालगजः गाली प्रदानं दत्वा
संद्रवति स्वबालकम २१ ब्रजाधीशस्य पुत्रोयं भूत्वा स्तेयं समाचरेत न मया कथितं किंचिद्यशोदे तव गौरवात
२२ नारद उवाच श्रुत्वा प्रभावतीवाक्यं यशोदा नंदगेहिनी बालं निर्भर्त्स्य तां प्राह साह्लाद प्रेमपरायणा २३ यशो
दोवाच गवां कोटिर्गृहे मे ह्यस्ति गोरसो राशिकृताचला न जाने दधि संहालो नास्ति स्तोत्र कदाचिन २४ अनेन मुषि
तं गव्यं तत्समं त्वं गृहाण मे ते स्नेहो मे स्नेहो मे स्नेहो नास्ति किंचित्प्रभावती २५ नवनीतमुषं चेन मत्तो ह्यनु
ध्यायती तदा शिक्षां करिष्यामि भर्त्सनैर्बंधनैस्तथा २६ नारद उवाच श्रुत्वा वाक्यं तदा गोपी प्रसन्ना गृहमागता
एकदा दधि चौर्यार्थं कृष्णः स्वगृहमागतः २७ वयस्यैर्बालकैः सार्द्धं पार्श्वं कुंडे गृहस्य च दृष्ट्वा दृष्टं गृहीत्वा
पाणैः कृष्णो विवेशाह २८ शिक्यस्थं गोरसं हस्ता ग्राह्योह हरिः स्वयं उलूखले पीठके च गोपैः स्थाप्य रुरोह
तं ३० भग्नभांडात्स्वयं गव्यं स हरन्मौनको हरं जग्धान्नवलोमर्कैः बालकैः सह माधवः भग्नभांडस्वनं श्रुत्वा
सा प्राप्ता गोपी प्रभावती पलायितेषु बालेषु जग्राह श्रीकरं हरेः ३२ नीत्वा [illegible] तीनंदमं
दिरं आगते नंदं स्थितं हृष्ट्वा मुखे वस्त्रं चकार ह ३३ हरिर्विचिंतितं पश्चात्स्वं मातादंडं प्रदास्यति दयारत बालरूपं
स्वकं दगतिरीश्वरः ३४ तां यशोदां समेत्याशु प्राह गोपी रुषान्विता भांडं भग्नीकृतं सर्वं मुषितं दध्य येन
वै ३५ यशोदोवाच अपवादो यदा देयो निःशंकं कुरुषे सुनान पुत्रस्तु उत्कृतं चौर्यं अस्यास्तु उत्कृतं भवे
त ३६ जनलज्जासमायुक्ता हरी कन्यमुखांबरं सा यिसाह निजं बालं वीक्ष्य विस्मितमानसा ३७ निपद

गः श्री
टी: वै
२१

लेकृतः साश्चैव असमा वो स्निमेकरे वदंतीत्थं च तं नीत्वा निर्गता नंदमंदिरात ३८ यशोदा रोहिणी नंदो रामो गोपाश्च गो
पिका जहसुः कथयंतस्ते हस्योन्यायी व्रजे महान ३९ भगवांस्तु वहिर्दीप्यां भूत्वा श्रीनंदनंदनं सह सर्वगोपिकां
साहचर्यं गतश्चैव चलेत तदा ४० श्रीभगवानुवाच पुनर्मायदि कदाचिद्यदि गोपिका तद्भर्तृरूपं तु नद्रा
भविष्यामि न संशयः ४१ श्रीनारद उवाच श्रुत्वा हर्षिता गोपी गता गेहे पुनः स्वयं तदा सर्वा गृहे गोपो
न गन्तुं हसिं ह्रिया ४२ इति श्रीमद्गः श्लोकः नः वः श्रीकृष्णबालचरिते दधिस्तेयवर्णनं नाम सप्तदशो ध्या
यः १७ नारद उवाच गोपीगृहेषु रुचिरं नवनीतचोरः श्यामो मनोहरवपुर्नवकंजनेत्रः श्रीबालचंद्र रुं
वलद्विरगतो नराणां सर्वं हरत्रिवलेन चकार शोभां १ श्रीनंदनंदनमतीव चलं गृहीत्वा रोहं नियाय सु
मुहूर्तनवनंदगोपाः स्वर्कंडुकैश्च हतातं परिलालयंतः कृष्णेन कूर्जित सुस्वान अगात्स्मरंतः २ राज्ञोवाच नवोपि
नंदनाम्नानि वदस्वेव ऋषे मम अहो भाग्यं तु येषां वै ते हवैक रहायताः ३ तथा वृषभानूनां कन्यानि मंग
लानि च नारद उवाच गणपश्च विमलः श्रीमाः श्रीधरो मंगलायनः ४ मंगलो रंगवल्ली शो रोगांडि देवनायनः
नव नंदाश्च कथिता व्रजे गोकुले व्रजे ५ वीतहोत्रोग्निभुक् साम्बः श्रीकरो गोपतिः श्रुतः व्रजेशः पावनः ॥
शांतः उपनंदाः प्रकीर्तिताः ६ नीतिविन्मार्गदः शुक्लः पतंगो दिव्यवाहनः गोपेष्टश्च व्रजे राजन जाता व
षभानवः ७ गोलोके कृष्णसर्वं द्रष्टारो निकुंजद्वारमास्थिताः वेत्रहस्ताः सदा मल्लांगा न वृनंदाश्च ते स्मृताः ८
निकुंजे कोटिशो गाव स्तासां पालन तत्पराः वंशीसूर पंकदा ह्या उपनंदाश्च ते स्मृता ९ निकुंजशृंगरत्ना
यां दंडपाश्रयाः स्थिताः बहुद्वारमास्थिताः बहुवे कथिता वृषभानवः १० श्रीकृष्णे स्मेसकौ पाण्डवे गो
लोकादागता भुवि तेषां प्रभावं वक्तुं हि न समर्थश्चतुर्मुखः ११ अहं किमु वदिष्यामि तेषां भाग्यं महोद २१

यं ये श्यामा रोहनास्याय कालके लिर्वभौ हरिः १२ एकदा यमुनातीरे सबलो नावलीठिता यशोदांबा
लकैः क्रीडन् रतिकालोमदं तव १३ बलभद्रैर्ववदतितदा रुषानंदगोहिनी करे गृहीत्वा स्वसुतं भीरुनेत्रमु
वाच ह १४ यशोदोवाच कस्मान्मृदं भक्षितवान्रहोऽज्ञ भक्तनवपस्या स्वबदं तिसावान आयान्वलोयंव
दतिभक्षितुं मांराव भर्थं नजहाति नेहं १५ श्रीभगवानुवाच सर्वेम्न षावादरता सज्जा भक्कामात भयाकुला
विनम त्रभक्षिता यदा समीचीनमनेनवाकार्यं तदा मुखं पश्य मदीयमंजसा १६ श्रीनारद उवाच
अथो गोपी बालकस्य पश्यती सुंदरे मुखं अपश्यीतं च दद्दर्शोत्र स्लांडरवितं गुणैः १७ सप्तद्वीपान्सप्तसिं
धून् सखंडान् सगिरीन् वन आत्रह स्निलोकां सर्वान् गोपी स्वात्मभिः सह औः सह १८ दृष्ट्वानि मीलिताक्षी
साभूत्वा श्रीयमुनातटे बालोयंने हरिः साक्षाद्दिति ज्ञानमयी ह्यभूत १९ तदा जहास श्रीकृष्णलोकोद्य
तिवमायया यशोदा वैभवं हरेर्न स्मार गत स्मृतिः २० इति श्रीमद्गर्ग गोलोकखंडेः नाः वेः ब्रह्मांड
दर्शनं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ श्रीनारद उवाच एकदा गोकुले गोप्यो मंथुदधि सर्वतः गृहे गृहे
प्रगायंत्यो गोपाल चरितं परं १ यशोदापि समुत्थाय प्रातः श्रीनंदनंदनं भांडे चायं विनिश्चिय
मंथयदधि सुंदरी रमंजीररवं कुर्वन्बालः पादार्भमन्भ्रमत स्तनाद्धि किंकिणीसंयुक्तंकारं
कारयन्मुहुः हैयंगवीनं सततं नवीनं याचन्स्वमातुर्मधुरं वचः श्रादाप हस्ते मम सुतं रुषा स
थीर्दधिभेदकृत्तोद यिमंथपात्रं ५ पलायमानं स्वसुतं यशोदा प्रधावती प्रापन हस्त मात्रात यो
गी शुरागम्य यो तु रूपः कथं समात गृहस्यैव याति ६ तथापि भक्तेश भक्तवश्यता प्रदर्शि
तां श्रीहरिणा न परेश्वर वालं गृहीत्वा स्वसुतं यशोमती ववंध रज्ज्वा यकुषा सुलूखले ७ आदा

ग॰ सं॰
गो॰ खं॰
२८

यद्यद्दाम तत्तन्न्यूनं प्रभूतं न न सौ यशोदा गुणैर्न बद्धः स्वकृतैः परीयाः कथं न बद्धो भवतीह दाम्ना ८ यदा य
शोदा गत वंधनैकं सा खिन्ना ग्लिग्विन्नानना धक्षि त्रमानसा श्रान्ता तदा पीक्ष्य पयःस्नु वंधे स्व कृष्णदयानः स्ववशोपि कृष्ण
नः ९ एवं प्रसादो न हि वीतर्क न स्यान ज्ञानिना कर्हि यया कृतः पुनः मातुर्यथाभूत्तु यशा बतस्मात्तु किं यया श्रुति
मलं न मायवः १० तदैव गोप्यः समागता स्त्ववं दृष्ट्वा यशोदां भयं दथिमंथभांजनं उलूखले बद्धमतीव दामभि
र्भीतं स्त्रीभिः वीक्ष्य ऊचुर्व्रजस्त्रियानुराः ११ गोप्य ऊचुः अलं हि हेतु पात्रा लि भिन्नति ह तत्तं शिशुः तदयं नंदनो
व दामा का कस्मात्त्वं दशोदहनि १२ गतव्यपेतः कर्णे यशोदे हे व्रजेश्वरि यस्माद्विर्भर्त्सितो बालस्त्वया
बद्धो वृद्धसयात १३ नारद उवाच इत्युक्ताथो यशोदायां व्यग्रायां गृहकर्मसु कर्षं तुल्य उलूखलं बालो
लैः स्वीयमुनां ययौ १४ तत्र द्वे च महाभद्रौ पुराणौ यमलार्जुनौ तयोर्मध्ये गतः कृष्णो हसन् दामोदरः प्र
भुः १५ चकर्ष सद्वलः कृष्णः तिर्यग्गतमुलूखलं कर्षणेन समूलौ द्वौ पेततुर्भूमिमंडले १६ पतनेना
पि शब्दौ भूता व्रजे तौ वज्रपातवत निर्गतौ तौ च बद्धाभ्यां देवौ द्वा वायहायग्रीवत १७ दामोदरं प्रविक्रम्य पादौ
स्पृष्ट्वा स्वमौलिना कृतांजली हरिं नत्वा नतौ तन्मेतु खे स्थितौ १८ देवावूचतुः श्रावां मुक्तौ तु स्व दंडात्
यश्लोक्युनदर्शनात नामूले श्रीकृष्णमनामं हेतुनं ह्यावयोहरे १९ करुणानिधेतु भ्यं अनन्तं गोपालस्त्रीलिने
दामोदराय कृष्णाय गोविंदाय नमो नमः २० नारद उवाच इति नत्वा हरिं तौ द्वौ उदीच्यां विदिशं गतौ त
दैव व्रजागतः सर्वे नंदाद्याः भयकातुरः २१ कथं वृक्षौ प्रपतितौ विना वातं व्रजार्भकाः वदत स्पृष्टदाव
ला ऊचुः सर्वे सौकस्मः २२ अनेन पातितौ वृक्षौ ताभ्यां द्वौ पुरुषौ स्थितौ एनं नत्वा गतौ ताश्य यताव्रुदी २८

त्यांस्फुरत्तमौ २३ नारद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तेषां नते भूद्धर्षिते ततः मुमोच नंदाः स्वंकालं द्वापरान्ते बहुमु-
ल्लूखले २४ तं लालयन्स्वांकदेशे समाज्ञाय शिशुं नृप बहुलाश्व उवाच केन दोषेण हस्तत्वं प्रापितौ यमलार्जुनौ
२५ नारद उवाच नलकूबरमणिग्रीवौ राजराजसुतौ परौ अस्मतुर्नंदनवनं मंदाकिन्यास्तटे स्थितौ २६ अप्सरोभि- १
र्गीयमानौ चेरतुर्नीतवाससौ वारुणीमदिरामत्तौ युवानौ द्रव्यदर्पितौ २७ कदाचिद्देवलो नाम मुनीन्द्रो वेदपारगः
नग्नौ दृष्ट्वा च तौ वाक्य हृद्रुष्टः शीलौ गतस्मृती २८ देवल उवाच युवां द्रव्यसमोहितौ निर्लज्जौ द्रव्यदर्पितौ तस्माद्द्रुमौ तु
भूयास्तां वर्षाणां शतकं भुवि २९ द्वापरांते भारते च माथुरे व्रजमंडले कलिंदनंदिनीतीरे महावनसमीपतः ३०
परिपूर्णतमं साक्षात्कृष्णं दामोदरं हरिं गोलोकनाथं तं दृष्ट्वा पूर्वरूपौ भविष्यथः ३१ नारद उवाच इत्थं देव-
लशापेन हस्तत्वं प्रापितौ नृप नलकूबरमणिग्रीवौ श्रीकृष्णेन विमोचितौ ३२ इति श्रीमद्गोलोकखंडे नः वः सं-
युमलार्जुनमोक्षो नामैकोनविंशोध्यायः १९ श्रीनारद उवाच एकदा कृष्णबलदेवसंदर्शनार्थं परस्पर उपनं-
मुनिशार्दूलो व्रजमंडलमाययौ १ कालिंदीनिकटे पुण्ये सैकते रमणस्थले महावनसमीपे च कृष्णं समागत ह
ददर्श ह २ श्रीमन्मदनगोपालं लुठंतं बालकैः सह पवस्वरं प्रयुद्धंतं बालकेलिमनोहरं रजोलिप्तसर्वांगं व-
क्रकेशं दिगंबरं धावंतं बालकैः सार्द्धं हरिं वीक्ष्य स विस्मितः ४ मुनिरुवाच ईश्वरोयं भगवान्कथं बालैर्लुठ-
न्भुवि अयं तु नंदपुत्रोस्ति न श्रीकृष्णः परात्परः ५ नारद उवाच इत्थं मोहं गते तत्र दृष्ट्वा तस्मिन्महामुनौ श्री-
कृष्णबालतन्मध्ये पीतं दंके स्मशांतः तत्र ६ कृष्णस्य च मुखे पश्यत्स सहनैर्भुवि ददर्शान्यं महालोकं सागरं
जनवर्जितं ८ अरण्ये भ्रमं तत्र कुतः प्राप्त इति ब्रुवन् तदैव जगनारेणा पितिनीश्वीर्जी भूम्नामहामुनिः ९ ब्रह्मांड-
मंडदह्यशोहलोकं सकलं परं भ्रमन्द्वीपेषु स मुनिः स्थितो भूत्यर्वतेस्थिते १० तपस्तताप वर्षाणां शतकोटिम-
मुं भजन नैमित्तिकाख्ये प्रलये संप्राप्ते स्व भयंकरे ११ आगतं तत्समुद्राणां ... वयं तोयस्वरांतले वहंस्तेषु च

उर्वीमानसपुत्रं तं कलसस्य च १२ व्यतीते युगसाहस्रे मग्नो भूद्विगतस्मृतिः पुनर्जलेषु विचरन्ब्रह्मांडमन्यं ददर्श ह १३ तच
च्छिद्रे च प्रविष्टोसौ दिव्यां सृष्टिं गतस्ततः तदंडमूर्द्धि लोकेषु विधेरायुःसमं चरन् १४ एवं छिद्रं ततो वीक्ष्य प्राविशन्मानसहृदं
स्तरन् वहिर्विनिर्गतो ब्रह्मांडाद्ददर्श सुमहाजलं १५ तस्मिंजले तु लक्ष्यंते कोटिशो ह्यंडराशयः ततो मुनिर्जले पश्यन्ददर्श
विरजां नदीं १६ तत्पारं प्रगतः साक्षाद्गोलोकं प्राविशन्मुनिः वृन्दावने गोवर्द्धने यमुनां पुलिनं शुभं १७ दृष्ट्वा प्रसन्नः स
मुनिर्निकुंजं प्राविशत्ततः गोपगोपीगणावृतं गवां कोटिभिरन्वितं १८ असंख्यकोटिमार्तंडज्योतिषां मंडले ततः श्वे
व्योलक्षदले पद्मे स्थितं राधापतिं हरिं १९ परिपूर्णतमं साक्षाच्छ्रीकृष्णं पुरुषोत्तमं असंख्यब्रह्मांडपतिं गोलोकं सं द
दर्श ह २० श्रीकृष्णस्याथ हस्ततः प्रविष्टस्तदुदरे मुनिः पुनर्विनिर्गतः पश्यद्बालं श्रीनंदनंदनं २१ कालिंदीनिक
टे पुण्ये सैकते रमणस्थले २० बालकैः सहितं कृष्णं विचरंतं महावने २२ तदा मुनिस्तु उर्वीसा ज्ञात्वा कृष्णं परात्प
३८ रं श्रीनंदनंदनं नत्वा नत्वा प्राह कृतांजलिः २३ मुनिरुवाच बालं नवीनशतपत्रविशालनेत्रं बिंबाधरं सजलमेघ
रुचिमतीजं मंदस्मितं मधुरसुंदरमंदयानं श्रीनंदनंदनमहं मनसा नमामि २४ मंजीरनूपुररणन्नवरत्नकां
ची श्रीहारकेहरिनखप्रतियंत्रसंघं दृष्ट्यार्तिहारिमषिबिंदुविराजमानं वंदे कलिंदतनुजातटबालकेलिं २५ सर्ले
डुसुंदरमुखोपरि कुंचिताग्राः केशा नवीनघननीलनिभाः स्फुरंति राजंत आनतशिरः कुतकस्य यस्य नंदात्मजा
यनवलाय नमो नमस्ते श्रीनंदनंदनस्तोत्रं प्रातरुत्थाय यः पठेत् तन्नेत्रगोचरो याति सानंदं नंदनंदनः २७ इति प्र
एम्य श्रीकृष्णं तुर्वीसा मुनिसत्तमः तं ध्यायन्स जपन्नागाद्दधीच्याश्रममुत्तमं २८ गर्ग उवाच इत्थं देवर्षिवर्येण ना
रदेन महात्मना कथितं कृष्णचरितं बहुलाश्वाय धीमते २९ मया ते कथितं ब्रह्मन् यशः कलिमलापहं चतुः
पदार्थदं दिव्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ३० शौनक उवाच बहुलाश्वो मैथिलेंद्रः किं पप्रच्छ महामुनिं नारदं ज्ञा
नदं शांतं तन्मे ब्रूहि तपोधन ३१ गर्ग उवाच नारदं ज्ञानदं नत्वा मानदो मैथिलो नृपः पुनः पप्रच्छ कृष्णस्य चरि २८

त्रं मंगलायनं ३२ बहुलाश्व उवाच श्रीकृष्णो भगवान्साक्षात्परमानंदविग्रहः अपरं चक्रे किं
चित्रं चरित्रं वद मे प्रभो ३३ सर्वं वै तावै श्रुचितं कृतं वै मंगलायनं अपरं किं तु कृष्णस्य पवित्रं दिव्यतः प
रं ३४ नारद उवाच साधु साधु त्वया पृष्टं चरित्रं मंगलं हरेः ततेहं संप्रवक्ष्यामि वृंदारण्येपि पघ
शः ३५ इदं गोलोकखंडं च गुह्यं परममद्भुतं श्रीकृष्णेन प्रकथितं गोलोके रासमंडले ३६ निकुंजे
राधिकायै च राधा च महत्यै ददाविदं मातुभ्यं प्राप्रितं वदतं सर्वार्थदं परं ३७ इदं पठति विप्रस्तु सर्वशा
स्त्रार्थगो भवेत क्षत्रिदं चक्रवर्ती स्यात्वाद्विप श्रुंडविक्रमः ३८ वैश्यो निधिपतिर्भूयाच्छूद्रो तु
च्येत वंधनात निष्कामो यो पठेज्जगति जीवन्मुक्तः स जायते ३९ यो नित्यं पठते सम्यक् भक्तिभाव
समन्वितः स गच्छेत्कृष्णचंद्रस्य गोलोकं प्रकृतेः परं ४०   इति श्रीमद्गर्गसंहितायां
गोलोकखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे भगवान भवनं वासो यात्री श्रीददस्रो त्रुवर्णनं नाम विंशोऽ
ध्यायः २० समाप्तम गोलोकखंडं अतः परं वृं   श्रीरामकृष्णाय नमो नमः वृंदावनखंडो भ
विष्यति शुभंमस्तु
श्रीराम
॥
॥
॥
॥
॥

ਗੋ: ਲੋ:
ਗ: ਕੰ:
ਸ: ਰਿ
੩:

੩੦

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ अतसीकुसुमोपमेयकांतिर्यमुनाकूलकदंबमध्यवर्ती । नवगोपा-
वधूविलासशाली वनमाली वितनोतु मंगलानि १ परिकरीकृतपीतपटं हरिं शिखिकिरीटनतीकृतकंध-
रं लकुटवेणुकरं चलकुंडलं पटुतरं नटवेषधरं भजे २ वल्लभ्य उवाच श्रुतिरूपाद्या गोप्यो भूत्वा सर्वा
वृन्दावने मुने कथं श्रीकृष्णचंद्रेण नानाः सर्वमनोरथाः ३ एतद्वद महाबुद्धे त्वं परमवरवित्तमः नारद उवाच ४
श्रुतिरूपाश्च या गोप्यो गोपानां तु कुले ह्यजे लेभिरे जन्म वै देहं शेषशायी वराच्छ्रुतानाल य कमनीयं नंदसूनो-
र्वीक्ष्य वृंदावने वता वृंदावनेश्वरी वृंदा भेजिरे तं हरिं स्वेच्छया ६ वृंदादेवता हरा या शुभ्रसद्गो भगवान् हरिः नित्यं तां
सांगहेयातिरासार्थं भगवान्वत्सलः ७ एकदा तु निशीथिन्यां व्यतीते प्रहरद्वये रासार्थं भगवान् कृष्णः प्राप्तवा-
न तद्गृहान्नृप ८ तदा उत्कंठिता गोप्यः कृत्वा तत्सज्जनं परं पश्यतः परया भक्त्या तीराम मधुरया प्रभुं ९ गो-
प्य ऊचुः कथं न चागतः श्रीकृष्णो गृहान्न हत्किं कार्यं च उत्कंठितानां गोपीनां त्वयि चंद्रे चकोरवत् १० श्रीभगवा-
नुवाच यो यस्य चित्ते वसति न सहरेकदाचन विस्फुर्यकमलं भूमौ दृष्ट्वेदं स्फुटति प्रियाः ११ भांडीरे मे गुरुः
साक्षाद्दुर्वासा भगवान्मुनिः आगतो ह्यप्रियं तस्य सेवार्थं गतवानहं १२ गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः गुरुर्देवो म-
हेश्वरः गुरुः साक्षात्परब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः १३ अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया चक्षुरुन्-
मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः १४ स्वगुरुं सांस्कृजानीयां न्नावमन्येत कर्हिचित् न मर्त्यबुद्ध्या सेवेत सर्वदेवम-
यो गुरुः १५ तस्मात्तत्सज्जनं कृत्वा त्वात्पादपंकजं आगतोहं विलंबेन भवतीनां गृहान्प्रिया १६ नारद
उवाच १७ श्रुत्वा तत्परमं वाक्यं गोप्यः सर्वास्तु विस्मिताः कृतांजलिपुटा ऊचुः श्रीकृष्णेन नरकंधरा १७ परिपूर्ण-
तमस्यापि दुर्वासा ते गुरुस्ततः अतस्माद्दर्शनं कर्तुं मनो नः क्षोभ्यतां प्रभो १८ अद्य देवनिशीथिन्यां व्यतीते प्रहरे
द्वये एकं तद्दर्शनं भूपाद्रस्माकं परमेश्वर १९ तस्माद्मध्ये दीर्घनदी यमुना प्रतिबंधकः कथयन तते हि मावमन्ने

कथयनतत्तें

देवभविष्यति २० श्रीभगवानुवाच अवश्यमेव वो तत्र भवतीसिद्धिर्दप्सिता यमुनामेत्य चेतद्धैवकर्त्तव्यंमार्गहेतवे ⌃
२१ यद्धिकृष्णो बालयतिः सर्वदोषविवर्जितः तर्हि नोदेहि मार्गंत्वं कालिंदी सरितांवरे २२ इत्युक्ते वचने कृष्णस्य मा
र्गंवोदास्यति स्वतः सुखेन तेन व्रजत सूर्यं सर्वाव्रजांगना २३ षट्पंचाशत्सहस्राणि भोगानीत्वा सर्वाः पृथक् पृथक् ⌃
यमुनामेत्य हृष्टमुक्तं जगुश्चानतकंधरा २४ सद्यः कृष्णाद्दत्तो मार्गो गोपीभ्यो मेस्थले स्वर तेन गोप्यो गताः सर्वा भ्रांती
रेंघाति विस्मिताः २५ ततः सद्द्विसीतांत्य मुनिं दुर्वाससं च ताः नत्वा तद्दर्शनं चक्रुः पुनोदत्वा फलं वक्र २६ सेवस⌃
वैवाति मे सर्वमन्नं भोज्यं त्वया मुने एवं विवदमानानां गोपीनां भक्तलक्षणं २७ विज्ञाय मुनिसाह्लादः सोवाच वि
मलेवचः मुनिरुवाच गोप्यः पश्यमहं सोहं गात कृत्योति निश्चितयः तस्मान्मुखे मे दातव्यं स्वं स्वं सायाग्नतं करैः⌃
२८ नारद उवाच एवं विदान्वितेते नमुखे गोप्यो विहूर्षिताः षट्पंचाशत्सहस्रान भोगान स्वान स्वान सकर्णसमाद्वि
पन् ३० द्विपतीनांच गोपीनां पश्यंतीनां मुनीश्वरः अन्नाशकोटिशो भारान भोगान सर्वानह्नयातुरः ३१ वि⌃
स्मितानांच गोपीनां पश्यंतीनां परस्परं इत्यंशून्यानि पात्राणि बभूवुर्नियतस्तम ३२ अथ गोप्यो मुनिं शांतं न
त्वा तं भक्तवत्सलं विस्मिता प्रणताः प्राहुः सर्वाः सफलमनोरथाः ३३ गोप्य ऊचुः मुने श्रागमने सर्वे कृष्णोक्तवचना
च्चंद्री नीत्वा गताः स्वत्सामीप्यं चान्नार्पणं मुनेकृपा ३४ इतः कथं गमिष्यामः संदेहोयं महानभूत तद्धियेहि न म⌃
सुभं येन पंथा लघु र्भवेत ३५ मुनिरुवाच स्वविनातः प्रगंतव्यं भवतीभिर्यथा स्वतः यमुनामेत्य चेतद्धैवकर्तव्यं
मार्गहेतवे ३६ यदि हर्वारसं पीत्वा दुर्वासा केवलं स्थितौ हुमीनि रत्नो निर्विवर्तते ह्यवनीतले ३७ तर्हि नोदे⌃
हि मार्गं वै कालिंदी सरितां वरे इत्युक्ते वचने कृष्णस्य मार्गं वो दास्यति स्वतः ३८ नारद उवाच इति श्रुत्वा वचो गो
प्यो नत्वा तं मुनिपुंगवं यमुनामेत्य मित्युक्तं चोक्त्वा तीर्त्वा नदीं नृपः ३९ श्रीकृष्णपार्श्वमाजग्मुर्विस्मितामं⌃
गलायना अथ सर्वा गोपवध्वः संदेहं मनसो स्थितं ४० पप्रच्छुः श्रीहरिं वीरं पद्महः सफलमनोरथाः गोप्यऊ

सुः दुर्वीक्ष्यो दर्शनं भोः कृतमस्माभिरद्भुतः ४१ शुभयोर्वा तस्य स्याद्दुःखं देहोऽयं प्रजायते यथानुकूलं पापानि व्योम
षावादीन संशयाः ४२ आत्मस्त्वमसि गोपीनां रसको वाल्यतः प्रभो कथं वा लपसि त्वं वै वद तन्नो जनार्दनः ४३
कथं हृदंबरं पीत्वा तु कीहावबद्धभाकमुनिः नोज्ञाति प्रबसं देहं प्रपश्यंती कामजेश्वर ४४ श्रीभगवानुवाच निर्मो
यो निरहंकाराः स्वात्मानः सर्वगाः पराः सदा वै समरहितो निर्गुणा निर्हेतुसंशयाः ४५ तथापि भक्तान भजंते भक्त
ते वै तथा यथा तथैव साधुज्ञानी मे वै समरहिताः सदा ४६ न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसंगिनां जोषयेत्सर्व
कर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ४७ यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जिताः ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमा
हुः पंडितं बुधाः ४८ निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं ४९
न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विंदति ५० ब्रह्मण्याधाय कर्मा
णि संगं त्यक्त्वा करोति यः लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा ५१ तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ दुःखं सा बद्धभुक्त्वा द्वि
ते रतः ज्ञानसंभोजनैर्भक्त्या स्वहृदीश्वरसन्निताम्रितः ५२ नारद उवाच इति श्रुत्वा वचो गोप्यः सर्वाः स्याच्छिन्नसंशयाः
कृष्णे रूपाज्ञानमय्यो बभूवुर्मैथिलेश्वरः ५३ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीमाधुर्यखंडे श्रीनारद
बहुलाश्वसंवादे श्रुतिरूपोपाख्यानं नाम प्रथमोऽध्यायः १ नारद उवाच गोपीनामृषिरूपाणामाख्यानं श्र
णु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं कृष्णभक्तिविवर्द्धनं १ वंगेषु मंगलो नाम गोप आसीन्महामनाः लक्ष्मीवान् श्रुतिसंप
न्नो नवलक्षगवां पतिः २ भार्याः पंचसहस्राणि बभूवुस्तस्य मैथिल कदाचिद्दैवसंयोगेन धनं सर्वक्षयं गतं ३ गावो वै
नीतास्तस्य चावकाश्चित्ताऽहृता तस्य परा एवं दैन्ये च संप्राप्ते दुःखितो मंगलोऽभवत् ४ श्रीरामचंद्रस्य वराद्दंडका
रण्यवासिनः ऋषयः स्त्रीत्वमापन्ना बभूवुस्तस्य कन्यकाः ५ दृष्ट्वा कन्यासमूहं स दुःखी गोप्यो ह्यमंगलः
उवाच दैन्यदुःखेन श्वासप्रश्वासव्याधिसमाकुलाः ६ मंगल उवाच किं करोमि क्व गच्छामि को मे दुःखं व्यपोहति

भोजने पत्रसंदेहो धनानामातत्र कौ हृद्गी ७ मंति दैव्यैकन्यकास्तु: काकतालीयवद्गृहे तस्मात कन्यापि राजन्
सुपवित्रे वलिये गृहे ८ दास्यास्येताः कन्यकास्तुः कन्यानां सोऽस्त्यहं तये ९ नारद उवाच कदर्थी क्रियतां सर्वैः एवं तु यास्थितो भवेत् तेदेवमथ्यावाहे मातृलोक यच्छेक सभागताः तीर्थयात्रा यीजयौ नाम महाद्वेष्टुद्वि सतोद्वरः
मन्तुरवानन्दराजस्य स्फुरतं वै भवम्क्रतं ११ नंदराजस्य गृहे कन्याकारल्न भूषिताः नावां गोप्य हृवि रूपा वभूवुर्गो
कुले नः १२ श्रीकृष्णसुंदरं दृष्ट्वा कन्या कृतिस्मरा सुताः कालिंदी सेवनं चक्रुर्नित्यं श्रीकृष्णहेतवे १४ स्त्रियै
कदाप्यमलांगाः कालिंदीदीर्घलोचनाः ताभ्यः स्वदर्शनं दृष्ट्वा वरं दातुं समुद्यताः १५ तावन्निवेशने सप्तु
त्रोभूपात्यति सुताः तथा स्तुत्वोक्ता कालिंदीतं त्रैकांतरवीयत १६ तासां स्नेहं दकारस्ये कार्तिकां स्नानमंडले ता
भिः सार्द्धं हरी रेमे सुरीभिः सुरराडिव १७ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे श्रीरूपोपाख्याने ना
म द्वितीयोऽध्यायः २ श्रीनारद उवाच मैथिलानां गोपिकानामाख्यानं शृणु मैथिल दशाश्वमेधतीर्थस्य
फलदं भक्तिवर्द्धनं १ श्रीरामस्य वराज्जाता नववृन्दावने हृदयाः कमनीयं नंदसूनुं दृष्ट्वा ता मोहमास्थिताः २
मार्गशीर्षे शुभे मासि चक्रुः कात्यायनीव्रतं उपचारैः षोडशभिः कृत्वा देवीं महीमयीं ३ अरुणोदयवेला
यां स्नात्वा श्रीयमुनाजले नित्यं समेताश्चाजग्मुर्गायंत्यो भगवद्गुणं ४ एकदा ताः स्ववस्त्राणि तीरे एव स्यस्य
अंगनाः विजहुर्यमुनानतोये कण्ठं भ्यांसि व निमिषः ५ तासां वासांसि संगृह्य भगवान् सुतरां गतः त्वरं कदं
वमारुह्य ग्रीवेरवस्योन्मास्थितः ६ तान्वीक्ष्य स्ववासांसि विस्मिता गोपकन्यका नीचे स्थितं विलोक्याथ स
लज्जाजहसर्वं ७ यतीकृष्णं तु स्ववासांसि नर्वा यागत्यवात्र वे अन्यथा न हि दास्यामि हृदन्तनृत्यु उवाच हृ
८ राजन्यस्तासीत जलेहरस्यंत्यः प्रहृष्टं गताः गोप्य ऊचुः हे नंदनंदन मनोहर गोपरत्न नानापदाश्रित दि
भोसि महर्तिहारिं श्रीश्यामसुंदर नतोऽदितमत्य वाक्यं कृष्णीकथं विवशनाः किल ते पिदासः ९ गोप्यानन्दव
त्सनहेन वर्णीतदत्र ह्मविकन्यातोहजोऽति रसिकः किल नन्दिर्भयोसि वासांसि देहि नहि चेन्मधुरापि याय वद्याद्देनय

मतीवक्तुं तत्र पा३ १० श्रीभगवानुवाच दास्योऽहमेव यदि ते दयिते मंदहासा एकं तु वैत्य किल वात्र कदंबमूले लो
चेत्तामलं वलनान्ति न याम्यवोऽहमानतस्मात्कमपि एष यमसैव वचो विलंबात् ११ नारदउवाच तदा मानिनिकीनाः स
र्वजलान्कथ्येमिवे स्थिताः श्रुत्वा गता योनिमाकृष्य यात्रिभ्यां ग्रीतकर्षिता १२ ज्ञात्वा तासां मनःसिद्धावे परमे प्रे
मलक्षिणं मोहिताश्चाग्स्थिता स्तत्र कृष्णलोलजार्थितेक्षणा १३ कृष्णदत्तानिवासां सिद्धयुः सर्वाव्रजांगनाः प्राह
मंदस्मितः कृष्णस्तस्मै तीक्ष्णी ह्यतां वचः १४ श्रीभगवानुवाच भवतीभिर्मत्कृते कात्यायनीव्रतं मद्दर्शि
तवहफलं मन्ये षातीतहेमाय १५ परयोऽह निकटब्यां कृष्णस्तातीरे मनोहरे युष्माभिः प्रकरिष्यामि रासं रसि
कनोत्सवं १६ इत्युक्त्वाथ गते कृष्णे परिपूर्णतमे हरौ गाग्रानंदामंदहासा गोप्यः सर्वा गृहान्ययुः ११ इति
श्रीमद्गर्गसंहितायां माथुरखंडे नारद बहुलाश्वसंवादे मैथिलोपाख्यानं नाम तृतीयोऽध्यायः ३ ना
रदउवाच कोसलानां गोपिकानां वर्णनं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं श्रीकृष्णचरितामृतं १ नवोपनं
दसंहेषु जातानामवरातरुजे परिरोलिनाना गोपजनैः रत्नभूषणभूषिता २ सर्वं वृंदावनी कामयान वयो वनसे
पुराः परिश्रान्तोऽहं सतामलनाः यत्रापद्मविलोचना ३ जातस्य येन सोऽहं सह ते सर्वतोऽधिकं चक्रुः कृष्णेन
दत्तते कमनीये महात्मनि ४ ताभिः सार्द्धं सदाहासं रंगजवीथीषु माधवः स्थितेः पीतपटाक्षेनेः कृष्णैः स
मेकारह ५ दत्यशक्तिपार्श्वयोन्त्यः वसनं कृष्णसेतिचानुवन कृष्णं हि प्रेमसंयुक्ताः भर्त्सित्य कृष्णमंदिरे ६ चेकयो
वाग्रोहलिले मनसां जातिदुःखमा तत्र इमैश्रुजनद्वेदेषु तासां कृष्णोऽपि लक्ष्यते ७ प्रेमलक्षणात्पश्यासी कृष्ण
हेतमानसाः श्रुत्वाभिः सात्वके भाविकेऽत्र पन्ना स्तासु वीक्षिताः ८ प्रेमग्नाप्राग्महं सानां पदवीं समुपागताः कृष्णानंदा
मयावंगोऽह जवीथीषु तान् ९ जडान्जडुं तज्जानं तयो जडोन्मत्तपिशाचवत् श्रुवंत्यो कुवंत्यो वागनलज्ञाग तस्य
प १० एवं कृतार्थितां ग्राम्यालस्मात्यायशु गोपिकाः वलात्कृष्णस्य कृष्णसास्पर्शु चुंबं मुखपंकजं ११ तासां तपः किं क
थयामि राजन सर्वेश्वरे हस्ति कामदेवे याश्चक्रिरे प्रेममहद्दिग्धियो हेर्विसृज्य लोकव्यवहारमार्गं १२ यादा

तरंगे विनियाय वाहूं कृतस्मा यो प्रेमविभिन्नचिता चक्रुर्वपोकृत्समलंते तपस्ताद्दृष्टं न मानोवदनैः प्रसीदः १३
योगेन सांख्येन शुभेन कर्मणा न्यायादिवैशेषिकतत्वचिंतनैः न तत्प्राप्यते तत्त्वपदं विदेह कार्वृ संप्राप्यते केवलभक्ति
भावः १४ भक्तो वशो हरिरादिदेवः सदा प्रमाणं किल चातुर्गेयः स्नेहं विरक्तं च योगं च कृतेक दामिः प्रेम्णो वयस्य प्र
कृतिं गताः स्युः १५ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे कोसलोपाख्याने नाम चतु
र्थोध्यायः ४ श्रीनारद उवाच अथोध्यावासिनीनां तु वर्णनं सम्पशु मैथिल चतुः पदार्थदं साक्षात् सर्वपापप्रणाशनं
१ सिंधुदेशेषु नगरी संपका नाम मैथिल बभूव तस्यां विमलो राजा धर्मपरायणः २ कुवेरं इव कोशास्यो मनस्वी
सुगात्रिव विष्णुभक्तः प्रशांतात्मा प्रद्युम्न इव मूर्तिमान ३ भार्यायास्तु सहस्राणि बभूवुस्तस्य मैथिल सुपक
र्णाः कंजनेत्राः वय्यास्तेन समागताः ४ अथ तस्य केन पुत्रेण भयान्नो प्रदद्वयः पवं चिंतयत स्तस्य वहदो वलवा
गताः ५ एकदा याज्ञवल्क्यस्तु मुनीद्रः सुपागतः तं नत्वाऽभ्यर्च्य विधिवत् पप्रच्छ स्तुस्नासुखे स्थितः ६ चिंतां कृत्वा
नृपं वीक्ष्य याज्ञवल्क्यो महामुनिः सर्वज्ञः सर्वविच्छांतः प्रत्युवाच तपोधनः ७ याज्ञवल्क्य उवाच राजन्न कृशोसि कस्मा
त्वं का चिंता ते हृदि स्थिता सर्वत्र ते गोषु कुशलं दृश्यते सांप्रतं तव ८ विमल उवाच ब्रह्मन्स्त्वं किं न जानासि तपसा दि
व्यचक्षुषा तथाप्यहं वदिष्यामि भवतां वा कमोनवतात् ९ अनपत्येन दुःखेन व्याप्तोहं मुनिसत्तमः किं करोमि तपो
दानं वदयेन भवेत प्रजा १० नारद उवाच इति श्रुत्वा याज्ञवल्क्यो ध्यानस्तिमितलोचनः दीर्घं दध्यौ मुनिश्रेष्ठो भूतं भ
व्यं भवद्यत ११ याज्ञवल्क्य उवाच अस्मिन जन्मनि राजेंद्र पुत्रं नैव च नैव च पुत्री स्तव भविष्यंति कोटिशो नृप सत्तम
१२ राजोवाच पुत्रं विना सर्वज्ञ ममानेकोपि किं सुखं तेभूनत स्मेसुनींद्र वदाद्य पुत्र स्यात् स्वान्होहं यास्यामि संविहाय
उत्तसर्वं न किंचित १३ याज्ञवल्क्य उवाच मा खेदं कुरु राजेंद्र पुत्रीं देयास्तवामस्तु श्रीकृष्णाय भविष्याय वंर
दायादिकैः सह १४ ते नैव तेन सर्वज्ञ लंदेव षिपित्रणो समो भुवयते न्यसपमानहृल्लपरं मोक्षं गमनवा यस्यसि १५ नारद उ

७७ तदा निहर्षितो राजा श्रुत्वा वाक्यं महामुने पुनः प्रपच्छ संदेहं याज्ञवल्क्यं महामुनिं १६ राजोवाच कस्मिन्कु
ले कुत्र देशे भविता श्रीहरिः स्वयं किं वर्णः कीदृशो रूपी वर्षैः कतिभिर्गतैः १७ याज्ञवल्क्य उवाच द्वापरस्य युग
स्यान्ते तव राजन्महाभुज अवशेषे वर्षमाने तत्रापि वद्धमो नृपः १८ तस्मिन्वर्षे यदुकुले मथुरायां यदूपवि
भाद्रे तु ये कृष्णपक्षे याते तेर्हर्षरोहणे वद्धे ह्यस्यां मार्द्धरात्रे तु नक्षत्रेशमहोदये सूर्यकाराहृते काले देवक्यां श्रीमि
तंदरे भविष्यति हरिः साक्षाद्धरिस्वयामश्ववेष्टितः श्रीवत्सांकोंबुजश्यामो वनमाल्यतिसुंदरः २१ पीतांबरः
पद्मनेत्रो भविभूति चतुर्भुजः न श्लोके यात्वया कन्यास्त्वायदुकुलेन संशयः २२ इति श्रीगर्गाचार्यसंहिता
यां मथुराखंडे नारद बहुलाश्वसंवादे ऽयोध्यापुरवासिन्युपाख्याने नाम पंचमोऽध्यायः ५ नारद उवाच
एवमुक्त्वा गते साक्षाद्याज्ञवल्क्ये महामुनौ अतीव हर्षमापन्नो विमलश्चंपकापतिः १ अयोध्यापुरवासिन्यस्त्री
रामस्य वरकाङ्क्षयाः बभूवुस्तस्य भार्यासु तासु सर्वाः कन्यकाः शुभाः २ विवाहयोग्यास्ताः दृष्ट्वा चिंतयन् चंपका
पतिः याज्ञवल्क्यः वचः स्मृत्वा हृत्वा माहनयेश्वरः ३ विमल उवाच मथुरां गच्छ हे तत्वं गत्वा यो दिनहं शुभं
दर्शनीयस्त्वया पुत्रो वसुदेवस्य सुंदरः ४ श्रीवत्सांकोंबुजश्यामो वनमाली चतुर्भुजः यदि स्यात्तर्हि दास्यामि
तस्मै सर्वास्तु कन्यकाः ५ नारद उवाच इति वाक्यं ततः श्रुत्वा ह्यतो सौमपुत्रां गतः पप्रच्छ सर्वान्मिस्रार्यं मथुरां
श्रूमहाजनान ६ तद्वाक्यं माथुराः श्रुत्वा कंसभीताः स्तुवृद्धयः रहस्येव हरं तंहतं कर्णे ते मंदवाक्यया ७ मा
थुरा उवाच वसुदेवस्य ये पुत्राः कंसेन वहवो हताः एका कन्या स्मिलाव रजाकन्या त्यापि दिवं गता ८ वसुदेवोस्ति
वैदस्पुत्रो दीनमानसः इदं न कथनीयं हि त्वया वकंसभयेपुवे ९ सोपि संतानवार्तांपो वक्ति चेन्मथुरापुरे
तदंतुपतिं कंसो हलौ सौर्वीहमास्मि सोपि विभुः १० नारद उवाच तेषां वाक्यं ततः श्रुत्वा दूतो वै चंपकापुरं गत्वाथ
कथयामास राजे कारणमद्भुतं ११ दूत उवाच मथुरायां नास्ति सोपि विवरनयत्नोपि तीवत् तत्पुत्रस्तु च राजा

ताः केशेन निहताः श्रुतं १२ एकादशसहस्राणि कन्यास्विसर्वगाताकं सहहस्तितः एवं श्रुत्वा यदुपुकाञ्चि गतो हृदयानैः १
गानैः १३ चरन्वृन्दावने रम्ये कालिन्दीपुलिने शुभे मुकुल्लाननकांहंदेहे लोकश्चिच्छिरुर्मया १४ तल्लद्व लग्न
मोराजन गोपगोगणमध्यतः श्रीवत्साङ्को घनश्यामो वनमाल्यविभूषितः १५ हिमुंओगोपसत्नोऽस्य एवं त्वेतस्थि ल
दृगं तयापचतुर्भुज स्त्रीलीलैव सदेवात्मजो हरिः १६ किं कर्तव्यं वदानन्य मुनि नारदं सन्धानहि यत्र यत्र च याध्यांतेन च मं
ख्यप्रभोः १७ नारद उवाच इति चिन्त्यत स्तस्य विस्मितस्यात्र एव च यदृच्छया विंधुदेशात भीष्मोऽत्रनुसागतः १८
तेनस्त्रा विमलो राजा दृष्ट्वा तत्सैव लिवद्ध एतच्छ्रुत्वं सर्वमिश्राद्यं भीष्मसंयम्भितोवरं १९ विमल उवाच याज्ञवल्क्येन
सर्वोक्तो ममत्वापोहृमेः स्वयं वसुदेवस्य देवक्यां भविष्यति न संशयः २० न जानातो वसुदेवस्य सकाशो हृदि हरिः स्व
एवः उत्पिवाक्तोमरच्यावन स्यात्कसौदासस्यास्मि कन्यकाः २१ महाभागवतः साक्षात्त्वं परावरवित्तमः जितेन्द्रियो कल्प
भवद्वीरो यन्त्रौ वद्धतमः २२ एतद्वद महाबुद्धे किं कर्तव्यं मयात्र वै नारद उवाच विमलेनापृहृगां गोयो महाभाग
तः कविः दिव्यदृक्कथयन्तत्र श्रीकृष्णस्य प्रभावितं २४ भीष्म उवाच हे राजन् गुप्तमाख्यानं वेदव्यासमुखाच्छ्रु
तं सर्वपापहरं पुण्यं शृणु हर्षविवर्द्धनः २५ देवानां रक्षणार्थाय दैत्यानां हि वधाय च वसुदेवगृहे साक्षात् परि
पूर्णतमो हरिः २६ अर्द्धरात्रे केन मथुरां नीत्वा शोभिशुचित्वरं गत्वा च गोकुले कंसान्निभयात्स पानेन प २७ यशो
दानन्दयोः पुत्रीं मायां नीत्वा पुनर्ययौ वर्द्धते गोकुले कृष्णो गुप्तो ज्ञातो न केनचित् २८ सोऽपि वै वृन्दकारण्ये हरि
गोपालवेषधृक् एकादशसमास्तत्र गूढो वासं करिष्यति २९ दैत्यं कंसं घातयित्वा प्रतापी सम विष्यति सू
योऽभ्यापुत्रवासिन्यः श्रीरामस्य वरावृताः ३० ताः सर्वास्त्वं भ्यर्थितास्तु वभूवुः कन्यकाः शुभः गूढाय देवदेवा
य देया कन्यास्त्वया खल ३१ न विलम्बः कृचितकार्यो देहः कालवशो ह्ययं इत्युक्त्वा प्रगते भीष्मे सर्वज्ञे हृ
ष्णिनापु ३ हृतं संप्रेरयाकासु विमलो नंदसूनवे ३३ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखण्डे श्री

६८
ग: पं
माधुर्यसं
५

नारदवैकुंठलोकसंवादे अयोध्यामुक्तिवर्णनोनाम षष्ठोध्यायः ६ नारद उवाच श्रुत्वा ततः सिंधुदे ^
सानन्दमानुषाःपुनरागताः चन्दनवृंदावनेकस्मात्तीर्थेकलंकंददर्शह १ कुलेशमनंतमस्यवृक्षस्तिकातांजलिपुटःपा
णेः प्रदक्षिणीकृत्यदृष्टोविमलोत्कमुवाचह २ हनुमदुवाच स्वयंपरंब्रह्मपरःपरेशः परंब्रह्मरूपः परेशलं
देवः यः सर्वरूपस्सुवैः स्मृतं हि हृत्पद्मस्सोनमः स्कंदनगोचराय ३ गोविंदमदेवस्फूर्तिसर्वपुण्यमर्गदनार्धमहि
वयदोः कृतेजः यः सर्वस्वसुवैः स्मृतं हि हृत्पद्मस्सोनमः स्कंदनगोचराय ४ गोविंदमदेवस्फूर्तिसर्वपुण्यम
रजातोस्तिकंसादिवधाययोसौतस्सैनमोऽनंतगुणार्णवाय ५ ब्रह्मोपदेमाभ्यमलेहमीकसांधनत्कु
लेनंदवक्षस्यतेपितुः यन्योहजोयन्यस्तनन्यमेततयदैवसाक्षात्प्रकटः परोहमिः ५ यद्धाराधिकाहृद
यकंठवन्नेयद्धोधिकाजीवनजीवमूलं तदेवमन्त्रेत्रप्रियमजातंवर्णयेभाग्यमतः स्वकीयं ६ गुरोह
जेगोपमिवेलपृष्ठिकमूलंविकामोदवदमहितृः यमाश्रितेनिर्मलमानसासज्जीकवोगिसर्वत्रगामितंत्रिलो ^
की ७ जानातिसर्वजनचैत्यभावंद्देवेशमूर्त्तामाहृतमंदसाक्षी नमामिवृन्दावनधवामनुतंयपरंब्रह्मसंरहसिस्व
यमेयाहिंदुदेगोपुपुत्रीपमेहिह्वाश्रीचंद्रकानामनसुभायधींह्वी नत्यालकौसौविमलोनपैद्रुत्वात्यादयपदेल
तिष्ठितवतिः ८ हृदाक्रांतेयज्ञपातेत्वदर्थिदानंनपोवासालमहेवनंच तीर्थजपंयेनतत्साधनेनतत्सेयवंदर्शन
मेवदेहि १० ततकन्यकापद्मविमालनेत्राः सर्वोपतिं त्वांसवार्थत्यक्तात्त हृदान्वदर्थिनियसंहृतस्यात्स्व ^
त्यादमकृत्याविमलीकृतांगा ११ ब्रह्मणस्तासांहृजदेवपालीनदत्वापवंदर्शनमेवदेहि मनुतेरवं नद्देस्वकि
यनविधादीकृकृतंविम[redacted]मयकर्तव्यमिदंत्वयाहि १२ श्रीनारदउवाच इतवाचेततःश्रुत्वामहात्मोभग ^
वानहरिः चलुमात्रेलवांततवानइतशुचंपकांपुरीं १३ शिवमलस्यमहायज्ञेवेदध्यक्तिकृष्णकूले तद्देतःकृष्ण
श्याकामानमहहसावतनारह १४ श्रीवत्सांकंहतमपुण्याभंहंदरवंनमालिनं पीतांवरंधपत्रनेत्रंयज्ञवादगानि

५

हरिं १५ तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय विमलः प्रेमविह्वलः पपात चरणोपांते सोश्रुश्रीमान् कृतांजलिः १६ हेमस्यापि पीठ
के दिव्ये रत्नहेमखचित प्रभो स्तुत्वा हं सस्थापयित्वा च अज्ञात न मन्युरवस्थितः १७ गवाद्यैः सप्रसंपंती सुंदरी वीक्ष्य
माणा नवः उवाच विमलो कृष्णो मे दुर्गभीरयाप्तीरा १८ श्रीभगवानुवाच महामते वरं ब्रूहि यत्ते मनसि वर्तते यक्ष
वल्कास्य वरयाज्ञातं मदर्शनं तव १९ विमल उवाच मनो मे भ्रमरीभूतं तत्पादत्वत्पादपंकजे वाग्वंकुर्यात्द्वे वदे देवकान्ये
ज्ञामेक दिशत्वं न २० नारद उवाच अप्युक्त्वा विमलो राजा सर्वं कोशाय नं महत द्वीपिवा जिरथैः सार्द्धं कृष्णायाय निवेदनं २१
समर्प्य विधिना सर्वाः कन्यका हरये नृपः नमस्कारं कृष्णाय विमलो भक्तितत्परः २२ तदा जय जयारावो बभूव जय
मंडले ववृषुः पुष्पवर्षाणि देवता गगनस्थिताः २३ तद्देव कृष्णसारूप्यं प्राप्तो नंग स्फुरद्द्युतिः प्रातः सूर्य्य प्रतीका
शो द्योतयन्मंडलं दिशां २४ वैनतेयं समारूढ नत्वा श्रीगरुडध्वजे सभार्याः पश्यतां नृणां वैकुंठं विमलो य
यौ २५ दत्वा मुक्तिं नृपतये श्रीकृष्णो भगवान् स्वयं ततस्तु तः सुंदरी नीत्वा व्रजमंडलमाययौ २६ तत्र कामवने रम्ये दि
व्यमंद रसंयुते क्रीडं त्यक दृढैः सर्वा सस्पृः कृष्णप्रियाः शुभाः २७ यावती स्युप्रियाः मुख्यानाना वद् पद्मयोद्भवैः रस
जगाहे व्रजराजम नवं जनजोतान्मनः २८ याहे विमलपुत्रीणां नंदे जलविंदुभिः च्युतैर्विमलकुंडोभूत्तीर्थानां
तीर्थमुत्तमं २९ दृष्ट्वा पीत्वाथवा तत्र स्नात्वा संपूजयित्वा नयेप्सवर क्षित्वामेकमसंपायं गोलोकं याति मानवः ३० श्रीयोध्या
वासिनीनां तु कथां यः शृणुयान्नरः सवृजेद्धाम परमं गोलोकं योगदुर्लभं ३१ इतिश्रीमद्गर्गसंहितायां द्वितीयां माधु
र्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीयोध्यापुरवासिन्युपाख्याने नाम सप्तमोऽध्यायः ७ नारद उवाच गोपीनां यज्ञ
सीतानां आख्यानं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं कामदं मंगलायनं १ उशीनरो नाम देशो दक्षिणस्यां दिशि स्थि
तः एकदा यत्र पर्जन्यो न ववर्ष समा दश २ धनवंतस्तत्र गोपा बुभुक्षाक्लिष्टातुराः सकुटुंबा गोधनैश्च व्रजमंडलं
माययुः ३ तेषां गृहे भुजं जाता यज्ञसीता स्तु गोपिकाः श्रीरामस्य वराद्दिव्याद्दिव्ययौवनभूषिताः ४ श्रीकृष्णं सं
दृष्ट्वा मोहितास्ता नरेश्वर वर्त्तं कृष्णस्य पत्न्यर्थं पुलं तां गायत्री ५ गोपवधुः वृषभानुसुते दिव्ये हे राधे
कंजलोचने श्रीकृष्णस्य पत्न्यार्थं वदकिंविदितं शुभे ६ नव्य व मर्यावद सत्यं ते देवैर्यथे सुरुग्गिनः त्वं जगन्मोहिनी

१०

गा॰ सं॰
माधुर्यखंड
६

साधे सर्वकामार्थपावनः ७ श्रीराधोवाच श्रीकृष्णस्य मनोज्ञा एकं कृष्णैकादशीव्रतं तेन वर्षोवधिः साक्षात्तुष्टो विधास्यति
न संशयः ८ गोप्य ऊचुः केन व्रतं सर्वश्रेष्ठमेकादश्यां नामानि वद नोऽधिके मासे मासे व्रतं तस्याः कर्तव्यं नः प्रभावतः १० राधो
वाच मार्गशीर्षे कृष्णपक्षे उत्पन्ना विष्णुदेहतः तस्मात्तु वर्षारम्भे यतिधिरेकादशी वरा ११ मासे मासे च या भूता तासां मे
वः सर्वतो नमाः तासां षड्विंशति नाम्नां वक्ष्याम्येव हितकाम्यया १२ उत्पत्तिश्च तथा मोक्षा सफला च ततः परं पुत्रदा
षट्तिला चैव जया च विजया तथा १३ आमर्दकी ततः पश्चान्नाम्ना वै पापमोचनी कामदा च ततः पश्चात्कथिता वै वरू
थिनी १४ मोहिनी चापरा प्रोक्ता निर्जला कथिता ततः योगिनी देवशयनी कामिका च ततः परं १५ पापांकुशा रमा
चैव ततः पश्चात्प्रबोधिनी पवित्री चाप्यजा पद्मा इंदिरा च ततः परं १६ सर्वसंपत्प्रदा चैव द्वे प्रोक्ते मलमासजे एवं
षड्विंशति नाम्नामेकादश्यां पठेन्नरः १७ सर्वव्रतस्य द्वादश्यां फलमाप्नोति निश्चयेऽपि हि एकादश्यां च नियमं सम्प्र
तां वे व्रजांगना १८ भूमिशायी दशम्यां तु एकभुक्तो जितेन्द्रियाः एकवारं जलं पीत्वा धौतवस्त्रो विमलः १९ प्रातरु
त्थाय मुहूर्ते चैकादश्यां व्रती ततः स्वस्थमंत्रं उक्तस्नानं कूपस्नानं तु मध्यमं २० तडागे चोत्तमं स्नानं नद्यां स्नानं त
तः परं एवं स्नात्वा नरवरः क्रोधलोभविवर्जितः २१ नालापयेत् हीनैर्नीचान्न तथा पाषंडिनो नरान् मिथ्यावादर
तांश्चैव तथा ब्राह्मणनिंदकान् २२ अन्यांश्चैव दुराचारान् गम्यागम्यानरेतान् परद्रव्यापहारांश्च परदाराभिगामि
नः २३ दुर्वृत्तान्भिन्नमर्यादान्नालापयेत्सुकृती नरः केशवं पूजयित्वा तु नैवेद्यं तत्र कारयेत २४ दीपं दद्याद्गृहे तत्र भ
क्तियुक्तेन चेतसा कथां श्रुत्वा ब्राह्मणमुखाद्वस्त्रदक्षिणां पुनः २५ रात्रौ जागरणं कुर्यात् गायन् विष्णुपदानि च कां
स्यं मांसं मसूरं च कोद्रवं तथा शाकं मधु परान्नं च पुनर्भोजनमैथुनं २६ वैष्णवो व्रतकर्ता च दशम्यां दश
वर्जयेत द्यूतक्रीडां च निद्रां च तांबूलं दंतधावनं २७ परापवादं पैशून्यं स्तेयं हिंसां तथा रतिः क्रोधं चानृतं वाक्यमे
कादश्यां विवर्जयेत २८ कांस्यं मांसं सुरां क्षौद्रं तैलं वितथभोजनं व्यायामं च पुनर्भोजनमैथुनं २९ द्वादश्यामिम
तांश्च द्वादश्यां परिवर्जयेत अनेन विधिना कुर्याद्द्वादशीव्रतमुत्तमं ३० गोप्य ऊचुः एकादशीव्रतस्यास्य काले

वद महामते किंफलं वद तस्यास्तु माहात्म्यं वद तत्वतः ३१ श्रीकृष्णोवाच दशमी पंचपंचाशत् घटिका चेत्प्र
दृश्यते तर्हि चैकादशी त्याज्या द्वादश्यां समुपोषयेत् ३२ दशमीपलमात्रेण त्याज्या ह्येकादशी तिथिः मदिराबिं
दुपातेन त्याज्यो गंगाघटो यथा ३३ एकादशी यदा वृद्धिं द्वादशी च यदा गताः तदा परा ह्युपोष्या स्यात् पूर्वा वै द्वादशी
व्रतं ३४ एकादशीव्रतस्यास्य फलं वक्ष्ये हि कामिनाः शतक्रतुफलं यस्य श्रवणमात्रेण कामीय फलं लभेत ३५ स्व
र्णामीत सहस्राणि द्विजान् भोजयते तु यः तत्कृतं फलमाप्नोति द्वादशीव्रतकृन्नरः ३६ ससागरवनोपेतां यो ददाति व
सुंधरां तत्सहस्रगुणं पुण्यमेकादश्यां महाव्रते ३७ ये संसारार्णवे मग्नाः पापपंकसमाकुले तेषामुद्धरणायैव ए
यद्वादशीव्रतमुत्तमं ३८ रात्रौ जागरणं कृत्वा एकादश्यां व्रतकृन्नरः न पश्यति यमं रौद्रं युक्तं पापशतैरपि ३९ स
द्वौ यो हरिं भक्त्या द्वादश्यां तुलसीदलैः लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा ४० अश्वमेधसहस्राणि रा
जसूयशतानि च एकादश्युपवासस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ४१ दशैव मातृके पक्षे तथा वै दश पैतृके प्रियायाः
दश पक्षे तु पुरुषानुद्धरेद्धरिः ४२ यथा शुक्ला तथा कृष्णा सा ह्युपोष्या सदैव फलं धेनुः श्वेता तथा कृष्णा उभयोः
सदृशं पयः ४३ मेरुमंदरमात्राणि पापानि शतजन्मसु एकाप्येकादशी गोप्या दहते तूलराशिवत् ४४ विधि
वद्विधिहीनं वा द्वादश्यां दानमेव च स्वल्पं वा सुकृतं गोप्यं मेरुतुल्यं भवेद्व्रतं ४५ एकादशीदिने विष्णोश्च
शृणुते यो हरेः कथां सप्तद्वीपमहीदाने तत्फलं लभते नरः ४६ शंखोद्धारे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरं एकाद
श्युपवासस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ४७ प्रभासे च कुरुक्षेत्रे केदारे बदरिकाश्रमे काश्यां च सूकरक्षेत्रे ग्रहणे चंद्र
सूर्ययोः संक्रांतिचतुर्लक्षे दाने दत्तं च यन्नरैः एकादश्युपवासस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ४८ नागानां च यथा
शेषो पक्षिणां गरुडो यथा देवानां च यथा विष्णुर्वर्णानां ब्राह्मणो यथा ५० वृक्षाणां च यथाश्वत्थः पत्राणां च
तुलसी यथा व्रतानां च तथा गोप्या श्रेष्ठा ह्येकादशी तिथिः ५१ दशवर्षसहस्राणि तपस्तप्यति यो नरः तेन तुल्यं
फलमाप्नोति द्वादशीव्रतकृन्नरः ५२ इत्थं एकादशीनां च फलमुक्तं व्रजांगना श्रुतं तास्त्वं ततः किं भूयः

श्रोतुमिच्छथ ५३ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे यज्ञसीतोपाख्याने
एकादशीव्रतफलं नामाष्टमोऽध्यायः ८ गोप्य ऊचुः व्रषभानुसुते सुभ्रु सर्वशास्त्रार्थपारगे विडंबयंतीतेवा
वावाग्वाचस्पतिं मुने १ एकादशीव्रतं राधे केन केन पुरा कृतं तद्ब्रूहि नो विशेषेण त्वं साक्षाज्ज्ञानशेवधिः २
श्रीराधोवाच मुरारौ देवैः कृतं गोप्यो व्रतमेकादशीव्रतं भ्रष्टराज्यस्य लाभार्थं दैत्यानां नाशनाय च ३ वैश्येन
कृता राज्ञा कृतमेकादशीव्रतं सपितुस्तारणार्थाय यमलोकगतस्य च ४ लुंपकेनापि ज्ञातित्यक्तेन पा
पिना एकादशी कृता येन राज्यं लेभे सलंभकं ५ भद्रावत्यां केतुमता कृतमेकादशीव्रतं पुत्रहीनेन महाका
न पुत्रं लेभे समानवः ६ ब्राह्मणस्य देवपत्नीभिः कृतमेकादशीव्रतं तेन लेभे स्वर्गसौख्यं धनधान्यं च मानुषी
७ पुष्पवंतीमाल्यवंतौ शक्रशापात्पिशाचतां प्राप्तौ कृतं व्रतं ताभ्यां पुनर्गंधर्वतां गतौ ८ पुरा श्रीरामचंद्रेण
कृतमेकादशीव्रतं समुद्रे सेतुबंधार्थं रावणस्य वधाय च ९ लयांते च मृकंडुत्य वयात्व्रतं तेन लेभे सुतः एकाद
शीव्रतं चक्रुः सर्वकल्याणहेतवे १० व्रतं चकार मेधावी द्वादश्यां पितृवाक्यतः एकादशीव्रतेनापि पुनर्यौव
नं गतः ११ एकादशीव्रतेनापि मांधाता स्वर्गतिं गतः सवारसककुल्यस्य मुचुकुंदो महामतिः १२ धुंधुमा
रादपश्चान्यै राजानो बहवस्तथा ब्रह्मकपालनिर्मुक्तो बभूव भगवान् भवः १३ धृष्टबुद्धिः वैश्यपुत्रो ज्ञातित्य
क्तो महाखलः एकादशीव्रतं कृत्वा वैकुंठं संजगाम ह १४ राज्ञा रुक्मांगदेनापि कृतमेकादशीव्रतं तेन भू
मंडलं भुक्त्वा वैकुंठं सपुरो ययौ १५ अंबरीषेण राज्ञापि कृतमेकादशीव्रतं नास्पृशद्ब्रह्मशापोऽपि यं न प्रतिह
तः क्वचित १६ हेममाली नाम यक्षः कुष्ठीयनदशापतः एकादशीव्रतं कृत्वा चंद्रतुल्यो बभूव ह १७ महीजिता
नृपेणापि कृतमेकादशीव्रतं तेन पुत्रं शुभं लब्ध्वा वैकुंठं संजगाम ह १८ हरिश्चंद्रेण राज्ञापि कृतमेकादशीव्रतं
तेन लब्ध्वा महीराज्यं वैकुंठं सपुरं ययौ १९ श्रीसोभनेनापि पुरा कृते युगे जामातको भून्मुचुकंद भूभृतः ए
कादशीयः समुपोष्य भावते मामः सदेवैः किल मंदराचले २० अद्यापि राज्यं कुरुते कुबेरवत् संज्ञाप्तुतोसौ

किलचंद्रभागया एकादशी सर्वतिथेस्स्वीं परां ज्ञानीय गोप्योन हितत्समान्याः २१ नारद उवाच इति श्रु
धायुरवाच्च्युत्वा पद्महसीता स्वयोषिका एकादशीं हं तं व कृष्णविधि वतक्क सलालसा २२ एकादशीव्रतेनापि प्रस
न्नः श्रीहरिः स्वयं नार्कसीर्षे सर्वमायायोत्राणं तामिष्टकारह २३ इति श्रीमद्बृहन्नारदीये हितायां श्रीमाधुर्यखं
डे श्रीनारदवृद्धलासवसंवादे एकादशीमहात्म्ये यज्ञसीतो पाख्याने नाम नवमोऽध्यायः ९ नारद उवाच पुलिं
दकानां गोपीनां कन्यिषेवर्णनं तव सर्वपापहरं पुण्यं श्रुतं तं भक्तिवर्द्धनं १ पुलिंद उवाच केविद्विंध्याद्रि
वनवासिनः स्विलुं पतोव हेनु राज नदीनां नीव क लाव न कुर्यंत स्तेषु वलवान विंध्य देशाधियो बली स्रष्टो हि ली
भ्यांतानस्वीन पुलिंदानमस्कनीयह ३ पुण्यपुस्ते यिरवृद्धेस्तु कुंतैः मूलैः परसवैः फलैः सिमिर्भुंहृदीमिर्भावैः
कतिवित्नाविष ४ एवं तेषे षयामासु कंलाय यदिभूभतेकंसप्रलो हितो द्वैत्यः प्रलंबो वलवान तदा ५ योजन
द्वयमुन्नां गंकालमेघसमप्रभं रतिं किरीटकुंडलयवं सर्वहारविभूषितं ६ पादयोः संस्वलपुकं गदापाणिरुग्रतां
तवत लेलजिह्वं वीरकृपंवातयंतं गिरिंदुमानं ७ कंपयंतं भुवं वेगात् प्रलंबं पुरुहूतं द्वृष्ट्वा प्रधर्षितो राजा
तस्तो त्योरणं तुलं ८ त्यक्त्वा तुहदा रवाहसा गिंहे वीरु रंगजो यद्या प्रलंबस्ताव नमानीय दद्युर्नाना यथो पुनः
९ पुलिंदा सोपि कंसस्य भव्यत्वं सन्दुपागताः सकृदृष्ट्वा कामनीर्वीवाहं कृष्णः नयेस्वरः १० तेषां गृहेषु
ते ज्ञाता श्रीवाम सर्वराजत्वमान पुलिंदः कन्यकाद्वैसाकूपयेषु श्रीमिवावर्तिता ११ तद्दर्शनस्परस्नजः पु
लिंद्यः प्रेमविह्वलः श्रीमत्पादरजो धृत्वा धायं तस्तनमहर्निशं १२ ता स्त्राप्य राहितेन साप्राप्य श्रीकृष्णसेपरमेश्वरं
पविसर्गनमेश्च त्रलोकाधिपतिं प्रभुं १३ श्रीकृष्णस्य चरणं भोजरजो दैवैः सुदुर्लभं महो भाग्यं पुलिंदीनां
पाःप्राप्नाव विरोषतः १४ पःपारमेष्ठ्यमखिलं नमहेद्रव्यिसंनो सार्वभौमनरिधं नवरसाधिपत्यं नोयो गसि
द्धिमसितोन पुनर्भवं वा वांछंत्यलेपरमपादरजः सुभक्तः १५ निष्किंचनः सुकृत कर्मफले विरागा यतत्पदं
हरिजनानुनयो महांतः भक्ताजु षंति हरिपादरजः प्रसक्ताः अन्ये विविंदति सुखं किल नैरपेक्ष्यं १६
इति श्रीमद्बृहन्नारदीये हितायां श्रीमाधुर्यखंडे श्रीनारदवृद्धलासवसंवादे पुलिंदकोपाख्याने नाम दशमो

मा॰ श्री
माधुर्यखंडे
७८

ध्यायः १० नारद उवाच ॥ अन्यासां चैव गोपीनां वर्णनेऽस्मिन्महामते सर्वपापहरे पुण्ये हरिभक्तिविवर्द्ध
ने १ नीतिविन्मार्गदः शुक्लः पतंगो दिव्यवाहनः गोपे लक्ष्मीजने राजन्नजाता षट्सहस्रमानवः २ ते षां च रूपं सुसंज्ञा
नाल लक्ष्मीपतिरात्मजाः रमा वैकुंठवासिन्यः श्वेतद्वीपसखीजनाः ३ ऊर्ध्ववैकुंठवासिन्यस्तथाजितपदाश्रि
ताः श्रीलोकाचलवासिन्यः श्रीसख्योऽपि समुद्रजाः ४ श्रीकृष्णस्य प्रसन्नार्थं तासामिंद्रादभूतं कृतं वितपंत्यः
तदा श्रीमद्गोविंदचरणांबुजं ५ नाहसत्स्तु जल्पं चक्रुः सा वद्वै तादृग्भविः स्वयं तासां प्रेमवशीभूता हरिकृत्स्नलक्षणा
हेगताः ६ व्यायन्वर्णव विस्मृतजगन्तानुकटमेगुतः विस्मृतदेहं ना वेल्लं वादयन्मोहयन्जगत ७ तासां वीणा
श्रुत्वा प्राप्ते वीक्ष्य गोप्यो निवर्तिताः अथ यो दर्शनेऽकर्तुं मोहिता प्रेमविह्वलाः ८ अतीव सुंदरं दृष्ट्वा मोहिता गो
पकन्यकाः ऊचुः परस्परं सर्वाः प्रेमानंदसमाकुलाः ९ गोप्य ऊचुः कस्त्वं योगिन्नाम किं ते कुत्र वासस्तु मे
मुने का वृत्तिस्तु का ते सिद्धिर्वद नो वदतां वर १० सिद्ध उवाच योगेश्वरोऽहं मे कामः सदा मानसरोवरे नाम्ना
त्वयेप्रकाशोऽहं निरन्नः स्वबलात्सदा सार्थी परमहंसानां पाप्महं मे ज्ञानानाः सत्तं भवं वर्तमाने वैद्यम
दे दिव्यदर्शनात् १२ उच्चाटनं मारणं च मोहनं स्तंभनं तथा ज्ञानानि मंत्रविद्यामि वशीकरणमेव च १३ त्व
दग्रपापवद्भ्ये हं सर्वे सं मरणतामिह १४ गोप्य ऊचुः सत्यं योगी सर्वशोऽसि त्वं त्रिकालज्ञो न संशयः वशी
करणमंत्रेण नद्युः पतनमन्त्रतः १५ यदि सोऽत्रैव वशागतिश्चिंतितो यस्तु ते मुने तदा मन्यामहे त्वां वै मंत्रिणां
प्रवरं परं १६ सिद्ध उवाच दुर्लभं दुर्घटं भावं शुश्रूषासि ननु स्त्रियः तथाप्यहं करिष्यामि वाक्ये नवलले सता
११ निमीलयति नेत्राणि मामशोच कुरुत स्त्रियः भविष्यति नरं दे हे प्रियंकाभिः कार्यमेव च १८ नार
द उवाच तथा समीलिता हृत्सु गोपीषु भगवान्हरिः विहाय तद्योगिरूपं बभौ श्रीनंदनंदनः १९ नेत्राण्यु
न्मील्य ददृशुः सा नंदं नंदनंदनं विस्मितानतप्रभाववशाः हर्षिता मोहमागता २० माधवमासे महारासे पुले
वृंदावनेऽथवै नाभिः सार्द्धं हरी रेमे सुवीभिः सरवादिव २१ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे ना

रदबहुलाश्वसंवादे माधुर्यखंडे श्वेतद्वीपोर्ध्ववैकुंठाजितश्रीलोकाचलवासिनीश्रीसखीनामुपाख्यानं नामैकादशोऽध्यायः ११
नारद उवाच इदं मया ते कथितं गोपीनां चरितं शुभं अन्यासां चैव गोपीनां वर्णनं शृणु मैथिल १ वीतिहोत्रोऽग्निभुक् साम्बः श्री
कर्गो गोपतिः श्रुतः व्रजेशः पावनः शांतः उपनंदा व्रजे भवाः २ धनवंतो रूपवंतः पुत्रवंतो बहुश्रुताः शीलादिगुणसं
पन्नाः सर्वे दानपरायणाः ३ तेषां गृहेषु संजाता कन्यका देववाक्यतः काश्चिद्दिव्या अदिव्याश्च तथा त्रिगुणवृत्तयः ४ भूमि
गोप्यश्च संजाताः पुण्यैर्नानाविधैः कृतैः ताराश्रिकाः सहस्रयूथाः सख्यो भूत्वा विदेहराट् ५ एकदा नागरीनीं राधां ताः सर्वाः
व्रजगोपिकाः ऊचुर्वीक्ष्य हरिं प्राप्तं हिंदोलिकायां महोत्सवे ६ गोप्य ऊचुः रंभोरु चंद्रवदने वने हे व्रजसुंदरी सीकाये वचः सुलल
तं ललने शृणुत्व श्रीहिंदोलिकोत्सवविहारमलं विधातुमायाति ते प्रियवरो व्रजभूषणोऽयं ७ श्रीयौवनोन्मदविघूर्णितलोच
नो सौ नीलालकालिकलितांसकपोलगोलः सत्पीतकंचुकघनांतमशेषमाराद्बालयनध्वनिमत्तालिपदाकुलो
न ८ बालार्कमौलिविमलांगदहारमुद्यद्विद्युत्क्षिपन्मकरकुंडलमादधानः पीतांबरेण जयतीह तिमंडलं यो भूमंडु
लेऽस्यनुवेवसुनोद्विविल्लो ९ श्रीवीरकुंकुमरसैश्च विलिप्तदेहो हस्ताग्रहीतनवकेतनपद्मरागान प्रेक्षस्व तावसुसखि वाटमतीव
राये त्वद्वारदेशगमनस्य केलरतः स्थितः सः १० निर्गच्छ फाल्गुनमासेऽपि विहारमानंदात्तव्यमद्य च यशाः किल हिंदोलिकायैं
कर्तव्यमाशु निजमंदिरवरांगणादि वारीव पंकमकरंदवयं च तस्मिन् ११ उत्तिष्ठ गच्छ सहसा निजमंडलीभिर्यत्रास्ति सोऽपि किल
तत्र महामते त्व एवं स्मरोक्तिमयोनकृतावितुल्यभावः प्रहृद्यालितं करतले विगृह्य प्रवाहे १२ नारद उवाच अथ मानव
ती राधा मानं त्यक्त्वा समुत्थिता सखीसंघैः परिवृताः प्रकर्तुं हिंदोलिकोत्सवे १३ श्रीखंडागरुकस्तूरीहरिद्राकुंकुमद्रवैः
सुरितास्मिर्तीभिःसंपूता सा व्रजांगना १४ उपहलाः पीतवस्त्रधरः कूजत्नूपुरमेखला गायंतीभिर्हिंदोलिकागीतानहा
लीभिर्हरिमुरलीपुरः १५ आवीरास्फुरणहूलीनां कोटिशः कोटिशः स्थिताः सर्वतो जगृहुः क्रांतं कवांम्यां व्रजगोपिकाः १६
यथा मेघं चपलाभिन्यः ऐश्वर्यांशकवर्णस्य च तन्मुखं शशिलिप्तं त्यो यावीराक्रुणमुरिभिः १७ कुंकुमाक्तं तौभिस्तस्माद्धीव

कृविधानतः अंगनानर्पितद्रैवदधावतीव्रजयोषितः १८ दत्वा तावंतिरूपाणि विजहारवरेश्वर राधया सुशुभे तत्र होलिका
यामहोत्सवे १९ वर्षान्तं ध्यानवृन्देक्षणलीलां तादात्म्यावृतिर्यथा कृष्णोऽपि नवुस्मकृतानकनैत्रो दत्वा स्वकीयं तव मतवीर्यं २० ताभ्यो
ययौ नंदव्रजं हृंयवेश्मोदेवेषु वर्षत्सु वपुष्पवर्षः २१ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीमाथुर्यखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसं
वादे होलिकोत्सवे दिव्यादिव्यात्रिगुणवृत्तिभूमियोगोपाख्यानं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ श्रीनारद उवाच अथ देवांगनानां
च गोपीनां वल्लीनामच चतुःपदार्थदं तुभ्यं भक्तिवर्द्धनमुत्तमं १ बभूव मालवे देशे योगी योगेन्द्रो दिवस्पतिः भार्या तस्य हतहेयुको
यनवाव्रीहिविमपरः २ तीर्थयात्राप्रसंगेन मथुरायां समागतः नंदराजव्रजं यीयं कृत्वा श्रीगोकुलं ययौ ३ मिलित्वा गो
पराजेन दृष्ट्वा वृन्दावनश्रियं नंदराजाज्ञया तत्र वासं चक्रे महामनः ४ योजनद्वयमाश्रित्य कुर्वन्ध्यानं वृतः मंत्रप्राप
वृजेशाजनज्ञातिभिः सहदिवस्पतिः ५ श्रीकृष्णहेतुदवेहृष्टा मोहिता कन्यका सुताः दामोदरस्य प्राप्त्यर्थं व्रकुमाव्रतं परं
६ अथोदयेर्कं यमुनायां नित्यं स्नात्वा व्रजांगनाः उद्वे अंगुः कृष्णलीलां प्रेमानंदसमाकुलाः ७ तासां प्रसन्नः श्रीकृष्णो वरं
वृणीत्युवाचह ताऊचुस्तत्पदं वीत्वा कृतांजलिपुटाः शनैः गोप्यऊचुः योगीश्वराणां किलदुर्लभस्त्वं सर्वेश्वरः कार
णकारणोऽसि त्वं नेत्रगामी भवतात्सदा नो वंशीधरो मन्मथमन्मथांगः ८ नारद उवाच तथास्तु वोऽतात्सवरादिदेवला
स्तां ययौ दर्शनमाततानः भूयात्सदानेहृविनेत्रमार्गेत थाह स्माकृ यत्रवास्तुवते १० यन्निरूपनमः साक्षात्कृष्णोऽना
न्यपरहि पककाम्यार्थमागत्य कोटिकार्थं बकावहृ ११ यदिकरीकृतपीतपटं हृविं मिश्रकिरीटनतीकृतकंधरं लकु
टवेणुकरं चलकुंडलंपटतवेनटवेषधरं भजे १२ भतोवरमयो हृविनादिदेवः तदाप्रभाणां किलवात्रगोप्यः सारूप्य
मयोगेन कृतेकदाप्यप्रेमलीव यत्सप्रकृतिर्माणस्तुः १३ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां माथुर्यखंडे नारदबहु
लाश्वसंवादे देवजनस्तु पाख्यानं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ नारद उवाच आलेध्यरीणां गोपीनां जन्मानि शरणे

थिल कार्थिकं तु करं कजेन दन्तौ हस्तदोत्कटः १ मेलनार्थं नवयातो वंशोजौ देवनायके वीवादयामह हस्तालि युतनागप्रले
दिता २ वध्वाते हामलिश्रौ पंच्याजन्तु लो गजाह्वयं कतिवर्षाणि वंशोद्भिः कानगानं स्थितो भवेत ३ हंसिनकृत्स्वादितो विलो
भीभीरुनकामवत नन्दतौ रुधनं किंवितृयुनकाप्रलोदितं ४ ग्रद्यौहित्येलीबपंकजनकमर्थवल्लवाहनं तामनःसाहिगवा
लोवैलीलाधनैः स्फुरत्नमैः ५ युयुधेदं भीतोग्रहेयनुदंकारयनगुहः शत्रुभिश्छिन्नकवचः छिन्नधन्वाहतस्वकः ६
पुनमेत्यमस्थं वक्रे वंशोद्भिः कतिभिर्दिनैः सुनाथकृतवर्त्मवेष्टनकं स्नापयत्तद्भूमभते ७ हतं स्वं प्रेषयामास वंशोद्भिर्भकातु
काः हतलुमथरानेत्यमभांशात्वाकजाननः ८ कृताञ्जलिश्रोग्रहे नन्दनत्वा सार्द्धगीवार्द्धया दूतउवाच वंशोद्भिनासानदप
वंगायतने गोपोभिनीतिहवरः पुत्रायिपः स्वसातु संरूढपुत्रो महाबलवर्तुनाथः सारले गतस्त्व ११ लेदीनतुः स्वा
तिहरोमहीतले भोमादिसंवीतगुलोमहाबलः सुवानुवानुरूटभूमिपालकानविजित्य युद्धे रवकाउवास्थितः १२ वं
द्वंवकोवश्रुवविंवकेसायंपप्राशावच्छीकवमेववातकः सुयातु वोन्नं वजलंनथातुरः स्लवत्यहो मातुमयेतथानव १३
नावदउवाच इत्थं श्रुत्वा ववलस्यके सो वेदीनमानसः दैत्यकोटिहसायुक्तो मनोगं तु हमाहदे १४ गोमूत्रवयगि
द्रवक लुनीयत्रभन्तुरवं विंध्याद्रिहद्रसंप्यामंमटतिर्करसंयुतं १५ पादे कुर्यं स्वलाजालेनदं तं ब्रह्मवज्रयं छिपंकुवलीयापतुं
हमाकद्युमदोत्कटः १६ वालूवकुल्लिकाद्येश्च केश्लिश्चौमहूथानुरैः महहसादंभीताः कं साः वंगायतनमायथो ११ यहृतानां
वकुरुलं वलयोस्तुयवस्पवे वालैः खड्गैः त्रिशूलैश्च श्रोत्रं पुहं वभूवह १८ वालांयकावेलंजा नेकं होकीत्वामहागतां
विवेसाकुकहेनाहुवनेवैसवानरो यथा १९ कांश्चिद्दीवासकुशवानगटयावज्रकल्पया पातयामासभूहहेवजे लें
द्रोतीवेनयथा २० रथान्सर्वादपाहांभ्यां पार्ष्णिग्राहेलहौदकान गजे गजे ताडयित्वा गजानसो श्रीपदां श्रिवुव २१
स्कंधयोः कद्धयोर्धृत्वा हकीडानवरात्रकं वलान कांश्चिन्वलाङ्गूलमपीत्वा विहेपयामानेवली २२ गजान्हुं डासवीकी

यत्नोल्लुंठनमत्विलान् चिच्छेद तनुदेवेनाज्ञान मध्ये व्योमान्तु बोवली २३ वध्यानगृहीत्वा तास्वर्णां शृंखलाभ्यां भ्रामयन्मुहुः वि
छेददीर्घावलवान्दैत्यो दुर्लोभवाहकः २४ बलात्पश्चिमपादाभ्यां वीवातिसर्वानित्ततः पातयामास वाजेंद्र केशी दैत्या
धिपो बली २५ एवं भूकंपयन्भूमौ दृष्ट्वा वै कौतुकं ह्यौनिकः शेषाभ्यां तु वाजीराजन्सुन्निपिष्टोऽतिस २६ रंगोजित्कुटवं बली
त्वा कं लोठदैत्यराट् मर्दितश्च पपौ वीरो नाट्यन्तुं तु भी रवैः २७ श्रुत्वा पवाजयालस्य कौरवाः क्रोधमूर्छिताः दैत्यानो
लमयं दृष्ट्वा मर्दितैर्वै मौनमास्थिताः २८ पुत्रं वन्हिषदं कामहुकालीनि मनोहरं रंगोजये ददौ कंसो दैत्यानामधिपो बली २९ बालांच का
रतद्वैव रंगोजित्कोपनायकः बभूवुस्तस्य भार्यास्तु जालंधर्योऽहरेर्बलात ३० एविताली ता गोपजनैर्रूपयौवनभूषिताः आव
पर्येलमहलेऽहं श्रीकृष्णेन प्रचक्रिरे ३१ चैत्रमासे महारासे ताभिः साकं हरिः स्वयं पुरे वृंदावने रम्ये रेमे वृंदावने परः
३२ इति श्रीगर्गसंहितायां माधुर्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे जालंधर्युपाख्यानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४
नारद उवाच बर्हिष्मतीपुराधीशो योयोऽनंगोऽयनी महान् भार्याः पंचसहस्राणि बभूवुस्तस्य मैथिल १ जाता मत्स्य
वरात्तास्तु ताः सुब्दा गोपकन्यका तथा चान्या द्विवाचा पीठ पवीदा हनाम्नूप २ वर्हिष्मतीपुरंध्र्योपि जाता जातिस्मराः प
राः तथान्याः पूर्वतो भूत्वा नवनायिका पद्मस्थले ३ तथा सुतलवासिन्यो वामनस्य वरात्प्रियः तथा नागेंद्रकन्या
श्च जातास्ते बवरात्र पराः ४ ताभ्यो दुर्वासमादत्त कृष्णस्य पंचांगमद्भुतं तेन हंसआप मंत्रं विविरे श्रीपतिं वरं ५
एकदा श्रीहरिस्ताभिः वृंदारण्ये मनोहरे यमुनानिकटे दिव्ये पुंस्कोकिलनकूजिते ६ मधुपध्वनिसंयुक्ते कूजत
कोकिलसारसे मधुमासे मंदवायौ वसंततिलकावृते ७ दोलिकोत्सवं समारेभे हरिर्मदनमोहनः कदंबवृंदे
रहसि कल्पवृक्षे मनोहरे ८ कालिंदीजलकल्लोलकोलाहलसमाकुले तदोलारवेलनं चक्रुस्ता गोप्यः प्रेमवि
ह्वला ९ राधया कीर्तिसुतया चंद्रकोटिप्रकाशया रेजे वृंदावने कृष्णो यथा रत्या रतीश्वरः १० एवं प्रमत्ता गोप्यः सर्वाः

श्रीकृष्णं नंदनंदनं परिपूर्णतमं साक्षात्तासां किं वर्ण्यते तपः ॥ ११ ॥ नागेंद्रकन्यायाः सर्वाः श्रीवृंदावने मनोहरे वल्लभ
द्रं हर्षिं प्राप्ताः कृष्णातीरे तु ताः शुभाः ॥ १२ ॥ इदं मया ते कथितं गोपीनां चरितं शुभं सर्वपापहरं पुण्यं किं भूयः श्रोतुमि
च्छसि ॥ १३ ॥ बहुलाश्व उवाच यमुनायाश्च पंचांगं दत्तं दुर्वाससा मुने गोपीभ्यो येन गोविंदः प्राप्तस्तद्ब्रूहि मां प्रभो ॥ १४ ॥
नारद उवाच अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं यस्य श्रवणमात्रेण ब्रह्महानिःपदं भवेत् ॥ १५ ॥ सूर्यवंश्यधिपतिः
श्रीमान्मांधाता नाम राजेंद्रः मृगयां विचरन्प्राप्तः सौभरेराश्रमं शुभं ॥ १६ ॥ वृंदावने स्थितं साक्षात्कृष्णातीरे मनोहरे नत्वा
जामाता तं राजा सौभरिं सादरं नरवरः ॥ १७ ॥ मांधातोवाच भगवन्सर्वविद्वान्साक्षात्त्वं परावरवित्तमः लोकानां तमसांध
नादिव्यसूर्येश्वरापरः ॥ १८ ॥ इह लोके भवेद्राज्यं सर्वसिद्धिसमन्वितं अमुत्र कृष्णसान्निध्यं येन स्यात्तं वदाशु मे ॥ १९ ॥
श्रीसौभरिरुवाच यमुनायाश्च पंचांगं वदिष्यामि नराधिप सर्वसिद्धिकरं साक्षात्कृष्णसान्निध्यकारकं ॥ २० ॥ पापू
न सूर्य उदेति यावद्भूमौ तिष्ठति तावद्धार्ष्यपदं वा श्रीकृष्णस्य वशकारकं ॥ २१ ॥ कवचं स्तवनाम्नां सहस्रं पटलं
तथा पद्धतिं सूर्यवंशेंद्र पंचांगानि विदुर्बुधाः ॥ २२ ॥ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे नारदबहु
लाश्वसंवादे बर्हिष्मतीपुरवासिनीनां नागेंद्रकन्योपाख्यानं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सौभरिरुवा
च यमुनायाः कृष्णराज्ञाः कवचं सर्वतोऽमलं चतुःपदार्थदं साक्षाच्छृणु राजन्महामते ॥ १ ॥ कृष्णां चतुर्भुजां श्या
मां पुंडरीकदलेक्षणां रथस्थां सुंदरीं ध्यात्वा धारयेत्कवचं ततः ॥ २ ॥ स्नातः सर्वमुखो मौनी कृतसंध्यः कुशास
ने कुशैर्बद्धशिखो विप्रः पठेद्वै स्वस्तिकासनः ॥ ३ ॥ यमुना मे शिरः पातु कृष्णा नेत्रद्वयं सदा श्यामा भ्रूभंगदेशं च
नासिकां नाकवासिनी ॥ ४ ॥ कपोलौ पातु मे साक्षात्परमानंददायिनी कृष्णवामांससंभूता पातु कर्णद्वयं मम ॥ ५ ॥
अधरौ पातु कालिंदी चिबुकं सूर्यकन्यका यमस्वसा कंधरं च हृदयं मे महानदी ॥ ६ ॥ कृष्णप्रिया पातु कालिंदी पृष्ठं

तटिनी मे भुजद्वंद्वं श्रोणीतटं च तु श्रोणीकटिं मे चारुदर्शना ७ ऊरुद्वयं तु रंभोरू जानुनी त्वङ्घ्रिभेदिनी गुल्फौ रासेश्वरी पातु
पादौ पापप्रहारिणी ८ अंतर्बहिरधश्चोर्ध्वं दिशासु विदिशासु च समंतात्पातु जगतः परिपूर्णतमप्रिया ९ इदं श्रीय
मुनायाश्च कवचं परमाद्भुतं दशवारं पठेद्भक्त्या निर्धनो धनवान्भवेत १० त्रिभिर्मासैः पठेद्धीमान् ब्रह्मचारी मिताशनः
सर्वराज्याधिपत्यत्वं प्राप्यते नात्र संशयः ११ दशोत्तरशतं नित्यं त्रिमासावधि भक्तितः यः पठेत्प्रयतो भूत्वा तस्य किं किं
न जायते १२ यः पठेत्प्रातरुत्थाय सर्वतीर्थफलं लभेत अंते व्रजेत्परं धाम गोलोकं योगिदुर्लभं १३ इति श्रीमद्ग
र्गसंहितायां श्रीमाधुर्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे श्रीयमुनाकवचंचाख्यानं नाम षोडशोध्यायः १६ ॥
मांधातोवाच यमुनायाः स्तवं दिव्यं सर्वसिद्धिकरं परं सौभरे मुनिशार्दूल वद मां कृपयातुरं १ सौभरिरुवाच
मार्तंडकन्यकायास्तु स्तवं शृणु महामते सर्वसिद्धिकरं भूमौ चातुर्वर्ग्यफलप्रदं कृष्णवामांसभूतायै तस्यै नमः नमः श्रीकृष्णस्व कृष्णायै
रूपिण्यै कृष्णे तुभ्यं नमो नमः ३ यः पापपंकांबुकलंककुत्सितः कामी कुधी सत्सु कलिं करोति हि वृंदावनं धाम ददाति
तस्मै नंदनसुविदारिकलिंदनंदनी ४ कृष्णे साक्षात्कृष्णरूपा त्वमेव वेगावर्ते वर्तसे मत्स्यरूपी ऊर्मौ कूर्मी कूर्मरूपी सदा ते बिंदौ बिं
दौ भाति गोविंददेवः ५ वंदे लीलावतीं त्वां सुघनघननिभां कृष्णवामांसभूतां वेगं वैवैरजायां सकलजलमयं चंडखंडयंती वलान
स्थान छित्वा ब्रह्मांडमाराण सुवनगरजना कुंजशैलादिदुर्गान् भित्वा भूखंडमध्ये तरुनिचयवती सिंहमालाप्रयाती ६ दिव्ये
कोलाम्नये यं स्फुरनमणिमयमुरनेदंडु यत्पद्मतुल्यं पायात्तत्त्वखंडे वसतु मम गिरा मंडले तु कृष्णे तत दंभाससाकार्यदं स्नान
सुकृदपि वचसा खंडितं पद्मदीतं भानुमार्तंडसूनोस्स्तु तिपुटपठनात्सेपचंडोपि दंडः ७ रंजुर्वातिषधांधकृपतरलोताबाख्
दार्वीकरी वैष्णुलिकविरागमूर्तिः श्रीरसोमालाविविधाक्षिवा धन्यं भाग्यमतः परं भुवि नृणां यात्रा कृता वह्नभा गोलो
के यातिदुर्लभानि तु मगाघ्नान्यदितीयानदी ८ गोपीगोकुलगोपकेलिकलिते कालिंदकूलाप्रभे त्वत्कूले अत्र ११

लोललोलविलोलकल्लोलकोलाहलत्वतकांतारकूजत्‌हलालिकुलकूजत ओंकारकेकाकुलाकूजतकोककसंकुलोहजलतालंकारमत्यातुमां ६ भवंति जिह्वास्तनुरोमतुल्या गिरो यदा भूरिकृता इवाम्बु तदप्यलं पारितनो गुणानां हंतो महांतः किल शेषतुल्या १० कलिंदगिरिनंदिनीस्तवउषस्यपंवापवः कृतस्नायदिपाठितोमुदितचेतिसन्मंगलंभोनोपियद्दिथारयेतकिलपठेवयोगिस्पशः सयातिपरमंपदं निजनिकुंजलीलावृतं १२ इतिश्रीमद्गर्गसंहितायां माधुर्यखंडे सौभरिमांधातृसंवादे श्रीयमुनास्तोत्रं नाम सप्तदशोध्यायः १७ मांधातोवाच कालिंद्याः पटलं पुण्यं कामदं पद्धतिं तथा वद मां मुनिशार्दूल त्वं साक्षाद्ब्रह्मणोवधि १ सौभरिरुवाच पटलं पद्धतिं वक्ष्ये यमुनायाम्महामते कृत्वा स्तुत्वा पठेत्त्वां वा जीवन्मुक्तो भवेन्नरः २ मत्रवर्णं समुद्धृत्य मायाबीजं ततः परं रमाबीजं ततः कृत्वा कामबीजं विधानतः ३ कालिंदीति चतुर्थ्यंतं तद्देवीजगतः परं नमः पश्चात्तं विद्यार्थी ओमंत्रमिमं नरः ४ अतेकादशलक्ष्याणि मंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवं अनैः प्राप्याग्रथ ये कामान् सर्वान् प्राप्यान्मवत्तमथे ५ विधाय षोडशदलं पद्मं किंह्यासनेशुभे कर्णिकायां च कालिंदीन्यसेत्‌ पूर्वक्रमसंयुतां ६ जाह्नवीं विरजां कृष्णां चंद्रभागां सरस्वतीं गोमतीं कौशिकीं वेणीं सिंधुं गोदावरीं तथा ७ वेदस्मृतीं वेत्रवतीं शतद्रूं सरयूं तथा ऋज्येन्मानवशोडश ऋषिकुल्यां ककुद्मतीं ८ षट्पकषट्पकनदलेशुनाम्नोत्राविधानतः वृंदावनं गोवर्द्धनं हंदां च तुलसीं तथा चतुर्दिक्षु विधायाथ सुसज्जयेन्नामभिः हयकृत्‌ ९ ओं नमो भगवत्यै कालिंदनंदिन्यै सूर्यकन्यकायै परमभगिन्यै श्रीकृष्णप्रियायै यमुनायै स्वाहा १० अनेन मंत्रेण वाहनाद्यैः षोडशभिरुपचारैः समाहितउपाहरेत इत्येवं पटलं विद्धि तुभ्यं वक्ष्यामि पद्धतिं ११ पयभोजी भूमिशायी यतब्रह्मजितमानसः कामं क्रोधं तथा लोभं

माथुरखंड॰ सोहंलोभंविहृज्यतः १२ भक्त्यापरमयाराजनवर्तमानस्तुदेशकः ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायध्यात्वादेवींकलिंदजां
१२ १३ अर्कोदयवेलायांनद्यांस्नानंसमाचरेत संध्यांहि सापितंध्यायंसंध्यावंदनतत्परः १४ सनाम्रेनित्य
मेराजनकलिंदीतीरमास्थितः १५ दशलक्षंब्राह्मणानांसहस्राणांमहात्मनां सजपित्वागंधपुष्पैःपा
दातेभ्यःसुभोजनं १६ वस्त्रभूषणसौवर्णीपात्राणिप्रस्फुरान्निच दक्षिणाश्चसनादद्यात ततःसिद्धिर्भ
वेद्धतः १७ अतितेपद्धतिर्प्रोक्तामहाराजनमहामते कुरुत्वंनियमेनैर्वकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १८ ॥
इतिश्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायांश्रीमाथुरखंडेसौभरिमांधातासंवादेपटलपद्धतिवर्णनंनामाष्टदशोध्या
यः १८ मांधातोवाच नाम्नांसहस्रंकृष्णायाःसर्वसिद्धिकरंपरं वदमांमुनिशार्दूलत्वंसर्वज्ञोसिसुव्रत
१ सौभरिरुवाच ॐअस्यश्रीकालिंदीसहस्रनामस्तोत्रमंत्रस्यश्रीसौभरिऋषिः श्रीयमुनादेवता अ
नुष्टुपछंदः मायाबीजमितिकीलकंरमाबीजमितिशक्तिः श्रीकलिंदनंदिनीप्रसादसिद्ध्यर्थेजपेवि
नियोगः अथध्यानं श्यामामंभोजनेत्रांसघनघनरुचिंरत्नमंजीरकूजत्कांचीकेयूरयुक्तांकनकम
णिमयींबिभ्रतींकुंडलेद्वे भ्राजच्छ्रीनीलवस्त्रांस्फुरदमलचलद्धारभारांमनोज्ञांध्यायेतमार्तंडपुत्री
तनुकिरणचयोद्दीप्तदीपाभिरामां १ इतिध्यानं ॐकालिंदीयमुनाकृष्णाकृष्णरूपासनातनी कृष्णवामां
ससंभूतापरमानंदरूपिणी १ गोलोकवासिनीश्यामावृंदावनविनोदिनी राधासखीरासलीलारासमंडल
मंडिनी २ निकुंजमाधवीवल्लीरंगवल्लीमनोहरा श्रीरासमंडलीभूतायूथीभूताहरिप्रिया ३ गोलोकतटि
नीदिव्यानिकुंजतलवासिनी दीर्घोर्मिवेगगंभीरापुष्पपल्लववाहिनी ४ घनश्यामामेघमालाबलाका
पद्ममालिनी परिपूर्णतमापूर्णापूर्णब्रह्मप्रियापरा ५ महावेगवतीसाक्षान्निकुंजद्वारनिर्गता महान १२

दीमंदगतिर्विवज्ञावेगभेदिनी ६ अनेकब्रह्मांडगताब्रह्मद्रवसमाकुला गंगासितांगनिर्जला भागिमिलाहवितांब
रां ७ रत्नवर्हीभयनदीहंसपद्माद्विसंकुला नदीनिर्मलपानीयाह्रर्वब्रह्मांडपावनी ८ वैकुंठपरिखीभूतापरिखापा
द्यायिनी ब्रह्मलोकगताब्राह्मीस्वर्गास्वर्गनिवासिनी ९ उल्लसंतीप्रोत्पतंतीमेरुमालामहोज्वला श्रीगंगांभःशिव
वेणीगंडसैलविभेदनी १० देशपूजानंदनालासमुद्राजावर्त्तितांबरा नीलांबरापद्मसुखीपवंतीबालरुद्राक्षका ११ रंभोरुप
भ्रनयनापद्मावीमधुकोनसा नदपस्वमंतीमुद्धतोली कृत्तकन्याधरसेखला १२ अलस्थितासमात्लांगीख्यातवाभाविद्यावि
ली गंडीविभावलीवत्याश्रीकहाबराशिक्रती १३ ग्राविकारसनाराज्ञीपटराज्ञीपरंगता महाराज्ञीरत्नभूषागोम
तीतीवकारिनी १४ सकीद्यात्मसुखासार्थसभगस्वार्थदायिनी नवलांगावलानुरागवंसाकामलोचना १५
स्मितायौवनाढीनांप्रभाकांतीर्क्कृतिःकृतिः योकार्थैर्यपराज्ञेभासोभासोमकुलांगका १६ वत्सप्रभावत्सलातीर्थ
करणौकासिजीवहिता स्वाधीनपतिकाल्क्ष्मीः पुष्पास्वाधीनभर्तृका १७ कलहांतरिताभीरुर्विंछाप्रोत्कंठितापुरा क
रिपुस्त्यादिद्यासायागोविंददूतमानसा १८ खंडितास्वंतुमोभाभाविप्रलंवाभिसारिका विरहार्त्ताविरहिणीनारीप्रो
षितभर्तृका १९ मानिनीमाननदापनद्वामंदारवनवासिनी झंकारीझुनत्काविलीसतननंजीरनूपुरा २० मेखलामे
खलाकांचीकांचनीकांचनामयी कंचुकीकंचुकमयीश्रीकंठाख्यमहामणी २१ श्रीहारनिधिपद्महाराकृताकृता
फलांचिता रत्नकंचुकक्रेयूराम्फुरद्दंगुलिभूषणा २२ दर्पणादर्पणीभूतादुष्टदर्पविनाशिनी वृंदावनलतामा
पवीवृंदारण्यविभूषणा २३ सौंदर्यलहरीलक्ष्यमध्यपातीर्थवासिनी विश्रांतवासिनीकाम्यारम्यागोकुलवासि
नी २४ रमणस्थलसोभाढ्यामहावनमहानदी प्रणतासेनुताप्रगभावतीभवतार्विता २९ तीर्थराजगतिर्गोत्रागं
गालावसंवासा दशावृविभेदनीलोकालहसद्वीपगतावलात ३० लुठंतीयोलमिघंतीस्फुरंतीवेगवत्तरा कांचनी
कांचनीभूमिःकांचनीभूमिभाविता लोकदृष्टिर्लोककलीलालोकालोकाचलार्चिता ३२ सैलोद्धृतास्वर्गगा

नास्वर्गाङ्गी स्वर्गपूजिता वृन्दावनविनोदा च वृन्दाकन्दावटी तटी ३३ अरिष्टकुण्डगा लीलाकन्दा स्वच्छन्दोच्छलिता दिशा कुहर
स्था रयप्रस्था प्रस्थच्छातेतरातुरा ३४ अंबुच्छटा दर्दुराभा दर्दुरा दर्दुरा दर्दुरा मर्यादा वननदी नखात्तला तालवनाश्रि
ता ३५ कुमुद्वननदी कुब्जा कुमुदानंदवर्द्धिनी स्नाववृन्दा वेगवती सिंहस्पर्धाविवाहिनी ३६ बहुलीवनवद्वा बहुलीव
कुलावनमन्दिरा राधाकुण्डकला राधाकुण्डकला स्नानसंप्रिया ३७ ललिताकुण्डगा घंटा विशाखाकुण्डमंडिता गोविं
दकुण्डनिलया गोपकुण्डतरंगिणी ३८ श्रीगंगा मानसी गंगा कुसुमाकरभाविनी गोवर्द्धनी गोवर्द्धना श्यामस
रीवरमीनी ३९ नावसी नीलकुण्डभा कृष्णतकोकलपोतकी सिद्धिराजप्रसूर्भूतिविरागितिपद्मावतीपद्मिनी ४० गोव
र्द्धनांका गोदंती दिव्यौषधिनिधिः स्थितिः पारदी पारदमयी [illegible] पर्वनानारत्नमती ४१ श्रीकृष्णचरणांकस्था
कामा कामवनान्विता कामाटवी नंदनंदी नंदग्रामा महीधरा ४२ वृहत्सानुद्युतिः प्रोता नंदीश्वरसमन्विता काकि
ली कोकिलमयी भांडीरकुशकौशला ४३ लोहार्गलप्रदाकारा काश्मीरवसनावृता बर्हिषदी शोणपुरी सूक्र
क्षेत्रपुरवासिका ४४ नानाभरणशोभाढ्या नानावर्णसमुज्ज्वला नारीकानाकदंबाढ्या नानारत्नविराजिता ४५
नानालोकगतावीथी नानाजनसमन्विता क्षीरवत्नेरत्ननिलया ललतावल्लरंगिनी ४६ रंगिणी रंगभूमाढ्या रंगा
रंगमहीरुहा राजविद्या राजगुह्या जगत्कीर्तिर्घनावना विलोलघंटा कृष्णांगा कृष्णदेहसमुज्ज्वला नीलपंकजव
र्णाभा नीलपंकजहारिणी ४८ नीलाभा नीलपद्माढ्या नीलांभोरुहवासिनी नीलवल्ली नागपुरी नागवल्लीदला
न्विता ४९ तांबूलचर्चितावर्चा मकरंदमनोहरा सकेसरा केसरिणी केशपाशाभिशोभिता कज्जलाभा कज्जलाक्ता कज्ज
लाचलितांजना अलक्तचरणा ताम्रलालाद्वाताम्रीकृतांबरा ५१ सिंदूरतालपत्राणि लक्ष्मीः श्रीखंडमंडिता पाटीर
कनकास्वीदा मांसी रुच्यांबरा ५२ अगुर्वगुरुगंधाढ्या नगरा प्रियतमाकृता सुगंधतैलरुचिरा कुंतलालिः सुकुं
तला ५३ शाकुंतलापांगमयी पातिव्रत्यपरायणा सूर्यप्रभा सूर्यकन्या सूर्यदेहसमुद्भवा ५४ कोटिसूर्य
प्रतीकाशा सूर्यजा सूर्यनंदिनी संज्ञा संज्ञासुता स्वेच्छा संज्ञामोदप्रदायनी ५५ संज्ञापुत्रानुजाकीलाबद्धवंशाविव

ह्लिनी हावभावानुभवकारी भावडकालोद्भवदायनी ५६ हंसाप्रत्रीस्फुरत्कुंडलायानपतीलापकासिनी चंद्रावली
चंद्रलेखा चंद्रकांतानुगांशुला ५७ भैरवाष्टिंगनात्मांकीलीलावत्यागरीयसी चंद्रवंशावतंसा चंद्राचंद्रावलि
सहायिनी ५८ धनश्रीर्दिसुगांधारी सर्वलिंगुणवर्द्धिनी हजमहला ध्यकारी विचित्राजाकारिणी ५९ गांधा
री सर्ज्जरी होडी गुर्ज्जरा भावरी तथा कर्णाटी रागिणी गौरी वैराटी गौरवाटिका ६० चतुश्चंद्रकला हेरी तैलं
गी विजयावती ताली तालस्वरा गानाक्रियामाना प्रकाशिनी ६१ वैशाखी सुचला वाक्माधवी दुंदुभीप
टा वैखानारी सोरठी सा कौशिकी जलधारिका ६२ कामाकरश्री कल्याणी गौरकल्याणमिश्रिता राम
संजीवनी हेला मंदारी कामरूपिणी ६३ सारंगी मारुती होला सागरी कामवादनी वैभाषी मंगला
चंद्री रासमंडलमंडला ६४ कामधेनुः कामलता कामदा कमनीयका कल्पवृक्षस्थली स्थूला सुधा
सौधनिवासिनी ६५ गोलोकवासिनी सुभ्रूः यष्टिभिद्वारपालिका शृंगारप्रकरा शंखास्फुरत्कुंभगोपका
रका ६६ पार्षदाग्रसुखी सख्याश्रीवृंदावनपालिका निकुंजभृत कुंजपुंजा गुंजाभरणभूषिता ६७ निकुं
जवासिनी प्रेष्या गोवर्द्धनतटीभवा विशाखा ललिता रामाविरजासधुमाधवी ६८ एकानेकसखी शुक्ला
सखी मध्या महामना श्रुतिरूपा ऋषिरूपा मैथिला कौशलासिया ६९ अयोध्यापुरवासिन्यो दिव्यापद्म
लीता पुलिंदका रमा वैकुंठवासिन्यः श्वेतद्वीपसखीजनाः ७० ऊर्द्धगोलोकवासिन्यो दिव्यादित्यपदाश्रिताः
श्रीलोकाचलवासिन्याः श्रीसख्याः सागरोद्भवा ७१ दिव्यादिव्यादिव्यांगाव्याप्तास्त्रिगुणवृत्तयः भूमिगो
पी देवनार्यो लतौषधिवीरुधः ७२ जालंधर्यसिंधुसुता पृथुवर्हिष्मतीभवाः दिव्यांबरा अप्सरसः सौ
तलानांगकन्यका ७३ एवंप्रधानभूतं ब्रह्मस्वपोक्तसीहषतिःपरा तहस्याग्रगुणभूर्गीतागुणागुणमयीगुणा
७४ चिद्घनानंदकलाहर्षीहरष्या गुणाकरी महत्तत्वमहंकारोमनोबुद्धिप्रचेतना ७५ चेतोवृत्तिः स्वांतरा

जाठरवह्निश्चतुर्वाहना चतुर्वर्गप्रदा चतुर्मूर्तिर्योगवापुरद्वोजले ७६ महीमाद्यो रसो गन्धः स्पर्शो रूपमनेकधा क-
र्मेन्द्रियं कर्मकर्त्री ज्ञानं ज्ञानेन्द्रियेन्द्रिया ७७ त्रिधाविभूतमध्यान्तमध्ये देहमध्यस्थिता ज्ञानशक्तिः क्रिया-
शक्तिः सर्वदेवाधिदेवता ७८ तत्वसंज्ञा विराड्मूर्तिर्धारणा धारणामयी श्रुतिस्मृतिर्वेदमूर्तिः संहिता ग-
र्भसंहिता ७९ पाराशरी साकापिली पावमहाशैली विधायका: याज्ञवल्की भगवती श्रीमद्भागवतार्चिता ८०
रामायणमयी रम्या पुराणपुरुषप्रिया पुराणमूर्तिः पुण्यांगा नानामूर्तिमहोत्तमा ८१ मनीषा धिषणा बुद्धि-
र्वाणी धीः शेमुषी मतिः गायत्री वेदसावित्री ब्राह्मणी ब्रह्मलक्षणा ८२ दुर्गा पर्णाशनी सन्ध्या पार्वती चण्डिकाम्बिका
आर्या दाक्षायणी दाक्षी दक्षयज्ञविनाशिनी ८३ पुलोमजा शची इन्द्राणी देवदेववरार्चिता वायुना धारिणी
धन्या वायवी वायुवेगगा ८४ यमानुजा संयमनी संज्ञा छाया स्फुरद्युतिः रत्नदेवी रत्नवृन्दा तारा तरणिः स-
प्रभा ८५ रुचिः शान्तिः क्षमा शोभा दया दक्षा द्युतिस्त्रपा तलतुष्टिर्विभा पुष्टिः सन्तुष्टिः पुष्टभावना ८६ चतुर्भु-
जा चारुनेत्रा द्विभुजाष्टभुजाबला शंखहस्ता पद्महस्ता चक्रहस्ता गदाधरा ८७ निषंगधारिणी चर्मखड्ग-
पाणिर्धनुर्धरा धनुष्टंकारिणी योद्ध्री दैत्योद्भवविनाशिनी ८८ शक्तिशूलधारिणी पाशांकुशदण्डगतिर्गतः
चन्द्रकोटिप्रतीकाशा तन्वी कोमलविग्रहा ८९ भैरवी भीमरुता भीमा रुक्मिणी कुलकामिनी सत्यभामा
जाम्बवती सत्या भद्रा सुदक्षिणा ९० मित्रवृन्दा सखी वृन्दा वृन्दावनधृतोर्ध्वगा: अंगारकारिणी गंगा सागरांगभूः
संगादायुता ९१ नीतिनिष्ठा सर्वसर्वगतिः ... इन्द्रियातीता ... ९२ आ-
शान्तिदायोगानिर्द्वायोगानी योगदायुता ... ९३ ...
रजः प्रकृतिर्वर्जितः क्रियाक्रियाकृतिः ... ९४ ...
प्रकृतिः स्वप्रकृतिर्वृत्तिः ... सोऽहं ... १०० उक्तिः ...

गलोद्भवा: नागाभूषा नागभूषा नागारी नगारी नगा १ नौनौकाभवनौर्भक्ति भवसागरसेतुका मनोम
यी दारुमयी सैकती सैकतामयी २ लेख्या लेप्यामणिमयी प्रतिमा हेमनिर्मिता शैली शैलभवा शीला शीकरा
माचलाचला ३ अस्थिता स्वस्थिता तूली वैदिकी तांत्रिकी विधिः संध्या संध्याभ्रवसना वेदसंधिः सुधामयी ४
सायंतनी शिखावंध्या सूक्ष्मा जीवकलाकृतिः आत्मभूता भाविता वा प्रकृतिः कमलकर्णिका ५ नीराजनी महाविद्या
कंदली कार्यसाधिनी पूजा प्रतिष्ठा विपुला पुनंती वेलुनादिनी ६ मुक्ता मुक्ति मौक्तिका भा प्रतीति पवने श्वरी
विशाखो स्लिक विकट वेणी वेणुका वेणुनादिनी ७ आवर्तिनी वार्तिकदा वार्ता वर्ति विकालिका नहाता बोलिनी
मोवा समंतुलसंतुली ८ गोपा गोपीश्वरी गोपी गोपी गोपालवंदिता गोचारणी गोपनदी गोपानंदप्रदाय
नी ९ पशव्यदा गोपसेव्या गोकोटि गोगणावृता गोपानुगा गोपवती गोविंदपदपादुका १० वृषभानुसुता
राधिका श्रीकृष्णवशकारिणी कृष्णप्राणाधिका माता तरणिका तरणि केश्वरी ११ अवटोदा ताम्रपर्णी कृत
माला विहारिणी कृष्णा वेणी भानवरणी तापी रेवा महानद्यिका १२ वैतरणी वरका वेरी तुंगभद्रा सरस्वती चंद्र
भागा वेत्रवती ऋषिकुल्या ककुद्मिनी १३ गोमती कौशिकी सिंधुर्बाणगंगातिसिद्धिदा गोदावरी रत्नमाला
गोगा मंदाकिनी मला १४ स्वर्णदी जाह्नवी वेला वैष्णवी मंगलालया बाला विष्णुपदी प्रोक्ता सिंधुसागरसंगता
१५ गंगासागरशोभा सामुद्री रत्नदा धुनी भागीरथी स्वर्धुनी भूः श्रीवामनपदच्युता १६ लक्ष्मी रमा रामणी
या भार्गवी विष्णुवल्लभा सीतार्चिर्जानकी माता कलंकरहिता कला १७ कृष्णापादाब्जसंभूता सर्वा त्रिपथगामि
नी धराविश्वंभराऽनंता भूमिर्धात्री क्षमामयी १८ स्थिरा धरित्री धरणी रुर्वी शेषफणास्थिता अयोध्या राघव
पुरी कौशिकी रघुवंशजा १९ मथुरा माथुरी पंथा पदवी फलवर्जिता मायापुरी विल्वनीलकृष्णागंगाद्वारविनिर्गे

३९
ग: सं
माधुर्यखं०
१५

नी २० कृष्णावतीर्णमयी श्री अयोध्याध्ववमंगंतुलमध्यगा काशीशिवपुरीशेषाविंध्यावाराणसीशिवा २१ अवंतिकादे
वपुरीप्रोज्ज्वलोज्जयिनीजिता द्वारावतीद्वारकाख्याकुशभूःकुशस्थली २२ महापुरीसप्तपुरीनंदिग्रामस्थल
स्थिता शालग्रामशिलादित्याशंभलग्राममध्यगा २३ वंशागोपालनीक्षिप्राहरिमंदरवर्तिनी बर्हिष्मती
हस्तिपुरीशक्रप्रस्थनिवासिनी २४ दंडकीसैंधवीजंबूद्वीपाकैरातकरप्रभः उत्पलावर्तगमनानैमिषीनै
मिषावृता २५ कुरुजांगलभूःकालीहैमवत्यर्बुदीबुधा शूकरक्षेत्रविदिताश्वेतवाराहधारिता २६ सर्वतीर्थम
यीतीर्थातीर्थानांतीर्थकारिणी हारिणीसर्वदोषाणांदायिनीसर्वसंपदां २७ वर्द्धिनीतेजसांसाक्षाद्गर्भवासनिकृं
तनी गोलोकधामधमनीनिकुंजकुंजमंदिनी २८ सर्वोत्तमासर्वपुण्यासर्वसौंदर्यशृंखला सर्वतीर्थोपरिगता
सर्वतीर्थाधिदेवता २९ नाम्नांसहस्रंकालिंद्याःकीर्तितंपरमंशुभं महापापहरंपुण्यंआयुर्वर्द्धनमुत्तमं ३० एक
वारंपठेद्यस्तुचौरेभ्योनभयंभवेत द्विवारंतुपठेन्मार्गेदस्युभ्योनभयंभवेत ३१ त्रितीयायांहस्मारमध्यपठेत्तस्य
लीवयोद्विजः दशवारमिदंभक्त्याध्यात्वादेवींकलिंदजां ३२ रोगीरोगात्प्रमुच्येतबद्धोमुच्येतबंधनात गुर्विणी
जनयेत्पुत्रंविद्यार्थीपंडितोभवेत ३३ मोहनंस्तंभनंशश्वद्वशीकरणमेवच उच्चाटनंघातनंचशोषणंदीपनं
तथा ३४ उन्मादनंतापनंचनिधिदर्शनमेवच यद्यद्वांछतिचित्तेनतत्तत्प्राप्नोतिमानवः ३५ ब्राह्मणोब्रह्मवर्च
स्वीराजन्योजगतीपतिः लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा ३६ शतवारंपठेन्नित्यंवर्षावधिमतःपरं
पटलंपद्धतिंकृत्वास्तवंकवचमेवतथा ३७ सप्तद्वीपमहीराज्यंप्राप्नुयान्नात्रसंशयः निकुंजलीला निःकारणःप
ठेद्यस्तुपठनाद्भक्तिसंयुतः ३८ त्रिवर्गमेत्यसुकृतीजीवन्मुक्तोनसंशयः निकुंजलीलाललितंमनोहरंक
लिंदजाकूललताकदंबकं वृंदावनोन्मत्तमलिंदशाश्वितंव्रजेत्सगोलोकमिदंपठेत्तुयः ४० इतिश्रीगर्ग १५

र्गसंहितायां श्रीमाधुर्यखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे श्रीयमुनासहस्रनामकथनं नामैकोनविंशो
ध्यायः १९ नारद उवाच इति श्रुत्वा स्तवं श्रुत्वा मांधाता नृपसत्तमः अयोध्यां प्रययौ वीरो नत्वा श्रीसौभ
रिं मुनिं १ इदं मया ते कथितं गोपीनां चरितं शुभं महापापहरं पुण्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २ बहुला
श्व उवाच श्रुतं तव मुखाद्ब्रह्मन् गोपीनां चरितं परं यमुनायाश्च पंचांगं महापातकनाशनं ३ श्रीकृष्णस्य
बलः साक्षाद्गोलोकाधिपतिः प्रभुः अग्रे चकार कां लीलां ललितां व्रजमंडले ४ नारद उवाच एकदा
चारयन्गाः सबलो गोपबालकैः भांडीरे यमुनातीरे बाललीलां चकार ह ५ विहारं कारयन्बालैर्द्रु
हुंकारकलध्वनैः विजहार वने कृष्णो दर्शयन् कां मनोहरां ६ तत्रागतो गोपरूपी प्रलंबः कंसनोदितः
न ज्ञातो बालकैः सोपि हरिणा विदितोऽभवत् ७ विहारविज्ञं रामं नेतुं कोपि न मन्यते उवाह तं प्रलंबोसौ भां
डीरद्रुमनातटं ८ स्वरोहणं तनोद्दैत्यो नभः संगंतुमुद्यतः दधार बृहन्नवद्रूपं गिरिवद्दुरदुर्गमाः ९ बभौ बलो दैत्य
पृष्ठे सुंदरो लोलकुंडलः आकाशस्थो यथा चंद्रस्तडिज्जलदे तथा १० दैत्यं भयंकरं दृष्ट्वा बलदेवो महाबलः
कराहतं मुष्टिना तं शिरस्याद्रिं यथाभिनत् ११ विशीर्णमस्तको दैत्यो यथा वज्रहतो गिरिः पपात भूमौ सह
सा चालयन् वसुधातलं १२ तज्ज्योतिर्निर्गतं दीर्घं बले लीनं बभूव ह तदैव ववृषुर्देवाः पुष्पैर्नंदनसंभवैः १३
अभूज्जयजयारावो दिवि भूमौ नरेश्वर एवं श्रीबलदेवस्य चरित्रं परमाद्भुतं मया ते कथितं राजन् किं भूयः
श्रोतुमिच्छसि १४ बहुलाश्व उवाच कोऽयं दैत्यः पूर्वकाले प्रलंबो रणदुर्मदः बलदेवस्य हस्तेन मुक्तिं प्राप्य
कथं मुने १५ श्रीनारद उवाच पौलस्त्यः सुजनाढ्यो हि यक्षराट् स्ववने शुभे कारयामास पुष्पाणां यक्षाभि
दैश्रितस्ततः १६ तदा पश्यन् विजयो हूहूसुतस्तानि सुमनांसि च ततः क्रुद्धो ददौ शापं यक्षराट् धनदो बली १७

८०

ग॰ सं॰ योगाङ्गं स्तत्प्रयुक्ताग्निस्वेदान्येह्यरसाननः भविताऽतोऽनुगान्सर्वे मच्छायाऽत्रात्महतामुवि १८ हृल्लग्नतोऽपरिज्ञोऽपि
माधु॰ खं॰ विन्दन्तीर्थभूमिषु नवं वैत्ररथं प्राप्तो गायन्विलसुगुणान्विपथी १९ दीनाख्यालिरे अपश्यन्तो गंधर्वस्तु मनांसि च
१९ गृहीत्वा चारुरूपेऽजातो गंधर्वत्वं विहायतत २० तदैव सागरं प्राप्तो कुवेरस्य महात्मनः नत्वा तत्र पार्श्वं चाप्तोक्त
तांजलिपुटः शनैः २१ तस्मै प्रहस्य राजेन्द्र कुवेरो गीर्वरं ददौ त्वं विष्णुभक्तः शान्तात्मा मामको वै कुरु मानद २२
द्वापरान्ते च ते मृत्युर्बलदेवस्य हस्ततः भविष्यति न संदेहो मोक्षो(?)ऽत्रैव यमुनातटे २३ नारद उवाच कृष्णकृपाकृतान्
गंधर्वमलं वो भूत्वा हरिसुताः कुवेरस्य वराज्ज्ञानं प्राप्तोऽहं जनातमह २४ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीमाधुर्य
खंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे प्रलंबवधो नाम एकोनविंशोऽध्यायः १९ नारद उवाच अथ क्रीडाप्रसक्तेषु गोपेषु नवलेषु
च तन्मूलो मेन विविशंग वीवः सर्वं महद्भुतं १ न स्थानेऽतुंगो पवलाः प्राप्ताङ्गंजाटवीं प्राप्तं संभूतस्तत्रदावाग्निः प्र
लयाग्निसमो महान् २ गोपा गोपाः समेताः श्रीकृष्णं सबलं हरिं वदंतः पाहि पाहीति भयार्ताः शरणं गताः ३
वीक्ष्य वह्निभयं तेषां कृष्णो योगेश्वरेश्वरः पन्नीलयत मा भैष्ट लोचनानि भाषत ४ तथाभूतेषु गोपेषु तमग्निं
भयकारकं अपिबद्भगवान्देवो देवानां पश्यतां नृप ५ एवं पीत्वा महावह्निं नीत्वा गोपालगौगणं प्राप्तो भ
यगुन्तापावं सुभं सो कवने हरिः ७ तत्र हृत्पीडिता गोपाः श्रीकृष्णं सबलं हरिं कृताञ्जलिपुटा ऊचुः क्षुधार्ताः स
र्वं प्रभो ८ तदा तानाह दयानाथ यज्ञस्थं गीरहे हरिः तेनाज्ञानेन यज्ञवरं नत्वोचुर्विमलं वचः ८ गोपा ऊचुः
गोपालबालैः सबलः समागतो गाश्चारयन् श्रीव्रजराजनंदनः क्षुत्पीडितोऽस्मै ह गणाय भूसुराः प्रयच्छता
न्नमन्नं तमनोऽहिते ९ नारद उवाच न किंचिदूचुस्ते सर्वे वचः श्रुत्वा द्विजातयः गोपालिता या सा गत्य प्रभु
चुः सबलं हरिं गोपालिता या १० गोपा ऊचुः त्वमस्याधीशो व्रजमंडलेवली श्रीगोकुलेनंदपुरोगदंडधृक् १६

नवर्तितेद्वं तु मत्तं मुख्यैः पृथ्वीः प्रवृत्तं कृत्यं सुमहत्त्वत्स्मृतं ११ नारद उवाच पुनः स्नानं प्रविष्टा सा हत तत्पत्नी भयोद्वेगिः ।
स्वयं यज्ञवाटं पुनर्गत्वा नत्वा विप्रपत्नीस्तदा १२ कृतांजलिपुटा ऊचुर्गोप्यः कृष्णप्रणोदिताः गोपा ऊचुः गोपाल
बालैः सबलैः समागतौ गाश्चारयन् श्रीकृष्णरामानंदिनाः क्षुत्पीडितौ तेन नतेनाप्यहार्यं गता सा यच्छतास्तु सुमंगलानि
ते १३ नारद उवाच कृष्णं समागतं श्रुत्वा कृष्णदर्शनलालसाः चतुर्विधान्नं पात्रैः सुनीत्वा सर्वा कृष्णं गता १४ तदा तत्
काले यो लोकलज्जां कृष्णस्य पूर्वं समायतुः अशोकानां वनेष्वेते कृष्णस्तीरे सनीहरे १५ पश्चात्कृतं तमाह ते श्रीहरेस्तु प
मत्तं मायानंदं गताः सर्वास्तु वीर्ये योगिनो यथा १६ श्रीभगवानुवाच धन्यास्तु यद्दर्शनार्थं समागता हे द्विजांगना
प्रतिपान्नमहत्त्वं नो भिः शंकामपि देवता १७ कृष्णं तु प्रभावेन पतयो वो द्विजोत्तमाः सद्यो यज्ञफलं प्राप्य पुत्रकाभिः
सह निर्मलाः १८ गतिर्यंतिपदं धाम गोलोकं योगिदुर्लभं नारद उवाच स्वधनत्वाद्विष्णं सर्वास्तु ज्ञगत्तु यज्ञं तं
तं १९ नारद्वामांस्तुः सर्वे स्वान्नानैविकृष्ण दृष्टिवेदिदत्तवन्तो श्रीकृष्णं संगीतावत्वा गताः २० भुक्त्वा कृष्णः सबलैः
कृष्णो गोपालैः सह मैथिल गोपालबालजगामहं दाश रथसमनोहरं २१ इति श्रीगर्गसंहितायां माधुर्य
खंडे नारद बहुलाश्व संवादे दावाग्निमोक्ष विप्रपत्नी दर्शनं नाम एकविंशोऽध्यायः २१ नारद उवाच एकदा नंद
राजो सौ कृत्वा चैकादशीव्रतं द्वादश्यां यमुनां स्नातुं गोपालैर्जलमाविशत् १ तं गृहीत्वा पाशी भृत्यः पाशिलोकं ज
गाम ह तदा कोलाहलो जातो सर्वे वंशे पितृलोभावर २ आगत्य स्वानसर्वं भगवान् गतवान् वाकणींपुरीं भक्तीचका
रसहसा पुरीद्वीहं हरिः स्वयं ३ कोटिमार्तंड संकाशं दृष्ट्वा प्रकुपितं हरिं नत्वा कृतांजलिः पाशी पदि कृष्णाहर्षिताः
४ वरुण उवाच नमः श्रीकृष्णचंद्राय परिपूर्णतमाय च असंख्यब्रह्मांडभृते गोलोकपतये नमः ५ नमस्ते
सर्वभावाय परस्मै हरये नमः केनापि गृहे जनसमानुगेन कृतं परं हेलनं मया देव तत्क्षमस्वतामोः शरणागतं
मां परेशा मूर्खमनपदितायाहि याहि ६ नारद उवाच इति प्रसन्नो भगवान्नंदं नीत्वा सुसजिताः सोऽपि प्रकाशयन्

वंशीवटतटमंडलमायया ८ नंदराजसुतो वा कृत्वा व्रजभावं श्रीहरेर्मह्यत गोपीगोपगणा ऊचुः श्रीकृष्णं नंदनं
दनं ९ यदि त्वं भगवान्साक्षाल्लोकपालैः सुरस्तुतः दर्शयास्मद्यथा रूपं ज्योतिर्मंडलमध्यगं १० तदैव दर्शि
यामास श्रीकृष्णो रूपमद्भुतं सहस्रभुजसंयुक्तं किरीटकटकोज्वलं ११ शंखचक्रगदापद्मवनमालाविराजितं
अनंतसूर्यकोटिमार्तंडसंकाशं शेषहंसस्थितं १२ वामभागे स्थितां दिव्यां मंजुलां श्रीदीपिकेव तं तदैव तान गोपगणान
पार्षदास्ते गदाधरा १३ अर्जुनकृत्वा नतिं कृत्वा दूरे स्थाप्य प्रयत्नतः ब्रूकतानि वृतान वीक्ष्य सोचुस्ते पार्षदा गिरा
१४ रे रे तु स्त्रीप्रभवत मा व कृत्वं व नेत्रवाः भाषणं मा कुरुत मौन हरणाकिं स भाषरे १५ वेदाव दंति सार्द्धैर्वसाद्वा
हे वेस्थितो प्रभो इति शिक्षां गताः गोपाः हर्षिता मौनमास्थिताः मनस्सु चुस्य कृष्णस्य उच्चसिंहासने स्थितः ^
अस्मान्नद्र रादथः कृत्वा स्वामिर्व क्षेन कहिवित तस्माद्गुजाद्वरं नास्ति कोपि लोकोन सौख्यदः यत्रानेन स्वमा
यायिकास्मा हि पवरस्परं १६ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां माथुर्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे नंदादिवैकुंठदर्श
नं नाम द्वाविंशोध्यायः २२ नारद उवाच एकदा नयगोपालाः कटेरत्नसरविते वृषभानुपनंदाद्या अजस्रम्
श्रीविकावनं १ भद्रकाले पशुपतिं स यजित्वा विधानतः दत्तु दीनं द्विजातिभ्यः कृत्स्नाः स्नानतटे २ तत्रैकी
निर्गतो राज्ञोत पौनं दंपदं रेवहीत कस्मात्कृसतिबुद्धौ सा नंदे तिभ्य विह्वलाः ३ तदोल्मुकै गोपवाला लोडमजगरं न
पः पदं शो स्पिन तस्माज्जहद्यो दीर्घस्व नलिंग पद्मा ४ तदा तु सुपदास्पर्शं भगवान लोकभावनः स्पृशन्नादे वक्त्राद्धं भू
त्वा विद्याधरः कृती नत्वा कृत्स्नं प्रविष्टप्य कृतांजलिपुटो वदत ५ सुदर्शन उवाच अहं सुदर्शनो नाम विद्या
धरवरप्रभो अष्टावक्रं मुनिं हर्षाद्हसितो स्मि महाखलः ६ तच्छापादहं सर्पयोनि सौ प्रविश्य भवतुर्गते ७ तच्छाप
दग्धमुक्तोहं भूयायात्रमाधव त्वत्पादपद्मकरंदरजः कणानां संयोगेनदिव्यपद्वी सद्गता नतोस्मि तस्मै
नमो भगवते भुवने श्वराय यो भूमि भारहरणाय ... भुवोवतारः ८ नारद उवाच इति नत्वा हरिं कृत्स्नं सं रा ११

जनविद्याधरस्तु सः जगाम वैष्णवं लोकं सर्वोपद्रववर्जितं ९ नंदाद्या विस्मिताः सर्वे ज्ञात्वा कृष्णं परेश्वरं
शृंगिकावनतः शीघ्रमाययुर्व्रजमंडले १० इदं मया ते कथितं श्रीकृष्णचरितं शुभं सर्वपापहरं पुण्यं किं भू
यः श्रोतुमिच्छसि ११ इति श्रीमद्गर्गसंहितायां श्रीमाथुर्यखंडे नारदबहुलाश्वसंवादे सुदर्शनोपा
ख्यानं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३ नारद उवाच एकदा शैलदेशेषु सबलो भगवान् हरिः कृत्वा निलाय
नक्रीडां चोरपालकलक्षणां १ तत्र व्योमासुरो दैत्यो बालान्मेषायितान्बहून् नीत्वा नीत्वा चाद्रिदर्यां विनिधा
य पुनः पुनः २ शिलया पिदधे द्वारं मयपुत्रो महाबलः तत्यो वीरं वृतं ज्ञात्वा भगवान्मधुसूदनः ३ गृ
हीत्वा पातयामास गृहीत्वा भूमिमंडले तदा सत्तुंगतो दैत्यः कृष्णेनातिनिपीडितं सुस्वरत ४ दृष्ट्वा हि तु भूमरुग्णाजन
श्रीकृष्णे लीनतां गते तदा जयजयाकारो दिवि भूमौ च भूव ह पुष्पाणि ववृषुर्देवाः परमानंदहर्षिताः ५ बहुलाश्व
उवाच कोयं पूर्वं कृष्णलक्षणव्योमनामा पुरातनः येन कृष्णे लीनेन स्वयात्मैकलीनो भूत्वा मितायच्छा ६ नारद उवाच
ख्यातीतकाश्यां भीमरथो राजा दानपरायणः यज्ञकृन्मानदो धन्वी विष्णुभक्तिपरायणः ७ राजा पुत्रं स निवेश्य
जगाम मलयाचलं तपस्तेपे तत्र महाराजो वर्षाणां लक्षमेव हि ८ तस्याश्रमे पुलस्त्योऽपि सतां शिष्यवृंदैः समागतः तं
दृष्ट्वा नोत्थितो मानी राजा कंपितं ततो भवत ९ शापं ददौ पुलस्त्योऽपि दैत्यो भव तु दुर्मते ततस्तच्चरणयोर्नृपः पतितं सा
बलायत १० उवाच मुनिशार्दूल पुलस्त्योऽदीनमानसः द्वापरान्ते महारेच पुत्रस्यैश्रीव्रजमंडले ११ यदुवंश
पतेः साक्षात् श्रीकृष्णस्य भुजौजसा इच्छिता ये लोका मुक्तिः भविष्यति न संशयः १२ नारद उवाच सोऽयं
भीमरथो राजा मयपुत्रो महाबलः स्तगतो नावधयन्ते तान्तानसंगैर्विहारयन १३ गोप्यो गोपका वा
गत्वा यशोदाहंदं अदुरुभयातत भगवानदैत्यहादे वीक्ष्यामीत्याभ्यां ददौ १४ गृहीत्वा तं तु संगोचुनोदयामा
समाययौ सोपितं नोदयामास श्रीकृष्णं योजनद्वयं १५ पुत्रे गृहीत्वा तं कृष्णो भ्रामयित्वा भुजौजसा भूत

हे योषा मा कारक कमंडलनिवार्भकः १६ इत्युक्त्वा प्रनकस्यायक्रोधसंरक्तलोचनः संगे श्रुत्वोद्धितं यो लं न मुञ्च
स्यायमहाबलः १७ अगर्जद्भुवनवद्वीरः कृष्णोपरि हलमादिवत् कृष्णः श्रीबलं संगृहीत्वा तस्योपरि हलमादिवत्
१८ बलस्यापि प्रहारेण किंचिद्व्याकुलमानसः भूमौ ततान तं सर्वं गात्रनिर्गततैजसं भुवः १९ श्रीकृष्णस्तं
श्रीसंगे भुगृहीत्वा भ्रामयन् मुहुः मूर्छितो योषा यत्राकाश मध्ये पपात्मिवोद्भुतं २० तद्दैव नम्रषट्पदस्तस्य कारविप्रवपु
र्धरः नत्वा श्रीकृष्णपादाब्जं प्राह गद्गदया गिरा २१ द्विज उवाच बृहस्पतेश्च शिष्योहं वरतंतुर्द्विजोत्तमः बृह
स्पतिं हसमीपेहं पठितुं गतवान् पुरा २२ पादौ कृत्वा स्थितोभूवं पश्यतस्तस्य सन्मुखे क्रुधा तदाह स गुरुर्भव
वत्वं स्थितः पुरा २३ गुरुहेलनकृतस्मात्वं षोमवतु मितेते स्नस्मात्यादहं षीभूर्वं वंगादेशो बुभाययव २४ सुस्त
काल्यं प्रहं गेनासुरस्त्वं गतवानहं त्वत्प्रसादाद्विमुक्तोहं शापतो भुवभावतः २५ श्रीकृष्णायनमस्तुभ्यं
वासुदेवायतेनमः प्रणतक्लेशनाशाय गोविंदाय नमो नमः २६ श्रीनारद उवाच इत्युक्त्वा श्रीहरिं
नत्वा साक्षाच्छिष्यो बृहस्पतेः योत यनसुवन्नेनाजनविमानेन दिवं ययौ २७ इदं मया ते कथितं खंडं माधु
र्यसंज्ञितं सर्वपापहरं पुण्यं कृष्णमाहात्म्यकरं परं २८ कामदं पठतां नॄणां श्रवतां किं भूयः श्रोतुमिच्छसि २९

" " इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीमाधुर्यखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे व्योमासुरवधो " "
" " " " नाम चतुर्विंशोध्यायः २४ माधुर्यखंडं संपूर्णं समाप्तम् " " " "
" " " " " " शुभं भवेत् " श्रीकृष्ण " " " " "
" " " " " " " " " " " " " " "

ओं नमः सिद्धं

॥ जगात्रा सिद्धं तदपि न बुद्धं न ढमते प्राप्ते सन्निहि
ते यमकाले नहि नहि रक्षति डुकृञ्करणे भज
गोविंदं भज गोविंदं गोविंदं भज मूढमते १ बाल॰
स्तावत क्रीडासक्तः तरुणस्तावत तरुणीरक्तः वृ
द्धस्तावत चिंतामग्ना पारे ब्रह्मणि कोपि न ग्ना भजः २
अंगं गलितं पलितं मुंडं दशनविहीनं जातं तुंडं वृद्धो
याति गृहीत्वा दंडं तदपि न मुंचत्याशापिंडं भजः ३
दिनमपि रजनी सायं प्रातः शिशिरवसंतौ पुनरायाता
कालः क्रीडति गच्छत्यायुः तदपि न मुंचत्याशावायुः
भजः ४ नारीस्तनभरजघननिवेशं दृष्ट्वा मायामोहावे
शं एतन्मांसवसादिविकारं मनसि विचारय वारंवारं॰
भजः ५ अग्रे वह्निः पृष्ठे भानुः रात्रौ चिबुकसमर्पितजानुः
करतलभिक्षा तरुतलवासा तदपि न मुंचत्याशापाशाः
भजः ६ रथ्याकर्पटविरचितकंथा पुण्यापुण्यविव
र्जितपंथा नाहं न त्वं नायं लोका तदपि किमर्थं क्रियते शो
कः भजः ७ वयसि गते कः कामविकारा शुष्के नीरे कः
कासारा क्षीणे वित्ते कः परिवारा ज्ञाते तत्त्वे कः संसारः
भजः ८ यावद्वित्तोपार्जनसक्तः तावन्निजपरिवारो रक्तः
पश्चाद्धावति जर्जरदेहे वार्तां कोपि न पृच्छति गेहे भजः ९
गेयं गीतानामसहस्रं ध्येयं श्रीपतिरूपमजस्रं नेयं स
ज्जनसंगे चित्तं देयं दीनजनाय च वित्तं भजः १० भगव
द्गीता किंचिदधीता गंगाजललवकणिका पीता येना
कारि मुरारे रर्चा तस्य यमोपि न क्रियते चर्चा भजः ११
पुनरपि जननं पुनरपि मरणं पुनरपि जननीजठरे शयनं
इह संसारे बहुविस्तारे कृपयापारे पाहि मुरारे भजः १२
जटिलो मुंडी लुंचितकेशाः काषायांबरबहुकृतवेषाः
पश्यन्नपि न पश्यति लोका उदरनिमित्तं बहुकृतवेषा भजः १३
कोहं कस्त्वं कुत आयाता का मे जननी को मे तातः आत्मपरिक इति १४
ल्पं सर्वं ज्ञात्वा स्वप्नविचारं भज गोविंदं भज गोविंदं गोविं
दं भज मूढमते इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं भज गोविं
दस्तोत्रं संपूर्णम लिखतं दीवानसिंह राम

ਤ੍ਰਿਕਾਰਵਿੰਤੁਥਲਕੈ

॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकृष्णाय वासुदेवाय देवकीनंदनाय च नंदगोपकुमारा
य गोविंदाय नमो नमः १ वज्रनाभ उवाच श्रुतं तव मुखाद्ब्रह्मन् मथुराखंडमद्भुतं वदस्व द्वा
रिकाखंडं श्रीकृष्णचरितामृतं २ विवाहाः कति पुत्राश्च कति योद्धाः रमापतेः सर्ववद महाबुद्धे द्वा
रकावासकारणं ३ नारद उवाच अस्तिप्राप्ती महिष्यौ द्वे मृते कंसे महाबले जरासंधगृहे दुः
खाज्जग्मतुर्मैथिलेश्वर ४ तन्मुखान्निधनं श्रुत्वा क्रुद्धो जरासुतः अयादवीं महीं कर्तुमुद्य
तोऽभून्महाबलः ५ अक्षौहिणीभिर्विंशत्या तिसृभिश्चापि संवृतः रध्यां मधुपुरीं राजन्नाययौ
बलवान्नृपः ६ भ्रातृसंपुरीं वीक्ष्य ततसेनां सिंधुनादिनीं सभायां भगवान्साक्षात् बलदेवमुवा
च ह ७ सर्वचाद्य बलं राम हंतव्यं वै न संशयः मागधस्तु न हंतव्यो भूयः कर्ता कलोद्यमं ८ जरा
संधेन निमित्तेन भारं वै भूभुजां भुवः सर्वथा ग्रहानिष्यामि करिष्यामि प्रियं सतां ९ एवं वदति कृष्णे
वै वैकुंठाच्च रथौ शुभौ अभूतां मागतौ राजन् सर्वशस्त्रयुतौ च ह १० समारुह्य रथौ सद्यो रामकृष्णौ
सो महाबलौ यादवानां बलैः सार्धं सैन्ये निर्जग्मतुः पुरात ११ यादवानां मागधानां च परस्य
ष्टिर्दिवि जैर्दिवि बभूव तुमुलं युद्धमद्भुतं रोमहर्षणम् १२ अक्षौहिणीभिर्दशभी रक्षाकूटो महा
बलः श्रीकृष्णस्याग्रतः सर्वयुद्धे मागधेश्वरः १३ पंचभिश्चाक्षौहिणीभिः तीक्ष्णः सुयोध
नः पुयोध यादवैः सार्धं जरासंधसहायकृत १४ पंचभिश्च नृपश्रेष्ठ राजन् विंध्यदेशाधिपो बली
ति सप्तभिश्च महायुद्धे वंगनाथो महाबलः १५ एवमन्येऽपि राजानो जरासंधवशानुगाः प्राप्तैः
सहायं कुर्वतो जरासंधस्य मैथिल १६ बाणान्धकारे संजाते शत्रुसैन्यसमाकुले टंकारं वा ईष्यन्वद्यः
शार्ङ्गधन्वा बकारह ननाद तेन ब्रह्मांडं सप्तलोकैर्बिलैः सह विचेलुर्दिग्गजास्तारा राजन् खंडमं
डलं १८ तदैव च विरीभूतं शत्रूणां सैन्यमंडलं उत्पतंतो ह यापुष्ठानुजा विद्रवाः ततः १९

उद्धावतद्दलं सर्वं टंकारोद्भूयविह्वलं प्रतीप्यमेत्यगवन्मतिः पुनस्तत्राजगाम ह २० एवं शार्ङ्ग-
समुद्यायितद्विस्थितं गत्स्फुरत्तमसं वालोत्पैः क्रदयामासजेनासंयवलं हरिः २१ चूर्णीभूतारथाजा
जेनवालोत्पैः शार्ङ्ग-पल्लवैः चूर्णचक्राणि केतुः कौदूतन्मत्ता सुनायकाः २२ छिन्नाभूतागजा वा
लोत्पलिताजिभिः सह सासवाहा लथा सायुधा लैः छिन्नकंपराः २३ तथा वीरा महापुद्धेमि
वोरश्मिच्छन्नमस्तकाः विपीणिकवृन्दाः केतुः बीरोभौमाच्छिन्नयाणायः २४ अथोमुरभ्ऊर्ध्वमुखा
सिच्छन्नदेहाः नृपात्मजाः वेजूरसंगतलो राजन मांटुव्यूहा रक्तमहानाः २५ छसमात्रेणतवुद्धे मात
क्रोशाविलंबिता श्रूयमाभूतमहासुरोक यिरभूवतंभवाः २६ द्वीपग्राहाः चोपवरकबंधाः
खान्दिकवचाः सिमसामारत्था केशाशैवाला भुजसर्पिणी २७ कर मीनामोलिरत्नहारकुंड
लशार्करा शाह्वशक्ति शङ्खशंरवाचामरध्वजसैकता २८ रथांगावर्तहैयुक्ता हेमांगदपताद्
ता शतयोजनविस्तीर्णा बभौवैतरणी यथा २९ प्रमथा भैरवा भूता वेताला योगिनीगणाः प्र
हृष्टाः प्रकुर्वंतोनृत्यं तोरणांमेदुले ३० पिबंतो रुधिरं शास्त्रनकपालेन नृपेश्वर हरस्यमेदुमा
लार्थं जगृहुस्ते शिरांसि च ३१ सिंहा नृत्यभद्रकाली डाकिनीमातरं हता पिबंती रुधिरं चोसंहा
हहासं च कार ह ३२ विद्याधरस्त्रीवरस्यांगंधर्व्याप्सरसस्तथा ऊतवृथं स्थिता नवीरान वव्रि
रेदेवरूपिणः ३३ गृहीत्वा ता नकस्तिरभूता सांयत्य विमंवरे समरिलाउ मेरइति सुतसे ना
ना ३४ केचिद्वीरायमीपरणरणंगता स्ववालिताः ययुर्विसुवद्दंदे व्योमितामार्तंडमंडलं ३५ सै
वैलंसमाक्रयबलदेवो हलनवे मुशलेनाहनत्कु ड्वेलो कावलयारकाः ३६ एवं सैन्ये

ग: सं
द्वा: खं
१२

सर्वे

दृष्ट्वा ज्ञात्वा जरासंधं पश्यन् सर्वतः तयोः पतन्तो विविधान् नाराचौघान् गगनात्तथैव च ३७ विद्रुतं दुर्गं दृष्ट्वा कृष्णो भीमात्
तस्मात्ततः जरासंधो महावीर्यो नागायुतसमो बले ३८ रथेनागात्तदा नरराज नवलदेवस्य सन्मुखे स
मागत्य बाणैर्हलायुधं जरासंधः पश्यन् ३९ मुसलं प्रगृह्य महत्साम्मुखे शालेन यद्वत्ततः जरासंधो वि
विरथो हतसारथिः ४० जग्राह हलेन दोर्भ्यां संत्यक्त्वा धनुश्च संहति तयोर्युद्धमभूद्घोरं बाहु
भ्यां रणमंडले ४१ पश्यतां दिवि देवानां नराणां भुवि मैथिल उरस्यासीत्तस्याथ बाहुभ्यां कटयोस्त
थैव ४२ युयुधाते महायुद्धे सिंहाविव महावने तयोः प्रयुद्धतोः सर्वं चचाल भूस्तद्वतु मंडले ४३ स्थाली
वसहस्राणां जनश्चकंपे घटिकाद्वयं गृहीत्वा भुजदंडाभ्यां जरासंधं यदूत्तमः ४४ भूपृष्ठे पोथया
मास बकं मंडलुमिवार्भकः नभस्तु प्रतिष्ठित्वा हंतुं मातुं जरासुतं ४५ जग्राह मुसलं घोरं क्रोधप्र
रितविग्रहः परिपूर्णतमेनाथ श्रीकृष्णेन महात्मना ४६ निवारितस्तु देवास्तु ते पुनश्च यदू
त्तमः तपसेकृतसंकल्पो व्रीडितो धिजरासुतः ४७ निवारितो मंत्रिभिर्मार्गे मागधानां मागधेश्वरो
रत्यं जित्वा जरासंधो माधवोऽमधुसूदनः ४८ आपापोपनगाने वितसर्वनीचामसुकाहने यादवानगु
नःकृत्वा बलदेवसमन्वितः ४९ उपगीयमानविजयः सूतमागधवंदिभिः शंखदुंदुभिनादेन महो
त्सवेन भूयसा ५० विवेश स्वपुरीं साक्षात्परिपूर्णतमः स्वयं ५१ समर्चितो मंगललाजपुष्पैः
पश्यन्पुरीं मंगलकुंभयुक्तां पीतांबरः श्यामतनुः शुभांगः स्फुरत्किरीटांगदकुंडलश्च
५२ शार्ङ्गी हि शस्त्रास्त्रधरो हरिर्न्यु स्वलालांकयुक्तो गरुडध्वजः स्वयं उपस्थितो लाप्सरसः
सुरार्चिताः समेत्य राजानमथो सौवालिंद्रतो ५३ इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्री २

द्वारिकाखंडे श्रीनारदबहुलाश्वसंवादे जरासंधपराजयो नाम पंचमोध्यायः १ श्रीनारद उ
वाच पुनस्तत्र जरासंधस्त्वावतयद्धौ हि लीबलः युयुधे यदुभिः सार्द्धं पुनः कृष्णपराजितः १
श्रीकृष्णतेजसा सर्वे यादवा बुद्धिमागताः चतुर्गुणाद्विभिः सा पुत्रा मुत्सलं वनसाहसार धामेष्व
साहसेरजनविनायुद्धं पुरेवहि अभंकाजलहाविरणश्च कृतः सा तूप हारल्ले २ सा तूद्रव्यं च साह
तुवीर्यंतोक्षीनवाहसाः नागुरासमागुरः सर्वेपरं हर्षमुपागतः ४ एवं सप्तदशा कृत्वा सौप
सैन्यो जरासुतः अष्टादशमं तं गृहे अत्रांते तु चमनोकरोत ५ मया प्रलोदितः कालोयवनो वै
महाबलः करोपमयरां कुद्धो म्लेच्छकोटि समावृतः ६ म्लेच्छानां च बलं वीक्ष्य स्वपुरे भयविह्व
ले भयं चोभयतः प्राप्ते रामेणाचिंतयद्धरिः ७ सत्त्वाचिंत्य पुरद्वार्णसमुद्रे भीमनादिनि चकार
द्वारिकां दुर्गामेकरात्रेण माधवः ८ यत्राद्य दिकयालानं विविधसंकमेविनिर्मिता सर्वा वैकुंठस
यनि हृश्यते मोहक्वाद्धिभिः ९ हरिः सर्वजनं तत्र नीत्वा योगेन मैथिल पुरगाद्धामनतुहरायनि
गतो मूत्रिवायुधः १० निरायुधं हरिं ज्ञात्वा मयो कैलहरौः खलः भिमायुधः स तु योद्धुं पद्मा
निः स्वयमागतः ११ पदा द्रुतं विभाद्रवतं तु रापं वो तिनामपि जिघृक्षुर्सैवान्द्य धावत्सैनका
नं पयम्रवतां १२ हस्तप्रावं वपुरासंदैपयश्चिवमाधवः द्रवंगतः स्याभल्लाद्वैः प्राविशत्कंद
रेत्ववरे १३ मुचकुंदो यत्र चास्ते मंधात्रतनयो महान् स्वप्नवृत्तैभ्यः पुरानं सांदेवानांयशुकारह
१४ अहर्निशो नसुत्तापदेव सेवाय रोनयः नमूचुर्देवताः सर्वे प्रसन्नाराजसत्तमं १५ व
रेवरयभोराजनयतेमनास्विवर्तते नत्वाता नमाह राजेंद्र करोमि शयनं वरे १६ शयनोते
हरे: सा द्वा हर्मोनेमभवत्वले योमयोवोध्येन्मां वै शयनस्थायाचेतनः १७ स मयाहहस्य

ना: पं
ड़ी ७
३

मात्रस्तु भस्मीभवतु तत्क्षणात् ततो यथास्तु चोक्तः तुष्टाय यवनं जाकृतयुगे युगे १८ ततः प्रविश्योपवर
नो मत्वा पीताम्बरं च्युतं ततः तत्पादघातेन कुद्धः पादेनाशु महाखलः १९ मुचुकुंदः समुत्थाय स
नैरुन्मील्य चाक्षिणी ग्रासमान इव स्पर्श्यं पार्श्वस्थितेन कालं ददर्श ह २० स नावतस्य कस्य हस्य हस्ति
पातेन मैथिल देहजेनाग्निना दग्धो भस्मसाद्भवत् तत्क्षणात् २१ भस्मीभूते च यवने परिहस्य
नमः स्वयं स्वे तु पदं तस्यामास मुचुकुंदाय धीमते २२ कोटिसूर्यप्रतीकाशं ज्योतिर्धामं मंडले प्र
मे स्थितं स्फुरत्किरीटार्ककुंडलांगदनूपुरं २३ श्रीवत्सांकं चतुर्बाहुं पद्माक्षं वनमालिनं
कोटिकंदर्पलावण्यं कालमेघसमप्रभं २४ ॥ मुचुकुंद उवाच ॥ कृष्णाय वासुदेवाय देव
कीनंदनाय च नंदगोपकुमाराय गोविंदाय नमो नमः २६ नमः पंकजनाभाय नमः पं
कजमालिने नमः पंकजनेत्राय नमस्ते पंकजांघ्रये २७ नमः कृष्णाय शुद्धाय ब्रह्मणे परमा
त्मने प्रणतक्लेशनाशाय गोविंदाय नमो नमः २८ नमोऽस्त्वनंताय सहस्रमूर्तये सहस्र
पादाक्षिशिरोरुबाहवे सहस्रनाम्ने पुरुषाय शाश्वते सहस्रकोटियुगधारिणे नमः २९
हवे मत्समः पातकी नास्ति मत्तो न यात्वत्समो नास्ति पापप्रहारी इति त्वं च मत्वा जगन्नाथ
देव यदिच्छं भवेत् तत् यथा मां कुरु त्वं ३० श्रीमन्नारद उवाच एवं स्तुतो हरिः साक्षात्
स्मानंदविग्रहः ज्ञात्वा तं निर्गुणं भक्तं प्राह गंभीरया गिरा ३१ श्रीभगवानुवाच यन्म
त्वं राजन् पूर्वं हि लयन्त्यास्ते विमला मतिः नैरपेक्ष्येण हि ध्येन भक्तिभावेन पूजिताः ३२ अत एव
न कर्म त्वं महद्दर्शं यस्त्वं महाश्रया ततैव तु तपस्त्वा मान्त्वा ह्यास्त्वा गुणाकः ३३ प्रेमलक्षण
या भक्त्या मद्धाम प्राप्स्यसे परं सापसार्विं महाराज यतो नावर्तते नरः ३४ नारद उवाच

३

इतिश्रुत्वाहरिंनत्वाप्रक्रम्यनतकन्धरः निःसृत्यकाममुहाद्दुर्गाच्छीघ्रमसौप्रेमविह्वलः ३५ हंसंयदे
वृलकामस्यानालहृदस्नातोक्षिते दृष्ट्वातंदुर्दुर्वकीर्णंभयभीतातवतस्ततः ३६ सामेहेत्यभयंया
कुनजगामक्षितिमागुतकं एवंदृष्ट्वावरंतस्मैमुचकुंदायधीमते ३७ भगवानच्युतस्तस्मात्मग्रमथुरांप्रति
हवेक्षितो हत्वाम्लेच्छबलंसर्वंतद्धनान्यच्छिद्यत्वरात ३८ अथराजगृहाज्जरासंधोयोद्धुमभ्युद्यतः
पुनः आह्वयमनयानिविशान्मुहूर्तेदेशकारिणः ३९ साहेहंवासदेवास्थितात्वाचेदानीमस्य
हे सर्वान्संहृत्यविश्याम्यहंप्रायुधमानवदाशुये ४० कामभावेषुयावद्धेस्थितामवतमोद्विजाः
यकाजितोहंवायुक्षान्तानिष्यामिनमस्कारायः ४१ एवमुक्त्वाद्विजानकाजनेजरासंधोमहाबलः
आजगामाशुमथुरांचयोविंशत्यनीकपः ४२ हस्तवाकामनतेकर्तुंस्वप्रतिज्ञांविहायच्च मनुष्य
वेलुंसमायत्तौस्वपुराद्गीतभीतवत ४३ रामकृष्णौपदाभ्यांवैपश्यांततृद्धवतुर्द्दतं पलायमानौतौवी
ह्यमागधःप्रहसन्नमृशो ४४ अन्वधावद्रथानीकैर्हस्तवाकामनतुत्सारन दक्षिणाशांगतानुत्थे
प्रवर्षणाख्यौरोहतौ ४५ मस्मिन्निलीनौराजाचानोपयोगिस्कंदकमहह्ले ४५ भस्मीभूतेवनेज्ञातेद
ह्यमानतटेगिरौ दग्धौकयौजनोतुंगात्ताभुत्पत्यहरेस्मरौ ४६ अलक्ष्यौमागधाणविविधैर्बकायां
नियेततुः योवीक्ष्यराज्ञोदुर्दर्शीकथंमुत्तेत्रगोचरौ ४७ सोपिदृग्ध्वैवतौमत्वामागधेत्रो महाब
लः मगधानाययौवीरोवाद्ययन्नजयदुंदुभीन ४८ द्वाराङ्कणान्सजयामागधमत्तापदमयान्
प पश्यविप्रः सहायोपनिकृतस्तस्यपराजयः ४९ इतिश्रीमद्भा० द्वा० मा० व० द्वारकावासक
थनंनामद्वितीयोध्यायः २ श्रीनारदउवाच इत्थंमयातेकथितंद्वारिकावासकारणं

विवाहादिकथां हरीवदिष्यामि परेशयोः १ सर्वश्रीबलदेवस्य विवाहं शृणु मैथिल सर्वपाप
हरं पुण्यमायुर्वर्द्धनमुत्तमं २ आनर्त्तो नाम राजाभूत् सूर्यवंशो महामनाः एतन्नाम्नानर्त्तदेशः
स्यात्तन्मध्ये भीमनादिनि ३ रैवतो नाम तत्पुत्रश्चक्रवर्त्ती गुणाकरः राज्यं चकार स पुरीं विनि
र्माय कुशस्थलीं ४ तस्य पुत्रशतं चासीद्रेवती नाम कन्यका सर्वोत्तमे स्थिरे जीवे संदेहे वयसि
स्थिता ५ एकदा रत्नमालाढ्यां हेमरत्नविभूषितां स्वकन्यां सुंदरीं वीक्ष्य रैवतः पर्यटन्महीं ६
प्राप्तो योगबलेनापि पुरं स्वर्लोके सुभावहं कन्यावरं परिप्रष्टुं स्रष्टारं ब्रह्मणो नाम सह ७ गायंत्यो
सर्वचित्रां च स्थितोऽनल्पक्षणः क्षणं एकचित्तेन विधिं ज्ञात्वाभिप्रायं न्यवेदयत् ८ रैवत
उवाच   वरः पुत्र्या अस्या हं करो भूः सर्वेः परात्परतरं मे वदास्मि स्थितः सह्याचलनिवास
मेलो ह्यस्य लं पाणिग्रहणं सीदं ९ वेदोऽमरवंशप्रवरं मे वद्य लोके सुयशः शुभमनर्थनीका
श्रृंगानिदेवाच स्वराज्यप्रदाः सर्वास्तु ते देवतनुमव स्यान्त १० करोति ह्यत्र मल केचविधे न
तुं प्रभुः सारथिवत्कुले षु एकस्वमे कं च विधा यजालेगुणिन्यहे सर्वमिवोऽनन्तनाभिः ११ म
हेऽध्यिल्लं तव वश्यमत्र किं सार्वभौम किंयोगसिद्धः यः पारमेष्ठ्यं च सदा स्थितोऽस्ति तस्मै नमो
नंतगुणाय भूम्ने १२ भवान् स्वयं भूतगणाधिपेता महोदिये स्वरजोसह ३ लिङ्गभावतः मू(?)लैव रं सर्व
गुणं स्थिरायुं सं वदाम्यसां दिव्यमयो षडदर्शनः १३ श्रीनारद उवाच एतच्छ्रुत्वा ततो ब्रह्मा स्वा
यंभूः सर्वदर्शिनः रैवतं प्राह राजानं प्रहसन्निव मैथिल १४ श्रीब्रह्मोवाच अत्रदर्शनाह
राजन् भुवि कालो महावली त्वरं व्यतीतास्त्विन वयं तस्युगस्याविकाल्यितः १५ नसंतिमर्त्यलोके ४

त्वत्पुत्रायौत्राः स्मोयथाः नवपुत्रपौत्रनन्दनं गोत्राश्रियं नमामहे १६ तद्भद्र सर्वसुख्याय नंदरा
ज्ञाय स्मास्तुते कन्यारत्नमिदं राजन्बलदेवाय देहि मे १७ परिसर्ण्णतमोसा ब्रह्मा लोकाधिपतीश
भूभुवो भगवान्नारायणावनी ऐ बलकेशवौ १८ अंशं स्वा ब्रह्मसोंडुयतीव सदेवात्म औहरी स्वारि
कायां विराजेते युत्तभिर्भक्तिवत्सलौ १९ नारद उवाच श्रुत्वा त्वा विधिं नत्वा रैवतो नृप सत्त
मः स्वायौ ब्रह्मादिकां भूयः समस्थायां समन्त्रिभिः २० पवित्रं हर्षं दत्वा विश्वकर्मविनिर्मितं सह
स्त्र सह यस्त्र गौ दिव्यं यौतकं विस्तृतं २१ द्विसाहस्रं गजान्दत्वा तिहस्र नदता नि मे खिलं दत्वा यौत
कमखिलं वरदर्पितं शुभावहे २२ तदा महोत्सवश्चासीद् युद्धर्यं महे गृहे संकर्षणोथ भगवान्नरे
वत्या विरराज ह २३ बलदेवस्य विवाहस्य कथां यः शृणुयान्नरः सर्वपापविनिर्मुक्तः परां
सिद्धिमवाप्नुयात् २४ इति श्रीमत्कृ॰स्त्री॰ना॰व॰बलदेवविवाहोत्सवो नाम त्रतीयोध्यायः
३ श्रीनारद उवाच श्रृणु श्रीकृष्णदेवस्य विवाहं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं चतु
र्वर्गफलप्रदं १ भीष्मको नाम राजाभूत् विदर्भेषु प्रतापवान् कुंडनाधिपतिः श्रीमान् सर्वधर्म
विदांवरः २ रुक्मिणी तत्सुता जाता लक्ष्मीरंशा प्रतिसुंदरी कोटिचंद्रप्रतीकाशा गुणभूषणभूषि
ता ३ एकदा तं तः पुरा सा वै मन्मुखा च्छ्री हरेर्गुणान् परिसर्णितं तं वै सामने सह पंचतिं ४ तद
पं स गुणं श्रुत्वा मन्मुखा [illegible] त्रीतिवर्द्धनात् सहस्त्री श्रीहरिसां वै हमुत्थेन्द मनोद
पे ५ कृष्णमाव विदाराजा सर्वधर्मविदांवरः भीष्मकेनैव कृष्णाय दातुं सा निश्चयेकृताः ६ पु
त्र राजस्त नो कांक्षीतं निवार्य श्रयत्नतः कृष्ण स्नातु महात्मासौ शिशुपालममन्यत ७ ततः खिन्ना
मना भैष्मी श्रीकृष्णाय महात्मने द्विजं संप्रेषयामास तापनं मिथिलेश्वर ८ सद्द्विकां गतो

गा: ग
दे: ७
५

दिव्यं श्रीकृष्णेन प्रकाशितः मुक्तवांस्तत्र वासी वो विष्णुं नो मंदिरे हरेः ९ प्रकृते कुंभाले सर्वे श्रीकृ
ष्णाय महात्मने तां प्रणम्य सदंतु ज्ञानं सर्वे पत्रमवर्णयन् १० स्वस्ति श्री कारपंथो दृष्ट्वा नित्यानंद
महोदयौ श्रीमद्दिव्यगुणैः सर्वैः कोटिशो नतयो मम ११ नामत्राम्तु वंते त्राम्तु नतस्त्वत्यत्रमा
गतं नारदो केनवचसां ज्ञानो सिप्रकृतेः परः १२ सर्वज्ञानासि सर्वेश त्वं यावद्वेषवोवदः वी
दम्मागं तु मां विहि त्वं गृहाण महामते १३ नावैशः प्रतिगृहीपाद्य द्यहि हवलेमगः कथंत्वा
मुह्यहे तु गोस्विनाम नितिवन वृक्षुण १४ सर्वेशः कुलदे व्याम्नु पत्राणि गृमतोवहिः श्रागानिष्या
म्यहे पत्रतत्रमात्वे नात् हालमोः १५ श्रीनारद उवाच कामि एषाः समभिप्राये कृत्वा त्वा स्न
ए भाषितं रथः संयुज्य नामारुह्य कर्के प्राह्म सानदः १६ पश्चिमं या पांतं दासाज्ञो वैकुंठमवंच
वं किंकिणीजालसंयुक्तं हेमरत्नस्ववितानं १७ सदृष्टैः सैन्यसुग्रीव मेघपुष्पवलाहकैः नि
योजितैर्दारुकेनैव चलैश्वाकथामदैः १८ युक्तं महार्घपं दिव्यं सहस्रादित्यवर्चसं प्राकहृत्साव
भेः १९ लेपत्वा श्रीपादपंकजे १९ स्वहस्तेन द्विजेतस्मिन समारोप्य समापतिः विदर्भान प्रययौ
राजन श्रीकृष्णो भगवान् हरिः २० कुलं चैकं गते हर्तु कन्यां तु नयमंडलान कलिम्प यां किनोरमः
कृत्वा भूत्सहायकृत २१ नीत्वा च तु बले सर्वेन मर्क बल वाहिनं विपद्यी याकूपानमेनुंबलः
पश्चाद्ययौ त्वरं २२ कुंडनोपवने प्राप्यः सद्विजो मरथो हरिः संतस्थौ चिंचिणी वृक्षे श्रागत्य
प्रपत्तिकृदं २३ हरातस्नेहमयतेन स्मात्कुंडुनेनु पुरं पवरं दीर्घं तु वर्गा समायुक्तं सप्तयोजनवर्ति
तं २४ दुर्लंघ्या तु र्गमायत्रेपरिरवाजलसरिता धनुः शतं विस्तृता सिंचातु संस्थानदीयथा
२५ पंचाशद्दस्तमानेन तु र्गा भीतिस्तु योर्वगा पत्रस्मात्तिहमर्का मास्तु रहेम सिषानिस २६ ५

हेमकुंभध्वजस्फुर्ज्जतोलकान्तिविवेष्टिते पताकावितानसहस्राद्युपशोभितं च २७ शिशुपालाय
स्वां कन्यां दातुमनाज्ञातु भीष्मकः चक्रे विवाहसंभारं च यं मासमुद्दपात्यवं २८ गीतमंगलसंयुक्तेनारी
भिर्भवनोत्तमे रराज कुण्डिनीराजन् हि द्विभिर्भूर्यथा भुवि २९ शुभ्र विद्विजा भेषीं स्वस्त्रानां रत्नवा
सहं चक्रुर्मंत्रैस्त्र त्वारक्षांवरखासांतिविधायच हेमानां भारलक्षं च मुक्तानां द्विगुणं तथा सह
स्रमश्वं वस्त्राणां येन नामर्वुदानि षट् ३१ गजायुतं रथानां च वृद्दशालक्षं च नवोहरं दशकोटिं ह
यानां चगुडादितिलपर्वतान ३२ सहस्र स्वर्णपात्राणां भूषणानां तथायुतं विप्रेभ्यः प्रददौ राजा
भीष्मको तिमहामनाः ३३ नेपथ्ये दमघोषस्य शिशुपालाय वै द्विजाः चक्रुः शांतिं पुरोस
दैविसर्वत्यकर्मदर्शने ३४ स्नानं मंगलसहितं पीतकंचुकशोभितं मुकुटोपरि विभ्राजत्पुष्प
मौलिहरं शुभं ३५ हारकंकणकेयूरकीरवाममणि विभूषितं मंगलैर्गीतवादित्रैर्गीयमानं विधा
र्चितं ३६ सुधारलाजैः सुवरं शिशुपालं विधाय च आरोप्य कसिणे पोच्चैः दमघोषो विनिर्य
यौ ३७ अनेकैर्येन सान्वेन दंतवक्रेण धीमता विदूरथेन पौंड्रेण पाल्विनाहेलमेष्ठिल ३८
विकर्षन्महतीं सेनां दमघोषो महाबलः दुंदुभीनादयन्धीरं नानायया कुंडिनेपुरं ३९ मन्सु
खायतु देवस्य श्रुत्वा श्रीमंन्तयाः परे सहस्रशः समाजग्मुः शिशुपालसहायिना ४० भीष्म
कोप्यागतो गत्वा संपूज्य विधिवत्ततः कश्मीरकं बलेः द्विव्याकन्यैः सामुद्रसंभवैः ४१ मंदिरेषु
च सर्वेषु मुक्तादामविलंबिषु शोगंधिकैः पुष्पहारैः सद्रैः शिवरेषुच ४२ वारांगनानां नृत्यैः सः
साङ्गमध्यं नत्सुच निवेशयामास नृपैर्विद्भाधिपतिर्महान ४३ इति श्री नकु
डा॰ना॰व॰ कुंडिनपुरयानं नाम चतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीनारदउवाच । ध्यायंती सा

भा० प०
द्वा० अ०
६

रूपाढ्यं रुक्मिभैष्मी कमललोचना मेने बालमहैवात्मनो वरं श्यामसचिंतयत १ रुक्मिण्युवाच
अहो द्वितीयो संतरतो विवाहो ममैव नायाति कृष्णो द्विजः नवेद्मि किं कारणमत्र यातनोवर्ततेऽद्या
पि मे भूमिदेवः २ यद्दूतमेव वरो ममैव दह्यमानहि किंचित्कलुषं विधातः कृतो यमो नूनमतीव
हसन्तमूहेन नायाति कृष्णः किं करोमि ३ हा दुर्भगाया यास्तु न मे विधातः तदेवदेवो भगवांश्चन्द्रमौलिः
नचैकदेतो विमुखश्च गौरी मातो हि विमानुष्यं स्यान्नु कूलः ४ श्रीनारद उवाच एवंचि
तयंती भैष्मी स्फटिकाट्टालभूमिषु पारयमंती श्रीकृष्णं पश्यंती गह्वरोचना ५ तदैव तस्या
वामांगान्यस्फुरन्प्रियभाषणे तेन प्रसन्ना श्रीभैष्मी कालस्नान ... मंगला ६ कृष्णप्रेरि
तो विप्रः सद्यश्चागतवान् तदा श्रीकृष्णागमनं तस्यै आह सर्वं समाहितः ७ ततः प्रसन्ना श्रीभै
ष्मी तदंघ्रोः प्रणिपत्य सा प्राह त्वत्कृतो विप्र नयासाम्यानीवद्यो मम ८ श्रुत्वागतौ रामकृष्णौ वि
वाहप्रेक्षणोत्सुकौ भीष्मको निर्गतो नेतुं वाद्यनिर्घोषभावविन ९ ससोमंगलपात्रैश्च वसुगंधा
क्षतपुष्पैश्च वासोरत्नचयं धृत्वा भीतवादित्रमंगलैः १० कोटिशो मधुपर्काणां कुंभ ... न्वियाय च
तज्जयित्वा विधिवद्रामकृष्णौ पवरेश्वरौ ११ अहो ... यश्चक्रे तत्र ... मनाः परं आनंदने
वने स्थाप्यन त्वा ... १२ श्रुत्वागतं श्रीवसुदेवनंदनं द्रष्टुं लोकाश्चलावण्यनिधिं पुरेश्वरं
आगत्य नेत्रांजलिभिः पुरौकसः पपुः परं तन्मुखपंकजामृतं १३ अस्यैव भार्या भवितुं हि रुक्
मिणी योग्या न चान्येत्यवदन्पुरौकसः दत्त्वाथ पुण्यानि विवाहहेतवे श्रीकृष्णलाभैकफ
लाभिवेधकाः १४ कदाचित्प्रस्थाना ... तंचैव ... जनाः दृष्ट्वा ...
... लोके ... १५ वदन्तु लोके ... भीष्मक कन्यका हि कन्य ६

कामज्जनहेतवे न्यस्ते नैः पुनस्तां वनस्थलीं समन्विता विनिर्ययौ कृष्णगृहीतमानसा १६ भेरी
मृदंगगोविंद्रुमिडिंडिमध्वनैः सुगायकैर्वंदिजनैश्च मागधैः १७ वाराङ्गनाभिर्नृत्यमनोज्ञभावैर्जयेत्य
मृन्मोगलशब्दमुख्यकैः १७ कोटीन्दुबिंबद्युतिमादधानां बालार्ककान्तिं कथयन्ति यन्तां सिता
तपत्रव्यजनैः स्फुरद्भिः सुचामरैः पार्श्वगताः सिषेवे १८ कोऽप्यगाद्धि कृष्णपत्नीतासिलसंपदा
तयोर्वीक्ष्य जनाः इतस्ततः तदाऽगु नागवैराधिनो नागस्त्रियस्ताः समुद्यतास्तुवन्ति पुष्पवृष्टिस्ततः १९ देवी
महं प्राप्य स्तुवन्त्य देवस्त्रियस्ता या तां समुत्थिता यतिकरा गच्छिपंकजं गत्वा समीपं यतता कृताञ्जलिर्भजे भवा
नीं भवनीति स्तुवन्ति २० तुर्ये स्वसंतानयुते स्थिते सुमेनमामिलुभ्येस्ततं भवानीजे भूपात्यातिमं
भगवानप्येष स्वरः श्रीकृष्णचंद्रः प्रकृतेः परः स्वयं २१ एवं श्रुमेमां वदं कृष्णनाम वेदयं स्मृदि
स्यवरंगहाण इत्थं वदंती श्रुसखीश्रुमे षकी भूयो भवानीं भवने जगाद २२ शृण्वन्ती यं वदंती
विलासं नक्षावदंती श्रुसखी श्रुमेषकी गंधाद्यैर्नैः पविध्वः पूजितैः सुगन्धमाल्यदीपावलिभोगवर्त्तैः
२३ श्रीस्य पतंबूलफलेदं समिश्रुमे जे भवानीं दरयाह भक्त्या नत्वा ध्यातां वा कृष्णं भूषणगणैः संस्र
ज्यसो भाग्यवतीं नाम २४ सर्वांस्त्रियस्ताः प्रदत्तुर्वसनानि सुमंगलानि सर्वसनानि तस्यैः कृपं
सदातेसत्तरूपया सुमंगलसीलेसदाशीलसुतां समं प्रभो २५ श्रुश्रूषणं भर्तरि कं चतीत मेदमाह
भूयाज्जनकान्तजान्तमं सौभाग्यमेवं तव दर्शिताय सन्मे सर्वैर्भवे भो षाभुते साबीसमं २६ सरस्व
तीते च सरस्वती समाभक्तिः पतौ स्पामुसतां हरैौ यथा २७ इति श्रीमत्कृ॰ ष्ण॰ ना॰ व॰ क
कि॰ लीनि॰ गीम॰ नोम पंचमोऽध्यायः ५ श्रीनारद उवाच इत्थे विश्व पूजा महा

ग: श्री
दु० ष०

श्रीमिंद्रमिनंदिना देवीं पुनर्विप्रवपूः अपलनामसमुद्भूतः १ त्यक्तामुनिहतं भक्षीतीतिविज्ञागहंत
स्नतः संहाराभिः सर्वी मिश्च निशुक्रामसपानैः सानैः २ कोटिवेद्मप्रतीकाशां भक्षीं कमललोचनां
श्रूकस्माद्दृष्टवीक्षः सुनिविंनिर्यन्नायषा ३ श्रूष्वाकूठम्पत्रत्येनोगजिनशुपदानदः समाग
नारद्धनालेमसुद्भवीद्युकक्रीली ४ नदपांगसिसैलीद्भूत्रौवीलैः कामयनुस्मृतेः उफितास्त्रा
निपेतुः कावदितः सैन्यकालदा ५ रणेन वायुवेगेन बंटामंजीरनादिनाः नैः स्थेयसंभवेसमे
युद्रेनालिपताकिनाः ६ शीघ्रं स्वसैन्यसंघटानतस्सैन्यं संविदारयन वायुर्यथापद्मवनं हविद्र
नकस्मारथैः ७ श्रीकर्दवकमेत्याशुपस्यतांद्विषतोप्रभुः समाप्तोयत्वरणं भक्षीं ताद्दिपुत्रः स
धाकिव ८ देवानांपश्यतांसपजनवाजकन्यांजदारह दिव्यंमाल्होतमेरगाद्धेधनुर्हकारयन्मुद्र
९ ततोवेगेन महता स्वसैन्यं चागतेहयौ देवदुंदुभयोनेदुर्यदुंदुभयस्तदा १० लिहास्त्रप्रलिहु
कन्याश्च श्रीकृष्णस्यरणोपरि हर्षितावहुधादेवाः पुष्पवृष्टिनसंभवै ११ ततोयथाजयाकवैः स
नैरामयुतोहविः श्रुगालसिंहमश्वाश्वकेपार्श्वीभागाद्दयथा १२ तदाकोलाहलेजातेककिली
हसितोहति वभूवरहकानां चरणाः सहारोपवस्थरे १३ अजर्योयवशाः सर्वेमालिनोस्वपत
नाः नहेहिरे स्वामिभवंयसंजातेयशः राह्वयं १४ अहोषिकस्मान्नयमोहृतंगौपैस्वयत्नि
नां शृगालैरिवसिंहानामनाः किंमयात्यराजयाः १५ एवमुक्ताः क्रोधयथराजगरुडः शस्त्रं
हति विहस्यक्रीडन्नाहादीन्दंखिताः सैन्यसंयुताः १६ अहोहिमनीदुर्येनापिपौंडुकाः क्रो
यसविजः अहोहितलीत्रयेनापि महावीरोविदूरथाः १७ अहोहिलीपंचयुतोदंतवक्रोस्तिदा

१

केण अक्षौहिणीत्रयेणाशु शाल्वो राजपुरेश्वरः १८ अक्षौहिणीभिर्द्वाभिर्जरासंधो महाबलः
स्याययौ सन्मुखे योद्धुं यादवानां महात्मनः १९ अन्येपि वैरपक्षीया ये कुं श्रीकृष्णसन्मुखे ययु
र्हुंकारयंतः सिंहसमा जग्मुः सहस्रशः २० शल्यास्थिरमं सैन्यं समालोक्य यदूत्तमः ततस्तु साजगाम
रकाले हस्तिकैवर्तयोतकाः २१ बभूव तुमुलं युद्धं मत्रुते रोमहर्षणं सैन्ययोश्च स्वपरयोर्देवदान
वयोर्यथा २२ रथिनो रथिभिस्सत्रं पत्तिभिः सहपत्तयः गजा गजैर्युयुधिरे तुरंगाश्च तुरंगमैः
२३ शस्त्रांधकारे संजाते कश्चिल्लीभयविह्वलो विलोक्य भगवान्देवो नात्माभेहेत्यमर्षदो २४
बलदेवानुजो वीरो गदो युद्धमहाप्रभुः विवेश शत्रुसैन्यं स वने वह्निरिव प्रभुः २५ गदयाण
विभिन्नांगा रथिनश्छिन्नकेतुकाः हतास्सहतसूताश्च निपेतुर्भूमिमंडले २६ पदातयश्छि
न्नपदा गदाघातव्यथाः निपेतुर्भूतले राजन्वृक्षा वातहता इव २७ अश्वारूढाः केपि वीराः
गदबाणैर्विदारिता पेतू रणांगणेऽसाः हती फलवद्द्रुमाः २८ गदाघातैर्भिन्नकुंभा मध्ये म
घो विदारिताः विनेदुः पतिता भूमौ कूष्मांडशकला इव २९ ततः पलायिते सैन्ये दृष्ट्वा शाल्वो म
हाबलः गदं तताडु गदया बाहुयुद्धविशारदः ३० गदाविद्धो गदाधन्वी गदायुद्धप्रभाववित् प
नर्युद्धं समत्याजत्तत्कालान्मनसा त्वरे ३१ परोक्षणांगते युद्धे पतितोपि समुत्थितः गदाग्रजेन
पादताग दंतेन गदो गृहीत ३२ लब्ध्वा भारमयीं गुर्वीं पाञ्चकौमोदकी यथा तया गदो हनच्छा
ल्वं वक्षेलोष्टो यथा गिरिं ३३ गदाप्रहारमथिते शाल्वे निपतिते भुवि पौंड्रकोऽथ जरासंधो दंत
वक्रो विदूरथः ३४ गत्वा रणाग्रे युगपत्तत्र गदोपरि क्रुधान्विताः पौंड्रकोपि महावीरो गदहस्त

ग॰ सं॰ रथं गां ध्वजं ३५ चिच्छेद दशभिर्बाणैः कृतवर्मा मित्रनामिव दंतवक्त्रस्तु गदया गदस्यापि शिरो
द्वा॰ ख॰ स्थिरं मुमे ३६ तूर्णं पातयामास राजेंद्र दंडेनेव समाहतं ततस्तु शंखो जरासंधः सात्यकिं च विदूरथः
९ पातयामास भूतले सिंहते कीलो विदेहराट् ३७ ततो मुशलमादाय बलदेवस्तु रेवती विकरा
ले मुखे भीमे दंतवक्त्रमताडयत् ३८ ततो मुशलघातेन दंतवक्त्रस्य युध्यतः मुखे वक्त्रोपि यो
दंतः सतत भूमौ पपात ह ३९ तदा हाहा सति दैत्या शोक रुक्मिणीमहितेह हरौ पौंड्रकं बजरासंधं तदा
तु लेबिदूरथं ४० अंग्रान मुशलेनापि बलदेवोऽकृषन्वितः वृयोधिपत्ति तोयुद्धे मूर्छितः स्तुता
गाः स्तुताः ४१ सेनां समागतां सर्वां समाकृष्य हलेन वे मुशलेनाहनत् क्रुद्धो बलदेवो महाबलः
४२ दशयोजनपर्यंतं रथेभाश्वपदातयः पेषिता चूर्णिता भूमौ शायानायं रणे तातः ४३
जरासंधादयः सर्वे मृत्युशेषा नृपाः परे पलायंता श्रुत्वा यमेत्य प्रोचुर्नखोत्सवे भृशं ४४ भोभो
पुत्र षनार्दूलदौर्मनस्यं मिदंत्यज किमेकेन विवाहेन भविता ते शतं भुवि ४५ शूद्रो वङ्गावि
कां हत्वा वध्वारामे समाधये अयोदवीं करिष्यामि दृढ्वी सागरमेखला ४६ एवं संबोध्यिते
मित्रे चैद्यो गात्कुंडिकापुरे पयुः स्वं स्वं पुरं सर्वे हतशेषा नृपास्ततः ४७ इति श्री
गर्ग॰ द्वा॰ ना॰ व॰ रुक्मिणीहरणे यदुविजयो नाम षष्ठोध्यायः ६ श्रीनारद उवाच
रुक्मिणीहरणे श्रुत्वा मित्राणां च पराभवं प्रतिज्ञामकरोद्रुक्मी शृण्वतां सर्वभूभुजां १
अहत्वा समरे कृष्णमप्रत्याहृत्य रुक्मिणीं कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामि सत्यमेतद् ब्रवीमि वः २ ३
त्युक्त्वा कवचं दिव्यं बद्ध्वा रथवृंदा निर्मितं शिरस्त्राणं सिंधुजं च सन्दधार महोद्भटः ३ सौवीर ८

स्यथनुः शालिलाटजे चे बुद्धिहृयं श्रादायहेलेकृदेशस्यस्वद्धं चर्मचकोटजे ४ येटेरस्यमहा
शक्तिं गुर्जेरान्मवांगदां यविद्वेवंगजेस्थत्वाहस्तजाणेंच कौकणे ५ वद्धगोधांगुलित्राणाः
किरीटीरत्नकुंडलः ककोंगदहस्तदाककीयुद्धेकतुंभिनोदये ६ जेतेबद्धेसमाकहस्तंचेखलास्य
नियोजितं हस्तोन्वगमनहस्तैकर्षव्रुद्धोहिलीद्वयं ७ पुनःसमभ्यागतोहस्तासेनोकामोमा
हाबलः नयायुयोधसमरेयद्धेनामहमन्वितः ८ तिष्ठतिष्ठेतिदेवेशोविहस्त्यन्यकाबवः
हंस्यशोतिरथे ककीथनुष्ठेकारयन्मुहुः ९ त्वंबेमुंचस्वसस्त्रंमेयदिजीवितुमिच्छसि नचे
त्वांहबलेसस्त्रोनयामियमसादनं १० ययातिसायकैर्मुहुस्त्रोगोयालोच्छिदभुकमवान जे
नासंयमयाझीतोयवनागुप्त्यत्नायिना ११ इत्युक्तो बुधिनाकृष्णवालेचापेलियायहः नियमय
कर्णंयथितंनिव्रवानहरेर्हृदि १२ ततोडितोयिभगवान्नथनुर्ज्यांतस्यनादिनीं छिच्छेदसायके
नाशुगरुडःपत्रगोंदिषा १३ निधायपत्नींद्वैकोदंडेहसंअनीस्वर्णभूषितां रुक्मीतुदशभिर्वा
णैःसंअधानहविरस्ये १४ काम्बोमोहेनवाणेनमध्यतस्तच्छियाकरोत रुक्मीपुनःपातैर्वा
णैःसंततापमयेहरिं १५ हविरेकेनवाणेनसंअनीसाहितंयनुः छिच्छेदरुक्मिणः सद्योज्ञा
नेनेवगुणामयं १६ छिन्नेधन्वाथवैदर्भोमहाशक्तिंस्फुरत्प्रभां प्राहरद्धरयेचोक्तिविज्ञा
नायथयामुनिः १७ ततोद्रुतमदयानां वैगदांचाथीतागदाग्रजः छित्वाभूतामहाशक्तिरुक्मेः
स्ततेजसाहत १८ कौमोदकीगदांगर्वीयतंतीवेमीथाविली ततद्धोद्धूर्णयामासस्तिस्त
गोलंयथाप्यविः १९ प्राहरद्धरयेसोपिगदांस्वांभीमविक्रमः चक्रेणच्छूर्णयामासमत्
वानपितांपुनः २० वविद्वेवंगजेनीत्वाककीककांगदोवली सुद्धानघ्नीहविस्केयेर्जे

गः सं
सुः ३

गर्जनवन्मध्ये २१ ततोद्भितोपि भगवान मात्माहतत्रुवासुपः तैनैवपरिक्षेनापितं अब्रवीन
रणांगणे २२ पतिताभिहतो कस्मीकिंचिद्व्याकुलमानसः मत्प्रियन्मायवेव्याजौ अगदा
हेखड्गसंसली २३ ततवक्त्रं चमित्रा छित्वा संखड्गं प्राहरहृविः खड्गाग्रेणशिरस्त्राणः कं
चुकं सुहतो महान २४ हृत्कवचोपि युगपद्दते छिन्नाः कृतान्तमध्ये खड्ग कुशिकंवर्द्दशा
कर्षीणं समुपस्थितं २५ गृहीत्वा भुजदंडाभ्यां यातयित्वा महीतले नस्यापविहृविस्थि
त्वायध्यासिद्धे मे गोपमी २६ स्थितयाद्वेलेदकाध्ये खड्गं जगृह हचोषतः हृहलाघातवधे खं
डं स काली भय पविहृत्वा पतित्वा पादयोर्भर्तुं कवाच ककणंसती श्रीकल्किरुवाच
अनेनदेवेशाजगद्विवासयोगेसकाचिंत्यजगत्पते ते हंतुं नयोग्यः ककणासमुद्रमत्रा
तरं स्मालमुंजेम हाभुजे: २८ श्रीनारदउवाच पतिव्रता सेजदंगोतां दुःखदुष्यन्मु
खीं प्रियां कृष्ठकंठां सतीं वीक्ष्यान्यवर्तत हृविःस्वयं २९ वध्वा तं कटिवंधेन खड्गेन स्थितया
स्त्रिया वपनंसमृष्ककेशानां च कार्श्मश्रुवेहृविः ३० अहो हि णीष्ठयेजित्वाकामः प्राप्तः समेति
कांः वद्वं विकल्पैर्दीने कल्किणंनृदृदर्शह ३१ विमुच्यवद्वंतदयः प्राहनिर्भत्सियनहृविं अ
सान्द्रिदं त्वयाहृतं सत्कृतं लोकजगुप्सितं ३२ हास्यं वैस्मालमद्वाणां नहि छेता हसंभवेत यस्या
सहोदरे मुखे विक्रूपे च त्वयाकृते ३३ किं छिदिष्यति सायित्वां भ्रातुवैरूपधितया मयाचें
कुरु कल्याणि स्वस्यामवनुविस्मिते ३४ आर्ययुद्धे महावुये मार्याचे कुरुकर्मनाः सर्वका
लकृतं नष्ट न्नेप्रियमप्रियमेववा ३५ वायोर्द्दीनावलिविद्गुवयोयस्यासिलेजवात नकालमी
प्सं विहितं विसुकलयतामभं ३६ अहंममेतिभावोयं जगतोवेपकारणं तांमपाविहहितोभावो

मोह एव न हि स्मायः ३७ सुखदुःखप्रदो नान्यः पुरुषस्यात्मविभ्रमः मित्रोदासीनरिपवः संसा
रः तमसः कृताः ३८ एवं रामेण देवेन बोधिता भीष्मकात्मजा वैमनस्यं परित्यज्य रुक्मिणी बुद्धय
यो मुदं ३९ रुक्मी तु ताभ्यां मुक्तो वितथात्ममनोरथः स्मरन्विरूपकरणं तप्यते स्म मनो द
यत ४१ वाविलोमं तु मुखो सूत्रकुंडिनं न गतः पुनः चक्रे भोजकटं नाम निवासाय महत्पुरं ४२
रुक्मिण्यं सह गोविंदः कृष्णो यदुभिर्वृतः द्वारकां प्रययौ राजन्नाह्वयद्यदुदुंदुभीन ४३
जाते महोत्सवे पुर्यां रुक्मिणीं कृष्णवाननः उपयेमे विधानेन मार्गशीर्षे हरिः स्वयं ४४ हरे
विवाहे सति रुक्मिणीपतेः श्रीकृष्णे भूषणकलामंदिरा पुरंदरस्यापि यथामरावती त्वा
रवती पुरुषवती न यातु भी ४५ ये श्री विवाहस्य कथां विचित्रां शृण्वंति ये श्रावयते च भक्त्या
रहेकन्नताविभवेन मुक्तिं हरपरमुक्तिं प्रतिपाति मुक्तः ४६ इति श्रीमद्भा॰ द्वा॰ ना॰ वं॰
रुक्मिणीविवाहो नाम सप्तमोध्यायः ७ श्रीनारद उवाच अन्यासां कृष्णपत्नीनां मं
गलं शृणु मैथिल सर्वपापहरं पुण्यं स्यापुर्वर्द्धनमुत्तमं १ सत्राजिताय सूर्येण दत्तः स्वाद्धा
स्यमंतकः उग्रसेनाय स मणिः श्रीकृष्णेनाभियाचितः २ सत्राजितस्तेन ददौ द्रव्यलोभेन
मैथिल दिने दिने स्वर्णभारान्वलोयः सृजति स्वतः ३ अथ प्रसेनस्ता तामणिं कंठे विनिधाय
वः सैंधवं हयमारुह्य मृगयायां वने गतः ४ सिंहेन मारितः सोपि सिंहो जांबवता हतः ग
हीत्वा तं मणिं स यो जांबुवान्स्वगुहां गतः ५ कृष्णेन निहतो भ्राता मणिग्रीवो वने गतः मा

गो.सं.
दा.ष.
१०
४

यातःस्वगृहमागत्य ब्रह्मसत्राजितोब्रवीत भगवानतुर्यमोल्लिस्रोनागावेस्तुवनेगतः प्रसेन
मध्यंसिंहंचहृतंप्रेद्युम्नमहात्मने ७ ऋक्षराजबिलेगत्वामणिंहृतुंस्वयंहरिः युद्धंकृत्वाष्टविं
शाहमजयद्धृक्षनायकं ८ तेनदत्तांजांबुमतींहरयेकंन्यकांशुभां मणिनासहराजेंद्र द्वारका
मायचोहरिः ९ सत्राजितायप्रददौमणिंनिर्लोककृतःप्रभुः हीडितोकंपुरखोभीतोराजाप्र
जाजितोमणिं १० गृहीत्वापिपुत्रसत्रांश्रीकृष्णायमहात्मने सत्यभामांसुतंप्रादाच्छतंत्वष्टमेधि
लेश्वर ११ पांडवानांसहायार्थं इंद्रप्रस्थंगतोहरिः त[illegible]वैवार्षिकान्मासानुवासीद्युवन्त्न
लः १२ एकदारथमारूह्य हरिर्गांडीविनासह सुतीरेयमुनातीरेमृगयायांविनिर्ययौ १३ तप
श्चरंतीकालिंदीश्रीकृष्णंवरेमिकृती दर्शितापांडवेनापितांगृहीतागमाद्गृह १४ द्वारिकामेत्यकालिं
दींसूर्यकन्यांमनोहरां उपयेमेविधानेनवितन्वन्मंगलंपरं १५ श्रुत्वेत्याराजतनुजांमित्रविंदांमनोह
रां स्वयंवरेतांजहारभगवानकाक्षिणींयथा १६ नग्नजित्कन्यकांसत्यांदमित्वासप्तगोवृषान पश्य
तांसर्वलोकानांउपयेमेहरिःस्वयं १७ कैकेयराजतनुजांभद्रांतुभगवान्हरिः कालिंदीमिवतांमा
तुरुपयेमेविधानतः १८ वृहत्सेनसुतांराजनलक्ष्मणांलक्षणैर्युतां छित्वामत्स्यमरीज्जित्वाजग्रा
हभगवानहरिः १९ तथाषोडशसाहस्रंशतैकंनृपकन्यकाः भौमंहत्वातन्निरोधाद्धाहृताश्चारु
दर्शनाः २० तासांमुहूर्तएकस्मिन्नानागारेषुयोषितां सविधिंजगृहेपाणीनानुरूपाःस्वमायया
२१ एकैकशस्ताःकृष्णस्यपुत्रान्दशदशाबलाः अजीजनन्ननवमान्पितुःसर्वात्मसंपदा २२ १०

रुक्मिण्यां भीष्मकन्यायां प्रद्युम्नः प्रथमोभवत कामदेवावतारो यो धृतवत्सर्वलक्षणः २३ सोक्षोभिद्
शंतोके हत्वाव्धौ तं समपातत मत्स्योदरे गतः सोपि न समभवह्नेः सुतः २४ मत्स्योदरान्निर्गतो सो भार्य
या परिपालिताः ज्ञात्वा शत्रुकृतो वार्तां सकाशोद्धयौवनः २५ हत्वातं शंबरं शत्रुं भार्यया द्वारकागा
तः कुम्भकामाय यौ राजन् चित्रं कर्मैतदस्य तत २६ स रुक्मिणो दुहितरं हत्वा भोजकटात्पुरात स्वयंव
रस्थलाद्धनअनुपयेमे महारथः २७ तस्मात्सुतोनिरुद्धोभून्नागायुतबलान्वितः सुतरूपेणावतम्भोयं
शापदेदीवरप्रभः २८ चतुर्व्यूहावतारस्य परिसमाप्तमस्य हि एवं विचित्रं चरितं विवाहानां तु मंगलं
२९ सर्वपापहरं पुण्यं आयुर्वर्द्धनमुत्तमं मयाते कथितं राजन किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ३० इति श्री
म.ऋ.द्वा.मा.के महिषयोद्धोनामाष्टमोध्यायः ८ बहुलाश्व उवाच । त्रिषु लोकेषु विख्याता या
न्या वैकुण्ठादिकापुरी परिपूर्णतमः साक्षाद्धरिः कृष्णो यत्र वासकृत १ श्रीकृष्णस्यांगसंभूता पुरी द्वार
वती कृता कस्मादिहागता ब्रह्मन कस्मिन काले वद प्रभो २ श्रीनारद उवाच साधु साधु त्वया
पृष्टं द्वारकागमकारणं यच्छ्रुत्वा पुरुषो याति लोकं यान्त्यपि पातकी ३ शर्याति नाम राजाभूच्चक्रवर्ती
मनोः सुतः चकार राज्यं धर्मेण वर्षाणामयुतं भुवि ४ उत्तानबर्हिरानर्तो भूरिषेणा इति त्रयः शर्याते
बभूवुस्तनयाः सर्वधर्मभृतां वराः ५ उत्तानबर्हिषो [illegible] सर्वां भूमिं विभेजाय दक्षिणां पश्चिमां च दिशं सर्वा
मानर्ताय ददौ नृपः ६ समेयं क्ष्मि महीकान्त नाम यायं मेलयापालिना बलात्त्रितावलिनेन [illegible] यं तां पाल
यिष्यथ ७ पितुर्वचनमाकर्ण्य ● आनर्तोभ्यधमः सुतः साध्वी ज्ञानमयं वाक्यं सर्वाचदहहह [illegible]
व ८ आनर्त उवाच तवेयं च मही कान्त त्वानन्तवयापालिता क्वचित न त्वद्बलार्जिता राजन्नश्ववलि
छोभवान्भुवि ९ मही श्रीकृष्णदेवस्यैतेनैव परिपालिता ततोनर्जिता कान्त्वा वलिछोनह्वैः

ना: पं
द्वा: ष
११

नमः १० त्वयैव विश्वं स्वेकृतं सृज्यते पाति च त्वयैव ब्रह्मरूपं च कालः कलयतां प्रभुः ११ योंतः
प्रविश्य भूतानि भूतैरवत्यखिलाश्रयः स विष्णुर्व्योपियज्ञोसो पदिह लीतमः स्वयं १२ यद्भयाच्छो
तिवातोयं सूर्यस्तपति यद्भयात १३ यदिहलीनमेसाह्नाच्छीकृष्णं यदमेश्वरं भजसर्वात्मनाराजन्ना
हंकारेसमावर १४ श्रीनारदउवाच ज्ञानेप्राप्नोतिसायुज्यंति राजस्ति प्रः प्रशुनककपमैः आनर्तस्व
सुतं प्राह कृष्णाप्रस्फुवितामरः १५ सायुज्यकृताच हृदंगाकृष्णस्तुदेगुरूव कृष्णसे कथं पाव
कृतंनुमे राज्यं तावत्वं मममहीं वद १६ यत्स्तपकाच्यितः कृत्सः सोपि सर्वसत्वपकृत नवीनांकिंम
हीमिवैमभगवानेवदास्यति १७ नारदउवाच इत्युक्तस्तुतदानर्तो राजानं प्राहमानदः पवनेच
महीराज्ये न उवास्योनमेभवेत १८ पितृभिः सावतो राज्याद् आनर्तोस्थितहं गतः वेलामेत्यतपस्ते
पेवर्षाणामयुतं जले १९ प्रेमलक्षणयाभक्त्या संतुष्टो भगवान्हरिः तस्मैसंदर्शनं दत्वा वरं ब्रूही
त्युवाचह २० कृतांजलिः पुटोभूत्वाऽऽनर्तस्तुअत्याप्यसीव्रतः ननाम हृष्टस्तत्पादौ ज्ञेरोमांचीप्रेमविह्व
लः २१ आनर्तउवाच नमस्ते वासुदेवाय नमः संकर्षणाय च प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये
नमः २२ पितृभिर्निष्कासिते देवत्वामहं शरणं गतः देहि स्वं भूमिमन्यां यत्र वासो हि मे भवेत
२३ यः कोपि यत्प्रसादेन यत्र योसर्वात्मपदं तस्मै नमो भगवते प्रणतक्लेशहारिणे २४ श्रीनार
दउवाच आनर्तमानतं दीनं भगवान्दीनवत्सलः प्रसन्नः श्रीमुखेनाह मेघगंभीरया गिरा २५
श्रीभगवानुवाच अन्यानमे क्षितीलोके किं कर्तव्यं मयानृप स्ववंशस्य हितं कर्तुं मकृत्वाय वितो
षितः २६ तस्माद्वैकुंठलोकस्य वैकुंठस्य परं नृप भूखंडं योजनं शतं ददामि विमलं शुभं २७
श्रीनारदउवाच इत्युक्त्वानर्तनृपतिं भगवान्भक्तवत्सलः वैकुंठाच्च समुत्पाट्य भूखंडं शत ११

योजनं २८ चक्रंसुदर्शनंधृत्वासमुद्रेभीमनादिनि दधारभगवान्देवस्तस्योपरिविदेहराट् २९
आनर्तोलवणस्यांतेतत्रराज्यंप्रकारह पुत्रपौत्रसमायुक्तोभुंजन्वैकुंठसंपदं ३० इदंश्रुत्वाथा
स्यैतिः पिनावैविस्मितोभवत आनर्तोनामदेशोभूदानर्तस्यप्रशासनः ३१ रेवतस्तस्यपुत्रोऽ
भूतश्रीशैलस्यगिरेःसुतं समुत्पाट्यसदस्याभ्यामानतेर्धुन्यपातयत् ३२ सोभूद्रेवतनाम्ना
पिरैवतोनामपर्वतः कुशस्थलींविनिर्माय राज्यंकृत्वाथरैवतः ३३ समादायस्वकांकन्यां
ब्रह्मलोकंजगामह बलदेवविवाहेपितत्कथाकथितामया ३४ तस्माद्द्वारवतींपुण्यांमोक्ष
द्वारकांविदुःसुराः ३५ इतिश्रीमत्स्कं.द्वा.मा.द्वारकागमनंकारणंनामनवमोध्यायः
९ श्रीनारदउवाच इत्थंमयातेकथितंद्वारिकागमनकारणं सर्वपापहरंपुण्यंकिंभू
यःश्रोतुमिच्छसि १ बहुलाश्वउवाच सर्वतीर्थमयीभूमिर्द्वारिकानगरीशुभा तत्रमुख्यानि
तीर्थानिवदमांमुनिसत्तम २ श्रीनारदउवाच आद्यंभागीरथीतीर्थमयीमर्यादीकृत्ययज्ञियं भू
मिमोक्षप्रदाराजन्द्वारिकायोजनैःशतं ३ द्वारकांनगरींदृष्ट्वानरोनारायणोभवेत् द्वारकां
यान्सन्तंकोपिनार्थभोपिचतुर्भुजः ४ पश्यन्श्रृण्वन्कथांतस्याद्वारिकेतिवदन्कथांचित हृद्वाद
द्वाहृणंस्तुंगतोयातिपरांगतिं ५ एकदावैवनंभक्तंप्रेमानंदसमाकुलं प्रेक्ष्यस्वंदर्शनंदत्वा
हरिश्चतुर्भुजोभवेत ६ तत्रैवविंदुसंभूतागोमतीसमहानदी यस्यादर्शनमात्रेणब्रह्महत्याप्रमुच्यते
७ गोमतीतीरजंपुण्यंरजांसियावदेवतः तावज्जन्मकृतंपापंमुच्यतेनात्रसंशयः ८ मकरस्थेरवौ
माघेप्रयागोस्नानमाचरेत् शतास्वमेधजंपुण्यंसंप्राप्नोतिविदेहराट् १० तत्सहस्रगुणंपुण्यंगोम
त्यांमकरेरवौ गोमत्याश्चैवमाहात्म्यंवक्तुंनालंचतुर्मुखः ११ गोमत्यांचक्रतीर्थेतुपाषाणा

गः ०
रु ५

निश्चयाच्छुचे ते सर्वे वक्रतां यांति सज्जनीयाः प्रयत्नतः १२ वक्रचिह्नं वक्रतीर्थं कृत्वा स्नाना-
माचरेत वक्रफलमवाप्नोति पापानां भंजनो यदि हि १३ कोटिजन्मकृतैः पापैः पतितो यो वियो
न की वक्रतीर्थस्य सोपानमेत्य मुक्तिं समाकदत १४ वक्रलाल उवाच योसत्यां हि महात्मन् यो
वक्रतीर्थं भुवामेदं कथं जातं वक्रमतं तन्मे ब्रूहि महामुने १५ नारद उवाच शृणु वेदोदाहृ
तं तीर्थमितिहासं पुरातनं यस्य दर्शनमात्रेण पापहानिः परं भवेत १६ स्थलकेशो राजराजो
निधीशो यक्षभक्तमभुः वैश्रवे यज्ञमारेभे कैलाशोत्तरभूमिषु १७ तस्य यज्ञे स्वयं विश्वकर्मा ततो
वैश्वधामनः ब्रह्मा शिवो जंभभेदी वरुणो यादसांपतिः १८ वायुर्यमो रविः सोमः क्षितिः
सर्वजनेश्वरी गंधर्वाप्सरसः सिद्धा एवेतत्र समाययुः १९ देवर्षयः समाजग्मुस्त याहस्त्ना-
वधो नय यत्राध्यक्षो भवत्तस्य पुत्रस्तु नलकूबरः २० रक्षायां वीरभद्रो भूत् तस्मिन् यागे राजान
नः तथा मरुद्गणाः सर्वे पविवेषणकारिणः २१ बाह्लेयश्च महासेनामकरोत्सुमतित्वरः ब्रंटा
नादः पार्षदो लिः कुबेरस्य च मंत्रिणौ २२ सर्वपात्रविद्राचैः द्विजोनायत्तौ वभूवतुः एवं
हि विश्व वयज्ञो वभूव परमोत्सवः २३ अध्वरावभृथस्नातो राजराजो महामनाः परं भाग
वदेवेभ्यो विप्रेभ्यो दक्षिणामदात २४ एवं संपूर्णध्वरेसु सुखैनुष्टे देवर्षिसत्तमे आजगामाथ
दुर्वासा दंडी कृत्तिजटाधरः २५ क्रोधी कृशो यातुकां द्विदीर्घश्मश्रुः क्षमोदरः दर्भासनस
मित्पात्रमृगचर्मधरः परः २६ तमागतं समागम्य स्वजपित्वा विधानतः भयभीतः पवित्रो
मा कुबेरः प्रणनाम ह २७ अद्य मे सफलं जन्म सफलं मंदरं च मे अद्य मे सफलो यज्ञो भव-
तं स्वयमागते सति २८ इत्थं संतोषितस्तेन तुर्वासा भगवान्मुनिः देवं मनुष्यमखिलं १५

प्राह प्रहसिताननः २९ त्वं राजराजो धर्मात्मा दाता नीतिपरायणः कृते तेनैव सर्वस्वं दत्ते वि
स्मृतं तोषकारणं ३० न याचितो मया त्वं वै कापि वैश्रवण प्रभो श्रेये वर्याचनं कुर्वे ज्ञात्वा त्वां
ज्ञानिसत्तमं ३१ स याचनं सफलीकुर्यात्मां भवं दास्यामि मत्कृते न चेत्त्वां भस्मसात्कुर्वे शा
पेनाति भयेन वै ३२ वर्तते तव हृदि सर्वं त्रैलोक्या निधयो नव तान्मे प्रयच्छ मद्धं तेन दयं गतवा
नहं ३३ नारद उवाच एतच्छ्रुत्वा राजराजो दानशीलउदारधीः क्रोधितिप्रति गच्छ
थं प्राह तं गुह्यकेश्वरः ३४ एवं निधीन्मदात्स्यं तं दानाय हौ निधी परं घंटानादः पार्श्वमौ
लि कूबरतु लोभमोहितो ३५ कूबर उवाच एकोपि हि ममाख्यो लोभी निधिभिः किं करिष्यति लेहं
दिव्यं देहि च रसेवृतिं रत्नतर्पणं ३६ नारद उवाच तद्वचः परुषं श्रुत्वा तु वीसा क्रोध
परिग्रहः भूमंग कुटलीभूते नक्ते नेत्रे च कारह ३७ स्थूली वर्णवंहरसांदुंदमवाल निमि
षत्रयं प्रणतं पनदं वीक्ष्य ताभ्यां प्राय महामुनिः ३८ मुनिरुवाच घंटानाद महादुष्ट
पापबुद्धे तिलब्यक स्तब्धत्वं यन्नग्राहीः स्तब्धो भव महाद्रुमः ३९ पार्श्वमौले पापबुद्धे
न लोभमदान्वितः गजवत्प्रेरणं कुर्वन्त्वं गजो भव दुर्मते ४० नारद उवाच ताभ्यां शा
पं मुनिर्दत्त्वा निधी द्वौ नीत्वा कुबेरतः वरं ददौ पुनस्तस्मै दुर्वासा दुर्लभं परं ४१ स्वस्थाह्वानाच्छ
स्थिगुणं भवंतु निधयो नव इत्युक्त्वा स निधिः प्रागाद्दुर्वासा तेजीयसां वरः ४२ इति श्री
म.क्क.द्वा.ना.व. गोमत्युपाख्याने च कृतीर्थ माहात्म्यं नाम दशमोऽध्यायः १० नारद उवा
च कुबेरसंशितौ तौ नौ विप्र कस्य परिमोहितौ तत्र साक्षान्तव ये विस्तुः प्राहुतौ पारणं नो
१ श्रीभगवानुवाच मदर्थी हि पुत्रे यज्ञो भवं तौ दुःखसंयुतौ ब्राह्मणं तां वचो हे वैकृती
कर्तुं न च क्षमः २ भवतं ग्राह स्माते यौ पुत्रं हि पुत्र यो ये दा नदावे मत्स्य सादेन प्रकृति स्थां

गः पं
ग्र॰ ष
१२

गमिष्यसि ३ नारद उवाच इत्युक्तौ हरिणा तौ द्वौ राजन्राजस्य मंदिरे गो बभूवतुर्ग्राहग
जौ जातिस्मरणसंयुतौ ४ गंडकाह्वो महाग्राहो गोमत्यां च शतं समः विकरालो महाभी
मः शतहस्तवपुर्धरः ५ पार्श्वमौलिर्गजेंद्रोभूद्देवनद्यास्त्रिवेणवने चतुर्दंतः कज्जलाभः शैल
प्रोच्चो धनुःशतं ६ वंजुलैः कुरबैः कुंदैर्वदरैर्वेत्रवेणुभिः जंभाम्रजंबटैर्युक्ते कोविदारा
सनार्जुनैः ७ मंदारपाटलाशोकनूतचंपकचंदनैः एवमौदुंबराश्वत्थखर्जूरैर्वीजपू
रकैः ८ प्रियालाम्रातकाम्लैश्च क्रमुकैः परिमंडिते देवतस्य वने दीर्घे विचचार महाग
जः ९ एकदा माधवे मासि गजेंद्रो गिरिगह्वरात स्नातुं गोमतीं गामाय पोसवारणो
नदन १० विवेश तत्र गाहाग्र शुंडादंडैर्वितस्ततः करेणुः कलभान्सर्वान्स्नापयामास
नागराट ११ महान्ग्राहोपि तत्रस्थो बली गांडकनोदितः जग्राहाशु रणे नागं क्रो
पसंवितविग्रहः १२ येनैव तत्र हृतेनीतो गजेंद्रो बलदर्पितः तमाकृष्य बहिः प्राप्तः
पुनस्तेन विकर्षितः १३ करेणवश्च कलभास्त्रातुं नाशक्नुवन्महामाः एवं तयोर्युध्यतो
श्चकर्षतोर्हि वहिर्मिथः १४ पंचाशत्संवत्सराणि व्यतीयुः पश्यतां सतां एवं कमम
लमादाय त्रातो गजो जातिस्मरो महान १५ श्रेयलक्षणयामन्नामहामियादहनाश्रयः स्म
स्मार श्रीहरिं देवं मन्तु पापाणां गतः १६ गजेंद्र उवाच श्रीकृष्ण कृष्ण सखकृष्ण
स्त्रवपुर्दयानकृष्णापते विपादपिहसमुद्रे भविष्ये सर्गप्रमोपरमपावनपुण्यकीर्ते मां पा
हि पाहि परमेश्वर पाप पापात १७ नारद उवाच एवं ग्राहगृहीतांघ्रिं स्मरंतं स हरि
हरिः श्रुत्वारुह्य खगेंद्रे गाढ्यपावद्दीनवत्सलः १८ स्वयं खगात्समुत्तीर्य यथावन्वा
क्रं समादाय तत चक्रग्राहेण देवमेव ग्राहस्यापि मिमोचतुं तं १९ दैत्यग्राहग्रेर्थनमिवदेहा

१२

द्विजेंद्रं वर्म्मवहः पश्चात्पपात तं चक्रे गोमत्यां च हृदे नंदत २० पापात्प्रमुनिचयान्सर्वान्मुक्तो काम्बं च
कारह तत्रैमिसं तुर्षभवं चक्रतीर्थे शुभावहं २१ तत्रक्रमदर्शनात्मजन्मलसहत्याप्रमुच्यते गृ
हस्थिकत्रनिरामृत्वा सर्वस्त्रूपं दयावहः २२ श्रीकृष्णानुग्रहात्तस्मीद्दिव्यरूपो बभूव सः परिक्रम
हदिं नत्वा स्तुत्वा देवं कृतांजली २३ कुबेरमंत्रिगोतो दौजममतुः स्वयं दुपुनः देवेषु पुष्पवर्षि
न्तु जयध्वनिमदत्तव २४ जगाम भवनं स्वान्मा त्वमपि प्रकृतेः परं चक्रतीर्थकथामेतां यः
शृणोति नरोत्तमः २५ चक्रतीर्थस्नानफलं संप्राप्नोति न संशयः गजग्राहकथां पुण्यां यः
शृणोति समाहितः २६ दुःस्वप्नं नश्यते तस्य सुस्वप्नं भवति ध्रुवं २७ इति श्रीमद्द्वा
ना·व·चक्रतीर्थोत्पत्तौ गजग्राहमोक्षनामैकादशोध्यायः ११ श्रीनारद उवाच शंखो
द्धारे तीर्थमुख्ये स्वर्लिंदादिदानियः सगच्छेत्सर्वलोकं सर्वोपद्रववर्जितं १ श्रीकृष्णभक्ताः प्रां
तानमाश्रितो नाम महामुनिः तीर्थयात्राप्रसंगेन प्राप्तप्राप्तान्भूमिषु २ हस्तारुण्यं सवः स्नात्वा
हरेः पूजां चकार ह तस्य जायां महाशंखे पायय त्वप्राविनेपतः ३ योनयाम ह कद्दीवान्नास
स्थि ध्योति लोभतः पूजां शंखे गतं वीक्ष्य क्रुद्धः प्राह श्रितो मुनिः येन नीतस्तु मे शंखः शंखो
द्धो भवतु ध्रुवं ४ तदैव शंखवत्तूर्णो भूत्वा कद्दीवान्नपापपीडिताः तत्राटयोर्निपतितः पाहि
मामित्युवाच ह ५ मीदुवर्णं तत्वितः प्राह दुर्मते किं कृतं त्वया प्रेयदोषाद्दूतं पापं महद्यो
नस्थाभवेत ६ मज श्रीकृष्णपादंत्रे सततेमोक्षं कधिष्यसि इत्युक्त्वाथ गते चाज्ञ त्विते देवेमः
हामुनौ ७ स वै वरे निपतितः कद्दीवान्नखवरूपधृक प्रवदन्कृष्णकृष्णेति मानवर्षं स्थितो

गः शं
द्वा· अ·
१४

भवत ८ पविहत्र्ये नमः साक्षाद्भगवान भक्तवत्सलः आगत्य सर्वं क्षीरं मा भैरित्यभये ददौ
तां मेघनादगंभीरां गिरं श्रुत्वा जलेचरः मुक्तो पाहि पाहीति देवदेव जगत्पते ९ भुजंगेंद्र
भोगकल्पेन भुजेन भगवान प्रभुः शंखमर्कं ग्राहमिव सोऽग्रहीद्दयापरः ११ तदैव हित्वा रूपो
मूर्च्छं स्वरूपं विहाय प्राः कृतांजलिर्हरिं नत्वा स्तुतिं चक्रे नताङ्गकः १२ कंसनोवानुकाच
वासुदेव नमस्तेऽस्तु गोविंद पुरुषोत्तम दीनवत्सल दीनेश मत्स्यविके साप रेश्वर १३ ध्रुवेथरूवप
दं दात्रे प्रह्लादवरप्रातिर्हारिणे गजस्योद्धारिणे तुभ्यं वलेर्वलिविदे नमः १४ द्रौपदीचीरसंत्रा
णकारिणे हरये नमः सदाशुक्लवासेभ्यः पांडवानां हितैषिणे १५ पादवज्ञाणकर्त्रे सकला
दाभीरवद्धिणे गुरुमातृद्विजानां च पुत्रदात्रे नमो नमः १६ जरासंधनिरोधार्तनृपाणां मो
क्षकारिणे नरकस्योद्धारिणे साक्षात्सुदाम्नो दैन्यहारिणे १७ वासुदेवाय कृष्णाय नमः संक
र्षणाय च प्रद्युम्नायानिरुद्धाय चतुर्व्यूहात्मने नमः १८ त्वमेव माता च पिता त्वमेव त्वमेव बं
धुश्च सखा त्वमेव त्वमेव विद्या द्रविणं त्वमेव त्वमेव सर्वं मम देवदेव १९ श्रीनारद उवाच
एवं स्तुत्वा हरिं राजन कर्दीं वान्भिमविक्षलेः स्वित: विमानवरमास्थाय पादवानां च प
श्यतां २० विभ्राजयन्दशदिशः सात सूर्यसमप्रभः जगाम वैसवं लोकं सर्वोपद्रववर्जितं
२१ शंखोद्धारकृतोयस्मिन्हरिणा मैथिलेश्वर तस्मात्तीर्थं महापुण्यं शंखोद्धारप्रणांगते स
शंखोद्धारकथामेतां यः शृणोति नरोत्तमः शंखोद्धारस्नानफलं लभते वै न संशयः २३
॥ इति श्रीमत्कृ·द्वा·ना·व· शंखोद्धारमाहात्म्यं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ श्रीकृष्णार्पणमस्तु १४

प्रभासस्यापि माहात्म्यं शृणु राजन्महामते सर्वपापहरं पुण्यं तेजसो वर्द्धनं परं १ गोदा-
वर्यां गुरौ सिंहस्थिते चैव कुंभगे रविग्रहे कुरुक्षेत्रे काश्यां चंद्रग्रहे तथा २ यत्पुण्यं लभ-
ते राजन स्नानतो दानतो नरः तस्माच्छतगुणं पुण्यं प्रभासे च दिने दिने ३ यत्र स्नात्वा द्व-
द्वस्मारणाद्गृहीतो यत्स्मरणाद्दुरवग्रहः विमुक्तः किल्विषात्सद्यो मोक्षं भूयः कलोदयम ४ महा-
पुण्यतमा राजन यत्र प्रत्यक्सरस्वती तस्यां स्नात्वा नरः पापी साक्षाद्ब्रह्ममयो भवेत ६
ततो रैवर्तते राजन्स्नात्वा वै वोयपिबल्लै + शृणोति यो भागवतं पुराणं ब्रह्मसंमितं ८ लोका-
वैं लोकपदं वा मोनीतियत मानसः तस्य पाणौ भवेद्राजन्त्वेस्तवं परमं पदं ९ प्रोष्ठपद्यां स्थि-
मास्यां हे नरसिंह समन्वितं ददाति यो भागवतं स याति परमां गतिं १० पुराणेन श्रुतं यै-
स्तु श्रीमद्भागवतं क्वचित तेषां वृथा जन्मनातेन नराणां भूमिवासिनां ११ येन श्रुतं भागवतं
पुराणं नारायितो यैः शुकवक्त्रपुराणं कृतं सुखेनैव यथा नराणां तेषां वृथा जन्मगतं नरा-
णां १२ द्वारावत्यां तीर्थराजे गोमती सिंधुसंगमे यत्र स्नात्वा नरो याति वैकुंठं विमलं पदं
१३ गतागम्यमेव जं पुण्यं गंगासागरसंगमे तस्माद्दशगुणं प्रोक्तं गोमती सिंधुसंगमे १४
अत्रैवोदाहरंतीम मितिहासं पुरातनं यस्य श्रवणमात्रेण पापपाशाद्विमुच्यते १५
आसीद्द्वाजा कृपे वैश्यो राजन्मागधपतिः परः महा मौरव संयुक्तो निधीसो यन दैवधया
१६ वेश्यासक्तं गानिरो रतो विरगो सीविसारदाः द्यूतक्रीडनकामस्तोऽलोभमोहमदा-
न्वितः १७ मृषावादी महादुष्टः कुकर्मनिरतः सदा ब्राह्मणेभ्यो न पितृभ्यो न देवे-
भ्यो पनं ददौ १८ हवेः कदापि सेवापहृ कापहृ वैनिपिचेत्वचो पितृः सेवापि न कृता न पुत्रे

[Right margin:]
कृष्णेन पत्रेह वाचयन्तं भागवतं शुभे ७ नेन त्वा
अर्चयिवि च तस्य ज्ञाश्री कोयपोपतं

ना॰ फं
द्वा॰ म॰
१५

श्रोपनं ददौ १८ त्यक्त्वा भार्यां सुमित्रो भूद्वामक्रोधो दुर्मतिः खलः वेश्याप्रसंगात्तस्यापि यन्ना
र्ज्जितं धनं गतं २० अर्द्धं तु तस्करैर्नीतं किंचित्स्वेष्टां गतं स्वतः पुण्येन वर्द्धते लक्ष्मीः पापे
न क्षीयते ध्रुवं २१ एवं स निर्धनो जातो वेश्यया त्यक्तो महाखलः तस्मिन्नरण्ये स चौ
रीकर्म चकार ह २२ चौरीकर्म प्रकुर्वंतं वध्वा तं दामभिर्नृपः देशान्निःसारयामास
मंतनुर्दयतीश्वरः २३ वनेपि निवसन्सोपि जीवहिंसां चकार ह समाष्टादशसाहस्रेना
व वर्षयदा ब्रनः २४ पक्षिमांसभक्षिणां प्राणान्दैस्यो दुर्भिक्षपीडितः वने वै मारितः सोपि सिं
हेन नलब्राननः २५ तद्दैवयमदूतास्तं बध्वा पाशैश्च योमुखैं[गृहीत्वा खेचनः स्वयंः स्वाद्दन
चंचुपुटेन तं २६ निरालिषाः खगास्त्वन्ये सामिषं जग्युराकुलाः एवं कोलाहले जाते शेख
चिल्लादिभिः कृते २८ नमहीगुरुस्वतो मांसं पक्षिणा संजगाम ह तत्समे नापि गृध्रेणाती
दण्तुंडैनताडितान २९ तन्मुखात्सपतन्मांसो गोमतीसिंधुसंगमे तीर्थ सुतेतस्य मांसे
वेश्यायं पातकी महान ३० तेषां पाप्मान यंच्छित्वा भूत्वा देवाश्चतुर्भुजः पश्यतां यमदूता
नां विमानमधिरूढः ३१ विराजयन्दिशः सर्वाः परं धाम ययौ तदा गोमतीसिंधुसं
गमस्य माहात्म्यं श्रृणुतेन रः ३२ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं प्रयाति सः ३३ ३१
इति श्रीस्कंदपुराणे द्वा॰ मा॰ प॰ प्रभासखण्डे सूतशौनकसंवादे गोमतीसिंधुसंगममाहात्म्यं नाम
त्रयोदशोध्यायः १३ श्रीनारद उवाच द्वारावत्याः समुद्रस्य माहात्म्यं श्रृणु मानद
सर्वपापहरं पुण्यं तत्स्नानफलदं स्मृतं १४ माघे व्यतीपाते माघ्यां यो वतीस्नात्वा न दीपते
नत्वाहं सङ्गविधिवद्दत्वा दानं करोति यः २ तस्य देहे त्रयो देवा निवसंति महीपते यस्या

१५

दर्शनमात्रेण नरो याति कृतार्थतां ३ तद्देहस्पर्शनात्पापो ब्रह्महत्या प्रमुच्यते यत्र तत्र गतः
सोपि तत्र तत्र च भूरुहा हस्तांतं च मतं पापं बीजं गच्छन्ति करोपि हि छिनत्ति पापपटलं परं मोक्षं
प्रयाति हि ५ रैवतस्याथ शैलस्य माहात्म्यं शृणु मानद सर्वपापहरं पुण्यं भुक्तिमुक्तिप्रदा
यकं ६ गौतमस्य सुतो धीमान्मेधावी नाम वैष्णवः विंध्याचलेन पर्येवर्षाणां मयुतं प्रातं
७ तं दृष्टमागतः साक्षादपांतरतमो मुनिः नोत्तस्थौ बालभावात्सोपि मेधावी तपसोत्कटः ८
अपांतरतमस्तं वै समपाप क्रोधसंयुतः हसमानमभक्तापात्मानस्तत्तपोबलगर्वितः ९ शै
लवत्तिष्ठसि त्वं शैलो भव तु मतिते इत्युक्ताथ गते भगवत्पादपांतरतमे मुनौ १० मेधावी शै
लतां प्राप्तः श्रीशैलस्य सुतो भवत् जातिस्मरो महाबुद्धिर्विष्णुभक्तिप्रभावतः ११ एकदा म
न्युरवाच कृत्वा माहात्म्यं द्वारिकापुरः तत्र वृक्षोपि मेमूयाते नमो ब्रह्मज्ञानमहं १२ कथं मे
रामनंतस्याभिति बुद्ध्या विचारयन् सोब्रवीत् सोपि राजा नौ रैवतं नाकसत्वरे १३ वदमत्वा
र्थिनामुक्तात्वं महाहीनवत्सलः सोयं महाबलो राजा प्रसन्नो यदि वा भवेत् १४ नैन नीतस्य
मेवास्तो भविष्यति हरेः पुरि इति श्रुत्वा मया विष्णुभक्तानां शांतिकारिणा १५ रैवतात्प
काथितं तत्र कोलं परमं वचः समग्रतः प्राह राजन्नत्र कोपि न पर्वताः १६ तत्र स्थापयितुं कृ
ष्णस्थिति समुत्थाय भुजाबलात् समुद्धीयता द्वारिकायां प्रतिज्ञां मकरोद्धिसा १७ एकस्मिन्
चोरयितुं प्रयाते नृपमृतमे तत्सर्वं समभ्याप्य श्रीशैलस्य पुरे नृप १८ कलहप्रियेणापि
मया श्रीशैलाय महात्मने कथितं सर्ववृत्तांतं नयचौर्यसमन्वितं १९ श्रीशैलः पुत्रमोहे
न निर्भर्त्स्यति क्रियाप्रिहि सुमेरुं गिरिराजं च हिमवंतं नगेश्वरं २० श्रीशैलः प्राह यतिता
पुत्रस्नेहसमाकुलः एकोद्देवेन दत्तोयं न पुत्रा बहव शुभे २१ तं हर्तुं कागते राज्ञि रैवते वै म

ना॰ सं॰ हावले विदेसंयाति पुत्रो मे तेन राज्ञा महात्मना २२ पुत्रस्नेहाभिभूतोहं पुत्रयोः शरणं गतः श्री
वा॰ ख॰ त्वा तं रैवतं शीघ्रं पुत्रं मां दातुमर्हथः २३ ज्ञाते च कारणे तौ श्रेष्ठौ मे कश्च हिमाचलः शैलस्त
१६ द्वैः परिहितौ योद्धुकामौ बभूवतुः स्तुतं २४ ततो भुजाभ्यामुत्पाट्य हनुमान् रैवतं गिरिं ऊर्द्ध्वं कृत्वा व
लाद्जाम्बवान् गेतुं मनोदधे २५ तदैव चागतानानवीक्ष्य गिरीन् सर्वान् सर्वयाविलः स्फूर्जन्नुच्चैश्च
कारोच्चैः स्त्रविडित्यागतनिवात्मनः २६ तन्नादतेन सर्वाणि संतलोकैर्विलेसन्त तदैव ते शाखा
मिह स्तम्भो न्यपतन् स्वनः २७ निशम्य ह्वान्सेयदाशैलाः कुर्वतः प्रवरं निमुहुः गत्वं तं समा
वितं दुर्गं हि गिरिर्जानुभिः पाणि २८ यथा तुराहन्नमंतमनुयाता महाबले ते स्माहितो पिनजा
ह्यो गिरिराजं ककरा गतः २९ मन्युवेन्द्रो हरिभिः स्तुत्वा शैलो योगं तत्पोपरि सद्योभक्तः सहा
यार्थं भगवान् भक्तवत्सलः ३० आगत्याक्रम्य माशौलि दत्त्वा तेजः स्वकं परं माभैरित्यभयं
दत्वा त्वरमंतरधीयत ३१ गते हरौ भगवति भगवत्तेजसान्वितः एकहस्ते गिरिं धृत्वा मुष्टि
ना वज्रसन्निभा ३२ समेकं संततासु कृवजीव वलवन्तरः तस्य मुष्टिप्रहारेण मेकं विह्वलतां
गतः ३३ हिमवंतं वाक्रवे गत्याततियित्वा महीतले समर्द्दयं भूयांश्चान्यांश्च विंध्यादीन् पर्वतान्
८५ मदः ३४ विंध्याश्च ते सर्वे पादघातेन मर्दितः भयभीतारणात्यक्त्वा दुद्रुवुस्ते दिशो दश ३५
एवं जित्वा शैलसंसं हंतं शैलं शैलसन्निभः रैवतोपि जयारावैरानर्ते भुव्यपातयत ३६ सो
भूद्रैवतनामापि राजन रैवतकाचलः हरिभक्तः शैलमुख्यो द्वारावत्यां विराजते ३७
तस्य दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्या प्रमुच्यते स्पर्शनाच्चतुर्यज्ञानां फलमाप्नोति मानवः ३८
यात्रां कृत्वा पियस्याथि पविक्रमणतानने: भोजनं ब्राह्मणेभ्यो दत्वा याति विष्णोः परं पदं १६

३८ इति श्रीस्कं॰ प्र॰ ना॰ व॰ रत्नाकर रैवतकाचलमाहात्म्ये नाम चतुर्दशोऽध्यायः ।
१४ श्रीनारद उवाच तस्मिन्गिरौ यत्तीर्थं रैवतेन कृतं पुरा यत्र स्नात्वा यज्ञमेकं कोटि
यज्ञफलं लभेत १ कपिटंके नाम तीर्थं कपिपाताः समुद्भवे गिरौ रैवतके राजन्सर्वपाप
प्रणाशनं २ सौमान्तर सरत्तु लोहित्रिवियो नाम वानरः मारितो यत्र रामेण मुष्टिनाब्रह्म ।
घातिना ३ सद्यो स्वर्गं गतः सोपि संतां हेलनवानपि तत्र स्नात्वा तु सततं देवाः स्वर्गं गच्छन्ति नरेश्वराः
४ कलविंकस्य यात्रायां कोटिगोदानजं फलं तस्माद्द्विगुणं पुण्यं दंडकाख्ये वने शुभे ५ ।
तस्माच्चतुर्गुणं पुण्यं सैंधवारण्ये महावने जंबूमार्गे दशगुणं पुण्यं प्राप्नोति मानवः ६ तस्मा
द्दशगुणं पुण्यं पुष्कराख्ये वने स्मृतं तस्माद्दशगुणं पुण्यं उत्पलावर्तके त्वया ७ तस्मा ।
न्नैमिषारण्ये पुण्यं दशगुणं स्मृतं तस्मात्कृतगुणं पुण्यं कपिटंके विदेहजाः ८ नगा ।
त्कुरुपंडारिकायां तीर्थानां तीर्थमुत्तमं यस्य दर्शनमात्रेण विप्र बध्यात्प्रमुच्यते ९ अज्ञानाद्
ब्रह्महत्यायां गो द दोषान्मरणाय सः तेन पापेन कुपेवैकं कलासवपुर्ध्वरः १० नगोपि दानि ।
नां श्रेष्ठः पतितो यच्चतुर्भुजः श्रीकृष्णेन तदुद्धारः कृतो वै यस्य तां हतां ११ तद्दिनात्कृगकु
पं तु तीर्थं भूतं महीयते कार्तिके सर्णमायां तु तस्मिन्स्नानेन समाचरेत १२ कोटिजन्मकृ
तात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः एकं पात्राय गोदानं करोति विधिवन्नरः १३ कोटिगोदा
नजं पुण्यं लभते वै न संशयः १४ गोपीभुवश्च माहात्म्यं श्रुणु पापहरं परं यस्य श्रवण ।
मात्रेण कर्मबंधात्प्रमुच्यते १५ गोपीनां यत्र वासो मे तेन गोपीभुवः स्मृतः गोप्यं गारागा

गा॰ पं॰ संभूतं गोपीचंदनमुत्तमं १६ गोपीचंदनलिप्तांगो गंगास्नानफलं लभेत महानदीनां स्ना
द्वा॰ व॰ नस्य पुण्यं तस्य दिने दिने १७ गोपीचंदनमुद्राभिर्मुद्रितो यः सदा भवेत अश्वमेधसहस्राणि
११ राजसूयशतानि च १८ सर्वाणि तीर्थदानानि व्रतानि च तथैव च कृतानि तेन नित्यं वै सत्क
र्माणि न संशयः १९ गंगामहिम्नि पुण्यं पुण्यं चित्रकूटरजः स्मृतं तस्माद्दशगुणं पुण्यं व्र
जः पंचवटीभुवे २० तस्माच्छतगुणं पुण्यं गोपीचंदनकं रजः गोपीचंदनकं विद्धि वृंदा
वनरजः स्मृतं २१ गोपीचंदनलिप्तांगं यदि पापशतैर्युतं तं नेतुं न यमः शक्तो यमदूतः कुतः पुनः
२२ नित्यं करोति यः पापी गोपीचंदनधारणं स प्रयाति हरेर्धाम गोलोकं प्रकृतेः परं २३
सिंधुदेशस्य राजाभूद्दीर्घबाहुरिति श्रुतः अन्यायवर्ती दुष्टात्मा वेश्यासंगरतः सदा २४
तेनैव भारते वर्षे ब्रह्महत्याशतं कृतं दश गर्भवती हत्या कृता तेन दुरात्मना २५ म
गधायां तु ब्राह्मणैर्हैः कपिला गोवधः कृतः हैयवंद्यमाकूष्मण्डगायाघर्षितो भवत २६ ए
कदा राजा लोभेन मंत्री क्रुद्धो महाखलं जगाम नारण्यदेशे तं तीक्ष्णधारेण चासिना २७ म
त्वा पतितं मृत्युं गतं वीक्ष्य यमानुगाः बद्ध्वा यमपुरीं निन्युर्हर्षयंतः परस्परं २८ सन्मुखे
वस्थितं वीक्ष्य पापिनं यमराट् बली चित्रगुप्तं प्राह तूर्णं का योग्या यातनास्य वै २९ चित्र
गुप्त उवाच चतुराशीतिलक्षेषु नरकेषु निपात्यतां निःसंदेहं महाराज यावच्चंद्रदिवाकरौ
३० अनेन भारते वर्षे ब्राह्मणेन सह कृतं कृतं प्रजापीडा बहुकृता वेश्यासंगकृतो निशं ३१ अ
नेन यवन लोभेन ब्रह्महत्याशतं कृतं दश गर्भवती ह्यातं कपिला गोवधः कृतः ३२ तथा वन ११

स्तगानांचकृत्वाहत्यासहस्रशः तस्मादयंमहापापीदेवतःस्त्रिसर्विंदकः ३३ नारद उवा
च तदायमाज्ञयादूतानीत्वातंपापरूपिणं सहस्रयोजनायामेतप्ततैलेमहाखले ३४ स्फु
रदग्न्युच्छलत्फेनकुंभीपाकेन्यपातयन पतयासमोवह्निःसद्यःशीतलतांगतः
३५ वैदेहतत्रिपतुनाखल्हादहेवणायथा तदेवविस्मयाविष्टाधर्मदूतामहात्मने ३६
अनेनसुकृतंभूमौहणवन्नकृतंक्वचित चित्रगुप्तेनसत्यंतंधर्मराजोव्यचिंतयत ३७ सभायां
मागतंव्यासंसंपृच्छयविधिवन्नृप तत्वायप्रच्छधर्मात्माधर्मराजोमहामतिः ३८ यम उवाच
अनेनपापिनासर्वेनकृतंसुकृतंक्वचित स्फुरदग्न्युच्छलत्फेनेकुंभीपाकेमहाखले ३९
अस्यपतनेनवह्निःसद्यःशीतलतांगतः इतिसंदेहसंछन्नःसिद्यतेसेनसंशयः ४०
श्रीव्यास उवाच सूक्ष्मागतिर्महाराजविदितापापपुण्ययोः यथाब्रह्मगतिःप्राज्ञैःसर्व
शास्त्रविदांवरैः ४१ देवयोगात्स्वयपुण्यंप्राप्तंवैसुयमर्थवत येनपुण्येनशुद्धोसीतच्छृणु
त्वंमहामते ४२ कस्यापिहस्ततोयत्रपतितान्हृत्ककामृद्दः तत्रैवायंमृतःपापीशुद्धोभूतत्स्य
भावतः ४३ गोपीचंदनलिप्तांगोनरोनारायणोभवेत तस्यसंदर्शनात्सद्योब्रह्महत्या
प्रमुच्यते ४४ नारद उवाच इतिश्रुत्वाधर्मराजस्तुसम्मान्यविसोचतः विमानेकमबो
ध्याप्यवैकुंठंप्रकृतेःपरं ४५ प्रेद्युम्नामहसहस्रागोपीचंदनकीर्तिवित एवंतेकथितंराजन
गोपीचंदनकंयशः ४६ गोपीचंदनमाहात्म्यंयःशृणोतिनरोत्तमः सयातिपरमंधाम
श्रीकृष्णस्यमहात्मना ४७ इतिश्रीमद्गर्गसंहिता-द्वा-कपिटंकनगरापगोपीभूमिमाहात्म्ये
नामपंचदशोध्यायः १५ श्रीनारद उवाच सिद्धाश्रमस्यमाहात्म्यंशृणुराजन्म

गः सं
सिः ष
१८

ह्यमते यस्याश्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते १ यत्स्पर्शनाद्भवेत्सांद्रो ह्यवियोगो भवेत्क्वचित ।
तं च सिद्धाश्रमे नाम वदंतीह पुराविदः २ दर्शनाद्यस्य सालोक्यं सामीप्यं स्पर्शनात्तथा सारूप्यं
स्नानतो याति सायुज्यं तद्विज्ञाः सनातनाः ३ तत्तीर्थस्यापि माहात्म्यं श्रुत्वा चैवाननामुखात राधा स्ना ।
तुं मनश्चक्रे केकस्मविद्येपविह्वला ४ श्रीसिद्धाश्रमयात्रायां सूर्यपर्वणि माधवे राधा गंतुं मनश्च
क्रे त्यक्त्वा कदलीवनात ५ गोपीनां शतयूथेन सर्वगोपगणैः सह शतवर्षव्यतीते तु श्री ।
दाम्नः शापकारणात ६ श्रीराधापि विकारूढा कृञ्चब्रह्मचामरवीजिता आनर्तेषु महातीर्थं यत्रो
सिद्धाश्रमं सती ७ तत्रैव भगवान्साक्षाद्यादवैः परिमंडितः स्त्रीणां षोडशसाहस्रैर्यो द्वार्या ।
श्चाययौ नृप ८ बलिष्णाद्यैश्च गोपाला कोटिशः सखिकन्यकाः सिद्धाश्रमं ते जग्मुः सर्वतो व्या
धिकाज्ञया ९ शतयूथात्सयूथेषु गोप्यो वै तत्र तत्र महाबलाः सिद्धाश्रमे च विविधवनस्थाने तीरायां शि
बिविरे १० द्वारिकावासिनां तेषां स्थितानां स्नानमिच्छतां शङ्कवे वैसाडितानां विशिष्ट्यस्य भग
वतः स्त्रियः ११ केयं स्नातीति पप्रच्छुर्यस्या वैभवमद्भुतं यज्ञेश्वरावृन्दं तीह सर्वे यादवपुंगवाः
१२ अहो कस्य प्रिया चेयं कानाम्नी कुत्र वासिनी त्वं सर्वज्ञोऽसि भगवन्वद नो देवकीसुत ।
१३ श्रीभगवानुवाच वृषभानुसुता साक्षाद्राधेयं कीर्तिनंदिनी व्रजे स्त्रीसमाद्दयिता गो
पिकार्थी स्वरीवरा १४ स्नातुं सिद्धाश्रमं प्राप्ता व्रजाद्गोपीगणैः सह यज्ञेश्वरावृन्दं त्येनेतस्या
वैभवमद्भुतं १५ श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा सत्यभामा स्यमानिनी शनैः प्राह सपत्नीनां रू
पयौवनगर्विता १६ किंतु राधा रूपवती नाहं रूपवती किमु वक्ष्यसीसर्वतः सर्वरूपोद्भार्थ
गुणगर्विता १७ तद्रूपकारणात्सर्वाः शतपत्न्या नतो भवत श्रुत्वा कृतवर्मण्यपानोद्वै । १८

पलायितो १८ दिने दिने स्वर्णभारानष्टौ स सृजति स्वतः दुर्भिक्षमार्यादिहानिस्तत्कर्मि व्याधि
योऽशुभाः १९ न सन्ति मायिनस्तत्र यत्रास्तेऽभ्यर्चितो मणिः न त्विजायादिवर्हेपि दत्तः सत्राजितस्य
सेतकः २० तेन जातेन युद्धे हि सर्वं वै भवमद्भुतं येनासौ परेण श्रीकृष्णेनागकृतोपहिगामिनी
२१ भौमासुरं महायुद्धे हत्वा प्राग्ज्योतिषं पुरं समाप्य कृष्णपथा हृदयं तत्सुतास्तु समानीताः २२
प्राप्ताः श्रीकृष्णपत्नीत्वे सर्वा एव न संशयः सप्तैव वास्तु शाक्या यदुवेदं तमनेन वैः २३ कुं
डले देवमातुश्च दत्ते वै सत्यभामा कृपया येनावतं भवानां भौमासुरहसर्वेपः २४ महीक्षुयाः
समानीताः श्रीकृष्णेन महात्मना सत्काव्यां न महत्वे वै संमाके पिकृत तान्हवि: २५ मन्दारे
वर्तते नित्ये वृद्धे द्वः पादिजातकः पातिह त्येनैव सयाश्रीकृष्णोपवशीकृतः २६ सर्वाय
स्कर संयुक्तो नारदाय समर्पिता सत्यभामा नेन कस्यास्तु गौरवं वै भवंतया २७ रूपोदार्येन
कस्यास्तु राधायः किं मुवर्णितं यद्दूपोपविधेयास्ताश्च नेन पुष्पपुष्पिये २८ हेतुसुकुकावि
णीसा त्वेकथं रूपवती नहि सर्गोपकन्यका भवरायाश्च यं वै राजकन्यकाः २९ धन्यामान्यास्तु
सर्वा वैश्च यं मानवतीर्वराः एवं तु सत्यभामा यां वदंत्यां मेऽपि लेखर ३० भूत्वा मानवतीः सर्वा
रुक्मिण्याद्याः स्त्रियो वराः कुलकौशल्यशीलाढ्य रूपयौवनगर्विताः ३१ श्रीकृष्णं मान
दं प्राहुर्वरूपहृसमहास्त्रियः राज्याऊचुः कृतं तवमुखात्सर्वं राधारूपं परं सतं यस्यार्चकः
सदा त्वं वै त्वयि रत्वाच यासदा ३२ तां रूपां हृद्यमिकाम स्त्वद्धियां व्रजवासिनीं त्वद्धियोगेन
संस्थिता स्त्वात्तु द्वार्ता त्समागतां ३३ श्रीनारद उवाच तथास्तु चोक्त्वा श्रीकृष्णः यदद्वीप

गः सं
ठा व
१८

दिवेष्टितः ३४ षोडशाब्जीमहसा श्रीहरेराधांगगामह श्रीहेममणिविरेजस्येपताकाध्वजमं
डिते ३५ चंद्रमंडलशोभाढ्येवितानतन्मिते शुभे मुक्ताजवनिकायत्रपवित्रतस्तरणे शुभे ३६
मालतीमकरंदाढ्यैर्मालतीगंधिसंकुले तेनभृंगावलीचक्रैकलकोलाहलेपरं ३७ तत्रराधापदश्रा
ङ्क्षीश्रीकृष्णहृतमानसा हंसाभैर्व्यजनैर्दिव्यैर्वीज्यमानाःसखीजनैः ३८ छत्रदोलयवैलत्रवृज
द्विसामितस्नतः बालार्ककुंडलधराविद्युद्धारमनोहराः ३९ कोटिचंद्रप्रतीकाशातन्वीकोम
लविग्रहा अंगुल्यमञ्जुहितिजपुष्पमुखिंमनोहरा ४० शनैः शनैःपादपद्मे धारयंत्यतिको
मले दृष्ट्वातांराधिकांप्रेष्ठकृष्णस्यतस्यःसहृत्तसाः ४१ अन्मुमूर्छुःमहाराजतद्रूपेणाति
मोहिताः गतेऽस्माहृतचेतःसुर्ध्यीनारागरागयथा ४२ गतरूपाभिमानास्ताऊचुःसर्वाःप
रस्परं अहोएताहृशंरूपंत्रिलोक्यांनहिचाद्भुतं ४३ यत्तेयस्यास्तस्याहह महितीयमनोहरे
एवंवदंत्यस्ताःप्राप्ताःश्रीकृष्णपुरःसराः ४४ गोपीनांराजपुत्रीणांनेत्राणिपवित्रेभवे
४५ इतिश्रीमद्ग·सं·ना·व·त्रिवेणीमाहात्म्येराधारूपदर्शनंनामषोडशोऽध्या
यः १६ श्रीनारदउवाच श्रीकृष्णमागतंवीक्ष्ययद्वाजीमन्वितं नृपोत्थायजयया
सर्वेचक्रुर्गोप्योतिहर्षिताः १ सहसाश्रीहरिंराधापरिक्रम्यकृतांजलिः पद्माभाभ्यांतु
नेत्राभ्यामानंदाश्रुकलिंमुंचती २ स्यमंतकस्वचित्याढ्येचिंतामणिसुचित्तरमं पद्मरागाल
सन्मार्थ्यंचंद्रमंडलवर्तुले ३ कौस्तुभैःखचितेहैमेकुंभमंडलमंडिते पारिजातकपुष्पा
ढ्येपीयूषप्रविकृतमत ४ दत्वासिंहासनेनतस्मैप्राहप्रहासितानना अर्घ्यमेत्यलेजनः

१८

अद्यमेसफलंजन्मः ५ अद्यमेसफलोधर्मोह्यद्यमेत्वय्यागतेसति यन्मेसिद्धाश्रमेस्नानंसफलीभूत
मद्युतं ६ मयापिनकृताभक्तिःस्वभक्तस्यहरेर्यदिनः वहवश्चसहस्रापामेत्वयाद्यवकृताभुवि ७ कं
सोपिलोकविजयीयेनभीतोबभूवह समाविंतोमत्पुरुषेनावछंस्वविहृडसत्त्वयाहरे ८ मत्तेमया
पित्वयाद्यदेववैभवंदर्शितंहरे शक्रस्यमानभंगोपिकृतोदेवत्वयाबलात ९ मत्कारणाहुजेर
वन्धृत्वाकोवर्यकिंवले यथेक्रालिंसीतोरामेणापिमित्त्वंवशीकृतः १० वदंतेचरितंदेवनर
लोकविडंवनं नारदउवाच एवंवदंतीसाराधात्वरेषंद्वाननाशया सादरेणाहरेपत्नीवी
क्षतांगौरवंदद्दौ ११ भैष्मींजांबवतींभामांसत्यांभद्रांचलक्ष्मणां कालिंदींमित्रविंदांचमि
लित्वासापरस्परं १२ षोडशाहस्रीःसहसैवनोहिणीमुखमेवच येमानंदमयींसोभयोपरिरेमञ्ज
दान्विताः १३ श्रीराधोवाच चंद्रोयथैकोबहवश्चकोराः सूर्योयथैकोबहवोदृशःस्युः।
श्रीकृष्णचंद्रोभगवांस्तथैकोभक्तास्मदीयोबहवोवयंच १४ पद्मप्रभावेनयुतोयथाहिर
त्नप्रभावंकिमुतत्परीस्थित विद्याप्रभावेनयथाहिविद्वान्काव्यप्रभावेनयथाकवीन्द्रः १५ य
थासहस्रेभुजनेभुसम्मुरत्रभावंशक्तिकस्तयाहि जानातितत्त्वेननवेंद्रपुत्राःकृष्णप्रभावंमु
विकृष्णभक्तः १६ नारदउवाच राधावाक्यंतत्श्रुत्वाकृष्ण्यालौभीष्मनंदिनी सपत्नीसहि
ताप्राहराधांकमललोचनां १७ धन्यासिराधेवृषभानुपुत्रित्वंभक्तिभावेनवशीकृतोयं वद
त्यलेपस्यकथांत्रिलोकीसप्तवर्त्तोवदतित्वदीयां १८ कृतंयथातेहरिभावलक्षणंतथा
हिहंनहिविचित्रमेवहि शक्रःभुवासम्राट्छिविरामिपइस्तिहन्तोनेतुमजागतवत्यग्रहतः १९

ना० सं०
द्वा० अ०
२०

नारद उवाच एवमुक्ता भीष्मसुता राधां कीर्तिसुतां तदा समानीय स्वशिबिरे सादरेण महात्म
ना २० शिबिरे सर्वतोभद्रे पद्मकिंजल्कवासिते हैमे शिबिकामंडले पर्यंके सोपबर्हणे २१ सुखे
निवासयामास सुसत्सुगमंडनादिभिः सेव्यां विधिवद्द्रौस पत्नीसहिता सती २२ गोपी
नां शतयूथेश्च संस्थ्यश्च कस्थकस्थक वार्तालापं बहुविधं कृत्वा कृष्णप्रियास्ततः २३ स्नाप
यित्वाथ तां जग्मुः स्वं स्वं वै शिबिरं मुदा कृष्णपार्श्वे गता भैष्मी हर्षाज्जागरमुपस्थितं २४ क
थं न सीषेभोष्मामिति त्रिविकृष्णमुवाच ह रुक्मिणीवचनं श्रुत्वा भगवान्वृजिनार्दनः नृसीम्भू
त्वा जनेराजन प्राह प्रहसितानन: २५ श्रीभगवानुवाच प्रत्युक्तम प्रश्नवणेनास्मासे
नह्येषा सखी अर्पिताहित्वाहित्वयात्नभूम्यस्वज्ञानां भवत्यपरे २६ तस्मान्नित्यं हि पिबति मापापा
नादीपयः शुभे पयःपानं तु न कृतं श्रद्धया शुभ्रं जनयाकिल २७ तेन निद्रा न नयनयोर्न जाता
स्य महामते तस्माज्जागरितापि स्वापो न जातो भीष्मकन्यके २८ नारद उवाच इति श्रुत्वा
त्वरं भैष्मी सपत्नीभिः समन्वितः नीत्वा तु स्वयं तत्समीपं प्रययौ परमादरात २९ उसंकुरायं
सितायुक्तं कचोले हैमने कृतं आपाययत्परं प्रीत्या राधां भीष्मकनंदनी ३० एवमध्याधिविधि
वह त्वा तां बूलवीटिकां सत्यभामादिभिः सास्नात्रा पत्नीभिः समन्विता ३१ आगत्य कृष्णस
मीयं वदंतीस्वकृते शुभा भेजे श्रीकृष्णरुक्मिणी साकं च श्रीकृष्णपदपंकजे ३२ संलालयंतीसन
तं कोमलैः करपल्लवैः कृष्णपादतलोच्छलान्वीक्ष्य सा विस्मिता भवत ३३ उच्छालकाः
कथं जातास्तव पादतले प्रभो अद्यैव भूता भगवन्तत्र वेत्थ स्याद्वं हि कारणं ३४ षोडशसहस्र
सहस्राणां श्रुत्वेतीनां हविः सखे राधाभक्तिप्रकाशार्थं प्रहसन्नाह रुक्मिणीं ३५ श्रीभग

२०

वानुवाच श्रीराधिकाया हृदयारविंदे पादारविंदं हि विराजते मे अहर्निशं प्रणयपाशब-
द्धं लवं लवार्द्धं न चलत्यतीव ३६ अथो सखीनां तु प्रतियानतीं न्हारुच्छ्वलकालेन ममोच्छ्वलंति
मंदोत्सवमेव न हि द्वितय स्यैयुष्माभिरुक्तं तु पयः प्रदत्तं ३७ नारद उवाच श्रीकृष्णस्य वचः
श्रुत्वा रुक्मिण्याद्याः स्त्रियो वराः प्रेममाणा विलज्जायाश्च विस्मिस्युः सर्वतोन्यथा ३८ श्रीराधा
याः परां प्रीतिं निर्माय वै मधुसूदने तत्समाना न वै केषां महिंतीयां महीतले ३९ इति श्री
म०गं०सं०ना०व०स्थितासु मश्रीराधाकृष्णसमागमो राधाप्रेमप्रकाशो नाम सप्तदशोऽध्यायः
१७ नारद उवाच श्रीराधायाः परां प्रीतिं श्रुत्वा गोपीगणस्य च ऊचुर्हरिं राजपुत्र्या-
स्तद्वारसप्रेक्षणोत्सुकाः १ पट्टराज्ञ्य ऊचुः धन्या गोप्यस्तु ते भक्ता प्रेमलक्षणसंयुताः
याः प्राप्ता रासरंगे वै तां सां किं वर्ण्यते नयः २ वृंदावने कृतो रासो विधिनायेन माधव
ते विविधे हि दृष्टुमिच्छामो यदि त्वं मन्यसे प्रभो ३ त्वं चापि देव तत्स्था गोप्यः सर्वा देवहि जिनार्हन वयं
चाद्वैव देवे ण रासोयोग्यं भवेदिह ४ सर्वं कुरु कृपारासस्यासक्तं तु मनो वयं कृतो मनो-
रथोन्योपि राहत्क्रीडां विनाहवे ५ इति तासां वचः श्रुत्वा भगवान प्रहसन्निव प्राह ताः प्रे-
मसंयुक्तो गीर्भिः संमोहयन्निव ६ श्रीभगवानुवाच रासेश्वर्यास्तु राधायाम नस्यैर्द्रष्टं तु
मंगनाः तद्वा रासो भवेदत्र भवतीभिस्तु दुष्कृतं ७ इति श्रुत्वा वचस्तस्य रुक्मिण्याद्या न-
पात्मजाः राधामेत्य परं प्रेम्णा प्राहुः प्रहसितानना: ८ श्रीराज्ञ्य ऊचुः त्वं भो कुवंद्रवद-
ने वृजसुंदरी यो रासे ख रिप्रियतमे वृषभीलरूपे राधेय कीर्तिकुलकीर्तिकरे सुभांगे त्वां
च दृष्टुमागतवतीः ह कलभ्ययंसा ९ रासेश्वरी यदि किल व्रजरस प्रदीपी रासेश्वरीत्वपि गो

रा: खं
श्री ख
२१

पवर्गांगनश्च एवं वयं समुत्पन्ना सर्वविद्योत्तमा सार्थं रासं कुरु प्रियतमे च तथा प्रियेन: १० श्रीराधोवाच
राहे स्थस्य परमस्य सतां कृपालो रंतुं मनो यदि भवेत्तु तदा त्वराताः कुरु तस्य पादरजसा यदि या
व भक्ता संभज्यते किल वशी कुरुते प्रियास्ताः ११ नारद उवाच राधायां वचनं श्रुत्वा श्री
कृष्णोक्तं तथा वदन तथास्तु चोक्त्वा राधा प्रसन्ना भूत्वा महामनाः १२ माधवे सुरपीमायां तु
पुण्ये सिद्धाश्रमे शुभे प्रदोषकाले वृंदामे रासारंभो बभूव ह १३ रासे परस्य रासार्थं रासे
सर्व्यासमन्विताः रंगं राससे रसिको यथा रत्यावनीश्वर: १४ यावती गोपिकाः सर्वाः या
वती राजकन्यकाः तावद्रूपधरो रेजे एकः कृष्णोऽद्वयोऽद्वयो १५ तानवे लुमहैं गानो कलकं
ठैः सखीजनैः वलनूपुरकांचीनां मिश्रणा ध्वनिर्महानभूत १६ कोटिकंदर्पलावण्यः स
खीकुंडलमंडितः पीतांबरधरो राजन् किरीटकटकांगदः १७ रासे सख्यः समं कायनरा
हैरासेश्वरः स्वयं श्रीगणैः सह शिक्षितो राजे स्वच्छंदस्तत्र गणेर्यया १८ एवं सर्वं निशा राजन् वृन्दा
वनमंडले व्यतीता भूत्महाराज महानंदमयी शुभा १९ श्रीरासमंडले दृष्ट्वा कृष्णं कौतुक
प्रियो वरः जग्मुस्ताः परमानंदं सर्वाः सुमनोरथाः २० परिपूर्णतमं साक्षाद्वसुकीर्तिरं
संपुरुषोत्तमं रासांते रुक्मिणीमुख्याः प्राहुः प्रेमपरायणाः २१ ऊचुः दृष्ट्वा नंद
नमापूर्यं रासरंगे मनोहरे गतं मनो नः सानंदे स्वानंदं यथा मुनिः २२ एतादृशो योग्यः का
लोन्यो न भूतो न भविष्यति श्रुतवंतस्तु गोपीनां मत्रमाय व वर्तते २३ पद्म्याः षोडश सह
स्रं सखिभिः सहिता वयं सखी कोटि युता श्रुत्वा पदं महासिद्धः २४ वृंदावनेऽपि नैतादृक्
भूतो माधवे मास नारद उवाच एवं कृतास्मिन्मानांतोरासीनां महसन्नहरिः प्राहेदं सकृ

तां राधां भवतीभिः परस्परं २५ सत्यभामादिकाः सर्वाः हृष्टेति राधिकां वरां किंचिद्धसंती मनसि
स्पर्द्धया राधां परं वचः २६ श्रीराधोवाच ननु राम परं चात्र वृंदावीमण्डले कुले सर्वदा रमते नस्या यस्तु
वृंदावने भवत २७ कृष्णात्र वृंदारण्ये हि दिव्यद्रुमलताकुले प्रेमभावानतलतं मधुमत्तमधुव्रतं २८ पु
ष्पस्तंभान्वितंनीयायपयोत्पिकमुद्रितापुभा हंसपक्षमाकीर्णं कृष्णात्रयमुनानदी २९ नायव्याप्त
लताकात्रपुष्पभावनताः परः कृपद्भिरणः प्रेमपरायणतिमयुरस्वयं ३० लोलालिपुंजाः कुंजाः कु
निकुंजा दिव्यमंदिराः कृष्णात्र शीतलो मंदो वाति पद्मरजोहरन ३१ कृष्णैर्मनोहरैर्वैकसैः कोकिलगो
र्वहनावलाः सर्वत्रफलपुष्पाढ्यो दरीभिः कृकवीवसाः ३२ कालिंदीपुलिने रम्ये वायुना वि
तसैकते वंशीवेत्रधरो मल्लपरिवर्हविराजितः ३३ कृष्णात्र कृष्णश्रृंगारो वनमालाविभूषितः
समामानामलकानां चवक्राणं गंधपारिसां ३४ चलिते हलिते कृष्णात्र कुंडलाभ्यां परस्परं श्रीमु
खे कलकचंद्रस्य गंडस्थलमनोहरे ३५ पत्रावलिं गंपल्लोभाद्भ्रमद्भृंगावलीयुते कृष्णेमगणात्संपी
नं चैव स्पर्शनेहर्षणेन तथा ३६ कामेषु तिष्यकोणेश्च नेत्रैः कृष्णायां गद्दौरसः स्मारकर्षणं कृष्णहस्ताभ्यां
हस्ताहस्तविसर्जनं ३७ विलीनत्वं निकुंजेषु सन्मुखेन तु दर्शने गहनं कृष्णात्र वीराणां हरणं वेणु
वेत्रयो ३८ कृष्णेमणा चात्र बाहुभ्यां कर्षणं च परस्परं पुनः पुनस्तद्धरणं भुजे चंदनचर्चिते ३९
यत्र यत्र च या लीला तत्र तत्रैव शोभते पत्र वृंदावनं नास्ति तत्र मे न मनः सुखं ४० नारद उवाच
राधावाक्यं तदा श्रुत्वा सर्वाः पट्टमहिष्यः तत्क्षणं सबरासस्था विस्मिता हर्षिता स्तुताः ४१ एवं
निष्ठाय मे नाहं कृत्वा श्रीराधिकेश्वरः नीत्वा गोपीगणानां सर्वान राधया राहितो हरिः ४२ समा
यौ भगवान्साक्षाद्वारं कां प्रविवेशह कानुयामास राधायै मंदिरं किंप्रपत्रमणिव ४३ निवाह

स्कं० मा०
प्र० ख०
२२

ध्यात्वा तत्स्तवं सर्वं सत्राश्च हृजौकसः इत्थं सिद्धाश्रमकथा मया ते कथितं नृप ४४ सर्वपापहरं
पुण्यं सर्वेषां चैव मोक्षदा ४५ इति श्रीमद्‌० ना० व० द्वा० सिद्धाश्रममाहात्म्ये रामोत्सवो ना
माष्टादशोऽध्यायः १८ श्रीनारद उवाच द्वारावतीमंडलं तु शतयोजनविस्तृतं तस्य दक्षि
णसकीतयोजनानां चतुःशतं १ तन्मध्ये कुशस्थवितं तु गोष्ठाद्दशयोजनं द्वितीयं च वहिर्दु
र्गानवतिं च तत्र तु नरैः २ कौशैः संवृहितं राजन् रुक्मिकसेनमहात्मना तृतीयं च तत्र दुर्गो शु
नेश्च द्विशतैर्नृप कौशैः संवृहितं राजन्नरत्नप्रासादसंयुतं ३ तेषां मध्ये तत्र दुर्गो वि श्रीकृष्णस्य
स्य महात्मनः मंदराणि विचित्राणि नवलक्षाणि संति हि ४ तत्र राधामंदिरस्य द्वारे लीलासरो
वरः सर्वतीर्थोत्तमं राजन् गोलोकाच्च समागतं ५ यस्मिन् स्नात्वा नरः पापी हित्वा भूत्वा समाहि
ताः श्रवणस्यो हे महादानं च दत्वा न तत्फल विधानतः ६ कोटिजन्मकृतैः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः
प्राणांते तत्र संते नु गोलोकाच्च महारथः ७ सहस्रादित्यसंकाशः श्यामाकृति तनुं नाम्यः दशकंद
र्पलावण्यो रत्नकुंडलमंडितः ८ सद्वीपीतांबरः श्यामः सहस्रार्कस्फुरद्युतिः सहस्रपार्षदै
र्युक्तः श्यामरांगो सुरांगितः ९ जयध्वनिसमायुक्तो रेणुरं दुभिनादितः भूत्वैवं रथमारुह्य
य गोलोकं परात्परं जयः १० अथ तीर्थानि चान्यानि शृणु राजन् महामते सातोतनालित्रैवस
हस्राणि च षोडश ११ अष्टभिः सहितान्येवं पत्नीनां भवतानि च तानि प्रदक्षिणीकृत्य नत्वा
नत्वा पृथक् पृथक् १२ स्नानतीर्थे समास्तुत्य सर्वतो यः पावि जगतके तस्य ज्ञानं च वैराग्यं भक्ति
र्भवति तत्क्षणे १३ श्रीकृष्णो हृदये तस्य वसे ● द्भुमनाः सदा समृद्धिसिद्धयः सर्वा लभते
नित्यनृतः १४ समत्कैः सकलार्थः स्याद्यः पश्येत् हरिमंदिरं तत्समो वै सर्वो नास्ति तीर्थं च २२

तत्समं नहि १५ पंचयोजनविस्तीर्णं भगवन्कोटिराजतः धनुःशते कृकलकुंडः कृकल
तेजः समुद्भवः १६ यं स्नात्वा कुष्ठतामुक्तः सांबो जांबवतीसुतः तस्य दर्शनमात्रेण
सर्वपापैः प्रमुच्यते १७ तस्माद्दक्षिणदिग्भागे सर्वसौख्यादिमिमेपिल सर्वतीर्थोत्तमं पुण्यं बा
लभद्रसरो महत् १८ प्रदक्षिणं कृत्वा बलदेवो महाबलः यत्रे यत्र विनिर्माय देव
त्वं विरराज ह १९ तत्र स्नात्वा नरः सद्यो मुच्यते सर्वपातकात् प्रदक्षिणायां शुष्क
लेन तस्य न तु दुर्लभं २० भगवन्कोटिराट्स्थानं ततो हरिपनुरगुतः दक्षिणस्यां महातीर्थं गण
नाथस्य वर्तते २१ आग्नि दिग्भागे राजन्सुमेरुस्सहितेन दा गणेशस्य जनं यत्र कारयामा
स रुक्मिणी २२ तत्र स्नात्वाच्याहे मदाने यो ददाति नरो पुत्र पुत्रप्राप्तिर्भवेत्तस्य वंशस्य वि
वर्द्धने २३ भगवन्कोटिराड्राजन्निद्रिविभागे च पश्चिमे धनुःषष्टिशते चास्ते दानतीर्थं वरं
शुभं २४ यत्र श्रीकृष्णश्चैव द्रस्तु नित्यं दानं करोति यः तत्र स्नात्वा नरो राजन्विपुलं कांचनं
तथा २५ चतुर्गुणं तु राजेन्द्र पह्नां वरस्त्रां तं तथा तथा सहस्रमौल्यानि नवरत्नानि यानि च
२६ यो ददाति नरश्रेष्ठ तस्य पुण्यफलं शृणु अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च २७ दा
नतीर्थस्य पुण्यस्य कलां नार्हन्ति षोडशीं वह्निकाश्रमयात्रायां यत्फलं लभते नरः २८ तस्मा
च्छतगुणं प्रोक्तं दानतीर्थे परात्मनः सिंहं वा रणयात्रायां मेषस्थे च दिवाकरे २९ उत्त
रावर्तयात्रायां वृषस्थे भास्करे सति स्नाने दाने लक्षगुणं भवतीह न संशयः ३० तस्मात्
कोटिगुणं पुण्यं दानतीर्थे विदेहराट् मासमेकं च यः स्नानं दानं तीर्थे करोति हि ३१

ग॰ पो॰
हो॰ ष॰
२३

तस्य ज्ञानेन यत्पुण्यं विज्ञस्तो न वेत्ति नन तस्य तीर्थस्य माहात्म्यं वक्तुं नालं चतुर्मुखः ३२ स
र्वेषां चैव दानानां मध्ये दानं परं स्मृतं अश्वदानात्तु जस्यापि गजदानाच्च पस्य च ३३ रथदा
नात्परं राजन्भूमिदानं विशिष्यते भूमिदानाद्वस्त्रदानं महादानं प्रकथ्यते ३४ स्वर्णदा
ना[...]त्समं दानं न भूतो न भविष्यति देवर्षिपितृभूतानां तृप्तिस्तेन जायते ३५
दानतीर्थेषु वस्त्रदानं यः करोति महामनाः ऋणत्रयं विमुच्याथ याति विष्णोः परं पदं ३६
दशैव मातृके पक्षे राजेन्द्र दश पैतृके प्रियायाश्च दशपक्षे तु पुरुषानुद्धरेन्नरः ३७ चतुर्भु
जा दिव्यरूपा नानाभरणभूषिताः हरिविष्णुः पीतवस्त्राश्च प्रयान्ति हरिमंदिरं ३८ भग
वन्मंदिरं गत्वा दूतवस्त्रोद्दिष्टाः कृतं क्रोशार्द्धं नदप्रमाहूलमायातीर्थं मनोहरं ३९ वि
राजते यत्र नित्यं तु दुर्गा दुर्गतिनाशिनी सिंहारूढा भद्रकाली चंडमुंडविनाशिनी ४०
स्यमंतकेस माहात्म्यं अस्ति राजन विलंघते पुत्रैश्च देवकीदेवी सहजयामासहस्रफले ४१ त
द्राज्यमासमप्रियया समाराध्य भगवान्हरिः तत्र ज्ञानं तत्त्वसिद्धं स्नानं मायातीर्थफलप्र
दं ४२ मायातीर्थेषु यः स्नात्वा मायां संपूज्य मानवः सर्वान्कामानवाप्नोति सायुज्यं चाप्नुयान्नात्र
संशयः ४३ इति श्रीमत्स्कं॰ पु॰ ना॰ व॰ मथुरामाहात्म्ये रजोलीलाप्रकारवर्णनं दश
नतीर्थकुंडकमलकुंडवल्लभकुंडसरोवरावर्णनं मायातीर्थदानस्य मायातीर्थमाहात्म्यं नामैको
नविंशोऽध्यायः १९ श्रीनारद उवाच द्वितीयस्यापि दुर्गस्य सर्वद्वारे विदेहराट
कुंडतीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनं दिग्दायके १ तत्र स्नात्वा नरो राजन् इंद्रलोके प्रयाति २३

हि इहैव चंद्रसाहस्र्ये वै भवं प्राप्यते नरः २ तथा वै दक्षिणे कुंडे सूर्यकुंडो विधीयते तत्र
स्नात्वा जितेनापि सजितो भूत्स्यमंतकः ३ तत्र स्नात्वा च पश्चाद्गां यो ददाति नरेश्वर सूर्यप्रभा
विमानेन सूर्यलोकं स याति हि ४ तथा वै पश्चिमे कुंडे हंसतीर्थं विशिष्यते तत्र स्नात्वा
नरो राजन् सर्वपापैः प्रमुच्यते ५ यो ददाति महाबुद्धिस्तस्य पुण्यफलं शृणु हंसस्नात्वापि
त स्नात्वा गोसहस्रं महाबुद्धिर्महाद्युतिमान ६ इंद्रलोके यदैश्वर्यं तावि सुस्नानं च वपुः चंद्राभेन वि
मानेन याति हंसपदं सह ७ तथा वै उत्तरे कुंडे दैत्यस्यात्रैव नीललोहितं यत्र स्नात्वा महादेवो
राजते नीललोहितः ८ देवताश्च मुनयः सर्वे तथा महर्षयः परे वसंति यत्र वै देहतत्र सर्वम
कल्मषाः ९ नीललोहितलिंगस्य यत्र संस्थित्य यत्नतः सोयुक्तं मनुलं लभे शिवलोक
कारणाः १० कैलाशस्य यात्रायां यत्फलं लभते नरः तस्माच्छतगुणं पुण्यं नीललो
हितदर्शनात ११ नीललोहितकुंडे वै स्नातोयः शिवदिने नरः स याति शिवलोकाख्यं
चपुनरायुशोपिहि १२ सप्तसामुद्रकं नाम तीर्थं यत्र विराजते यत्र स्नात्वा नरः पापैः पापवह
हैः प्रमुच्यते १३ सप्तानां च समुद्राणां स्नानपुण्यं लभेत्वरं विसुर्विश्वोगिरिशा इंद्र वायु
यमो रविः पर्जन्यो धनदः सोमः क्षितिरग्निरपां पतिः तत्याशे पुत्रदा ह्येतेति ष्ठंति मनुजे
श्वर १४ सप्तकोटीनि तीर्थानि ब्रह्मांडे यानि कानि च सर्वाणि तत्र तिष्ठंति सप्तसामुद्रके न
प १६ तत्र स्नात्वा नरः पश्चात्कृत्वा सर्वं परिक्रमां प्राप्नोति सर्वकार्याणि यात्रायाः सकलं फ
ले १७ सप्तसामुद्रकस्नानेन यात्राफलदा स्मृता सप्तसामुद्रकं तीर्थं विसुरूपं विदुः सुराः
१८ इति श्रीमद्रु० ह्या० ना० व० द्वितीय तुर्ये इंद्रतीर्थं सूर्यकुंड हंसतीर्थ नीललोहित

गः फे
ख० ५०
२८

तप्तसमुद्रकमाहात्म्ये नाम विंशोऽध्यायः २० ॥ श्रीनारद उवाच ॥ तृतीयस्यापि दुर्गस्य पूर्वद्वारे म-
हाबलः रक्षत्यहर्निशं राजन् हनुमानञ्जनीसुतः १ तं प्रेक्ष्य भगवद्भक्तं हनुमन्तं महाबलं जायते
भगवद्भक्तो हनुमानिव मानवः २ तथा वै दक्षिणे द्वारे चक्रं नाम सुदर्शनं रक्षत्यहर्निशं राजन्
श्रीकृष्णगतमानसं ३ तस्य दर्शनमात्रेण भवेद्भक्तिसंयुतः ५ तं प्रेक्ष्य भगवद्भक्तं जाम्बवन्तं
महाबलं चिरञ्जीवीह वै भक्तो भवतीह च मानवः ६ तथा वै चोत्तरे द्वारे विष्वक्सेनो महाबलः
रक्षत्यहर्निशं राजन् श्रीकृष्णहृदयो महान् ७ तस्य दर्शनमात्रेण नरो याति कृतार्थतां शृणु
राजन् बहिर्दुर्गात्तीर्थं पिंडारकं स्मृतं ८ पिंडारकस्य माहात्म्यं शृणु त्वं राजसत्तम यस्य स्मरण-
मात्रेण महापापात्प्रमुच्यते ९ पूर्वस्मिन्हि युगे विप्र द्वारावत्यां लवणसमुद्रयोः मध्ये पिंडारकं क्षेत्रं ती-
र्थानां तीर्थमुत्तमं १० कृतयुगे पुरा राजा पूर्वं यदुराजो महाबलः चकार यज्ञं वै देहपरिषत्
माज्ञया ११ ऋषिभिः प्रत्तीर्थानि समानीतानि निर्वृतः निवासं चक्रिरे राजानुग्रहेन कुत्सने १२
तेन पिंडारकं नाम सर्वतीर्थस्य पीडितः तत्र स्नात्वा नरः सद्यो राजसूयफलं लभेत १३ य-
त्रैव त्रिदिने स्नात्वा व्रती भूत्वा समाहितः ब्राह्मणेभ्यः स्वर्णदानं दत्वा यः प्रणतो भवेत्
१४ उत्तरे वनदेवः स्यात्स महात्मा सनातनः नित्यं शृणोति सततं वंदिवाग्भिर्यशः स्वयं १५
सुवर्णरत्नवस्त्राद्यैः सुचंद्रवदनैः परैः स्त्रीसंघैः सेवितो नित्यं हर्षयुक्तो महाबलः १६ अहो राज्ञं
प्रतप्यन्ते द्वारि दुंदुभयो बहुनाः करीन्द्रमणिं च चीत्कारैर्बर्हिहर्षैः समन्वितं १७ विराजते राजसं
घे प्रेक्ष्यन्त्यां गणाजिरे रत्नप्रासादहारेश्च ध्वजमंडलमंडिते १८ मत्तकुंजरकर्णाभ्यां ताडिता
मंगलमंडली अलंकरोति तद्द्वारं मंडितं मंडलेश्वरैः १९ पिंडारकस्नानमात्रेण वर्म पिंडारकस्ना २८

नमतेनकर्म पिंडारकस्नानमतेनधर्मः पिंडारकस्नानमतेनशर्म २१ पिंडारकस्नान
मतेवियोगी पिंडारकस्नानकरस्तुयोगी पिंडारकस्नानकरः स्वभोगी पिंडारकस्नान
करोननरोगी २२ द्वारावतीमायवमाहसमध्ये प्रदक्षिणीकृत्यनमस्करोति सर्वं तु द्वारकं
मुक्तचक्रस्थितियोपिवैदेहनत्यागीतुलेभवेति २३ तीर्थानिसर्वाणिपदः सायनः शुचिशुभ्रमौनी
व्रतीवापवभोजनेन आरभ्यचैत्रीं किलपौर्णमासीं यो मासपर्यतमत्यकरोतियात्रां २४
तत्पुण्यसंख्यांगदितुंनशक्तः श्रुतिरुखो वेदमयोविधाता योमेदपाकंगतयोत्कटाचि
क्तालेवपुण्यानि नकृत्स्नपुण्यं २५ यथातिथीनां हरिवासरं च यथाद्विजेन्द्रो फलानां
पत्नीद्रः यथाप्सरःकन्यान्द्विविधपक्षिणांचयथापुराणेषुहिभारतश्च २६ यथाहिदेवेषु
वदेवदेवः श्रीवासुदेवोयदुदेवदेवः तथापुरीष्वेवसमस्तमध्ये द्वारावती पुण्यवती प्रश
स्ता २७ शुद्धोतियन्यापदतुमेदुलीमार्गविराजते भूमितलेमनोहरा वैकुंठलीलायिकृ
ताकुशास्थलीयथातद्विद्ध्विजेलदावलिप्रिये २८ यत्रैवसाक्षाद्भगवान्पुरुषः परेश्वरोपूत्वा
वनुर्व्यूहमलं विराजते यत्सूयतेनायदटोन्तवेशतां कृष्णायतस्मैहृदयेनमोनमः २९
यद्भ्रमस्वलोकंभगवान्नाशयिष्यतितत्प्लावयिष्यत्यथतांतुसागरः वैदेहदिव्यं हरिमंद
रं विनातस्मिस्त्रिवासे भगवाननकरिष्यति ३० सुलोनितनैवकलौजनानां निकृ सोक
मित्येसतलेंदिनेदिने भवेदृविश्रौ यदिवासरे विशौयोवा स्वस्णोवैस्तुनामकीर्तनं ३१
भावाप्यविशेषाद्विजतादृशाय गत्वागृहीत्वाप्रतिमांयवस्य कृत्वाप्रतिष्ठांचविधायशौ
विजेकरिष्यतेस्थापनमर्कराब ३२ श्रीद्वारिकानाथमितिस्वरूपं तस्यतियेभक्त

जनः कलौ युगे गच्छन्ति ते विष्णुपदं नन्देव योगीश्वरा नाम पितुर्लभेयत ३३ इदं मया
ते कथितं नन्देव माहात्म्यमेतत्किल कृष्णपुण्यैः शृणोति यः श्रावयते च मर्त्या श्रीद्वार
कायाः फलं लभेत मर्त्याः ३४ श्रीद्वारिकाख्यानपरं च इदं त्वमेतन्मयाख्यातवानग्रे कथितं सुपुण्यं
कीर्तिं कुलं भक्तिमतीव मुक्तिं ददाति वाञ्छां च सदैव शृण्वतां ३५
इति श्रीमद्गर्गाचार्यसंहितायां श्रीद्वारकाखंडे तत्तीर्थचतुर्गोमतीपिंडारकमाहात्म्ये श्रीना
रदबहुलाश्वसंवादे नामैकविंशोऽध्यायः २१ द्वारकाखंडश्च समाप्तः

अतः परं विश्वजित्खंडं भविष्यते

श्रीकृष्ण

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥